МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗМІСТУ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

МАТЕРІАЛИ VI МІЖНАРОДНОГО ФЕСТИВАЛЮ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

19-20 вересня 2014 року
м.Черкаси

ББК 74.04 (4 Укр) М
М 34

УПОРЯДНИК:

Назаренко Г. А., проректор з науково-методичної роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бех І.Д., доктор психологічних наук, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту проблем виховання НАПН України;

Кириленко С.В., кандидат педагогічних наук, доцент, начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Інституту інноваційних технологій змісту освіти МОН України;

Чепурна Н.М., кандидат педагогічних наук, доцент, ректор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, Заслужений працівник освіти і науки України

М34 Матеріали VI Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / [Упор. Назаренко Г. А.].– Черкаси: ЧОПОПП, 2014. – 257 с.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ **6**

Бех І. Д. КОНЦЕПЦІЯ Я-ЦЕНТРОВАНОСТІ У ВИХОВАННІ ТА ДУХОВНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ **6**

Беляев В.И. ПЕДАГОГИКА А.С. МАКАРЕНКО И СОВРЕМЕННОСТЬ **12**

Кириленко С. В. ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ПЕДАГОГІКА ЯК СИСТЕМА ВИХОВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ **17**

Нечаев М.П. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЕКТА «ШКОЛА – ТЕРРИТОРИЯ ТВОРЧЕСТВА» **20**

Зайцева Л.Г. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА ОБУЧАЮЩИХСЯ КАК УСЛОВИЕ ОСОЗНАННОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ **21**

Ксёнжик С. И. ЮБИЛЕЙ Т.Г.ШЕВЧЕНКО И РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТИ РОССИИ В ПРОДВИЖЕНИИ ТВОРЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ **26**

Греханкина Л. Ф. ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ МОСКОВСКОЙ ОБЛАСТИ **31**

Кащей В. В. ОБУЧЕНИЕ ПРОГРАММИРОВАНИЮ НА БАЗЕ СОВРЕМЕННЫХ СРЕДСТВ РАЗРАБОТКИ ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ **37**

Антипова Е.В. ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ РОДИТЕЛЕЙ **39**

Чорна К. І. ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ **41**

Журба К. О. ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИБОРУ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИМИ ПІДЛІТКАМИ **45**

Киричок В. А. ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ГІДНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК СТРУКТУРНОГО КОМПОНЕНТУ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ **49**

Шкільна І. М. БАЗОВІ ЦІННОСТІ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ **52**

Александрова А. А. ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ РЕФЛЕКСИВНОЙ ПОЗИЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МЕТОДА КЕЙСОВ **55**

Лабутин В. Б. ОРГАНИЗАЦИЯ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ И ПЕРЕПОДГОТОВКИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ДИСТАНЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ **59**

Мижериков В.А. ПЕДАГОГ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ **61**

Білик Н. І. ПОЛТАВСЬКА РЕГІОНАЛЬНА ШКОЛА НОВАТОРСТВА КЕРІВНИХ, НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ **65**

Василенко Н.В. МЕРЕЖЕВА ТЕХНОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ АТЕСТАЦІЇ КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ **68**

Волошенко О.В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ЗРОСТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ **70**

Крутенко О. В. ВИХОВНА СИСТЕМА ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ЧАСУ (РОЗВИТОК ІДЕЙ О.ЗАХАРЕНКА СУЧАСНИМИ ПЕДАГОГАМИ) **75**

Лапшина І. С., Лупінович С.М. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА **79**

Лохвицька Л.В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗА ПРОГРАМОЮ «СКАРБНИЦЯ МОРАЛІ» **84**

Мариновська О.Я., Лапшина І.С. ІННОВАЦІЙНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР «ІНТЕРНЕТ-БРАМА» **88**

Мукомел С. А. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДСНС УКРАЇНИ **95**

Нечипоренко В.В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ЯК ВІДКРИТОЇ СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ **98**

Удовиченко І.В. М О Д Е Л Ь «АНДРАГОГІКА: МЕТОДИЧНА К-ВЗАЄМОДІЯ» **102**

РОЗДІЛ ІІ. ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА **107**

Чепурна Н. М. СУЧАСНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ **107**

Андрікевич Т.А. СОЦІАЛЬНА ТА ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ДІТЕЙ. ПРОГРАМА «АФЛАТУН» **109**

Аксьонова О.П., Маякова І.В. МЕТОД РУХОВИХ ЗАДАЧОК У ШКОЛІ РОЗУМНОГО РУХУ **111**

Балала Л.І. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ ДО ШКОЛИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ **116**

Башина Ю.М. СИСТЕМА РОБОТИ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЩОДО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВІДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ **120**

Білогурова С.Г. АВТОРСЬКИЙ ПОСІБНИК «ЛОГОПСИХОЛОГІЯ У СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА ТА УЧАСНИКІВ КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В РОБОТІ ЛОГОПЕДИЧНИХ ТА ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУП ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ» **123**

Бондаренко О.А. ВІД ТИПОВИХ ФОРМ ОЦІНЮВАННЯ – ДО НОВИХ ВИМІРЮВАНЬ ЗНАНЬ УЧНІВ **124**

Войцях Т. В. ТРЕНІНГОВИЙ ТАБІР ДЛЯ ТРЕНЕРІВ: МОДЕЛЬ ДОДАТКОВОГО НЕФОРМАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛІСТІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ **129**

Бондаренко С.В. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ РАЙМЕТОДКАБІНЕТУ **133**

Воронкін О. С. ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ РОБОТИ СЕКЦІЇ «ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ФІЗИКА» КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ЛУГАНСЬКА ОБЛАСНА МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»: ПОЗАШКІЛЬНА ПІДГОТОВКА ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ **136**

Гапотченко В.І. НАВЧАЛЬНО-ПОЛЬОВА ПРАКТИКА ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА РОБОТИ З ЮННАТАМИ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ **139**

Глухова М.В., Корнєв М.М. АКМЕ-МОДЕЛЬ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ІНФОРМАТИКА» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ **142**

Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д., Чернявська Т.Б. ЕКОХВИЛИНКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ПРОГРАМИ, УРОКИ, МАТЕРІАЛИ **145**

Гумінська О.О., Ковальчук В.П. ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР У СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ **147**

Дрозд Т.М. КОНСУЛЬТАТИВНО-ТРЕНІНГОВИЙ ЦЕНТР «КРОК»: МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У МІЖКУРСОВИЙ ПЕРІОД **153**

Дрянєв О.А. ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ РОБОТИ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ – КЛУБ ЮНИХ МОРЯКІВ «АЗОВЕЦЬ» (ІЗ ПРАКТИКИ РОБОТИ ГУРТКА «ЮНИЙ ДРУГ ПРИКОРДОННИКА») **157**

Дутчак А.О., Нижник О.О., Шевчук О.В. НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ПРОФКОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖЕВУ ВЗАЄМОДІЮ **159**

Дьоміна Н.І. ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ, ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ СВІТОРОЗУМІННЯ НА ІДЕЯХ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ **162**

Жадан О.М. ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПІСОЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСУ «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я» У 5 КЛАСІ **165**

Зацарінна О.М. ІГРОВІ МАЙДАНЧИКИ – МЕТОДИЧНІ ПАЗЛИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА **168**

Зінченко Н.О. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАРАД ПРИ ДИРЕКТОРОВІ **169**

Іценко В.В., Іценко В.О. ЕЛЕКТРОННИЙ ПРОГРАМНИЙ ПРОДУКТ «БІБЛІОТЕКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ» **171**

Келембет Л. І. РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПРОЕКТ «ОСВІТНІЙ ОКРУГ» **174**

Кідалова Н.О. ПРОЕКТ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ «PROFУСПІХ: СТРАТЕГІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ» ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ **180**

Кірик М.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ТА ГРУПОВОГО НАВЧАННЯ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ З МАЛОЮ КІЛЬКІСТЮ УЧНІВ **183**

Кожанова А.Ю. УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАОСВІТИ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ **186**

Лік Я.А. ІКТ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА **189**

Літвінова Т.В., Янченко О.М. ДИСТАНЦІЙНИЙ ПРОЕКТ «МІЙ ШЕВЧЕНКО» **193**

Люшин М.О. ПАРТНЕР-КЛУБ «ЄВРОПЕЙСЬКА ОСВІТА»: АДАПТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ **197**

Маркіна І.О. ОБЛАСНА ОЧНО-ЗАОЧНА ШКОЛА-ЛАБОРАТОРІЯ ЯК ФОРМА ФАХОВОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ **200**

Ніколайчук А.Д. МОВЛЕННЄВО-СИТУАТИВНІ ВПРАВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ **202**

Пальчикова М.М., Сударева Г.Ф. КЕЙС-МЕТОД ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ **206**

Пасікова О.В., Клунська Н.С. ВИКОРИСТАННЯ ОПОРНИХ ТА РОЗВИВАЛЬНО-КОРЕКТУРНИХ ТАБЛИЦЬ У ПІЗНАВАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ДОШКІЛЬНИКА **209**

Попович Л.М. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ **213**

Путіліна А.В. СЕНСОРНА КІМНАТА ЯК БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПРОСТІР КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОГО ВПЛИВУ НА ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ **216**

Рибалко О.О. АВТОРСЬКИЙ ПОСІБНИК «ВИВЧАЄМО ІНТЕРНЕТ З ГЕРОЯМИ МУЛЬТФІЛЬМУ «ПРИГОДИ У ПРОСТОКВАШИНО» **219**

Рибіна Ю.О. ШКІЛЬНИЙ МЕДІАПРОЕКТ «14-ТА ПАРАЛЕЛЬ» ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ **221**

Самойлова А.В. АВТОРСЬКА ПРОГРАМА ГУРТКА «ШКОЛА ЕКОЗНАЙКИ» **224**

Сіренко А. Є. АВТОРСЬКА ПРОГРАМА (ПАРЦІАЛЬНА) ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ «ФОРМУЄМО ВПЕВНЕНУ ОСОБИСТІСТЬ ДОШКІЛЬНИКА» **228**

Сивохоп Я.М. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ **230**

Сіренко Н.В. ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ ТА ПСИХОЛОГІЇ **234**

Тарасюк М.Д. СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ ДЛЯ РОБОТИ З П'ЯТИМ КЛАСОМ **240**

Уманців Н.С. РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПРОЕКТ «КОМПАРАТИВІСТИКА» **241**

Цісельська В.М. СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ ПЕДАГОГІВ ТА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ КРЕАТИВ-ПРОЕКТУ «ТРИ КРОКИ ДО…» **247**

Чернецька Н.В.УПРОВАДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ЕЛЕМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ У СТРУКТУРУ ЗАНЯТЬ ГУРТКІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО НАПРЯМКУ **250**

Чурко Р.П. НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПРОЕКТ «КАЗКОТЕРАПІЯ» **252**

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

І.Д.Бех, д. психол. н., дійсний член НАПН України,
директор Інституту проблем виховання НАПН України
м.Київ, Україна

КОНЦЕПЦІЯ Я-ЦЕНТРОВАНОСТІ У ВИХОВАННІ ТА ДУХОВНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Гуманістично орієнтоване розвивальне виховання у його повноцінному осмисленні – це не поверхневий погляд на внутрішню душевну картину особистості: його слід розглядати як науковий продукт, який ґрунтується на засадах істинності, що створюються на основі сукупного потенціалу багатьох неперсічних мислителів у сфері людського духу. Таке виховання спрямоване на те, щоб не пригнічуючи особистість нижчими вітальними потребами, розглядати її відповідно вищої вимоги – бути людиною духовною.

Можна стверджувати, що ідея гуманістично орієнтованого розвивального виховання підростаючої особистості спрямована на творення її Я-духовного і є конструктом, який має обслуговувати сучасний процес виховання, виважено трансформуючи його. Її продуктивність, на нашу думку, обумовлюється не самими по собі цілями, на які вона спрямована, а в першу чергу чіткістю і розгорнутістю її ключових концептуальних положень.

1. Я як орієнтир створення концепції

Я – поняття, що виражає єдність і цілісність особистості з її внутрішнього боку; як вона бачить і уявляє саму себе. Я розглядається як один із компонентів особистості, як ставлення індивіда до самого себе: до своєї індивідуальності, інтересів, схильностей, ціннісних орієнтацій. Я включає також певну самооцінку. Тому бути самим собою – це бути своїм Я. Ставлення індивіда до самого себе, з яким асоціюється Я, не можливе без процесу самосвідомості, тобто без розвитку рефлексії як мислення, спрямованого на самого себе. Коли до результатів цього процесу підключаються емоції, то ми маємо поряд з пізнавальним самоставленням і емоційне ставлення до себе, тобто (себелюбство самоповагу, самогордість, самоцінність) як емоційне "забарвлення" того, що пізнано мною у собі.

Особливе місце у життєвих цілях і сенсі існування людини належить її Я-духовному. Тут людина причетна до своєї духовності, яка складає сутність її Я, більше того – наповнює собою Я. Власне, духовність як сукупність високосмислових цінностей (любов людини до людини, милосердя, безумовне піклування про людину, відповідальність тощо) і породжує Я-духовне особистості, яке визначає і спосіб її життя.

З огляду на це, формулюється "закон прогресу Я-духовного", за яким чим більше особистість набуває духовних цінностей, тим більше впізнає себе її Я. Така духовна ситуація особистості безпосередньо пов'язана з самосвідомістю у тому плані, що вона дає Я міру: чим більше самосвідомості, тим більше зростає Я.

На жаль, у наш час значна частина людей живе досить неусвідомлено стосовно самих себе. Це так звані безпосередні люди з дорефлексивним Я. Тож життя таких людей настільки віддалене від добра, що воно майже не духовне. Вини живуть безпосереднім життям, підфарбованим малою часткою рефлексії про самих себе. Їхнє Я, як правило, невіддільне від конкретних справ і зливається з ними (напр., "Я сьогодні був на футболі" замість "Я маю інтерес до футболу"). Щоправда, висока духовність (Я), не з тих речей, яким нинішній світ надає належного значення. Відносно неї якраз буває найменше допитливості. Втрата особистістю свого Я-духовного може бути зовсім непоміченою, нібито нічого й не трапилося.

При аналізі Я-духовного важливою є проблема його природних витоків. У цьому зв'язку прийнято вважати, що людина народжується з духовним призначенням. Цю тезу філософського рівня слід конкретизувати наступним чином. Духовне призначення функціонує лише як потенція, як духовна форма, початкова емоційна структура, яка організована як Я, завдання якого становлення самого себе. Ціннісно-змістове наповнення цього потенційного Я відбувається лише в процесі як організованого, так і неорганізованого виховання. Підкреслимо, що індивід від народження визначений чуттєво, і саме з цього джерела, виникає і воля, і віра, які перетворюють його у Я-духовне. Ускладнення ж у розвитку Я-духовного виникають тоді, коли людина за якихось причин відвертається від свого духовного призначення. Така людина частіше за все буває жертвою нижчої чуттєвості. Життя її знає лише категорії емоцій – приємне і неприємне; вона відмовляється від духу, істини й іншого.

Можливість і необхідність рівним чином істотні для нашого Я-духовного, щоб воно могло ставати. Для іншого немає ніякого становлення, якщо воно не вільне. За інших рівних умов, духовність починається лише тоді, коли не шукають закон своїх дій в іншій людині, передумови своїх дій поза самих себе.

2. Теоретичні нововведення концепції

Центром пошуково-перетворювальних зусиль даної концепції безпосередньо виступає Я-духовне особистості, і це принципово відрізняє її від інших етичних концепцій, які апробуються чи реалізуються у сучасному виховному процесі. Щоправда, її своєрідність полягає не в самій спрямованості особистості на вектор духовного розвитку (така тенденція прослідковується й у інших теоретичних моделях), а насамперед, у магістральному підході до вирішення цієї проблеми.

Звернемося спочатку до практично освоєних виховних технологічних позицій. У їх основу покладалася ідея організації виховного процесу на основі провідної ролі у ньому механізмів свідомості та самосвідомості. Це виявилось незаперечною інновацією у цій особистісній реальності. Стало можливим говорити про звернення до вищих психічних функцій, зокрема до розуму у набутті підростаючою особистістю певних духовно-моральних цінностей.

Зв'язка "вищі психічні функції – моральні цінності" задала стратегію пошуку найбільш оптимальних з розвивальної точки зору засобів виховного впливу на підростаючу особистість. Цим самим була знята стимул-реактивна схема у поглядах на її становлення, за якої особистість розглядалася як результат дії зовнішніх чинників, на які вона лише відповідає певними способами: соціально-нормативними чи асоціальними.

За такої внутрішньої ситуації не було підстав вести мову про її самоактивність як вираження власної суб'єктності, про внутрішню самодіяльність як необхідну умову долучення до певної моральної цінності. Відповідно психологічними механізмами, які забезпечували такий тип відносин між соціумом у широкому розумінні цього слова і особистістю, виступили навіювання, ідентифікація та наслідування. Вони ж і приречували її на пасивний спосіб привласнення тих чи інших суспільно значущих норм та й на саме функціонування.

Натомість у нині діючих моделях гуманістично орієнтованого виховання, які апелюють до розуму особистості, пріоритет надавався, як ми вище зазначили, процесам свідомості та самосвідомості як репрезентантам вищих психічних функцій. Прямим предметом дії цих функцій залишалася певна духовно-моральна цінність особистості. Однак при цьому вона психологічно сприймала ту чи іншу цінність автономно, далеко не завжди розглядаючи її у більш широкому плані особистісної цілісності, що перебуває у стані духовно продуктивних змін.

Ми ж у центр виховних зусиль покладаємо ідею творення Я-духовного, яке мусить постійно збагачуватися за рахунок цих цінностей. Це кардинально міняє духовно-світоглядну позицію вихованця. Його конкретній роботі над привласненням духовних цінностей має передувати мотив творення нового власного Я-духовного, який має бути свідомо сформований, і через який повинні заломлюватися конкретні духовні утворення.

З огляду на це термін "творення себе" має увійти у свідомість вихованця і правильно використовуватися у спілкуванні з вихователем. У реальній виховній взаємодії педагог у цьому зв'язку має користуватися цільовим висловлюванням: "Діти, сьогодні кожен із вас працюватиме над творенням власного Я-духовного, і я у цьому вам допомагатиму". Тут загальний мотив творення себе має передувати й просвітлювати конкретні спонуки, що передбачають оволодіння певної одиничної духовної цінності.

Перспективно важливо, що лише постійна центрованість підростаючої особистості на суб'єктивному Я дозволяє їй сконцентруватися на тому внутрішньому шляху, яким їй слід прямувати, щоб бути дійсно істинним Я-духовним. Саме за таких умов у підростаючої особистості породжуються самостійні спроби вийти до розвиненої духовності, зникає байдужість до вищого в собі, яка тривалий час була панівною і спричиняла відповідні способи не лише поведінки, а й життя у цілому. Стає можливим становлення у підростаючої особистості ціннісного новоутворення – піклування про власну духовність на відміну від піклування про свої утилітарні потреби, які вона прагнула задовольняти.

Ставка на домінування у виховному процесі творення Я-духовного має кардинально міняти загальний внутрішній стан вихованця. Йдеться перш за все про виражений спосіб духовного існування підростаючої особистості, коли її внутрішня свідомість, якщо й не є визначальною, та все ж не фрагментарною у її житті. Внутрішня свідомість, якою рівною мірою повинні опікуватися і педагог і вихованець, спрямовується на розгортання в останнього спрямованої духовної роботи над собою, по-іншому, духовної самосвідомості, без якої він не підніметься до рівня людини духовної. Наголосимо, що нині діючі виховні концепції, вільно чи не вільно, обходять цю проблему, оскільки не мають у своєму розпорядженні достатньо дієвих психологічних засобів для її вирішення. У кращому випадку процес духовної самосвідомості вихованця обмежується лише його конкретними особистісними утвореннями, не піднімаючись до цілісного Я-духовного. Тож і виникає ситуація, сутність якої полягає у тому, що вихованець майже тотально залишається замкненим у власній повсякденності з її нижчими потребами, запитами, устремліннями. Між тим сам сенс високоціннісного життя особистості вимагає від неї усвідомлення себе як носія духовності.

Якраз процес творення вихованцем свого Я-духовного робить бажаним для нього перебування у владі добра; він розумітиме, що його життя стоятиме на шляху не до випадкового, а неминучого успіху. Вихователю у цьому зв'язку слід докласти значних зусиль, щоб усвідомлення вихованцем такої за якістю життєвої спрямованості не було абстрактним. Тут вихідним пунктом є осягнення ним ідеї, згідно з якою не випадковість власного успіху залежить від стану духовності, що виступатиме ще й у функції пов'язування усіх ланок його життя у постійне ціле. Без такого зв'язку життя вихованця виявиться сумішшю випадків, сплутаних подій, розрізнених дій. За таких умов важко говорити про стабільність добродійності: поряд з суспільно значущими діями тут можуть мати місце й соціально несхвальне. Це є своєрідним калейдоскопом, який не сприяє зростанню Я-духовного особистості.

Постійне звернення виховного процесу до Я-духовного підростаючої особистості вирішує, нехай у першому наближенні, проблему, яка до нині теоретично не ставилася і практично керовано не

реалізовувалася. Ми маємо на увазі явище різнобічності у духовній практиці особистості. Воно реально проявляється у її вільних переходах від вчинків однієї модальності (таких, що мотивуються однією духовною цінністю, напр., правдивістю) до вчинків інших модальностей (спричинених відданістю, щирістю, відповідальністю тощо). Саме з явищем різнобічності, на нашу думку, пов'язується повноцінний розвиток особистості як суб'єкта практичного духовного життя.

Та, на жаль, ніхто з вчених не звернув увагу на народне спостереження, згідно з яким "даний вчинок породжує новий", щоправда, тотожний за змістом (у нашому тлумаченні – йдеться про вчинки однієї модальності). То ж цю вчинкову залежність слід сповна використати у вільних переходах між вчинками різної модальності.

Реальний стан виховання теж свідчить, що вихованець вільно вправляється у вчинку, який він міцно привласнив, і не досить прагне до зазначених переходів. Якщо це й трапиться, то тут присутня велика доля випадковості й неусвідомленості.

Лише центрація вихованця на своєму Я-духовному дозволяє йому здійснювати міжмодальну вчинкові послідовність. Він має зрозуміти, що нарощення й збагачення власного Я передбачає постійну зміну духовного вектору у доступних для нього межах.

Утримання вихованцем у самосвідомості Я-духовного істотно впливає на ставлення до власних як суспільно схвальних, так і несхвальних дій. Відомо, що сприйняття підростаючою особистістю наслідків своїх дій може бути різним, по-перше, у залежності від їхньої моральної спрямованості, а, по-друге, від суспільного масштабу: стосуються вони часткових міжособистісних взаємин чи широкої суспільної палітри. Саме під кутом зору цього соціоареалу вихованець і формулює у нашому випадку ставлення до цих наслідків. Часто-густо у них відбиваються корисливі потяги вихованця: отримати схвалення чи захиститися від морально-психологічної небезпеки (напр., осудження). Такі післянадслідкові очікування, що здебільшого виникають спонтанно, не завжди уточнюються чи коригуються вихователем. Сюди ж підключається і переживання боязні можливих негативних наслідків, що породжують ті чи інші його діяння.

Звичайно, що елементарний прогноз щодо можливих наслідків – це позитивний момент у внутрішній організації підростаючої особистості. Інша справа, наскільки даний проноз виходить із загально прийнятих норм чи егоїстичних інтересів і впливає на її прогресивні зміни. Все ж за всієї різноманітності феноменології наслідків діянь суб'єкта, вона обмежується нижчими шарами його Я. Цей розвивальний недолік може бути знятим, коли власні наслідки вихованець осмислює у контексті Я-духовного. Тож зв'язок "наслідок – Я-духовне" має стати обов'язковим і стабільним у його духовному становленні. Відсутність такого зв'язку – це втрата тієї внутрішньої сили, яка згуртовує всі духовні надбання у єдину гармонію.

З метою творення вихованцем власного Я-духовного він має ввести у цей процес правило духовного самовиміру як внутрішнього орієнтиру подальшої діяльності з духовної самозміни. Звичайно, що доцільний перебіг цього духовного процесу не можливий без усвідомлення ним свого Я-духовного. У цьому зв'язку закономірно виникає питання градації у даному усвідомленні, причому такої, яка зрозуміла для вихованця у практичному застосуванні.

З градацією пов'язана міра як духовний масштаб для відповідного вимірювання. Такою мірою повинен виступати ціннісний профіль підростаючої особистості у певному віковому періоді, який вона має свідомо засвоїти. Бажано, щоб цей профіль асоціювався зі значущою для вихованця духовно розвиненою особистістю. Це ще виразніше підкреслить відмінності між духовним масштабом і реальним у цьому плані станом вихованця. Крім того у ситуації образи вихованцем свого ровесника він поширить це недостойне діяння, наприклад, і на батька як на міру духовності, чи на Бога, для того, у якого мірою духовності є вища сила. Цим самим у нього виникне внутрішній бар'єр до здійснення таких діянь.

Підкреслимо, що мірою Я завжди є те, що це Я має перед собою, і якраз так і визначається "духовна міра". Його ж судження про власне Я-духовне будуть об'єктивними, якщо не виходитимуть за рамки адекватного ціннісного профілю. Правило духовного самовиміру дозволяє своєчасно, з одного боку, фіксувати у свідомості вихованця якісні зрушення у його Я-духовному. З іншого боку, саме наявне Я-духовне у результаті цієї вимірювальної процедури концентрується вихованцем відповідно своєї міри й укріплюється, набуваючи постійності у контексті цієї духовної міри.

Все ж цей духовний шлях далеко не однозначний: тут можуть виникати й певні особистісні небезпеки. Вихованець може й самоспокуситися від своїх духовних успіхів, і тоді на передній план його самосвідомості виступить самолюбство і гординя, які значно гальмуватимуть рух до добра. У такій ситуації вихованець має на рівні контрастності зрозуміти якісні відмінності між напрямом добра і силами, що стають йому на заваді. Вибір тут повинен бути пов'язаний з глибоким зануренням його у сферу добра.

З духовним самовиміром, який спрямований на фіксацію особистісних успіхів вихованця, асоціюється досить важливий у розвивальному плані аспект. Як правило,будь-який успіх центрує увагу індивіда на цьому результаті, тобто у площині "тут і тепер". Він не ставить запитання і не дає собі розлогу відповідь завдяки чому це сталося. Сказане ще більшою мірою стосується духовних успіхів. У кращому випадку розуміння вихованця щодо власного успіху обмежується лише умовами, в яких розгортався процес вирішення певної етичної задачі. Подібне самопояснення призводить до ізольованих фрагментів, шматковості духовного життя вихованця і не забезпечує його цілісності навіть у пам'яті.

З огляду на це, пропонована концепція має забезпечити формування у вихованця, по-перше, вищого інтересу до історії власного духовного життя. Поряд зі стабільністю даний інтерес повинен

характеризуватися істотністю, домінувати серед інших його спрямованостей. Тут виключається найменша байдужість.

По-друге, вихованцеві слід опанувати специфічними для духовної сфери генетичним аналізом, узагальненням, умовиводами, які в результаті самостійного здійснення набувають певного рівня значущості. У вихованця з'являється стійкий потяг до такої історико-духовної діяльності, яка покриває собою процес оволодіння ним наступними духовними цінностями. З'являється, таким чином, досить потужний додатковий мотив для подальшого духовного шляху. Тепер вихованець міркує так: "Я не бажаю, щоб історія мого духовного життя зазнавала певних збочень, а розвивалась у єдиному добродійному напрямі". Прикметно, що вихованець у цьому плані може перекинути місток до розуміння своїх ровесників, що стимулюватиме розвиток позитивної групової взаємодії як дієвого виховного фактору. У випадку, коли ті чи інші члени групи намагатимуться певними способами спокусити духовно розвиненого вихованця, він не підпаде під їхній вплив, а демонструватиме свій духовний імунітет, сформований тривалою працею над собою.

Підростаюча особистість, яка в процесі виховної взаємодії з педагогом, набуває готовності до творення власного Я-духовного не зупиняється на цьому: у неї виникає прагнення – по мірі набуття Я-духовним стійкості – до подальшого його вдосконалення. Однак тепер цей процес може здійснюватися самостійно, тобто підростаюча особистість демонструє сповна духовний саморозвиток.

Зауважимо, що проблема переходу від духовного розвитку особистості як результату її спрямованого виховання до її духовного саморозвитку теоретично надійно ще не вирішена. Трактування ідеалів, потреб суб'єкта як рушійних сил цього процесу, на нашу думку, виявиться практично непродуктивним. Тут не було відповіді на ключові питання – які психологічні механізми породження (а не просто констатація) цих рушійних сил.

У свій час нами у якості дієвої рушійної сили було обгрунтовано почуття гідності і запропоновано засоби його виховання. У даній концепції прикладом такої сили може виступати Я-духовне особистості. Воно набуватиме духовно саморозвивальної функції лише у контексті духовно-практичної діяльності вихованця. Це й відрізняє її від вищезгаданих спонук. Під духовно-практичною діяльністю розуміється духовна поведінка, ціннісно орієнтована предметно-перетворювальна діяльність та спілкування. Загальною особливістю цих видів діяльності є те, що кожна з них у своєму реальному перебізі є неповторною, постійно відносно оригінальною для особистості, оскільки їхні умови реалізації завжди дещо нові.

Звично вихованець при зустрічі з утрудненнями у тій чи іншій практичній ситуації незалежно від виховної системи, у якій він перебуває, увагу зосереджує на структуру, умови та зміст даної ситуації. Вона, так би мовити, прив'язує його до себе, ставлячи у залежну (а значить пасивну) позицію. У такому випадку внутрішній процес вихованця у зв'язку з ситуативними утрудненнями обмежується лише констатацією своїх можливостей (за умови, що такі утруднення непоодинокі) у формі самооцінки або емоційних переживань – почуття малоцінності.

По-іншому на певні практичні утруднення реагує вихованець, який перебуває у емоційно-силовому полі Я-духовному: його внутрішній процес набуває потягу до самоперетворювального призначення. Тепер вихованець свідомо ставить собі за мету самовдосконалення наявного Я-духовного у певних його складових. Такий процес духовного саморозвитку дозволяє підростаючій особистості бути соціально затребуваною за мірою найвищих життєвих цінностей.

Концепція Я-центрованого виховання своєю спрямованістю на розвиток духовності підростаючої особистості відкриває реальні можливості формування у неї дійсного погляду на життя. Сутність цього погляду поглядає у готовності пояснити, як моя духовне існування вступає у відношення з моїм зовнішнім, як воно виражається у цьому зовнішньому і впливає на нього.

Зазначимо, що за відсутності у суб'єкта сталої духовності його погляд на життя може бути досить примітивним, і залежатиме від його конкретних схильностей. Так, суб'єкт, у якого спостерігаються певні технічні здібності, радять бути механіком, столяром тощо. Інша справа – чи він усвідомить і сприйме таку життєву настанову. Якщо вона й буде сприйнята, то все ж вища ціннісна складова життя (як його сенс) виявиться мінімальною. Адже таке життя не обрамлене певними духовними надбаннями: піклуванням про людину, милосердям, відданістю, правдивістю і таке інше. При цьому не виключена ситуація, коли вони певною мірою й можуть бути присутніми у внутрішній структурі суб'єкта, та все ж перебувають на її периферії і реально смисло-ціннісно не відбиваються у формі реально діючих мотивів у зовнішніх видах його діяльності, поведінці та спілкуванні.

Глибинна причина такого явища полягає у тому, що у суб'єкта не сформоване духовне прагнення до більш-менш постійного осягнення самого себе у контексті своїх духовно розвивальних потенцій і тим самим до їх збагачення. У результаті цього свій погляд на життя такий суб'єкт формує лише у егоцентричній площині зі всіма її нижчими спонуками й відповідним світосприйняттям у цілому. Його ж уявлення про щастя теж обмежується цими особистісними утвореннями.

У контексті Я-центрованого виховання відкривається ще один важливий погляд на життя особистості. Відомо, що вона може вибирати стратегію власного життя, коли воно обмежується лише досить невиразними етичними уявленнями, дрібними моральними діяннями, які така особистість підносить до рангу власних обов'язків. Вона, як говорять, живе тихіше води і нижче трави, і ця тенденція характерна для великої кількості людей. Їм не властиві великі рішення, неординарні життєві позиції як ситуативні, так і перспективні. Вони прагнуть обійти драматичні моменти, які може підготувати їм життя. Причина цього

полягає, на наш погляд, у тому, що у процесі виховання у таких людей не сформована стійка внутрішня опора у власній вищій моральності. Така ситуація стала можливою за умови, що процес виховання, у якому відбувалося їхнє становлення, не мав відповідних механізмів та засобів, які б призводили до виникнення згаданої опори. Однак без будь-якої внутрішньої опори особистість жити не може, тому вона покладається на зовнішні умови, точніше шукає таку опору у групі собі подібних, які створюють моральний стрижень сумнівної якості – далекий від вищих духовно-моральних устремлінь і керуються цим у груповому житті.

З огляду на сказане та чи інша виховна модель, яка прагне забезпечити справжній духовний розвиток підростаючої особистості, має дати їй внутрішні інструменти для життя у високосмисловому вимірі, тобто у межах непересічних прагнень і справ.

Лише Я-центроване виховання забезпечує дієву внутрішню опору у індивідуальній духовності особистості. Тут створюються реальні умови для пристрасної зосередженості всіх духовних надбань у одному-єдиному моменті для прийняття високозначущого рішення і діяння за його мотивом. Зазначимо, що у досягненні такого внутрішнього стану підростаючій особистості сприяють не самі по собі духовні надбання (хоча без них ніякої зосередженості не може бути), а безпосередньо її Я-духовне як інтегроване ядро власної самосвідомості. Наголосимо, що готовність вихованця до пристрасної зосередженості є вирішальним фактором у його духовному саморозвитку, і причиною цього внутрішнього явища виступає Я-духовне як спонукальна сила до реальних суб'єкт-суб'єктних перетворень у формі вчинків, поведінки і спілкування.

Можна констатувати, що спонукальна сила Я-духовного – це і є вираженням його пристрасті, яка підтримує постійний конструктивний рух особистості у площині духовності. Якщо ж у особистості не вистачає пристрасті як сильного переживання, щоб здійснити ту чи іншу духовну дію, якщо вона живе абияк, за принципом, що все владнається саме по собі, значить особистість раз і назавжди відмовилася від того, щоб жити у світлі великих ідей.

3. Духовна цінність у процесуально-створювальному вираженні

Виходитимемо з того, що кожна духовна цінність якою має оволодіти вихованець, повинна подаватися йому як процес її створення. За такої ситуації доцільно вести мову про духовну властивість, що рівнозначна духовному почуттю. В останній дефініції виразно представлено емоційно-смисловий компонент духовної властивості; хоча він не може існувати без знаннєвого компоненту. Тож тут завжди йдеться про пізнавально-емоційну цілісність. Наголосимо, що знаннєвий компонент того чи іншого духовного почуття утримує певну етичну норму: вірність, щедрість, щирість і таке інше. Методика свідомого засвоєння вихованцем етичних норм описана у наших попередніх роботах, тому немає сенсу повторно розкривати цей процес. Зупинимось на більш психологічно важкому емоційно-смисловому компоненті в його процесуальному вираженні, оскільки саме з ним пов'язується суб'єктивна значущість для виховання конкретного етичного змісту як норми.

Попередньо розкриємо природу емоції бажання, яка конституює духовний розвиток особистості. Бажання як емоційна складова душевної організації людини відносять до психічних станів. Ґенеза цього утворення пов'язується з чистою емоційною енергетикою, яка ще не покладається на певні предмети, зміст у цілому і не поєднується з ним. У такій психологічній ситуації й можна говорити про стан бажаності, за допомогою якого й відбувається винесеність індивіда до оточуючого довкілля, де він має різнобічно розвиватися у процесі постійного опредмечення цього стану.

Бажання як процес – це завжди очікування приємних переживань у результаті досягнення певної мети (майбутнього). Уточнимо, що бажання відбувається тоді, коли ми уявляємо предмет, від якого можемо очікувати задоволення, але між тим усвідомлюємо, що для нашого задоволення недостає дійсної присутності цього предмета. Переживання приємного, що тотожне задоволенню, зазвичай, трактуються у термінах поведінки. Тоді констатують, що приємне, задоволення – це те, що особа хоче повторити, знову пережити, а неприємне, незадоволення – не хоче. Особливості бажання як емоційного переживання, які ми представили, науково сформульовані на основі природи біологічних (зокрема, харчових) потреб людини.

Що стосується етичних бажань (напр., "я бажаю милосердя"), метою яких має бути оволодіння підростаючою особистістю певною суспільно значущою цінністю, то їхня специфіка полягає у тому, що вони не існують у готовому виді, а виникають у результаті цілеспрямованої діяльності дорослого з їхнього виклику і закріплення у духовно-почуттєвій структурі підростаючої особистості. Надзвичайно важливо, що як на етапі первинного виникнення етичних бажань, так і на етапі їх перетворення у духовні цінності вони виступають реальними головними спонуками (мотивами) духовних діянь, тобто вчинків особистості, і в такій іпостасі є дійсними показниками її розвитку. На відміну від етичних переживань емоції задоволення є лише почуттєвим результатом досягнення особистістю мети певного вчинку, його успішного здійснення.

На даний час етап набуття підростаючою особистістю смислу певної етичної норми виявився недостатньо теоретично осмисленим. Породження її індивідуальної значущості, як правило, пов'язувалося лише з глибиною розуміння даної етичної норми як цінності у контексті емоційно позитивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, тобто у осмисленні переживання обопільних почуттєвих і духовних наслідків для суб'єкта й об'єкта цієї взаємодії як того чи іншого вчинку. Якраз від глибини цього мислительного процесу передбачався виклик у вихованця відповідного емоційного переживання, тобто бажання морального діяння згідно змісту етичної норми. Таким чином, у центрі уваги вихователя і вихованця за такого теоретичного уявлення залишалась етична норма як духовно-моральна цінність. При цьому об'єктивно у свідомості

вихованця виникає розрив між цінністю, над якою він працює, і його реальною духовно-моральною картиною як уособленням особистісного Я.

Хоча вихователь і намагався констатувати, що дана цінність тепер стала твоєю, однак за такої мовленнєвої конструкції все ж виникає момент її певної міри відчуженості від Я вихованця. Відтак знижувалася і дієвість його цінності у відповідних вчинкових ситуаціях. Річ у тім, що лише той набуток, що став моїм Я, набуває дієвої стабільності й не зникає з поля актуальної самосвідомості особистості.

Більш розвивально продуктивною, на наш погляд, виявляється ідея подолання згаданого розриву між певною цінністю та Я-духовним вихованця. У методичному плані вона має реалізуватися наступним чином. Вихователь мусить домогтися, щоб вихованець, по-перше, точно розумів, що являє собою його стан бажання певної цінності: це те, що створює позитивну емоційну напругу очікування й задоволення від завершення цього стану. Далі вихованець обов'язково має пояснити, чому він бажає певної цінності і закінчити цей процес висновком: "Я перебуваю у стані бажання". Це, таким чином, укріплює його Я, яке наповнене цим переживанням.

Наголосимо, що у стані бажання може критися й певна особистісно деструктивна небезпека. Її сутність полягає у тому, що вихованець розглядатиме даний стан не як власний самоініційований процес, а як такий, що спричинений лише вихователем. Ставши на таку точку зору, вихованець має зосередити свідомість на своїх взаєминах з педагогом і на тих ситуаціях, які пов'язані з ними. У результаті цього є підстави для припинення стану бажання певної цінності й переходу до стану розуміння свого Я. Тож важливо не допустити зміщення вихованця з активної позиції у пасивну, за якої втрачається його суб'єктність. Вихованець повинен зрозуміти, що лише завдяки його внутрішнім набуткам стало можливим розгортання процесу бажання; вихователь тут виступає лише у ролі його стимулу. Активна позиція вихованця у стані бажання відіграє ще одну важливу роль: він розглядає бажання не як пасивне спонукання, що походить ззовні, а як таке, що викидається прямо із самого Я. Таке за походженням бажання стає відповідною емоційною дією, яка набуває потенційної можливості вчинкового втілення. Відтепер бажання одухотворюється конкретною цінністю, тобто насичується нею. Це вже є реальним кроком до творення вихованцем власного Я-духовного. Виникає така специфічна єдність, за якої бажання як емоція стає цінністю, а сама цінність – бажанням.

По-друге, вихованець мусить ясно уявляти самого себе, розуміти, що Я перебуваю у стані переживання цінності. Ми тим самим утверджуємо необхідність єдності у глибокому розумінні вихованцем його стану і його Я як внутрішнього підґрунтя для духовно-морального самовдосконалення. Така єдність призводитиме до необхідних особистісних змін за умови, коли вихованця ставлять у діалектичну позицію, тобто спонукають його розглядати свій внутрішній стан у контексті власного Я, а це останнє під кутом зору наявного стану. Ця рефлексивна самодіяльність у кінцевому підсумку підсилить первинне бажання запропонованої цінності.

Свідоме виховання буд-якого духовного почуття як цінності неодмінно передбачає перенесення його у саме ту її частину самосвідомості, яка утримує емоційні утворення особистості. Тут воно пізнається і подалі функціонуватиме як знання конкретного почуття у словесному його оформленні. Цей акт надзвичайно важливий, оскільки слово потрібне психічній діяльності для того, щоб вона могла стати свідомою. Тут слід зважати на те, що слово є настільки засіб розуміння іншого, наскільки воно є засіб розуміння самого себе. Розуміти ж себе можливо різною мірою; чого я в собі не помічаю, те для мене не існує і звичайно не буде мною виражене в слові.

Словесно виражене почуття, яке стало об'єктом самосвідомості, тепер розширює її зміст, і якраз це внутрішнє явище повинно бути вчасно осмислитись вихованцем. Якщо це відбувається, то дане почуття сприймається ним як щось власне (МОЄ) і в такому значенні входить у Я-духовне підростаючої особистості, хоча ще й у недостатньо стійкому стані. Наголосимо, що почуття, яке увійшло у систему МОЄ, набуває більшої стійкості за умови, що ця система у цілому і дане почуття вихованець просякне переживанням радості, тобто порадіє за своє Я-духовне. Воно у кінцевому підсумку має скласти всю його радість. Тепер почуття, що піднімається до рівня цінності, набуває права духовного існування зі всіма його особистісно позитивними наслідками.

Наша теоретична схема може бути такою: 1) кожне духовне почуття повинне розгортатися у самосвідомість; 2) зміст самосвідомості (зміст духовного почуття) мусить відчуватися суб'єктом як щось власне (МОЄ) – це надзвичайно важливий момент. Така єдність є показником опанування ним духовною цінністю.

Як бачимо, у більш вищому методологічному плані наш теоретичний конструкт знімає традиційне положення про визрівання психічних утворень індивіда, зокрема про вікове визрівання глибинного усвідомлення ним свого Я. Дане положення мало сенс за некерованого процесу духовного розвитку. За умов же, які утримує пропонована концепція, вихованець вже з дошкільного віку, опановуючи певною мірою вищі духовні цінності та одночасно створюючи власне Я, й усвідомлює його.

Список використаних джерел:

1. Бондаревская Е. В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская. – Ростов-на-Дону, 2000. – 352 с.
2. Зинченко В. П. Психологическая педагогика. Ч.1. Живое знание / В. П. Зинченко. – М., 1998. – 185 с.

3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору : монографія / В. Г. Кремень. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
4. Культура и развитие человека / под ред. В.П. Иванова. – К., 1989. – 160 с.
5. Маслов Н. В. Православное воспитание как основа русской педагогики / Н. В. Маслов. – М. : Самшит-издат, 2006. – 504 с.
6. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М., 1999. – 272 с.
7. Соловьев В. С. Нравственная философия: Собр. соч. / В. С. Соловьев. – М., 1990. – Т. 1.
8. Янушкавичус Р. В. Основа нравственности / Р. В. Янушкавичус, О. П. Янушкавичус. – М. : ПРО-ПРЕСС, 200в. – 512 с.

В.И.Беляев,
д.п.н., проф. ГБОУ ВПО МО «Академия социального управления», г.Москва, Россия

ПЕДАГОГИКА А.С. МАКАРЕНКО И СОВРЕМЕННОСТЬ

Фантастические результаты работы А. С. Макаренко не могут оставить человека равнодушным: он становится или приверженцем его идей или их противником. Сторонников педагога восхищают сам процесс, масштабы и результаты его деятельности: из малолетних правонарушителей, были воспитаны не только полноценные граждане, а во многом образцы личности нового типа. Оппоненты же утверждают: педагогика Макаренко - это «сталинская», «казарменная» педагогика, воспитывающая послушного исполнителя; коллектив нивелирует, подавляет личность, уничтожает её индивидуальность, воспитывает конформизм и потому его идеи сегодня не приемлемы. Спорным остаётся и вопрос о системном применении опыта Макаренко в школе: это педагогика перевоспитания - для нарушителей, для колонии; условия, в которых работал педагог, не соответствуют современным и т.п. Сам же педагог был убеждён в том, что он не «белая ворона» и что с ним «вместе более или менее одинаково думает всё наше советское учительство»; он писал: «я не помню, чтобы между мною и ими были какие-нибудь принципиальные расхождения». (1, т. 4, с. 230; 3, с. 4-5).

Вопросы воспитания как общественного явления педагог неразрывно связывал со всей совокупностью социальных проблем. Вопрос о воспитании – важнейший, он «является решающим и в области нравственных отношений нашего общества, и в области промышленности, и в проблемах нашего богатства, ...и, наконец, *в проблемах нашего счастья и счастья всего человечества*». (1, т. 4, с. 316; выд. нами – В.Б.). Эта позиция становится определяющей в отношении определения его педагогики как гуманистической, т.е. инновационной, следовательно, и исторически перспективной в своей сущности не только для современной эпохи.

Инновационные процессы являются локомотивом гуманистической педагогики. Инновационная педагогика – стратегический путь гуманизации образования, реализации идей свободы и неповторимости личности в воспитании и обучении. Её центральным звеном и механизмом развития выступает творчество: *творчество – демиург инновационных процессов*. Инновационная педагогика формирует «человека будущего», способного успешно решать проблемы «непредсказуемого будущего». Её теоретическую основу составляют принципы открытости, опережения, сотрудничества и др.

Инновационные концепции содержат в себе идеи непреходящего значения, они - вне времени и пространства. Так, например, идея диалога между педагогом и воспитанниками Конфуция и Сократа стала основополагающей для школы на все времена. Идея закаливания М. Монтеня и Д. Локка была принципиально развита П. Каптеревым в идею «нравственного закаливания». Идея соединения обучения и воспитания с общественно полезным производительным трудом, высказанная социалистами-утопистами и впервые реализованная И. Песталоцци, является основой формирования всесторонне и гармонично развитой личности. Идея школьного самоуправления С. Редди является основой для развития активности, деловитости и гражданственности у учащихся. Идея народности, высказанная М. Ломоносовым и системно развитая К. Ушинским, является основополагающей для национальной системы воспитания, сохранения исторических перспектив для народа, страны, нации.

Концептуальными основами макаренковской педагогики выступают: цель – системообразующий элемент, ей подчинены все остальные компоненты. С целью взаимосвязаны основные идеи и принципы: идея единства воспитания и жизни – принципы народности, связи воспитания с жизнью и трудом, параллельности педагогического действия, открытости и перспективы; идея воспитательного коллектива – принципы сотрудничества, самоуправления, опережения; идея соединения обучения с производительным трудом – принцип связи политехнического образования с профессиональной подготовкой; идея гуманизма – принципы педагогического оптимизма, единство уважения и требовательности, гармонизации личных и общественных интересов; идея антропологического подхода - принципы природосообразности, исследовательский и др. Триединство «цель-идея-принцип» образует идейно-теоретическую основу его гуманистической системы. (3, с. 30-39).

Научной педагогики не может быть без разработки проблемы цели воспитания: успешная педагогическая деятельность требует их определения. Учитывая, что цели воспитания детерминированы общественными потребностями, они имеют социально обусловленную природу и играют исключительно важную роль в воспитании молодых поколений. Цель воспитания является «лучшим пробным камнем всяких философских, психологических и педагогических теорий». (6, т. 1, с. 232, 234).

Цель воспитания как закон определяет способ и характер педагогической деятельности. Её сущность выявляется в диалектическом парадоксе: раздвоении этой целостности на идеальное и реальное начала, которые, отрицая друг друга, не могут существовать в отдельности. В идеальном плане выступает её направленность в будущее, ориентировка на определённый скачок в развитии общества к той стадии, когда воспитанник выйдет из школы. В то же время, в ней отражена программа развития конкретной личности, настоящего поколения людей: чем глубже осуществляется взаимопроникновение этих противоречивых сторон единого целого - цели воспитания, чем точнее и гармоничнее в ней и в самом процессе воспитания реализуются и социальные и личностные аспекты развития, тем плодотворнее обеспечивается социальный расцвет общества средствами всестороннего развития человека. (4. с. 70-71).

Первоначально педагог отрицал всестороннее и гармоничное развитие как абстрактную и недостижимую для колонии цель-идеал, приняв которую можно было только ещё больше усугубить педагогическую ситуацию в ней. Он исходил из того, что в педагогической работе приоритетной и определяющей является воспитательная: она «руководит всей жизнью ученика»; главной «моей задачей было не образование, а воспитание». Макаренко утверждал, что вопросы воспитания «нельзя ограничивать вопросами преподавания, тем более нельзя, что воспитательный процесс совершается не только в классе, а буквально на каждом квадратном метре нашей земли». (1: т. 4, с. 369, 335; т. 4, с. 118, 341, 368-369). Из этого следует, что он вплотную подходил к рассмотрению педагогического процесса как главного компонента социализации - целостного и непрерывного явления во времени и пространстве. И это обстоятельство также определяет его педагогику как стратегически перспективную (3, с. 44).

Первоначально Макаренко считал, что в «области цели» педагогическая теория «погрешила больше всего», т.к. «все ошибки, все уклоны в нашей педагогической работе происходили всегда в области ломки целесообразности». Педагогика - наука целесообразная, цели воспитания должны быть реальными и полезными. (1: т. 1, с. 168; т. 4, с. 41, 62, 126).

Таким образом, педагог выступал за практико-ориентированный подход в воспитании и обучении, за тот основополагающий, который заложен в «Болонском протоколе». Он критиковал «педагогических писателей и ораторов» за то, что они, «разогнавшись на западноевропейских педагогиче-ских трамплинах, прыгали высоко и легко «брали» такие идеалы, как «гармоническая личность». Ему нужны были не идеалы «чрезмерного совершенства», а понятные и реально выполнимые цели. (1, т. 1, с. 167-168; 3, с. 46-47).

Рассматривая деятельность колонии как «педагогическое производство», он вводил новый термин - «проектирование личности» как совокупного продукта воспитания. Хорошее в человеке «приходится всегда проектировать, писал Макаренко, и педагог это обязан делать. *Он обязан подходить к человеку с оптимистической гипотезой, пусть даже и с некоторым риском ошибиться*». Проблема воспитания и «проектировки личности» - гармоничное соединение общего и индивидуального в педагогической работе. Этот вопрос практически и теоретически им разрешался в течение всех лет работы и был сведён к алгоритму: должна быть общая «стандартная» программа и индивидуальный корректив к ней. «Общий стандарт» - воспитанник должен быть смелым, мужественным, честным, трудолюбивым, патриотом. Достижение этого минимума «открывает широкие просторы по всем направлениям». При этом Макаренко предупреждал, что она не должна быть одинакова для всех: нельзя «вгонять каждую индивидуальность в единую программу, в стандарт и этого стандарта добиваться». (1: т. 1, с. 42-43, 55, 75; т. 4, с. 13, 129, 390; 3, с. 49).

Этими положениями он не только идёт «в ногу со временем», а и формулирует методологическую позицию в разработке целей воспитания на будущее. «Проектирование личности» воспитанника сегодня следует рассматривать *как идеальный вариант реализации принципа открытости, сотрудничества и опережения для педагогической системы*. Педагогом вновь обращалось особое внимание на обязательную непохожесть конечного результата: мы «всегда должны помнить, каким бы цельным ни представлялся для нас человек при широком обобщении, всё же нельзя его считать совершенно однообразным явлением. Люди в известной степени представляют собой очень разносортный материал для воспитания, и выпускаемый нами «продукт» обязательно будет тоже разнообразным». (1, т. 1, с. 169; т. 4, с. 46).

Выдвигая требование «проектирования личности», педагог тем самым начинал движение и в сторону идеального, которое определяется запросами реального общества и возможностями конкретного ребёнка, что и ликвидирует абстрактные и «идеальные хитоны». Этот момент очень важен для развития педагогического творчества Макаренко, понимания его новаторского пути в целом. При этом он особенно предупреждал: «Общие и индивидуальные черты личности в отдельных живых явлениях образуют бесконечно запутанные узлы, и поэтому проектировка личности становится делом чрезвычайно трудным и требующим осторожности». Главную опасность он видел в том, что у нас «всегда будут жить попытки остричь всех одним номером, втиснуть человека в стандартный шаблон, воспитать узкую серию человеческих типов…». (1: т. 1, с. 169-170; т. 4, с. 46).

Проблема цели воспитания рассматривается им в связи с принципиально новым методологическим подходом - созданием воспитательного коллектива. Коллектив объединяет людей не только в общей цели и в общем труде, но и в общей организации этого труда. «Общая цель здесь - не случайное совпадение частных целей, ... а именно цель всего коллектива. Отношение общей и частной цели у нас не есть отношение противоположностей, а только общего (значит, и моего) к частному, которое, оставаясь только моим, будет итожиться в общее в особом порядке», - пояснял педагог. Мы должны «выдать в качестве продукта не просто личность, обладающую такими или иными чертами, а члена коллектива, при этом коллектива определённых признаков». Работу в области «гармониро-вания» коллективных и личных интересов и перспектив он считал важнейшей частью воспитательной работы. Таким образом, центральной задачей в проблеме педагогического целеполагания становится разрешение противоречия между общим (коллективным) и частным (индивидуальным), что составляет генеральную проблему для всех современных и будущих педагогик. (1: т. 1, с. 170-171, 180, 363; т. 4, с. 47; 3, с. 51).

Из теории коллективного воспитания определялись и «все детали развития личности». Воспитанник должен быть носителем не просто «некоего личного совершенства», неких известных качеств - добрый, честный и т.д. Он «всегда должен выступать прежде всего как член своего коллектива, как член общества, отвечающий за поступки не только свои, но и своих товарищей», но это не должно выражаться на уровне некоего «коллективного инстинкта». Человек должен быть способен «*без колебаний, всегда, в каждый момент своей жизни найти правильный критерий для личного поступка*». (1, т. 4, с. 48; выд. нами - В.Б.). Таким образом, педагог подчёркивал, что поступок определяется самой личностью, решение принимает сам человек через осмысление конкретной ситуации, исходя из своих ценностей и принципов. Необходимо, чтобы он «поступил правильно не тогда, когда на него смотрят, его слышат, могут похвалить. ... Очень трудно поступить правильно тогда, когда никто не видит, ... не услышит никогда, навечно не узнает, а надо поступить правильно для себя, для правды, для своего долга перед самим собой». (т. 4, с. 357, 328). Таким образом, *высшим критерием воспитанности он определял «поступок наедине с самим собой».*

Это отметает все обвинения макаренковской педагогики в воспитании человека-«винтика», формировании конформистского мировоззрения и т.п. В таком решении проблемы воспитанности – поступок наедине - видится особый гуманизм и демократизм педагогического мировоззрения Макаренко: исключается возможность личностной трагедии ребёнка, возникающей в результате раздвоения личности, возникновения двойной морали. Этим отвергается и «казарменность» его педагогики, т.к. воспитаннику (и только ему!) предоставляется окончательное право решать, как поступить, какое принять решение. Педагог никогда не был противником индивидуального подхода в воспитании. *Он разработал и применил невиданный ранее подход в его реализации – коллективный.* Он называл ситуацию, когда «поступок совершается … без свидетелей», наедине с собой, одним из центральных воспитательных моментов, основным критерием воспитанности коммунаров. Они поступали правильно «вовсе не потому, что сели и подумали», а потому, что иначе они поступить не могли. Воспитание привычки правильного, на основе единства сознания и поведения, поступка - «гораздо более трудное дело, чем воспитание сознания», - отмечал педагог. (1, т. 4, с. 81, 258, 328-329, 395; 3, с. 52-53).

Позднее педагог-новатор писал: «Я под целью воспитания понимаю программу человеческой личности, программу человеческого характера, причём в понятие характера я вкладываю всё содержание личности, т.е. и характер внешних проявлений и внутренней убеждённости, и политическое воспитание, и знания - решительно всю картину человеческой личности...». Этим он подтверждает свою принципиальную позицию в отношении целостного характера воспитательного процесса, но вновь предупреждает об опасности «пожертвовать индивидуальной прелестью, своеобразием, особой красотой личности». (1, т. 4, с. 129).

Рассматривая проблему цели воспитания в отношении «нормального» ребёнка, у которого есть родители, семья (1932 г.), Макаренко выдвинул важнейшее положение в разработке проблемы всестороннего и гармоничного развития личности ребёнка. Решение этой проблемы он видел на основе диалектического разрешения единства и борьбы противоположных свойств и качеств личности: активности и способности «к торможению», щедрости и бережливости, доброты и строгости... Решение сверхтонкого вопроса гармонии он связывал прежде всего с категорией меры: правильное соотношение руководства взрослых с самодеятельностью и активностью детей, поощрений и наказаний, строгости и ласки. (1, т. 4, с. 358; 3, с. 55).

Педагогом вводился ещё один очень важный критерий гражданского воспитания – деловитость: она «становится достоинством, которое должно быть у всех граждан, она делается критерием правильного поведения вообще - деловитость становится, таким образом, явлением нравственного порядка». Наконец, если мы соединим самый важный, по его мнению, критерий воспитанности - «поступок ... без свидетелей», поступок наедине с самим собой, когда «его никто не видит, не слышит и никто не проверяет», то педагог выводил как бы обобщённый критерий - единство сознания и поведения в интересах общества (коллектива) и личности – истинный критерий воспитанности гуманной личности. (т. 4, с. 286, 328).

Макаренко никогда не забывал про индивидуальные цели воспитания: педагогически правильно организованный коллектив создаёт оптимальные условия для реализации индивидуального подхода: в этих условиях он действует «значительно сильнее, красивее и целесообразнее». Если же коллективного воспитания не будет, «то при индивидуальном подходе возникает риск воспитать индивидов, и только».

Коллективное воспитание рассматривалось им не только как средство и критерий истинного воспитания, а и как пропедевтический фактор, исключающий рецидивы крайнего индивидуализма. (1, т. 4, с. 350; 3, с. 56-57).

Идеи гуманизма и принцип педагогического оптимизма неизбежно ставили вопрос об изучении личности ребёнка: «Для того чтобы работать с отдельной личностью, нужно её знать и культивировать». Проблему изучения личности и её воспитания Макаренко ставил на научную основу и теснейшим образом связывал с борьбой против стандартизации и шаблона в воспитании. В коммуне создавались специальные службы. Макаренко вёл картотеку, в которую заносились все сведения о воспитаннике - его успехах и неудачах, проступках; особенностях характера и др. Такой учёт способствовал индивидуализации педагогического процесса в целом. (1: т. 4, с. 129, 168, 356, 383; т. 1, с. 354). Систематический и оперативный учёт сведений, характеризующих особенности и изменения личности воспитанников, - важнейшй элемент его (и иной другой) гуманистической системы. Без этого невозможно реализовывать наиболее полно принцип природосообразности, который одновременно выступает и важнейшим критерием гуманизма педагогической теории, концепции, системы.

Итак, гуманизм концентрируется и выражается прежде всего в цели воспитания. Гуманизм педагогики Макаренко в этом плане имел динамику, развитие: по мере формирования системы воспитания, обогащения опыта педагогической работы с запущенными детьми, становления колонии единым коллективом им ставились качественно новые воспитательные задачи. Если первоначально он считал, что стоит «миниатюрная» воспитательная задача: «исправить души у этих самых правонарушителей, сделать их вместимыми в жизни, т.е. подлечить, наложить заплаты на характеры, не больше», то по мере того, «как рос и богател ... коллектив», педагог «постепенно повышал требования к своему делу, к себе, и дело повышало требования» к нему, и к коллективу: он уже *«перестал интересоваться вопросами исправления»* (подч. нами – В.Б.), его перестали интересовать так называемые правонарушители. В конечном итоге целью воспитательной работы в колонии становилось формирование всесторонне развитой личности. В коммуне им. Ф.Э. Дзержинского коллектив стремился «к тем обычным целям, к каким стремится наша обычная школа. Дети в этом коллективе, бывшие беспризорные, в сущности, ничем не отличались от нормальных детей». Это давало право педагогу утверждать, что его педагогические выводы «могут быть отнесены не только к беспризорным трудным детям, а ко всякому детскому коллективу». (т. 4, с. 124, 323).

Идеи гуманизма, как и у всех его выдающихся предшественников, становились фундаментальными в социально-педагогической системе Макаренко: они опираются на веру в способности и силы ребёнка, на положительное в нём начало. Поэтому одним из важнейших принципов социального воспитания выступает принцип педагогического оптимизма, сущность которого «вытекает» из идеи гуманизма. Педагогическую разработку ему придал Я.А. Коменский в «Великой дидактике», провозгласив: «учить всех и всему». Макаренко существенно развил этот принцип, поднял его на качественно иную высоту, оформил его структуру, привнеся новое содержание и смысл. Его великая заслуга состоит в том, что *он доказал реальность этого принципа не только для «нормальных» детей, а и для несовершеннолетних правонарушителей.* (5, т. 1, с. 242-243).

Стартовой площадкой его новаторства является гуманное, как единство уважения и требовательности, отношение к человеку. На этой основе Макаренко сформулировал гуманистическое кредо своей педагогики: «как можно больше требования к человеку, но вместе с тем и как можно больше уважения к нему». По его мнению, эта формула является педагогической трансформацией самого диалектического принципа в педагогике: «нельзя требовать большего от человека, которого мы не уважаем». Если у педагога нет уважения к ребёнку, веры в его силы и возможности, то он бессилен чем-либо ему помочь. *Требовательность выступает своеобразной формой уважения к личности ребёнка.* Эти две стороны его философского разрешения педагогических проблем диалектически взаимосвязаны. Эта формула адекватна принципу К. Роджерса – принятие ребёнка как данность, каким он есть. Макаренко не только провозгласил, а и успешно реализовал этот принцип задолго до его теоретического оформления.

Гуманизм и педагогический оптимизм должны быть явлением целостным – обоюдным, не однобоким, а равнозначным (равноценным) для всех: не могут быть счастливы дети, если это достигается попранием человеческого достоинства педагогов (взрослых) и наоборот. Нельзя же допустить, «чтобы наши нервы были педагогическим инструментом, нельзя допустить, что мы можем воспитывать детей при помощи наших сердечных мучений, мучений нашей души. Ведь мы же люди», - восклицал педагог-новатор. (1, т. 4, с. 261).

Если дети счастливы, а педагоги (взрослые) страдают и мучаются, то это извращённый гуманизм. Гуманизм в педагогике (и не только в ней) «не развинчивается» по частям и не может быть относительным или урезанным – частичным или односторонним, социально привилегированным. Гуманизм интернационален: он не имеет национальной, расовой и «партийной принадлежности». В определённом смысле он аполитичен, т.к. имеет защитную (иммунную) систему, в основе которой лежит альтруистическая природа человека. Гуманизм не определяется какой-либо религиозной конфессией и т.д.

Носителем гуманизма является конкретный человек, коллектив и всё общество (человечество) в целом. Всё это вместе, особенно последнее обстоятельство, свидетельствуют об одном: истинный гуманизм присутствует и проявляется не в индивидуальном варианте, а в сообществе – в коллективе. Антипод гуманизма – эгоизм. Гуманизм – социальное явление (феномен) вне времени и пространства, что

необыкновенно усиливает актуальность прогрессивных педагогических идей и систем прошлого. Эти позиции составляют краеугольный камень гуманистической педагогики Макаренко, объединяя все её основные элементы, придавая ей целостность, открывая воспитанникам систему личных и коллективных перспектив.

В конце 20-х годов Макаренко выдвигает самую важную, на наш взгляд, методологическую позицию в отношении стратегии воспитания в целом: «Не может быть воспитания, если не сделана центральная установка о ценности человека». (1: т. 4, с. 363; т. 1, с. 249). Главную ценностную ориентацию для воспитания он видел в разрешении проблемы «человек как личность», как неповторимая индивидуальность, *что и определяет его педагогику как инновационную, т.е. как гуманистическую в целом.*

Исследователи биографий его воспитанников отмечают высокое качество его педагогической «продукции»: отсутствие рецидивов, никто не стал изменником в годы войны и т.д. Последователи Макаренко (В. Сухомлинский, Ф. Брюховецкий, А. Католиков и тысячи других педагогов), творчески преломляя его опыт, добивались выдающихся результатов. Его идеи и принципы продолжают эффективно работать в различных социально-педагогических сферах (от семьи и школы до исправительной колонии) и в современных условиях. Они запускают такие механизмы мотивационно-потребностной, интеллектуальной, волевой и других сфер личности, которые способны вырвать человека из капкана криминальных ценностей и власти «авторитетов». (2).

Реализуя идею соединения обучения с производительным общественно полезным трудом, Макаренко создал уникальную систему образовательно-воспитательно-производственного комплекса, который представлял собой как бы микромодель современного ему общества, в условиях которого воспитанники входили во всю сложность общественных отношений, что и создавало богатые и реальные условия для решения задачи всестороннего развития личности и успешной подготовки их к самостоятельной жизни. Таким образом, им была найдена эффективная форма реализации цели-идеала, имеющая долговременную историческую перспективу не только для социалистической системы.

Если мы говорим о гуманизации и демократизации общества, то и цели воспитания должны быть соответствующие. Более гуманной цели как воспитание всесторонне и гармонично развитой личности ребенка у человечества не выработано и вряд ли будет выработано. Ликвидация или снятие одной из сторон воспитания ведет к деформации личности ребенка, обеднению ее сегодняшнего и будущего бытия. Разносторонность по отношению к всесторонности - первый шаг к односторонности, т.е. к регрессу личности и общества в целом.

Открытость жизненных перспектив для воспитанников стала одним из главных составных компонентов гуманизма макаренковской педагогики. Открытость перспективы для колонистов определялась целями воспитания, она выступала как бы внутренним цементирующим элементом идеи единства воспитания и жизни, придавая педагогическую направленность всей работе коллектива. Этот подход, выросший в принцип и метод организации и воспитания коллектива и личности, опирается на психологию детства: все дети живут не только сегодняшним днём, но и стремятся к новому, привлекательному будущему. «Человек не может жить на свете, - писал Макаренко,- если у него нет впереди ничего радостного. *Истинным стимулом человеческой жизни является завтрашняя радость*». (1, т. 3, с. 397; т. 1, с. 311; выд. нами – В.Б).

Макаренковская педагогика, по утверждению некоторых оппонентов, была применена в ГУЛАГе. Даже если это так, то разве можно в этом винить самого педагога: «Он ставил перед собой прекрасную и благородную цель – вернуть обществу «отвергнутых людей», зараженных цинизмом и воровской психологией». Это осуждение равноценно «обвинению» нашего гениального оружейника М.Н. Калашникова в том, что он создал лучший в мире автомат, которым пользуются и террористы. Выполняя многомиллионные промфин-планы, учась в десятилетке, играя в театре, закаляясь в труде и спорте, отдыхая и путешествуя, преодолевая эгоизм и негативный опыт прошлого, как бы «нечаянно», из коммуны ежегодно выходили «десятки культурных, образованных людей», которые становились врачами, инженерами, рабочими, педагогами, колхозниками, летчиками, актерами... (1, т. 4, с. 24).

Нам стоит крепко призадуматься над наследием педагога-новатора: стоит ли так безапелляционно перечёркивать и чернить всё прошлое советской школы лишь только потому, что она социалистическая; стоит ли так категорично ориентироваться на зарубежные модели лишь только потому, что «советской Русью» там не пахнет. Предание забвению исторического прошлого и достижений своего народа истощает и убивает ту животворную почву, на которой должна рождаться педагогика грядущего. И, если мы растаптываем и проклинаем ценности своего прошлого, значит, мы сходим с ума.

Философское понимание ценностной сущности человеческой природы являет собой основополагающую методологическую основу для инновационной педагогики. Инновационные процессы в образовании требуют радикальных изменений прежде всего во взаимоотношениях педагога и учащихся - в переводе их на личностный уровень, в формировании творческой атмосферы сотрудничества, развитии диалога, открытости. Рассмотрение педагогической концепции Макаренко в контексте теории инновационности приводит к выводу, что она имеет перспективу педагогического долгожительства: в ней присутствуют идеи и принципы, которые, совершенствуясь и модернизируясь в новых исторических условиях, позволяют эффективно решать коренные и «вечно зелёные» педагогические проблемы. Этим обстоятельством также

объясняется феномен концепции новатора - всё более возрастающая её востребованность: чем более демократична общая социальная ситуация, тем более актуализируются её концептуальные идеи и принципы.

Итак, можно констатировать, что цель - всестороннее и гармоничное развитие личности, отражающая в себе гуманистический идеал человека-творца, объективно создаёт неисчерпаемые возможности для педагогического творчества и является фундаментальным основанием инновационной педагогики, её дальнейшего развития. Одновременно она выступает и главным критерием гуманистичности той или иной педагогической теории или системы: если система не ставит своей целью всестороннее развитие личности ребёнка, следовательно, она ущербна - не гуманна и даже антипедагогична. Можно уверенно прогнозировать: все последующие гуманистические системы и концепции будут связаны с этой целью-идеалом.

Список использованных источников:

1. Макаренко А.С. Педагогические сочинения В 8-ми т. / А.С. Макаренко. - М.: Педагогика, 1983-1986.
2. Балабанович Е. Макаренко: человек и писатель / Е.Баланович. - М., 1963.
3. Беляев В.И. Педагогика А.С. Макаренко: традиции и новаторство / В.И.Беляев. – М., 2000.
4. Данилов М.А. Взаимоотношение всеобщей методологии науки и социальной методологии педагогики. В кн.: Проблемы социалистической педагогики/ [Под ред. А.М. Арсеньева и др.].- М., 1973.
5. Коменский Я.А. Избр. пед. соч.: В 2-х т. / Я.А.Коменский. – М.: Педагогика, 1982.
6. Ушинский К.Д. Пед. соч.: В 2-х т./ [Под ред. А.И. Пискунова.] – М. Педагогика, 1974.

Кириленко С.В., к. п. н., доцент,
Інститут інноваційних технологій змісту освіти
Міністерства освіти і науки України, м.Київ, Україна

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ПЕДАГОГІКА ЯК СИСТЕМА ВИХОВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

У сучасному світі питання освіти є найважливішим фактором стабільності суспільства, соціальним регулятором відносин між суспільством і навчальним закладом. Як зміст освіти формується під впливом суспільства, так і суспільство змінюється під впливом освіти. Навчальний заклад виступає в ролі механізму (фактора, умови), який здійснює первинну диференціацію суспільства, що формує соціальний статус людини, допомагає їй адаптуватися до різних соціальних умов. У цей час ставиться питання і про зміну уявлень про норми освітньої ефективності і про вироблення принципово нових орієнтирів і вимірювальних процедур, що дозволяють вести мову про освітню ефективність [5].

Система складних та деструктивних чинників розвитку дитини в умовах сучасного суспільства спрямовує до пошуку адекватних форм та засобів підтримки соціально конструктивних відносин у навчальному середовищі. Так, просоціальна поведінка у психологічному словнику визначається як поведінка індивіда, що орієнтована на благо соціальних груп та виступає протилежною характеристикою до асоціальної поведінки [4]. Проблему просоціальної поведінки розглядали як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники (К.Абульханова-Славська, С.Рубінштейн, В.Русалов, В.Абраменкова, Б. Братусь, Ф. Василюк, О. Леонтьєв, В. Куницина, В. Ядов, А. Адлер, А. Маслоу, Г. Сельє, В. Франкл, І. Ялом, Д. Хей, Д. Рейнгольд, Дж.Вотсон, С. Шоу, В. Джеймс, В. Занден, Л. Мерфі, В. Стауб, Р. Чалдіні, Ч.Кулі, М. Фінкелштайн, Л. Пеннер, Б. Шленкер, Д. Трудіан, С. Фріске, Р.Крамер, С. Стоун, Дж. Бендор, Р. Тріверс, У. Гамільтон, П. Кропоткін, К.Кесслер, В. Ефроімсон та ін.). Дослідження зазначених учених вказують на важливість вивчення проявів просоціальної поведінки особистості та формування такої її форми. Результати отриманого теоретичного аналізу вказує на важливість вивчення даного питання саме в шкільному віці.

Просоціальну поведінку необхідно розуміти як складову системи соціальної компетентності, яка розглядається нами як багатогранна характеристика особистості, що своєю багатокомпонентністю охоплює всю множину та глибину функціонуванння особистості в соціумі. Оскільки особистість - істота суто соціальна, то формат соціальної компетентності включає як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із оточуючим соціальним середовищем, так і самопочуття та самоприйняття особистістю самої себе в постійно мінливому соціумі. При цьому соціальна компетентність передбачає як достатній рівень вміння будувати партнерські стосунки, так і достатній рівень конформності для того, щоб не іти врозріз із вимогами суспільства.

Аналіз праць, присвячених змісту соціальної компетентності, дозволяє дійти висновку, що поки не існує чіткої структури поняття “соціальна компетентність”. Коло складових соціальної компетентності в цілому зазначене, але конкретно не визначене. Кожна структурна модель має як свої переваги, так і недоліки. Більшість структурних моделей базується на знаннях та навичках (Шабатура Л., Бахтєєва С.та ін.), менша – на якості соціально компетентної поведінки (Безруких М., Боумрін Б., Слот В., Спанярд Х. тощо), ще менша – на критеріях прояву соціальної компетентності (Зольні А., Лафриньєр П., Думас Д.).

Багатогранність змісту категорії “соціальна компетентність” умовно розділяється на дві групи чинників, що формуються під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх, керованих і некерованих факторів - якості та вміння. Соціальна компетентність настільки багатогранна та всеосяжна характеристика особистості, що її, як і поняття “особистість” та “соціум’ дуже важко лаконічно визначити і чітко розділити межі структурних компонентів, оскільки часто вони є прозорими та умовними.

Наукова категорія “соціальна компетентність” розглядається як набута здатність особистості гнучко орієнтуватися в постійно мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти із соціальним середовищем. С.П.Архипова, А.Гудзовська, Л.Лєпіхова та інші вважають, що соціально-психологічна компетентність враховує психологічні складові особистості (цінності, мотиви, настанови, переконання, здібності тощо), але, як і будь-який вид компетентності, проявляється у діяльності, зокрема, як і соціальна у міжособистісних відносинах.

На основі теоретичних положень розуміння соціальної компетентності, можна сказати, що її когнітивно-мотиваційною складовою є просоціальна поведінка, яка забезпечує формування цінностей, мотивів, настанов, переконань, моральну обізнаність, можливість самовизначення в спектрі моральних цінностей та здатність морально діяти в різних життєвих ситуаціях, засвоєння моральних, етичних норм, ціннісних орієнтацій, формує здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з людьми.

Просоціальна поведінка, на думку зарубіжних дослідників, являє собою дії, які приносять користь іншим людям, а також форми поведінки, що включають в себе симпатію, співробітництво, допомогу, сприяння, альтруїзм (В.Джеймс, В.Занден, Л.Мерфі, В.Стауб, Р.Чалдіні). Вітчизняні дослідники В.В.Абраменкова, Б.С.Братусь, Ф.Е.Василюк, А.Н.Леонтьев, В.Н.Куницина, В.А.Ядов та інші, розглядаючи поняття “гуманні відносини” (як еквівалент просоціальної поведінки), описують їх як відносини солідарності, взаємодопомоги, співучасті, активного “співпереживання загальних цінностей”, які реалізуються в спілкуванні людей та їхньої спільної діяльності. Гуманність також визначається як система установок на соціальні об'єкти, обумовлена моральними нормами й цінностями особистості, просоціальної спрямованості особистості. Прихильність поставленим цілям усвідомлення власного життя є необхідною умовою розвитку гармонічної людини, творчої особистості, що розвивається. Саме зміст життєвих цілей і змістів визначає просоціальну спрямованість особистості.

Просоціальна поведінка обумовлена цінностями особистості. Життєві цінності, являючи собою систему внутрішніх стандартів, відносин до дійсності, направляють і спонукують особистість до реалізації відповідних стратегій взаємодії зі світом, а також визначають мету та сенс життя (Ф.Е.Василюк, В.А.Ядов, Б.С.Братусь, Б.Ф.Поршнєв і ін.). Просоціальна поведінка пов'язана з рівнем самоактуалізації, тому що мотиви і стратегії, що самореалізується особистістю відрізняються соціальною значимістю й проявляються в служінні загальнолюдським цінностям (А.Л.Журавльов, Ю.Б.Гиппенрейтер, А.Маслоу, В.М.Русалов, Е.Фромм та ін.). Таким чином, позитивна оцінка особистістю себе та своїх можливостей, здатність вибудовувати відносини взаємодопомоги й співучасті з іншими людьми, гуманістична спрямованість інтересів, цінностей і ідеалів, а також здатність особистості реалізовувати себе на користь суспільству являють собою цілісну модель просоціальної поведінки.

Така орієнтація є досить розповсюдженою формою людської активності, що відіграє роль у міжособистісних стосунках, внутрішньогруповій взаємодії, спілкуванні й спільній діяльності людей. Якщо, використовуючи поняття альтруїстичної поведінки, дослідники нерідко абстрагуються від їхньої мотиваційної основи, фіксуючи лише зовнішні (процесуальні й результативні аспекти), то поняття просоціальної поведінки невіддільне від внутрішньої мотивації цієї форми активності, тому що під просоціальними розуміються тільки безкорисливі дії. У сферу просоціальних проявів не включаються акти допомоги, здійснювані на рівні регуляції соціально-нормативного типу. До них відносяться:

По-перше, шаблонні-стереотипні прояви допомоги (культурні звички, правила етикету), що становлять операціональний склад просоціального стилю поведінки. *По-друге,* до соціально-нормативних просоціальних дій, що не є альтруїстичними, відносяться акти допомоги, що здійснюються відповідно до зовнішніх соціальних вимог з очікуваннями, а не на рівні внутрішніх особистісних детермінант. Прикладами такого зовнішнього виконання соціальних норм при підтримуючому впливі оточення можуть служити дії, що допомагають, у відповідь на демонстрацію моделі допомоги, проходження норми взаємності (розплата за послугу послугою), виконання норм відповідальності відповідно до очікуваної від людини поведінки, тимчасове підвищення просоціальності членів групи, що живе за принципом “тут і тепер”.

Просоціальна мотивація - це завжди внутрішня особистісно-смислова мотивація, описана поняттям смислоутворюючого мотиву. В середовищі внутрішніх мотиваційних механізмів альтруїстичного змісту варто розрізняти два мотиви, що є значимими детермінантами альтруїзму - мотив морального боргу й мотив співчуття. Просоціальна поведінка формується під впливом внутрішніх детермінант та ускладнюється в процесі онтогенетичного і особистісного становлення індивіда, як складова системи соціальної компетентності. Так, В.Стауб розглядає просоціальну поведінку як реакцію на ситуативні детермінанти, що викликана соціальним підкріпленням.

Просоціальна поведінка трактується досить широко і не зводиться до однієї фіксованої моделі поведінки. На думку зарубіжних дослідників, просоціальна поведінка являє собою дії, які корисні іншим людям, а також форми поведінки, що включають в себе симпатію, співробітництво, допомогу, сприяння, альтруїзм (В. Джеймс, В. Занден, Л. Мерфі, Р. Чалдіні).

Просоціальна поведінка – це дії, призначені для того, щоб принести користь іншій людині. Спорідненим та не близьким за значенням поняттям виступає доброта як стійка характеристика характеру. Доброта як дія, призначена для того, щоб принести користь іншій людині, без отримання зовнішньої винагороди. Спрямовані на допомогу вчинки цієї категорії відбуваються незалежно від зовнішніх або внутрішніх винагород. Винагорода за допомогу може бути, але сам вчинок залишається чисто альтруїстичним, і винагорода не обумовлює допомогу [1].

Вітчизняні дослідники (В.Абраменкова, Б.Братусь, Ф.Василюк, О.Леонтьєв, В.Куницина, В.Ядов) розглядаючи поняття "гуманні відносини", еквівалентні характерним ознакам просоціальної поведінки, описують їх як відносини солідарності, взаємодопомоги, співучасті, активного "співпереживання загальних цінностей", які реалізуються у спілкуванні людей і їхньої спільної діяльності. В словнику іншомовних термінів гуманність визначається як соціальна чи індивідуальна риса, яка характеризує людяність, повагу до людини, її прав та свобод, вміння ідентифікувати себе з іншими людьми, їхніми стражданнями та болем.

Гуманність є системою установок особистості на соціальні об'єкти (людину, групу), живу істоту, обумовлена моральними нормами і цінностями. Важливо розглядати гуманність і морально психологічну якість особистості, що проявляється в усвідомленій повазі до людей, їхньої гідності, людяності, великодушності, доброті, готовності зрозуміти та вибачити провину ближньому, прагнення допомогти слабшому. Зміст життєвих цілей і визначає просоціальну спрямованість особистості. К.Абульханова - Славська, С.Рубінштейн, В.Русалов вважають, що особистість, орієнтована на реалізацію змісту, в якому відбиваються загальнолюдські цінності, є творцем як свого життя, так і каталізатором, що сприяє творчості інших людей. Дане твердження набуває особливого значення саме в процесі формування навичок просоціальної взаємодії, прояви якої можна спостерігати в поведінці. Поняття просоціальності тісно пов'язане з еволюційною теорією моралі, що представлена в роботах П.Кропоткіна, К.Кесслера, В. Ефроімсона, де людство проходить у своєму становленні груповий відбір на основі моральності, зокрема на альтруїстичних вчинках виживали ті групи, у індивідів яких з'являється і закріплюється генетична структура, що визначає альтруїстичне бажання допомагати, самовідданість, жертовність у поведінці. Якщо взяти до уваги особливе розуміння еволюціоністами альтруїзму, як такої індивідуальної форми поведінки, що збільшує можливості пристосування і розмноження спорідненої групи при можливому зменшенні шансів одного індивіда, то стає ясно, що альтруїзм був одним із біологічних інструментів пристосованості, тобто механізмом "суспільного пристосування". Розуміння альтруїзму, як механізму внутрішньогрупової взаємодії, дає можливість реалізовувати саме розвиток просоціальної поведінки в групах, які реалізують спільні суспільні цілі.

Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 31 Сімферопольської міської ради вирішує цю проблему іншим шляхом. Шістнадцять років інноваційної діяльності загальноосвітнього навчального закладу та накопичений, осмислений, апробований і адаптований актуальний педагогічний досвід з використанням сучасних теорій, технологій, методик, дали змогу створити цілісну освітню модель – Школу особистісно орієнтованої педагогіки з принципово новою шкільною світобудовою та світопорядком. З січня 2006 року загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 31 є дослідно-експериметальним навчальним закладом всеукраїнського рівня; в ній створена складна внутрішня організація шкільної педагогічної системи, виділені системоутворюючі чинники, соціально-педагогічні і тимчасові умови, структурні та функціональні компоненти. Все це підкреслює *універсальність, складність* та *унікальність* педагогічної системи Школи особистісно орієнтованої педагогіки. За визначенням *"особистісно орієнтована педагогіка"* стоїть багаторічний досвід створення освітньої моделі, яка допомагає учням вибудувати власну траєкторію розвитку у світі людської культури. Основні положення, за якими живе і працює цей освітній навчальний заклад, наступні:

- це універсальна школа для всіх жителів України і не тільки, "у школі особистісно орієнтованої педагогіки є місце всім: талановитим і недостатньо обдарованим, бідним і заможнім, законослухняним і правопорушникам; універсальна школа задовольняє потреби не тільки учнів і батьків, але й соціуму в цілому";
- в загальноосвітньому навчальному закладі створено інформаційно-освітній простір і віртуальне середовище взаємодії з використанням комунікативних технологій Інтернету; навчаються учні з 27 населених пунктів Автономної Республіки Крим, 44 населених пунктів України, 12 держав світу (Австрія, Арабські Емірати, Ізраїль, Канада, Кенія, Китай, Німеччина, Польща, Росія, США, Туреччина, Чехія);
- у соціумі навчального закладу сформовано гуманістичний простір, де особистість учня стоїть на чолі всього освітнього процесу і є суб'єктом власної життєдіяльності, предметної діяльності у системі горизонтальних відносин [2].

Освітня система Школи особистісно орієнтованої педагогіки зберігає свою концептуальну і структурну цілісність. У ході вивчення стану шкільної освіти визначилися актуальні проблеми сучасної освіти в умовах великого міста – гостра необхідність "впровадження нового" в життя звичайної загальноосвітньої школи. Особистість учнів – пріоритетний суб'єкт в освітньому просторі школи. Атмосфера життя, норми поведінки, шкільний досвід допомагають дитині увійти в дорослий світ міжособистісних відносин, зрозуміти закони існування в соціумі.

Загальноосвітній навчальний заклад № 31 конкурентоспроможний на ринку освітніх послуг; багато учнів з різних районів міста Сімферополя, регіонів Криму і областей України, усвідомлюючи універсальність школи, отримують освіту; в ній використовуються всі форми навчання (денна, вечірня очна, вечірня заочна, дистанційна, сімейна (домашня) форма отримання освіти, індивідуальна, екстернат), які передбачені законами України про освіту. Навчальний заклад працює за заліково-семестровою системою навчання, за єдиним розкладом (8 видів на всі форми навчання), в класно-урочних тимчасових режимах, коли один навчальний модуль дорівнює 1х30 хвилин, 2х30 і 3х30 або 1х45, 2х45. Навчальний модуль 30 хвилин дає можливість оптимізувати щоденний навчальний процес, посилити конкуренцію між предметами, використовувати час на уроці, вивільнити час для самопідготовки, самонавчання учнів.

Часовий модуль 1х30 застосовується в початковій школі. Цей часовий режим, на думку фізіологів, в більшій мірі відповідає фізіологічним можливостям учня даного віку. Консультаційно-заліковий режим передбачає індивідуальну роботу вчителя з учнем і тут більш доцільний модуль 1х45. На уроках у часових модулях 2х30 і 3х30 можлива інтенсифікація пізнавальної діяльності, поглиблення навчального матеріалу, учні не відчувають навчального навантаження ні на уроці, ні при підготовці домашніх завдань. Часовий модуль 1х45 використовується на вечірній формі навчання як у класно-урочній системі, так і в урочно-консультаційному спілкуванні.

Таким чином, структурно-логічна модель інноваційної Школи особистісно орієнтованої педагогіки дає уявлення про універсальний, унікальний, самобутній навчальний заклад.

Отже, просоціальна поведінка спрямована на благо іншій особистості або соціального об'єднання, не пов'язана з якими-небудь зовнішнім заохоченням. Вона розглядається як складова соціальної компетентності особистості - це комплекс особистісно-психологічних технологій взаємодії особистості із оточуючим соціальним середовищем. Адже просоціальна поведінка забезпечує наявність не викривлених ціннісних орієнтацій, формує вміння будувати стосунки з іншими людьми, самостійно опановувати новий навчальний матеріал, самоудосконалюватись, це система певних моральних якостей, відносин, які характеризуються специфічними почуттями, потребами, мотивами, навичками поведінки, особлива форма внутрішньої самоактивності, що дозволяє людині наслідувати існуючі моральні норми.

Список використаних джерел:

1. Абраменкова В.В. Социальная психология детства / В.В. Абраменкова. - М.: Ин-т практической психологии, НПО «МОДЭК», 2000.- 416 с.
2. Бех И.Д. Важные акценты в современном воспитании / И.Д.Бех //Світ виховання. – 2007. - № 5.
3. Гудзовская А.А. Социально-психологическое исследование становления социальной зрелости / А.А.Гудзовская. – Дис канд. психол. наук. – Самара, 1998. – 198с.
4. Краткий психологический словарь / Ред.- сост. Л.А.Карпенко; под. общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – Изд. 2-е, расш., испр. и доп. – Ростов- на-Дону: изд-во "Феникс", 1999. – 512с.
5. Любок А.М. Школа нового поколения / А.М.Любок // Русская школа. – 2013. - № 1.
6. Чалдини Р., Кенрик Д., Нейберг С. Социальная психология. Пойми других, чтобы понять себя. В 2 Т. / Р.Чалдини, Д.Кенрик, С.Нейберг— СПб.:ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. – 256с.

Нечаев М.П.,
д.п.н., проф., ГБОУ ВПО МО «Академия социального управления»,
г.Москва, Россия

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЕКТА «ШКОЛА – ТЕРРИТОРИЯ ТВОРЧЕСТВА»

Современная эпоха создала потребность в новом типе личности, способной самостоятельно принимать решения, осознанно осуществлять свой выбор, умеющей гибко реагировать на изменения обстоятельств, самой создавать и творить что-либо новое, необычное. Поэтому творческие способности человека рассматриваются сегодня многими исследователями как базовый ресурс цивилизации.

Одна из наиболее характерных отличительных особенностей нашего времени состоит в том, что на рынке труда все более востребованными становятся творческие личности, способные сами добывать знания и на их основе порождать новые. Но существующая система общего образования не в состоянии реализовать этот социальный заказ должным образом, поскольку рынок не только постоянно повышает, но и видоизменяет требования, предъявляемые к выпускникам общеобразовательных организаций. А поэтому немаловажная роль в реализации задач обозначенной педагогической проблематики принадлежит формированию образовательной среды учебного заведения, специфика деятельности которого позволяет успешно содействовать развитию творческих способностей обучающихся на основе свободного выбора многообразных видов и форм творческой деятельности.

Вопросам развития творческих способностей обучающихся наука уделяла и уделяет пристальное внимание, однако, выделение проблемы развития творческих способностей в условиях общего образования продиктовано

наличием ряда **противоречий**, выявленных в результате теоретического анализа и практического изучения опыта развития творческих способностей обучающихся в образовательной среде школы:

- между необходимостью в знаниях о процессе развития творческих способностей обучающихся и недостатком теоретических и практических разработок о сущности этого процесса;
- между имеющимися в общеобразовательной организации резервами по развитию творческих способностей и недооценкой их значимости;
- между возросшей потребностью общества в творчески способных выпускниках, готовых к самостоятельному осуществлению самоуправляемой деятельности по решению реальных познавательных проблем, и отсутствием у школы теоретически обоснованного определения содержания деятельности по развитию творческих способностей обучающихся;
- между потребностью образовательной организации в целостном управленческом обеспечении развития творческих способностей обучающихся и недостаточной разработанностью методологических, теоретических и технологических позиций внутришкольного управления, позволяющих сформировать у школьников готовность к самостоятельному осуществлению творческой самоуправляемой деятельности по решению реальных познавательных проблем.

Разрешение вышеобозначенных противоречий, направленное на эффективное развитие творческих способностей обучающихся в реализации **проекта «Школа – территория творчества»**, диктует **необходимость выполнения следующих условий:**

- определение и обоснование механизмов развития творческих способностей обучающихся на основе проектной деятельности;
- разработка и обоснование модели внутришкольной системы формирования и развития творческих способностей обучающихся;
- формирование, обоснование и широкая апробация системы проектов, состоящая из следующих компонентов: внутренние-оргструктурные, внутренние-оргвременные и внешние проекты;
- разработка и обоснование методических рекомендаций по планированию проектной деятельности обучающихся в урочной и внеурочной деятельности;
- формирование и внедрение в образовательный процесс мониторингового инструментария и организационной системы изучения творческих качеств личности обучающихся;
- разработка, обоснование и апробация технологии внутришкольного управления**,** позволяющей вовлечь педагогов в формирование и реализацию учебно-методического обеспечения развития творческих способностей обучающихся;
- практико-ориентированное совершенствование профессиональной компетентности педагогов в процессе разработки, обсуждения и внедрения проектных технологий в образовательный процесс.

Обеспечение указанных условий возможно при реализации **пяти функций образовательной организации:** ориентационной, коррекционной, реабилитационной, функций стимулирования и предупреждения затруднений обучающихся. Кратко рассмотрим содержание каждой из них.

Ориентационная функция: создание условий обучающимся для их профессионального выбора посредством организации целостного процесса профессиональной ориентации.

Особое место в этом процессе занимает формирование у обучающихся умений распознавать свои потребности, ценности, установки, способности, склонности и интересы. Знания себя помогают найти профессию, согласующуюся с потребностями личности и ее психическими и физическими возможностями.

Результатом реализации данной функции является научение школьников использовать извлекаемую о себе информацию для самостоятельных ориентационных действий и саморазвития путем определения необходимой области, в рамках которой состоится в будущем профессиональное самоопределение, направления самоподготовки на основе выявления своих слабых сторон.

Коррекционная функция: преодоление отставания обучающихся (невыполнение требований на одном из промежуточных этапов образовательного процесса), а также отклонения (несоответствия возрастным социальным нормам поведения) и устранение нарушений, дефектов, аномалий.

Указанные затруднения обучающихся могут быть вызваны разными причинами, что предполагает использование конкретных программ их устранения.

Результат осуществления коррекционной функции – ликвидация обнаруженных затруднений обучающихся.

Реабилитационная функция: «восстановление» уверенности школьников в своих возможностях посредством обеспечения удовлетворения ими содержанием и процессом предполагаемой им деятельности. Для этого следует позаботиться о том, чтобы организуемая деятельность имела в себе ситуации успеха.

Ситуация успеха – совокупность условий, обеспечивающих получение результатов деятельности, осознаваемых и переживаемых обучающимся как успешных. Переживание успеха происходит тогда, когда школьник сумеет преодолеть себя, сможет поверить в собственные силы. На основе этого состояния происходят существенные изменения в личности: меняется уровень самооценки, появляется самоуважение и др.

Результат реабилитационной функции выражается в снятии «психологических зажимов», «комплексов неполноценности» обучающихся и в возникновении у них иных установок.

Функция стимулирования: побуждение обучающихся к разнообразным видам проектной деятельности, на которые их ориентирует педагог. Стимулирование – это использование различных стимулов для мотивирования обучающихся. Стимулы играют роль рычагов воздействия, вызывающих действие определенных мотивов.

Стимулирование может осуществляться посредством: положительного подкрепления, элементов состязательности, дополнительных инструкций, предоставления учащимся права выбора деятельности, научения школьников самостоятельному построению индивидуальных программ развития, косвенного целеполагания, включения школьников в процесс диагностирования и оценивания процесса на основе рефлексии своих действий и действий других.

Результат реализации функции заключается в возникновении у обучающихся внутренней и внешней мотивации.

Функция предупреждения затруднений обучающихся: создание условий предупреждения отставания обучающихся в образовании. Эти условия касаются как содержания образовательного процесса, так и его организации. Например, построение учебных и воспитательных мероприятий в виде серии логических этапов, завершающихся конкретными результатами, которые можно измерить и оценить.

Реализация данной функции предполагает овладение педагогами компактными и эффективными методиками, позволяющими видеть продвижение школьников в образовании, выявлять их затруднения и вносить соответствующие изменения в содержание и организацию образовательного процесса.

Результат функции – достижение каждым обучающимся уровней обученности и воспитанности не ниже среднего.

Образовательная среда школы при реализации рассмотренных функций формируется как **территория творчества**, где выделяются следующие направления проектной деятельности:

1. Гуманитарное.
2. Гражданско-патриотическое.
3. Информационно-коммуникативное.
4. Здоровьесберегающее и здоровьеразвивающее и др.

Реализация концепции проекта **«Школа – территория творчества»** предполагает следующие **этапы инновационной деятельности**:

I этап «Мотивационно-проектный».

Цель: Обеспечить деятельность педагогического коллектива по формированию пилотажного варианта учебно-методического и управленческого сопровождения развития творческих способностей обучающихся на основе проектной деятельности.

Содержание: Изучение микросреды учебного заведения в аспекте организации жизнедеятельности обучающихся.

Анализ состояния образовательного процесса с целью выявления противоречий в его содержании и организации с учетом полученных данных.

Подбор и разработка диагностических материалов, используемых для определения уровней: обученности и воспитанности (обучающиеся), профессиональной компетентности и личностных установок (учителя), сформированности родительской позиции (родители обучающихся).

Разработка концепции развития образовательной среды школы.

Построение обобщенной модели образовательной системы на основе проектной деятельности.

Разработка технологии создания и реализации условий эффективности образовательного процесса школе.

Диагностика уровней обученности и воспитанности обучающихся.

Диагностика профессиональной компетентности и личностных установок учителей.

Диагностика уровня сформированности родительской позиции.

Поисковая инновационная деятельность по проверке технологии создания и реализации условий эффективности образовательного процесса.

Описание и апробирование технологии создания и реализации условий эффективности образовательного процесса на основе проектной деятельности.

Реализация пилотных проектов.

II этап «Созидательно-коррекционный».

*Цель:*Обеспечить деятельность педагогического коллектива по апробации и корректировке пилотажного варианта учебно-методического и управленческого сопровождения развития творческих способностей обучающихся на основе проектной деятельности.

*Содержание:*Анализ результатов опытно-экспериментальной работы, его корректировка.

Корректировка технологии создания и реализации условий эффективности образовательного процесса на основе проектной деятельности.

Диагностика уровней обученности и воспитанности обучающихся (изучение динамики).

Диагностика профессиональной компетентности и личностных установок учителей (изучение динамики).

Анкетирование участников образовательных отношений с целью выявления степени их удовлетворенности содержанием и организацией образовательного процесса.

Анализ состояния образовательного процесса в школе.

III этап «Аналитико-обобщающий.

*Цель:*Обеспечить деятельность педагогического коллектива по анализу и обобщению процесса и результатов инновационной деятельности по реализации проекта «Школа – территория творчества».

*Содержание:*Реализация целостной модели образовательной среды нового типа, способствующей развитию творческих способностей обучающихся.

Осуществление технологии создания и реализации условий эффективности образовательного процесса на основе проектной деятельности.

Обобщение и подготовка методических рекомендаций по совершенствованию профессиональной компетентности педагогов, необходимой для эффективного формирования и развития творческих способностей обучающихся на основе проектной деятельности.

Ожидаемые результаты реализации проекта «Школа – территория творчества» можно представить в виде следующей таблицы:

Обучающиеся	Педагоги	Родители	Социум
- адаптация школьников к современным социально-экономическим условиям, развитие творческих способностей обучающихся; - увеличение числа детей, охваченными вариативными образовательными услугами; - охват большего количества обучающихся проектной деятельностью; - овладение выпускниками ключевыми компетенциями личности необходимого уровня; - овладение формами и методами организации здорового образа жизни; - повышение уровня общекультурного развития личности.	- развитие системы обеспечения качества образовательных услуг; - повышение эффективности управления в образовательной деятельности; - повышение профессиональной компетентности педагогов по развитию творческих способностей обучающихся; - овладение формами и методами организации проектной деятельности; - повышение уровня общекультурного развития личности.	- обеспечение доступности качественного образования; - обеспечение равных стартовых возможностей для последующего обучения детей; - расширение возможностей дополнительного образования детей; - удовлетворенность качеством организации жизнедеятельности обучающихся.	- удовлетворение потребностей социума в образовательных услугах в соответствии с личностными возможностями, способностями и состоянием здоровья детей; - развитие форм социального партнерства; - обеспечение доступности качественного образования; - повышение инвестиционной привлекательности образовательной организации.

Возможные риски и пути их минимизации:

№	Возможный риск	Меры по минимизации риска
1.	Нехватка кадров	Сотрудничество с образовательными организациями, осуществляющими подготовку и переподготовку педагогических кадров
2.	Недостаточный уровень профессиональной компетентности отдельных педагогов	Обучение педагогов на курсах повышения квалификации и профессиональной переподготовки в системе дополнительного профессионального образования
3.	Возникновение у учителей существенных затруднений при введении новых образовательных технологий, обусловленных сложившимися стереотипами профессиональной деятельности	Формирование мотивации инновационной различными методами поощрения и стимулирования, методическая учеба педагогов на базе образовательной организации
4.	Отсутствие заинтересованности в результатах своего труда	Обеспечение комфортных условий труда и отдыха, работа по здоровьесбережению
5.	Возрастание объема информации о возможностях обучающихся может привести к несвоевременной ее	Внедрение информационных технологий в управление образовательным процессом, разработка разнообразных схем, таблиц, позволяющих ускорить процесс обработки

	обработке педагогами	собранной информации
6.	Сокращение контингента обучающихся	Пропагандистско-просветительская работа в социуме
7.	Снижение интереса к образованию	Внедрение новых образовательных технологий, информатизация образовательного процесса, расширение регионального, федерального международного сотрудничества, реклама образовательных услугах через СМИ
8.	Невостребованность образовательных услуг	Мониторинг востребованности, создание мобильной системы перепрофилирования
9.	Повышение уровня тревожности участников образовательных отношений	Проведение психологических тренингов для учителей и коммуникативных тренингов для обучающихся
10.	Нехватка финансовых средств	Организация деятельности Попечительского совета, создание условий для инвестиционной привлекательности образовательной организации

Зайцева Л.Г.,
Институт повышения квалификации и переподготовки кадров Могилевского Государственного университета им. А.А. Кулешова, г. Могилёв, Республика Беларусь

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА ОБУЧАЮЩИХСЯ КАК УСЛОВИЕ ОСОЗНАННОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ

Динамичные социально-экономические и политические условия, условия информатизации современного общества требуют от человека постоянного самоопределения. В данном контексте, особенно актуальной сегодня остается проблема профессионального самоопределения, так как она является одной из важнейших сторон благополучия жизни человека в конкретном обществе.

Профессиональное самоопределение ведущие специалисты рассматривают как достаточно сложный и многоступенчатый процесс, который связан с серией задач, решаемых личностью, таких, например, как: процесс принятия решений, оптимизирующих баланс общественных и личных интересов, процесс формирования индивидуального стиля жизни, частью которой является профессиональная деятельность. [1]

«Профессиональное самоопределение – самостоятельное и осознанное согласование профессионально-психологических возможностей человека с содержанием и требованиями профессиональной деятельности, избирательное отношение индивида к миру профессий, процесс формирования отношения личности к себе как субъекту будущей профессиональной деятельности, а также нахождение смысла выполняемого труда в конкретной социально-экономической ситуации».[3, с.176]

Определяя свою жизненную, в т.ч. профессиональную траекторию, выпускник школы должен учитывать, что современному быстро развивающемуся обществу нужны образованные, нравственные, предприимчивые люди, которые могут самостоятельно принимать решения в ситуации выбора, способны к сотрудничеству, отличаются мобильностью, динамизмом, конструктивностью, готовы к межкультурному взаимодействию, обладают чувством ответственности за судьбу страны, за ее социально-экономическое процветание.

Общее образование, как один из важнейших социальных институтов, и, в частности школа, должно помочь обучающимся адаптироваться к современным социально-экономическим условиям и облегчить выпускникам вхождение во взрослую жизнь за счет создания предпосылок для их личностного роста, профессионального самоопределения, повышения уровня информированности в различных областях жизни. Школа – в широком смысле этого слова – это важнейший фактор гуманизации общественно-экономических отношений, формирования новых жизненных установок личности. В то же время её деятельность должна быть ориентирована на осуществление опережающей подготовки обучающихся к происходящим в обществе изменениям, на подготовку учеников к адекватному восприятию общества и производства в их перспективном развитии.

В данном контексте, немаловажным направлением деятельности современной школы, следует рассматривать экономическую подготовку школьников.

Осуществление экономической подготовки учащейся молодежи, её актуализация обусловлена рядом объективных социально-экономических причин:

- реформирование экономической системы повлекло за собой реструктуризацию социально-экономических отношений, появление большого числа частных, коммерческих, негосударственных предприятий; вследствие этого,
- большую востребованность приобрели экономически грамотные специалисты;
- каждому человеку, вне зависимости от рода занятий и профессии, приходится совершать рациональный выбор и часто вступать в рыночные отношения. Участники этих отношений стремятся наиболее полно применять свои экономические знания и умения при условии наличия у субъектов деятельности экономической грамотности.

Экономическая подготовка (в школе) предполагает усвоение обучающимися элементарных экономических знаний и умений, формирования современного экономического мышления, сознательного включения в социально-экономические отношения и соответствующую практическую деятельность.

Экономическая подготовка включает экономическое образование и экономическое воспитание, направленные на приобретение учащимися доступного им целостного понятия о производстве, распределении, обмене и потреблении материальных и духовных благ [2].

Экономическое образование, являясь компонентом экономической подготовки учащихся, понимается как процесс создания условий, обеспечивающих постоянное развитие личности как субъекта экономической деятельности и дающих возможность личности определить свое место в окружающей действительности в соответствии со своими интересами, склонностями, способностями. Основным принципом обновления экономических знаний выступает ориентация на образовательный и творческий потенциал личности. Реализация данного принципа позволяет создать определенные гарантии дальнейшему развитию личности и способствует более успешной социальной адаптации учащихся.

Современное экономическое образование должно являться основой формирования высокого уровня экономического мышления и развития навыков рационального экономического поведения личности. Это, в свою очередь, создает предпосылки для осознанного профессионального самоопределения и эффективной практической деятельности.

Экономическая подготовка предполагает также и экономическое воспитание обучающихся. Дальнейшее совершенствование экономических отношений в стране возможно поколением, которое обладает высокой экономической грамотностью, инициативностью, предприимчивостью и деловитостью. Экономическое воспитание тесным образом связано с трудовым и нравственным. Школа сегодня призвана создавать условия для приобретения учащимися опыта элементарного экономического и социального опыта и компетенций. Поэтому в основе экономической подготовки учащихся лежит и своевременная профессиональная ориентация, и позитивная трудовая мотивация, и общая гуманизация экономических отношений.

Сегодня чрезвычайно важной социальной задачей является успешное формирование умения ориентироваться в происходящих экономических процессах, что часто находится в основе многих современных социально-экономических проблем учащейся молодежи. Поэтому специально организованная система экономической подготовки учащихся будет способствовать позитивным качественным изменениям в профессиональном самоопределении и социализации личности.

Значимость обозначенной проблемы обусловили выбор темы инновационного проекта «Внедрение модели экономической подготовки обучающихся как условие осознанного профессионального самоопределения
и социализации личности»

Теоретико-методологической базой инновационного проекта являются философские положения о противоречиях как движущей силе развития; о диалектической взаимосвязи процессов и явлений; о влиянии макро- и микросреды на процесс развития личности; о ведущей роли деятельности в формировании общественных отношений и развитии личности; о системности и социальном управлении; о единстве теории и практики; о творческой активности личности.

Важное значение для разработки концептуальных основ и программы проекта имеют исследования В.И.Ерошина, Э.Д.Новожилова, И.А.Сасовой, Н.А.Томина, посвященные становлению личности, и в которых отмечается диалектическая взаимосвязь и единство трудового и экономического воспитания; работы А.Ф.Аменда, Н.П.Рябинина, В.К.Розова, где подчеркивается, что экономическое образование является одной из важнейших характеристик готовности индивидуума к самостоятельной деятельности в современных условиях.

В условиях развития рыночной экономики немаловажное значение имеет развитие предпринимательства. Специфические особенности предпринимательской деятельности и обусловленные ими личностные качества предпринимателя рассматривали А.Богданов, М.Вебер, Б.Карлофф, В.Радаев, Ж.-Б.Сэй, М.Туган-Барановский и др.

При разработке инновационного проекта учитывались результаты исследований Л.В.Бабаевой, З.А.Валиева, Л.А.Гордон, М.Н.Ермоленко, Н.Б.Кулакова, М.Л.Малышевой, И.И.Харченко, М.А.Шабановой, Л.П.Фридман и др, отражающие вопросы адаптации молодежи к новым экономическим условиям, вопросы экономического обучения и воспитания на разных возрастных этапах, экономической подготовки сельских

школьников, взаимодействие школы, семьи, общественности в формировании нравственно-экономических качеств учащейся молодежи.

В процессе работы над проектом были использованы результаты реализации инновационного проекта «Внедрение модели профессионального самоопределения учащихся в системе дополнительного образования», выполняемого на базе учреждений образования Шкловского района Могилевской области в 2011-2013 года.

Цель инновационного проекта: создание необходимых условий для экономической подготовки обучающихся, повышения уровня их профессиональных и социальных компетенций в органичном единстве обучения и воспитания.

Предполагается, что в ходе реализации инновационного проекта в образовательных учреждениях в соответствии с особенностями их деятельности, возрастными особенностями обучающихся, их интересами и потребностями, будет внедрена (или обновлена) модель экономической подготовки, способствующая более осознанному профессиональному самоопределению и успешной социализации личности; в частности, будут:
- определены содержательные и технологические основы организации образовательного процесса, направленного на формирование личности обучающегося, способной к осознанному выбору профессии;
- определены наиболее эффективные формы, методы, технологии работы по экономической подготовке обучающихся;
-разработаны теоретические основы, механизмы, обоснованы условия организация взаимодействия различных субъектов социума в решении проблемы экономической подготовки, профессионального самоопределения обучающихся;
- определены оптимальное содержание и организационные формы повышения квалификации педагогических кадров учреждения образования, работающего в инновационном режиме;
- разработаны рекомендации по организации эффективной деятельности образовательных учреждений по осуществлению экономической подготовки обучающихся, их профессиональному самоопределению и успешной социализации посредствам взаимодействия государственных, общественных структур, организаций, учреждений социальных партнеров в решении проблемы, заявленной в инновационном проекте.
- создана система научно-методического, психолого-педагогического сопровождения инновационной деятельности на всех этапах реализации проекта;
- разработана система экономической подготовки обучающихся как условие их успешного профессионального самоопределения и социализации.

Список использованных источников:

1. О проведении профориентационной работы в учреждениях дошкольного, общего среднего, специального, профессионально-технического, среднего специального и высшего образования в 2012/2013 учебном году // Методические рекомендации Министерства образования Республики Беларусь, 29 июня 2012 г.
2. Бим-Бад, Б.М. Педагогический энциклопедический словарь. — М.: *Большая Российская энциклопедия*, 2002. -528 с.
3. Зеер, Э.Ф., Павлова, А.М., Садовникова, Н.О. Профориентология: Теория и практика. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2006. – 192 с.
4. Кодекс Республики Беларусь об образовании.–Минск: РИВШ, 2001. – 352 с.
5. Пряжников, Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. - М.: Издательство "Институт практической психологии", Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. — 256 с.

Ксёнжик С.И.,
ГБОУ ВПО МО «Академия социального управления», г.Москва, Россия

ЮБИЛЕЙ Т.Г.ШЕВЧЕНКО И РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТИ РОССИИ В ПРОДВИЖЕНИИ ТВОРЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ

Всемирное чествование 200-летия со дня рождения Великого Кобзаря в течение всего 2014 года, объявленного решением ЮНЕСКО Годом Тараса Шевченко, является замечательным подтверждением несомненного факта, что творческое наследие выдающегося украинского поэта-гуманиста и художника Х1Х века занимает достойное место в мировой сокровищнице культуры.

Особый повод торжественно отметить этот юбилей имеется и у общественности Российской Федерации. Ведь значительную часть своей жизни Великий Кобзарь провёл в России. Его творческие и дружеские связи со многими представителями передовой русской интеллигенции и, в первую очередь, писателями и художниками, являются непреходящей составляющей культурных и духовных ценностей народов России и Украины.

Одним из центральных юбилейных событий в России, положившем начало чествованию 200-летия со дня рождения Т.Г.Шевченко, стало торжество в Москве по случаю возвращения после реставрации на прежнее место возле гостиницы «Украина» памятника Великому Кобзарю. В этой церемонии, которая проходила накануне дня рождения великого сына украинского народа, принимали участие представители

общественности столицы. Перед собравшимися с речами выступили министр культуры Российской Федерации В.Р.Мединский и Чрезвычайный и Полномочный посол Украины в России В.Ю.Ельченко. Это событие вызвало значительный позитивный резонанс среди российской общественности, явилось важным импульсом для мобилизации творческих возможностей, направленных на подготовку и проведение различных по форме и стилю мероприятий, посвящённых юбилею Т.Г.Шевченко.

Ввиду значительного числа мероприятий, реализуемых государственными и общественными организациями, научными, культурными и образовательными учреждениями как в Москве и Петербурге, так и во многих населённых пунктах страны, перечислить их не представляется возможным. Тем не менее, некоторые из них я позволю себе назвать, поскольку, на мой взгляд, они убедительно свидетельствуют о масштабности чествования в России юбилея Великого Кобзаря, о неподдельном интересе представителей российской общественности к творческому наследию поэта-гуманиста и художника. Заметный вклад в это благородное культурно-просветительное движение вносит и педагогическая общественность Московского региона.

Заслуживает особого внимания состоявшийся 23 марта т.г. Всероссийский конкурс юных чтецов поэзии Т.Г.Шевченко, организованный Национальным культурным центром Украины в Москве при поддержке государственных организаций науки и образования России. Поскольку по приглашению руководства Центра я принимал участие в работе жюри, то могу с полным основанием свидетельствовать о том, что этот конкурс стал, пожалуй, одним из ярких мероприятий, посвящённых юбилею Т.Г.Шевченко. Стихи выдающегося украинского поэта читали 48 конкурсантов, представлявших Москву и Подмосковье, Хабаровск и Омск, республики Татарстан, Башкортостан, Адыгею и Якутию. Самой младшей участнице - 4 года. В старшей группе соревновались юноши и девушки до 22 лет. Конкурс проходил в атмосфере торжественности и особой, праздничной приподнятости. Составляющими этой атмосферы являлись прекрасное знание текстов и определённый артистизм при чтении поэзий, замечательное владение украинской речью, продемонстрированной юными чтецами (украинцев и русских по происхождению), изумительное разноцветье национальных костюмов, в которых были одеты конкурсанты от мала до велика. Способствовала этому чёткая работа сотрудников НКЦУ, педагогов, сопровождавших своих юных питомцев-конкурсантов.

Конкурс высветил ещё один достойный внимания факт: интерес к культурным и духовным ценностям Украины и, в частности, к украинскому языку в России традиционно высок. Одним из ярких подтверждений этому является активная и эффективная деятельность в ряде российских городов общественных просветительских организаций, продвигающих знания украинского языка, литературы и искусства среди молодёжи и взрослых. Приведу лишь некоторые примеры, свидетельствующие о широком распространении этих организаций в России: в Москве активно работает Общество украинской культуры «Славутич», Московский городской дворец детского творчества и воскресная школа имени П.Поповича при Национальном культурном центре Украины; в городе Пушкино Московской области – Украинская субботняя школа Национально-культурного объединения украинцев «Криниця»; в Республике Татарстан – Объединение по изучению истории и культуры украинского народа «Лелеки»; в г.Салават (Республика Башкортостан) – «Воскресная украинская школа»; в Республике Саха (Якутия) - Украинское общественно-культурное землячество имени Т.Г.Шевченко «Криниця»; в г.Омске – «Сибирский центр украинской культуры «Сірий клин»; в г.Тверь – Украинская театр-студия «Надія» при общеобразовательной школе №9 и Украинская национально-культурная автономия «Світанок» в гимназии №44 и общеобразовательной школе №27.

Полагаю, что перечислять все организации нет необходимости, поскольку их список занял бы много места. Достаточно отметить, что они действуют благодаря энтузиазму педагогов – украинцев по происхождению, а также – выпускников филологических факультетов российских гуманитарных вузов. Значительную поддержку – учебно-методическую и организационную - им оказывают сотрудники и многочисленные активисты Национального культурного центра Украины в Москве. Как свидетельствовали руководители этих общественных объединений, большую поддержку в их деятельности оказывают руководители региональных администраций и образовательных учреждений.

10 апреля т.г. Московский дом национальностей и Региональная общественная организация «Украинцы Москвы» провели Музыкально-поэтический вечер «Поэзия Шевченко в переводах на языки народов мира». На состоявшейся в рамках этого мероприятия Встрече писателей и переводчиков мне была предоставлена возможность сделать сообщение о переводах на русский язык стихотворений Тараса Шевченко, которые осуществила замечательная плеяда поэтов-переводчиков. Были упомянуты переводы, осуществлённые вскоре после выхода в свет «Кобзаря» Н.В.Гербелем, поэтами В.С. Курочкиным и Н.С.Курочкиным, А.Н.Плещеевым и другими. Большой интерес у участников Встречи вызвало сообщение о переводах шевченковских поэзий, осуществлённых в Советской России к 125-летию со дня рождения Т.Г.Шевченко (М.В.Исаковский, А.Т.Твардовский, П.Г.Антокольский, Б.Л.Пастернак, А.А.Сурков и другие). Об их замечательном вкладе в русскую Шевченкиану свидетельствует выдержка из научного труда выдающегося мастера художественного перевода К.И.Чуковского «Высокое искусство»: "Тогда – в 1938 и 1939 годах – я принимал в новых переводах Шевченко живое участие, редактируя детгизовское (Детское государственное издательство – примечание С.Ксёнжика) собрание его стихотворений. К работе над этим изданием мною были привлечены Александр Твардовский, Михаил Исаковский, Борис Пастернак, Пётр

Семынин, и мне было радостно видеть, с каким искусством (и с каким вдохновением!) они воссоздавали подлинный облик украинского гения". При этом отмечалось, что каждый из названных поэтов-переводчиков подошёл творчески к передаче содержания шевченковских стихов и, применив свой художественный стиль, очень тонко передал их общий настрой и мелодику. Там же, К.И.Чуковский определил высокие требования к переводам стихотворений Т.Г.Шевченко и предостерегал о сложностях передачи мелодики украинской речи и стилистических особенностей шевченковских стихов: «Переводить Шевченко – труднейшее дело, потому что украинский язык так родственно близок русскому, переводчик на каждой странице наталкивается на подводные рифы и мели, каких не существует при переводе с других языков». В продолжение своего выступления я сообщил, что и современные поэты России переводят поэтические произведения украинского поэта-гуманиста на русский язык. В качестве примера представил осуществлённый поэтом В.Г.Ентяковым к юбилею Великого Кобзаря стихотворения «Мені здається, я не знаю…», посвящённое великому русскому поэту М.Ю.Лермонтову. Кстати, до этого мне не удалось обнаружить переводы на русский язык данного произведения.

По ходу вечера звучали стихи Тараса Шевченко в переводах на русский, китайский, английский, таджикский и якутский языки.

Местом паломничества жителей и гостей города на Неве стала квартира-музей Т.Г.Шевченко при Академии художеств в Санкт-Петербурге. Здесь, как известно, Тарас Григорьевич провёл последние годы своей жизни: создавал свои поэтические произведения, рисовал портреты и делал офорты, составлял грамматику украинского языка. Сюда он вернулся в прекрасном настроении после торжества в Академии художеств по случаю присвоения ему звания академика по гравированию. Здесь Т.Г.Шевченко скончался после тяжёлой и продолжительной болезни. Жители современного Санкт-Петербурга так же широко и торжественно отмечают юбилей Т.Г.Шевченко, как в 2011 году отдавали почести выдающемуся украинцу по случаю 150-й годовщины его смерти.

Представители общественности Оренбуржья, в краю, где пребывал в ссылке солдат Шевченко, в этом году с особой сердечностью отмечают славный юбилей человека, самые тёплые воспоминания о котором бережно передаются из поколения в поколение. Следует при этом заметить, что в марте, соответствии с многолетней традицией в Оренбурге проводится Месячник памяти о Великом Кобзаре. Март 2014 года был по-особому торжественным. В многочисленных юбилейных мероприятиях принимали участие студенты вузов и учащаяся молодёжь образовательных учреждений, представители общественности города и области. Эту добрую традицию заложил в своё время житель Оренбурга, известный российский шевченковед, профессор Л.Н.Большаков.

Осуществив беглый обзор юбилейных мероприятий, проведенных в памятных местах пребывания Т.Г.Шевченко, полагаю возможным представить участие педагогической общественности Московского региона в подготовке и проведении мероприятий, назвать ряд форм и методов информационного продвижения творческого наследия Великого Кобзаря в образовательных учреждениях Подмосковья.

Одним из важных координирующих центров этой деятельности стала Ассоциация вузов-партнёров России и Украины, которая была создана в сентябре 2011 году во время проведения Дней науки и образования Украины в Российской Федерации. В её состав входит более 70 российских вузов.

Членом этой Ассоциации является и Академия социального управления, которая осуществляет сотрудничество с четырьмя вузами Украины. По линии дополнительного профессионального образования Академия осуществляет взаимополезное сотрудничество с институтами последипломного образования педагогических работников Черкасской, Киевской, и Полтавской областей, а по высшему профессиональному образованию – с Уманским государственным педагогическим университетом имени П.Г.Тычины.

В соответствии с положениями договоров о сотрудничестве с этими вузами Академия заблаговременно стала осуществлять мероприятия, направленные на обеспечение участия педагогической общественности Московского региона в чествовании 200-летнего юбилея Великого Кобзаря. В первую очередь следует отметить, что начало этой кампании было положено во время открытия Международной научно-практической конференции «Воспитание подрастающего поколения в современных социокультурных условиях: проблемы и перспективы развития» (22-23 октября 2013 года). Во вступительной речи проректор Академии по дополнительному профессиональному образованию Л.В.Алфёрова обратилась к собравшимся с рекомендацией уделить должное внимание подготовке и проведению в образовательных учреждениях мероприятий, направленных на ознакомление учащейся молодёжи с творческим наследием Т.Г.Шевченко.

Как показали успешно проведенные разнообразные по форме шевченковские мероприятия, это обращение нашло живой отклик у педагогов Московского региона.

В этой связи уместно заметить, что одним из направлений успешно осуществляющегося сотрудничества с украинскими партнёрами является культурно-образовательный проект «Выдающиеся украинцы в России» и «Выдающиеся россияне в Украине». В рамках реализуемой нашей Академией своей части проекта было подготовлено и издано в конце 2013 года Пособие для внеклассного изучения жизни и творческой деятельности Великого Кобзаря, озаглавленное «Завещание Т.Г.Шевченко».

Презентация этого Пособия состоялось 26 марта 2014 года в Шевченковском зале Национального культурного центра Украины в Москве.

Открывая это мероприятие, генеральный директор НКЦУ, доктор исторических наук, член-корреспондент Национальной академии педагогических наук Украины В.Е.Мельниченко тепло отозвался о Пособии как о значимом событии среди юбилейных мероприятий, проводимых в России.

На презентации выступили доктора педагогических наук, профессоры Л.В.Тодоров, Л.Я.Олиференко, Б.Н.Найденко, а также - президент Совета украинских землячеств в Москве Н.И.Челомбитько, руководитель воскресной украинской школы при НКЦУ А.А.Овсянникова, а также -Андрей Рыльский – внук поэта М.Т.Рыльского. В выступлениях отмечалась важность появления Пособия, поскольку в течение минувших более 70 лет в России подобное Пособие для учителей литературы в России не издавалось. Среди достоинств книги «Завещание Т.Г.Шевченко» особо отмечалось, что она рассчитана на обучающуюся российскую молодёжь, перед которой автор показал на примерах жизни и творчества украинского поэта и художника привлекательный для россиян образ человека и творца, непреходящее значение его творческого наследия.

Резюмируя высказывания ораторов, действительный член Российской академии образования, профессор С.П.Ломов подчеркнул, что впечатляющие итоги уже состоявшихся в России юбилейных мероприятий ставят перед РАО и государственными учреждениями науки и образования вопрос о необходимости предусмотреть системное изучение в образовательных учреждениях жизни и творчества Т.Г.Шевченко. Одновременно оратор указал на необходимость подготовить соответствующий курс для учителей русской литературы. Отправной точкой, по мнению С.П.Ломова, является Пособие «Завещание Т.Г.Шевченко» и богатая русская Шевченкиана. Эти предложения горячо поддержал в своём выступлении председатель Общества украинской культуры «Славутич», профессор Российского университета дружбы народов В.Ф.Антонив.

Как автор-составитель, я ознакомил собравшихся с ходом работы над книгой, о целях и задачах, которые решались в ходе её написания.

В первую очередь пришлось учитывать, что после развала Советского Союза в 1991 году из программ по литературе образовательных учреждений России был изъят раздел «Литература народов СССР». Соответственно в течение почти четверти века обучающаяся молодёжь была лишена возможности системно изучать жизнь и творчество классиков украинской, белорусской, казахской, грузинской, таджикской и других литератур. А ведь тогда они были достоянием советского народа, являвшегося в те давнишние годы уникальной общностью людей. Для этой общности, как написал в своём стихотворении известный украинский поэт и учёный Павло Тычина, было свойственно чувство семьи единой. С тех пор выросло новое поколение, которое только понаслышке от старшего поколения получает отрывочные сведения о Великом Кобзаре. Взрослые и пожилые люди вспоминают свои школьные годы и уроки литературы, читают наизусть запомнившиеся им с тех пор переведенные на русский язык шевченковские «Завещание», «Ревёт и стонет Днепр широкий..», «Жница». В настоящее время в Москве возникла парадоксальная ситуация: в топонимике города значатся Набережная Т.Г.Шевченко, улицы И.Франко, Л.Украинки, Г.Сковороды, М.Коцюбинского, а вот кто они, чем славны их имена и почему ими названы столичные улицы знают далеко немногие.

Поэтому первоочередной задачей стало предоставление педагогической общественности Московского региона (в качестве эксперимента) Пособия для внеклассного изучения творческого наследия Т.Г.Шевченко.

Пособие «Завещание Т.Г.Шевченко» открывается вводной статьёй куратора проекта «Выдающиеся украинцы в России», заведующего кафедрой социальных дисциплин, истории и культурного наследия Академии социального управления, доктора исторических наук, профессора Б.Н.Найденко. В ней освещены вопросы сотрудничества Академии с нашими украинскими партнёрами, а также – проведения в образовательных учреждениях московского региона мероприятий, посвящённых юбилею Тараса Григорьевича. Завершает пособие статья, в которой предложены на усмотрение учителей русской литературы рекомендации по формам и методам внеклассной работы по ознакомлению обучающейся молодёжи с творческим наследием Великого Кобзаря. Подготовила статью заведующая кафедрой филологии Академии, кандидат педагогических наук, доцент Н.А.Левитская.

В Пособии много места занимает раздел «Вехи жизни и творчества Т.Г.Шевченко». Он состоит из биографического очерка, поэтических произведений Т.Г.Шевченко, переведённых на русский язык, а также - написанных поэтом по-русски, отрывков из его повестей и Дневника.

Включение в «Вехи жизни и творчества Т.Г.Шевченко» произведений было вызвано, в первую очередь, тем, чтобы читатель не испытывал затруднений в поисках стихотворений и произведений в прозе, поскольку пока ещё найти их в продаже не всегда удаётся. Во-вторых, было важно показать, что переводами с украинского языка на русский занимались известные русские поэты-переводчики, обратить внимание на различные изобразительные словесные средства для передачи разными переводчиками высказанных мыслей поэта Шевченко в одном и том же стихотворении. Например, фрагмент из «Причинной», известный как песня «Реве та стогне Дніпр широкий», в переводах М.Исаковского и П.Антокольского.

Полагал я также, что российский читатель должен был знать и о том, что Тарас Григорьевич написал ряд стихотворений и произведений в прозе на русском языке.

Отправными пунктами при составлении биографического очерка для меня были историко-биографический роман доктора филологических наук М.С.Шагинян, повесть К.Г.Паустовского «Тарас

Шевченко», «Оренбургская шевченковская энциклопедия», составленная профессором Л.Н.Большаковым, статья К.И.Чуковского «Шевченко в великой семье», авторская энциклопедия-хроноскоп доктора исторических наук В.Е.Мельниченко «Шевченківська Москва».

Серьёзным подспорьем в подготовке очерка явился сборник «Воспоминания о Тарасе Шевченко» под редакцией украинского академика И.А.Дзеверина.

Как автор раздела «Вехи жизни и творчества Т.Г.Шевченко», я считал недостаточным только переписать составленные до меня биографии Т.Г.Шевченко, хотя каждое жизнеописание заслуживает самой высокой похвалы. На основании почерпнутых из воспоминаний современников сведений я стремился представить российскому читателю объективный и одновременно привлекательный образ выдающегося украинского писателя и художника, выразителя дум и стремлений как украинского, так и русского народов.

Поэтому в биографическом очерке показаны такие грани его характера, которые были свойственны этому гениальному и вместе с тем простому и обаятельному человеку, что делало его образ привлекательным и понятным. В книге приведены также сведения о том, с каким уважением относились к нему представители передовой русской интеллигенции, как высоко ценили его творчество, как сострадали по поводу его тяжёлых жизненных испытаний. Кстати, многие русские писатели высказывались о его жизни как о подвиге. Одновременно я понимал важность сохранить и показать всё значимое в жизни Великого Кобзаря.

В очерке упоминается и о том, что по-дружески тепло и сердечно относились к Тарасу Григорьевичу русские писатели В.А.Жуковский, И.С.Тургенев, Н.С.Лесков, С.Т.Аксаков, Н.А.Некрасов, Ф.М.Достоевский, публицисты Н.А.Добролюбов и Н.Г.Чернышевский, художникам К.П.Брюллов, Ф.П.Толстой, Л.М.Жемчужников и многие другие почитатели его таланта. В общении с ними, а также с украинскими соотечественниками развивался его писательский и художественный дар. В процессе творческого и идейного взаимодействия Т.Г.Шевченко, многих выдающихся его украинских современников (М.Максимович, П. Кулиш, Н Костомаров и другие) с передовыми русскими деятелями литературы и искусства создавался глубочайший российско-украинский культурный пласт, который и в настоящее время является неоспоримым свидетельством духовных и культурных ценностей народов России и Украины.

В биографическом очерке обращается внимание на то благоговение, с каким относился Тарас Григорьевич к творчеству великого русского поэта Михаила Юрьевича Лермонтова (1814-1841). Об этом свидетельствуют записи в шевченковском Дневнике, а также посвящённое М.Ю.Лермонтову стихотворение «Менi здається, я не знаю…», написанное Т.Г.Шевченко в 1850 году во время пребывания в ссылке. Заканчивается это стихотворение четверостишием:

Жива
Душа поетова святая.
Жива в святых своих речах.
І мы, читая, оживаем
І чуем бога в небесах.

Последняя строчка этого стиха является как бы отзвуком на последнюю строку стихотворения Лермонтова «Когда волнуется желтеющая нива…» (1837 год):

Тогда смирится души моей тревога,
Тогда разгладятся морщины на челе, -
И счастье я могу постигнуть на земле,
И в небесах я вижу бога…

Эти строчки в обоих стихах звучат в унисон близким по духу и восприятию окружающей действительности гениальных поэтов-гуманистов.

О благотворном влиянии стихотворений М.Ю.Лермонтова на поэтическое творчество Т.Г.Шевченко написано украинскими учёными в своё время немало научных трудов. Среди них: Д.Иофанов «Шевченко и Лермонтов» (1962), В.Соботович «Титаны духа. Шевченко и Лермонтов» (1964), М.Мацапура «Почитателям лермонтовской музы» (1964) и другие. Называю только те, которые оказались мне доступными. Не исключаю, что имеются другие труды, Не исключаю также возможность появления научныхстатей и очерков современных российских и украинских литературоведов, поскольку в соответствии с решением Генеральной конференции ЮНЕСКО в 2014 году отмечается также 200 лет со дня рождения М.Ю.Лермонтова (1814-1841). Мою надежду подкрепило заявление выше упоминавшегося украинского учёного В.Е.Мельниченко о том, что Национальный культурный центр Украины в Москве уже начал подготовку мероприятий, посвящённых юбилею М.Ю.Лермонтова, и проведёт их осенью текущего года. Тогда же Академия социального управления проведёт научно-практическую конференцию учителей литературы Московского региона, которая будет посвящена 200-летию двух поэтов-ровесников М.Ю.Лермонтова и Т.Г.Шевченко.

Упоминается в очерке и о таком факте, как появление в 1859 году изданной в Лейпциге книги «Новые стихотворения А.С.Пушкина и Т.Г.Шавченки» (фамилия Тараса Григорьевича была напечатана с ошибкой). То, что фамилии этих двух поэтов-гуманистов в названии стояли рядом является признанием величия Т.Г.Шевченко. Известно также, что Тарас Григорьевич был знаком с поэтическим творчеством великого русского писателя А.С.Пушкина и высоко ценил его лирические произведения. Но как революционер-демократ он критически относился к таким произведениям Александра Сергеевича, как

поэмы «Полтава» и «Медный всадник». Причиной их неприятия явился великодержавный пафос, которым были проникнуты эти произведения, а также - восхваление царей, против самодержавия которых боролся Т.Г.Шевченко.

Воздавая должное неувядающей славе Т.Г.Шевченко, полагаю уместным привести несколько высказываний, прозвучавших во время похорон светоча украинской литературы на Смоленском кладбище в Санкт-Петербурге.

Украинский поэт П.А.Кулиш сказал: «Такой поэт, как Шевченко, не только одним украинцам родной… Боялся еси, Тарас, что умрёшь на чужбине, среди чужих людей. Но, нет! Среди родной великой семьи почивай ты покоем вечным… Радуйся же, Тарас, что почил ты не на чужбине. Потому, что нет для тебя чужбины во всей Славянщине - и не чужие люди тебя хоронят. Ибо всякая добрая и мудрая душа – тебе родная».

А вот выдержка из речи русского поэта и одного из первых переводчиков стихотворений Т.Г.Шевченко на русский язык Н.С.Курочкина:

«…счастье в жизни было не для него - его ждёт другое посмертное счастье – слава»

На могиле Великого Кобзаря была установлена медная таблица с выгравированными на ней словами: « Твоя душа, Твоя песня не умрёт, не сгинет». Слова оказались пророческими, что подтверждается теми почестями, которые оказывают нынешние поколения, чествуя 200-летие со дня рождения выдающегося украинца Т.Г.Шевченко.

В завершение изложенного полагаю необходимым отметить, что в ходе проводимых в России мероприятий, посвящённых 200-летнему юбилею Т.Г.Шевченко, у российской общественности проявилась потребность в получении объективных и системных знаний об исторической и культурной общности народов России и Украины. В этой связи учёные и специалисты Академии социального управления разрабатывают в рамках проекта «Выдающиеся украинцы в России» Пособие для учителей истории и литературы под условным названием «Культурные и духовные ценности народов России и Украины», которое намечено издать в 4 квартале 2014 года. Уверен, что это Пособие сыграет важную роль в деле воспитания подрастающего поколения в духе толерантности и бережливого отношения к непреходящим ценностям наших народов.

Греханкина Л. Ф., к.п.н., доцент,
ГБОУ ВПО МО «Академия социального управления»,
г.Москва, Россия

ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ МОСКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Инновационную деятельность в педагогической области можно рассматривать как характерную черту современного этапа развития образовательной системы.

Прежде всего, необходимо уточнить содержание самого понятия «инновация». Большинство определений в педагогической литературе опирается на деятельностные характеристики общего плана: «переход системы из одного состояния в другое», «изменение», «обновление педагогической деятельности, «новые образцы деятельности». Инновации в образовательной системе можно рассматривать на трех уровнях: федеральном, региональном и локальном. На федеральном уровне инновации проявляются в качестве методических рекомендаций, регламентированных государственными документами: законом «Об Образовании», ФГОС, «Национальной образовательной инициативой «Наша Новая школа». На этом уровне прослеживаются явные изменения: поиск нового содержания образования, установка на внедрение новых обучающих технологий, освоение новых форм аттестации обучающихся.

Нововведения на региональном и локальном уровнях отличаются большей конкретикой и практической ориентированностью.

Регионализацию образования мы рассматриваем как процесс максимального приближения образовательной сферы к реальным потребностям и учету специфики региона.

Регионализация образовательной системы привела к тому, что школы оказались в ситуации самостоятельного выбора . Одни школы пошли по пути автономизации, делая ставку на финансовую независимость, реорганизацию структуры образовательной системы . Часть школ выбрали путь на минимизацию затрат , сокращение объемов программ ради сохранения школы. В соответствии с данными установками выстраивались и программы их действий.

Первый вариант - образовательные учреждения, ориентированные на программы для действий которых характерны: продуманность стратегии развития образовательного учреждения, приоритетной целью которых является удовлетворение образовательных потребностей обучающихся; индивидуализация и дифференциация образовательной деятельности; ориентация на оптимальное сочетание платных и бесплатных услуг; взаимодействие с другими уровнями среднего специального и высшего образования.

Второй вариант - характеризует направление образовательного учреждения на самосохранение: ситуативное реагирование на изменения внешней среды, в итоге инновационные процессы часто носят фрагментарный характер.

При эксперной оценки учебных организаций важно учитывать следующие параметры, критерии инновационной деятельности:

1. Актуальность идеи: способствует ли она повышению качества образования, на решение каких практических проблем образовательной системы она направлена.

2. Степень проработанности проекта: прослеживается ли четкость целей и задач, определены ли показатели результативности, есть ли представления о возможных трудностях при реализации проекта.

3 Анализ условий реализации.

4. Обновление содержания образования: определяется ли соотношение инновационного направления учебным планам и программам учебных предметов с инновационным содержанием.

5.Научно-методическое обеспечение: как учитывается количество инициативных творческих предложений коллектива учреждения.

6. Учет защиты здоровья субъектов инновационной деятельности (применение здоровьеберегающих технологий как для здоровья обучающихся, так и для педагогов)

Следует отметить, как показали наблюдения, что инновационность, прежде всего отрабатывается на уровне идеи и ее поддержки : актуальность(1) научно-методическое обеспечение (5). Труднее идет процесс внедрения (3,6). Сложным звеном становится качество проработки проекта (2).

Как некое обобщение, можно предположить, что в различной мере подобные процессы затронули практически все школы. В Московской области ведется инновационная деятельность на всех уровнях. К такой деятельности можно отнести : освоение нового содержания образования в результате введения ФГОС, отработку новой организации образовательного процесса , в том числе школы полного дня и организация внеурочной деятельности.

В системе дополнительного профессионального образования АСОУ были подготовлены программы повышения квалификации по формированию технологической составляющей педагогической компетентности учителей (знакомство, внедрение новых приемов и методов обучения , информационных систем, диагностических процедур оценки качества подготовки обучающихся, овладение педагогическим мониторингом.

ФГОС обновленной школы создает возможности для усиления в содержании и формах организации образования деятельностного компонента, повышения удельного веса решения различных творческих задач и проблем, самостоятельной познавательной деятельности, основанной на усвоении способов приобретения знаний из различных источников информации.

В связи с этим разработка и реализация нового содержания образования, заложенного во ФГОС, требует поиска путей совершенствования классно-урочной системы, актуальной становится проблема создания и внедрения проективных технологий обучения, которые призваны обеспечить развитие обучающихся, усилить их творческую активность.

На кафедре естественнонаучных дисциплин АСОУ разработаны методические рекомендации структурирования учебно-воспитательного процесса по географии в условиях введения ФГОС.

Задача учителя в личностно ориентированном обучении заключается в выявлении избирательности ученика к содержанию, виду, форме учебного материала, протеканию процесса самореализации, к видам деятельности, что обеспечивает адаптацию к индивидуальным особенностям обучающихся.

Адаптивная система обучения (АСО) определяется как способ обучения, который обеспечивает адаптацию к индивидуальным особенностям обучающихся. Гипотеза адаптивной системы обучения (АСО. _авт .Границкая А,С.) состоит в том, что в рамках классно-урочной системы возможна такая организация работы класса, при которой 60–80 % времени можно выделить для самостоятельной работы ученика и индивидуальной работы учителя с учениками. На основе АСО автором настоящей статьи проводилась работа в школах Московской области по апробации и внедрению методики адаптивного урока географии в условиях введения ФГОС. Использование элементов АСО в обучении географии определяет , прежде всего, переход на структуру урока, включающую в себя: различные виды активной самостоятельной работы учащихся; совмещение самостоятельной работы ученика с индивидуальной работой учителя с учениками; коллективно-групповую работу обучающихся; использование контроля и самоконтроля в группах.

Каждый этап адаптивного урока географии используется учителем для проведения различных видов работы с обучающимися. Нелинейная структура урока предполагает на разных этапах различные формы учебной деятельности, представляющие соотношение фронтальной, индивидуальной и самостоятельной работы школьников. Учитель часть времени работает фронтально , со всеми в классе, остальное время в учебном процессе распределяется между самостоятельной работой учеников и индивидуальной работой учителя с учеником, ориентированной на адаптацию обучения к индивидуальным особенностям обучающегося.

Таким образом, данная структура учебно-воспитательного процесса позволяет объединить индивидуализацию обучения и самостоятельную работу обучающихся в организационной форме – адаптивном уроке.

На первом этапе урока учитель работает фронтально со всеми (сообщает новое, показывает, демонстрирует, определяет задачи, предлагает варианты заданий). Обучающиеся овладевают приемами самостоятельной работы, учатся работать в паре, знакомятся с содержанием и технологией выполнения заданий. После работы с классом начинаются два параллельных процесса: самостоятельная работа учащихся

и индивидуальная работа учителя. Основное время на уроке отводится самостоятельной работе. Ученики работают индивидуально и в группах (ученик; ученик – ученик; ученик – ученик – ученик). Педагог осуществляет включенный контроль в самостоятельную работу и отключенный контроль, отключая каждого от самостоятельной работы по очереди. Это позволяет увеличить время самостоятельной работы учащихся на уроке. На каждом этапе урока увеличивается время деятельности каждого ученика, который постепенно берет на себя функцию обучения (самообучения, взаимообучения), контроля (самоконтроля, взаимоконтроля). В таких условиях школьник сначала сам решает ту или иную задачу, упражнение, а затем, работая в парах или мини-группах (по 3–4 человека), изучает материал в роли ассистента, помощника учителя, опрашивая (взаимоконтроль), а чаще именно обучая (взаимообучение) одноклассников.

Во время индивидуальной работы учитель изучает продвижение ученика с учетом его уровня обученности. Адаптивный урок сопровождается продуктивной рефлексией собственной деятельности как со стороны обучающихся , так и со стороны учителя.

Расширение способов работы с источниками информации, повышение самостоятельной роли учащихся в деятельности формируют ключевые, базовые компетентности: создание, поиск, сбор, анализ, представление, передачу информации, моделирование (в т. ч. компьютерное), проектирование, совместную деятельность, рефлексию, самообучение.

В процессе такой работы можно выделить различные уровни и виды самостоятельной деятельности учащихся на уроках географии:

1) работу с различными источниками информации: а) работу с текстом и графическим материалом учебника (А); б) чтение дополнительных материалов в журналах, книгах в целях анализа, обобщения, аннотирования (Б); в) самостоятельный выбор и чтение нескольких источников информации (в т. ч. ЭОР) по теме, подготовку выступления, реферирование (С);

2) решение разнообразных практических задач по отработке практических умений (тренировочные, воспроизводящие упражнения по образцу, реконструктивные упражнения; составление различных задач, вопросов и их решение; работа с картами различного содержания, таблицами, со словарями, справочниками и т. д.);

3) отработка творческих умений: составление заданий и ключей к ним для товарищей по группе; подготовка материалов для выступления; подготовка рефератов, презентаций, выполнение заданий по переработке учебной информации на семинарах.

Функции педагога также меняются, он становится в большей степени консультантом, управленцем. В течение урока учитель управляет самостоятельной работой , помогает обучающимся овладеть отдельными приемами, оказывает помощь в случае возникновения трудностей, включается в их самостоятельную работу и, осуществив включенный контроль, может работать с отдельными учениками индивидуально по очереди, работая дистанционно с помощью электронных средств обучения. При индивидуальной работе учитель предлагает каждому ученику посильное для него задание, оказывает индивидуальную помощь и оценивает его продвижение от исходного уровня. Самостоятельная работа может проходить индивидуально и в группах. Основным средством управления самостоятельной работой являются адаптированные задания (задания с адаптацией). Учитель подбирает дидактический материал с учетом индивидуальных и личностных качеств обучаемого, его предпочтений. В вариантах заданий чаще всего нарастание объемов изучаемого содержания сопровождается и увеличением трудности. Обучающийся сам определяет, задания какого уровня для него наиболее эффективны на данном этапе, а при выполнении каких заданий ему требуется помощник (алгоритм, образец, схема, правило и т. д.), какого результата он уже достиг, а какой ему предстоит достигнуть. В таком случае учащийся становится субъектом управления своей собственной деятельности. С выбором уровня задания связано включение механизмов саморегуляции. Время для выполнения заданий у всех одинаковое, но каждый ученик продвигается от уровня к уровню со своей скоростью – работает в режиме индивидуальных возможностей. Контроль качества выполнения таких заданий предполагает самоконтроль и взаимоконтроль. Главным достоинством заданий с адаптацией является полная занятость на уроке учащихся, самостоятельно переходящих от уровня к уровню. Процесс задавания на дом, выдача заданий с адаптацией на дом проходит на каждом этапе, в течение всего урока. При уровневой дифференциации цели самостоятельной работы ранжируются.

Например, для уроков географии в 9-х классах могут быть представлены следующие уровни:

1-й уровень – ученик отвечает на вопросы по теме, излагает основное содержание, работает с картой;

2-й уровень – дает характеристику причин явлений и процессов, работает с контурной картой, владеет элементами анализа;

3-й уровень – самостоятельно дает оценку явлениям и событиям, анализирует, дает сравнительные характеристики, работает с различными источниками информации.

Приведем примеры заданий разного уровня для учащихся 9-го класса по теме «Россия на карте мира»:

1-й уровень – назвать основные составляющие понятия «экономико-географическое положение». Дать характеристику современного экономико-географического положения России;

2-й уровень – охарактеризовать, как изменилось экономико-географическое положение России в течение последних лет. Объяснить причины такого изменения;

3-й уровень – оценить с разных точек зрения перспективы геополитического развития России в XXI в.

Очень важно для учителя овладеть приемами организации устной работы. Такой вид работы успешно может быть проведен в парах. Пары могут быть постоянного и временного состава. В статической паре учащиеся постоянно меняются ролями «учитель – ученик». Динамичная пара состоит из 4-х человек (при работе в динамичной паре общее задание делится между членами группы, происходит обмен информацией)Такой вид деятельности дает возможность адаптации обучающихся к работе с разными партнерами.

Если в динамичной паре распределяется по частям общее для всех задание, то в вариационной паре обрабатывается разнообразный материал. При такой работе задания в классе дифференцированы, отличаются по объему и трудности.

При работе в паре каждый ученик излагает содержание своего подготовленного материала, затем идет обобщение, обмен мнениями.

План организации самостоятельной работы в системе блочно-модульного планирования (блок темы на 3–4 недели) можно представить в виде схемы, где А, Б, С – уровни сложности различных видов самостоятельной работы учащихся; 1, 2, 3, 4 – этапы проведения самостоятельных работ (в течение 3–4 недель) под управлением учителя; К – контроль со стороны учителя

Уровни и виды С1 ---------- С2 --------- С3 --------
самостоятельной ↑ Б1 ----------Б2 ---------- Б3 ------- С4 --------- К
деятельности А1 ---------- А2 ---------- А3 ----------
учащихся.

Система повышения квалификации создает возможности ретрансляции адаптивного урока географии в школах Московской области. За время работы учителей Подмосковья в этой системе обучения были получены положительные результаты. Продуктивность педагогического процесса с включением адаптивных уроков повышается примерно на 20 %, что позволяет экономить время, затрачиваемое на получение адекватного результата в других системах обучения. Адаптивный урок представляется перспективным и актуальным в связи с современными представлениями о личностно ориентированном подходе, реализации компетентностного подхода к обучению, которые ориентированы в конечном итоге на идею индивидуализации обучения в образовании.

В инвариантном компоненте стандарта (ФГОС) предполагается изучение географии своего региона , своей местности. Включение этого содержания в инвариант объясняется тем, что изучение своей «малой» Родины, ее особенностей позволяет наиболее полно раскрыть воспитательный и развивающий потенциал предмета – любовь к своей местности , к своему району, к своей стране; развивает экологическую культуру, позитивное отношение к окружающей среде. Вариативная часть стандарта призвана обеспечить региональные особенности содержания образования и индивидуальные потребности обучающихся. Включение регионального содержания во внеурочную деятельность позволит в полной мере реализовать требования ФГОС.

На уровне региона рассматривались инновационные процессы образования и в направлении «Региональный компонент содержания образования как средство повышения продуктивности учебно-воспитательного процесса образовательных учреждений Московской области»,определялся культурный и духовно-нравственный потенциал преподавания по региональному курсу «Родное Подмосковье». Обращение к содержанию и современным технологиям изучения регионального содержания помогает преодолевать застывшие методические установки на уровне дидактики и схоластики. Такое гипотетическое суждение подтвердилось в ходе обучения по УМК регионального курса «Родное Подмосковье» (4). Подготовленные программа, учебно-методические пособия для учащихся и учителя получили широкое распространение в школах Московской области.

Анализируя накопленный опыт в регионе по построению образовательных систем, представляется возможным выделить уровни и выстроить модели включения регионального содержания в образовательный процесс. Выделение моделей позволяет определить место регионального содержания в системе образования Московской области

Уровни конструирования региональных программ в образовательных учреждениях Московской области:

1 уровень - пассивный (по отношению к конструированию региональных программ и курсов) предполагает использование краеведческого принципа обучения. Краеведческий материал используется как основа изучения инвариантного содержания, для расширения и углубления основных базовых компонентов уже имеющегося содержания.

2 уровень - эпизодический, определяет изучение в единстве общезначимых научных знаний (инвариантный компонент) и регионального содержания в сочетании с эпизодической деятельностью по сбору краеведческих материалов.

3 уровень - моделирующий, направлен на создание региональных школьных курсов различных предметных областей во внеурочной деятельности.

4 уровень - системно- моделирующий ориентирован на создание междисциплинарных , интегрированных , комплексных региональных курсов, в котором все аспекты регионального содержания находятся во взаимосвязи и системе .

Модели включения регионального содержания в учебный процесс

1-ая модель - полипредметная базовая. Синхронизированное изучение регионального и и нвариантного содержания предполагает обязательное включение регионального содержания в базовое путём диффузного и равномерного распределения его по учебным предметам : география, история, биология, литература, музыка и др., учитывая соответствующие темы и положения базового компонента. Параллельная схема познания предусматривает рассмотрение вопросов регионального содержания в школьных курсах различных учебных предметов независимо друг от друга. Каждый учебный предмет может раскрывать те или иные аспекты учитывая соответствующие темы и регионального содержания. При таком построении региональный материал используется для расширения и углубления основных тем и разделов базового содержания.

2-ая модель - полипредметная повышенная. Реализуется в базовых курсах повышенного уровня и предполагает изучение регионального содержания в базовом образовании за счёт выделения дополнительных часов .В процессе изучения различных школьных курсов вопросы регионального содержания рассматриваются вместе с общим научным содержанием и поэтому рассредоточены по разным темам. В связи с этим возникает необходимость обобщить и систематизировать эти знания, представить их как целостность.

3-я модель – монопредметная углубленная. Представляет собой углублённое изучение регионального содержания, который реализуется на специально отводимых занятиях отдельных учебных курсов, часы выделяются из вариативной части базисного плана и часов неурочной деятельности.

4-ая модель – монопредметная интегративная. Ориентирована на подготовку комплексных региональных курсов (представленный курс «Родное Подмосковье»), в которых все аспекты регионального содержания находятся во взаимосвязи. Такая схема познания предусматривает соединение многочисленных разрозненных и неполных данных о своём регионе из отдельных областей знания и школьных предметов.

Подготовленная программа курса «Родное Подмосковье» – это крупный модуль содержания состоящий из более мелких модулей: разделов и тем. При единстве педагогических установок изучения курса, разделы содержания адаптируются к условиям в каждой конкретной территории (городе, районе Московской области). Модули позволяют «конструировать» различные варианты изучения регионального содержания в зависимости от конкретных условий окружающей среды, уровня подготовленности учителя, обучающихся, что определяет гуманистический подход к обучению.

По региональному учебному курсу « Родное Подмосковье» создан учебно-методический комплект (авт. Греханкина Л.Ф.) в который входят:

1) учебное пособие для учащихся. Пособие предлагается учащимся для изучения регионального учебного курса « Родное Подмосковье» в 6-9 классах, а также может быть использовано при изучении географии Московского региона в курсе « География России» –8- 9 класс. Структура учебного пособия соответствует структуре построения программы;

2) методическое пособие для учителя;

3) учебные материалы и рабочая тетрадь (издательство МГУ, коллектив авторов).

Изучение курса в 6 7 классе предполагает развитие познавательного интереса учащихся к окружающей действительности, поисковой деятельности в условиях конкретной окружающей природной и социокультурной среды. Подобранный материал в пособии для учащихся создает такие возможности. Наряду с научными сведениями о Подмосковье , содержание представлено в виде путешествий, экскурсий, заочного знакомства с территориями по историческим книгам и художественным произведениям. Тексты подкрепляются художественным описанием местностей из произведений писателей, композиторов. Каждую тему и параграф пособия открывают стихи

На следующих этапах (8-9 класс) изучения курса «Родное Подмосковье» ставятся **задачи:**
1)приобщение школьников к разнодисциплинарному знанию: природы, населения, исторических предпосылок и современного состояния хозяйства, особенностей городов на социокультурном пространстве Московской области; на основе собственного практического взаимодействия, диалога с природной и социальной средой;
2) развитие умений по оцениванию природных условий и ресурсов с точки зрения жизненных потребностей человека и его хозяйственной деятельности; формирование нравственных убеждений школьников, активной жизненной позиции путём включения учащихся в решение доступных для них проблем окружающей природной и социальной среды;
3)стимулирование развития познавательных интересов и творческого потенциала личности.

Задания в пособии, материалах и тетради рубрики «Проверь себя», « Запомни главное», «Готовимся к исследовательской работе» и др., рассчитаны на самостоятельное выполнение, ориентированы на творческую деятельность. Значительную часть информации учащиеся могут добывать самостоятельно на экскурсиях, практикумах, из литературы.

Главное в работе учителя при изучении курса - организация самостоятельной работы учащихся , не допускать простого, механического «выучивания» материала. По ходу изучения материала учащиеся

могут выполнять индивидуальные и групповые творческие задания, исследовательские работы, проекты. Задания для таких видов деятельности размещены в пособии для учащихся и методическом пособии для учителя. По завершении курса проводился смотр знаний, на котором кроме учащихся и учителей присутствовали родители, представители органов местного самоуправления и другие. Защита творческих работ, проектов развития посёлка, города, региона публично представляется.

В методическом пособии для учителя показаны возможные пути организации деятельности учителя по изучению регионального содержания. Методическая система изучения регионального содержания по программе предполагает включение современных педагогических технологий, методических приемов, направленных на активизацию мыслительной деятельности учащихся. Материалы для организации экскурсий, походов, наблюдений ориентированы на организацию практической, исследовательской деятельности школьников в урочное и внеурочное время, имеют природоохранную и занимательную направленность. Экскурсии, практические занятия, полевые практикумы, исследовательские проекты направлены на усиление практической деятельности учащихся, накоплении у них разностороннего опыта поведения в обществе.

В значительной степени обучение по курсу строилось на актуализации и систематизации уже имеющегося у учащихся практического жизненного опыта взаимодействия в природной и социокультурной среде. Это учитывалось педагогами как одно из условий успешности учебной деятельности обучающихся при освоении освоении регионального содержания.

Опытное обучения по учебно-методическому комплекту курса «Родное Подмосковье» проходило в 35 школах Московской области, далее опыт распространился на многие средние образовательные учреждения и учреждения дополнительного образования детей и подростков. Проведенные исследования свидетельствует о том, что включение регионального содержания позволяет сделать обучение более доступным, интересным, практически направленным, активизирует познавательную деятельность учащихся, их самостоятельность, повышает интерес к учебным предметам. Учителя на конкретных примерах показывали, как формируются общие понятия курсов базовых учебных предметов , а также особенности и специфика их проявления в условиях своего города. В связи с комплексным подходом в построении региональной программы курса «Родное Подмосковье» конкретное содержание в нем находят учителя географии, биологии, технологии, математики, работники системы дополнительного образования детей и подростков.

Теоретические знания, полученные на уроках по изучению курса «Родное Подмосковье» находили практическое применение в исследовательской и творческой работе вне урока. Экскурсии, практические занятия, полевые практикумы, исследовательские проекты были направлены на усиление практической деятельности обучающихся. Наглядность и оригинальность занятий вызывали у школьников любопытство и пробуждали интерес к своему родному краю. Исследовательская работа была направлена на изучение взаимоотношений человека и природы на конкретном примере участка местной природы.

Учителя в своей работе большое внимание уделяли самостоятельной работе учащихся , сбору информации . В ходе изучения курса «Родное Подмосковье» и своего края на уроках и во внеурочной работе учащиеся выполняют индивидуальные и групповые творческие задания, исследовательские работы, проекты ведут поисковую работу .

Данные исследований учащиеся используют для подготовки рефератов, творческих работ, с которыми успешно выступают на районных, областных, всероссийских конкурсах. Обучение по учебно-методическому комплекту «Родное Подмосковье» направлено на личностную ориентацию. В школах создаются условия, в которых каждый школьник может проявить свои таланты, реализовать творческий потенциал. Задача учителя в личностно ориентированном обучении заключалась в выявлении избирательности ученика к содержанию, виду, форме учебного материала, протекании процесса самореализации, предпочтения к видам деятельности. Учителя школы в технологии личностно ориентированного обучения выбирали групповую работу, ролевые игры , проектную деятельность. Метод проектов позволяет учащимся проявить личную инициативу, получить навыки самостоятельной работы и работы в группе. Формы презентации проектов, используемых учащимися при изучении краеведческого материала, были разнообразны: выставка творческих работ; заочная экскурсия; специальный выпуск газеты; доклад; научно- практическая конференция; сценарии и музыкально-литературная композиция; тематический альбом; фоторепортаж; маршрут экскурсии и другие.

В своих выступлениях на семинарах учителя отмечают, что использование материалов по своему региону, решение задач способствует более осмысленному подходу обучающихся к современным проблемам своего города, Московской области, что в конечном счете позволяет сформировать грамотного гражданина нашей Родины.

Администрация и учителя школ убеждены в том, что использование учебно-методического комплекта курса «Родное Подмосковье» в учебно-воспитательном процессе с учётом конкретных условий своей местности:

1) повышает эффективность обучения;

2) делает процесс обучения более значимым для личности учащихся, повышает уровень общей культуры школьников. Целостные гуманистические знания и представления, отражающие своеобразие

природы, культуры Подмосковья способствует приобщению к духовным богатствам, культурным ценностям родного края;

3) эмоциональные представления, сложившиеся в сознании учеников вносят в осуществление учебно-воспитательного процесса элементы личностного отношения. Личностно направленная организация деятельности учащихся по изучению своего региона, своей местности – один из факторов формирования самосознания;

4) целенаправленная и систематическая организация воспитательной деятельности в процессе освоения регионального содержания способствует патриотическому становлению личности.

В процессе работы по программе регионального курса «Родное Подмосковье» прослеживается роль школьника как участника процесса развития культуры и образования в регионе, его единение с «малой» Родиной. Такой подход способствует гуманизации воспитательной деятельности, взаимоотношений учащихся друг с другом, уважению к личности и мнениям товарищей, учителей, родителей. Таким образом, создаются новые условия формирования и саморазвития личности, повышается роль гуманитарного знания.

Изучение курса «Родное Подмосковье позволяет расширить знания о родной местности, формировать нравственные убеждения обучающихся. Овладение многими умениями позволяет теснее увязать преподавание с жизнью, включать учащихся в решение доступных для них проблем окружающей действительности и тем самым формировать их активную жизненную позицию, любовь к своему краю, своей Родине.

Таким образом, в региональном курсе «Родное Подмосковье» закладываются основы формирования у каждого обучающегося системы знаний о своеобразии родного края, что способствует становлению личности, небезразличной к своей «малой Родине»- Московии (Подмосковью).

В этих условиях сам же региональный курс «Родное Подмосковье» становится органической составной частью системы образования, элементом образовательного пространства Московской области, отражающей современные тенденции гуманистического образования в новых условиях.

Главный и ничем не заменимый показатель эффективности учебно-воспитательного процесса при любой инновации – уровень развития системы мышления и творческих способностей обучающихся.

Список использованных источников:

1. Асмолов А.Г. Системно-деятельностный подход к разработке стандартов нового поколения /А.Г.Асмолов // Педагогика.- 2009.-№4.- С.18-22.
2. Греханкина Л.Ф. Структурирование содержания в адаптивной системе обучения географии /Л.Ф.Греханкина //Мир образования. Образование в мире. – 2007. – № 4. – С. 163-171.
3. Греханкина Л.Ф Особенности структурирования учебно-воспитательного процесса по географии в условиях перехода на ФГОС /Л.Ф.Греханкина //Педагогическая академія. - №3.- 2012.
5. Капустин Н.П. Педагогические технологии адаптивной школы / Н.П.Капустин.– М.: Академия, 2005.

Кащей В.В., к.п.н.,
ГБОУ ВПО Московской области «Академия социального управления,
г.Москва, Россия

ОБУЧЕНИЕ ПРОГРАММИРОВАНИЮ НА БАЗЕ СОВРЕМЕННЫХ СРЕДСТВ РАЗРАБОТКИ ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Первая попытка ввести в школьный курс элементы культуры общения с компьютером начиналась с обучения программированию. В то время это был единственный способ общения с электронными вычислительными машинами, как тогда назывались компьютеры. Лозунг «программирование – вторая грамотность» был широко известен в то время.

С появлением персонального компьютера резко возросло количество людей, использующих компьютер в своей повседневной жизни. Уровень подготовки большинства пользователей потребовал разработки достаточно простого интерфейса для работы с персональным компьютером. Этот интерфейс не должен был требовать от пользователя умения программировать. Его разработка привела к тому, что огромное большинство людей используют компьютеры, не зная программирования. Даже многие администраторы сложных компьютерных систем не умеют программировать.

В Федеральном государственном образовательном стандарте основного общего образования (ФГОС ООО) определено, что предметные результаты изучения предметной области "Математика и информатика" должны отражать, в том числе, формирование знаний об алгоритмических конструкциях, логических значениях и операциях; знакомство с одним из языков программирования и основными алгоритмическими структурами - линейной, условной и циклической. Тем самым констатируется, что программирование является элементом современной культуры.

Языки программирования можно классифицировать по категориям: императивные, объектные, функциональные и логические. В императивных языках инструкции предназначены для последовательного, пошагового выполнения. Классическим императивным языком программирования является, например, язык

Паскаль. Инструкции в таком языке составляются из небольшого набора операторов, реализующих три основные алгоритмические конструкции: линейную, ветвления и циклическую. Инструкции выполняются с данными явно заданного типа. Использование составных операторов предоставляет возможность создавать вложенные инструкции, что позволяет реализовать идею структурного подхода и принцип проектирования программ «сверху-вниз».

При разработке больших проектов программ на императивном языке сложность разработки проекта существенно увеличивается с увеличением числа операторов программы. Проект, содержащий сотни тысяч операторов и более, практически очень сложно (а иногда и невозможно) понять и модифицировать.

Объектные языки программирования реализуют программирование, в основном, организацией взаимодействия объектов. Непосредственно кодирование занимает небольшой объем и обычно выполняется для малого числа инструкций.

Функциональные языки программирования описывают алгоритмы в терминах функциональных преобразований. К ним относятся LISP, РЕФАЛ и другие.

Логические языки программирования описывают наборы фактов и правил их обработки. Определение результата осуществляется автоматически.

В школьном курсе информатики изучаются только императивные языки. Если программирование изучается достаточно глубоко, с составлением и отладкой программ, то для набора и отладки программы используется интегрированная среда разработки (Integrated development environment - IDE), включающая редактор, компилятор, средства отладки, справочную информацию, наборы (библиотеки) готовых программ и иные средства, помогающие сделать программирование более эффективным, а процесс разработки программ более удобным для программиста.

В заданиях Единого государственного экзамена (ЕГЭ) в частях А и В имеются несколько заданий, которые требуют умения программировать. Часть С полностью составлена из таких заданий, но более высокой сложности, чем задания, предлагающиеся в частях А и В. Анализ этих заданий показывает, что они ориентированы на использование классических императивных алгоритмических языков. Насколько это соответствует современному состоянию дел в сфере разработки программных средств?

Современное программирование ушло от классической императивной концепции, оно использует иные концепции. Среди них объектно-ориентированный, компонентный подход, программирование событий, визуальное программирование и т.д. Современные системы используют интегрированные средства быстрой визуальной разработки (системы RAD - rapid application development).

Логично ознакомить учащихся с современными средствами и достижениями в программировании [1]. Зачем заставлять их работать старыми неэффективными средствами, когда есть более современные, эффективные и комфортные системы, берущие на себя рутинную работу, в том числе и по написанию значительной части кодов программ? Например, одной из проблем при работе с классическими алгоритмическими языками является проблема организации интерфейса человек-компьютер (проблема ввода/вывода). В современных системах визуального компонентного программирования эта задача решается значительно легче и проще.

Знакомство с современными RAD-системами требует разработки соответствующей методики. Возможны два подхода. Первый предполагает постепенное знакомство сначала с основами алгоритмического языка, а затем осуществляется логический переход к изучению основ современной RAD-системы.

При втором подходе понятия объектно-ориентированного подхода, программирования событий вводятся без объяснения методов их реализации. Эти понятия вводятся как данность и иллюстрируются примерами. Такой метод позволяет, не загружая учащихся излишними техническими подробностями, повысить их интерес к изучению программирования. Такая методика может быть использована и при обучении алгоритмике и современному программированию даже учащихся 5-9 классов.

План обучения может быть примерно следующим:

- изучение среды разработки. Из всех богатых возможностей среды разработки изучаются только те, которые требуются для создания простейших программ.
- определение понятия элемента (объекта). Используя окно инспектора объектов, вводим понятия свойства (поля) объекта, события (действия, которое можно совершить с этим объектом) и понятие инкапсуляции.
- рассматриваем принцип наследования на примере передачи свойств формы (шрифты) объектам (элементам), которые на ней расположены.
- на примере событий (например, нажатие кнопки) рассматриваем понятие подпрограммы и ее структуру.
- изучаем типы данных, линейный тип алгоритма.
- используя несколько процедур, работающих с одними и теми же данными, объясняем понятие глобальных переменных и рассматриваем структуру модуля.
- на примере радиокнопок изучаем алгоритмы с ветвлением и условные операторы.
- изучаем элементы графики, построение фигур, их перемещение, цвета, вывод текста.
- на примере списков изучаем массивы и вводим понятие файла, изучаем циклические алгоритмы и операторы цикла.

Одной из трудностей обучения учащихся современным технологиям программирования является нацеленность заданий ЕГЭ на императивные языки программирования. Для использования технологий RAD-систем необходимо наличие компьютера на момент разработки программы, что в технологии проведения ЕГЭ не предусмотрено [2]. Если обучение современным системам примет достаточно массовый характер, то появится возможность требовать изменения технологии процесса проведения ЕГЭ [3]. Если сейчас начать обучение в 5-7 классах, то к моменту сдачи ЕГЭ этими школьниками данное требование будет вполне правомерным.

Список использованных источников:

1. Кащей В.В. Преподавание алгоритмики в школе. Федеральный государственный образовательный стандарт и современные подходы в программировании /В.В.Кащей, Г.В.Баленко // Наука, образование, общество: современные вызовы и перспективы: Сб. научн. трудов Межд. научно-практич. конф. (28 июня 2013 г.) часть III. - М., 2013 г. - С. 120-121.
2. Бельчусов А.А. Технологические аспекты проведения очных и дистанционных конкурсов по школьным дисциплинам // Вестник Чувашского государственного педагогического университета им. И.Я. Яковлева. - 2011.- № 1-2. - С. 16-22.
3. Бельчусов А.А. Межличностное сетевое общение с учителями / А.А.Бельчусов // Педагогика. - 2012. - № 5. - С. 109-112.

Антипова Е.В.,
Могилевский Государственный
университет им. А.А. Кулешова, г.Могилёв, Республика Беларусь

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ РОДИТЕЛЕЙ

Признание приоритета семейного воспитания требует переосмысления и новых подходов в организации отношений семьи и общественных институтов воспитания. Однако, при всей универсальности и незаменимости семейного воспитания оно в современных социокультурных условиях не может обеспечить гармоничного и разностороннего развития личности. Поэтому сегодня речь идет не о замене домашнего воспитания общественным и наоборот, а об их взаимодополняемости в созидании личности ребенка, о сотрудничестве родителей и профессиональных педагогов [1, с. 149].

В основе такого сотрудничества должна лежать идея о том, что родители несут ответственность за воспитание детей, а общественные институты воспитания (детский сад, школа, учреждения дополнительного образования и др.) призваны помочь, поддержать, дополнить их воспитательную деятельность. Поэтому педагогическое просвещение родителей с целью повышения уровня их педагогической культуры – одно из основных направлений деятельности учреждений образования.

Просвещение родителей является способом, стимулирующим развитие всех субъектов образовательного процесса; с помощью просвещения работники образовательных учреждений готовят из родителей соратников, способных руководствоваться в воспитании своих детей теми же целями, идеями, на которые опирается педагогический коллектив. В.А.Сухомлинский отмечал, что сколько-нибудь успешная воспитательная работа была бы совершенно немыслима, если бы не система педагогического просвещения, повышение педагогической культуры родителей [4].

Просвещение – это широкое распространение знаний и иных достижений культуры, способствующих правильному пониманию жизни в целом или отдельных ее сторон, пропаганда тех или иных идей, их внедрение в сознание в целях привлечения и участия в их воплощении [3, с. 634]. Просвещение представляет собой разновидность образовательной деятельности, которая не рассчитана на официально зарегистрированные устойчивые группы, при этом предполагает относительно самостоятельный и свободный отбор индивидами сообщаемой информации, т.е. строится на принципе добровольности. Задача организаторов просвещения - предложить *актуальную информацию*, а право слушателей - распоряжаться ею по собственному усмотрению.

Просвещение может охватывать разные области знаний и быть: психолого-педагогическим, методическим, правовым, экологическим, валеологическим, медицинским и т.д. Под ***педагогическим просвещением родителей*** понимается процесс информирования их об особенностях развития личности ребенка и способах взаимодействия с ним, построенный в контексте жизнедеятельности субъектов взаимодействия в соответствии с ценностями культуры [2]. Педагогическое просвещение относится к коллективным формам сотрудничества с родителями и предполагает не только передачу знаний, но и формирование определенных умений и навыков. Поэтому педагогическое просвещение родителей следует отличать от информирования, консультирования и поддержки родителей, отличительные особенности представлены в таблице.

Таблица

Особенности информирования, консультирования и поддержки родителей

информирование родителей	консультирование и поддержка родителей
направлено на удовлетворение потребностей родителей в повышении уровня их информированности по вопросам развития системы образования в целом, и по вопросам деятельности конкретного образовательного учреждения. подразумевает представление родителям (будущим родителям) следующей информации: - правила зачисления в школу и ее режим работы; - школьные программы, включая программы дополнительного образования; - средняя нагрузка на ученика; - образовательные результаты; - план развития школы, ее достижения и партнеры; - финансовые отчеты; - информацию о школьной безопасности; - информация о пропуске занятий учениками.	подразумевает опосредованное воздействие на семью как на систему; направлено на выявление проблем, которые возникают в семье в связи с дезадаптивным поведением детей; на помощь родителям в понимании и осмыслении этих трудностей, а также в поиске решений возникших проблем и в их реализации; включает в себя выработку и точную формулировку психолого-педагогических рекомендаций, вытекающих из результатов проведённого диагностического обследования, причем соответствующие рекомендации должны предлагаться и взрослым и детям в форме, понятной и доступной для практической реализации; относится к индивидуальным формам сотрудничества с родителями.

В практической реализации педагогического просвещения родителей, как отмечает Чечет В.В. [5], наметились новые положительные тенденции:

- переход к целенаправленному обучению родителей на основе объективных научных знаний о ребенке и его развитии и воспитании, накопленных отечественной и мировой психологией, педагогикой, генетикой, психофизиологией, социологией;
- внедрение дифференцированного подхода в организации педагогической помощи различным категориям семей (родителям из полных семей; матерям-одиночкам; родителям, которые развелись, но продолжают заниматься воспитанием детей, матерям (отцам) из неполных семей, дети из которых не имеют возможности общения с другим родителем; бабушкам и дедушкам, которые самостоятельно воспитывают внуков, опекунам, родителям-воспитателям детских домов семейного типа и др.);
- индивидуализация обучения отцов и матерей в зависимости от индивидуальных психологических особенностей детей, состояния их психофизического здоровья (дети с отклонениями в психическом и физическом развитии, дети-инвалиды и др.);
- внедрение активных форм и разнообразных методов проблемного и развивающего обучения в процесс педагогического просвещения родителей (родительские конференции, микрогрупповые собрания, родительские ринги, деловые игры, анализ конкретных ситуаций, психолого-педагогические тренинги и др.);
- активное включение родителей в процесс самообразования по проблемам семейного воспитания.

Если учреждение образования заинтересовано в родителе как в компетентном партнере, то именно педагогическое просвещение родителей является наилучшим способом повысить его педагогическую компетентность. Расширить возможности учреждений образования в организации педагогического просвещения позволяет использование информационных технологий, которые имеют существенный образовательный потенциал.

Основной целью использования информационных технологий в формировании педагогической культуры родителей является:

- применение активных методов обучения, повышение творческой и интеллектуальной составляющих деятельности родителей в процессе взаимодействия;
- адаптация информационных технологий к индивидуальным особенностям и потребностям родителей и семьи в целом;
- активизация познавательной деятельности и повышение мотивации родителей в процессе взаимодействия;
- обеспечение непрерывности и преемственности в процессе взаимодействия учреждений образования и семьи.

Среди основных направлений использования информационных технологий в формировании педагогической культуры родителей является:

- использование информационных технологий в качестве средства для обеспечения наглядности излагаемого материала;
- обеспечение доступа к научно-методической литературе по проблемам семьи и семейного воспитания;
- логическое упорядочение и систематизация материала;

- оперативная консультационная помощь родителям по вопросам семейного воспитания;
- создание условий для заинтересованного активного участия родителей в образовательно-воспитательном процессе учреждения образования.

Основным средством информационных технологий является персональный компьютер. В процессе взаимодействия учреждений образования и семьи в формировании педагогической культуры родителей применение компьютера осуществляется следующим образом:

- применение программы Power Point (использование компьютерных презентаций созданных с помощью Power Point позволяет задействовать аудиальные и визуальные сенсорные пути, что способствует лучшему усвоению и запоминанию родителями информации, касающейся проблем семейного воспитания);
- создание сайта учреждения образования и сайта класса (группы), что даст возможность каждому родителю получать своевременно и оперативно информацию об особенностях данного учреждения образования, расписании занятий, проводимых учебных и внеучебных мероприятиях, получать конфиденциальную информацию, касающуюся результатов обучения и воспитания ребенка;
- организация on-line взаимодействия (организация виртуальных родительских собраний, дистанционных конференций с участием специалистов в области семейного воспитания).

Использование информационных технологий в процесс в формировании педагогической культуры родителей обеспечивает: постоянную вовлеченность родителей в процесс взаимодействия учреждений образования и семьи; повышенную степень мотивации; высокий эмоциональный уровень, рефлексивную активность взаимодействующих сторон; создание условий для реализации потребности родителей в самоопределении, саморазвитии, самообразовании, самоактуализации и самореализации.

Список использованных источников:

1. Куликова Т.А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений / Т.А. Куликова. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 232 с.
2. Маркова А.В. Педагогическое просвещение родителей по вопросу гуманных взаимоотношений с детьми / А.В. Маркова, И.Л. Беккер // Известия ПГПУ. – 2007. - № 3 (7). – С. 216-220.
3. Рапцевич Е.С.Педагогика: современная энциклопедия / Е. С. Рапцевич. – Минск: Современная школа, 2010. – 720 с.
4. Сухомлинский В.А. О воспитании : [выдержки из работ] / В.А.Сухомлинский. – 6-е изд. – М. : Политиздат, 1988. – 269 с.
5. Чечет В. В. Педагогика семейного воспитания: учебное пособие / В.В.Чечет. – Минск : Пачатковая школа, 2007. – 184 с.

Чорна К.І., к.п.н., ст..н.с.,
Інститут проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Європейський вектор розвитку України актуалізує перед педагогічною наукою і практикою проблему виховання морально свідомої особистості як активного суб'єкта, спроможного реалізувати свої права і свободи та поліпшити життя українського суспільства. Від сформованості таких універсальних моральних цінностей як свобода, патріотизм, совість, чесність, відповідальність, гідність, самодостатність залежатиме моральне здоров'я зростаючої особистості, її впевненість у собі, власних силах, спроможність розбудовувати українську державу, відстоювати власну гідність і національні інтереси.

Особливої значущості проблема розвитку моральної самосвідомості дітей та учнівської молоді набуває в умовах нестабільності суспільного життя, військової загрози імперського Кремля, сепаратистських настроїв населення Сходу і Півдня України. За таких умов усвідомити сенс свого існування, поставити перед собою достойні життєві цілі, зробити усвідомлений вибір, який не вступає у протиріччя з національними інтересами держави, здатна лише особистість з розвиненою моральною самосвідомістю.

Через моральну самосвідомість особистості здійснюється найбільш ефективний моральний спосіб регулювання поведінки людини, яка добровільно, у цілковитій відповідності та гармонії зі своїми почуттями і переконаннями здійснює вчинки, що відповідають моральним вимогам суспільства.

Моральна самосвідомість особистості – це усвідомлення себе, своїх моральних цінностей, ставлень, якостей, потенційних можливостей, вчинків, їх мотивів і наслідків, регулювання власної поведінки та моральне самовдосконалення.

Важливою змістовою складовою моральної самосвідомості зростаючої особистості є система **цінностей** (І.Д. Бех, С.С. Бубнова, Н.І. Гуслякова, Н.Н. Кузнецова, Г.М. Прихожан, В.С. Собкін, Н.М. Толстих). Цінності є динамічними утвореннями, які в процесі морального зростання особистості якісно змінюються.

Цінність – продукт конкретних історичних умов суспільного життя. На кожному етапі розвитку суспільства створюється специфічний набір і вибудовується певна структура його цінностей. Вони сприяють перетворенню суспільних норм та ідеалів на особистісні принципи життєдіяльності, оскільки перетворюються на внутрішні спонуки (мотиви) поведінки особистості. Особистісні цінності є похідними від суспільних. Це прийняті людиною унормовані утворення як певні приписи, що визначають необхідну чи бажану поведінку. Проте їх можна визначити й інакше – у вигляді ідеалу, зразка для наслідування.

В принципі, поділяючи цю ідею, зазначаємо, що розвиток моральної самосвідомості дітей та учнівської молоді в позакласній діяльності у сучасних умовах має спрямовуватись на формування системи **саме гуманістичних цінностей** з можливостями їх збагачення кожним індивідом у процесі інтеріоризації. Адже гуманістична мораль об'єктивно притаманна правовому громадянському суспільству, бо визнає людину найвищою цінністю, виходить за рамки вказівної і забороняючої систем та піднімається на більш високий рівень ціннісно-світоглядної орієнтації.

Людські цінності не рядоположні. Базовими в структурі життєдіяльності особистості, її суспільно-моральної позиції є вищі цінності, які залучають особистість до суспільних відносин на основі гуманістичних принципів, сенсу життя, свободи, людської гідності. Цінності перехідного значення (прикладні) пов'язані з інтересами, потребами, корисністю.

Вищими є ті цінності, заради яких люди поступаються іншими цінностями. В якості базових інтегративних гуманістичних цінностей, що характеризують моральну самосвідомість сучасної української зростаючої особистості, рівень її вихованості, нами були визначені – СВОБОДА, ПАТРІОТИЗМ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ГІДНІСТЬ, СОВІСТЬ, САМОДОСТАТНІСТЬ. Ці категорії враховують світові глобалізаційні виклики, сучасні соціально-економічні та політичні реалії України. Вони взаємопов'язані між собою, взаємодоповнюють й взаємопроникають одна одну та є результатом моральної самосвідомості зростаючої особистості.Очевидно, що процес інтеріоризації суспільних цінностей в особистісні надбання дітей та учнівської молоді є складним і багатоаспектним.

Мета статті: розкрити основні складові виховання базових цінностей моральної самосвідомості зростаючої особистості.

Першочерговим компонентом моральної самосвідомості, її підґрунтям є **моральні знання** (показники когнітивного критерію). Особливо важливими для розвитку моральної самосвідомості є знання про себе, свій внутрішній світ, гуманістичні моральні принципи і цінності, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві, чинниками узгодження дій і вчинків людей. Когнітивний компонент моральної самосвідомості передбачає наявність чітких, зрозумілих, значущих для учнів етичних уявлень про добро і зло, толерантні форми поведінки в поліетнічному суспільстві, відповідальність як важливу складову означеного суспільства. Значний запас етичних знань сприяє оволодінню учнями способами розв'язання моральних задач, опануванню їх змісту, стимулює самовдосконалення особистості. Формальне засвоєння знань про ту чи іншу цінність позбавляє особистість змоги диференціювати зміст багатьох людських вчинків і передбачати їх можливі наслідки.

Опанування знаннями про історію становлення української державності, спільність історичного минулого, сучасного та майбутнього українського поліетнічного суспільства; матеріальну та духовну культуру народу України, його регіональні та етнічні особливості сприятиме стійкості ідентифікації з українським народом, розвитку патріотизму національної гідності, шанобливому ставленні до рідної землі.

Поглиблення знань про сутність демократії, завдання громадянського суспільства сприятимуть оволодінню вміннями суб'єкта означеного суспільства захищати свої права і свободи, вільно висловлювати власні думки; шанобливо ставитись до всіх етносів, які становлять український народ, що є носієм й джерелом влади.

Шлях до моральних цінностей та цивілізованих взаємовідносин між людьми проходить не тільки через знання, але й через різноманітні переживання особистості, у яких виявляється її **ставлення** до когось, чогось, того, що діється довкола.

В. Мясищев, який розробив психологію теорії відносин (ставлень), довів, що особистість – ансамбль відносин. Вона визначається своїм ставленням до себе, до навколишнього світу, суспільного оточення, інших людей[8].

Для нашого дослідження методологічним підґрунтям є найновіша концепція ціннісно-смислової сфери особистості, розроблена І. Бехом. У ній стверджується, що інтеріоризація суспільної цінності в особистісну залежить від того, який тип відношення складеться між особистістю і певною суспільною цінністю. Якщо особистість ставитиметься до неї відсторонено, якщо вона розтотожнюватиме себе з нею, позитивного результату очікувати марно. І навпаки, якщо індивід ставиться до суспільної цінності як до бажаної, необхідної для себе, в нього з'являється стимул, спонукальна сила для перетворення суспільної цінності у власне надбання. І. Бех наголошує, що ціннісні ставлення до матеріальних чи ідеальних предметів – це переживання їх бажаності для людини. Вчений доводить, що саме у такій психологічній формі суспільні цінності стають суб'єктивними надбаннями особистості. А їх спонукально-регулятивна функція можлива завдяки тому, що згадане переживання бажаності, через знання і уміння, трансформується у зацікавлено-ціннісне ставлення [2, с. 200].

Відтак, можна підсумувати, що **ціннісні ставлення** – це реальний, дійсний зв'язок, який встановлює людина з об'єктами оточуючої дійсності, в своїй свідомості. Це зв'язок особистісного ставлення „Я – Я", „Я

– Ти", „Я – Держава, Суспільство, Нація". Для того, щоб встановився цей дійсний зв'язок, суспільна цінність інтеріоризувалась в особистісну необхідна **емоційна складова**. Знання не збагачені емоційно значно гірше засвоюються. Це доводить необхідність розвитку емоційно-мотиваційної складової моральної самосвідомості.

Людина диференціює явища дійсності на двох рівнях – понятійному (когнітивна складова: встановлюється суть явища, його призначення, система зв'язків з іншими) і ціннісному (емоційно-мотиваційна складова: об'єкт або явище сприймається людиною як такий, що має відношення до неї, стосується її, не лишає її байдужою, цікавий для неї). Відчуття особистістю цінності певного феномена спонукає її до активних дій, перетворюючись на мотив, причому мотивом можуть бути лише особистісно важливі, прийняті цінності.

В емоціях і почуттях відображений вибірковий характер людської свідомості, оскільки найчастіше переживання викликані тими об'єктами і явищами, які набувають для індивіда певного життєвого значення, стають для нього цінними, тому що сприяють (або перешкоджають) задоволенню різних його потреб. Саме у зв'язку з **потребами та інтересами** емоції та почуття стають спонуканням до діяльності, регуляторами активності.

Стосовно нашого дослідження фундаментальною складовою моральної самосвідомості особистості є позитивні емоції, які сприяють створенню комфортних умов життєдіяльності кожного індивідууму в гуманному виховному середовищі, формуванню людської гідності, самоповаги, впевненості вихованця у власних силах та спроможностях творити свою долю та долю держави. Разом з тим, моральна самосвідомість несумісна з проявами таких емоцій як гнів (переживання сильного обурення, незадоволення кимось або чимось, роздратування, нетерпиме ставлення до іншого, презирство, зневага, байдуже ставлення). Означені емоції формують комплекс ворожості, яка, в свою чергу, може викликати прояви агресії. Якщо ж такі прояви згаданих негативних емоцій відбуваються часто, вони трансформуються в більш стійкі емоційні утворення –**почуття**, а потім – у рису характеру.

Почуття –це найвищий, найглибший достатньо тривалий рівень переживань особою свого ставлення до себе, до подій, осіб, предметів, які були, є і будуть. У них відображене стійке ставлення особистості до суспільних подій інших людей, самої себе. Джерелом цих почуттів є взаємини особистості з людським оточенням. До цих почуттів належать свобода, доброзичливість, чесність, чуйність, совість тощо.

Аморальний індивід може мати досить чіткі уявлення про норми моралі при цьому порушуючи їх. Однак, людина не може бути аморальною, якщо в неї розвинуто моральне почуття, здатність до моральних переживань.

Моральні почуття нерозривно пов'язані з моральним **ідеалом –** уявленням про ідеальну поведінку людини, її ставленням до життя. На шляху до ідеалу підлітки і молодь переживають, здійснюють пошуки самих себе, пізнають свій внутрішній світ, визначають своє місце в складних і суперечливих відносинах, усвідомлюють своє «Я», оцінюють себе. На основі самопізнання власних цінностей формується самооцінка зростаючої особистості.

Самооцінка – оцінка себе, своєї діяльності, своїх здібностей і можливостей, свого становища у певній групі чи організації та в колі друзів. Адекватна самооцінка не можлива без розвиненої **рефлексії.**

„Рефлексія" тлумачиться як процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів, станів [4, с. 568]. Традиційно вважають, що рефлексія є засобом усвідомлення індивідом підґрунтя власних дій, зорієнтованістю мислення на себе і продукти своєї діяльності. Її кваліфікують як нормативно-пояснювальну. Особливу увагу до рефлексії приділяють старшокласники.

„Інтерес до себе в ранній юності, - підкреслює А. Мудрик, - величезний, оскільки проблема становлення самосвідомості – одна із центральних у ранньому юнацькому віці" [7, с. 176].

„Важливе значення в процесі виховання підростаючого покоління, - наголошує І. Д. Бех, - має особистісна рефлексія, пов'язана із смисло-ціннісною самосвідомістю суб'єкта, його Я-духовним" [1, с. 48]. З огляду на духовно перетворювальні можливості дослідниквиокремлює такі її типи:

1) регулятивну рефлексію. Це така само активність суб'єкта, метою якої є свідоме регулювання перебігу психічних процесів, її внутрішнім об'єктом є увага, яка, на відміну від пізнавальних процесів (мислення, пам'яті), особливого змісту не має, а лише надає спрямованості і зосередженості цим процесам і визначає їх продуктивність. За відсутності уваги вони взагалі неможуть функціонувати;

2) визначальну рефлексію. Вона проявляється як осмислення суб'єктом свого Я, для того щоб переконатися, чи відбулися зміни у внутрішній особистісній структурі. Ця рефлексія розгортається як нетривалий спонтанний і спорадичний процес. За її допомогою суб'єкт повинен усвідомити й визнати способи досягнення особистісної досконалості;

3) синтезувальну рефлексію. Полягає в об'єднаннісформованих духовних цінностей у цілісне Я-духовне. За її участю й відбувається створення образу Я особистості;

4) створювальну рефлексію, її функцією є духовно-моральний розвиток і саморозвиток особистості як об'єктивація її самосвідомості [1, с. 48].

Рефлексивність свідомості в період ранньої юності набуває інтенсивності, а отже вона зачіпає різні прояви внутрішньо структури особистості. Пізнаючи себе, старшокласники формують **образ свого „Я"**.

З точки зору психології людське „Я” – це вище і найскладніше інтегративне утворення духовного світу людини, це динамічна система всіх свідомо здійснюваних психічних процесів. „Я” – це і свідомість, і самосвідомість як ціле.

Аналізуючи сутність „Я”, А. Г. Спіркін зазначав, що це певний морально-психологічний, характерологічний і світоглядний стрижень особистості. Людиною зі справжнім „Я” є той, хто ставить перед собою змістовні цілі й твердо добивається їх, так як відмова від них спричинила б до руйнації її індивідуальності, її „Я”. Дослідник наголошував, що „Я” – це самоконтролююча сила духу; це все, чим ми є для себе та для інших людей, і перш за все, для самих себе в своїй самосвідомості, самооцінці і самопізнанні [9, с. 133].

Людське «Я» змінюється під впливом часу, обставин, культури, виховання, самопочуття, але все ж зберігає внутрішню цілісність і відносну сталість. Завдяки своєму «Я» індивід залишається самим собою.

В цілому погоджуючись з трактуванням сутності «Я» Спіркіним А. Г., методологічною основою для нашого дослідження вважаємо ідею Беха І. Д., який розглядає образ «Я» як систему **вищих духовних цінностей** особистості. Академік підкреслює, що формування у старшокласників образу «Я» відбувається у процесі діяльності і спілкування з усіма людьми, які її оточують. [1, с. 21].

Діяльність і спілкування виявляють значущість для індивіда з точки зору його **потреб і мотивів**.

Потреба сприяє активізації внутрішніх сил у досягненні мети та розв’язанні конкретних завдань для її реалізації, перетворюється на конкретний мотив поведінки, який спонукає її до діяльності. Отже, мотив – це внутрішнє спонукання особистості до того чи іншого виду активності, пов’язане із задоволенням певної потреби.

Людина виявляє активність, щоб задовольнити ряд потреб і використовує для цього**практичну** діяльність. Однак, якщо на шляху до досягнення мети виникає перешкода, суб’єкт діяльності використовує волю. Від **вольової діяльності** людини, значною мірою залежить вміння долати труднощі і перешкоди на шляху до мети.

„**Воля** – свідома саморегуляція людиною своєї поведінки й діяльності, регулююча функція мозку, що полягає в здатності активно домагатися свідомо поставленої мети, переборюючи зовнішні і внутрішні перешкоди. Воля виконує дві взаємопов’язані функції спонукальну і гальмівну, що виявляється у спрямуванні активності, її посиленні, а також у стриманні зовнішніх рухів та дій. Воля виявляється у формі організованих дій, вчинків і поведінки. Високий моральний розвиток особистості – найважливіша й необхідна умова виховання волі і основний шлях її виховання” [5, с. 83].

З метою виховання моральних потреб, інтересів, переконань, почуттів, мотивів, ціннісних ставлень, які є регуляторами поведінки і діяльності особистості надзвичайне значення має розвиток діяльнісно-поведінкової складової моральної самосвідомості.

„**Діяльність** – це здатність людини вносити в дійсність зміни” [5, с. 135]. Процес діяльності становить пов’язані між собою дії, що являють зовнішній прояв сформованості вольових якостей та довершеності вольового акту, як основи управління собою. Компонентами будь-якої дії виступають: мета, засоби і результат. Неусвідомленість мети, сприйняття її як внутрішньо неопосередкованої, а нав’язаної ззовні, призводить до неузгодженості між результатом та засобами його досягнення.

Сама по собі діяльність не є чинником виховання моральної самосвідомості учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Вона може бути нейтральним або й шкідливим у виховному плані явищем. Лише через набуття морального досвіду і гуманних відносин через особистісно значущу та соціально цінну громадську діяльність відносно: суспільства, народу, культури цей процес набуває значущості у вихованні означеного утворення у молоді.

Для того, щоб громадська діяльність була соціально цінною та особистісно значущою необхідні свідомі вольові дії особистості, що пов’язані з подолання зовнішніх обставин і приборканням бажань, а також свідомим управлінням своєю поведінкою та вмінням боротися зі шкідливими звичками. При цьому, неабиякого значення набуває усвідомлення особистістю своєї здатності приймати рішення, робити вибір, віра в себе кращого, що призводить до емоційного умовиводу „якщо не я, то хто ж”. „Прийняте рішення – це свого роду моральне зобов’язання, яке добровільно взяла на себе особистість, скріпила його своєю сутністю” [3, с. 3-12].

Відповідно, при творенні мотивів соціально цінної особистісно значущої громадської діяльності і відносин значну роль відіграє процес **самовиховання**, адже лише сама особистість може сформувати певні мотиви, а ззовні формуються тільки мотиватори – психологічні фактори, що беруть участь у конкретному мотиваційному процесі та обумовлюють прийняття людиною рішення [6, с. 85].

„Самовиховання – систематична й свідома діяльність людини, спрямована на вироблення в собі бажаних фізичних, розумових, моральних, естетичних якостей, позитивних рис волі і характеру, усунення негативних звичок” [5, с. 411].Для того, щоб поліпшувати свої моральні риси та зменшувати егоїстичні прояви, учням необхідно спочатку пізнати себе, свій внутрішній світ, адекватно оцінити власне „Я”, ставлення до інших. Тому, в контексті досліджуваної проблеми, вихованці мають вміти рефлексувати, оволодівати сучасними методами вдосконалення своїх моральних якостей та цінностей.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с. – (Серія «Альма-матер»).

2. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2009. – 248 с. – (Серія «Альма-матер»).
3. Бех І. Д. Психологічна сутність гуманізму у вихованні особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1994. – №3. – С. 3-12. – 12 с.
4. Головин С. Ю. Словарьпрактического психолога / сост. С. Ю. Головин. – Минск : Харвест, 1998. – 568 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Устимович Гончаренко // 2-ге доповнене й виправлене – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с., С. 83.
6. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Издательство„Питер", 2000 – 512 с. – (Серия„Мастерапсихологии"). – с. 85.
7. Мудрик А. В. О воспитании старшеклассников / Анатолий Викторович Мудрик. – М.: Просвещение, 1981. – 176 с.
8. Мясищев В. Н. Психология отношений / Владимир Николаевич Мясищев ; под ред. А. А. Бодалева. – М.: Издательство „Институт практической психологии", Воронеж : НПО „МОДЭК", 1995. – 356 с.
9. Спиркин А. Г.Сознание и самосознание : Монография / Александр Георгиевич Спиркин.– М. : Политиздат, 1972. – 303 с.

Журба К.О., к.п.н., ст.н.с.,
Інститут проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИБОРУ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИМИ ПІДЛІТКАМИ

В сучасних умовах стрімко зростає роль особистості, що вміє об'єктивно оцінювати себе, свої здібності, нахили, здатної до взаємодії з людьми, соціумом, зорієнтованої на відповідні смисложиттєві цінності, які визначають її саморозвиток та спрямовують самореалізацію її сутнісних сил.

Молодший підлітковий вік є особливим етапом у становленні і розвитку дитячої особистості, коли вона починає усвідомлювати себе, свої можливості і потенційні здібності. Цей період є найбільш сенситивним у вихованні моральної самосвідомості і характеризується активізацією процесів самопізнання, інтересу до власного внутрішнього світу, саморефлексії, самооцінювання, порівняння себе з іншими, прагненням відстоювати свободу вибору, справедливість, власну гідність тощо.

Окремі аспекти моральної самосвідомості у її взаємозв'язку з ментальністю та культурологічним підходом у своїх працях висвітлювали А.К.Бичко, В.С.Горський, С.Б.Кримський, М.В.Попович, С.В.Пролєєв, світоглядно-смисловий зміст свідомості і самосвідомості досліджували В.П.Андрущенко, М.Г.Братасюк, І.Д.Бех, Л.В.Губерський, В.Г.Кремень.

Метою статті є висвітлення особливостей виховання моральної самосвідомості і процесі вибору смисложиттєвих цінностей молодшими підлітками.

Моральна самосвідомість – усвідомлення себе особистістю, своїх моральних якостей, потенційних можливостей, поведінки, дій, вчинків, їх мотивів і наслідків, ставлення до навколишньої дійсності та інших людей, своєї діяльності і її значення для себе та суспільства.

Звідси функціями моральної самосвідомості є:

- самопізнання, самоприйняття, самосхвалення, моральна самооцінка;
- моральна оцінка іншого (молодших, ровесників, старших, групи, соціуму, цивілізації);
- моральна рефлексія (здатність індивіда осмислювати свої якості, спонуки, наслідки власних дій та вчинків для себе самого та інших людей; спроможність до узгодження цілей власної поведінки із засобами їх досягнення);
- моральний самоконтроль і корекція поведінки;
- моральне самовдосконалення (опанування нових цінностей, розвиток здатності до вільного і відповідально вибору, досягнення свободи, поширення власного морального досвіду ціннісного ставлення до себе та інших).

Результатом вихованості моральної самосвідомості є визначення та інтеріоризація особистістю базових смисложиттєвих цінностей, до яких відноситься свобода, гідність, совість, відповідальність і самодостатність.

Свобода є найважливішою смисложиттєвою цінністю, без якої життя людини втрачає сенс. Особистість, позбавлена свободи, не має цілей і не бачить перспектив свого подальшого існування. Втрата свободи перетворює людину на засіб або спонукатиме до боротьби за свободу, навіть, якщо її ціною буде життя.

Для засновника німецької класичної філософії І.Канта (1724-1804 рр.) свобода була постулатом моральності або волі, яка має бути підкореною причинному зв'язку і характеризується прагненням до щастя. Людина осягає розумом світ, але живе почуттями. І саме там вона вільна. На його погляд, смисл життя іманентний особистості, а вище благо не поза, а в самій особистості, що підтверджує категоричний імператив, згідно з яким людина є найвищою цінністю, яка може бути лише метою, але не засобом.

Виходячи з цього, життя, як смисложиттєва цінність, полягає у тому, який шлях обере особистість, щоб бути більш гідною життя, отримати свободу та незалежність, розгорнути свій характер. Свобода у ставленні до інших людей передбачає автономію інших людей та визнання їхньої цінності і гідності у ставленні до себе – це незалежність волі від почуттів.

Інтерес для нашого дослідження представляють погляди Ж.-П.Сартра - його „філософія свободи", згідно з якою людина є ніщо або свобода, а її життя – можливість. Свобода не передбачає необхідності, а є вибором свого буття. Людина є такою, якою себе вільно обирає. Людина вільна незалежно від втілення і реалізації своїх прагнень, оскільки самовизначення цілей, завдань є достатнім підґрунтям для свободи. Свободою є не лише вибір власних можливостей, а й ставлення людини до тої чи іншої ситуації. Навіть невільник чи раб вільні визначити своє ставлення до свого становища. За Ж.-П.Сартром людина „приречена бути вільною" є законом своєї діяльності. Категоричний імператив стверджує: користуйся своєю свободою, будь самим собою. Свобода як смисложиттєва цінність передбачає внутрішню свободу вибору і велику відповідальність людини за свій вибір власне життя, за все людство.

На думку філософа – екзистенціоналіста К. Ясперса, ідея свободи є об'єднуючою для всіх народів у всі часи. Він дає філософське обґрунтування цього феномену у своїй концепції світового порядку. „Воля до створення заснованого на праві світового прядку не ставить своєю безпосередньою метою свободу як таку, але лише політичну свободу, яка відкриває в існуванні людини простір для всіх можливостей справжньої свободи" [7, с. 263] **, що, на його думку, характеризує:**

- подолання зовнішніх впливів, подолання власної вседозволеності;
- набуття сенсу життя, реалізації прав, оскільки умовою свободи є максимальна широта, через що зміст свободи в житті насичений полярностями і суперечностями;
- свобода не є причиною себе, справжня свобода усвідомлює свої межі, свобода індивідуума пов'язана зі свободою всіх інших;
- свобода породжує альтернативи;
- свободі притаманні рухи і діалектика.

„Така свобода виникає тільки зі зміною самої людини. Її не можливо створити засобами інститутів, насильно введених у співтовариство людей, які не зазнали змін; вона пов'язана з характером комунікації між готовими змінитися людьми. Тому свобода, як така, не може бути спланованою, але люди у ході правильного планування конкретних завдань разом отримують свободу" [7, с. 170].

Філософ вірно характеризує свободу у моральному і правовому полі, відзначаючи значення законів та їх функціонування у правовій державі, пояснюючи це тим, що особистісна свобода може існувати лише за умови свободи інших людей. „Однак у моральному відношенні свобода виявляється саме у відкритості взаємного спілкування, яке розкривається без примусу на основі любові і розуму" [7, с. 173]. У цьому випадку кожна людина прагне захисту від насилля та визнання своїх поглядів і свободи волі, які забезпечують правова держава і демократія. Свобода може здобуватися лише тоді, коли влада обмежується правом і служить йому, а закони мають однакову силу для усіх. Зміна законів можлива лише правовим шляхом.

За М.О.Бердяєвим, свобода – це відсутність будь-яких обмежень і самообмежень, яку він розуміє як „божественне життя", що в окремих положеннях співпадало з її тлумаченням середньовічними номіналістами як чистої волі, притаманної лише Богу.

Негативним чинником для свободи, на думку Е.Фромма, є авторитарне суспільство, яке намагається контролювати людину, змушуючи її зректися свободи, самостійності, скоритися сильній владі, водночас стає причиною деформацій у духовній сфері, викривлення потреб, деперсоналізації, відчуженості чи матеріальної зацікавленості у стосунках з іншими людьми. Така людина стає безпомічною і залежною від обставин, рабом речей. У своїй праці „Душа людини" Е.Фромм висловлює думку, що свобода як смисложиттєва цінність може бути втрачена разом з відповідальністю у технократичному суспільстві.

З точки зору вченого „свобода передбачає, що індивід активний і усвідомлює, що він не є рабом чи добре змащеною шестернею у машині" [6, с.40]. Свобода означає, що кожен може бути активним, відповідальним членом суспільства. Психолог визначає свободу з одного боку як поведінку, зорієнтованість на певні цінності, обумовлену характером особистості, а з іншого – як здатність робити той чи інший вибір. Виходячи з цього, чинниками свободи є усвідомлення добра і зла; вибір поведінки у кожній конкретній ситуації; усвідомлення власних бажань; розуміння і вибір власних можливостей; усвідомлення наслідків власних рішень; готовність діяти відповідально, незважаючи на обставини, що надзвичайно важливо у підлітковому віці.

На думку В.Г. Кременя, навіть, у людини, яка не визнає свободи, у глибинах душі жевріє туга за свободою. „Свобода, як і будь-яка інша цінність, необхідна людині доти, поки вона не втратила своїх людських якостей. Йдеться про цінність будь-якої людини" [4, с.89].

Психологічне дослідження особистості у духовно-ціннісному контексті дозволило І.Д.Беху розглядати свободу як ціннісний пріоритет, через самовизначення духу людини. „У психологічному ракурсі свобода – це інтенція людини приймати розумне рішення, робити доцільний вибір, це можливість бути і стати. Вона є своєрідною рушійною силою активності суб'єкта. Можна трактувати свободу волі, яка виходить з власного „Я", як прояв індетермінізму"[1, с.31]. Якщо людина егоцентрична, то її свобода перетворюється на свавілля, якщо ж вона орієнтується на соціально значущі пріоритети, то – на свідому вільну дію. Слідуючи

діалектичній логіці людина творить і проектує себе сама, здійснюючи своє історичне майбутнє, де свобода виступає найважливішим компонентом доцільних дій, що допомагає протистояти всякому насильству.

Гідність людини є смисложиттєвою цінністю, оскільки кожна людина є повноправним членом суспільства, бере активну участь у розбудові країни, користується всіма правами і свободами, а отже має право на захист і визнання своєї гідності, що знайшло відображення у міжнародному та українському законодавстві.

Гідність – ставлення людини до самої себе як особистості, що гідна беззаперечної поваги. Почуття гідності є важливою моральною якістю, за якої людина чинить так, як належить її сутності і призначенню, як повинна чинити саме людина. Людина, яка володіє такою важливою моральною якістю усвідомлює власну цінність для інших людей, для суспільства, незалежно від соціального статусу, багатства, професії, національності. Почуття власної гідності і повага до себе – це те, що найбільше підносить людину, сприяє самореалізації, творчому самовиявленню. Це потреба позитивної самооцінки своїх вчинків, осмислена гордість за себе. Але людина має поважати не тільки свою гідність, але й гідність інших людей. Гідна людина веде себе гідно – не принижується сама і не принижує інших. Гідна людина чинить гуманно і справедливо, навіть, якщо ніхто цього не бачить і не може оцінити. Ніколи не зробить комусь боляче, не стане брехати, інтригувати проти інших, не бажаючи зраджувати людське у собі. Також почуття. власної гідності нерозривно пов'язане з усвідомленням своїх прав і обов'язків нарівні сім'ї, суспільства, громадянською позицією.

Ми поділяємо точку зору І.Д.Беха, який визначає гідність у статті „Почуття гідності у духовному розвитку особистості" як усвідомлення і переживання особистістю самої себе у сукупності морально-духовних характеристик, що викликають повагу оточення. На його думку „гідність у вищому духовному статусі не лише постає як стандарт, виходячи з якого можемо складати судження щодо інших звичайних цінностей, але вона часто радикально змінює наше уявлення про їхню суспільну значущість, у деяких випадках відкидаючи колишній ідеал і тавруючи його як спокусу. Культура гідності ще з більшою силою висвітлює особистісно розвивальні негативи Его-цінностей, в які часто-густо „поринає" сучасна людина, обмежуючи свій розвиток переважним задоволенням вітальних потреб.

Основними чинниками, які забезпечують виховання гідності як смисложиттєвої цінності у сучасних тинейджерів є повага до особистості дитини, її розуміння і прийняття, підтримка і педагогічна допомога, індивідуальність і неповторність виховних умов кожної сім'ї.

Совість є ядром моральної самосвідомості особистості, виявом її моральної сутності, рівнем моральної зрілості, що відображається у відповідних намірах, мотивах і цілях та , у залежності від рівня вихованості, існує як потенційна здатність чи реальна готовність до моральних дій.

На думку В.О.Лозового, М.І.Панова, О.А.Стасевської, совість «характеризує здатність особистості здійснювати самоконтроль, усвідомлювати моральні суспільні обов'язки, вимагати від себе їх виконання і виробляти самооцінку здійснених вчинків. Це один із проявів моральної самосвідомості особистості. Совість означає усвідомлення моральної відповідальності індивіда за свою поведінку, що включає моральну самооцінку, вольовий самоконтроль з точки зору моралі всього суспільства» [3, с.98].

Характеризуючи совість як основу морального буття людини, найважливішу цінність та феномен самосвідомості, Г.А Голубєва звертає увагу на труднощі її дослідження, пояснюючи тим, що вона є внутрішнім контрольним механізмом, який формується під впливом виховання та апелює до гідності індивіда. У своїй спробі визначити совість Г.А.Голубєва звертає увагу на «спільне бачення, розуміння того, що вчинок не просто особиста справа людини, але й питання про ставлення до інших суверенних особистостей» [2, с.154] та форми вияву совісті до яких відносить: моральне задоволення; сумніви; коливання; невпевненість; докори сумління; каяття; сповідь; сором.

У дослідженнях А.І.Нєкрасова, совість поділяється на негативну, яка докоряє, попереджає, лякає та позитивну «чисту совість», що спонукає турбуватись про інших, самоудосконалюватись, тобто вивільняє від страхів. Вчений встановлює зв'язок совісті зі справедливістю і несправедливістю та свободою, вважаючи їх взаємоінтегрованими.

Відповідальність є важливою смисложиттєвою цінністю, яка інтегрована у всі вищеохарактеризовані цінності. Через відповідальність виявляється ставлення до оточуючих людей, своїх обов'язків і прав. Відповідальність визначає здатність людини свідомо і добровільно виконувати певні вимоги, здійснювати моральний вибір, досягати потрібного результату , нести відповідальність за свої вчинки.

На думку В.Малахова, відповідальність тісно пов'язана з уявленням про свободу людини. Не маючи свободи, людина не була би у змозі відповідати за свої вчинки. У цьому випадку вони б розцінювалися як вираженням чужої волі, де людині відводилась би роль знаряддя, результатом збігу обставин , випадку чи стихії. Моральна людина відповідає за те, на що у змозі впливати. І відповідає головним чином перед собою ,власним сумлінням, а не через страх покарання, перед іншими людьми, перед суспільством. «Своєрідне смислове поле, в якому нагромаджується потенціал моральної відповідальності, має, сказати б, два виміри, дві вісі координат, що визначаються тим, за що відповідає людина – і перед ким вона відповідає» [5, с.192]. Таким чином філософ намагається розмежувати відповідальність «за» і відповідальність «перед» та звертає увагу на той факт, що люди з розвиненим сумлінням намагаються завищувати рівень своєї відповідальності.

Відповідальній людині замало декларувати відповідальність, треба реально бути в змозі відповідати за щось. Якщо особистість справді бажає розширити обрії своєї відповідальності, вона повинна доводити це своїми вчинками. Без цього „Я відповідальний" залишиться лише бажанням.

Відповідальна поведінка – це поведінка розумна, поведінка небайдужа. Бо відповідальність передбачає розуміння потреб інших людей як власних. Ми відповідально себе ведемо, коли поважаємо чужу особистість, прагнемо допомогти не тільки, коли нас про це просять. І ,навпаки , бажання зробити все по-своєму, навіть, коли комусь буде погано є прикладом безвідповідальності. Безвідповідальність завжди розуміється як легковажність, байдужість, самовпевненість , бажання перекласти на когось свою провину.
Не можна приймати рішення за інших людей, бо інші люди також володіють свободою і здатністю приймати рішення. Взяти відповідальність замість когось означає позбавити цього природного права інших людей.

Самодостатність є не лише результатом виховання моральної самосвідомості, а й важливою смисложиттєвою цінністю, яка свідчить про самоповагу та ставлення особистості до себе, уміння вирішувати життєві проблеми самостійно, без допомоги дорослих чи друзів.

Самодостатність виключає можливість використання людини як засобу, навіть самими близькими людьми. Самодостатня особистість не залежить від схвалення чи уподобань інших людей, їхніх підказок, порад. її не лякає самотність. Вона вміє ставити перед собою цілі та приймати рішення та усвідомлює їх наслідки для себе та оточуючих людей. У самодостатніх людей відсутні шкідливі звички.

Самодостатність визначається відсутністю страхів чи залежності від когось чи від чогось, заздрощів, а також уміння долати життєві бар'єри. Людина, яка втікає від вирішення власних проблем, переживає через нерішучість чи страх не може бути самодостатньою. Самодостатність потребує роботи над собою і власним розвитком. Людина, яка працює над собою часто експериментує, робить помилки, знаходить свою себе, свій смисл життя. Всі ці дії позначаються на самодостатності. Основний спосіб, що допомагає розвинути цю якість, - це рішучість перестати вимагати чогось від інших і взяти відповідальність за те, що відбувається на себе. розвиток самодостатності. Самодостатність передбачає саморозвиток, який ми визначаємо як процес цілеспрямованого впливу особистості на себе з метою вироблення чи шліфування фізичних і моральних якостей, сутнісних сил, духовної сфери, активізації здібностей, нахилів та формування необхідних для життєдіяльності ,а також самореалізації нових знань, умінь і навичок.

Саморозвиток визначає потребу людини у саморусі, готовність змінюватись на краще, відкритість інноваціям ,гнучке ставлення до зовнішніх впливів, відмова від консерватизму і догматизму.

Саморозвиток передбачає формування якостей у підлітка, його моральної самосвідомості є необхідною умовою його становлення як соціальної істоти, суб'єкта спілкування з іншими людьми, носія духовних і моральних цінностей і дозволяє дитині вимагати ускладнення діяльності виконання ряду обов'язків і функцій, які покладаються на неї з часом у сім'ї, школі ,у колі товаришів.

Внутрішні суперечності, що виникають у житті людини, спонукають до активності, спрямованої на їх подолання. Такі суперечності виступають внутрішніми спонуками у вихованні моральної самосвідомості особистості особистості. її діяльності і поведінки.

Являючись суб'єктом процесу виховання моральної самосвідомості індивід активізує самопізнання та спрямовує власні зусилля на себе самого з тим, аби розвинути у себе ті якості, які відповідають власним уявленням про ідеали, життєві пріоритети, цілі, смисложиттєві цінності та вимогам до себе.

Таким чином, моральна самосвідомість особистості дозволяє виявити типологічні та індивідуальні відмінності, які полягають у особливостях нервової системи, темпераменті, у потребах, інтересах, характерологічних рисах дітей різних вікових груп, моральних, вольових, емоційних якостях, рівневі розвитку здібностей, тобто усього того , що складає неповторність або індивідуальність особистості з тим щоб, визначити життєві цілі, смисложиттєві цінності та шляхи самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 344 с.
2. Голубева Г.А. Этика:Учебник /Галина Александровна Голубева.-М.:Издательство «Экзамен», 2005.-320с.
3. Етика: Навчальний посібник /[В.О.Лозовой, М.І.Панов, О.А.Стасевська та ін.; За ред..В.О.Лозового].-К.:Юрінком Інтер, 2002.-224 с.
4. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі /Василь Григорович Кремень. – К.:Т-во „Знання" України, 2010.-520 с.
5. Малахов В.А. Етика.Курс лекцій: Навчальний посібник/Віктор Аронович Малахов.- К.:Либідь, 2004.- 384 с.
6. Фромм Э.Душа человека /Эрих Фромм; пер. с англ. Т.В.Панфиловой, Т.И.Перепеловой.-М.:Республика,1992.-430 с. – (Серия „Мыслители XX века").
7. Ясперс К. Смысл и назначение истории / Карл Ясперс; пер. с нем. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с. – (Мыслители XX в.)

Киричок В.А. , к.п.н., ст.н.с.,
Інститут проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ГІДНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК СТРУКТУРНОГО КОМПОНЕНТУ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Процеси демократизації й гуманізації в українському суспільстві, інтеграція в європейське і світове товариство потребують визначення пріоритетів виховання сучасної молоді на основі гуманістичних цінностей. Провідною серед таких цінностей є цінність особистості. Це вимагає створення і використання нових виховних технологій на засадах ціннісного ставлення особистості до себе, інших людей, спрямованих на позитивне самосприйняття, самоповагу, уміння адекватно оцінювати, об'єктивно презентувати себе, власні досягнення.

Для нашого дослідження наукову цінність представляють роботи сучасних психологів, присвячених дослідженню самосвідомості (В. Столін, І. Чеснокова), самоповаги, самооцінки і Я-концепції (О. Кононко, В. Куніцина, Т. Шибутані), саморегуляції моральної поведінки особистості (В. Братусь, С. Рубінштейн, В. Чудновський та ін.), культурологічних та аксіпсихологічних аспектів проблеми честі і гідності особистості (В. Рибалка), елементу взаємозв'язку та важливості ролі самоставлення, її впливу на формування особистості (В. Мясищев, Л. Божович, С. Рубінштейн; Б. Ананьєв, І. Чеснокова; І. Кон, В. Столін; К. Роджерс, Р. Бернс та ін.).

На жаль, в сучасних розробках теоретичних питань проблеми особистості не завжди враховується сфера ставлення до себе, не зважаючи на виключне значення емоційно-ціннісного ставлення до себе у психічному житті людини.

Заслуговують на увагу дисертаційні роботи Ю. Зайцевої, І. Кузнєцова, О. Молчанової, О. Чуб, О. Шишмакової, присвячені розкриттю окремих аспектів феномену почуття гідності особистості у різних вікових категоріях школярів, зокрема, в учнів початкової школи. Зокрема, ми поділяємо думку Е.Шишмакової стосовно сенситивності у розвитку гідності дитини саме у молодшому шкільному віці. „Гідність", на її думку, розглядається як складне інтегративне особистісне утворення, яке забезпечує саморозвиток людини і поступове досягнення нею значних результатів у сфері інтелектуальних досягнень, особистісного і духовного росту. Вона впливає на саморозвиток шляхом активізації самопізнання, усвідомленої саморегуляції, прагнення до самовизначення і самореалізації.

Разом з тим, варто зазначити, що на сьогодні у науковій літературі нерозкритою залишається категорія „культура гідності особистості", зокрема, відсутній розгляд цього феномену як структурного компоненту моральної самосвідомості, а також її видів, таких як людська, власна і найбільш недосліджена – національна гідність. Усе це актуалізує проблему виховання культури гідності особистості молодшого школяра як структурного компоненту моральної самосвідомості у позаурочній діяльності. Розв'язання даної проблеми неможливе без застосування у педагогічній практиці, крім існуючих форм і методів виховання, сучасних інноваційних.

Метою статті є розкриття виховних можливостей використання інноваційних форм і методів виховання культури гідності молодших школярів як структурного компоненту моральної самосвідомості у позаурочній діяльності.

У своєму дослідженні ми спирались на теоретичні розробки культури гідності особистості, здійснені І.Д. Бехом [1, с. 17-30]. Гідність, на думку вченого, є усвідомленням і переживанням особистістю самої себе у сукупності морально-духовних характеристик, що викликають повагу оточення. Вона є свідченням самодостатності особистості, яка покладається лише на себе, свій внутрішній поклик, а не на інших, не на те, що вони думають про неї, чого від неї очікують, чим захоплюються в ній, чи що в ній зневажають, за що винагороджують чи карають. Гідність – моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності і моральної рівності серед людей; ставлення до людини, в якому визнається її безумовна цінність.

Гідність є домінантною ознакою особистості. Саме так її можна трактувати як структурний компонент, показник вищої моральної самосвідомості, до якої має піднестися особистість. Людина з почуттям гідності цінує свої життя як вище благо. Вона не руйнує його поганими звичками. Така особистість завжди вчиняє згідно з нормами гідної людини. Гідність – цінність, яка репрезентує духовне ставлення особистості до самої себе, внутрішнім підґрунтям якої виступає безкорисне служіння людини іншим людям. Ця сформована цінність є результатом засвоєння трьох компонентів (самопізнання, самосхвалення і самооцінка), яка спонукає особистість до того, щоб вона пізнала себе (в новій якості), схвалила за це духовне надбання та оцінила. Совість виступає моральним самоконтролем особистості, що запобігає порушенню нею моральних норм. Існує тісний взаємозв'язок між категоріями свободи, гідності і совісті.

Заслуговує на увагу педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського, який одним з перших спробував дослідити морально-духовний світ дитини. Демонструючи вихованцеві велич і красу моральної поведінки та ницість аморальних вчинків, педагог залишав їм право вибору. Об'єктом його впливів була тонка сфера емоцій, почуттів, переживань та думок учнів [3, с. 296-297].

Оскільки саме визнання людини найвищою цінністю, а її прав пріоритетними характеризує найвищий рівень сучасної цивілізації, можна зробити висновок, що культура гідності особистості (за К. Чорною) – це ціннісне ставлення до себе та до інших [4].

У своєму дослідженні ми виходили з того, що культура гідності особистості є ціннісним ставленням до себе та до інших людей, способом досягнення різних видів гідності: „Я – Я" – людська гідність (правовий аспект); „Я – Ти" – особистісна, власна гідність; „Я – суспільство" – національна гідність. Аналіз психолого-педагогічної та філософської літератури дав змогу виокремити компоненти (1 – людська гідність, 2 – особистісна гідність (власна), 3 – національна гідність), критерії, показники вихованості культури гідності молодших школярів (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий), визначити три рівні її вихованості: високий, середній, низький. З урахуванням трикомпонентної структури виявлено рівневі характеристики вихованості культури гідності учнів 1–4-х класів.

Дослідно-експериментальна робота проводилась у ЗОШ № 43, № 115, № 177 Солом'янського району м. Києва, 11-ти експериментальних школах м. Черкас та Черкаської області, ЗОШ № 4 м. Антрацит. Усього в експерименті брали участь 30 вчителів, вихователів і 420 учнів 1-4-их класів.

За результатами проведеного дослідження (етап констатації), високий рівень сформованості культури гідності в експериментальних класах продемонструвало 5,0 % учнів, у контрольних – 6,4 %. До середнього рівня в експериментальних класах було віднесено 31,2 % дітей, у контрольних – 31,3 %. Низький рівень в експериментальних класах виявило – 63,8 % школярів, у контрольних – 62,3 %. Підсумки констатувального етапу дають підстави стверджувати, що виховання культури гідності молодших школярів слід розпочинати з першого року навчання у школі. Особливу увагу ми звертали у подальшій експериментальній роботі з дітьми на емоційно-ціннісний критерій вихованості культури гідності, розвиток у них потреби в емоційному контакті, а також у повазі оточуючих і самоповазі.

Як показав проведений констатувальний етап дослідження, ігнорування розвитку цих двох потреб може призвести до формування у дитини заниженої самооцінки, невпевненості у собі, своїх можливостях, призводить до встановлення недоброзичливої атмосфери у дитячому колективі; нерідко відсутності в житті колективу таких видів діяльності, в яких яскраво могли б проявитися достоїнства кожного вихованця; в найгірших випадках до відчуження дитини в колективі, вияву до неї неповаги або байдужого ставлення як з боку вчителів, так і однолітків (тобто проявів мобінгу).

Проведений експеримент став підґрунтям для створення методики формувального етапу дослідження, перевірки ефективності розроблених педагогічних умов виховання культури гідності молодших школярів у позаурочній діяльності. До таких умов належать: оновлення змісту морально-етичного виховання, його спрямування на розвиток особистості як найвищої цінності; упровадження гуманістичної взаємодії учнів, педагогів та батьків; формування першооснов позитивної Я-концепції молодшого школяра; оптимізація інноваційних форм і методів виховання та запровадження їх у роботі з дітьми у позаурочній діяльності; залучення молодших школярів до різних видів діяльності, які сприяють вихованню культури гідності учнів (пошукова, благодійна); підготовка вчителів до такої виховної роботи.

Вивчення та аналіз стану вихованості культури гідності молодших школярів здійснювали за допомогою розробленої нами методики, яка охоплювала комплекс взаємопов'язаних форм, методів і засобів виховання: анкетування, методика незакінчених речень, ігрові методики, тестові завдання для учнів, практичні вправи для дітей, метод ситуацій, виховні години, читання та аналіз художніх творів тощо.

Провідним серед них виявився розроблений І. Бехом [2] рефлексивно-експліцитний метод, оскільки саме він дозволяє апелювати до позитивного досвіду вихованця і сприяє глибинному зануренню у його самосвідомість. Цей метод може бути як самостійним, так і пронизувати інші, підсилюючи ефективність будь-якого іншого, вже застосованого методу. За його допомогою в початкових класах можуть бути проведені бесіди, міні-диспути, дискусії, міні-дискусії, „мозковий штурм", обговорення педагогічних ситуацій, проектна діяльність – методи реалізації інтерактивної технології виховання.

Рефлексія передбачає глибинний самоаналіз, мислення особистості, спрямоване на її внутрішній світ, тобто процес осмислення. Експліцит – „озвучення" дитиною того, що вона сприймає: розуміння вихованцем суті явища, морально-етичної категорії, поняття, ситуації, які розглядаються в процесі виховання. Базову основу рефлексивно-експліцитного методу становлять: віра педагога учневі (довіра); доброцентрованість вихованця; наявність у нього благородства, самоповаги; удосконалення шкільного життя з урахуванням попередніх ідей. За цим методом ми проводили (на формувальному етапі експерименту) обговорення прочитаних дітьми художніх творів, зокрема творів В. Сухомлинського та інших (з використанням міні-диспуту, міні-дискусій, бесід з елементами самооцінки, вправ – „Мікрофон", з піктограмами тощо).

Так, наприклад, при обговоренні з учнями змісту морально-етичного оповідання В.О. Сухомлинського „Миколі стало легше" ми проводили у другому класі міні-дискусію за такими питаннями: Чому Миколі стало легше? За що, за який саме вчинок він відчував провину? Охарактеризуй цей вчинок. Як його можна назвати? Що ти відчував при цьому? Чому? Чию гідність образив хлопець? Поміркуй, чи вдалося йому спокутувати свій ганебний вчинок? Чи траплялось щось подібне з тобою в житті? Чим завершилася ця історія? Як ти мав себе повести? Чому? Якби така історія сталася із твоїм другом (подругою), щоб ти міг йому (їй) порадити? Чим допомогти?

Наступним кроком при застосуванні рефлексивно-експліцитного методу стала вправа „Мікрофон", в ході якої ми запропонували дітям поміркувати над такими проблемними питаннями: Діти, може не треба було

Миколі спокутувати свою провину, а жити так, ніби нічого не відбулося? Тим більше, що людини, яку він образив вже немає на світі? Поясни свою думку. Від чого позбавляє і застерігає людину в житті почуття власної гідності?

Далі учням було запропоновано колективно продовжити незакінчене речення: „Вчиняти гідно означає…" у вигляді моральних правил поведінки стосовно інших людей, зокрема, старших за віком. На завершальному етапі заняття дітям був запропонований повторно метод рефлексії, в ході застосування якого діти відповіли на запитання, про що нове вони дізнались на занятті, який висновок для себе зробили. У виховній практиці початкової школи були проведені з учителями попередні бесіди, тренінгові заняття з опанування технікою запровадження рефлексивно-експліцитного методу, розроблені методичні рекомендації для вчителів, вихователів.

Аналогічна робота по застосуванню рефлексивно-експліцитного методу проводилась нами при обговоренні з учнями серії морально-етичних оповідань В. Сухомлинського, в яких розкриваються прояви різних видів гідності, в ході застосування методу ситуацій, етичних тренінгів, а також проектної діяльності, яка здійснювалась на завершальному етапі експерименту після попередньої роботи по вихованню культури гідності молодших школярів. Так, в Антрацитівській ЗОШ № 4, де з 2006 року розбудовується модель моральної школи – Школи Справедливої спільноти, життя школи будується відповідно до Конституції школи, яка включає в себе не лише розділи стосовно прав і обов'язків учнів, вчителів, всіх громадян школи, але й закон про захист честі і гідності кожної особистості. Ця експериментальна школа є пілотною Всеукраїнського проекту „Школа – територія прав людини". Однією з цікавих форм діяльності Школи Справедливої спільноти є так звані збори в колі, які проводяться щотижнево, розпочинаються з виконання Гімну України, Гімну школи „Дорогою добра". Під час таких зборів, починаючи з першого класу, у своїх спільнотах школярі обговорюють життя класу, можливі проблеми класу, школи або громади. Вносять пропозиції щодо вирішення цих проблем, здійснюють реальну турботу один про одного, колективно приймають рішення щодо участі учнів класу у корисну, особливо благодійну діяльність, залучення дітей до допомоги хворим, бідним, інвалідам. Кожній дитині в ході обговорення забезпечена можливість висувати ідеї, пропонувати проекти, одержувати підтримку по їх втіленню у життя.

Як засвідчило проведене дослідження, діти значно краще почали усвідомлювати сутність морально-етичних категорій, розбиратись у моральних колізіях, училися „читати" та розпізнавати власні почуття, емоції, почуття інших людей; виявляли активність і самостійність у прийнятті власних моральних рішень стосовно змін у поведінці героїв, власній поведінці, рисах характеру, якостях особистості; були готові брати участь у пошуковій та благодійній діяльності.

Застосування рефлексивно-експліцитного методу при виконанні та обговоренні проектної діяльності зумовило позитивні зрушення у вихованні особистості молодшого школяра. Як показав формувальний етап дослідження, участь дитини з першого року навчання у школі у творчо-пошукових проектах істотно підвищує її адаптованість до швидкозмінних умов життя, полегшує перехід до наступної ланки освіти, сприяє виявленню нею почуття національної гідності (любові й поваги до своєї країни, Батьківщини, рідного міста або села, своїх рідних, роду, родини, гордості й шанобливого ставлення до своїх пращурів, бажання бути гідним їхнього славного минулого). У спеціалізованій школі № 43 „Грааль" м. Києва, завдяки творчим зусиллям колективу вчителів початкових класів (чотири класи однієї паралелі – 120 учнів 1-4-х класів), нами був реалізований на практиці такий проект „Пізнай Україну", спрямований на виховання у школярів національної, особистої та людської гідності. Так, у третіх класах в рамках підпроектів „Культурна спадщина України", „Вони прославили Україну" учнями разом з батьками були виконані та презентовані мультимедійні проекти, спочатку по класам, наприклад, присвячені рідному місту Києву, а потім з визначенням кращих на паралелі.

На жаль, у початковій школі не до кінця використовується у вихованні культури гідності, зокрема, національної гідності, потенціал таких сучасних методів як метод проектів, міні-диспутів, міні-дискусій, КТС, ігрових подорожей тощо. Саме тому, в ході розробки і проведення формувального етапу дослідження особливу увагу ми приділили сучасному методу проектів. Спираючись на практичний досвід опанування цим методом у Шендерівському НВК ДНЗ – ЗОШ І-ІІІ ступенів та Консунь-Шевченківській ЗОШ І-ІІІ ступенів № 1 Черкаської області, педагогічні колективи яких є послідовниками справи свого відомого земляка, педагога-гуманіста, великого патріота О.А.Захаренка, (який у своїй Сахнівській школі разом з учнями зумів створити чотиритомну «Енциклопедію шкільного роду» - літопис життя поколінь родин села за 50 років, викликав цією пошуковою роботою патріотичні почуття у дітей, гордість за свої родини, любов до своєї родини, свого народу) невипадково вчителями цих шкіл були вибрані і реалізовані на практиці наступні теми проектів – «Я і моя родина» та «Мій родовід», як один з важливих напрямків реалізації програми виховання національної культури гідності молодших школярів.

Участь школярів у таких проектах сприяла вихованню в учнів других-четвертих класів таких видів культури гідності, як особистісна та національна: значно зросла ініціативність, активність дітей, позитивна мотивація до цього виду діяльності; діти навчилися працювати самостійно, досягаючи мети проекту; дослухалися до порад однокласників, дорослих під час обговорення етапів виконання проекту; робили власний вибір об'єктів для дослідження (не лише відомих та маловідомих історичних постатей, які прославили Україну, а й представників свого роду, які прославили свій рідний край, Батьківщину в роки воєнних лихоліть, мирний час). В учнів також поступово намітилися такі позитивні тенденції: у вихованні поваги до Української держави, власної гідності як представника українського народу; у бажанні виявляти повагу до людини (членів своєї родини, представників роду) – емоційно-ціннісний компонент культури

гідності особистості; у шанобливому ставленні та виявленні інтересу до історії українського народу, його культури, історії, мови, бажанні поповнювати свої знання про Україну, українців протягом всього періоду навчання в початковій школі тощо.

Спеціально складена нами програма спостереження дозволила перевірити вже здобуті результати, а також доповнити їх. Як показало проведене дослідження, в ході формувального експерименту (із застосуванням інноваційних форм і методів виховання) кількість учнів, віднесених до високого рівня в експериментальних класах зросла до 21,3 % (контрольних – до 11,5 %), до середнього рівня в експериментальних – зросла до 52,0 % (контрольних – 39,2 %); кількість учнів на низькому рівні знизилась в експериментальних класах до 26,7 % (контрольних – до 49,3 %).

Таким чином, в ході проведеного нами експериментального дослідження знайшли підтвердження розроблені педагогічні умови виховання культури гідності як структурного компоненту моральної самосвідомості молодших школярів у позаурочній діяльності, зокрема, оптимізація інноваційних форм і методів її виховання та їх запровадження у шкільну практику. Було встановлено, що провідне місце серед інноваційних методів належить рефлексивно-експліцитному (за І. Бехом) та проектному методам виховання.

Проведене наукове дослідження не вичерпало всіх аспектів проблеми виховання культури гідності молодших школярів у позаурочній діяльності. Подальших досліджень потребують: проблема наступності між дошкільною та початковою ланкою освіти у вихованні культури гідності, використання рефлексивно-експліцитного методу у підготовці вчителів початкових класів, батьків до виховної роботи з молодшими школярами.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Почуття гідності у духовному розвитку особистості / І. Д. Бех // Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. – К. : Академвидав, 2009. – С. 17–30.
2. Бех І. Д. Рефлексивно-експліцитний метод у вихованні особистості / І. Д. Бех // Рідна школа. – 2012. – № 12. – С. 3-7.
3. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / Олександр Васильович Сухомлинський // Вибрані твори : У 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 148-416.
4. Чорна К. І. Виховання культури гідності у дітей та учнівської молоді як соціально-педагогічна проблема / К. І. Чорна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : Зб. наук. праць. – Вип. 15, кн. 1. – Видавець ПП Зволейко Д.Г.; 2011. – С. 222-231.

Шкільна І.М., к.п.н.,
Інститут проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна

БАЗОВІ ЦІННОСТІ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

У сучасних умовах різкого зниження значущості моральних норм та цінностей, виникає потреба у вихованні моральної самосвідомості підростаючого покоління, що вимагає створення виховного середовища середньої школи, визначення пріоритетних цінностей та забезпечення їх інтеріоризації, пильної уваги педагогів до внутрішнього світу дитини..

Проблеми розвитку моральної свідомості висвітлені у працях з філософії (Р. Д. Азімова, Р.Г. Апресян, А.А. Гусейнов, О.Г. Дробницкий, В.А. Малахов, А.Г. Спиркин, А.І. Титаренко, А.П. Целікова та ін..).

Метою статті є висвітлення базових цінностей виховання моральної самосвідомості старших підлітків.

Дослідження свідчать про те, що у сфері самопізнання у старшому підлітковому віці домінує інтерес до себе – свого внутрішнього життя, самооцінці, порівнянні себе з іншими. Відомий психолог С. Л. Рубінштейн зазначав, що рушійні сили розвитку самосвідомості слід шукати у зростаючій самостійності індивіда, яка виявляється у зміні його взаємин з оточуючими. Збільшення реальної самостійності підлітка веде до появи нового погляду на себе, бажання оцінити самого себе.

Узагальнюючи існуючі наукові напрацювання, Л. І. Божович зауважила, що спільними для всіх підлітків незалежно від відмінностей у їх соціалізації є ті психологічні особливості, в основі яких розвиток рефлексії та потреба зрозуміти самого себе, бути на рівні власних вимог до себе, тобто досягнути обраного зразка [3].

Фахівець в галузі психології І. Д. Бех вважає, що основою моральної самосвідомості виступає моральна рефлексія, яка інтенсивно розвивається у підлітковому віці. Моральна рефлексія – це здатність особистості осмислювати свої спонуки, наслідки власних дій та вчинків для себе самого та інших людей, здатність до узгодження цілей власної поведінки із засобами їх досягнення. Саме з нею корелюють ті якісні зміни в моральному зростанні особистості, які виникають у перехідний період. З огляду на це «особистісна самосвідомість не зводиться лише до самопізнання, адже воно є одним із компонентів структури особистісної рефлексії. Проте на його основі неможливі процес самостворення особистості, формування цілісної внутрішньої картини духовної самодіяльності, спрямованої на її гармонійне соціальне функціонування, духовно-ціннісний розвиток і саморозвиток» [4, с.47].

Українська дослідниця І. С. Булах створила концепцію становлення моральної самосвідомості, визначила генезис, закономірності та механізми її росту у підлітків, розкрила зміст і структуру певної моральної освіти і довела, що зростання моральної самосвідомості особистості підліткового віку залежить від становлення її структурних компонентів: когнітивного (моральні знання, переконання, моральна рефлексія), емоційно-ціннісного (моральні почуття і цінності) і поведінкового (самоконтроль і моральні дії) [5]. Вчена зробила великий внесок у вивченні проблеми моральної самосвідомості дітей підліткового віку, та відзначила, що „моральна рефлексія – це осмислення та переосмислення особистістю взаємодії (діяльності, взаємин, спілкування) з точки зору належного й ціннісного, яка підносить її на новий рівень осягнення соціального простору" [5, с. 170].

Інтерес для нашого дослідження представляє праця Ю. А. Алексєєвої „Становлення моральної самосвідомості підлітків у процесі психологічного консультування", яка зазначила, що моральна самосвідомість підлітків – це складно організована психологічна система, що включає інтеріоризовані нею в процесі соціалізації моральні цінності у формі переконань, нормативних установок, ідеалів, що дозволяють співвідносити свої вчинки і спонукання особистості зі засвоєними їм моральними імперативами, ціннісними ставленнями до себе й інших людей. Моральна самосвідомість особистості активізує практично всі види її психологічної діяльності, впливає на мотивацію, самооцінку, рівень домагань, вибір мети і засіб їх досягнення [1].

Моральна самосвідомість як одна з найважливіших психологічних утворень особистості старших підлітків не є стійкою структурою, а виступає динамічною системою. Становлення моральної самосвідомості підлітків залежить від умов виховання та моральної компетентності їх соціального мікросередовища (В. А. Аверін, Е. П. Козлов).

Російська вчена Н. Г. Церковнікова звертає увагу на те, що моральна самосвідомість підлітків характеризується складним, неоднозначним характером взаємозв'язку з різними варіантами адаптації до середовища, своєрідним в залежності від гендерної специфіки. У своїй роботі вона взяла за основу педагогічний підхід, в якому при описі адаптації вчена орієнтується на ситуаційний фактор дезадаптації до середовища в трьох сферах міжособистісних відносин (сім'ї, колективі, у середовищі неформального спілкування) [8].

У своїх працях А. Р. Зимянський зазначає, що основними формами морального зростання підлітка є виникнення складних моральних почуттів: сором і вина, честь і гідність, совість і відповідальність. Саме вони заповнюють феноменальне поле моральної самосвідомості старших підлітків, їх смисловий рівень – це ціннісне самоставлення, яке виступає у нерозривній єдності з нормативно-ціннісним ставленням до іншого. Важливим компонентом моральної самосвідомості підлітка стає моральна самооцінка, саме в цьому віці особистість починає дивитись на себе й утверджувати власне Я з позиції ціннісних стандартів [6, с. 131].

У дослідженнях В. М. Донія, Г. М. Несен, І. Г. Єрмакова самосвідомість розглядається, насамперед, як процес, за допомогою якого людина пізнає себе і ставиться до самої себе. «Самосвідомість характеризується своїм продуктом – «Я» і є формою переживання людиною своєї особистості як цілісності. «Я» є водночас об'єктом самосвідомості, причому взятому в максимально узагальненому контексті, в аспекті кардинальних життєвих ситуацій і задач» [9, с.102]. На думку вчених, ставлення людини до себе формує самосвідомість особистості. Система ставлень закріплюється в індивідуально-психологічних властивостях особистості, які визначають її моральну сферу. Ставлення завжди характеризуються визначеною стійкістю і забарвленням, які виявляються у вигляді психічних станів. Людину як особистість характеризує система ставлень, яка часто обумовлюється життям у суспільстві, суб'єктом якого вона є.

Одним з особливо важливих моментів у розвитку старших підлітків є значно інтенсивніший, ніж на попередніх вікових етапах, розвиток їх моральної самосвідомості. Саме в цьому віці дитина починає усвідомлювати себе як особистість з певними якостями. Моральна самосвідомість набуває якісно нового рівня, стає своєрідним ядром особистості, вважається основним психічним новоутворенням підліткового віку, акумулюючи основні зміни в розвитку особистості на даному етапі онтогенезу.

Старший підлітковий вік – один з найважливіших, переломних етапів розвитку моральної самосвідомості особистості, початок формування цілісного – «Я», поглиблення і розширення рефлексії, усвідомлення своїх мотивів, складання моральної самооцінки. Моральна самосвідомість дає змогу підлітку пізнавати свій внутрішній світ, переживати його і відповідно ставитись до себе.

Таким чином, ***моральна самосвідомість*** – це усвідомлення себе особистістю, своїх моральних якостей, потенційних можливостей, поведінки, дій, вчинків, їх мотивів і наслідків, ставлення до навколишньої дійсності та інших людей, своєї діяльності й її значення для себе та суспільства.

Основними принципами виховання моральної самосвідомості старших підлітків є:

- *гуманістичний принцип*, що полягає у визнанні людини найвищою цінністю, розумінні дитини, доброзичливому ставленні до неї, довірі, прийнятті дитини такою, якою вона є, зміні її поведінки через позитив;
- *індивідуальний принцип* утверджує унікальність і неповторність внутрішнього світу кожної дитини, визначає її Я-концепцію, інтереси, потреби у житті;
- *принцип неперервності*, який характеризує процес виховання як такий, що триває протягом усього життя людини;
- *принцип цілісності,* за яким консолідує зусилля усіх суб'єктів виховання в одну систему;

- *принцип наступності*, що забезпечує передачу із покоління в покоління досвіду засвоєння гуманістичних цінностей, які є базисом виховання і розвитку дитячої особистості;
- *принцип культуро відповідності,* за яким здійснюється виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості відповідно до культурних умов суспільства;
- *принцип природовідповідності*, тобто виховання моральної самосвідомості дітей старшого підліткового віку з урахуванням їх індивідуальних особливостей, темпераменту, якостей, нахилів, здібностей, вікових особливостей, природних умов, соціального оточення, народних традицій тощо;
- *принцип педагогічної компетентності*, що полягає у доцільному використанні педагогічних форм, методів, доборів змісту, педагогічній тактовності;
- *принцип стимулювання* визначається вірою у сили і здібності дитини, її здатність досягти високих результатів, заохочення до самоорганізації, самовиховання і самовдосконалення

Педагогічний досвід доводить, що виховання моральної самосвідомості старших підлітків визначає ціннісне ставлення людини до себе та інших, ознаками якого є спрямованість на прояв у старших підлітків власної гідності, свободи, совісті, самодостатності, відповідальності за вчинки у своєму житті..

В якості базових цінностей нами були визначені –совість, свобода, самодостатність, відповідальність та власна гідність. Ці категорії взаємозв'язані між собою і взаємодоповнюють одна одну.

Гідність – це інтегральна цінність (надцінність), що включає: самоповагу, самопізнання, самооцінку, самоконтроль, самовдосконалення. Власна гідність відображає значущість кожної конкретної людини як моральної особистості, а також визначає свідоме ставлення людини до самої себе та ставлення до неї з боку інших і суспільства загалом. Гідність також виражає уявлення про цінність кожного індивіда, який або реалізував себе, або може реалізувати в майбутньому [2, с. 9].

Так, у „Психологічному словнику – довіднику" М. Дяченка і Л. Кандибовича поняття „гідності" показано як ціннісне ставлення особистості до себе та інших людей. Зокрема гідність пов'язана з такими рисами особистості, як совість, честь, відповідальність.

Гідність функціонує як внутрішня умова діяльнісного ставлення до дійсності, тоді як самоповага виключає бездіяльність (В. Слободчиков, В. Столін та ін.). У цьому сенсі переживання почуття власної гідності є турботою про її збереження в очах інших.

Суголосною є думка М. Тофтула, який вважав, що „гідність – це особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності й моральної рівності з іншими людьми; ставлення до людини інших людей, в якому визначається її безумовна цінність".

Совість як вияв моральної самосвідомості виступає важливим інструментом моральної самооцінки індивідом власних вчинків. «Совість структурно і функціонально виступає як ядро моральної самосвідомості, а моральні переконання – серцевина совісті. За цим сенсом совість служить суб'єктивним вираженням моральної сутності особистості, показником рівня її соціальної моральної зрілості» [8, с.97]. В.О.Лозовий, М.І.Панов та О.А.Стасевська розглядають совість через вияв почуття морального задоволення чи незадоволення собою та звертають увагу на вольовий момент, коли совість велить, змушує чинити певним чином.

Схожої позиції дотримуються і М. Снайдер і Р. Снайдер, які вважають, що совість об'єднує особистісне розуміння «Я-світу» у «Я- світі».

Наступною гуманістичною цінністю є **відповідальність.** Суть відповідальності полягає не лише в завданні, яке людина має виконати, не у вчинку, якого вимагають від неї певні обставини чи суспільні норми, а насамперед у тих діях, які вона могла б здійснити.

Відповідальність, яка є усвідомленою свободою конкретної особистості у прийнятті моральних рішень, вибору цілей та адекватних засобів їх досягнення. Відповідальність ні в якому випадку не суперечить особистій свободі, вона є логічним її виявом, детермінантою її діяльності та поведінки, що визначає життєдіяльність та поведінку особистості, її життя у соціуму.

Відповідальність відображає не лише ставлення до інших, а й до себе і характеризує самовідповідальність. Зв'язок та взаємозалежність відповідальності та самовідповідальності розкривається у працях І. Беха, А. Макаренка, В. Сухомлинського.

Свобода є однією з найважливіших цінностей, що характеризують моральну самосвідомість особистості. Ми поділяємо тезу І.Д.Беха стосовно того, що свобода є найважливішим соціальним прагненням людини. «Йдеться про діяльну свободу людини, про її вільні вчинки та дії, тобто такі, що не залежать від зовнішніх причин. Здійснені особистістю вчинки щоразу ніби розширюють межі її свободи…Кожен ступінь свободи – це результат здійсненого людиною вчинку. Тож відчуття, а згодом і усвідомлення свого життя як вчинку і є початком формування себе як вільної і відповідальної людини» [3, с.265].

Аналізуючи проблему свободи, І.Зеленкова звертає увагу на єдність моральної необхідності і суб'єктивної добровільності, що передбачає певну самодіяльність особистості для її самореалізації та самодостатності.

Самодостатність як здатність без допомоги чи втручання інших людей вирішувати власні проблеми чи життєві завдання. Самодостатня особистість уміє ставити перед собою цілі і завдання та досягати їх, не поступається моральними принципами, брати на себе відповідальність, уміє відстоювати права і захищати гідність як свою, так і інших людей, робити правильний моральний вибір. Самодостатня

особистість об'єктивно оцінює себе, власні здібності і нахили з тим, щоб максимально самореалізуватись у житті, не дозволяє маніпулювати собою.

За В. Сухомлинським, старший підлітковий вік – це нова сходинка до моральної зрілості, яка можлива за умови не лише привласнення і переживання гуманістичних цінностей, але й створення своїх цінностей. Старший підліток має пережити гордість за себе і саме за цієї умови в нього буде бажання стати кращим, керуватися у своїх діях і вчинках гуманістичними цінностями.

Прагнення довести свою самодостатністьі у старших підлітків можуть виявлятися у:

– намаганні підвищити свій „авторитет" за допомогою сили (образи, грубості, бійки з однокласниками, насамперед тими, хто має позитивний „образ", слабкими, тихими учнями або неприйнятими у групу);

– прагненні заслужити схвалення у лідерів за допомогою прихованого підлабузництва, наговорів на інших;

– повному ігноруванні однокласників, пошуки групової взаємодії поза межами школи.

Безумовно, схарактеризовані нами риси підлітків, що утруднюють їхню соціалізацію, не поширюються на всіх дітей цього віку [7, с. 31–39].

Дитина через спілкування і виховний вплив батьків, вчителів, вихователів, однолітків, різноманітних соціальних інститутів набуває морального досвіду суспільства, попередніх поколінь, певних соціальних груп чи окремих особистостей, переживає і переломлює його через власну самосвідомість і сприйняття і, таким чином, створює власні цінності.

Отже, процес цілеспрямованого виховання моральної самосвідомості у старших підлітків залежить від усвідомлення індивідом себе, власних можливостей, мотивів і наслідків власних дій, формування самоаналізу і рефлексії, здатності здійснювати вільний моральний вибір, готовності застосувати на практиці набуті уміння і навички моральної діяльності**.**

Таким чином, в сучасних умовах зростає роль виховання моральної самосвідомості старших підлітків, що потребує розробки виховних методик та технологій.

Список використаних джерел:

1. Алексеева Ю А. Становление моральной самосознания подростков в процессе психологического консультирования : автореф. дис… на соискание ученой степени кандидата психологических наук: 19.00.07 – „Педагогическая и возрастная психология" / Ю. А. Алексеева. – К., 2006. – 20 с.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку навчальний посібник / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с. – (Серія «Альма-матер»).
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : в 2 т. / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн.1. – 280 с.
4. Божович Л. М. Личность и её формирование в детском возрасте / Л. М. Божович. – М. : Просвещение, 1968. -
5. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка / І. С. Булах. – К., 2003. – 340 с.
6. Зимянський А. Р. Генезис форм прояву моральної самосвідомості підлітка / А. Р. Зимянський // Проблеми загальної та педагогічної психології [Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред.. С. Д. Максименка]. Т. XI, частина 5. – К., 2009. – С. 129–135.
7.Кравченко Т. В.Педагогічна діагностика соціалізації підлітків / Т. В. Кравченко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць / [за ред. І. Д. Беха]. – Кам'янець-Подільський ; Інститут проблем виховання АПН України, 2008. – Книга II. – С. 31–39.
8. Церковникова Н. Г. Психологические особенности нравственного самосознания подростка в процессе средовой адаптации : автореф. дис… на соискание ученой степени кандидата психологических наук : 19.00.07 – „Педагогическая психология" / Н. Г. Церковникова. – Екатеринбург, 2004. – 21 с.
9. Школа життєтворчості особистості : Науково-методичний збірник / Ред. кол. : В. М. Доній, Г. М. Несен, І. Г. Єрмаков та ін.. – К. : ІСДО, 1995. – 480 с.
10. Етика : Навчальний посібник / В. О. Лозовий, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін. ; За ред.. В. О. Лозового. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.

Александрова А.А. ,
аспірант ГБОУ ВПО МО «АСОУ», г.Москва, Россия

ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ РЕФЛЕКСИВНОЙ ПОЗИЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МЕТОДА КЕЙСОВ

В настоящее время общество нуждается в высокообразованных, инициативных, предприимчивых людях, способных творчески подойти к решению социальных, политических и экономических проблем, увеличить интеллектуальный потенциал страны. Соответственно вступающий в жизнь молодой человек оказывается перед необходимостью решать большое число разнообразных задач, требующих действия не по готовой инструкции, а в соответствии со спецификой конкретных условий. В этой связи повышается потребность человека в рефлексивном мышлении, которое, в идеале, формируется лишь в средней и старшей школе. При этом оказывается, что многие дети не готовы к рефлексивному восприятию информации по причине отсутствия у них соответствующих мыслительных операций.

Сформированность рефлексивной позиции является необходимым условием саморазвития личности, предполагает определенную осознанность личностью себя, своей деятельности и своего места в мире. Рефлексивная деятельность определяет ценность человека, поэтому формирование личности, способной к рефлексивному мышлению, приобретает сегодня не только теоретический, но и практический смысл. Однако рефлексивные потенции развития обучающихся практически не востребованы традиционным обучением. Традиционное образование не создает в работе с детьми необходимых зон ближайшего развития, а тренирует и закрепляет те психические функции, которые в своей основе возникли и начали развиваться еще в дошкольном возрасте (чувственное наблюдение, эмпирическое мышление, утилитарная память и т. п.). Обучение должно быть направлено на создание необходимых зон ближайшего развития, которые превращались бы со временем в психические новообразования.

Формирование рефлексивной позиции достаточно трудоемкий, длительный, осложненный влиянием многих факторов процесс. Рефлексивная позиция не проявляется явным образом, об уровне ее сформированности можно судить только по косвенным проявлениям, например, поведение индивида в различных ситуациях, его суждения о социальных и индивидуальных процессах, явлениях.

В психолого-педагогической литературе «внутренняя позиция» рассматривается как система социальных установок человека, которые тесно связаны с его актуальными потребностями и определяют собой основное содержание и направленность деятельности в данный период жизни. [7]

Выдающийся отечественный психолог Л.С. Выготский поставил вопрос о рефлексии в психологическом исследовании. Не употребляя термина «рефлексия», ученый говорил о переходе от непосредственных форм поведения к опосредованным формам организации поведения и управления ими. Интериоризацию высших психических функций, связанную с новыми изменениями в их структуре, Л.С. Выготский называет процессом вращивания [4]. Перенос социальных способов поведения внутрь системы индивидуальных форм приспособления не совершается автоматически, но связан с изменением структуры и функции всей операции и составляет особую стадию в развитии высших форм поведения. [2]

С.Л. Рубинштейн также считает, что психическое имеет двоякую форму существования. Первичная, объективная форма существования психического выражается в жизни и деятельности. Вторичная, субъективная форма существования психического — это рефлексия, интроспекция, самосознание, отражение психического в самом себе. По его мнению, это генетически более поздняя форма, появляющаяся у человека. [9]

Рефлексия, по утверждению В.В. Давыдова, как необходимая составляющая умения учиться может быть сформирована средствами учебной деятельности [5]. Чтобы учить, изменять себя, человек должен знать о своей ограниченности и уметь переходить границы своих возможностей. Эти составляющие являются рефлексивными по своей природе, но не тождественными. По мнению Давыдова В.В., Слободчикова В.И. и Цукерман Г.А., рефлексия не ограничена только сферой целенаправленного самоизменения, а способность учиться имеет в себе компонент самостоятельности, инициативности, субъективности, который не сводим к рефлексивности. Однако пересечение понятий «рефлексия» и «умение учиться» авторы видят через понятие «субъект»: человек, умеющий учить себя, сам определяет границы своего знания или незнания и сам находит средство расширить границы известного. [6]

Способность к определяющей рефлексии раскрывается в разумном действии, когда отсутствует образец этого действия, т.е. ребенок, прежде всего, должен обнаружить, что у него нет способа решения новой задачи. Эта задача должна выступать для ученика как что-то частично неизвестное и неразрешимое, требующее умелого обращения к источнику знаний. Такая «умелость» и предполагает появление у ребенка определяющей рефлексии: способности знать то, чего он еще не знает, в каком знании нуждается для решения задачи и как ему может помочь учитель. Если какой-то индивид, осуществляющий деятельность, определяемую его целями, по тем или иным причинам не может осуществить необходимые действия, и, отвечая на вопрос, почему что-то не получилось, ответ создается как проект или план предстоящей деятельности. Но какой бы новой ни была проектируемая деятельность, она может быть выработана только на основе анализа и осознания уже выполненных раньше деятельностей и полученных в них продуктов. Чтобы получить описание произведенных деятельностей, индивид должен выйти из позиции деятеля и перейти во внешнюю позицию, как по отношению к уже выполненным деятельностям, так и по отношению к проектируемой деятельности. Это есть рефлексивный выход. В данном случае новая позиция деятеля, относительно его прежней позиции, будет называться «рефлексивной позицией». Деятельность индивида в рефлексивной позиции вбирает в себя прежнюю и проектируемую деятельности, где прежняя деятельность это материал анализа, а будущая – проектируемый объект [12]. Таким образом, рефлексия выступает как процесс и особая структура в деятельности и как принцип развертывания схем деятельности.

Таким образом, работа с границей собственных действий, предполагающая учет и координацию позиции каждого в рамках общего действия, является питательной средой определяющей рефлексии. Важно отметить, что практическим навыкам обучающегося можно научить методом объяснения и повторения, но рефлексии так научить нельзя, можно лишь предоставить возможность ей научиться. Из этого вытекает, что учебное сотрудничество со сверстниками является одним из необходимых условий «выращивания» рефлексивных способностей обучающихся. [10; 11]

Как мы видим, в рамках учебной деятельности «запускает» рефлексивный процесс учитель, ставя проблему так, чтобы различные стороны обсуждаемого противоречия были поляризованы и их можно было

материализовать во мнениях учеников. Решая эту проблему, В. И. Слободчиков приводит схему, описывающую полноту и целостность учебной деятельности, в рамках которой может быть сформировано умение учиться [10]. В основу этой схемы положено представление о сферах существования рефлексивных процессов, которые не сводимы друг к другу – мышлении, коммуникации и самосознании. Различив три сферы существования рефлексии, можно расчленить общие представления об учебной деятельности, где рождается и развивается определяющая, и выделить три предмета совместных действий учителя и учеников, трех субъектов этих действий, три их результата. Только внутри третьего слоя, который не существует отдельно и независимо от двух первых слоев учебной деятельности, обнаруживается ученик, учащий себя и способный к самоизменению. После различия механизмов порождения каждого слоя, можно определить способы собственной работы по проектированию и реализации учебной деятельности в классе, в том числе с использованием метода кейсов. Потому что, как известно, первичной формой учебной деятельности является ее коллективное выполнение. Это соответствует второму закону развития и построения высших психологических функций Л.С. Выготского, говорившего о возникновении высших психологических функций посредством интериоризации коллективных социальных форм поведения. [3]

На основе психолого-педагогической литературы мы выяснили, что основным способом взаимодействия субъектов обучения в процессе формирования рефлексивной позиции обучающихся выступает интерактивное обучение. Авторы выделяют в качестве общих и наиболее используемых множество методов и технологий интерактивного обучения, но мы обратим свое внимание на метод кейсов.

Метод case-study или метод конкретных ситуаций – метод активного проблемно-ситуационного анализа, основанный на обучении путем решения конкретных задач–ситуаций (решение кейсов).

Case – это пример, взятый из реальной жизни, который представляет собой не просто правдивое описание событий, а единый информационный комплекс, позволяющий понять ситуацию. Соответственно, Case-studies — учебные конкретные ситуации специально разрабатываемые на основе фактического материала с целью последующего разбора на учебных занятиях. В ходе разбора ситуаций обучающиеся учатся действовать в «команде», проводить анализ и принимать управленческие решения.

Суть кейс–метода состоит в том, что усвоение знаний и формирование умений есть результат активной самостоятельной деятельности обучающихся по разрешению противоречий, в результате чего и происходит творческое овладение знаниями, навыками, умениями и развитие мыслительных способностей. В обучении с применением метода кейсов зона ближайшего развития обучающихся расширяется до области проблемных ситуаций – области, при которой переход от незнания к знанию перестает быть для обучающихся основным, он становится естественным звеном, зоной их активного развития. [1]

Основная функция метода case-study — учить обучающихся решать сложные неструктурированные проблемы, которые невозможно решить аналитическим способом, в силу того, что кейсы имеют много решений и множество альтернативных путей, приводящих к нему.

По нашему мнению, метод кейсов в рамках учебной деятельности развивает умение вести дискуссию, аргументировать ответы, убеждать и слушать своих оппонентов, что, в свою очередь, благотворно влияет на формирование рефлексивной позиции обучающихся и имеет преимущество перед другими методами обучения. [8]

На основе сфер существования рефлексии, в рамках целостной учебной деятельности, мы предприняли попытку создания теоретической модели использования метода кейсов, которая, по нашему мнению, будет способствовать формированию рефлексивной позиции обучающихся. (схема 1)

Схема 1. ***Теоретическая модель формирования рефлексивной позиции обучающихся с использованием метода кейсов***

Сферы существования рефлексии	*Этапы занятия с использованием метода кейсов*	*Методы, интегрированные в методе кейсов*
1. Мышление, деятельность	• знакомство обучающегося с содержанием кейса	• Моделирование (построение модели ситуации); • Метод классификации (создание упорядоченных перечней свойств, сторон, составляющих ситуации); • Метод описания (создание описания ситуации)
2. Коммуникация, кооперация	• опрос по пониманию содержания кейса; • распределение обучающихся по микрогруппам (4-6 человек), укомплектованные по развитию способностей; • обсуждение содержание кейса в микрогруппах;	• Проблемный метод (представление проблемы, лежащей в основе ситуации); • «Мозговая атака» (генерирование идей относительно ситуации); • Дискуссия (обмен мнениями по поводу проблемы и путей ее решения)

	• составление презентации всеми членами микрогруппы; • презентация решений групп.	
3. Самосознание	• общая дискуссия и обсуждение полученных решений; • обобщение полученных результатов и приобретенных знаний при работе над кейсом.	• Мысленный эксперимент (способ получения знания о ситуации посредством ее мысленного преобразования); • Системный анализ (системное представление и анализ ситуации)

На первом этапе занятия, когда обучающийся знакомится с содержанием кейса, происходит активизация рефлексивных операций, проявляющихся в теоретическом способе решения задач.

На занятии с использованием метода кейсов важнейшими составляющими выступают работа в группе (или подгруппах) и взаимный обмен информацией, так как *«… Всякая функция … появляется на сцену дважды, в двух планах, сперва — социальном, между людьми, как категория интерпсихическая, потом — психологическом, внутри человека, как категория интрапсихическая»* [3]

Такие методы, интегрированные в методе кейсов, как дискуссия и «мозговая атака» имеют важное значение в процессе формирования рефлексивной позиции обучающихся. Дискуссия способствует проявлению самостоятельности мышления, умения аргументировать, доказывать и обосновывать свою точку зрения. В процессе формирования рефлексивной позиции обучающихся «мозговая атака» выступает в качестве важнейшего средства развития творческой активности обучающихся. Она представляется не как инструмент поиска новых решений, а как вызов к познавательной активности. Презентация результатов кейса не только вырабатывает навыки публичного общения, но и оттачивает такие глубинные качества личности как воля, убежденность, целенаправленность, достоинство. Таким образом, результатом совместной работы в группе является рефлексия как способность группы различать и координировать позиции.

Благодаря операциям исследовательского процесса и аналитическим процедурам на двух последних этапах занятия можно говорить о проявлении рефлексивной позиции как об индивидуальной способности к самоизменению обучающегося.

На основе вышеизложенного, мы делаем вывод, что занятие с использованием метода кейсов интегрирует в себе процедуры индивидуального, группового и коллективного развития, формирования многообразных личностных качеств обучаемых, в т.ч. и рефлексивной позиции.

По нашему мнению, деятельность по активизации обучающихся, стимулирование их успеха и подчеркивание их достижений выступает одной из главных движущих сил метода кейсов, способствующей наращиванию познавательной активности, формированию устойчивой позитивной мотивации и рефлексивной позиции.

В учебной деятельности человек впервые открывается себе как субъект, и впервые перед ним возникает задача изменения себя как субъекта. Этот процесс развития, становления человека как субъекта приобретает осознанный и целенаправленный характер. Учебная деятельность в этом смысле - очень существенный момент становления человека как личности. Важно понимать, что рефлексия представляет собой механизм, позволяющий сделать неявные мысли явными. Развитие человека неразрывно связано с процессом рефлексии, где развитие подразумевается не в техническом плане, а в интеллектуальном и личностном. Человек, не способный к рефлексии, не в состоянии полноценно контролировать свою жизнь. Именно рефлексия позволяет личности осознать, что она делает в данный момент. Это важно для нашего исследования ввиду того, что рефлексивная позиция рассматривается как целостное и развивающееся образование личности, которое формируется, совершенствуется на протяжении всей ее жизни и выступает в качестве проявлений человека как субъекта. Соответственно, использование метода кейсов в процессе формирования рефлексивной позиции обучающихся предоставляет обучающимся отличную возможность творчески применять пройденный материал и позволяет адаптироваться к реальным и потенциально возможным ситуациям.

Список использованных источников:

1. Белоусова Н. Д. Использование кейс-метода при обучении дисциплине "Инженерная графика" // Образование в Уральском регионе: научные основы развития и инноваций: тез. докл. III науч.-практ. конф., 11-15 апр. 2005 г., г. Екатеринбург / Рос. гос. проф.-пед. ун-т ; ред. В. А. Федоров, С. А. Новоселов, Э. Ф. Зеер. - Екатеринбург: Издательство РГППУ, 2005. - 225 с.

2. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Лев Выготский, под ред ВВ. Давыдова - М.: АСТ Астрель Хранитель, 2008 – 671 с. С.572-573

3. Выготский Л.С. Собр. соч.: В 6 т. - М.: Педагогика. 1984. - Т. 3. С. 145 (Глава 5. Генезис высших психических функций)

4. Выготский Л.С. Педология подростка // Выготский Л. С. Собрание сочинений в 6 т. — Т. 4. — М.: Педагогика, 1984. — 432 с. С.111. (Глава 11. Развитие высших психических функций в переходном возрасте)

5. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. — М., 1986.
6. Давыдов В.В. Младший школьник как субъект учебной деятельности / В.В. Давыдов, В.И.Слободчиков, Г.А.Цукерман// Вопр. психол. — 1989. — №2. — С. 14-19.
7. Коджаспирова Г.М. и Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. — М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Изд. центр «МарТ», 2005. - С. 174
8. Колесник Н. П. Кейс-стади в интерактивном обучении педагогике /Методические рекомендации – в 2-х частях /41 – СПб НП «Стратегия будущего», 2006. 198 с.; Лежнина Н. Л. Кейс-метод в обучении // Вестник марийского государственного университета. — №3. – 2009. — С. 90-92.
9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2 т. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 488 с. С.25
10. Слободчиков В.И. О возможных уровнях анализа проблемы рефлекси / В.И. Слободчиков // Проблемы логической организации рефлексивных процессов. — Новосибирск, 1986.
11. Цукерман Г. А. Условия развития рефлексии у шестилеток / Г.А. Цукерман // Вопр. психол. — 1989. — № 2. — С. 39 – 46.
12. Щедровицкий Г.П. Мышление. Понимание. Рефлексия. / Г.П.Щедровский.— М., 2005. — 800 с.

Лабутин В.Б. , к.п.н.,
ГБОУ ВПО МО «Академия социального управления», г.Москва, Россия

ОРГАНИЗАЦИЯ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ И ПЕРЕПОДГОТОВКИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ДИСТАНЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Одним из приоритетных направлений развития системы образования Московской области традиционно является повышение квалификации и переподготовка руководителей, педагогических работников и специалистов системы образования. В настоящее время для решения этой задачи подразделением дополнительного профессионального образования ГБОУ ВПО МО «Академия социального управления» (далее Академия) активно применяются дистанционные образовательные технологии.

При реализации программ повышения квалификации и переподготовки с применением дистанционных образовательных технологий Академия обеспечивает доступ слушателей к информационно-образовательной среде и учебно-методическому обеспечению согласно учебной программе, изучаемой слушателем.

Персонифицированный доступ к информационно-образовательной среде организован также для профессорско-преподавательского состава, управленческого и учебно-вспомогательного персонала. Специалисты имеют доступ к информационно-образовательной среде и учебно-методическому обеспечению согласно их функционалу. Так, например, преподаватель может проверить и оценить работу, сданную слушателем только его электронного курса.

Академия устанавливает порядок и формы доступа к используемой информационно-образовательной среде. Это позволяет организовать работу в рамках среды наиболее эффективно, исходя из целей и задач повышения квалификации и переподготовки руководителей, педагогических работников и специалистов системы образования.

При реализации программ повышения квалификации и переподготовки с применением дистанционных образовательных технологий помимо обучения по месту жительства или временного пребывания Академия может предложить слушателям возможность работы в рамках учебного плана в территориальных центрах доступа на площадях своих подразделений или партнерских организаций, на условии заключения договора об оказании услуг. Это особенно актуально для слушателей, которые испытывают трудности при освоении методов дистанционного обучения или не располагают рабочим (учебным) местом, подключенным к сети Интернет.

С использованием территориальных центров доступа Академия может организовать мероприятия текущего контроля, промежуточной и итоговой аттестации, дополнительные вступительные испытания профильной направленности, возлагая на партнерскую организацию задачу идентификации личности обучаемого и контроля соблюдения условий прохождения мероприятий. Это позволит значительно повысить качество образовательной услуги, хотя и потребует значительных организационных усилий от организаторов обучения.

При реализации программ повышения квалификации и переподготовки с применением дистанционных образовательных технологий на новый уровень может быть выведен учет результатов повышения квалификации и переподготовки. А также осуществление внутреннего документооборота в электронно-цифровой форме в соответствии с требованиями действующего законодательства, в частности, к обработке персональных данных и использованию электронных подписей.

Основой учебного процесса традиционно являются учебный план, учебно-тематический план, учебная программа, составленные в соответствии с требованиями государственного образовательного стандарта или иными требованиями, принятые на ученом совете Академии и утвержденные ректором.

На основании учебно-тематического плана составляется календарный график учебного процесса с указанием времени, отводимого на выполнение необходимых видов учебной деятельности и контрольных мероприятий.

При реализации программ повышения квалификации и переподготовки с использованием дистанционных образовательных технологий могут применяться следующие виды учебной деятельности: лекция, консультация, семинар, практическое занятие, лабораторная работа, контрольная работа, самостоятельная работа, стажировка, итоговая практико-значимая работа. Академия может устанавливать и другие виды учебной деятельности с целью повышения качества образовательной услуги или оптимизации образовательной деятельности слушателя.

Преподаватель оценивает качество освоения программ повышения квалификации и переподготовки посредством текущего контроля и итоговой аттестации слушателей.

Количество и формы контрольных мероприятий определяются учебно-тематическим планом. Преподаватель вправе организовать дополнительные контрольные мероприятия в соответствии с целями программы или по распоряжению руководства. Можно рекомендовать организовать контрольные мероприятия по каждой теме курса. Это позволит проследить траекторию прохождения курса каждым слушателем, контролировать успешность, инициировать индивидуальное консультирование слушателей при возникновении проблем с освоением определенных тем.

Текущий контроль успеваемости и контроль выполнения самостоятельной работы могут быть организованы с использованием информационно-образовательной среды и других средств дистанционного обучения. В тоже время итоговая аттестация слушателей преимущественно осуществляется в форме очной защиты итоговой практико-значимой работы. Если в учебно-организационных документах не утверждено иное, то работа предоставляется в условиях информационно-образовательной среды для проверки преподавателю в установленный срок (например, за 7 календарных дней до даты защиты). Это позволяет при необходимости скорректировать итоговую работу в соответствии с целями и задачами курса.

При организации образовательного процесса с применением дистанционных технологий непосредственно задействованы следующие подразделения, выполняющие определенные ключевые функции.

Кафедра (ее основные функции в контексте применения дистанционных образовательных технологий):

- разработка программ по повышению квалификации и переподготовке руководителей, педагогических работников и специалистов системы образования, учебных и учебно-тематических планов;
- разработка учебно-методического обеспечения, в том числе контрольно-измерительных материалов в электронном виде, эффективном при применении в условиях информационно-образовательной среды;
- экспертный контроль качества учебно-методического обеспечения;
- взаимодействие со слушателем в условиях информационно-образовательной среды в соответствии с учебно-тематическим планом, исходя из целей и задач программы повышения квалификации или переподготовки;
- учет результатов текущего контроля, контроля выполнения самостоятельной работы и итоговой аттестации слушателей;

Учебный отдел:

- формирование учебных групп;
- оформление документации, сопутствующей обучению: прием заявлений о зачислении на курс, оформление журнала и регистрационных листов, оформление приказа о зачислении и окончании курса, формирование бланков ведомостей текущего и итогового контроля и контроля выполнения самостоятельных работ.

Информационно-ресурсный отдел:

- обеспечение бесперебойной работы информационно-образовательной среды;
- формирование структурных компонентов информационно-образовательной среды и предоставление регламентированного доступа к ним для всех участников образовательного процесса;
- оптимизация использования дистанционных образовательных технологий;
- консультирование слушателей, тьюторов и преподавателей по техническим вопросам использования дистанционных образовательных технологий и работе в условиях информационно-образовательной среды;
- публикация в условиях информационно-образовательной среды учебно-методического обеспечения курса.

Организация повышения квалификации и переподготовки с использованием дистанционных образовательных технологий требует создания ряда условий для слушателей, преподавателей и других участников этого процесса. Наиболее оптимально эти условия позволяет создать специализированная информационно-образовательная среда с одной стороны и целенаправленная работа структурных подразделений с другой стороны. Основополагающими документами при организации работы в этом направлении в настоящее время можно считать Закон об образовании в Российской Федерации» и Приказ Минобрнауки России от 09.01.2014 N 2 "Об утверждении Порядка применения организациями, осуществляющими образовательную деятельность, электронного обучения, дистанционных образовательных технологий при реализации образовательных программ".

Мижериков В.А., к.п.н., доцент,
ГБОУ ВПО МО «Академия социального управления», Москва, Россия

ПЕДАГОГ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

Стало общепризнанным утверждение, что современное общество является по сути своей инновационным, эффективное функционирование которого полностью зависит от скорости внедрения новой информации во все его сферы. Как феномен новой общественно-экономической организации, *инновационное общество* представляет собой высокоэффективную социально-экономическую систему с присущим ей интенсивным способом производства, при котором источником конкурентного преимущества становится новое качество человеческих ресурсов, их способность не только с высокой частотой генерировать новые рациональные идеи, но и обеспечивать максимальный темп их внедрения [1.49]. Неслучайно в России создана неправительственная организация, занимающаяся разработкой инновационных технологий в важнейших отраслях жизни общества и государства - Институт Инновационного Развития. Именно её деятельность способствует тому, чтобы инновационное общество было не просто открыто и приспособлено к инновациям, а само непрерывно генерировало бы новации всех уровней. Такое общество будет динамичным и устойчивым при соблюдении одного, но важнейшего условия: оно должно быть способно верно оценивать последствия внедрения каждой инновации и ещё на начальном этапе надёжно отсеивать те, которые представляют угрозу жизни и личности.

От понятия «инновационное общество» перейдём к понятию «*человек инновационный*», т.е. человек, который увеличивает личное потребление, сохраняя или даже уменьшая при этом расход ресурсов. Чтобы не потеряться в информационном обществе, человек вынужден постоянно повышать своё личное качество (свой персональный человеческий капитал) до требований неуклонно возрастающего уровня общественного развития.

Инновационный процесс в образовании представляет собой совокупность процедур и средств, с помощью которых педагогическое открытие или идея превращаются в социальное, в том числе, образовательное нововведение. Инновационные процессы следует отличать от локального эксперимента или внедрения отдельных новшеств. Например, введение дополнительного элективного курса в школу ещё не делает её инновационной. Инновационная деятельность характеризуется системностью, интегральностью, целостностью. Таким образом, деятельность, которая обеспечивает превращение идей в нововведение, а также формирует систему управления этим процессом и есть инновационная деятельность. *Инновационная деятельность* - комплекс принимаемых мер по обеспечению инновационного процесса на том или ином уровне образования, а также сам процесс. К основным функциям инновационной деятельности относятся изменения компонентов педагогического процесса: смысла, целей, содержания образования, форм, методов, технологий, средств обучения, системы управлении и т.п. Позиция людей (и педагоги не составляют исключения) по отношению к нововведениям различна, одни склонены к их принятию, другие - более консервативны. Иногда в одном человеке одновременно уживаются различные проявления в отношении новаций из разных областей его деятельности.

Необходимость в инновационной направленности педагогической деятельности в современных условиях развития общества, культуры и образования определяется рядом обстоятельств: обновлением системы образования, методологии и технологии организации учебно-воспитательного процесса в учебных заведениях различного типа; усилением гуманитаризации содержания образования; непрерывным изменением объема учебных дисциплин; введением новых учебных предметов, которые требуют постоянного поиска новых организационных форм и технологий обучения; изменением характера отношения учителей к самому факту освоения и применения педагогических новшеств; вхождением общеобразовательных учебных заведений в рыночные отношения; созданием новых типов учебных заведений, в том числе и негосударственных.

Рассматривая инновационный процесс в образовании в трех основных аспектах: социально-экономическом, психолого-педагогическом и организационно-управленческом, А. В. Хуторской считает, что именно наличие этих аспектов создает условия, в которых протекает инновационный процесс, причем они могут и способствовать, и препятствовать ему [8.21]. Кроме того, имеет место единство трех составляющих инновационного процесса: создания, освоения и применения новшеств.

Именно такой трехкомпонентный инновационный процесс и является чаще всего объектом изучения в ***педагогической инноватике*** — учении о создании педагогических новшеств, их оценке и освоении педагогическим сообществом, использовании и применении на практике.

Инновационный процесс представляет собой совокупность процедур и средств, с помощью которых педагогическое открытие или идея превращается в социальное, в том числе образовательное, нововведение. Особенность инновационного процесса — его циклический характер, выражающийся в следующей структуре этапов, которые проходит нововведение: возникновение, быстрый рост в борьбе с оппонентами, зрелость, освоение, распространение, насыщение, рутинизация, кризис, финиш (А. В. Хуторской).

Инновационные процессы следует отличать от локального эксперимента или внедрения отдельных новшеств. Например, введение дополнительного элективного курса в школу еще не делает её

инновационной. *Инновационной* называется деятельность, которая обеспечивает превращение идей в нововведение, а также формирует систему управления этим процессом, т. е. комплекс принимаемых мер по обеспечению инновационного процесса на том или ином уровне системы образования, а также сам процесс. Она характеризуется системностью, интегральностью, целостностью.

К *основным функциям инновационной деятельности* относятся изменения компонентов педагогического процесса: смысла, целей, содержания образования, форм, методов, технологий, средств обучения, системы управления и т. п.

Позиции педагогов по отношению к нововведениям весьма различны: одни склонны к их принятию, другие более консервативны.

Известный психолог К. Роджерс разработал следующую классификацию субъектов инновационной деятельности: 1) *новаторы* (2,5 % от численности коллектива); 2) *ранние реализаторы* (13,5 %); 3) *предварительное большинство* (34 %); 4) *позднее большинство* или «*средние реализаторы*» (34 %); 5) *колеблющиеся* (16 %).

Если педагог привыкает жить в полном согласии с внешне заданными нормами и правилами, его инновационные способности гаснут. Стандартизация поведения и внутреннего мира педагога сопровождается тем, что в его деятельности все большее место занимают инструктивные предписания. В его сознании накапливается все больше готовых образцов педагогической деятельности, такой учитель легче адаптируется к педагогическому сообществу, но при этом снижается его креативность.

Мало создать педагогические новшества, какими бы привлекательными и проработанными они ни были, но освоить их без надлежащей организации инновационных процессов, т. е. без понимания того, как эти новшества внедрять, осваивать и сопровождать, невозможно. Способность педагогического коллектива и отдельного педагога к инновационной деятельности можно сформировать, если руководитель школы будет систематически погружать их в проведение системного анализа достоинств и недостатков своей деятельности на основе показателей уровней воспитанности и обученности учащихся. При этом основными факторами, влияющими на профессиональный рост и мастерство учителя, выступают самостоятельные усилия по освоению достижений психолого-педагогической науки, передового опыта, совершенствование оценочной деятельности педагога и руководителей образовательного учреждения, позитивная мотивация педагогического труда, неформальный характер творческого общения мастеров педагогического труда.

Простое накопление опыта не обеспечивает более продуктивную или успешную профессиональную деятельность. Можно хорошо знать теорию, но не следовать ей, можно видеть свои педагогические ошибки, но не стремиться их исправить.

Педагог может занять по отношению к опыту различную *позицию*:

- принять его к сведению как данность, отказавшись от ситуативной, эмоциональной или какой-либо другой оценочной реакции (зафиксировать наличие подобного опыта);
- оценить его с точки зрения определенной системы критериев и показателей успешности;
- проникнуть в структуру и механизмы профессиональных действий, чтобы понять секрет их продуктивности (непродуктивности);
- начать поиск аргументов, отрицающих профессиональную значимость опыта, дискредитирующих его носителей, и т. д.

Когда накопленный опыт воспринят, осознан и получил оценку, возникает вопрос: какую стратегию дальнейшей работы с ним целесообразнее избрать? Обычно при ощущении полноты (избытка) позитивного опыта у субъекта возникает желание поделиться им с другими, и перед ним встает практическая задача организации обобщения и передачи опыта.

Педагогу-профессионалу важно научиться работать с любым, даже негативным, опытом, приобретая умение анализировать результаты деятельности и адекватно соотносить себя с ними. С точки зрения И.А.Колесниковой, «продуктивно изучение и обобщение причин негативного опыта (профессионального неуспеха), рефлексия по поводу которого также содержит эвристический потенциал (негативная эвристика)»[2.235].

Особым образом характеризуется ситуация, когда инноватором является директор школы или его заместитель. В этом случае ему необходимо предусмотреть следующие ***возможные варианты реакций на его инновационные действия***:

- *фаза отрицания* — подчиненный в состоянии оцепенения, шока, растерянности. Здесь еще происходит ориентация на прошлое. На первой фазе зачастую отрицательную роль играет недостаточная информированность педагогического коллектива о характере нововведения, поэтому целесообразно, игнорируя проявление недовольства, ориентировать подчиненных на будущее, давая им время для адаптации;
- *фаза сопротивления* — возможно проявление подчиненными раздражения, возникновение у них депрессии, связанной с ощущением неизбежности перемен. Руководителю необходимо поддерживать колеблющихся. Но порой целесообразным может быть и резкое столкновение мнений;
- *фаза исследования* — подчиненный, согласившись с неизбежностью перемен, начинает ориентироваться в новых формах деятельности. Руководителю необходимо следить за процессом, поддерживать его динамику, из обилия идей выделить приоритеты;

- *фаза вовлеченности* — возникновение творческих групп. На данном этапе необходимо совместно с подчиненными разрабатывать долгосрочные цели, сосредоточившись на создании новых символов и ритуалов.

Стремительно изменяющиеся условия жизнедеятельности требуют от современного учителя и руководителя ***инновационного поведения***, т.е. активизации педагогической деятельности и систематического внесения в нее элементов творчества. Инновационное поведение создает условия для максимального развития индивидуальности педагога. Для того чтобы стать инноватором, полезно осознать необходимость перемен, настроить себя позитивно и избавиться от психологических барьеров и «комплексов», мешающих реализации инновационной деятельности.

Основная проблема управления преобразованиями заключается в возникновении феномена сопротивления им. В качестве *аргументов против введения новшеств* часто приводят суждения, построенные как набор вариаций на тему «Да,но … »:

- «*это у нас уже есть*». Как правило, в качестве примера приводится сходное нововведение. В данном случае задача оппонента — доказать обманчивость сходства и значимость различий;

- «*это у нас не получится*». В подтверждение данного тезиса обычно приводятся объективные, на взгляд говорящего, условия, делающие введение конкретного новшества невозможным;

- «*это не решает главных проблем*». Такое утверждение делается как бы с радикальных позиций. Новшество в этом случае получает образ паллиатива (неисчерпывающего, временного решения, полумеры), а инноватор — черты недостаточно смелого проводника подлинного прогресса. Поскольку разведение главного и второстепенного — дело интерпретации, возможность отвода нововведения почти гарантирована;

- «*это требует доработки*». Безусловно, каждое новшество, каждый проект нуждается в доработке. И, выдвигая этот тезис, действительно указываются слабые места нововведения. Новшество наделяется характеристикой «сырого», и поэтому проводить его в жизнь вроде бы не следует;

- «*здесь не все равноценно*». Если отсечь некоторые детали у новшества, то ощутимого запланированного эффекта уже не предвидится;

- «*есть и другие предложения*». В этом случае подразумевается альтернатива данному новшеству, но вовсе не с целью предложить лучшее решение, а лишь для того, чтобы вообще отвлечь внимание от применения новшеств.

Перечисленные стереотипы подходят для описания закономерностей почти любых педагогических нововведений. Любой педагог-инноватор, как правило, встречался с некоторыми, или со всеми вышеприведенным аргументами. Зная логику оппонентов, инноватору целесообразно заранее подбирать контраргументы на подобные суждения, а также делать упреждающие шаги, чтобы нейтрализовать возможные воздействия на инновационный процесс со стороны его противников.

Кроме того, возможны и иные реакции окружения, вынуждающие человека прекратить инновационную деятельность. Они выражаются высказываниями типа: «инициатива наказуема», «не высовывайся», «тебе больше всех надо?», «вперед батьки не лезь», «на наш век хватит», «это надо согласовать» и т. п. Для того чтобы выяснить, что именно скрывается за тем или иным высказыванием, предложением его руководителей, коллег, подчиненных, потребуется серьезная рефлексивная работа.[8]

В общей структуре творческой деятельности можно выделить ряд основных подсистем, которые намечают ***этапы процесса развития творчества педагога*** и помогают в организации профессионального самовоспитания в этом направлении: процесс развития творческой деятельности; личностные качества творца; внешние признаки проявления творческой деятельности; среда и условия, при которых возможно развитие творческих способностей; диагностика развития творческой индивидуальности учителя.

Как известно, основными *компонентами процесса развития творческой деятельности учителя* являются: а) постановка задачи поэтапного развития творческого отношения к усвоению профессиональных знаний; б) наличие принципиальной схемы разрешения данного замысла, в которой четко разграничены роль и самостоятельная деятельность учителя в развитии индивидуальных творческих возможностей.

Возможные ***модели творческой педагогической личности***:

- *педагог-лидер* — способен выдвинуть яркую, оригинальную педагогическую идею и повести за собой весь педагогический коллектив;

- *педагог-генератор педагогических идей* — создает новые педагогические гипотезы, рожденные собственным опытом, и немедленно проверяет их в практике обучения и воспитания;

- *педагог-энтузиаст* — увлечен своей практической деятельностью, захвачен своим поиском и увлекает им ребят;

- *педагог-исследователь* — постоянно изучает, анализирует факты педагогической деятельности. Неоднократно проверяет себя, создает свои модели решения проблем.

В условиях инновационного образовательного учреждения идет активный процесс личностного самоопределения каждого участника образовательного процесса (и обучающихся, и педагогов), что весьма заметно может отразиться на характере взаимоотношений людей. Учитель, классный руководитель, директор школы и сама школа могут выступать и уже выступают в качестве авторов, разработчиков, исследователей, пользователей и пропагандистов инновационных процессов, участвуя в различного рода конкурсах, проводимых в рамках реализации национального проекта «Образование».

В реальной практике характер инновационных процессов определяется содержанием предполагаемых результатов, степенью сложности и новизны внедряемых предложений, а также степенью готовности учителей-практиков к инновационной деятельности.

При управлении инновационными процессами в школе с учетом прогноза конечных результатов основная часть этих действий обсуждается коллегиально. Самые крупные мероприятия программной инновационной деятельности разрабатываются групповым методом.

В конкретной программе определяют исходную позицию деятельности каждого члена коллектива (или звена школы), прогнозируют окончательный результат деятельности, определяют время для достижения намеченной цели, обеспечивают улучшение существующих условий.

Педагог эвристической ориентации, как справедливо считает А.В.Хуторской, обладает следующими *качествами*:

- осознает смысл и цели педагогической деятельности, связывает их с творческой самореализацией природных возможностей детей;
- имеет собственную педагогическую позицию, которую соотносит с позицией других педагогов и образовательного учреждения в целом; умеет формулировать и творчески решать собственно педагогические и функционально педагогические задачи;
- умеет составить целостную образовательную (воспитательную) программу, учитывающую реальных детей, требования государственных образовательных стандартов, новые государственно-общественные подходы к воспитанию, общешкольные установки, свои педагогические ориентиры; соотносит окружающую быстро изменяющуюся реальность с собственной деятельностью, корректируя образовательный (воспитательный) процесс по мере необходимости;
- обладает способностями видеть индивидуальные способности воспитанников и выстраивать педагогически целесообразное взаимодействие с ними с учетом индивидуальных особенностей каждого;
- способен организовать рождение детских творческих замыслов и помогать детям в их реализации и в конечном счете в творческом развитии их личности;
- владеет формами и методами эвристической деятельности: использует личный опыт и мотивы воспитанников, помогает им поставить цель, обеспечивает их выбором видов деятельности, учит соотносить свою цель с результатом, применяет доступные детям формы рефлексии и самооценки;
- способен изменять направление поиска в соответствии с изменяющейся реальностью;
- умеет увидеть детские открытия и иные формы культурного самовыражения воспитанников, помогает их развитию;
- владеет различными формами организации индивидуальной творческой работы и ее защиты;
- умеет подготовить качественную характеристику образовательных изменений воспитанника, оценить многообразную палитру развития его личностных качеств;
- способен к личностному творческому росту, рефлексивной деятельности, осознанию собственных изменений[8.19].

Для эвристической деятельности педагога (учителя) характерны, как пишет А. В. Хуторской, следующие п р и з н а к и :

1) осуществляется учителем на основе его личностного образовательного потенциала, индивидуальных способностей, мотивов и целей;

2) приводит к созданию нового для учителя образовательного продукта, соответствующего типу осуществляемой деятельности;

3) вызывает субъективные трудности и проблемы в деятельности учителя, обусловленные недостаточным владением методами, средствами и другими условиями, необходимыми для ее осуществления.

Таким образом, эвристическая позиция работника образования понимается как творческая природа его педагогической деятельности, выражающаяся в индивидуально-творческом развитии педагога и детей, в сочетании приемов алгоритмизации и творчества, в способности педагога к импровизации, к усвоению чужого опыта путем творческого осмысления, переработки и органического включения его в собственную практику[8.58].

Изучение практики работы отечественных *педагогов-новаторов* конца 1980-х — начала 1990-х гг. прошлого века показало, что в применяемых ими системах и технологиях явственно просматривается эвристический компонент, хотя подходы были весьма различными. Проанализировав их деятельность, А.В.Хуторской выделяет с е м ь таких п о д х о д о в :

- *ремесленный* — учащиеся в своей деятельности опираются на знания и опыт учителя;
- *ускоренный* — творческое решение педагогом преимущественно задачи на ускорение образовательных процессов, а не на творческую самореализацию детей;
- *углубленно-смысловой* — интенсивное продвижение в глубь изучаемого предмета с помощью репетиторов, учителей-тьюторов. К данной категории учителей можно отнести и сторонников проблемного обучения, строящих обучение через отыскание и решение научных проблем изучаемого предмета;
- *методологический* — перевод деятельности школьников с традиционной на метапредметную;
- *личностно-гуманистический* — движение идет не «с предметом к детям», а «с детьми к предмету» (Ш. А. Амонашвили, Е. Н. Ильин);
- *коммуникационный* — через внешнюю мотивировку деятельность детей приобретает творческий характер (И. П. Иванов, С. Н. Лысенкова);

- *философский* — творчество детей имеет ярко выраженную внутреннюю мировоззренческую направленность, а результаты обучения рассматриваются и оцениваются с позиции личностного самосозидания ученика [4].

Подводя итог рассмотрению эвристической позиции педагога, еще раз подчеркнем, что только тот педагог, в чьей деятельности соотношение между воспроизводящими и творческими элементами активно изменяется в пользу последних, в состоянии эффективно воспитывать творческую, самостоятельную и ответственную личность.

Список использованных источников:

1. Атоян В.Р. К вопросу теории инновационного общества / В.Р.Атоян,В.Ю.Лопухин *//Креативная экономика.* — № 10 (46) — 2010. — *С. 49-56.*
2. Колесникова И.А.Педагогическая праксеология: учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. / И.А.Колесникова, Е.В.Титова.— М., 2005. — С. 234 — 236.
3. Мижериков В.А. Управление общеобразовательным учреждением: словарь-справочник / под ред. П. И. Пидкасистого. — М., 2010.
4. Мижериков В.А., Юзефавичус Т.А. Введение в педагогическую деятельность: учеб. пособие для студентов пед. учеб. заведений / под ред. П. И. Пидкасистого. — М., 2005.
5. Мижериков В.А., Юзефавичус Т.А. Позиция педагога в инновационных процессах //Педагогика: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования / П.И.Пидкасистый, Т.А.Юзефавичус, В.А.Мижериков; под ред. П.И.Пидкасистого. — М.: Издательский центр «Академия», 2014. — 624 с. —(Сер. Бакалавриат), с. 216-226.
6. Пидкасистый П.И., Беляев В.И., Мижериков В.А., Юзефавичус Т.А. Педагогика / под ред. П. И. Пидкасистого. — М., 2010.
7. Хуторской А. В. Современные педагогические инновации на уроке. // Интернет-журнал «Эйдос». — 2007. — [Электронный ресурс] URL: http://www. eidos. ru/journal/2007/0705-4. htm (дата образования 05.06.09).
8. Хуторской А. В. Эвристическое обучение: Теория, методология, практика. —М., 1998. — С. 21.

Білик Н.І., к. п. н., доцент,
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В.Остроградського, м.Полтава, Україна

ПОЛТАВСЬКА РЕГІОНАЛЬНА ШКОЛА НОВАТОРСТВА КЕРІВНИХ, НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

З метою реалізації положень *Національної стратегії* розвитку *освіти* в Україні на 2012–2021 роки, відповідно до листів ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України від 26.06.2012 року № 01-02/392 «Про рекомендації щодо участі у заходах науково-методичного супроводу професійного розвитку керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників у межах діяльності Консорціуму закладів післядипломної освіти в 2012/2013 навчальному році»; «Про надання інформації щодо створення Регіональних, Зональних шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників» від 21.05.2013 року № 01-02/259; наказу ДОН Полтавської облдержадміністрації від 26.11.2012 року № 37) була створена Полтавська регіональна школа новаторства (РШН) та розроблено її Положення. Поява РШН – це вияв необхідності сучасного ефективного науково-методичного супроводу системи післядипломної педагогічної освіти відповідно до вирішення завдань розвитку й забезпечення стратегічних і тактичних дій щодо постійного вдосконалення фахової майстерності освітян Полтавської області.

Тому роль регіональних шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників як форм удосконалення інноваційного потенціалу педагога в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, надзвичайно важлива.

3. Характеристика інноваційної розробки.

Регіональна школа новаторства – особлива форма педагогічного бачення через призму новаторських ідей. У числі інших найістотніших моментів вона включає в себе, передусім, мету співтворчості керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників на всеукраїнському, регіональному та районному (міському) рівнях, а також обґрунтування проявів – від емоційних до науково виражених і ґрунтовно прорахованих заходів, а також з'ясування її освітнього призначення, системи ціннісних орієнтирів, стійких прагнень й уподобань (як усвідомлених, так і рефлекторних), визначення свого місця серед інших форм педагогічної діяльності.

У школах новаторства концентруються відповіді на найскладніше питання: Як стати педагогом-новатором? Вона формує особливий погляд педагога на світ, його тлумачення крізь призму національних цінностей і національних цілей, розвиває його готовність до інноваційної діяльності.

Педагогічна проблема РШН – «Впровадження технологій новаторської діяльності в контексті розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у післядипломній освіті».

Метою діяльності РШН є посилення новаторського руху в освітньому просторі регіону, виявлення, популяризація педагогічних технологій, проектів тощо та всебічне впровадження їх у педагогічну практику, підвищення фахового рівня керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної педагогічної освіти Полтавської області.

Діяльність РШН відбувається за такими напрямами:

- розвиток професійної компетентності педагогічних працівників, підвищення результативності та якості навчально-виховного процесу завдяки впровадженню нових педагогічних технологій і методик науково-методичного забезпечення діяльності освітніх округів в умовах реформування освітньої галузі;
- визначення актуальних потреб щодо науково-методичного забезпечення інноваційної діяльності педагогічних працівників;
- організація підвищення професійного рівня слухачів РШН на науково-методичних засадах шляхом залучення до роботи в ній науковців та фахових викладачів і методистів;
- нові форми впровадження і поширення передового педагогічного досвіду як необхідна умова створення інноваційного освітнього середовища;
- бібліотеки Полтавщини на допомогу розвитку освіти в регіоні;
- діяльність методичних служб в умовах єдиного освітнього простору;
- організація роботи зональних шкіл новаторства Полтавського регіону.

Основні завдання РШН:

- вивчення й популяризація інноваційних педагогічних технологій, вирішення проблем оновлення й модернізації науково-методичного забезпечення навчальних закладів області;
- пропаганда перспективних моделей новаторського досвіду з актуальних проблем педагогічної та управлінської діяльності;
- підвищення фахової компетентності й педагогічної майстерності педагогічних та управлінських кадрів;
- організація професійної взаємодії та співпраці фахівців із питань післядипломної педагогічної освіти з різних регіонів України, обмін досвідом роботи ЗШН;
- сприяння створенню інноваційного освітнього простору післядипломної педагогічної освіти через упровадження досягнень психолого-педагогічної науки в освітній процес навчальних закладів області.

7. Зміст і структура інноваційної розробки.

Регіональна школа новаторства тісно співпрацює із зональними школами новаторства (ЗШН), що створені на базі рай(міськ)методкабінетів визначених управлінь освіти виконавчого комітету та відділів освіти міської ради та райдержадміністрацій.

Модель організації та функціонування шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників у Полтавському регіоні має такий вигляд:

8. Упровадження виконаної розробки:

Здатність регіональних і зональних шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників достатньо гнучко реагувати на запити суспільства, зберігаючи при тому накопичений позитивний досвід, має надто велике значення.

Якісно зорієнтована післядипломна педагогічна освіта потребує посилення уваги до підвищення рівня професійної компетентності педагога та рівня сформованості компетентностей учнів.

Отже, напрямами професійного розвитку сучасного фахівця стають: розвиток творчого мислення; розвиток професійних компетентностей; формування вмінь для роботи з інформаційними ресурсами; прагнення до новаторства. Реалізацію цих напрямів забезпечує наступна послідовність дій: розуміння потреби якісно зорієнтованої освіти у знаннях, їхньому накопиченні за рахунок підвищення кваліфікації, самоосвіти, взаємодії учасників навчального процесу в локальній мережі зональних шкіл новаторства та в глобальній мережі Інтернет в рамках регіональних і Всеукраїнської школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників.

Мережева взаємодія є інструментом ефективного позиціювання РШН і ЗШН в освітньому просторі.

Створення моделі мережевої взаємодії – це найефективніший шлях для вирішення завдань модернізації системи освіти: якісної зміни системи ресурсного забезпечення, управління, оновлення змісту освіти, тому що мережева взаємодія дозволяє будувати програми реального вирішення галузевих завдань – диференціацію, варіативність, інтеграцію загальної, допрофесійної та післядипломної освіти.

Під мережевою взаємодією маємо на увазі різні за типом і масштабами зв'язки між школами новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників та їхніми координаторами в єдиному освітньому просторі. Їхня мережева взаємодія є найефективнішим механізмом розповсюдження і розвитку новаторських ідей. Взаємодія учасників Всеукраїнської школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників, РШН і ЗШН розширює можливості мережевого спілкування.

Мережеве спілкування (англ. *computer-mediated communication*) – це особлива форма комунікації, в процесі якої відбувається взаємодія людей один з одним в мережі Інтернет, та здійснюється шляхом обміну знаковими, та/або мультимедійними повідомленнями.

Інтернет відкрив безмежні й нові можливості для спілкування. Безпосередньо Інтернет стирає всі межі й забезпечує поширення інформації для майже необмеженого кола людей. Дає можливість людям у будь-якій точці планети без певних зусиль включитися в обговорення насущних проблем. Двигуном Інтернету є все населення Землі, і це дає можливість йому розвивається своїми силами. Інтернет – так сказати одне з найзначніших і яскравіших демократичних досягнень технологічного процесу. З появою Інтернету інформація, і право на правду і свободу слова стає потенційним надбанням і можливістю більшої частини мешканців планети, за допомогою Інтернету люди можуть об'єднуватися і взаємодіяти незалежно від тимчасових, відстані, державних та інших кордонів.

Така взаємодія включає педагогічні взаємовідносини, особистісно значиме відображення один одного, яке виявляє внутрішній стан і власне педагогічну взаємодію, веде до розвитку пізнавальної діяльності, формування й удосконалення соціально значимих якостей учасників шкіл новаторства.

Мережева взаємодія педагогів – це засіб підвищення їхньої професійної компетентності, що володіють знаннями своєї галузі і поповнюють їх шляхом самоосвіти, здатних застосовувати інноваційні технології, творчих, енергійних, комунікативних та ініціативних.

Проектування бази даних в Інтернеті повинно базуватися на принципах системності; сумісності; актуальності інформаційних потреб користувачів; адекватності відображення стану предметної галузі; єдності джерела інформації; уніфікації лінгвістичного забезпечення; уніфікації технології; інтеграції в інформаційному масиві документів предметної галузі достовірності й своєчасної актуалізації інформаційних масивів.

Спираючись на вищезазначені принципи, нами створено на платформі «Google» сайт Полтавської регіональної школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників (https://sites.google.com/site/novpoltava), що складається з чотирьох основних розділів («Головна», «Зональні школи новаторства», «Методичний навігатор», «Бібліотечка педагога-новатора») та шести допоміжних («Новини», «Контакти», «Гостьова книга», «Стіна обміну думками», «Карта сайту», «Оголошення»). Для зручності користування сайтом кожний розділ має горизонтальне й вертикальне меню.

Розділ «Головна» містить такі підрозділи:

- *«Екскурс в історію»*, де викладено матеріал про історію створення регіональної школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників;
- *«Нормативно-правова база»* містить наказ ДОН Полтавської облдержадміністрації від 26.11.2012 року № 37 «Про створення регіональної школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної педагогічної освіти» та Положення про Регіональну школу новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної педагогічної освіти;
- *«Співпраця»* (планується співпраця та співтворчість з РШН України);
- *«Склад РШН»* (дається повна інформація про склад Полтавської РШН, до якої входить 19 осіб (докторів наук – 3, кандидатів наук – 5, завідувачів РМК, директорів ЗНЗ та ін. – 11).

Розділ «Зональні школи новаторства» має карту з веб-сторінок одинадцяти зональних шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників, що поєднують 2–3(4) райони області. Усі ЗШН мають відповідний номер, який активований, тому легко можна перейти на будь-який сайт чи блог, створених самостійно координаторами цих шкіл новаторства. У цьому розділі міститься інформація про кількісний та якісний склад ЗШН.

До складу ЗШН увійшло 168 осіб (науковці, представники відділів освіти райдержадміністрацій, завідувачі РМК, методисти, директори шкіл, практичні психологи та ін.).

Кількісні та якісні показники ЗШН Полтавщини (на 1.01.2014 р.)

Розділ «Методичний навігатор» має 4 підрозділи:

- *«Події»* (основні події, які проводить РШН):

1) 22.02.2013 – Перша методична студія РШН з проблеми «Впровадження технологій новаторської діяльності в контексті розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у післядипломній освіті» (Полтава, ПОІППО;

2) 21.06.2013 – Друга методична студія РШН «Інноваційні підходи до формування та розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у системі неперервної освіти» у рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток освітнього округу Кременчуччини «Профільна освіта регіону»: досвід і перспективи» на базі Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля;

3) 10.10.2013 р. спільно з Національною академією педагогічних наук України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Департаментом освіти і науки Полтавської ОДА організовано та проведено Всеукраїнський круглий стіл «Проектування процесу навчання педагогічних працівників з андрагогічних позицій регіональної школи новаторства».

- *«Педагоги-новатори Полтавщини»* (розміщуються презентації педагогів-новаторів, які на високому науково-методичному рівні проводили майстер-класи під час роботи методичних студій РШН).
- *«Анкети, тести»* (де будуть знаходитися різні анкети, тести по виявленню, вивченню та впровадженню новаторського досвіду педагогів);

• *«Презентаційний фонд»* (це поступове наповнення різними презентаціями методичних скарбничок за відповідним фахом для: керівників ЗШН, вчителів української мови та літератури, початкових класів, географії, біології та ін.).

Розділ «Бібліотечка педагога-новатора» має 3 підрозділи:

• *«Бібліотечка ВШН»* (містить у повному обсязі матеріали І і ІІ Всеукраїнських Інтернет-конференцій, що проводяться у рамках Всеукраїнської школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників);

• *«Бібліотечка РШН»* (за 2012–2014 рр. опубліковано статей – 18, Інтернет-матеріалів – 3, що висвітлюють інформацію про діяльність Полтавської РШН).

• *«Інформаційний партнер»* – Всеукраїнський науково-практичний освітньо-популярний журнал «Імідж сучасного педагога». Тут розміщена інформація про досягнення педагогічного видання, яке 1 червня 2014 року відсвяткувало своє 15-річчя. Знаходяться матеріали журналу №8–9, 2013 р. за темою «Новаторський рух післядипломної педагогічної освіти України».

Таким чином, реалізація новаторських пошуків має слугувати фундаментом стратегічних дій регіональних і зональних шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників України на основі мережевої взаємодії. Ефективність діяльності цих співтовариств дасть можливість вийти на новий якісний рівень у системі післядипломної педагогічної освіти.

Тісна мережева взаємодія РШН освітніх установ післядипломної педагогічної освіти України сприятиме створенню міжрегіональних шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників, що сприятиме продуктивному обміну новаторським досвідом у вищезазначеному напрямі.

Василенко Н.В., к. п. н, доцент,
Вінницький обласний інститут післядипломної
освіти педагогічних працівників, м.Вінниця, Україна

МЕРЕЖЕВА ТЕХНОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ АТЕСТАЦІЇ КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Зміст інноваційної розробки визначає реалізація мережевої технології атестації керівників навчальних закладів у практику діяльності закладів післядипломної освіти. Це впровадження ІКТ, які є опорою всього освітнього співтовариства. Перевагою реалізації змісту мережевої технології є: поліпшення умов роботи учасників атестаційного процесу та залучення до роботи спеціалістів; надання можливості використання мережевої технології у навчально-виховному процесі; порівняння результатів досліджень з результатами інших учасників навчального проекту через локальну (з іншими дослідниками з цього самого навчального закладу, шкіл району та області) та глобальні (Інтернет) мережі, спілкуючись з експертами та іншими учасниками подібних проектів в інших містах та країнах.

У вітчизняних закладах освіти та системі управління освітою на всіх рівнях багато керівників не володіють уміннями та навичками оперативної адаптації до нових, швидкоплинних умов. У практиці діяльності навчальних закладів з'явилася потреба в подальшій розробці наукових основ управлінської діяльності як резерву осіб, які претендують на посаду керівників, як новопризначених на цю посаду та маючих значний досвід роботи на цієї посаді.

Особливість мережевої технології атестації керівників навчальних закладів визначається інтегрованою комплексною системою в масштабі навчального закладу, а не системою, що автоматизує якийсь один рід діяльності (роботу директора, його заступників), яка підтримує традиційний спосіб оптимального управління навчально-виховним процесом, і в той же час привносить в школу сучасні технології. Інформаційне середовище навчального закладу на основі мережевої системи - це повноцінне спілкування, можливості для співпраці і колективної роботи всіх учасників атестаційного процесу. Система має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс і проста в освоєнні. Досить включити комп'ютер у мережу навчального закладу, і з нього відразу можна працювати в системі.

Зміст мережевої технології атестації керівників навчальних закладів підтримують такі типи користувачів: адміністратори системи; завучі, директори, які атестуються; методисти Р(М)МК, методисти ОІППО; викладачі ОІППО; інспектори відділів освіти; обслуговуючий персонал. Як варіант можна використати ЕПШ- електронну профільну школу (інноваційна розробка автора 2013 року), Net Місто та інші модифікації сучасної мережевої технології навчання керівників навчальних закладів у системі післядипломної освіти, які дають змогу об'єднувати інформаційні ресурси, створювати освітній простір, що сприяє розвитку конкурентоспроможності керівних кадрів і педагогічних працівників.

Структура інноваційної розробки включає зарубіжний та вітчизняний досвід використання ІКТ у методичній роботі з керівниками і педагогами та організації навчального процесу в системі післядипломної освіти. Практично всі сайти та портали, інформаційні за своїм змістом, можуть бути використані для інформатизації мережевої технології оцінювання атестації керівників навчальних закладів. Вони постійно оновлюються та розвиваються.

До структури інноваційної розробки відносяться засоби (програмно-апаратні) інформатизації освіти як комплексні методи автоматизації навчальних занять, що використовують Інтернет для забезпечення доступу учасників освітнього простору до інформації про навчальний процес, а саме: залучення в єдиний освітній простір регіону керівників віддалених від освітніх центрів шкіл та організація навчання об'єднаних за проблемою; забезпечення умов для підготовки керівників щодо їх атестації; участь у навчальному процесі викладачів різних навчальних закладів, що працюють на основі дистанційних технологій. Важливо при атестації для комфортності керівників НЗ і членів атестаційної комісії поєднати по можливості з атестацією навчального закладу та іншими видами тематичних перевірок управлінської роботи та створити мережеву модель.

Мережева інтегрована модель атестації керівників навчальних закладів. У нашому дослідженні ,,модель" розглядаємо як абстрактний аналог системи, що дозволяє нам отримати не лише інформацію про результативність управлінської системи керівника навчального закладу, а й побачити взаємозв'язок і взаємозалежність всіх її складових. Таку інтегровану модель подано нами у вигляді системи різноманітних і різнорівневих зв'язків, які виникають у досліджуваній мережевій системі, а саме: функціональних, структурних; інформаційних; прогностичних, які передбачають цілеспрямований збір інформації, її систематизацію, аналіз і створення нової інформації, яка визначає стратегію і тематику управлінської діяльності й реалізується в різних творчих проектах.

Мережева технологія атестації керівників навчальних закладів відтворює інтегровану модель, яка системно об'єднує різні види моделей оцінювання їхньої атестації за такими напрямами. **За першим напрямом** відбувається об'єктивне оцінювання претендента на посаду керівника навчального закладу (мережева модель атестації керівників навчальних закладів претеденського оцінювання представлена у додаток 4, рис.1).

За другим напрямом передбачається так звана кадрова атестація, результатом якої є визначання відповідності щодо виконання вимог та обов'язків керівників навчального закладу (щойно призначених) щодо заняття посади, підготовки їх до створення власної циклограми управління представлена у додатку 4, рис.2).

За наступним варіантом є модель атестації з кваліфікаційного оцінювання, за якою можна дати по-справжньому правильну і об'єктивну оцінку складній і різнобічній діяльності директора сучасної школи при його атестації на підставі норм управлінської діяльності директора школи України (проект), що включають структуру і зміст управлінської діяльності керівників з базового стандарту та визначає рівень управлінської кваліфікації керівників навчального закладу.

Мережева технологія оцінювання атестації керівників навчальних закладів є інтегрованою моделлю, яка поєднує відповідно мережеву претеденденську модель оцінювання атестації керівників навчального закладу, мережеву кадрову модель оцінювання атестації керівників навчального закладу, мережеву кваліфікаційну модель оцінювання атестації керівників навчального закладу, які використовуються для оцінювання різних рівнів та форм управлінської діяльності.

Навчальний мережевий контент підготовки керівників навчальних закладів до їх атестації надано у додатку 3. Реалізація мережевої технології оцінювання атестації керівників навчальних закладів має відкритий освітній ресурс, що містить навчальні матеріали, посилання на фахові видання, електронні бібліотеки, віртуальні лабораторії, охоплює навчанням керівників навчальних закладів, забезпечує психолого-педагогічний супровід розвитку їхньої професійної компетентності та індивідуальної траєкторії системного та об'єктивного оцінювання управлінської діяльності керівників навчальних закладів.

Контент-реалізація мережевої технології атестації керівників навчальних закладів відповідає вимогам державних стандартів національної освіти України, навчальним програмам післядипломної та середньої освіти, санітарно-гігієнічним та іншим вимогам та містить електронні ресурси: інформаційно-технічну базу інститутів ППО; науково-методичний супровід науково-педагогічними та педагогічними працівниками ОІППО підготовки керівників до реалізації мережевої системи, їх атестації в системі ПО. Користувачі можуть взяти участь в on-line уроках, конференціях, навчальних форумах за участю мережевих викладачів; у творенні електронних підручників, навчальних посібників і електронних бібліотек для підготовки керівників до атестації як форми електронного навчання.

Контент-реалізація мережевої технології атестації керівників навчальних закладів містить тексти лекцій, медіа-уроки, інтерактивні тексти, тренажери, словники, віртуальні лабораторії, корисні посилання та ін. Основні технології реалізації мережевої системи щодо атестації керівників навчальних закладів є дистанційні, зокрема і форми дистанційного навчання для керівників, які претендують на посаду керівника, її займають та потребують кваліфікаційну атестацію.

Взаємодія забезпечується різними мережевими способами, такими як обмін друкованими матеріалами через пошту і телефакс, аудиоконференція, комп'ютерна конференція. Відеоконференція шляхом дистанційного навчання є перспективним засобом оцінювання управлінської діяльності керівників навчальних закладів. Для забезпечення доступу до використовуваних ІКТ керівник, учні та їх батьки, як правило, прикріплюються до місцевого центру дистанційного навчання (навчально-консультаційного пункту НКП), в якому, крім того, він може одержати первісну допомогу в освоєнні цих технологій в дистанційній платформі.

Електронна адреса дистанційної платформи ВОІПОПП: http://distant.voipopp.vn.ua/www/professorpage.php

Користувачі можуть взяти участь в on-line уроках, конференціях, навчальних форумах за участю мережевих викладачів. Розвиток і постійне вдосконалення електронного ресурсу здійснюється силами творчих викладачів ВОІПОПП та освітян Вінниччини.

Відгуки науково-методичних установ, закладів. Теоретичні положення та практичні напрацювання, що містяться в інноваційній розробці, впроваджено в процесі викладацької діяльності автора у Вінницькому обласному інституті післядипломної освіти педагогічних працівників, Житомирського ОІППО, Кіровоградського ОІППО, Полтавського ОІППО ім. М.В.Остроградського, Республіканського вищому навчальному закладі «Кримський гуманітарний університет», Рівненського ОІППО, Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

Апробація інноваційної розробки. Основні результати впровадження інноваційної розробки доповідалися на міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференціях; обласних нарадах керівників навчальних закладів та колегіях управління освіти і науки Вінницької обласної державної адміністрації; розроблялися інноваційні розробки системи ППО в рамках I-IV Національних Всеукраїнських виставок-презентацій „Інноватика в сучасної освіті", які відзначені медалями та дипломами НАПН і МОН України.

Публікації. Основні результати апробації інноваційної розробки опубліковано у наукових і науково-методичних працях (список додається).

Висновки. Таким чином, дослідження показали, що реалізація мережевої технології атестації керівників навчальних закладів дозволило суттєво підвищити контроль якості освітнього процесу та забезпечить його відкритість. Інтегрована модель (претендентського, кадрового, кваліфікаційного) реалізація мережевої технології атестації (претендентського, кадрового, кваліфікаційного) керівників навчальних закладів взаємопов'язані, у силу чого забезпечується взаємодія органів освіти, керівників, вчителів та громадкісті. Реальність впровадження мережевої технології атестації керівників висока, тому кожний навчальний заклад має доступ через web-інтерфейс і отримує персональну сторінку керівник навчального закладу.

Одержані (очікувані результи). Наукова новизна інноваційної розробки полягає в тому, що вперше розроблено теоретико-методологічні основи реалізації мережевої технології атестації керівників навчальних закладів як функціонування інноваційного освітнього середовища регіону, дістали подальший розвиток впровадження ІКТ у навчальний процес ІППО.

Теоретичне значення інноваційної розробки полягає в тому, що визначено можливості використання інформаційно-комунікативних технологій у закладах післядипломної освіти щодо підготовки керівників навчальних закладах до атестації, теоретично обґрунтовано реалізацію мережевої системи атестації керівників навчальних закладів.

Практичне значення інноваційної розробки полягає у тому, що матеріали, які в ній містяться, можуть бути корисними в процесі опанування слухачами курсів ПК ІППО курсу "Підготовка керівників навчальних закладів до атестації в системі ППО засобами дистанційного навчання".

Волошенко О.В., к. п. н., доцент,
Черкаський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників, м.Черкаси, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ЗРОСТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Професійна діяльність сучасного педагога зумовлена такими вимогами суспільства: як до особистості педагога, так і до результатів його праці, що постійно оновлюються, інколи змінюються й трансформуються. Саме тому процеси зростання професійної компетентності й самовдосконалення педагога, як особистісно-соціальне явище, являє собою інтерес:

- для самого педагога, який усвідомлено прагне до професійної компетентності, саморозвитку і самовдосконалення, які забезпечують його ефективну професійну діяльність і життєдіяльність;
- для тих інституцій, які зацікавлені в оптимізації праці педагога і досягненні ним конкретних результатів у процесі взаємодії із учнями;
- для тих, хто отримує освітні послуги [4, с.250].

Саме тому проблема зростання професійної компетентності, саморозвитку і самовдосконалення педагога була і залишається найбільш актуальною як для педагогіки, так і для психології. Значною мірою розв'язанню цієї проблеми сприятиме розробка і опис методики зростання професійної компетентності педагога у системі післядипломної освіти.

Значна частина вчених присвятили свої дослідження питанням професійної компетентності і саморозвитку педагогічних працівників, а саме: О.О.Бодальов, М.І.Кряхтунов, Н.В.Кузьміна, А.К.Маркова, В.Оконь, В.В.Олійник, К.Роджерс, В.О.Семиченко, С. А.Сисоева та інші.

Основними чинниками, що впливають на зростання професійної компетентності педагога і динаміку професійного саморозвитку і самовдосконалення є:

- конкретне соціально-культурне середовище і умови професійної діяльності;
- зовнішні соціальні вимоги;
- особисті цілі, мотивація та цінності тощо.

Післядипломна педагогічна освіта України – динамічна система, яка вимагає постійного оновлення відповідно до тих освітніх завдань, які ставить суспільство перед педагогами. Однак система курсової підготовки вчителів не завжди встигає за виникаючими змінами в освітньому просторі і, тому, потребує додаткових освітніх програм і заходів (дистанційних та / або факультативних курсів, семінарів, вебінарів тощо). Однією із найважливіших задач післядипломної педагогічної освіти є створення умов для зростання професійної компетентності педагогічних працівників.

Розглянемо **основні складові професійної компетентності педагогічного працівника** (схема 1.).
Як бачимо, нами заштриховано ті складові, які є визначальними у процесі зростання професійної компетентності і професійного саморозвитку педагогічного працівника у системі післядипломної освіти.
Завдання працівників системи післядипломної педагогічної освіти створити такі умови, щоб:

- активізувати мотиваційну спрямованість педагога щодо зростання професійної компетентності, саморозвитку і самовдосконалення та неформальної освіти;
- забазпечити систематичний або хоча б ситуативний та епізодичний професійний розвиток і саморозвиток;
- розширити спектр цілей професійної діяльності педагога, визначити місію педагогічного працівника у відповідності до сучасних умов;
- розробити завдання, виконання яких дозволить педагогу ефективніше досягати цілі професійної діяльності;
- періодично здійснювалась рефлексія щодо досягнення професійних цілей.

Найбільш затребуваними спецкурсами для педагогів Черкаської області є ті, які присвячені самоаналізу, професійному розвитку і саморозвитку, професійного самовдосконалення, психотерапії педагогічної праці. Це пов'язано з тим, що під час навчальних занять з педагогіки і психології відбувається актуалізація потреби педагога у подальшому професійному розвитку, саморозвитку, самовдосконаленні. Отже, відбувається зростання професійної компетентності педагогічного працівника. Саме актуалізація таких потреб є однією з істотних складових позитивної динаміки професійної компетентності педагога.

Вчені стверджують що для того, «щоб подія, незалежно від того, в якій вона іпостасі, зіграла свою доленосну роль в переході людини, як особистості і як суб'єкта діяльності на більш високий рівень розвитку, у неї мають бути сформовані як індивідуальні, так і психологічні передумови для адекватної і оптимальної за своїми результатами поведінки, що йде від нових для неї обставин життя або людини, що зустрілася на її життєвому шляху, яка здатна найсильнішим чином вплинути на його сходження на нові, більш високі щаблі розвитку »[4,111]. Таким чином, у системі післядипломної педагогічної освіти необхідно передбачати такі форми і методи навчання, які сприятимуть розширенню меж самосвідомості, професійної компетентності та розвитку тих особистісних якостей педагогів, які дозволять їм оптимізувати як свою професійну діяльність, так і життєдіяльність.

У системі післядипломної педагогічної освіти необхідно використовувати такі заходи, які сприяють формуванню певної ідентичності педагога. Наприклад: «Я – професіонал», «Я – сучасний педагог», «Я – компетентний педагог», «Я – успішний педагог», «Я педагог, який створює умови для розвитку учнів» і інші. Такі ідентичності, як правило, формуються у тих випадках, якщо педагог самостійно (або за допомогою інших) визначає і приймає свою місію у процесі професійній діяльності, яка може бути пов'язана із установками на себе як учителя-професіонала, на ефективну професійну діяльність або на досягнення учнями певних цілей. Саме акцент на професійній місії та ідентичності дозволяє моделювати і передбачати подальшу динаміку професійного зростання сучасного педагога.

Основними напрямками, з якими пов'язані процеси зростання професійної компетентності та професійного самовдосконалення педагога у системі післядипломної освіти, є:

- розвиток світоглядної позиції та розширення кругозору;
- удосконалення професійних і особистісних якостей;
- формування загальної, процесуальної та педагогічної культури;
- оновлення знань і формування професійної компетентності;
- актуалізація мотивації і здатності особистісного та професійного розвитку, вдосконалення, самоосвіти і самовиховання;
- формування умінь управління своєю поведінкою, потребами, емоціями і почуттями, оволодіння методами і прийомами емоційно-вольової саморегуляції; [4, с.252]
- Формування позитивного світосприйняття і мислення.

Проаналізуємо деякі аспекти перерахованих вище напрямків.

На розвиток світоглядної позиції та розширення кругозору сучасного педагога впливають як усвідомлені їм професійна місія та ідентичність, так і розуміння своїх основних цінностей і переконань. Іноді педагог, відповідаючи на питання: «Що для мене важливо? До чого прагну? Що має значення? У що вірю? Що не підлягає сумнівам?» приходить до усвідомлення професійних проблем і протиріч. Оскільки саме цей шар життєвого досвіду «включає» емоційне ставлення педагога до всього, що оточує його в професійному середовищі, усвідомлення і своєчасна корекція цінностей та переконань педагога дозволяє оптимізувати процеси зростання професійної компетентності, професійного саморозвитку і самовдосконалення.

Проведена нами діагностика значущих проблем у професійній діяльності педагога показала, що багато із них пов'язані із енергоінформаційними особливостями праці вчителя. Інформація та енергія, які поширюються в освітньому просторі, не завжди мають позитивний вплив як на педагога, так і на учнів. Саме тому набувають актуальності такі напрями професійного розвитку сучасного педагога як формування

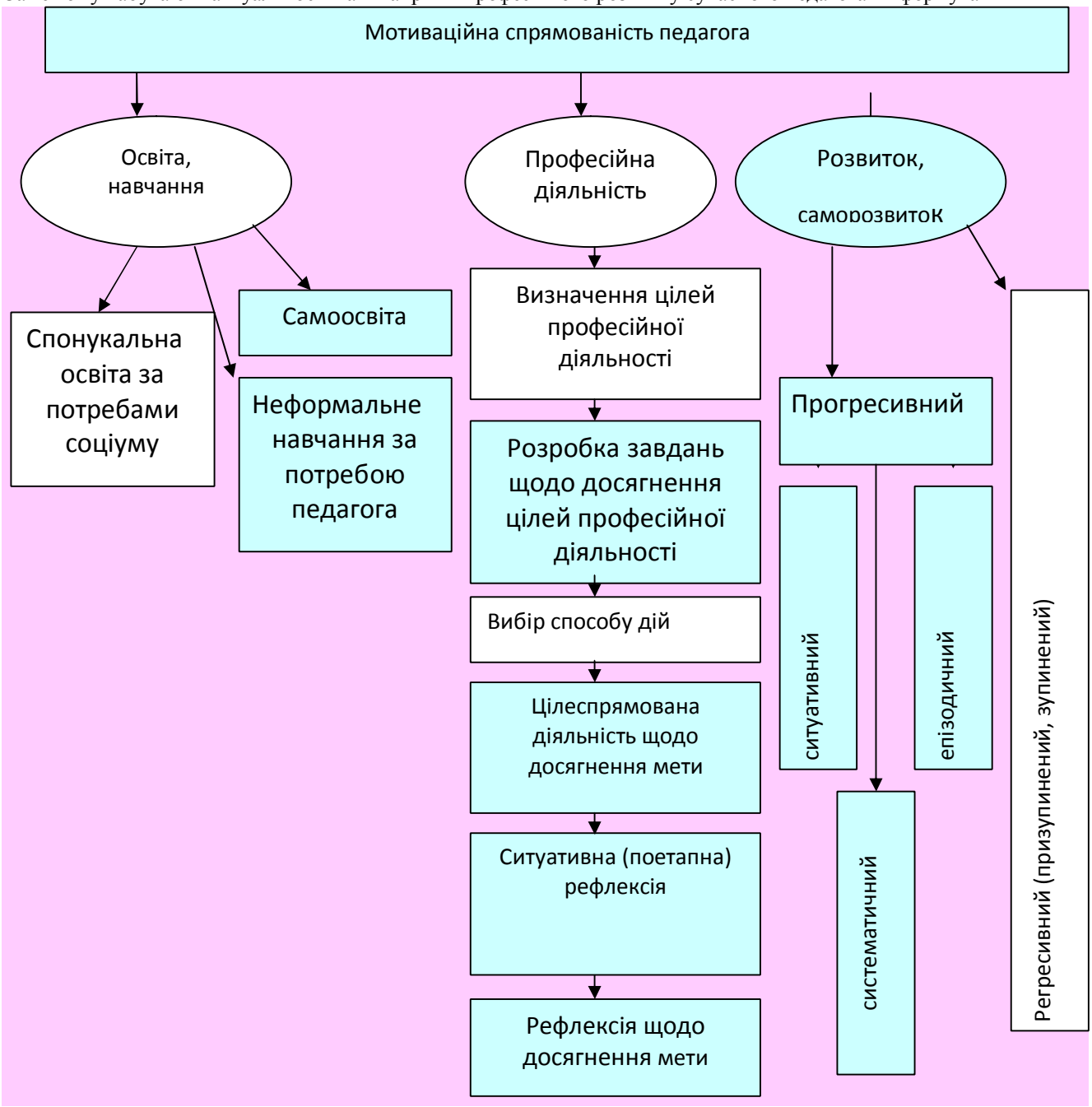

позитивного світосприйняття і мислення; умінь управління своєю поведінкою, емоціями і почуттями, оволодіння методами і прийомами емоційно-вольової саморегуляції. Дуже важливо, щоб педагог розумів, що:

• людина – є системою, що саморегулюється й самоскеровується;

• на клітини організму людини впливають інформаційні та енергетичні потоки, які ідуть від кожного учасника педагогічного процесу. Якість таких потоків інколи більш потужна, ніж зміст інформації, яку передає педагог учням.

Як стверджує О.Коробейнікова, вся інформація ззовні (почув, побачив, відчув на дотик тощо) надходить через органи почуттів спочатку у гіпофіз, а потім ділиться на два потоки. 50% інформації надходить у гіпоталамус, який регулює і координує правильну і злагоджену роботу нервової, імунної, ендокринної та інших систем. А 50% інформації надходить у наднирники, які є генератором гормонів емоцій. «Саме наднирники у відповідь на інформацію, що надійшла, на негативні для нас зовнішні подразники і викидають у кров різні гормони, внаслідок чого людина зазанає бурхливих емоцій і …страхів» [5, с. 7].

Ми живемо в такий час, коли вплив інформації та енергії на живі організми має такий вплив, що ігнорувати середовище, в якому протікає життєдіяльність людини вже неможливо. Сучасному педагогу необхідно навчитися відповідальній взаємодії із усім, що його оточує. Крім цього, йому необхідно сформувати усвідомлене і відповідальне ставлення дитини до самої себе і всього, що її оточує.

Якщо Вам не подобається те, що є у вашому житті, уважно проаналізуйте те, що ви «віддаєте» навколишньому світу на рівні думок, емоцій, слів, дій, проявів. Саме такий аналіз стане першим кроком до того, щоб наповнити своє життя позитивом, радістю, щастям і умиротворенням.

Таке розуміння призводить педагога до необхідності у більш відповідальному ставленні до власних думок, емоцій, почуттів, слів та дій. Поступово відбувається трансформація негативу у позитив на всіх рівнях особистості педагога. Відомо, чим більше позитиву несе в собі педагог учням, тим більш безпечним, цікавим, корисним і комфортним стає знаходження учня в освітньому просторі, здійснюється професійне та компетентнее вирішення професійних цілей і задач педагога.

Зростання професійної компетентності педагогічного працівника – це свідома робота педагога щодо вдосконалення професійної діяльності, особистісних якостей і мотиваційної спрямованості, які забезпечують професійне самоствердження, професійне самовираження й професійну самореалізацію особистості. У результаті педагогічний працівник реалізується в житті як професіонал, має розвинуті професійні знання, уміння та навички, здійснює неперервний професійний і особистісний розвиток.

Рушійною силою, відправною точкою і джерелом зростання професійної компетентності педагогічного працівника є усвідомлення ним потреби у професійному розвитку та саморозвитку. Ця потреба базується на протиріччі між тим рівнем досягнутого професійного розвитку і новими усвідомленими професійно-особистісними цілями і задачами.

І.С. Якіманська вважає, що освіченість дає не пізнання, а осягнення світу із індивідуальними цінностями, сенсами, значеннями. Без цього - процес пізнання формальний, безособовий, ззовні нав'язаний. Зростання професійної компетентності педагогічного працівника буде мати позитивну динаміку у тому випадку, якщо у системі післядипломної педагогічної освіти буде забезпечено формування трьох ключових складових професійної діяльності педагогічного працівника:

1. Знаю, як це зробити.
2. Можу це зробити.
3. Хочу це робити.

Таким чином, буде здійснюватись осягнення педагогом професійного світу із індивідуальними цінностями, сенсами, значеннями, які будуть узгоджені із загальнодержавними вимогами і стандартами.

У сучасному освітньому просторі простежується формування трьох типів культур: освітньої, персональної та комунікативної. Ці типи культур В.А.Нікітін визначає так:

- ✓ Освітня – визначає свободу вибору стратегій розвитку.
- ✓ Персональна – визначає свободу прикріплення до принципу та його демонстрацію.
- ✓ Комунікативна – визначає можливість оголошення й обговорення конфліктів, їх рефлексії навколо загальних проблем на різних рівнях (до глобального включно) й формування розуміння поза культурними й цивілізаційними відмінностями. [4, с.65]

Професіоналізм педагогічного працівника полягає в тому, щоб свобода і розуміння стали невід'ємними ознаками сучасного освітнього середовища. Завданням сучасного педагога є забезпечення входження учня у певну культуру.

Побудова логіки післядипломної педагогічної освіти, спрямованої на зростання професійної компетентності педагогічного працівника, може бути основана на циклі руху людини в освітній сфері, яку В.А. Нікітін представляє таким чином: ***учнівство*** (мистецтво постановки запитань) – ***виховання*** (демонстрація можливого у культур. Наприклад, що може сучасний вчитель?) – ***навчання*** (входження у певну діяльність. Я навчився використовувати… (технологію, метод, прийом) – ***підготовка*** (передача процедур діяльності. Я готовий до впровадження Державних стандартів (знаю, як це зробити, можу і хочу) – тренування (закріплення стандарту процедур. Я досконало володію методикою використання інтерактивних методів навчання) – ***самовизначення*** (рефлексія своїх можливостей і поява нових запитань. Навіщо все те ,що я вмію моїм учням?). [4, с.82] Саме тому навчальні заняття, які передбачені планами курсів підвищення кваліфікації, необхідно організовувати таким чином, щоб:

• Педагогічні працівники вчились ставити, конкретизувати й уточнювати такі запитання, які дозволять актуалізувати освітні потреби, пошук відповідей на актуальні питання й розвиток учасників освітнього процесу.

• Здійснювалось виховання у процесі пізнання й осягнення під час демонстрації можливого. Під час однієї із зустрічей П.Коельо сказав: «Вчити – означає показати, що це можливо. Вчитися – означає робити це можливим для себе». Отже, однією із ознак осучаснення освіти є зняття особистих обмежень і заборон у процесі досягнення освітніх цілей за рахунок демонстрації різноманітних можливостей на практиці.

• Відбувались підготовка й тренування щодо певних прийомів, технік, процедур діяльності. Оскільки у педагога є потреба формувати й розвивати нові компетенції й тренуватись використовувати їх у процесі життєдіяльності, актуалізується необхідність організації спеціальних практичних занять, спрямованих на формування відповідних компетенцій.

• Створювались умови для самовизначення, само ідентифікації та рефлексії власних можливостей педагогом.

Одним із показників професіоналізму сучасного педагогічного працівника є рівень його збалансованості. Збалансованість явищ і процесів, які відбуваються в освітньому середовищі, дозволяють оздоровити освітнє середовище, так і його учасників. Спрямовуючи людину до здоров'язбереження у процесі життєдіяльності, необхідно передбачити *баланс тілесного, емоційного, раціонального, соціального і духовного* особистісних вимірів. Саме тому, навчальні заняття у системі післядипломної педагогічної освіти, спрямовані на аналіз і виявлення ресурсів для відновлення балансу в структурі особистості педагога завжди знаходять позитивний резонанс.

У позитивній психотерапії використовується метод аналізу *збалансованості чотирьох сфер життєдіяльності* людини як-то: *тіло, діяльність, контакти і майбутнє*. Найбільше енергії, часу і зусиль переважна більшість педагогів приділяє саме діяльності! Таким чином, через постійну діяльність «як білка у колесі», відбуваються процеси психологічного вигорання та професійної деформації. Чи можливо ефективно діяти, не піклуючись про тіло, майбутнє, не приділяючи достатньої уваги контактам? Звичайно, ні! Отже, кожна сфера життєдіяльності людини є важливою і потребує гармонізації й відповідної уваги з боку особистості.

Важливою складовою професійної компетентності педагогічного працівника є його відповідальність. В Олени Коробейнікової є таке визначення: «Духовність – це міра відповідальності людини за власний життєвий шлях» [5]. Отже, будь-який життєвий шлях залежить від наших думок, емоцій, від наших виборів і здатності відповідати за себе та відповідально ставитися до своєї життєдіяльності і взаємодії із іншими.

Одним із найдавніших принципів педагогіки є принцип природовідповідності. А як відомо, у природі все збалансовано. Саме тому, однією із найважливіших задач оновлення освітнього простору є забезпечення відповідності життєдіяльності його учасників власним природним (індивідуальним) особливостям. Отже, провідною ідеєю оновлення освітнього простору є забезпечення збалансованості явищ і процесів, які відбуваються в освітньому середовищі. Такий баланс дозволить оздоровити освітнє середовище і зберегти здоров'я учнів і педагогів.

Спрямовуючи людину до здоров'язбереження у процесі життєдіяльності, необхідно передбачити *баланс тілесного, емоційного, раціонального, соціального і духовного* особистісних вимірів. Отже, в освітньому просторі навчального закладу доцільно створити умови для гармонійного розвитку усіх п'яти особистісних вимірів.

Одним із найважливіших завдань післядипломної педагогічної освіти є зміцнення «професійного фундаменту» педагогічного працівника. Саме вирішення цього завдання забезпечує ефективність, успішність і компетентність педагога у професійній дільності. Отже, зростає якість освітнього продукту, який створює вчитель.

Ми вважаємо, що важливими психолого-педагогічними ресурсами сучасного педагога, які забезпечують зростання його професійної компетентності є усвідомлена орієнтація у сучасному інформаційному просторі освіти; професійне мислення; професійно-технологічні уміння; любов до себе і до інших; емоційна рівновага; чесність та сміливість.

Зростання професійної компетентності вчителя як багатогранна проблема має безліч моделей вирішення. Проте основними компонентами, які забезпечують зростання професійної компетентності педагогічного працівника у системі післядипломної освіти, є активізація мотиваційної спрямованості педагогічних працівників щодо зростання професійної компетентності, створення умов для професійного розвитку і саморозвитку; розширення спектру професійних цілей і задач педагога на основі уточнення професійної місії та ідентичності педагогічного працівника; забезпечення супроводу педагога щодо ефективного досягнення цілей професійної діяльності та здійснення рефлексії щодо досягнення професійних цілей.

Список використаних джерел:

1. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М.: Знание, 1996. – 308с.
2. Оконь В.Н. Педагогика / В.Н. Оконь. – М.: Сфера, 1998. – 268 с.
3. Подласый И.П. Энергоинформационная педагогика/ Иван Павлович Подласый – М.: Дата Сквер, 2010. - 424с.
4. Психология и педагогіка / Под ред. А.А. Бодалёва. – М.: Институт психотерапии, 2002. – 585 с.

5. Хрипун В.И.Депрессия? Выход есть… Есть выход! / В.И.Хрипун, Е.В. Ивасенко, Е.Д. Коробейникова.– Черкассы: издатель Ю.А.Чабаненко, 2011. – 140с.
6. Хрипун В.І. Професійний саморозвиток педагогічного працівника у схемах і таблицях. – Черкаси: ОІПОПП. -2012.- 25с.

Крутенко О.В., к. п. н.,
Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників
м.Черкаси, Україна

ВИХОВНА СИСТЕМА ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ЧАСУ (РОЗВИТОК ІДЕЙ О.ЗАХАРЕНКА СУЧАСНИМИ ПЕДАГОГАМИ)

Проблема організації виховної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі є такою, що є актуальною в усі часи. На даний момент її важливість збільшилась в багато разів. У листі МОН України «Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році» від 25.07.2014 року № 1/9-376 зазначається: «В контексті нових викликів, що постали перед країною, педагогічним працівникам необхідно переглянути практику виховної роботи та захисту дітей в навчальному закладі».

Основні завдання, що стоять перед педагогами, зводяться до наступного:

- ✓ Забезпечити максимальну психологічну та педагогічну підтримку усім школярам, щоб вони відчути себе захищеними. Педагогічні працівники мають перетворити навчальний заклад на безпечне середовище, яке сприяє розвитку кожної дитини.
- ✓ Підтримувати учнів у формуванні позитивних методів подолання стресу та страху. Навчити їх находити ефективні методи і стратегії боротьби із негативними емоціями.
- ✓ Створювати в навчальних закладах позитивний мікроклімат у колективі.
- ✓ Посилити національно-патріотичний характер навчання та виховання задля консолідації суспільства. З цією метою варто використовувати у виховній роботі з учнями кращі традиції та звичаї українського народу. Одним із напрямків цієї діяльності має стати спрямування зусиль педагогів на реалізацію проектів щодо виховання учнів у дусі патріотичного обов'язку, готовності до військової служби та захисту України, повазі до чинного законодавства та засад демократичної, правової держави.
- ✓ Звернути особливу увагу на питання превентивного виховання, які передбачають впровадження системи підготовчих та профілактичних дій педагога, спрямованих на запобігання формуванню в учнів негативних звичок, рис характеру, проявів асоціальної поведінки.
- ✓ Проводити систематичну й послідовну педагогізацію батьківської громадськості, оскільки члени сім'ї – це перші вихователі дитини. Забезпечити цілеспрямовану роботу у двох напрямах: проводити педагогічну просвіту батьків з використанням сучасних форм і методів та активне залучення їх до виховної роботи; готувати підростаюче покоління до дорослого, сімейного життя.

Вважаємо за доцільне наголосити на тому, що комплекс вищезазначених завдань може бути реалізований тільки за умови, якщо в навчальному закладі створена ефективна виховна система.

У посібнику поданий аналіз ідей Олександра Антоновича Захаренка, який очолював Сахнівську школу Корсунь-Шевченківського району Черкаської області у період в 1966 по 2001 роки. Він відомий своїми напрацюваннями щодо створення Педагогіки добротворення, яка була покладена в основу виховної системи Сахнівської школи.

Ретроспективний аналіз педагогічної спадщини О.Захаренка дає підстави стверджувати, що сучасні проблеми виховання підростаючого покоління можуть бути вирішені на основі впровадження продуктивних ідей відомого педагога – теоретика та практика. Він зумів створити безпечне середовище, що було комфортним для розвитку кожної дитини. Педагогічний колектив Сахнівської школи забезпечував психологічну підтримку школярів, допомагав у розв'язанні нагальних проблем. Варто звернути увагу на досвід роботи О.Захаренка щодо педагогізації батьківської громадськості, щоб втілювати принципи діяльності сахнівських педагогів в сучасних закладах освіти.

Аналіз концептуальних засад педагогічної спадщини О.Захаренка дає можливість виокремити найважливіші чинники формування особистості сучасного школяра. Головний серед них – створення соціокультурного середовища, яке має бути педагогічно організованим і давати можливість дитині набувати власний соціальний і духовний досвід. Навчальний заклад повинен бути центром середовища, який інтегрує усі позитивні впливи і нейтралізує негативні. Принципи побудови середовища, що були використані у Сахнівській школі Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, є універсальними і можуть бути адаптованими для впровадження у сучасних навчальних закладах. Це такі принципи: гуманізації, цілеспрямованості, культуровідповідності, цілісності, акмеологічний, особистісно-діяльнісного підходу, тісної взаємодії суб'єктів середовища на засадах рівноправності, соціальної активності суб'єктів середовища, забезпечення психологічної безпеки, креативності, естетизації середовища та ін. Дотримання

цих принципів дозволило створити таке середовище навчального закладу, яке виступало джерелом, умовою і засобом виховання гуманістичних цінностей школярів.

Провідною ідея виховної роботи, яка здійснюється у спеціалізованій школі №2 інформаційних технологій м. Золотоноші, є здійснення виховної роботи у контексті ідей людиноцентризму. Автори системи виховної роботи – М.Е. Ніщенко, заступник директора з науково-методичної роботи; Н.І. Коновал, заступник директора з виховної роботи. Вони опираються на досягнення сучасної психологічної науки й акцентують увагу на тому, що соціальні впливи на особистість перетворюються на її внутрішні умови, які разом з біологічними задатками сприяють активності особистості, що і творить її унікальність. У теоретичному дослідженні акмеологічних підходів до проблеми вироблення особистістю шанобливого ставлення до себе особлива увага звертається у працях вітчизняних та зарубіжних педагогів і психологів (Б. Ананьєв, О. Бодальов, Г. Костюк, Е. Еріксон, І. Кон, Ф. Лерш, А. Хілл).

Провідним завданням людиноцентризму у виховному процесі є необхідність помітити вподобання, прагнення, нахили дитини. Але у сучасному світі, де, здавалося, не могло бути вже нічого нового, раптом увірвалася конструктивна, творча, продуктивна новизна – світ перетворився на світову мережу: інформаційність та новітні комп'ютерні технології заполонили простір та видозмінили мислення дітей. Поза економічними, політичними, соціальними трансформаціями, вони і є тією новою реальністю, котра вимагає інноваційного бачення. Комп'ютеризація, технотронні технології, сенсаційні відкриття в науці, медицині, кардинальна трансформація інформаційного простору якісно змінили всі сфери буття соціуму. Що, звичайно, вимагає нового розуміння, а воно - зміни стратегій мислення. Одне з основних понять постмодернізму є реконструкція – старого буття, традиційних цінностей, старого мислення.

З огляду на це, можна сформувати нову парадигму виховної роботи в сучасній школі - людиноцентризм в інформаційно-комунікаційному просторі.

Метою виховної роботи спеціалізованої школи №2 інформаційних технологій (СШІТ №2) є довести та впровадити переваги людиноцентричних підходів до втілення сучасного виховання та інноваційних ідей на практиці.

Система виховних завдань, через які конкретизується мета виховання у спеціалізованій школі № 2 інформаційних технологій, така:

- впровадження парадигми виховання нового покоління через роботу класоводів та керівників гуртків (Класні керівники та керівники гуртків СШІТ № 2 щоквартально проводять відкриті виховні заходи, ведуть облік виховних досягнень учнів не лише на папері, а й залучають арсенал ІКТ. Кожні півроку на засіданнях педагогічної ради аналізуються досягнення класоводів та гуртківців. Власні досягнення педагоги демонструють через спеціально створені ними презентації та відеофільми);
- забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, інтересів (Всі учні школи залучаються до активної виховної роботи, але право вибору завжди залишається за дітьми. Діє прямий зв'язок педагогів та школярів через учнівський сайт, де вчителі пропонують дітям долучитися до певного виду роботи, а учні мають право прийняти або відхилити пропозицію. Натомість діти пропонують свої бачення. Під час роботи в органах учнівського самоврядування, гуртках, міських організаціях «Лідер» та «Ліга старшокласників» школярі також мають змогу самореалізуватися. Успішно проводиться «День Дублера», коли діти й педагоги міняються місцями. Під час останнього такого заходу школярі так захопилися, що запросили вчителів на «педагогічну раду». родзинкою якої стала розповідь про роботу кожного учителя у жартівливій віршованій формі);
- формування національної свідомості і людської гідності, любові до рідної землі, родини, народу (Це завдання реалізується через систему інтегративних зв'язків. Нерідко вчителі-предметники проводять уроки за допомогою учнів-активістів. Талановиті школярі декламують на таких уроках вірші, співають пісні, демонструють власно створені фільми з певної теми. Національна свідомість учнів формується і в процесі проведення різноманітних тренінгів, організованих практичним психологом школи, свят та виховних заходів: «Свято повноліття», «Хода вишиванок», «Родинне свято», «Тато, мама, я – спортивна сім'я» та інші);
- виховання правової культури: поваги до Конституції, державної символіки, знання та дотримання законів (формуємо на уроках та гуртках правового напрямку, діє рада профілактики правопорушень, створені тижні правовиховної роботи, постійно діють лекторські правові групи);
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховні поваги до батьків, старших, історії рідного народу (у практиці виховної роботи – організовані зустрічі з ветеранами війни та праці, кожний клас в останній день місяця відвідує людей похилого віку у рамках реалізації шкільної акції «Ми пам'ятаємо». За допомогою ІКТ діти виготовляють листівки до Дня Перемоги, Дня визволення міста, Дня виводу радянських військ із Афганістану. З цих листівок формуються шкільні виставки. Щороку у ці свята СШІТ № 2 формує спеціальні тематичні виставки у місті. Кожні півроку проводяться загальношкільні батьківські збори за участю дітей, школярі мають змогу на виховних годинах переглянути відеоролики про подвиг українського народу);
- виховання духовної культури (введено курс християнської етики, діти школи долучилися до акції «Вишита ікона», постійно діють екскурсії до Свято-Успенського Собору та Красногірського монастиря);
- утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, милосердя, патріотизму, доброти та інших (проводяться акції «Листівка для ветерана», «Ніхто не забутий», «Ми памятаємо». За

кожним класним керівником закріплена методична тема з основ моралі, яку вони впроваджують на годинах спілкування);
- забезпечення повноцінного розвитку дітей і молоді, охорона і зміцнення їх фізичного, психічного та духовного розвитку (щорічно діє пришкільний табір «Капітошка», у школі працює соціально-психологічна служба, відновлено роботу психологічного театру, діти залучаються до різноманітних спортивних змагань, практикуються веселі старти між учнями та педагогами як блискуче втілені педагогіки співробітництва у практичному житті).

Інноваційні ідеї щодо створення моделі ефективної виховної системи запропоновані С.І. Ускучаковою, заступником директора з виховної роботи Москаленківського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – ЗОШ І-ІІІ ступенів» Чорнобаївської районної ради Черкаської області. Нею висвітлені основоположні принципи, що були покладені в основу виховної системи «Я у світі і світ у мені». Вона ставить за мету створення умов задля становлення особистості. **З огляду на це окреслені наступні завдання:**

- створення умов для реалізації творчого потенціалу особистості;
- виховання свідомого громадянина України, який поважає історичне минуле свого народу;
- формування толерантного ставлення до культурних і національних здобутків свого народу;
- формування компетентної особистості, духовно багатої, здатної будувати власне життя на засадах взаєморозуміння з оточуючими;
- сприяння формуванню свідомого ставлення дитини до свого здоров'я як основи розумового, фізичного, трудового і морального розвитку;
- допомога учням в освоєнні цінностей суспільства;
- надання особистості широких можливостей вибору індивідуального розвитку і способу самореалізації;
- організація виховного процесу через органи учнівського самоврядування;
- пошук, розвиток і підтримка здібних, обдарованих і талановитих вихованців.

Москаленківський НВК запроваджує декілька інновацій: заклад функціонує як Громадсько-активна школа, ефективно працює учнівське самоврядування.Невичерпним джерелом морального осмислення життя людини є реалізація проекту «Школа ґречності» в дії», **мета і завдання якого є:**

- формування навичок самопізнання, самооцінки, самоконтролю власної поведінки, прагнення до самовиховання , самовдосконалення;

- формування стійких моральних якостей, почуттів, звичок на основі засвоєння ідеалів, норм, принципів;

- розвиток розуміння сутності гуманних високоморальних відносин, прагнення до чесності й скромності, толерантності, краси і ґречності;

- відродження духовності – здоров'я молодого покоління.

В основі даного проекту лежить цільова творча програма «Світ навколо нас», завданням якої є виховати життєво компетентну особистість, духовно багату, здатну будувати життя, гідного Людини, що вміє бути щасливою і спроможною нести щастя людям. Програма «Світ навколо нас» включає такі модулі:

- «Цей неповторний світ», опановує молодша група дошкільної установи;

- вихованці старшої групи поглиблюють знання та уявлення про доброту, справедливість і несправедливість, про явище суспільного життя на тематичних заняттях « На доброті існує світ»;

- учні 1-4 класів оволодівають технологіями проектування і поліпшення власного життя, досвідом гуманного ставлення людини до самої себе, до інших людей, до природи, до суспільства загалом (модуль «Виховання гуманістичних цінностей»);

- за модулем «Пізнай себе» працюють учні 5- 6 класів;

- модуль «Культура здоров'я» допомагає учням 7-8 класів визначити свою духовну орієнтацію, духовну платформу чи позицію, знайти своє «Я»;

- вчитися берегти і зміцнювати своє здоров'я,застосовуючи духовні закони, - один із основних принципів ґречності людини, модуля «Зроби себе здоровим» (9 клас);

- формування внутрішнього світу молодої людини, її емоційної культури лежить в основі модуля » Мистецтво володіти собою», який опановують учні 10-11 класів.

У ході реалізації проекту проведені тижні культури, толерантності, дні ввічливості, духовного здоров'я; створені моделі: «Кодекс честі», «Що таке власна гідність», «Правила мого життя», «Гімн самому собі», «Я- це Я», «Ось вона – ґречність»; введено в навчальний процес курси за вибором: 2-4 класи – «Азбука духовної гармонії і краси»; 5 – 6 класи – «Основи християнської етики»; 10 – 11 класи – «Основи естетики»; активізована робота тренінгу – класу за програмою «Мій вибір – життєвий успіх», що реалізовується в рамках проекту «Створення безпечного середовища для молоді України»; створено гурт духовного співу «Благовість»; підготовлені тренери за програмою «Лідерство – запорука успіху»; створені життєві проекти.

Соціальні, політичні і економічні зміни, що відбуваються в нашому житті, потребують розвитку нових форм взаємин для використання потенціалу суспільства на користь людей.

Ще одна ефективна модель виховної системи представлена у розробці І.С. Розломій, заступника директора з навчально-виховної роботи Городищенської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 імені С.С. Гулака-Артемовського Городищенської районної ради Черкаської області.

В основу діяльності навчального закладу покладено пріоритет виховання як цілеспрямованої дії на процес розвитку особистості патріота.

Виховна система школи є динамічною і потребує безлічі комбінацій. За роки її становлення відбулися якісні зміни, що позначилися на виховній діяльності навчального закладу.

Перша група змін стосується прагнення педагогів самовдосконалюватися, поліпшувати свою професійну, психологічну і методичну компетентність. У виховній діяльності учителі школи використовують сучасні інтерактивні технології, форми і методи роботи: тренінги, ситуаційно-рольові ігри, «мозкові штурми», диспути, дискусії, дебати, аналіз проблемних ситуацій, організовують роботу творчих груп з питань виховної діяльності тощо.

Однак, робота вчителя, класного керівника не може бути ефективною, якщо вона не підтримується контактом з батьками дітей. Саме тому значну роль у вихованні школярів відіграють спільні дії педагогів та сім'ї. Адже роль сім'ї завжди залишається провідною, який би аспект розвитку дитини не розглядався.

Тому доцільним є досвід Сахнівської школи, адже в основі педагогіки О.А. Захаренка був покладений геометричний «принцип трикутника»: в основі роботи школи повинно бути три кути: «дитина» - «батьки» - «учитель».

Ефективний розвиток шкільної виховної системи можливий лише за умови забезпечення добровільного партнерства і корисної співпраці того, хто вчиться, його родини як рівноправних суб'єктів навчально-виховного процесу.

Друга група змін спрямована на розвиток активності учнів та вчителів в процесі спільного, рівноправного пошуку.

У цьому аспекті доречно буде відзначити:

- роботу учнівського самоврядування як одного із провідних чинників формування та становлення виховної системи навчального закладу. У нашій школі - це дитячо-юнацьке об'єднання «Мрія», орган влади – шкільний парламент, що включає 6 міністерств і очолюється президентом школи.

- участь учнів та педагогів у започаткуванні й розробці низки цікавих різнотематичних загальношкільних проектів.

- важливої уваги також приділяється організації гурткової роботи, що забезпечує співдіяльність, співтворчість, співробітництво вчителів та учнів. Таким чином, у школі діє 43 гуртки, налагоджується активна співпраця із позашкільними виховними установами міста.

І, нарешті, третя група змін зосереджена на визначенні ефективності та результативності створеної моделі виховної системи школи.

Тому варто зауважити, що вдало та вчасно проведене діагностування – запорука грамотно та методично правильно сформованої виховної діяльності, створення цілісної виховної системи навчального закладу.

Учителі, класні керівники школи у своїй практиці поряд із традиційними методами використовують інноваційні програми проведення діагностування учасників навчально-виховного процесу.

Діагностично-проектуючий комплекс (ДПК) «Універсал» - комп'ютерна програма, розроблена на основі інноваційних освітніх авторських технологій проектування особистісного розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів та створена для організації й управління навчально-виховним процесом у системі проектування особистісного розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів різного типу. Програмою передбачена діагностика всіх учасників навчально-виховного процесу за 53 критеріями; комплексний аналіз особистісного розвитку учнів (прогнозування, конструювання завдань навчального закладу та задач особистісного розвитку); проектування особистісно-розвивального виховного змісту (програми, проекти, плани, сценарії тощо).

Моделювання виховної системи школи – це складний, достатньо тривалий, але досить ефективний та результативний процес. Адміністрації школи, учителям-предметникам, класним керівникам, батьківській громадськості важливо й необхідно об'єднати спільні зусилля щодо моделювання системи, скласти план спільної продуктивної діяльності та поетапно виконувати конкретні функції, визначити форми, методи, прийоми, які забезпечать досягнення очікуваних результатів, основним з яких є виховання активної, творчої, конкурентоспроможної особистості – громадянина демократичної незалежної держави.

Інноваційні моделі виховних систем, представлених у посібнику «Виховна система школи у контексті викликів часу (розвиток ідей О.Захаренка сучасними педагогами), можуть бути використані як зразки у роботі навчальних закладів.

Лапшина І. С., к. п. н., доцент,
Запорізький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти, м.Запоріжжя, Україна
Лупінович С.М., к. п. н, доцент,
Запорізький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти, м.Запоріжжя, Україна

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Одним із пріоритетних напрямів державної політики у галузі освіти є сприяння у реалізації прав на рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами, чисельність яких, на жаль, невпинно зростає і сягає (за даними ПМПК) понад 11% дитячого населення України. Стратегічними державними орієнтирами при цьому є Конвенція ООН про права інвалідів, ратифікована Україною у 2008 році., Конвенція ООН про права дитини, Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та ін..

Більшість законодавчих документів передбачають створення сприятливих умов для дітей з особливостями психофізичного розвитку, які б максимально адаптували їх до соціуму. В останні роки в Україні більш активніше стала змінюватися ситуація щодо навчання та виховання таких дітей та дітей-інвалідів. Прийняті законодавчі акти, які стосуються проблеми інтеграції в загальноосвітній простір. Складається нова форма навчання дітей з особливими освітніми потребами – інклюзивна, яка дає можливість дітям в повній мірі реалізувати своє право на навчання за місцем проживання, право спілкуватися з однолітками, самореалізовуватися й формуватися як особистість. Слід зазначити, що розпочалась активна підготовка спеціалістів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Педагоги, які не мають спеціальної освіти, залучаються до педагогічного супроводу дітей зазначеної категорії. Однак, ми вважаємо, що педагог обов'язково повинен знати особливості психічного розвитку дитини з особливостями психофізичного розвитку, вміти використовувати знання у практиці для того, щоб реалізувати основну мету та завдання **процесу її соціальної реабілітації, а саме:**

- цілеспрямовано виховувати дитину з особливостями психофізичного розвитку як повноцінну особистість, громадянина з правами та обов'язками;
- формувати у такої дитини систему потреб та спеціальні якості, які необхідні для входження у складний світ соціальних та соціально-економічних відносин;
- ставитися до дитини як до суб'єкта самопізнання й самовдосконалення, спираючись на вікові психологічні особливості;
- розробляти методики, реабілітаційні технології, які спрямовані на формування особистості, спроможної протистояти негативним впливам;
- вдосконалювати систему комплексних впливів на дитину, які, доповнюючи один одного, можуть максимально вплинути на розвиток дитини як особистості.

Дослідники (А.М.Конопльова, Т.Л.Лєщінська)зазначають, що в процесі інклюзивного навчання й виховання в учнів з особливостями психофізичного розвитку формуються різні компетенції (табл.1), які педагог може формувати в дитини у навчально-виховному процесі:

Таблиця 1

Показники сформованості різних компетенцій у дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання

Компетенції	Показники сформованості
Життєва (соціалізованість)	Соціально-побутова адаптованість Готовність до соціальної взаємодії Вміння бути толерантними Ступінь самостійності у повсякденному житті
Діяльнісна	Сформованість узагальнених трудових вмінь та навичок Здатність використовувати знання у практичній діяльності та реалізовувати їх у нових умовах
Комунікативна	Вміння продуктивно вести спілкування в життєвих та ділових ситуаціях

Вчені та практики констатують тенденцію до збільшення кількості дітей з проблемами психофізичного розвитку. На жаль, значний відсоток їх, не зважаючи на зусилля суспільства з метою навчання та виховання, подорослівши, стають непідготовленими до інтеграції в соціально-економічне життя. Результати досліджень та практика засвідчують, що психофізіологічні порушення не завжди заважають людині розвиватися духовно, забезпечувати себе матеріально та бути корисним для суспільства.

Проблема навчання, виховання та реабілітації дітей з особливостями психофізичного розвитку та дітей-інвалідів залишається складною. Це обумовлено, перш за все, соціально-економічними та психологічними факторами. Неготовність суспільства до прийняття таких дітей у загальноосвітні школи та дошкільні заклади призводить до гальмування процесу інтеграції їх у соціум.

Важливою складовою процесу адаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку є освіта. Вона має забезпечити їм вільний доступ до знань, культурно-історичному спадку, підготувати їх до професійної діяльності, сприяти доступності й цивілізованості взаємостосунків з оточуючими людьми.

В загальноосвітні заклади (школи, дитячі садки) приходять навчатися діти з особливостями психофізичного розвитку та діти-інваліди. У більшості таких дітей деформована в їхньому особистому досвіді потреба у спілкування, пізнанні, грі, праці, спостерігаються значні порушення в особистісному розвитку. Багато з них фізично слабкі, страждають на хронічні захворювання, мають нервові порушення, пригнічені, загальмовані або занадто збуджені, а іноді й агресивні. В них часто не сформовані найпростіші санітарно-гігієнічні та побутові навички.

Дослідники вважають, що одним із дієвих шляхів подолання цих негативних проявів може бути використання у навчально-виховному процесі загальноосвітнього закладу з інклюзивною формою навчання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Інформаційно-комунікаційні технології стрімко втручаються в нові області, в тому числі й у педагогіку. Педагоги, які працюють з такими дітьми, постійно підвищують свій професійний рівень, а модернізація технічних засобів розширює ці можливості.

Впровадження спеціальних комп'ютерних програм, наприклад, в логопедичній практиці, сприяє збільшенню мовленнєвої активності учнів, бажанню спілкуватися з однолітками, що також призводить до зміни соціального статусу у своїй віковій групі. Особливо це стосується змін у корекційно-розвивальному процесі. Як відомо, у дошкільників та учнів молодших класів з мовленнєвими проблемами дуже знижена самооцінка, а використання сучасних Інтернет технологій дозволяє дитині комфортно відчувати себе в колективі однолітків та дорослих. В даному випадку ефективність застосування ІКТ залежить від професійної компетентності вчителя-логопеда, який повинен знати технічні можливості комп'ютера, володіти навичками управління ним, а також дотримуватися санітарних норм та правил користування комп'ютером.

Слід зазначити також, що структурно-змістовою особливістю інклюзивного навчання дітей має бути: використання адекватних й специфічних форм організації освітньої інтеграції, забезпечення єдності середовища й подій, які в ньому відбуваються, підсилення диференціації, індивідуалізації змісту навчання та його спрямованості на формування соціально-побутової компетенції дитини, гармонізація відносин в колективі. Саме ці особливості й можливо урахувати при використанні педагогом у навчально-виховному процесі в інклюзивному класі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Метою використання комп'ютерних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами є:

- підвищення ефективності навчальної діяльності при зменшенні навантаження на організм дитини;
- соціальна адаптація та створення умов для самореалізації у соціумі.

Доцільність використання комп'ютерних технологій визначається можливостями комп'ютерного програмного забезпечення реалізовувати зазначену мету. Умовно всі комп'ютерні програми, призначені для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, можна поділити на 3 групи:

- адаптаційні (компенсуючи, корелятивні);
- інтерфейсні;
- орієнтовані на психофізіологічні особливості дитини.

Адаптаційні комп'ютерні програми дозволяють налагодити зв'язок між дитиною з фізичними вадами та навколишнім середовищем шляхом часткової (кореляції) або повної компенсації вад. До таких програм належать:

- голосовий супровід(програми-читалки);
- екранна лупа;
- збільшений шрифт;
- програма формування субтитрів тощо.

Усі перелічені програми входять до складу більшості комп'ютерних операційних систем:

- Windows — «Специальные возможности».
- Linux — ATK.
- Mac OS X — «Универсальный доступ».

Аналоги таких програм можуть бути закачані на комерційній чи безкоштовній основі зі спеціалізованих сайтів, які орієнтовані на підтримку осіб з особливими освітніми потребами.

Інтерфейсне комп'ютерне забезпечення налагоджує зв'язок з навколишнім середовищем тих осіб, для яких компенсація фізичних вад неможлива. Реалізація такого забезпечення здійснюється шляхом підключення до комп'ютерів спеціальних пристроїв таких, як:

- тіфлоекрани;
- Брайлевські принтери;

- кохлеарні системи;
- екзоскелет фірми Honda;
- альтернативні пристрої для паралізованих тощо.

Комп'ютерне забезпечення орієнтоване на психофізіологічні особливості людини – це багатоманітний та багатоаспектний клас програм, що мають особливий зміст, спрямований на підвищення ефективності навчальної діяльності, соціальної адаптації, профільного навчання та розвитку дітей з особливими потребами. Безліч таких програм можна знайти у мережі Інтернет і закачати на власний комп'ютераабовикористовувати у мережному варіанті.

У процесі навчання незрячих з різним ступенем втрати зору застосовуються не тільки спеціальні програми, а й тифлотехнічні засоби, призначені для певної категорії користувачів персональних комп'ютерних систем.(Детальніше про тифлотехніку читайте: http://www.smartaids.ru/articles/detail.php?ID=2503)

Важливою умовою збереження зору є профілактика зорового перевтомлення. Гімнастику для очей у відеозапису з голосовим супроводом можна закачати тут: http://youtu.be/lGRCN4kMa0I. Багато людей так поглинені роботою, що не можуть відірватися і зробити перерву. Існують програми, які автоматично стежать за здоров'ям очей. Наприклад, програма «Відпочинок для очей при роботі за комп'ютером» кожні 30 хвилин буде закривати робочий стіл на 5 хвилин. У ці 5 хвилин рекомендується посидіти із закритими очима. Програма подасть звуковий сигнал після закінчення 5 хвилин, після чого можна знову продовжувати роботу. Подібну програму Ви можете вибрати на сайті http://www.bee-book.com/rsk/programmi_for_eyes_b.php#ff і встановити на власному комп'ютеріабошкільних комп'ютерах.

У навчанні **сліпих** використовується брайлівський рядок (брайлівський дисплей), а також мовний синтезатор, реалізований за допомогою програм синтезу російської та англійської мови(закачати програми можна з сайту:http://www.tiflocomp.ru/devices/android/a11y_apps.php).

Для людей з **порушеннями слуху** розроблені спеціальні комп'ютерні технології, при яких голос людини перетворюється на візуальні символи на екрані монітора.

Одними з перших робіт в області створення технічних засобів підтримки корекційного процесу стали розробки допоміжних засобів, спрямованих на формування і корекцію звуковимови у дітей з порушеним слухом і важкими мовними патологіями. Метою використання таких специфічних засобів навчання, що розробляються при співпраці сурдопедагогів та інженерів, є заповнення дефіциту інформації про звуковій мові за рахунок інших, більш збережених видів сприйняття, доповнення структури зворотного зв'язку за рахунок залучення збережених аналізаторів (зорового, тактильно-вібраційного). Прочитати та закачати такі програми можна за посиланнями: http://softuav.info/?page=lending&key=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D1%8C%D1%8E%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%8B%D0%B5++%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9+%D0%B1%D1%83%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C;http://ito.edu.ru/2000/dopoln_tez/dopoln_tez4.html.

Деякі програми допомагають розвивати слухові можливості: http://deafprograms.blogspot.com/.

У роботі з дітьми з **розумовою відсталістю** комп'ютерні технології допомагають формувати навички спілкування, самообслуговування(http://centr-razvitia.ucoz.ru/publ/10-1-0-31; http://www.rc.odessa.ua/pages/3/kompjuternyjj_centr.html), підвищують ефективність навчального процесу(http://festival.1september.ru/articles/579635/).

Проте, не завжди потрібну програму можна знайти у мережі Інтернет. Достатньо просто такі програми розробити власноруч, навіть тоді, коли педагог володіє комп'ютером не на високому рівні.

Таким чином, актуальною стає підготовка педагогів до роботи у інклюзивному Інтернет-просторі. Зважаючи на дефіцит інклюзивних сайтів, сучасний педагог має не тільки уміти працювати з електронними документами, а й уміти їх створювати.

У Запорізькому регіоні розпочав роботу портал інклюзивної освіти http://portalinclusion.blogspot.com/.

Головною метою створення Порталу є акумуляція зусиль педагогічної спільноти щодо створення системи інклюзивної освіти Запорізького регіону.

Завдання Порталу наступні:

- формування загальної уяви громадськості про інклюзивну освіту;
- ознайомлення педагогічних працівників з нормативною базою та інноваціями впровадження інклюзивної освіти;
- організація безперервної освіти педагогічних працівників та підготовка їх до роботи в умовах інклюзивного навчання;
- створення віртуального середовища для обміну досвідом та спілкування педагогів, батьків учнів з особливими освітніми потребами;
- організація діяльності розвивального інклюзивного середовища для самореалізації дітей та юнаків з особливими освітніми потребами;
- проведення моніторингових та маркетингових досліджень;
- психологічний та методологічний супровід впровадження інклюзивного навчання.

Основними категоріями, на які спрямована діяльність порталу є керівники закладів освіти, педагогічні працівники, громада, бальні, учні.

Для реалізації зазначених завдань організовано роботу таких рубрик:

- Історія інклюзивної освіти.
- Нормативна база.
- Методична база.
- Наші розробки.
- Семінари – виставки – презентації.
- Психологічна майстерня.
- Скарбничка досвіду.
- Бібліотека.
- Сторінка для батьків.
- Конкурси.
- Моніторингові дослідження.

Для реалізації безперервної освіти та підвищення методичного рівня педагогів кафедрою реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя спільно з кафедрою менеджменту освіти та психології розроблено дистанційний семінар щодо навчання педагогів області створенню комп'ютерних реабілітаційних продуктів, який розпочне свою роботу у жовтні 2014 року на порталі інклюзивної освіти Запорізького регіону .

Вже сьогодні педагоги, що працюють у спеціальних закладах освіти та інклюзивних класах мають можливість ознайомитися тут із законодавчою та методичною базами, досвідом творчих педагогів, основами психологічного супроводу дітей з особливими потребами та багатьом іншим.

Особлива увага приділяється забезпеченню здоров'язбереження під час організації навчального та виховного процесів. Дуже необхідне нагадувати педагогам про те, що при роботі на комп'ютері організм людини відчуває певні навантаження, які характеризуються розумовою, зоровою і фізичною напругою. Для збереження здоров'я дітей необхідно дотримуватися **певних санітарних норм:**

1. Найбільш жорсткі вимоги необхідно пред'являти до монітора.

Монітор повинен відповідати міжнародним стандартам безпеки - MPR II або TCO 99, мати маркування LR-Low radiation. Частота кадрової розгортки повинна бути не менше 70 Гц. Розмір зерна не повинен перевищувати 0,25-0,28 мм.

На сучасному етапі кращими з безпеки визнаються монітори на рідких кристалах, системи LCD, оскільки вони позбавлені багатьох недоліків властивих моніторам з електронно-променевим кінескопом. У зв'язку з цим бажано, щоб діти, особливо дошкільнята, користувалися комп'ютером, оснащеним саме таким монітором.

2. Важливу роль у зменшенні фізичного навантаження на дитину при роботі з комп'ютером є правильно підібрані меблі, що відповідає віку та росту дитини.

3. Монітор має бути плоским(рідко-кристалічним), а застарілі монітори з електронно-променевим кінескопом обов'язково мають бути встановлені задньою стінкою до стіни.

4. Комп'ютер повинен встановлюватися в добре провітрюваному приміщенні, де регулярно проводиться вологе прибирання.

5. Кімната повинна мати хороше, рівномірне освітлення, не можна допускати відблисків на екрані монітора.

6. Для дитини 6 років, якщо вона абсолютно здорова, тобто відноситься за станом здоров'я до 1 групи, максимальна межа одноразової роботи на комп'ютері - 15 хвилин. Важливими є обмеження роботи у залежності від віку дитини. Для всіх дітей 5 років і для 6-річних, які мають відхилення у стані здоров'я, час роботи краще скоротити до 10 хвилин, для дітей 7-12 років - не більше 20 хвилин, для більш дорослих - не більше півгодини. Для дітей, які відносяться до групи ризику за станом зору, час, проведений біля комп'ютера, дозувати індивідуально. При цьому періодичність занять з однією дитиною має бути не більше 2-х разів на тиждень.

Педагоги, що використовують у своїй роботі з дітьми комп'ютерні засоби навчання, зобов'язані піклуватися про зниження несприятливих впливів на організм дитини. Використання сучасних комп'ютерів і дотримання вищевикладених рекомендацій зводить до мінімуму негативний вплив комп'ютера на людину.

Пожвавлення роботи за означеним напрямом дасть змогу, з одного боку, наблизити освітні вимоги до загальноприйнятих стандартів, а з іншого – забезпечити можливість дітям з особливими потребами всіх категорій здобувати бажаний рівень освітньої і фахової підготовки, маючи при цьому альтернативний вибір форми навчання і типу навчального закладу.

Часто батьки дітей з особливими потребами почувають себе безпорадними та самотніми перед виникаючими проблемами. Сторінка для батьків, на якій кваліфіковані спеціалісти реабілітації дають поради батькам, розповідають про спеціальні заклади освіти, організації, які допомагають в тому чи іншому випадку.

Сторінки конкурсів, семінарів, тренінгів призначені для супроводу очних заходів та проведення дистанційних конкурсів, семінарів, Інтернет-конференцій. Зважаючи на певні фінансові проблеми, не всі

бажаючі можуть відвідувати очні заходи, особливо це стосується педагогів сільської місцевості. Безоплатний сервіс Hangouts допоможе транслювати семінар або конференцію на сторінках Порталу он-лайн, а після закінчення заходу всім бажаючим буде доступний запис.

Проте найактуальнішою функцією Порталу сьогодні є управління процесом формування готовності навчальних закладів до впровадження інклюзивної освіти.

За допомогою електронних форм у розділі моніторингу організовані моніторингові та маркетингові дослідження. З вересня 2014 року стартує активна фаза опитування батьків та педагогів області з метою виявлення рівня обізнаності та психологічної готовності щодо інклюзивної освіти, визначення рівня та спектру потреб в організації такого навчання.

Таке опитування буде проходити безадресно та за анонімним принципом, що дозволить отримати максимально об'єктивні результати. У даному випадку адміністратори порталу враховуватимуть відповіді респондентів Запорізької області та інших регіонів. Проблеми запровадження інклюзивної світи мають багато спільного у різних містах та селах країни. Проведене опитування та його диференціація по регіонах дозволить виявити також і відмінності у поглядах та інтегруватися для спільного пошуку рішень. Учасники досліджень будут перманентно інформуватися про отримані результати.

Ефективного управління будь-яким процесом може забезпечити лише ретельне спостереження та своєчасне його коригування. Моніторинг готовності навчальних закладів до впровадження інклюзивної освіти буде проводитися за принципом моделювання. Для реалізації досліджень була створена кваліметричну критеріально-факторна модель(ідеал або формалізований бажаний результат). Моніторинг буде здійснюватися за адаптивним принципом, коли проходить зміщення акцентів від контролю та оцінювання до самоконтролю та самоаналізу.

Модель готовності навчального закладу до впровадження інклюзивної освіти

Назва закладу освіти

Нормативна база	Знання концепції інклюзивної освіти та інших нормативних документів про її впровадження		від 0 до 1
	нормативні документи щодо впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітньому закладі		від 0 до 1
матеріально-технічна база	Наявність пандуса		0 або 1
	Спеціально обладнані приміщення: коридори, сходи, санвузли, їдальня		0 або 1
	Спеціально обладнані приміщення для навчання дітей з ООП		0 або 1
	Спеціально обладнані майданчик, пришкільна територія		0 або 1
	Наявність транспортного засобу для доставки дітей з ООП на заняття		0 або 1
	наявність кабінету соціального педагога		0 або 1
	наявність кабінету психолога		0 або 1
	наявність кабінету логопеда		0 або 1
	наявність кабінету лікаря		0 або 1
	наявність кімнат для лікувально-відновлювальної роботи		0 або 1
	наявність релаксаційних кімнат		0 або 1
методична база	авторські програми щодо роботи з дітьми з ООП в інклюзивному класі		у відсотках щодо задоволення потреб
	корекційні методики, рекомендовані МОНУ для використання вЗНЗ для навчання дітей з ООП		у відсотках щодо задоволення потреб

	методичні напрацюваннящодо роботи з дітьми з ООП нормативні документи щодо впровадження інклюзивної освіти в		у відсотках щодо задоволення потреб
	навчальні програми,рекомендовані Міністерством для використання в загальноосвітніх закладах для навчання дітей з ООП		0 або 1
	підручники та навчально-методичні посібники, рекомендовані Міністерством для використання в загальноосвітніх закладах для навчання дітей з ООП		у відсотках щодо задоволення потреб
	кількість проведених заходів щодо методичного навчання колективу з питань інклюзивної освіти		кількість
кадрова готовність	корекційний педагог: вчитель-дефектолог		0 або 1
	вчитель-логопед		0 або 1
	практичний психолог		0 або 1
	соціальний педагог		0 або 1
	спеціаліст ЛФК		0 або 1
	лікар		0 або 1
	асистент вчителя		0 або 1
	кількість педагогів, що пройшли навчання на КПК з питань інклюзивної освіти		кількість
	кількість педагогів, що взяли участь у роботі семінарів та тренінгів з питань інклюзивної освіти		кількість
	кількість педагогів у закладі		кількість
Діяльність щодо впровадження	є досвід навчання учнів з ООП		кількість
	кількість інклюзивних класів		кількість
	організована індивідуальна форма навчання		0 або 1
	організована дистанційна форма навчання		0 або 1
	наявність партнерів		кількість

Діяльність обласних методистів буде максимально спрямована на надання консалтингових послуг та допомоги у вигляді рекомендацій окремим закладам освіти.

На відміну від маркетингових опитувань, у моніторингу візьмуть участь лише навчальні заклади Запорізького регіону. Така форма проведення моніторингу відповідає процесам демократизації та відкритості управління освітою і сприяє підвищенню якості дослідного процесу.

Інетернет-форма досліджень дозволить оперативно удосконалювати модель і доносити результати до навчальних закладів.

Портал тільки розпочав свою роботу, проте, вже сьогодні можливо сказати про його затребуваність. За 2 місяці його відвідали майже 2000 гостей. Отже ми можемо очікувати на ефективність його діяльності.

Лохвицька Л.В., к. п. н., доцент,
докторант кафедри теоретичної і консультативної психології
Інституту соціології, психології і соціальних комунікацій
Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, м.Київ, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗА ПРОГРАМОЮ «СКАРБНИЦЯ МОРАЛІ»

Сучасний стан розвитку дошкільної освіти характеризується як такий, що має певні суперечності. Серед останніх доцільно виділити наступні:

- вимоги суспільства до моральної вихованості молодого покоління і реальні результати морального виховання дітей;
- наявність теоретичної основи морального виховання, що спирається на сучасне розуміння особистості дитини, і відсутність практичних рекомендацій щодо його здійснення;

• труднощі педагогів-практиків у забезпеченні морального виховання дошкільників і недостатній рівень розробленості його психолого-педагогічного супроводу.

Зазначені суперечності дозволили сформулювати основну дослідницьку проблему: необхідно розробити інноваційну методику психолого-педагогічного супроводу морального виховання дітей дошкільного віку. Щоб досягти бажаних результатів, реалізація зазначеного має відбуватися на основі неперервного процесу морального виховання впродовж усього періоду дошкільного дитинства; інтегровано, оскільки неможливо відділити цей освітній напрям від інших та обмежитися ізольованим змістовим наповненням; систематично, бо епізодична робота не дасть бажаних результатів і ґрунтуватися на співпраці й міжособистісній взаємодії. Ця вимога передбачає планування і здійснення освітнього процесу в такий спосіб, щоб моральне виховання домінувало невидимо й ненав'язливо (без зайвого «моралізування»), дохідливо і переконливо, з дотриманням міри було присутнє в усіх моментах дитячого життя, бо тільки так можна сформувати справжню особистість.

Означені потреби і труднощі у моральному вихованні дошкільників слугували підставою для розробки програми «Скарбниця моралі» [15], що передбачає формування у дітей усвідомлення й обізнаності, прийняття у внутрішній план дій і продукування назовні через вчинки і поведінку надбання моральних норм, правил і принципів діяльності. Важливим є не просто знання норм і правил моралі та «виконавське» їх дотримання, а усвідомлення, особистісна потреба їх використання впродовж усього життя й постійне поповнення та розширення власної «моральної скарбниці».

Програма створена на основі вивчення положень і результатів наукових досліджень української психолого-педагогічної думки останніх років. Моральне виховання дітей вивчалося в різних аспектах, зокрема:

• особливості морального розвитку і становлення моральної свідомості та самосвідомості (О. І. Галян, О. Л. Кононко, Р. В. Павелків) [3; 10; 16];

• формування ціннісного ставлення до себе та до інших (Н. М. Дятленко) [5];

• розвиток моральних почуттів і переживань (В. К. Котирло, Г. П. Лаврентьєва, С. О. Ладивір, І. О. Лапченко) [13; 12; 14];

• умови формування уявлень про моральні норми (І. В. Зубрицька-Макота, Т. І. Поніманська) [8; 17];

• становлення моральних форм поведінки (С. І. Заболоцька, Т. С. Фасолько) [6; 20];

• стимулювання морального вибору (О.І. Кошелівська) [11];

• генезис моральних взаємин (Ю. О. Приходько) [18];

• специфіка моральності в спілкуванні та інших видах дитячої діяльності (Л. В. Артемова, Р. І.Дерев'янко, Т. І. Поніманська) [1; 4; 19];

• закономірності моральної вихованості (І. Д. Бех, О. Л. Кононко) [2; 10];

• засоби морального виховання дошкільників (О. І. Кисельова) [9];

• пошук оптимальних шляхів забезпечення співпраці з родинами у моральному вихованні дітей (А. М. Залізняк) [7] та ін.

Пропонована програма відповідає реалізації одного напряму роботи – морального виховання дошкільників. Істотною ознакою є те, що вона викладена в такий спосіб, щоб відійти від деякої шаблонності і стереотипності й передбачає акцентування не лише на зовнішньому, а й на внутрішньому складникові процесу морального виховання, що «йде від дитини» (моральній самосвідомості). Це чітко простежується в назвах тематичних модулів програми. Обсяг змісту роботи з попередньої вікової групи не повторюється в наступній, тобто дорослі (педагоги і батьки) повинні спиратися на попередньо опанований матеріал. Характерною особливістю є застосування програмових завдань синхронно (паралельно й одночасно) з реалізацією інших завдань виховного процесу дошкільників, що викладені в різних чинних програмах і впроваджуються в освітню роботу з дітьми. Виклад матеріалу здійснено з урахуванням міжрозділових зв'язків (багатофакторно), він поданий у перехресному і паралельному вигляді (по горизонталі – за рубриками, по вертикалі – за розділами з ускладненням). Психолого-педагогічний супровід її реалізації вбачається у таких площинах:

• забезпечення комфортного перебування дітей в умовах дошкільного навчального закладу, створення атмосфери доброзичливості у кожній віковій групі, організація розвивального середовища (природного, предметного з достатньою кількістю іграшок, ігрових засобів тощо, соціального);

• підвищення вимог до рівня моральної культури педагогічного персоналу дошкільного навчального закладу; підтримка творчості, ініціативності вихователів і психологів щодо корекції програмового матеріалу, пошук оптимальних шляхів, які найкраще сприятимуть моральному вихованню дітей;

• привернення уваги батьків до важливості питання морального виховання дошкільників у сім'ї, поліпшенні сімейного спілкування і взаємин у родині; здійснення просвітницької співпраці з батьками.

Специфіка обумовлена тим, що застосування лише нормативного підходу, спрямованого до привчання дошкільника пристосовуватися, виконувати встановлені правила задля отримання схвалення, призводить до формалізації і стандартизації їхніх суджень, що відповідно впливає на свідомість і поведінку. Такий виховний процес не задовольняє вирішення поставлених на сьогодні завдань дошкільної освіти. Вагомим у моральному вихованні є формування саме усвідомленості дотримання моральних норм і

розвиток поведінкових реакцій як його продукування. Моральні правила, принципи, цінності дитині дошкільного віку не можна нав'язати – їх треба узгодити з їхніми можливостями, індивідуальним досвідом, змістом внутрішнього життя. Загальні вікові особливості дошкільників не виключають індивідуальних варіантів розвитку. У моральному розвитку це особливо помітно, оскільки одні діти дуже чутливі, виявляють моральність, інші вирізняються моральною байдужістю. Отже, воно здійснюється на таких рівнях: індивідуально-особистісному та особистісно-соціальному.

У формуванні індивідуальної моральної свідомості дитини орієнтиром для педагога слугує мораль (форма суспільної свідомості). У ній знаходять відображення панівні в суспільстві моральні ідеали, норми і правила, які регулюють вчинки людей. Суспільна думка є інструментом оцінювання, схвалення або засудження тих чи інших дій людей. Внутрішнім механізмом, що спонукає людей до поведінки, яка є суспільно схвалюваною, виступає совість, почуття справедливості, честь, гідність і т. д. Формування цих моральних якостей – тривалий процес, що вимагає значних зусиль з боку батьків і педагогів. Повсякденний досвід спілкування з довколишніми є джерелом як позитивних, так і негативних прикладів поведінки. Вихователь допомагає дітям побачити моральну ситуацію, виокремити моральний бік подій і явищ. Наслідувальна здатність дітей допомагає педагогові формувати в них навички моральної поведінки. Зрештою моральні вчинки – це завжди усвідомлений вибір кожного, який залежить від ступеня розвитку моральної свідомості, що тісно пов'язаний з досвідом взаємин із довколишніми і досвідом власної поведінки. Усе це формує моральні якості особистості, виробляє звичні для кожної людини форми поведінки. Найважче виявити мотив поведінки – внутрішній стимул вчинку. Моральні і корисливі мотиви поведінки можуть знаходити вираження в одних і тих самих вчинках (вчинив добре, бажаючи добра іншому; зробив добре, переслідуючи свій корисливий інтерес). Усе це треба мати на увазі педагогу, який реалізує систему морального виховання дитини. При цьому, звичайно, треба враховувати загальні особливості психіки дитини і специфіку її морального розвитку.

У дошкільному віці джерелом уявлень про моральний бік життя є дорослий. Дитина робить перші кроки в опануванні норм життя, спілкуючись з дорослим, переймаючи у нього досвід поведінки, орієнтуючись на слова: «Так потрібно», «Так не можна». У неї формується довіра до дорослого. Однак у п'ять років діти вже здатні відчути нещирість, у них з'являється критичне ставлення до слів, дій і вчинків дорослого. Тобто, у здійсненні морального виховання не може бути «подвійних стандартів». Відповідно, моральне формування особистості дошкільника вимагає дотримання певних психолого-педагогічних умов:

- гуманного ставлення дорослих (насамперед батьків і педагогів) до дитини;
- чіткої постановки завдань морального виховання;
- створення умов для активної (практичної) діяльності дитини, що формує доброзичливі взаємини.

Вивчення наявних в українській психолого-педагогічній думці наукових напрацювань дає підстави зазначити, що алгоритм морального виховання містить такі складники: моральне пізнання → моральний розвиток → моральне функціонування. Представлений розгляд окреслює його у двох контекстах – особистісному і соціальному (спрямованому на довколишніх). Враховуючи вище викладені позиції, вважаємо за доцільне виокремити такі загальні завдання психолого-педагогічного супроводу морального виховання дошкільників:

- *в аспекті становлення і розвитку «Я-концепції» особистості*: розвиток моральної свідомості і моральної самосвідомості (системи моральних уявлень про моральні норми, понять, суджень); розвиток динамічної та змістової сторін емоцій, формування моральних почуттів і взаємин; формування здатності до правильного морального вибору, що сприяє накопиченню досвіду моральних вчинків; культивування моральної поведінки через розвиток спонукальної сфери (мотиви, навички, звички); стимулювання у дітей прагнення до позитивного образу «Я» з характерними моральними якостями; формування критичної моральної самооцінки;

- *в аспекті соціального зростання особистості*: розвиток довіри до дорослих, які є носіями моральних норм і правил; формування групової взаємодії і позитивних взаємин з ровесниками; розвиток гуманістичної спрямованості поведінки дітей (екологічна моральність, толерантне ставлення до надбань інших народів, емоційне ставлення до творів культури).

Основні шляхи вирішення завдань психолого-педагогічного супроводу морального виховання вбачаються у:

- шанобливому ставленні педагога до кожної дитини;
- емоційно-позитивному спілкуванні дошкільників одне з одним;
- організації повсякденної спільної діяльності (взаємодії) дітей і дорослих.

Реалізація окреслених завдань можлива на основі врахування таких принципів морального виховання:

- наочність;
- свідомість і активність;
- доступність і дотримання міри;
- систематичність і послідовність;
- інтегрованість;
- варіативність;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей;

- повага до особистості і співпраця;
- зв'язок з практичною діяльністю і життєвим досвідом;
- відхід від моралізування.

Таким чином, програма «Скарбниця моралі» і здійснення психолого-педагогічного супроводу її впровадження враховує специфіку процесу морального виховання та його особливості в освітній роботі з дітьми дошкільного віку. Пропоновані матеріали припускають творчий підхід педагога до побудови діалогу з дітьми. Відбираючи зміст роботи з дітьми, реалізуючи ті чи інші форми й методи навчання та виховання, педагог завжди враховує місце кожної моральної ситуації і дію кожного виховного впливу в загальній системі виховання, спрямованої на формування моральної особистості дошкільника.

Успішність морального виховання можлива за правильної організації його психолого-педагогічного супроводу, що ґрунтується на знаннях основних закономірностей цього процесу. Ними є:

- Білатеральність (двосторонність) – передбачає позицію дитини як активного співучасника виховного процесу, що сприймає інтегративно-педагогічні впливи, і позицію дорослих (батьків і вихователів), які організовують такі впливи, реалізуючи поставлені завдання морального виховання з обов'язковим врахуванням індивідуально-особистісних вікових і психологічних особливостей дошкільника.
- Особистісність – потребує зорієнтованості на кожного вихованця, пошуку індивідуальних виховних впливів на дошкільника задля формування його особистісної моральної спрямованості, що проявляється в моральній поведінці, висловлюваннях і розвитку морально-почуттєвої сфери.
- Реляційна орієнтованість (relation – ставлення) – прогнозує встановлення моральних взаємин дитини з довколишніми, що одночасно визначає рівень її моральної вихованості, і свідчить про сформованість знань про правила і норми поведінки і прийняття їх як власних моральних цінностей. Це відображається на міжособистісних стосунках дошкільників.
- Лонгітюдність (тривалість і систематичність) – означає, що моральне виховання вимагає постійності його здійснення і не може бути штучно від'єднаним від виховної системи загалом. Дитина, отримуючи стихійно в процесі самостійного пізнання і цілеспрямовано під час взаємодії з дорослими, безперервно накопичує багаж морального досвіду, який поповнюється з її зростанням і розвитком.
- Варіювання – вказує на перебіг і нерівномірність морального розвитку в дошкільному віці; те що дитина демонструє в трьохрічному віці, в п'ятирічному може не проявляти, тому що ще не відбулося стійкого становлення складових її моральності. Це вимагає від дорослих обізнаності про потенціал дошкільника, умови та тенденції його морального виховання.

Формування в дітей моральної обізнаності та практичних навичок поведінки передбачається у процесі повсякденної освітньої роботи та на окремих заняттях. Допомагають дітям в опануванні програмового матеріалу дорослі – педагоги, психологи, обслуговуючий персонал дошкільного навчального закладу в тісній співдружності з батьками. Всі вони мають бути зразком моральної досконалості. Шляхи і методи для цього кожному належить обрати свої, найбільш прийнятні для конкретної дитини, її можливостей, здібностей, потреб, інтересів, але такі, щоб вона водночас і розвивалася, і морально збагачувалася та вдосконалювалася. Головне – це емоційний відгук дітей на ситуацію, розвиток уміння бачити моральний бік тієї чи іншої події, вчинку. Щодо форм роботи, доцільним є проведення групових занять. Комплектація дітей і тривалість заняття залежить від віку та їхніх особистісних потреб. Обов'язковим є врахування циклічності побудови занять, «проблемності» їх змісту. Дієвою є індивідуальна робота з дитиною (коли необхідно, щоб заняття відбулося «віч-на-віч») чи факультативні заняття для окремих дітей. Потрібно організовувати спільну продуктивну діяльність дітей, щоб вони відчули її «моральний дух»; екскурсії і цільові прогулянки (на виробництва, у заклади, що є доступними для відвідання дітей, з тим, щоб показати їм взаємини між людьми); проведення спільних свят, вікторин, конкурсів, тематичних вечорів; заходів дитячої благодійності; виставок (спільна діяльність дітей і батьків).

Список використаних джерел:

1. Артемова Л. В. Формирование общественной направленности ребенка-дошкольника в игре / Любовь Викторовна Артемова. – К. : Вища школа, 1988. – 160 с.
2. Бех Д. І. Виховання особистості : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
3. Галян О. І. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості на етапі дошкільного дитинства / Олена Іванівна Галян // Моральна свідомість та самосвідомість особистості : [монографія] / за ред. М. В. Савчина, І. М. Галяна. – Дрогобич, 2009. – С. 6476.
4. Деревянко Р. И. Особенности мотивов общения со взрослыми и сверстниками у дошкольников : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук / Р. И. Деревянко. – М., 1983. – 27 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.childpsy.ru/dissertations/id/18375.php?sphrase_id=209147
5. Дятленко Н. М. Психологічні умови розвитку самоповаги у дошкільників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н. М. Дятленко ; Київський міський педагогічний ун-т ім. Б.Д.Грінченка. – К., 2002. – 20 с.

6. Заболоцька С. І. Психологічні умови розвитку моральних форм поведінки у навчально-ігровій діяльності дошкільників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / С. І. Заболоцька ; Нац. ун-т «Острог. акад.». – Острог, 2013. – 20 с.
7. Залізняк А. М. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. М. Залізняк ; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2009. – 20 с.
8. Зубрицька-Макота В. І. Психологічні умови формування уявлень про моральні норми у дошкільників : автореф. дис. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І. В. Зубрицька-Макота ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Ів.-Франківськ, 2011. – 20 с.
9. Кисельова О. І. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» /О. І. Кисельова ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2009. – 21 с.
10. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. Л. Кононко; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2001. – 37 с.
11. Кошелівська О. І. Стимулювання морального вибору дошкільників у процесі педагогічного впливу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / О. І. Кошелівська ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 20 с.
12. Лаврентьєва Г. П. Джерела доброти : [навч.-метод. посібник для роботи з дітьми в дошкільних закладах, школі та сім'ї] / Г. П. Лаврентьєва. – К. : А.С.К., 1997. – 304 с.
13. Ладивір С. О. Виховання гуманних почуттів у дітей / С. О. Ладивір,
О. П. Долинна, В. К. Котирло та ін. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 168 с.
14. Лапченко І. О. Емоційне ставлення до себе та ровесників як чинник особистісного розвитку дитини дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І. О. Лапченко ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 20 с.
15. Лохвицька Л. В. Скарбниця моралі: програма з морального виховання дітей дошкільного віку / Л. В. Лохвицька. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 110 с.
16. Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці : [монограф.] / Роман Володимирович Павелків. – Рівне : Волинські обереги, 2004. – 248 с.
17. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників : [навч. посіб.] / Тамара Іллівна Поніманська. – К. : Вища школа, 1993. – 111 с.
18. Приходько Ю. О. Генезис провідних ставлень дитини дошкільного віку як основа її особистісного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Ю. О. Приходько ; Український держ. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1997. – 45 с.
19. Соціальний розвиток дитини (старший дошкільний вік) /
Т. І. Поніманська, І. М. Дичківська, О. А. Козлюк, Л. І. Кузьмук. – К. : Генеза, 2013. – 88 с.
20. Фасолько Т. С. Виховання відповідальної поведінки у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Т. С. Фасолько ; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2000. – 18 с.

Мариновська О. Я., д. п. н., професор, Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м.Івано-Франківськ, Україна;
Лапшина І.С., к. п.н., доцент, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м.Запоріжжя, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР «ІНТЕРНЕТ-БРАМА»

Процес інформатизації освіти в Україні сьогодні перейшов від етапу кількісного нарощування потенціалу до етапу формування якісно нового освітнього середовища. Про це свідчить зміщення інтересу науковців від загальних аспектів інформатизації освіти до проблем створення єдиного освітнього простору, зокрема, інтернет-порталу "INTERBRAMA" засобами хмарних технологій. Паралельно серед вчителів-новаторів розпочався процес переходу від епізодичного фрагментарного використання інформаційних та комунікаційних технологій (тут і далі. – ІКТ) під час уроків до комплексних форм роботи та розбудови інноваційних освітніх середовищ, таких як середовища електронно-програмного, дистанційного та медіа-навчання. Застосування педагогічних інновацій в комплексі з ІКТ відкривають нові можливості для підвищення ефективної освітньої діяльності, інноваційної зокрема. Можемо говорити про суттєве підвищення якості навчально-виховного процесу, перехід на новий рівень профіліза огізацією ції навчання, інтенсифікації та індивідуалізації навчальної діяльності, що обумовлено персоналізацією й технопрофесійної діяльності суб'єктів освітнього процесу. Зазначимо, що сьогодні у мережі Інтернет щоденно з'являється значна кількість освітніх електронних ресурсів: від порталів та сайтів установ до блогів творчих педагогів. За змістом ці ресурси можна класифікувати як інформаційні (інформують про діяльність освітньої установи), методичні накопичувальні (описи освітньої методики або банки та бази методик),

організаційні (організують діяльність педагогічних спільнот або систем дистанційного навчання), комбіновані(мають ресурси двох або трьох типів). Однак, не можливо не відзначити, що більшість з цих ресурсів є або вузько спрямованими, або безсистемними чи не керованими, що негативно позначається на тривалості та інтенсивності їх діяльності. Зважаючи на нові напрями розвитку сучасної системи освіти, найбільша потреба виникає саме у комбінованих ресурсах, що забезпечують науково-методичний супровід інноваційної діяльності педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти.

Паспорт інновації «INTERBRAMA»:
ННОВАЦІЙНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Інтернет-БРАМА	Технічний паспорт	Технологічний паспорт
Назва	http://www.interbrama.in.ua/	Інтернет-брама
Тип	Хмарні технології	Технології освіти дорослих
Вид	Інтернет-портал	Андрагогічна модель інтерсуб'єктного навчання
Класифікація інтернет-порталу за принципами:		
спеціалізації інформації	Вертикальний	Тематична спрямованість ресурсу: інноваційна освітня діяльність
спрямованості на користувачів	Корпоративний	КЗ "Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти" ЗОР, Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
мережевої взаємодії	Відкритий	Допускає підключення інших закладів післядипломної педагогічної освіти, наукових установ на засадах добровільності та партнерства
цільової аудиторії	Професійний	Суб'єкти інноваційної освітньої діяльності: педагогічні та науково-педагогічні працівники, методисти та ін.
доступності	Не персоніфікований	Вільний вхід передбачає дотримання професійної етики
цільового призначення	Моделювання інноваційного освітнього простору	Розвиток інноваційної професійної компетентності
реалізації маркетингових стратегій	Геонезалежність	Інноваційні середовища інститутів післядипломної педагогічної освіти
	Геозалежність	Інноваційне середовище інституту післядипломної педагогічної освіти
формування корпоративної культури	Зовнішня адаптація	Адаптація організації до зовнішніх умов конкурентного середовища
	Внутрішня інтеграція	Інтеграція членів організації на досягнення корпоративнихцілей
встановлення нформаційно просторових зв'язків	Горизонтальні	Формування іміджу інститутів післядипломної педагогічної освіти
	Вертикальні	Формування іміджу закладу, вченого, методиста, учителя-практика та ін.
методології інформаційного моделювання	Інтерактивний віртуальний простір	Інтерпарадигмальна педагогічна реальність
	Образно-смислова візуалізація структури інноваційного простору	Емоційно-ціннісне сприйняття інноваційного простору

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ

Концепт представлений концепцією інтерсуб'єктного навчання дорослих [7, с. 131−137], що є мислительною конструкцією андрагогічної моделі дистанційного навчання у системі післядипломної педагогічної освіти. Вона ґрунтується на теоретико-методологічних засадах, що включають основні принципи, положення інтерпарадигмального підходу.

Інтепарадигмальний підхід. Відомо, що сучасний мультипарадигмалійний ландшафт створює великі методологічні проблеми, оскільки кожна конкретна наукова дисципліна в основному зорієнтована на власну парадигму, а не на синтез суміжних з нею наук. У дослідженнях багатьох сучасних учених простежується ефект інтерпарадигмальної рефлексії, що свідчить про намагання дослідників розробити базовий концепт, що, з одного боку, інтегрує різні наукові парадигми, а з іншого – посилить прикладний аспект конкретної науки у сфері практики, зокрема освітньої.

Таким чином, на зміну поліпарадигмальності, що допускає множинність існування педагогічної реальності, інтерсуб'єктивності її інтерпретації, приходить інтерпаригмальність, що інтегрує професійну дійсність у теоретико-прикладному аспекті. Процес інтеграції передбачає виявлення та синтез однотипних елементів (сутностей), що притаманні парадигмам суміжних наукових дисциплін. У педагогічній системології ними можуть бути інваріантні ознаки тих методологічних підходів, що їх застосовує учений, досліджуючи конкретний науковий феномен. Як відомо, результатом інтеграції є "поява якісно нової, інтегративної властивості, яка не зводиться до суми властивостей об'єднаних елементів, а забезпечує більш високу ефективність функціонування усієї цілісності" [1, с. 17]. Такою новою, інтегративною властивістю нової педагогічної парадигми виступає герменевтичне осмислення (розуміння) інтерсуб'єктності педагогічної реальності.

Так, поняття "інтерсуб'єктивність" (у філософії) тлумачиться як особлива *спільність* між суб'єктами пізнання; означає *наявність ідентичних рис* у досвіді суб'єктів взаємодії; умова взаємодії і передавання знань (або – значимості досвіду пізнання) одного для іншого. Поняття "інтерсуб'єктність навчання дорослих" (в андрагогіці) – це спеціально організоване навчання дорослих, що передбачає *інтерактивний обмін досвідом* між суб'єктами навчального процесу − практиками і теоретиками, яке слугує *засобом ідентифікації власного досвіду в контексті інших досвідів* на основі виявлених інваріантних ознак і виступає передумовою формування індивідуальної концепції смислу професійної роботи педагога [7, с. 131−137]. Реалізація цієї концептуальної ідеї здійснюється у спеціально організованому віртуальному інноваційному просторі «INTER-BRAMA", що інтегрує інформаційно-комунікаційні та педагогічні технології дистанційного навчання у системі післядипломної педагогічної освіти.

Інтерфейс інтерпарадигмальної педагогічної реальності. Як зазначає В. Крижко, "дослідницькі підходи провідних вчених-педагогів і практиків системи освіти *обґрунтовують побудову основ нової педагогічної парадигми* (виокремлено курсивом нами. – О. М., І. Л.), у якій аксіологічний базис буде унікальним інтерфейсом теоретичної та практичної складової науки" [2]. В інтерпарадигмальній педагогічній дійсності таким інтерфейсом, що забезпечує *зв'язок окремих елементів (сутностей)* поліпарадигмального підходу, виступають цінності соціумної свідомості, трансформовані в цінності смислової сфери особистості. Адже саме *цінності* активізуються (Ж. Омельченко) як *критерії* при оцінці і виборі модусу поведінки, цілей і способів їх діяльності.

У прикладному аспекті педагогічної інноватики мова йде про рівень готовності педагога до інноваційної діяльності (початковий, достатній, високий, творчий), зокрема, його аксіологічну складову, що розкриває ціннісно-смислові орієнтації вчителя. Останні виступають критерієм оцінки й вибору моделі професійної поведінки, цілей і способів інноваційної діяльності. Адже саме ціннісно-смислова установка педагога обумовлює множинність проектних практик, наявність різних способів вирішення актуальної проблеми засобами інновацій. Так, *творчий рівень готовності* вказує на дослідницький підхід до інноваційної діяльності. Ключ до розуміння моделі його професійної поведінки − самореалізація, що ґрунтується на *самоактуалізації*, оскільки в її основі *просоціальні смислові орієнтації*. Тож, провідним мотивом здійснення діяльності виступатимуть внутрішня потреба допомоги, служіння іншим. Принцип самоцінності поширюється на всіх, що виводить педагога за межі конфліктної ситуації. Ціннісно-смислова установка набуття нових знань стане основою технологізації і персоналізації педагогічного досвіду в процесі застосування інновації, до впровадження якої учитель готується усвідомлено, системно. Конструювання уроків (заходів) здійснюватиметься з урахуванням цільового призначення інновації, концептуальних ідей, технологічної логіки. Педагог творчо підходитиме до проектування технологічної оболонки, збагачуючи інновацію елементами власного досвіду, не руйнуючи її концепт. Здійснюватиметься моніторинг ефективності впровадження нововведення, рефлексія, прогнозуватиметься розвиток інновації, що слугує засобом саморозвитку та самореалізації вчителя й учня [6].

Логіка інтерпарадигмального підходу. Її обґрунтовує закон ущільнення і скорочення знань. "Людина має базис безсумнівності, − пише С. Кримський, − тобто певне базисне знання, куди входять різні аксіоми, базисні факти і таке інше, які, звичайно, потрібно засвоїти. Але обсяг базису безсумнівності невеликий. З нього можна отримати інші знання, він має ще слугувати основою висновку. Є закон, який проходить крізь усю історію людства, крізь усю історію формування знань, – закон ущільнення і скорочення знань. Ви вчите не всю таблицю знань, не весь обсяг тексту, а вихідні положення, з яких логічно можна вивести інші. В абетці кінцева кількість літер, в мові кількість слів кінцева, а кількість речень нескінченна. Просто ми з усієї множини висловлювань беремо вихідні, з яких потім вже логічним шляхом отримуємо те, що нам необхідно" [3].

Відповідно до закону ущільнення і скорочення знань виокремимо домінанти інтерпарадигмальної педагогічної реальності (Табл. 1).

Таблиця 1

Домінанти інтерсуб'єктної педагогічної реальності

Методологічні підходи	*Інваріантні ознаки*	*Концептуальна ідея*
Системно-синергетичний підхід	Самоорганізація відкритих систем	Цілеспрямована самоорганізація суб'єктів професійної діяльності
Антропологічний підхід	Людиноцентризм, множинність соціокультурних і пізнавальних практик, вільний морально відповідальний вибір, інтерсуб'єктивність мислення, інтерсуб'єктність особистості	Визнання пріоритету інтересів, прав і свобод педагога
Культурологічний підхід	Проектність культури: культурна і національна ідентичність, моральна цінність знань, життєтворчість	Педагогічне проектування
Андрагогічний підхід	Опора на власний досвід. Самостійність прийняття рішень	Неперервна освіта
Особистісно зорієнтований підхід	Особистісна орієнтація освіти: самоцінність особистості, суб'єктність, цілепокладання, діалогічність, рефлективність, варіативність, відповідальність	Формування суб'єктного досвіду професійної діяльності
Аксіологічний підхід	Ціннісно-смислова орієнтація освіти: цінність, значущість, ціннісне ставлення, емоційність, ініціативність, задоволення (моральне й емоційне), відповідальність	Утвердження індивідуальної концепції смислу професійної діяльності
Технологічний підхід	Технологізація освіти: інновація, комп'ютеризація, інноваційність мислення, технологізація досвіду, персоналізація, результативність	Формування готовності до інноваційної діяльності
Компетентнісний підхід	Компетентнісна спрямованість освіти: активність, самостійність, орієнтація на освітній результат	Розвиток професійної компетентності
Акмеологічний підхід	Особистісна й соціальна зрілість, успішність, розвиток потенціалу, саморозвиток, самореалізація	Підвищення професійної майстерності
Середовищний підхід	Взаємодія, полісуб'єктність, виявлення можливостей та створення умов як результату й передумови успішної професійної діяльності	Створення умов для розвитку та самореалізації у професійній діяльності
Герменевтичний підхід	Знання методологічних підходів, розуміння їх концептуальних ідей та конструювання на цій основі нового морально-етичного смислу знань, власної професійної діяльності засобами методологічної рефлексії	Герменевтичне осмислення інтерпарадигмальної педагогічної реальності

Розуміння інтерпарадигмальної реальності обумовлює:

- *можливість* прийняття множинності соціокультурних і пізнавальних практик − *знання* основних теоретико-методологічних підходів педагогом;
- *осмислення* поліфонії інтерсуб'єктивного мислення − *розуміння* їхніх концептуальних ідей;
- *утвердження* права педагога на вільний морально відповідальний вибір інновації;
- *конструювання* на цій основі нового морально-етичного смислу знань, власної професійної діяльності засобами методологічної рефлексії, що забезпечують *розвиток* інтерсуб'єктності особистості як передумову і результат сформованості його образу світу у ході пізнавальної діяльності, взаємодії особистості зі світом;
- *технологічний продукт* – розвиток професійної компетентності суб'єктів інноваційної діяльності, що його репрезентує образ світу педагога як особистісно значуща система знань, яка є прообразом цілісності педагогічної реальності, оскільки забезпечує її *розуміння*.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ

Концепт інноваційного освітнього простору "INTERBRAMA" презентується технологією організації самостійної роботи в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що представлена такими компонентами: цільові орієнтири, концептуальні ідеї, технологічна логіка, технологічний продукт.

Цільове призначення інновації

Розвинути професійну компетентність суб'єктів інноваційної діяльності у віртуальному освітньому просторі інтернет-порталу "INTERBRAMA".

Концептуальні ідеї

- Ідея визнання унікальності й індивідуальної самоцінності педагога як суб'єкта інноваційної діяльності.

- Ідея цілеспрямованої самоорганізації професійної діяльності у віртуальному інноваційному просторі.
- Ідея формування індивідуальної концепції смислу професійної діяльності.
- Ідея розвитку суб'єктності педагога з опорою на особистісне цілепокладання та проектування інноваційної діяльності, досвід професійної роботи.
- Ідея організації віртуального проблемно-орієнтованого діалогу (полілогу) суб'єктів інноваційної діяльності.
- Ідея технологізації та персоналізації досвіду апробації, адаптації та впровадження педагогічної інновації засобами інформаційно-комунікаційних технологій.
- Ідея самоідентифікації досвіду інноваційної діяльності суб'єкта засобами інтерактивної та інтерсуб'єктивної взаємодії.
- Ідея розвитку здатності педагога до інтерсуб'єктного навчання як засіб підвищення педагогічної майстерності
- Ідея набуття досвіду самореалізації засобами інноваційної діяльності.
- Ідея забезпечення здоров'язбереження реалізується шляхом порціювання, дозування інформації (ущільнення і скорочення знань) відповідно до логіки інтерпарадигмального підходу.
- Ідея формування позитивного емоційного та ціннісно-смислового ставлення до інноваційних перетворень в освіті.
- Ідея герменевтичного осмислення (розуміння) інтерпарадигмальної педагогічної реальності у процесі неперервної самоосвіти.

Технологічна логіка

Науково-методичний супровід самостійно-пізнавальної діяльності педагогів як суб'єктів інноваційної діяльності доцільно здійснювати у форматі інтернет-порталу "INTERBRAMA" за технологічною логікою інтерсуб'єктного навчання.

І технологічний етап. Експрес-діагностування. Мета – on-line діагностування користувачів інтернет-ресурсу.

ІІ технологічний етап. Дистанційне навчання. Мета – підвищення професійної компетентності суб'єктів інноваційної діяльності в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

ІІІ технологічний етап. Обмін досвідом. Мета – ознайомлення з результатами наукових досліджень та розробок провідних учених, педагогів-новаторів з інноваційної діяльності, дослідно-експериментальної роботи.

ІV технологічний етап. Самоосвіта. Мета – робота у віртуальному інформаційному середовищі (on-line журнали, книги та інше), участь в інтернет-конференціях, ве-бінарах.

V технологічний етап. Рефлексія. Мета – організація інтерактивного обміну думками з визначеної проблеми.

VI технологічний етап. Релаксація. Мета – зняття емоційно-інтелектуальної напруги користувачів інтернет-ресурсу.

Технологічний продукт

Розвиток професійної компетентності суб'єктів інноваційної діяльності.

ПРАКТИЧНИЙ КОНЦЕПТ

Структура інтернет-порталу та загальна характеристика компонентів за цільовим призначенням для користувача (Табл. 1).

Таблиця 1

Цільове призначення структурних компонентів інтернет-порталу

Структура інтернет-порталу	Цільове призначення
адмін-ЦЕНТР	Інформування про адміністратора, модератора та контент-менеджера сайту
експрес-ДІАГНОСТУВАННЯ	on-line діагностування користувачів інформаційних ресурсів
акме-МАЙСТЕРНІ: дистанційні курси	Дистанційне навчання (курси "Педагогічна інноватика", "Інноваційний менеджмент" та ін.)
віртуальна КАФЕДРА менеджменту	Організація самостійної роботи з інноваційного менеджменту в системі підвищення кваліфікації керівників закладів освіти
віртуальна КАФЕДРА педагога-новатора	Організація самостійної роботи з педагогічної інноватики в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників
віртуальна ЛАБОРАТОРІЯ інноваційного досвіду: експериментальні ЗНЗ	Обмін інноваційним досвідом: дослідно-експериментальна робота, проектно-впроваджувальна, інноваційна діяльність
on-line БІБЛІОТЕКА	Створення інформаційного середовища: on-line журнали, книги та інше

відео-ЛЕКТОРІЙ	Самопрезентація результатів наукових досліджень та розробок провідними вченими, педагог-гами-новаторами
мультимедіа-ПРЕЗЕНТАЦІЇ	
ЕКСПРЕС-інформ	Оперативне інформування про проведення міжнародних, всеукраїнських та міжрегіональних конференцій
КОНФЕРЕНЦ-зала	Проведення інтернет-конференцій, ве-бінарів різного рівня тощо
ФОРУМ	Спілкування, інтерактивний обін думками з визначеної проблеми
РЕЛАКС: слайд-шоу	Запрошення переглянути слайд-шоу, щоб релаксувати після напруженої роботи
ІМІДЖМЕЙКЕР	Фотогалерея провідних учених, педагогів-новаторів, які надали свої інформаційні ресурси для інтернет-порталу

Ефективність роботи інтернет-порталу значною мірою залежить від коефіцієнту первинного сприйняття його змісту і визначається у перший момент зустрічі педагога з віртуальним простором, коли формуються основи майбутніх пізнавальних стратегій та інтелектуальних інтуїцій. У сучасному світі ми спостерігаємо посилення візуальних комунікацій. Одночасно, текстуальне сприйняття сенсу поступається візуально активному його розумінню. Засобами візуалізації головної сторінки було обрано інфографічний підхід (від інформаційна графіка) та дискретизацію або розподіл змістовного наповнення на логіко-смислові зони.

Важливою умовою ефективного функціонування інтернет-порталу "INTERBRAMA" є його технічні можливості забезпечення ефективної комфортної роботи педагогічних працівників з інформаційними ресурсами. Важливим при цьому є швидкість обміну інформацією, різноплановість та зрозумілість подання матеріалів, психологічна комфортність під час роботи. Організація практичної діяльності обумовлена такими його характеристиками: інтероперабельність, значна пропускна здатність, поєднання геозалежності з геонезалежністю, здоров'язбереження, адаптивність, керованість, доступність, інтерактивність, економічна доступність та захищеність від несанкціонованого пошкодження інформації. Розглянемо їх коротко у поєднанні з технологічними елементами інтернет-порталу "INTERBRAMA".

Інтероперабельність – це можливість працювати в умовах порталу з будь-якого комп'ютера, планшета або мобільного пристрою. Зважаючи на значний розбіг у технічних можливостях навчальних закладів України (різні операційні системи, клас та можливості комп'ютерної техніки, швидкість Інтернету), портал побудовано таким чином, що за рахунок реалізації сервісних послуг класичними традиційними засобами забезпечено можливість взаємодії різних операційних систем, всіх поширених браузерів, а також підтримується робота нових комп'ютерних систем і застарілих комп'ютерів з низькими можливостями.

Значна пропускна здатність – можливість одночасної роботи значної кількості користувачів, забезпечена кількома факторами. По-перше, це розташування головного меню на сучасних швидких серверах у професійному сегменті. По-друге, методологічний поділ ресурсів за інтересами педагогічних працівників за принципом хмарних технологій. Термін "хмарні", що прийшов з перекладу англійської назви "cloud technology" − не зовсім вірний. Власне, дослівний переклад слова "cloud" і означає "хмара" (звідси і термін хмарні технології), однак в іншому значенні це ж слово перекладається як "розсіяний, розподілений". Тож хмарні технології по суті є "розподіленими технологіями", опрацювання та збереження інформації у яких відбувається з використанням не одного стаціонарного комп'ютера, а розподіляється по різних комп'ютерах, підключених до Інтернет.

Розподіл ресурсів порталу за різними фізичними адресами не тільки зменшують навантаження на один окремий сервер, це дозволяє одночасно працювати в рамках порталу значній кількості педагогів. Такий розподіл також дозволяє працювати з матеріалами за допомогою технічно слабких або не стандартних комп'ютерів, які не мають спеціальних програм обробки у наслідок нестачі пам'яті або просто відсутності даних програм у користувача.

Використання хмарних технологій дозволяє суттєво економити кошти на оплату діяльності порталу. Більшість ресурсів, що знаходяться у так званих "хмарах, розміщені на безоплатних ресурсах – у блогах та на електронному диску Google, на сервісі Youtube, у файл обміннику Ucoz.

Використання матеріалів та сервісів за принципом розподільних або "хмарних технологій дозволяє легко і без обмежень додавати ресурси різних авторів до порталу. Це робить портал більш затребуваним, дозволяє оперативно поповнювати актуальними матеріалами не зважаючи на географічне місце знаходження автора. Все це дозволяє реалізувати принцип *геонезалежності.*

Геозалежність поєднана з геонезалежністю – є важливою особливістю інноваційного порталу "INTERBRAMA". Так, автори і відвідувачі порталу мають можливість працювати з матеріалами і розміщувати власні наробки, не зважаючи на їх географічне місце знаходження. Створюються умови для спілкування, консультування та колективної праці науковців і практиків розділених між собою значними відстанями. Педагогічні працівники не обмежуються можливістю працювати тільки на робочому місці, а мають доступ до матеріалів у зручний для них час і у зручному місці. Матеріали розміщені у межах "INTERBRAMA" класифіковані за геонезалежним принципом (відео-лекторій, онлайн-бібліотека,

мультимедіа-презентації тощо) пов'язують ресурси різних регіонів. Одночасно, кожний окремий матеріал чітко авторизований і має конкретну географічну прив'язку.

Творчі працівники, винахідники зацікавлені у захисті авторських прав, формуванні власного іміджу, самопозиціюванні. Саме у цьому їм допомагає *принцип геозалежності.* Він полягає у тому, що "INTERBRAMA" лише поєднує освітні ресурси Запорізького та Івано-Франківського регіонів при збереженні їх цілісності і авторської недоторканості. Таким чином, користувач, який працює з матеріалами порталу віртуально мандрує у відповідний регіон, спілкується з конкретними педагогами, отримує консультації з перших рук, уявляє науковий потенціал та напрями роботи освітніх установ.

Здоров'язбереження – є важливим принципом побудови даного освітнього ресурсу. Ми не можемо ігнорувати вплив комп'ютерів на здоров'я та психіку людини. Науковці різних галузей, таких як психологія, філософія, медицина активно проводять дослідження з метою нейтралізації негативного впливу. Активне використання ІКТ може бути безпечним тільки за умови постійного комплексного контролю за станом діалогічного процесу, кожного його учасника. Організація такого контролю вимагає формування нових підходів та технологій організації освітніх просторів, ґрунтування інноваційного віртуального середовища за науковими принципами, ефективними та ергономічними.

На порталі "INTERBRAMA" ідея забезпечення здоров'язбереження реалізується шляхом порціювання (дозування) інформації, яка подана на порталі. Всі матеріали чітко структуровані, поділені на підрозділи, у кожному підрозділі матеріали систематизовані, анонсовані, подані у вигляді окремих дидактичних одиниць (книга, стаття, лекція, презентація тощо) [5]. Користувач, який зайде на портал, не буде витрачати довго часу на пошук необхідної інформації, відкривати не ідентифіковані матеріали, що зменшить час напруженої роботи за комп'ютером, збереже його здоров'я. Зменшення зорової напруги досягається також комфортною кольоровою гамою. А психологічне розвантаження педагоги-користувачі можуть отримати у кімнаті релакс-слайдшоу.

Адаптивність – створена можливість проектування розвитку теорій, методик, технологій у рамках порталу без перепроектування системи, є умови для індивідуального спілкування, наявні можливості швидкого та необмеженого розширення: регіонального (тобто приєднання ресурсів інших регіонів), методично-накопичувального (кількісного збільшення ресурсів), якісно-перетворюючого (створення нових рубрик та напрямів).

Керованість – забезпечує наявність адмін-центру, що передбачає управління якістю змістовного наповнення порталу. Найбільшу проблему для створення єдиного освітнього простору України створюють несистематизовані статичні ресурси, якість та актуальність яких не підтримується, не оцінюється і не керується. Часто серед тих, що втратили актуальність, губляться цікаві інноваційні знахідки. Управління якістю матеріалів порталу гарантує наявність експрес-діагностики.

Доступність – можливість на безоплатній основі працювати із системою з різних місць, дистанційно – з навчального класу, з робочого місця або з дому; програмні інтерфейси забезпечують можливість роботи людям різного освітнього рівня, різних культур, різних фізичних можливостей, включаючи інвалідів. Графічний інтерфейс робить зрозумілими зазначені напрями, створює атмосферу віртуальної присутності у науковій освітній установі, ергономічно відкриває повний огляд доступних можливостей, дозволяє швидко переміщуватися з одного ресурсу на інший.

Інтерактивність – забезпечує повноцінні контакти всіх користувачів порталу незалежно від географічного місця, рівня освіти, стажу роботи, віку, статі та інше.

Економічна доступність – стандарти реалізації сервісів інтернет-порталу орієнтуються насамперед на неперервну освіту, що проходить протягом усього життя користувача, орієнтація його на інноваційну діяльність, від чого має виграти все українське суспільство.

Захищеність від несанкціонованого пошкодження інформації (знищення текстів або записів лекцій, презентацій, коментаріїв тощо) забезпечує технічний супровід порталу та залучені до роботи професійні сервіси googl та ucoz, що гарантують авторам-учасникам недоторканість їх матеріалів та захист їх авторських прав, при цьому дуже важливим є унеможливлення появи в цьому середовищі небажаної реклами, ненормативної лексики, відволікаючих матеріалів.

Таким чином, інтеграція педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій забезпечить необхідні умови для творчої самореалізації та саморозвитку особистості як суб'єкта інноваційних перетворень в освіті засобами єдиного інноваційного освітнього простору, змодельованого в форматі інтернет-порталу "INTERBRAMA".

Список використаних джерел:

1. Гломозда В. Взаємодія тем інтегративного характеру як спосіб здійснення міжпредметних зв'язків / В. Гломозда // Педагогіка : респ. наук.-метод. зб. – К., 1991. – С. 17−21. – Вип. 30.

2. Крижко В. В. Аксіологічний потенціал державного управління освітою : навч. посіб. [Електронний ресурс] / В. В. Крижко, І. О. Мамаєва. – К. : Освіта України, 2005. – 217 с. – Режим доступу до журн. : http://infolibrary.com/content/1191_ROZDIL_Aksiologichnii_pidhid_do_dyhovnogo_potencialy_osviti_Ykraini.html

3. Кримський С. Знання, настояні на совісті [Електронний ресурс] / Сергій Кримський. – Режим доступу до журн. : http://innovations.com.ua/ua/interview/op-manage/14471/sergij-krimskij-znannya-nastoyani-na-sovisti

4. Лапшина І. С. Адаптивні підходи до моделювання освітніх процесів у системі дистанційного навчання [Електронний ресурс] / Ірина Сергіївна Лапшина. – Режим доступу до журн. : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Lapshina.pdf
5. Лапшина І. С. Особливості технологічних етапів створення електронних підручників, посібників та інших засобів навчання [Електронний ресурс] / Ірина Сергіївна Лапшина. – Режим доступу до журн. : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/lapshina.pdf
6. Мариновська Оксана. Готовність учителя-практика до інноваційної діяльності: технологічний інструментарій [Електронний ресурс] / Оксана Мариновська. – Режим доступу до журн. : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp17/marinovska.pdf
7. Мариновська О. Я. Технологія організації самостійної роботи в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників / Оксана Яківна Мариновська / Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / Ун-т менеджменту освіти НАПН України ; ред. кол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. – Вип. 7(20) / гол. ред. В. В. Олійник. – К. : АТОПОЛ, 2012. – Розд. „Педагогіка. – С. 131−137.

Мукомел С.А., к.п.н., доцент, член-кореспондент
Української Академії акмеології, АПБ імені Героїв Чорнобиля, м.Черкаси, Україна

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДСНС УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Складність завдань, виконання яких залежить від злагодженості та взаєморозуміння членів рятувальних підрозділів висуває сьогодні високі вимоги до майбутніх фахівців служби цивільного захисту щодо оволодіння професійними і спеціальними знаннями, формування в них високої внутрішньої культури і вміння ефективно взаємодіяти з людьми відповідно до прийнятих в суспільстві і ДСНС України правил і норм життєдіяльності. Кваліфікований фахівець повинен мати високий рівень психологічної підготовки – це забезпечить його повноцінну службову діяльність не лише в екстремальних умовах, а й в умовах повсякденної службової діяльності. Саме тому набуває значення проблема застосування контекстного навчання в професійній підготовці майбутніх фахівців служби цивільного захисту ДСНС України.

Основною характеристикою контекстного навчання є моделювання не тільки предметного, але і соціального змісту майбутньої професійної діяльності, яке реалізується на практиці за допомогою системи нових інноваційних форм і методів роботи, засобів, предметів і результатів.

Таке навчання надає цілісності, системної організованості, практичності й особистого переходу діяльності в професійну з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій. Контекстне навчання забезпечує перехід, трансформацію пізнавального змісту знанням, які засвоюються.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття.

Все більшого визнання в системі професійної освіти набуває контекстний підхід. На наш погляд, це обумовлено тим, що цей підхід заснований на кращих традиціях педагогіки і психології з урахуванням емпіричного досвіду практиків. Контекстний підхід до цього часу не використовувався в повній мірі та недостатньо досліджений в педагогічній теорії. Також потрібно звернути увагу на проблеми якості випускника ВНЗ ДСНС України як майбутнього спеціаліста до саморозвитку і самореалізації, до творчого використання отриманих в ході навчання знань.

Чим обумовлено активне впровадження в останні кілька років ідеї компетентнісного підходу в освіті? Звернемося до думки британських фахівців. М. Холстед і Т. Ордж, представники Кембриджського екзаменаційного синдикату, у статті «Ключові компетенції в системі оцінки Великобританії» вказують на те, що раніше метою іспитів в Кембріджському університеті була перевірка розвитку знань й умінь. В даний час усвідомлено, що загальна освіта має бути доповнена формуванням ключових компетенцій, і саме вони враховуються при вступі до Кембриджського університету. Завдання університету не тільки в тому, щоб дати студентам знання, але і в тому, щоб підвищити рівень цих компетенцій [1, с. 8].

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Проблему контекстного навчання сьогодні розробляють такі науковці як Н. Бакшаєва, Н. Борисова, Т. Дубовицька, М. Ільясова, В. Кругликов, О. Ларіонова, І. Марчук та інші. Проблему активних методів навчання вивчали А. Бадаєв, М. Гарунов, А. Вербицький, П. Гребенюк, Г. Ібрагимов, Е. Літвіненко, П. Пидкасистий, В. Платонов, В. Подіновський, В. Рибальський, Г. Селевко та ін.

В основі контекстного навчання лежить діяльнісний підхід, який був предметом дослідження Л. Виготського, С. Рубінштейна, О. Леонтьєва, П. Гальперіна, Н. Талізіної та інших, та передбачає включення студентів у різні види пізнавальної діяльності через систему завдань за допомогою спеціальних засобів навчання.

Постановка задачі та її розв'язання. Метою нашої роботи є з'ясування сутності контекстного навчання та особливості його застосування в сучасній професійній підготовці майбутніх фахівців служби цивільного захисту ДСНС України.

Виклад основного матеріалу. Концепція контекстного навчання була розроблена А. Вербицьким у 1991 році. Науковець зазначає: «щоб бути теоретично і практично компетентним, студенту необхідно зробити подвійний підхід: від знака до думки, а від думки до вчинку, дії. Перехід від інформації до її використання опосередковується думкою, що і робить цю інформацію знанням» [2, с. 18]. Контекстний підхід, концептуальні положення якого розкриваються в роботах М. Бахтина, А. Вербицького, Н. Лаврентьєвої, О. Ларіонової, М. Левківського та ін., дозволяє створити ефективні умови для формування професійної компетентності майбутніх фахівців та поєднання учбової і професійної діяльності у єдине ціле. Теоретичною основою контекстного навчання є: діяльнісна теорія засвоєння соціального досвіду; технологічний підхід до організації навчального процесу; змістовно утворююча категорія «контекст».

У Великому енциклопедичному словнику контекст (від лат. contextus – з'єднання, зв'язок) – відносно закінчений уривок письмової або усної мови (текста), в межах якого найбільш точно виявляється значення окремих слів, які входять до його складу, висловів тощо. Згідно з Вікіпедією говорити, спираючись на контекст, – означає не повторювати у своїй розмові сказаного раніше, вживання понять поточного рівня абстракції. Контекст – це система внутрішніх і зовнішніх умов життя та діяльності людини, яка впливає на сприйняття, розуміння і перетворення нею конкретної ситуації, надаючи значенню цієї ситуації як цілому утворенню, так і конкретним її компонентам. Внутрішній контекст являє собою індивідуальнопсихологічні властивості, знання і досвід людини; зовнішній – предметні, соціокультурні, просторово-часові та інші характеристики ситуації, у яких вона діє. Тому моделювання предметного і соціального контекстів майбутньої професійної діяльності студента в формах його пізнавальної діяльності надає навчанню особистого змісту. А. Вербицький підкреслює, що «накладення засвоюваної навчальної інформації на канву соціальної за своєю сутністю професійно-предметної діяльності призводить до засвоєння студентами цієї інформації на рівні особистісних змістів, а не тільки закріплених у науці значень. У цьому й полягає основна сутність контекстного навчання» [1, с. 60].

Основна мета контекстного навчання у ВНЗ ДСНС України – формування у межах навчальної діяльності курсанта його цілісної, внутрішньо-мотивованої професійної підготовленості як майбутнього фахівця. Ми виходимо з того, що таке навчання побудоване на задоволенні потреб тих, хто навчається, та вважається ефективним засобом отримання додаткових знань з обраної спеціальності, стимулювання розвитку пізнавальних інтересів та потреб, формування стійких позитивних мотивів навчання та усвідомлення цілей щодо оволодіння професією.

У процесі реалізації контекстного навчання первинне завдання викладача – проаналізувати інформацію про початковий рівень професійних та пізнавальних інтересів
курсантів до майбутньої професії, мотиви її вибору, а також систематизувати їхні потреби, які повинні бути в центрі процесу формування професійної компетенції.

Характерною рисою технології контекстного навчання є створення предметного і соціального контекстів професійної діяльності, що додає до навчального процесу цілу низку нових моментів:
– просторово-часовий контекст "минуле
– сучасне – майбутнє";
– системність і міжпредметність знання;
– можливість динамічного розгортання змісту навчання, яке зазвичай дається в статиці;
– сценарний план діяльності спеціалістів відповідно до технології виробництва;
– посадові функції та обов'язки;
– посадові та особисті інтереси майбутніх фахівців.

Модель контекстного навчання є теоретично обґрунтованим вибором та реалізацією форм і методів активного навчання у вищій школі ДСНС України з орієнтацією на модель майбутнього фахівця. Його сутність полягає в здійсненні навчального процесу в контексті майбутньої професійної діяльності шляхом вирішення конкретних професійних завдань.

Засвоєння змісту навчання відбувається не шляхом простої передачі курсанту інформації, а в процесі його власної, внутрішньо мотивованої активності, спрямованої на предмети та явища навколишнього світу. І. Жукова зазначає, що «у контекстному навчанні основний акцент робиться на формуванні професійної мотивації розвитку особистості. Тому зміст навчальної діяльності курсанта формується не тільки виходячи з логіки навчальних предметів, але і виходячи з моделі професіонала, логіки майбутньої професійної діяльності» [5].

Відрив теоретичного навчання від майбутньої практики, з одного боку, та неможливість перенести саму практику, як форму практичної підготовки курсантів, до навчального закладу, з іншого, призводять до висновку про необхідність посередньої ланки між навчальною та професійною діяльністю. У психолого-педагогічних джерелах така діяльність посередник отримала назву «квазіпрофесійної» як діяльність студента, навчальна за формою і професійна за змістом, яка являє собою трансформацію змісту і форм діяльності в адекватні для них, найбільш узагальнені змістовні форми професійної діяльності [1-4].

Особлива увага у процесі контекстного навчання у ВНЗ ДСНС України приділяється реалізації поступового, поетапного переходу курсантів до базових форм діяльності більш високого рангу: від навчальної діяльності академічного типу до квазіпрофесійної діяльності (ділові та дидактичні ігри), а потім до навчально-професійної діяльності (практика, стажування).

У формах навчальної діяльності реалізуються насамперед процедури передачі й засвоєння курсантами знакової інформації (семіотична навчальна модель), а у квазіпрофесійній діяльності в аудиторних умовах відтворюється предметний та соціальний зміст засвоюваної діяльності (імітаційна навчальна модель). С. Качалова зазначає, що основною характеристикою навчально-виховного процесу контекстного типу, реалізованого за допомогою системи нових і традиційних форм та методів навчання, являється моделювання мовою знакових засобів предметного й соціального змісту майбутньої професійної діяльності. У спеціальних дисциплінах відтворюються реальні професійні ситуації й фрагменти виробництва, відносини задіяних у ньому людей.

Таким чином, курсантові задаються контури його службової діяльності. Основою взаємодії викладача й курсанта стає ситуація у всій її предметній та соціальній неоднозначності. Саме в ході аналізу ситуацій, ділових й навчальних ігор (ігри - комунікації, ігри - захисту від маніпуляції, ігри для розвитку інтуїції, ігри-рефлексії й ін.) курсант формується як фахівець і член майбутнього службового колективу [6, с. 89].

Отже, О. Ткаченко наголошує на існуванні трьох моделей навчання: семіотичній, імітаційній та соціальній.

Семіотичні навчальні моделі містять систему завдань, які передбачають роботу з навчальним текстом як семіотичною системою, яка забезпечує сприйняття та оброблення знакової інформації. В такого типу моделях предметна галузь діяльності розгортається за
допомогою конкретних учбових форм, в рамках яких виконуються завдання, які являють собою письмові або вербальні тексти у вигляді визначенні сутності понять, термінів і т.п. та не потребують для свого засвоєння особистого ставлення. Одиницею роботи курсанта являється мовленнєва діяльність – аудіювання, читання та письмо.

В *імітаційних навчальних моделях* навчальні завдання припускають вихід курсанта за рамки значень, власне текстів, як знакових систем, шляхом співвідношення інформації,
яку вони містять з ситуаціями майбутньої професійної діяльності (предметний контекст), де вже ця інформація виступає функцією засобу власної предметної дії та набуває особистісного змісту, перетворюючись в знання, як адекватне відображення дій курсантів у ній. В даній ситуації провідним виступає вже не мовна, а предметна дія.

У *соціальних навчальних моделях* навчальні завдання (задачі, проблеми) представлені в виді ситуацій, які вирішуються в спільних, колективно-розподілених формах спілкування і взаємодії учасників освітнього процесу (розігрування ролей, ділові ігри, навчально-дослідницька робота і т.п.). У такому випадку формується не тільки предметна, але й професійна компетентність суб'єктів навчання, яка здійснюється завдяки поділу на інтерактивні групи, що імітують ситуації майбутньої службової діяльності [7, с. 161].

У моделі контекстного навчання активність курсанта (в аудиторній навчальній роботі) проявляється в наступних трьох базових формах діяльності та деяких проміжних. *Базовими являються*: діяльність академічного типу (проблемні лекції, семінари-дискусії), квазіпрофесійна діяльність (ділові ігри та інші ігрові форми), навчально-професійна діяльність (науково-дослідна робота студента, підготовка кваліфікованої роботи, проекту тощо). *Проміжними виступають* всі інші форми – традиційні та інноваційні, які відповідають конкретним цілям та змісту навчання на відповідному етапі навчання (практичні заняття професійного спрямування, моделювання життєвих ситуацій, аналіз конкретних випадків, рольові ігри).

Н. Муслімов і М. Уразова пропонують для практичної реалізації концепції контекстного навчання використання на семінарських заняттях дидактичного методу «курсант у ролі викладача». При використанні такої форми заняття організаційну й навчальну активність проявляє не викладач, а курсант. На практичних заняттях реалізується принцип зв'язку теорії з практикою, у майбутніх фахівців формуються професійні вміння й навички, розвивається дослідницький інтерес до майбутньої педагогічної діяльності [6, с. 103].

Завдяки переходу від однієї базової форми діяльності до іншої курсанти отримують більш розвинуту практику застосування навчальної та наукової інформації в функції засобів здійснення навчальної, квазіпрофесійної та навчально-професійної діяльності, оволодіваючи реальним професійним досвідом, отримуючи можливості природного входження в професію.

Активні методи навчання (дискусії, дидактичні ігри, моделювання життєвих та виробничих ситуацій та ін.) в тому випадку, якщо вони відображають сутність майбутньої професії (як в моделі контекстного навчання), формують професійні якості фахівців, являються своєрідним тренінгом, під час якого курсанти можуть відпрацьовувати професійні навички в умовах, наближених до реальних. Глибокий аналіз помилок курсантів, який проводиться під час підведення підсумків, знижує їх ймовірність до повторення в реальній дійсності. Таким чином це сприяє скороченню строку адаптації молодого спеціаліста для повноцінного виконання службової діяльності, а контекстний підхід змінює цілеспрямованість навчання на досягнення практичного результату.

Контекстне навчання допомагає подолати суперечність між індивідуальним характером навчальної роботи курсанта, його розвитком і колективним характером службової діяльності, що передбачає взаємодію та спілкування курсантів, особистий внесок кожного у досягнення колективних та суспільних цілей; між

виконавською позицією курсанта у навчанні (виконує те, чого вимагає викладач) та ініціативною позицією майбутнього фахівця (у предметному та моральному відношенні) служби цивільного захисту.

Зміст контекстного навчання виступає не тільки як предметний аспект професійної діяльності, який задається за допомогою системи навчальних завдань, моделей, ситуацій, але й її соціокультурний аспект, відтворюваний різними формами спільної діяльності та спілкування.

Серед форм контекстного навчання необхідно виділити наступні: лекції контекстного типу (А. Вербицкий), проблемні лекції, візуальні лекції, лекції з запланованими помилками, лекції прес-конференції тощо. Курсант засвоює предметний зміст навчання (знання, уміння, навички, досвід професійної діяльності) і, займаючи певну позицію у системі взаємодії учасників освітнього процесу, обмінюється інформацією, оцінками, думками, з іншими курсантами.

Висновки. Отже, суттєвою характеристикою контекстного навчання є моделювання за допомогою знакових засобів (мовою навчальних дисциплін) предметного і соціального змісту майбутньої службвої діяльності. Тим самим у контекстному навчанні засобами знань (за знаковими системами) формуються контури професійної реальності, а тому абстрактні педагогічні положення (знання, суперечності, закономірності, принципи) щільніше зближуються з життям. Вирішальною умовою реалізації контекстного навчання у професійній підготовці фахівців є оволодіння ними інтерактивними методами.

Знаково-контекстне навчання – це форма активного навчання, яка призначена для застосування у вищій школі, орієнтована на професійну підготовку фахівців і реалізується за допомогою системного використання професійного контексту, поступового насичення навчального процесу елементами професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Сформульовані висновки не претендують на вичерпне вирішення питань, пов'язаних із використанням контекстного навчання у підготовці фахівців служби цивільного захисту у вищій школі ДСНС України.

Зокрема, подальшого вивчення потребують проблеми реалізації даного підходу в гуманітарній підготовці курсантів з використанням різноманітних методів активного навчання.

Список використаних джерел:

1. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения /А.А.Вербицкий. - М.: ИЦ ПКПС.- 2004.- 84с.
2. Вербицкий А.А. Педагогическая технология с позиций теорий контекстного обучения / А.А. Вербицкий // Вестник «Педагогика и психология» . – 2010. – № 2. – С. 102 -1.
3.Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий.– М.: Высшая школа, 1991. – 204 с.
4. Вербицкий А.А. О контекстном обучении/ Вербицкий А.А. // Вестник высшей школы. – 1985. – №8. – С.25 – 30.
5. Жукова И.А. Контекстное обучение как средство формирования профессиональной компетентности будущих юристов: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И.А. Жукова. – Москва, 2011. – 22 с.
6. Качалова С.М. Технология контекстного обучения в практике вузовского обучения / С.М. Качалова // Вестник ЦМО МГУ. – 2009.– №3. – С.87-91.
7. Муслимов Н.А. Реализация контекстного подхода при подготовке будущего педагога к профессиональной деятельности /Н.А. Муслимов, М.Б. Уразова // Вестник ЦМО МГУ. – 2010. – №4. – С. 102 – 105.
8. Ткаченко О.А. Контекстне навчання у форматі «справожиттєвого» підходу як альтернатива традиційної системи професійної освіти / О.А. Ткаченко // Горизонты образования.–2010. – №2(30). – С.158-163.

Нечипоренко В.В., д.п.н., доцент, директор комунального закладу «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр» Запорізької обласної ради, м.Запоріжжя, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ЯК ВІДКРИТОЇ СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

Специфічні характеристики навчально-реабілітаційного закладу, який в процесі інноваційних змін послідовно підвищує своє соціокультурне значення, зумовлюють особливі вимоги до управлінської діяльності його керівника та всього адміністративного апарату. Ускладнена структура закладу, розширений спектр функцій, інноваційний характер навчально-реабілітаційного процесу, кадрове забезпечення мають бути чинниками розвитку, а не дезінтеграції його роботи. Це висуває на перший план необхідність зміни підходів до управління спеціальним закладом, ефективність якого залежить від застосування алгоритмів і методів системного, стратегічного, інноваційного, програмно-цільового, адаптивного, партисипативного, дистриб'ютивного, мережевого, громадсько-державного, компетентнісно зорієнтованого управління та інформаційного менеджменту, які повністю узгоджуються з пріоритетами вітчизняної реабілітаційної педагогіки, є концептуально обґрунтованими та апробованими в освітній практиці.

Взаємодоповнення активів різних управлінських підходів дозволяє адміністрації навчально-реабілітаційного центру отримати бажаний результат – розбудову чіткої організаційної структури, яка водночас є досить гнучкою і пластичною для забезпечення змін, передбачених стратегією його системного інноваційного розвитку. Така структура повинна збалансовано поєднувати протилежні тенденції: централізацію та децентралізацію, інноваційність і стабільність, автономність і відкритість, багатовекторність освітньо-реабілітаційної діяльності та структурно-функціональну цілісність, самоорганізацію та керованість, свободу і контрольованість працівників, їх командну співпрацю та персональну відповідальність, уникаючи крайніх позицій, які неодмінно призводять до відхилень від запланованої траєкторії функціонування та розвитку закладу. Досягти такого оптимуму можливо через впровадження **структурно-функціональної моделі та мета-технології системного управління спеціальним закладом**, які акумулюють переваги дієвих управлінських підходів, адаптуючи їх до специфіки закладу цього типу.

Наявність **структурно-функціональної моделі** дозволяє адміністрації забезпечувати роботу закладу, як цілісної освітньо-реабілітаційної системи, на всіх етапах її життєдіяльності (становлення, стабілізація, функціонування та інноваційний розвиток). Для виконання ролі такого системоутворювального чинника модель повинна враховувати потенціал кожного структурного підрозділу та служби, чітко окреслювати межі їх функціонального навантаження, встановлювати оптимальні субординаційні та координаційні зв'язки між усіма працівниками, сприятливі для повномірної реалізації освітньо-реабілітаційної місії закладу. У додатку 1 представлено структурно-функціональну модель системного управління Хортицьким національним навчально-реабілітаційним багатопрофільним центром, яка відповідає всім зазначеним вимогам і успішно виконує функцію консолідації зусиль усього колективу щодо забезпечення ефективного функціонування та інноваційного розвитку закладу.

Сучасні підходи до розбудови ефективної управлінської структури реалізуються в умовах Хортицького центру за рахунок передбачення у структурно-функціональній моделі взаємозв'язків, а отже, і взаємовідповідальності працівників як по горизонталі, так і по вертикалі.

Так, на адміністративному рівні адміністративна рада, рада центру й піклувальна рада вирішують загальні проблеми навчально-реабілітаційного процесу. Вони делегують частину повноважень заступникам директора з різних напрямів роботи, а ті, в свою чергу, мають власні керівні органи (ради), на яких розв'язують проблеми з певного напряму діяльності і періодично збираються на рівні заступників директора для обговорення внеску кожного в розвиток центру, як цілісної системи, коригують окремі аспекти діяльності, вносять поправки до планів роботи підрозділів як у режимі функціонування, так і в режимі розвитку та делегують їх для виконання у визначені освітньо-реабілітаційним закладом сфери діяльності.

Служби кожної із сфер мають свої самостійні повноваження, але, крім цього, збираються на засідання для оприлюднення результатів роботи, визначення стану розвитку напряму в цілому. За підсумками звітів і самоаналізу діяльності кожного підрозділу та закладу в цілому, вносяться необхідні корективи до управлінської та виконавчої діяльності. Динамічна рівновага системи управління досягається завдяки чіткому функціональному розподілу праці, тобто конкретизації змісту діяльності кожного працівника, заходів заохочення до пошуку ефективних форм і методів розв'язання поставлених завдань та відповідальності за доручену справу.

Принципово важливою для ефективного управління спеціальним навчально-реабілітаційним закладом є його багаторівнева структура, яка включає **стратегічний, тактичний, оперативний і рефлексивний рівні**. **На першому рівні** (рівні директора) здійснюється розробка Концепції спеціального навчально-реабілітаційного закладу, визначаються стратегічні пріоритети і глобальні перспективи його розвитку. **На тактичному рівні** (рівні заступників директора) здійснюється аналіз і конкретизація мети і завдань розвитку спеціального навчально-реабілітаційного закладу з урахуванням специфіки кожного його підрозділу.

На оперативному рівні (рівні учителів, класних керівників, соціальних педагогів-вихователів, керівників гуртків) організовується виконання завдань функціонування та розвитку закладу, здійснюється моніторинг результатів, визначається їх вплив на освітньо-реабілітаційний процес, готуються рекомендації для учнів та їх батьків.

На рефлексивному рівні (рівні учнів та учнівсько-студентського самоврядування) забезпечується розвиток ключових життєвих компетенцій кожного школяра в процесі діяльності органів самоврядування, комісій, клубів, об'єднань, постійних творчих груп. Саме на цьому рівні відображається вплив складових структур управління та визначаються його кінцеві результати.

Впровадження структурно-функціональної моделі дозволяє забезпечити в умовах спеціального навчально-реабілітаційного закладу оптимальні управлінські стосунки. З моделі видно, що в закладі немає жодного підрозділу, відчуженого від активної взаємодії з іншими структурними підрозділами та службами. Тісні зв'язки між усіма ланками трудового колективу закладу забезпечують багатогранність соціального досвіду, який отримує кожен працівник в ході спілкування, опосередкованого спільною з іншими діяльністю.

Системне управління спеціальним навчально-реабілітаційним закладом передбачає реалізацію поряд зі структурно-функціональною моделлю відповідної мета-технології, яка забезпечує оптимальну

послідовність роботи кожного підрозділу та служби, зводить до несуттєвого мінімуму вплив випадкових чинників на результати їх діяльності.

Специфіка спеціального навчально-реабілітаційного закладу визначає предметну спрямованість мета-технології системного управління на процес реалізації **локальних освітньо-реабілітаційних життєтворчих технологій**, сукупність яких охоплює ключові аспекти місії закладу. В умовах Хортицького центру розроблено та впроваджено: проективно-рефлексивну технологію навчання; виховну технологію проективного життєздійснення; технологію планування життєдіяльності дитячих колективів; виховну інтерактивну технологію «Океан життєвої компетентності»; технологію загальнофункціональної реабілітації; технологію реабілітації мистецтвом; технологію реабілітації через спілкування з природою; технологію студентсько-учнівського самоврядування; технологію моніторингу ефективності освітньо-реабілітаційного процесу (додаток 2).

Структура мета-технології управління інноваційними процесами складається із конкретних етапів, що представляють собою послідовність управлінських дій у процесі управління інноваціями, основного змісту управління на кожному з етапів; пріоритетних функцій; умов, від яких залежить ефективність інноваційних процесів. Усі етапи тісно пов'язані між собою, і неповна реалізація якогось з них призводить до збою у цілій системі.

Перший етап даної мета-технології включає діагностику готовності педагогічного колективу до інноваційної діяльності. На цьому етапі основним змістом управлінської діяльності визначено: аналіз зовнішнього та внутрішнього середовищ школи, діагностику можливостей педагогічної системи та визначення потреб у ресурсах.

Другий етап мета-технології передбачає прогнозування та проектування змін в навчальному закладі. Зміст цього етапу включає вибір стратегій змін, формування системи показників інноваційних перетворень, вибір критеріїв їхнього оцінювання та програмування заходів щодо управління інноваціями.

Пріоритетними функціями на даному етапі є стратегічно-цільові, організаційно-управлінські, серед яких проектування та моделювання виступають провідними. Умови, які визначають ефективність даного технологічного етапу, характеризуються гуманістичними підходами до визначення цілей інноваційних змін, відповідністю змісту інновацій цілям шкільної організації та якісним програмним забезпеченням.

Чітка координація роботи всіх структурних підрозділів в умовах постійного розвитку навчально-реабілітаційного центру забезпечується завдяки особливому стилю планування його діяльності. Так, на зміну розмитому генеральному цілепокладанню приходить системоутворювальне цілепокладання, поєднання планування у режимі функціонування і планування у режимі розвитку. При плануванні розвитку закладу використовується **такий алгоритм:**

1. *Аналіз стану розвитку закладу:*
- збір статистичних даних;
- аналіз визначення внутрішніх засобів, позитивних аспектів, слабких місць, негативних аспектів, можливостей, перешкод та ризиків;
- аналіз якості роботи закладу;
- звітування перед батьками про стан справ.

2. *Формування цілей, очікувань, пріоритетів розвитку:*
- кристалізація інтересів різних груп громади школи;
- проведення круглих столів з метою узгодження пріоритетів розвитку.
- прийняття рішення.

3. *Складання плану дій:*
- формулювання завдань;
- розподіл ролей та обов'язків;
- поділ діяльності на етапи;
- визначення критеріїв досягнення мети;
- перелік ресурсів, необхідних для впровадження конкретних дій.

4. *Реалізація стратегії:*
- перегляд реалізованих дій;
- корекція цілей;
- моніторинг та обговорення (звітування про реалізацію дій, їх наслідки);
- оцінювання відповідності досягнутих результатів визначеним критеріям;
- формування подальших стратегій.

Цілісний науково-дослідний підхід дає змогу реалізувати прогностичну функцію управління: не тільки констатувати існуючий стан управлінської діяльності, а й передбачити назріваючі тенденції як у зовнішньому відносно до освітньої системи середовищі, так і в самій освітній системі – всередині навчального закладу.

Постійне погодження з основними положеннями концепції розвитку навчального закладу допомагає вирішувати важливі проблеми і вдосконалювати навчально-виховний процес. Планування доповнюється повноцінним прогнозуванням і перетворюється на проектування результатів, створення моделі процесів (технологічних ланцюжків), формування банку ідей та набору програм діяльності з обов'язковим

урахуванням особистісних особливостей усіх учасників освітнього процесу. В плануванні передбачаються взаємодії різних підрозділів закладу, завдання дієві і реальні, спрямовані на кінцевий результат. Перевагами обраного виду планування є чіткість структури, єдність мети, змісту та форм, реальність виконання та визначеність термінів.

Фахівці Хортицького центру при плануванні своєї діяльності дотримуються такого порядку:

1. Складання власного річного плану (кожним працівником) відповідно до модульно-цільової програми організації діяльності закладу та плану роботи школи на навчальний рік.
2. Складання власних щомісячних планів згідно з річним планом з урахуванням функціональних обов'язків.
3. Складання власного щотижневого плану-сітки.
4. Щомісячне звітування працівників перед керівником підрозділу, звітування керівника підрозділу перед директором.
5. Річний звіт працівників перед керівником підрозділу і річний звіт керівника підрозділу перед директором про реалізацію ключових завдань закладу.
6. Звіт директора школи перед трудовим колективом закладу.

Узагальнюючи все вищезазначене, можна стверджувати, що плани роботи Хортицького центру мають перспективний характер.

Річний план роботи закладу, затверджений педагогічною радою, є спільною програмою дій педагогічного колективу, спрямованою на реалізацію концепції закладу, головною метою якої є забезпечення якісної освіти учнів, набуття ними життєвої компетентності, як основи формування особистості, орієнтованої на досягнення успіху в різних сферах діяльності та успішної подальшої інтеграції в соціум. При складанні річного плану реалізується принцип колегіальності. Наслідком керованого процесу є цілеспрямоване визначення пріоритетних завдань школи на кожний рік. Завдання, що визначені в плані роботи школи, обґрунтовані педагогічним аналізом підсумків минулого навчального року. Річне планування підпорядковане загальній проблемі школи і передбачає систему організаційних заходів, методичної роботи, внутрішнього контролю та керівництва.

Тематика засідань педагогічної ради та наказів відповідають проблемній темі та завданням закладу. Наявність системи проведення педагогічного аналізу стану навчання та виховання учнів надає можливість адміністрації та педагогічному колективу здійснювати процес коригування річного планування, навчально-виховної і корекційно-реабілітаційної роботи.

Визначені завдання забезпечують ефективність механізму оцінювання і контролю.

При складанні річного плану адміністрація закладу дотримується структури навчального року та режиму роботи, згідно з особливостями даного типу закладу. План Хортицького центру, як навчального закладу нового типу, характеризується:

- внутрішньою узгодженістю, повнотою, довготривалістю, раціональністю, оперативністю, детальністю;
- зрозумілістю для всіх зацікавлених осіб;
- гнучкістю (здатністю реагувати на зміни);
- реальністю для впровадження.

Завдяки такій характеристиці плану, як гнучкість, протягом певного часу у план роботи закладу вносяться необхідні корективи до управлінської та виконавчої діяльності. Ці корективи розробляються на основі підсумків звітів, самоаналізів педагогів, самоаналізу діяльності кожного структурного підрозділу та закладу в цілому.

Третій етап мета-технології передбачає створення умов для інноваційної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі. Основний зміст цього етапу полягає у створенні нормативно-правового, організаційно-управлінського та соціально-психологічного забезпечення шкільних інновацій.

Ефективність даного технологічного етапу забезпечується узгодженням дій та цілей шкільної організації з діями та цілями кожного члена педагогічного колективу, сприятливими комунікаціями та адаптивністю і гнучкістю організаційних структур школи. Особистісно зорієнтований підхід до управління педагогічним колективом на цьому етапі стає провідним.

Четвертий етап мета-технології включає процеси керівництва інноваційною внутрішкільною діяльністю. До змісту діяльності на даному етапі входять поетапне регулювання інноваційних процесів, координація інновацій та розвиток інноваційного простору школи. Основними управлінськими функціями цього етапу визначено регулювання та координацію, мотивацію та керівництво. Ефективність цього етапу зумовлена ефективним лідерством, наступністю кращих шкільних традицій, високим рівнем самоосвіти учасників педагогічного процесу та постійною стимуляцією інноваційної діяльності.

Ефективність переходу загального завдання діяльності у конкретні дії працівників забезпечується завдяки впровадженню алгоритму розв'язання управлінської задачі структурним підрозділом закладу (додаток 3).

Основу **п'ятого етапу** складає діагностика результатів інноваційної діяльності. До змісту цього етапу включено перевірку відповідності між отриманими результатами та запланованими, їх узгодженість із цілями школи. Провідними функціями на даному етапі виступають діагностичні, інформаційні та презентаційні.

Неодмінною умовою ефективного системного управління є організація **управлінського моніторингу**. Зважаючи на пріоритетність пошуку ефективних засобів щодо організації управлінського моніторингу, в Хортицькому центрі розроблена особлива система, яка забезпечує поточну регуляцію освітньо-реабілітаційних процесів у закладі (додаток 4).

Усі етапи охарактеризованої технології визначають закономірну послідовність формування і здійснення ефективних управлінських дій через посилення їхньої гуманістичної складової. Вони вказують на загальний зміст управління і, разом із тим, відбивають специфічні умови досягнення ефективного управління інноваційними процесами.

На основі вищевикладеного можна зробити **висновок**, що впровадження структурно-функціональної моделі та мета-технології системного управління навчально-реабілітаційним центром дозволяють забезпечити розбудову чіткої організаційної структури, яка водночас є досить гнучкою і пластичною для забезпечення змін, передбачених стратегією його системного інноваційного розвитку. Структурно-функціональна модель визначає організаційну структуру закладу та функціональні зв'язки між усіма його підрозділами, радами, службами та суб'єктами діяльності, є незамінним системоутворювальним паттерном, який допомагає адміністрації забезпечити освітньо-реабілітаційну специфіку закладу на всіх етапах його життєдіяльності (становлення, стабілізація, функціонування та інноваційний розвиток). Застосування мета-технології дозволяє скоординувати багатовекторний процес впровадження інноваційних освітньо-реабілітаційних технологій, попередити їх інтерференцію, забезпечивши, натомість, синергетичний ефект від їх системного впровадження.

Удовиченко І.В., к.п.н., доцент,
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м.Суми, Україна

М О Д Е Л Ь «АНДРАГОГІКА: МЕТОДИЧНА К-ВЗАЄМОДІЯ»

Методична робота у Сумській області організована відповідно до Конституції України, чинного законодавства, у тому числі Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», проекту Типового положення про районний (міський) методичний кабінет (центр) районної державної адміністрації, Статуту та Концепції СОІППО та ін.

Ми розглядаємо методичну роботу як цілісну систему дій та заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації, професійної майстерності кожного педагогічного працівника, розвиток творчого потенціалу всього педагогічного колективу окремого навчального закладу, досягнення позитивних результатів навчально-виховного процесу.

Метою діяльності за розробленою нами моделлю методичної роботи «Андрагогіка: методична К-взаємодія» є організація безперервної роботи методичної служби області, підвищення науково-методичного рівня і фахової майстерності педагогічних, керівних кадрів дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів.

Діяльність будується на загальних принципах освіти та андрагогіки.

Завданням методичної роботи є підвищення науково-методичного рівня вчителя: підготовка до засвоєння ним змісту нових програм і технологій їх реалізації; постійне ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічних дисциплін і методик викладання; вивчення та втілення у шкільну практику перспективного педагогічного досвіду; творче використання перевірених рекомендацій: збагачення новими, прогресивними, досконалими методами й засобами навчання; постійне вдосконалення навичок самостійної роботи вчителя; надання йому кваліфікаційної допомоги як у питаннях теорії, так і в практичній діяльності, підвищенні результативності педагогічної праці.

<u>Основними функціями</u> діяльності за моделлю є:

ц і л ь о в і:

– *інформаційно-корегуюча*, що спрямована на корекцію та оновлення інформації, яка постійно змінюється в результаті розвитку суспільства, освіти, науки, впровадження нових освітніх технологій;

– *навчальна,* що полягає в передачі знань педагогам за напрямами методики, дидактики, фаху, змісту та теорії управління освітою; відпрацюванні умінь та набутті відповідних навичок;

– *компенсаторна*, що передбачає надання педагогам інформації, яка не була отримана ними під час навчання зі здобуття вищої педагогічної освіти;

– *відновлювальна*, що забезпечує оновлення знань і вмінь, які були частково або повністю втрачені в процесі трудової діяльності;

– *прогностична* (або випереджальна), що враховує перспективи розвитку освіти та управління нею, спрямована на використання новітніх ідей, технологій у педагогічній, керівній практиці.

О р г а н і з а ц і й н і ф у н к ц і ї:

– *діагностична*, яка потребує систематичного вивчення реального стану та рівня професійної компетентності педагогічних і керівних кадрів;

– *моделююча*, яка передбачає моделювання змісту, форм і методів підвищення фахової кваліфікації педагогічних кадрів;

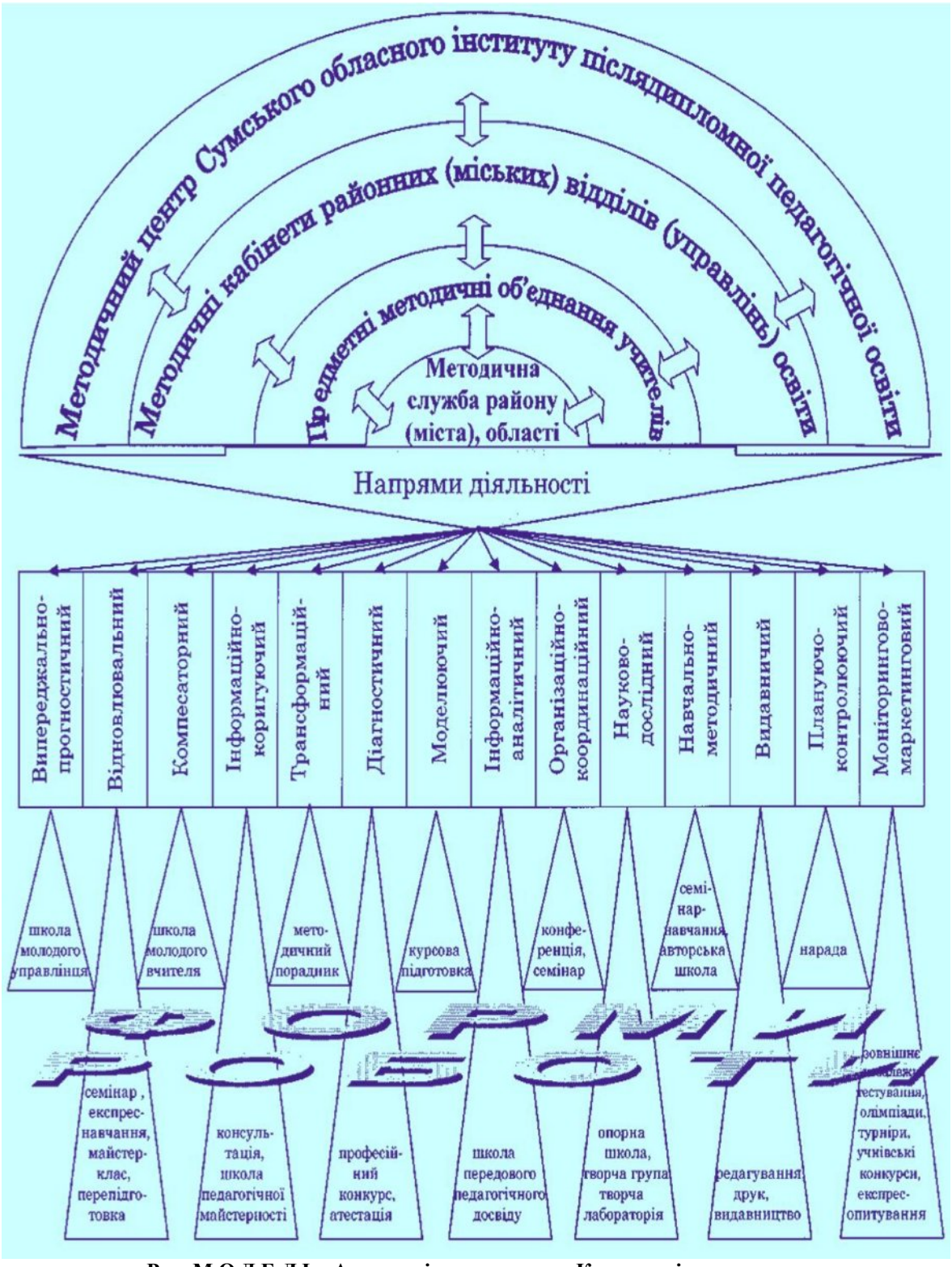

Рис. М О Д Е Л Ь «Андрагогіка: методична К-взаємодія»

– *організаційно-координуюча*, що пов'язана з удосконаленням координації діяльності суб'єктів підвищення професійної компетенції на різних рівнях (від обласного інституту післядипломної педагогічної освіти до методичних кабінетів та об'єднань (кафедр) навчальних закладів), з метою уникнення дублювання у змісті та організації роботи з педагогічними, керівними кадрами;

– *контрольно-інформаційна*, яка передбачає створення та підтримку зворотного зв'язку, системи інформаційного забезпечення (бази даних про якісні та кількісні показники, зміни) на всіх рівнях у структурних підрозділах підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів;

– *маркетингова*, яка забезпечує, у разі надання освітніх послуг, у тому числі й платних, підвищення професійної компетентності педагогічних і керівних кадрів, конкурентоздатність підрозділу, з урахуванням економічних, інноваційних, фінансових, соціальних та інших умов формування реклами, ціноутворення освітніх послуг у навчальних закладах, установах освіти.

С о ц і а л ь н о - п с и х о л о г і ч н а ф у н к ц і я спрямована на популяризацію, підвищення рівня професійної компетентності педагогічних і керівних кадрів, що має сприяти мотивації та розвитку їх творчої активності, самоосвіти.

Напрямами діяльності за моделлю є:

– *навчальний*, до складу якого входить просвітницька робота в системі освіти, популяризація передового педагогічного досвіду та інновацій в освіті;

– *науково-методичний*, що передбачає проведення досліджень у галузях: методології, змісту, теорії управління освітою; організацію науково-дослідної роботи; супровід процесу атестації педагогічних працівників, навчальних закладів, викладання базових дисциплін;

– *плануючо-організаційний*, який передбачає організацію та проведення науково-методичних заходів для всіх категорій педагогічних працівників; роботу з обдарованими дітьми; організацію представницьких заходів тощо;

– *експериментально-дослідний*, що передбачає дослідження, експериментальну перевірку, апробацію освітніх інновацій в галузі дидактики, педагогіки, психології, з методики та фаху, державного управління освітою, освітнього менеджменту, викладання базових дисциплін тощо;

– *інформаційно-аналітико-консалтинговий*, що передбачає надання інформаційних послуг закладам освіти; збір, аналіз, систематизацію, обробку, узагальнення отриманої інформації;

– *психолого-педагогічний* включає в себе відповідний супровід навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, консультування педагогічних працівників;

– *редакційно-видавничий* передбачає розробку, видання, редагування, рецензування науково-методичних посібників, рекомендацій, статей тощо;

– *корегуючий*, який включає в себе координацію методичної роботи педагогів та керівних кадрів області в атестаційний, післяатестаційний періоди.

Основними векторами діяльності за моделлю є:

– організація безперервного удосконалення фахової майстерності та підвищення професійної компетентності педагогічних і керівних кадрів галузі освіти;

– трансформування наукових ідей у практику діяльності педагогічних і керівних кадрів закладів освіти;

– участь в експертній оцінці якості та результативності навчально-виховної роботи педагогічних працівників, відповідно до державних освітніх та освітньо-кваліфікаційних стандартів, планів, програм, розкладу занять тощо;

– організація, спільно з ЦІППО, науково-дослідними та інститутами ППО, педагогіки, психології, експериментальної та роботи з питань навчання і виховання учасників навчально-виховного процесу;

– організація пошукових досліджень у галузі розробки, впровадження методик і технологій навчання та виховання, удосконалення форм і методів роботи з педагогічними та керівними працівниками у галузі освіти, участь в організації діяльності експериментальних навчальних закладів, творчих груп тощо;

– координація діяльності методичних кабінетів, методичних об'єднань (кафедр) загальноосвітніх навчальних закладів;

– організація та проведення представницьких педагогічних заходів: педагогічних виставок, ярмарок, фестивалів, творчих звітів, конкурсів, науково-практичних конференцій, семінарів, нарад, педагогічних читань тощо;

– організація обласних заходів роботи з обдарованою учнівською молодцю, шляхом проведення олімпіад, турнірів, конкурсів, тренувальних зборів тощо;

– проведення інформаційно-пошукової роботи, створення каталогів, картотек, банків педагогічної інформації, передового педагогічного досвіду тощо;

– аналіз кадрового складу вчителів області, вивчення якості керівного складу загальноосвітніх навчальних закладів, визначення потреб у підвищенні кваліфікації відповідних працівників та наданні відповідної методичної допомоги;

– розробка, апробація та впровадження освітніх систем, технологій навчання та виховання, передового педагогічного досвіду в практику роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів, консультування з питань упровадження сучасних форм методичної роботи;

– створення належних умов для безперервного фахового вдосконалення, підвищення професійної компетентності, навчання педагогічних і керівних кадрів загальноосвітніх навчальних закладів;

– організація і проведення (згідно з планом роботи СОІППО) педагогічної практики на курсах підвищення кваліфікації, спецкурсів з методики викладання навчальних предметів для вчителів області;

– впровадження в практику педагогічної діяльності результатів науково-педагогічних досліджень;

– методичний супровід (вивчення, коригування, розробка рекомендацій) викладання базових дисциплін, виконання державних стандартів у закладах освіти;

– виявлення проблем, пов'язаних з організацією навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах та під час курсової підготовки; вивчення стану питання на місцях, вжиття заходів щодо їх усунення;

– популяризація методичної літератури, що видається СОІППО, або рекомендованої МОН України;

– участь у науково-методичних, освітніх та представницьких заходах (міжнародного, всеукраїнського, обласного, районного рівнів), як-то конференціях, з'їздах, семінарах, нарадах, референдумах тощо;

– науково-методичний супровід процесу атестації, апробації, інноваційної освітньої діяльності;

– розробка та сприяння виданню науково-методичних посібників, навчальних комплексів, рекомендацій, статей тощо.

Формами методичної роботи, у рамках моделі, є: педагогічні читання; науково-практичні конференції (спільно з педагогічними навчальними закладами і науково-дослідними установами); віртуальні лабораторії; мобільні методичні об′єднання; семінари, у тому числі авторські, навчальні; наради з найбільш актуальних питань навчально-виховної роботи; постійно діючі та епізодичні виставки педагогічної творчості; опорні школи; школи передового педагогічного досвіду; педагогічні майстерні; творчі групи; авторські школи; мобільні сторінки методистів (на допомогу учителю, методисту); професійні педагогічні конкурси; фестивалі; ярмарки; виставки; методичні порадники; огляди-конкурси з окремих напрямів роботи закладів освіти; консультації (консультативно-методична допомога педагогічним працівникам усіх категорій) та ін.

Організаційними формами реалізації цільових функцій, відповідно, є:

– *інформаційно-корегуюча* – функціонуванні мобільної сторінки методиста; створення сайту «Методист» та мережевої спільноти ОІППО – районних, міських методичних кабінетів; постійне оновлення «мобільної сторінки методиста»;

– *навчальна* – організація проведення педагогічних практик, у рамках курсів підвищення кваліфікації вчителів, висвітлення питання методики викладання предмету – спецкурс «Сучасні тенденції викладання предмету, його нормативно-правове забезпечення» (навчальна складова) та, відповідно, висвітлення наукової складової предметного спрямування викладачами кафедр, під час тематичних семінарів, нарад (навчально-методична складова);

– *компенсаторна* – щорічне видання добірок: «Теорія – методика – практика», «Інформаційно-аналітичний бюлетень олімпіадних (інтелектуальних) змагань», анотованих каталогів (матеріалів ППД, власних методичних розробок, друкованих праць учителів, методистів тошо);

– *відновлювальна* – проведення тематичних вебінарів, створення електронних газет;

– *прогностична* – проведення щорічної виставки методичних напрацювань, присвяченої дню методиста;

Формами реалізації організаційних функцій є:

– *діагностична* – постійні тематичні доповіді завідуючих районними, міськими методичними кабінетами управлінь освіти райдержадміністрацій, міських рад на засіданнях НМВПО;

– *моделююча* – підтримка проведення методичних консиліумів, залучення до участі в засіданнях НМВПО позаштатних «кореспондентів» від Р(М)МК, з метою відпрацювання питання «прозорості» та своєчасного надання методичної допомоги різного рівня (від обласного – до місцевого);

– *організаційно-координуюча* – удосконалення координації діяльності Р(М)МК, як науково-методичних установ, відпрацювання «вертикалі» в роботі методичних служб області різних рівнів;

– *контрольно-інформаційна* – створення, оновлення електронних баз, банків даних; електронних

каталогів та картотек; моніторинг якості освіти;

– *маркетингова* – розробка іміджевих складових методичної служби.

С о ц і а л ь н о – п с и х о л о г і ч н а ф у н к ц і я реалізується шляхом залучення представників методичних служб до популяризації власних напрацювань під час проведення Всеукраїнського турніру «Моє покликання – методист» та представників психологічної служби – до проведення відповідних тренінгів.

Іміджева складова – започатковано свято Дня методиста, розроблено обласну методичну символіку (герб, гімн, прапор, емблему, логотип, девіз).

РОЗДІЛ ІІ. ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА

Чепурна Н. М., к.п.н., доцент, ректор
Черкаського обласного інституту післядипломної освіти
педагогічних працівників, м.Черкаси, Україна

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Державна освітня політика України спрямована на упровадження необхідних й адекватних вимогам сьогодення змін, зокрема підвищення якості освітніх послуг, посилення конкурентоспроможності освіти, ефективного використання державних фінансів, боротьби з корупцією, посилення кадрового потенціалу, розвитку державно-громадського управління навчальними закладами тощо.

Як відомо, Революція Гідності, що відбулась у лютому 2014 року, повернула нашу державу на шлях демократичного розвитку, розбудови громадянського суспільства. За цих умов державна освітня політика України здійснюється у відповідності до принципів публічності та відкритості, що передбачає залучення якомога ширшого кола громадян до обговорення актуальних питань освітньої галузі. В інтерв'ю газеті «Освіта України» № 24 від 30.06.2014 міністр освіти і науки України Сергій Квіт наголошує, що будь-які зміни і перетворення системи освіти матимуть в основі ідеї її якості, відмови від корупції. Саме на таких засадах у нашій державі розпочинається здійснення системних освітніх реформ, складовими яких є:

- реалізація нещодавно прийнятого Верховною Радою Закону України «Про вищу освіту», провідною ідеєю якого є університетська автономія, інтеграція науки і освіти та особливий підхід до контролю її якості;
- реформування наукової галузі, яка повинна інтегруватися з вищою школою;
- розроблення і прийняття нового Закону України «Про освіту»: реформування змісту середньої освіти з метою підвищення якості освітніх послуг.

Висвітлимо основні напрями діяльності Черкаського ОІПОПП щодо забезпечення гідного й компетентного реагування на всі виклики сучасного суспільно-політичного життя.

Передусім, зазначимо, що особливий наголос сьогодні робиться на необхідності *упровадження нової моделі виховної роботи*, що має базуватись на формуванні патріотизму, готовності стати на захист і оборону України від зовнішньої агресії, на громадянських, державницьких та військово-патріотичних аспектах. У виховній діяльності надзвичайно важливим є формування у дітей та учнівської молоді відчуття приналежності до України, особистої відповідальності за долю держави та українського народу, виховання поваги до державних символів, шанобливого ставлення до традицій і культури представників усіх національностей, що населяють нашу країну. У всіх нормативних документах МОН України наголошується, що основний зміст виховної діяльності сучасного закладу освіти має бути спрямований на утвердження єдності України, нероздільності її території та народу, на спільності інтересів усіх громадян України у розбудові нашої держави.

Задля допомоги освітянам області у вирішенні цих завдань науково-педагогічні працівники Черкаського ОІПОПП до нового навчального року підготували 42 інформаційно-методичних, науково-методичних та навчально-методичних матеріали, які розміщені для загального користування в Електронній бібліотеці Черкаського освітянського порталу.

Крім цього, у новому навчальному році розпочинається реалізація важливого комплексного проекту під назвою *«Створення психологічно-комфортного освітнього простору для розвитку і саморозвитку дітей та учнівської молоді»*, ініційованого кафедрою психології нашого інституту та обласним центром практичної психології та соціальної роботи. У рамках цього проекту в системі післядипломної освіти здійснюватиметься:

- адекватне сучасним суспільно-політичним умовам підвищення рівня професійної компетентності соціальних педагогів та практичних психологів;
- науково-психологічне дослідження параметрів сучасного освітнього простору та механізмів його розвитку;
- розробка програм самопізнання та саморозвитку особистості;
- створення умов для формування у дітей та дорослих безпечної та відповідальної поведінки в ситуаціях ризику, вмінь жити та адаптуватися в суспільстві у період змін.

У практику післядипломної педагогічної освіти буде запроваджено систему особистісного саморозвитку педагога, в основі якої - тренінги самопізнання; тренінги розвитку рефлексії; тренінги творчого розвитку особистості; тренінги розвитку довіри; практикуми з актуальних питань психологічного забезпечення освітньої діяльності; здійснюватиметься консультування та супервізія, а також моніторинг досягнутих результатів.

Цілком зрозуміло, що реалізація цього проекту – завдання не на один навчальний рік. Але вже станом на сьогодні психолого-педагогічною службою інституту розроблено й надано для користування районним (міським) методистам електронна добірка сучасних нормативно-правових документів, методичні рекомендації щодо психотерапевтичних дій при масових гострих психотравматичних кризових обставинах, пам'ятки «Кризова ситуація в освітньому середовищі: що важливо знати» *(для спеціалістів психологічної*

служби), «Подолання кризових ситуацій та ліквідація їх наслідків в освітньому середовищі» *(для керівників закладів та установ освіти);* «Профілактика та подолання постстресових розладів: форми, методи, техніки, прийоми *(для спеціалістів психологічної служби).*

Структурні підрозділи інституту спрямовують свої зусилля на науково-методичне забезпечення актуальних аспектів освітньої діяльності, які необхідно буде реалізовувати найближчим часом. Це, передусім, упровадження

- нового Положення про психолого-медико-педагогічні консультації, громадське обговорення якого відбувається нині;
- нового Положення про соціально-педагогічний патронат в умовах дошкільного навчального закладу та сім'ї;
- інклюзивної освіти у дошкільних навчальних закладах відповідно до змін, внесених у закон України «Про дошкільну освіту»;
- нової Інструкції з діловодства у загальноосвітніх навчальних закладах.

Принциповою позицією Міністерства освіти і науки України у здійсненні реформаторських змін є *децентралізація управління освітою*, у відповідності до якої *як повноваження, так і відповідальність* більшою мірою делегуються на рівень навчального закладу. Зокрема, Міністерство освіти і науки України наполягає, щоб *не формально, а насправді* вищим органом управління школою мають стати збори (або конференція) освітньої спільноти (педагогів, батьків, учнів). Обрана зборами *Рада навчального закладу* повинна формувати бюджет, затверджувати робочі навчальні та виховні програми, розробляти програму розвитку закладу освіти та погоджувати кандидатуру директора школи.

Отже, навчальним закладам надаються повноваження самостійно обирати програми навчання, навчальні підручники та посібники із числа допущених Міністерством освіти і науки України до використання, а також працювати за власними робочими навчальними та виховною програмами, що розроблені на основі обраних, з урахуванням запитів та інтересів учнів і потреб місцевої громади. За таких умов, завдання організаторів післядипломної освіти - *науково-методичний супровід підвищення конкурентоспроможності навчальних закладів різних типів та форм власності у наданні якісних освітніх послуг*, оскільки у перспективі МОН України передбачає закріплення за учнями державних коштів, що виділяються на навчання, за принципом «гроші ходять за дитиною».

Сьогодні потребує значної уваги просвітницька діяльність інститутів післядипломної освіти щодо підготовки педагогічної громади до якісної роботи в умовах *налагодження нової системи контролю якості освітніх послуг*, оскільки у перспективі передбачається, що Український центр оцінювання якості освіти та його регіональні підрозділи у співпраці з НАПН України, експертним середовищем, неурядовими організаціями, науково-педагогічною спільнотою здійснюватимуть моніторинг якості освіти на всіх етапах та рівнях, тобто по завершенню кожного ступеня здобуття дитиною загальної середньої освіти здійснюватиметься незалежне зовнішнє оцінювання навчальних досягнень учнів.

У контексті зазначених вище напрямів реформування освіти в Україні особливої уваги закладів післядипломної освіти потребує проблема *підвищення якості та ефективності управлінської діяльності керівників навчальних закладів.*

Допомогою у реалізації цього завдання стане новий проект ***«Ефективне керівництво – якісна освіта»***, що започатковується лабораторією розвитку освіти і педагогічних інновацій Черкаського ОІПОПП. Структурно проект складається із шести підпроектів:

- ***Підпроект «Визначення»*** (спрямований мотиваційну, теоретичну та практичну підготовку резерву керівних кадрів до діяльності керівника закладу освіти);
- ***Підпроект «Становлення»,*** метою якого є розвиток управлінської компетентності молодих керівників (до 3 років);
- ***Підпроект «Джерело»,*** завданням якого є підвищення ефективності управлінської діяльності керівників дошкільних навчальних закладів;
- ***Підпроект «Наступність»,*** спрямований на розвиток управлінської компетентності директорів навчально-виховних комплексів;
- ***Підпроект «Співдружність»,*** метою якого є розвиток управлінської компетентності директорів малокомплектних шкіл;
- ***Підпроект «Зростання»,*** у рамках якого формуватиметься мотиваційна, теоретична та практична складові готовності директора загальноосвітнього навчального закладу до ефективної діяльності освітнього закладу.

Особливої уваги закладів післядипломної педагогічної освіти потребує науково-методичний супровід ще одного напряму реформування системи освіти в Україні – підвищення якості *професійного розвитку педагогічних працівників.*

Зміни у цьому аспекті пов'язані із переглядом термінів переатестації педагогічних працівників; передачею у недалекому майбутньому коштів, що виділяються з місцевих бюджетів на підвищення кваліфікації, безпосередньо вчителям (ваучер на професійний розвиток); наданням педагогам права вільного вибору місця та форм професійного навчання; заміною існуючої системи атестації учителів системою *сертифікації педагогічної діяльності у спеціальних незалежних сертифікаційних центрах*.

Наголосимо, що Міністерством освіти і науки України розробляються нові підходи до оцінювання професійного рівня педагогів, підвищення їхньої кваліфікації. Особлива увага буде приділятись тому, яким чином педагогічний працівник постійно й систематично розвиває власну професійну компетентність. У цьому контексті зауважимо, що завдяки *запровадженню кредитно-модульної системи неперервного підвищення кваліфікації* педагогічні працівники Черкащини готові до цих змін уже сьогодні.

Передбачається також, що періодично педагогічні працівники будуть проходити *тестування з фаху на базі регіональних підрозділів Українського центру оцінювання якості освіти.* Мета такого тестування – не лише врахування результатів у ході сертифікації педагогічної діяльності, а й розроблення індивідуальної схеми підвищення кваліфікації. З огляду на це, Черкаським ОІПОПП запроваджується тестування фахової компетентності на початку курсів підвищення кваліфікації.

Особлива увага в організації післядипломної освіти, на нашу думку, сьогодні має приділятись науково-методичному супроводу *розвитку інклюзивної освіти*, адже рівень цивілізованості суспільства визначається, в тому числі, і за рівнем забезпечення доступу до якісної освіти дітей з особливими потребами. У цьому аспекті оптимальним є шлях *реалізації та поширення моделі інтегрованого та інклюзивного навчання*, фундаментальним принципом інклюзивної освіти є створення умов для кожної дитини, які дають змогу почуватися їй повноправним і поважним громадянином, цінною та захищеною особистістю. Діти не повинні зазнавати будь-якої дискримінації через проблеми свого розвитку. Таке навчання є корисним і для інших дітей, тому що вони призвичаюються перейматися проблемами інших людей, стають добрішими й більш толерантними.

Особливої уваги потребує і *науково-методичний супровід дошкільної освіти*, де навчальні програми сьогодні переглядаються у бік виховання й соціалізації дитини, забезпечення рівного доступу до навчання дітей з особливими потребами.

Реалізація Базового компонента дошкільної освіти сьогодні забезпечується освітніми програмами та навчально-методичною літературою, рекомендованою Міністерством освіти і науки України: «Оберіг», програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років; «Впевнений старт», програма розвитку дітей старшого дошкільного віку; «Дитина», програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років; «Дитина в дошкільні роки»; «Українське дошкілля», програма розвитку дитини дошкільного віку; «Соняшник», комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку; нова редакція програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»; а також програма для дошкільних навчальних закладів, які працюють за вальдорфською педагогікою, - «Стежина».

Названі програми комплексно забезпечують фізичний, психічний, розумовий і соціальний розвиток дітей дошкільного віку, їх комфортну адаптацію до змінних умов життя та успішне входження у соціальне середовище.

Особливої уваги організаторів післядипломної освіти потребує науково-методичний супровід реалізації положення про *неприпустимість звуження конституційних прав громадян на здобуття освіти українською мовою та мовами національних меншин*, забезпечення захисту освітніх потреб представників національних спільнот. У регіонах, де проживають різні етнічні групи, Міністреством освіти і науки України рекомендується запроваджувати *мультилінгвальну освіту* – інновацію у навчанні, за допомогою якої школярі отримують академічну освіту на кількох мовах, що є вагомим підґрунтям для майбутніх випускників.

Ці та інші завдання, що постають сьогодні перед організаторами післядипломної освіти, будуть вирішуватись у тісній взаємодії всіх учасників регіональної системи освіти.

Андрікевич Т.А ,
КЗ «Гуманітарна гімназія №1 ім.М.І.Пирогова ВМР», м.Вінниця, Україна

СОЦІАЛЬНА ТА ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ДІТЕЙ. ПРОГРАМА «АФЛАТУН»

У сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі рівень освіти значною мірою залежатиме від результативності запровадження технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання. Модернізація системи освіти пов'язується, насамперед, із введенням в освітнє середовище інноваційних технологій, в основу яких покладені цілісні моделі навчально-виховного процесу, засновані на діалектичній єдності методології та засобів їх здійснення.

Як навчити дитину азам фінансової грамотності? Коли починати навчання дитини поводженню з грошима? Чи не буде це дуже жорстоким уроком? На ці питання разом із шестикласниками намагаємося знайти відповіді під час роботи гуртка соціальної та фінансової грамотності «Афлатун».

Передусім, зазначу, що Міжнародний освітній проект Афлатун реалізується під егідою комітету ООН по правам дитини та ЮНІСЕФ. Секретаріат ради проекту знаходиться в Амстердамі (Нідерланди). Концепція проекту Афлатун була розроблена в Індії в 90-х роках XX століття. Основною ідеєю проекту є збалансований підхід до соціальної та фінансової освіченості дітей. На початку 2013 року проект почав

реалізовуватись у 85 країнах світу, на сьогодні проект охоплює 101 країну світу, у ній беруть участь більше 2 мільйонів дітей.

Програма Афлатун розрахована на дітей 6-14 років і включає вісім послідовних рівнів соціального та фінансового виховання дітей:

1. Унікальність та відмінність, повага до інших, уявлення про економії засобів.
2. Взаємозалежність між дитиною та його сім'єю, сусідами та іншими людьми, з якими контактує дитина. Гроші як засіб задоволення потреб, а не бажань.
3. Розуміння себе через розуміння своїх почуттів, фінансова етика, турбота про збереження навколишнього середовища.
4. Відповідальне ставлення і громадська позиція, розвиток почуття власної гідності, спільна діяльність, організаційні навики.
5. Потреби, права та обов'язки, доходи, витрати, економія, демократія та лідерство, задоволення потреб і матеріальне благополуччя.
6. Дитяче підприємництво, планування і бюджет.
7. Постановка фінансових цілей, підприємницька активність, вивчення зв'язків між доходами і витратами.
8. Саморефлексія, вміння нестандартно мислити, гендерні стереотипи, розвиток фінансових здібностей, створення соціальних мікро-підприємств.

Програма побудована по модульному принципу. Кожен модуль представлений 5 основиними темами:

1. *Особисте розуміння та вивчення* (Діти вчаться розуміти свої особисті цінності, вивчають етичні аспекти фінансів і знайомляться з тим, наскільки важливим є баланс між фінансовими навиками та їх відповідальним використанням.)
2. *Права та обов'язки* (Проект Афлатун заснований на Конвенції ООН про права дитини, яка виділяє 4 групи взаємопов'язаних прав. Діти дізнаються, що права і обов'язки мають виконуватися одночасно, дізнаються про свої обов'язки по відношенню до самого себе, своєї сім'ї, суспільства та навколишнього середовища.)
3. *Заощадження і витрати* (Діти вчаться заощаджувати і витрачати кошти розумно.)
4. *Планування і бюджет* (Діти вчаться застосовувати навики заощадження і витрат для створення максимальних можливостей у своєму житті.)
5. *Дитяче підприємництво (соціальні та фінансові проекти)* (Беручи участь в управлінні місцевими ініціативами або в підприємницькій діяльності, діти дізнаються, як вони можуть впливати позитивно на своє суспільство.)

Робота по засвоєнню кожного модуля будується за єдиним планом:

1. Давайте досліджувати!

На цьому етапі відбувається зіткнення учня з проблемою – набування знань дітьми про наявність соціальної проблеми.

2. Подумай про це…

Даний етап спрямований на формування потреби у вирішенні даної проблеми – формування ціннісного ставлення до проблеми та її вирішення.

3. Розслідування

Здійснюється збір опорної інформації для вирішення проблеми, винайдення способів її вирішення.

4. Діяльність (готовність до дій)

Етап спрямований безпосередньо на вирішення проблеми – здобуття досвіду індивідуальної та колективної суспільної діяльності.

Програма Афлатун реалізується через такі форми організації позакласної діяльності учнів як пізнавальна (навчально-дослідницька, проектна) діяльність, проблемно-ціннісне спілкування, соціальна творчість, які об'єднані в єдиний процес, які направлені на духовний, соціальний, інтелектуальний та загальний розвиток особистості.

Програма визначає мінімальний об'єм змісту позакласної діяльності, залишаючи можливість доповнення її варіативною складовою, що буде складена педагогічним колективом освітнього закладу за участю учнів та їхніх батьків.

Заняття можуть проводитися вчителями початкових класів, вчителями-предметниками, класними керівниками, педагогом-організатором, шкільним психологом. Керівники програми можуть запропонувати власний підхід до реалізації проекту, форм організації (факультатив, гурток, клуб), форм проведення та підбитті підсумків індивідуальної та колективної роботи (ярмарок, конференція) у відповідності до місцевих умов, інтересів дітей, рівнем підготовки, досвідом педагога тощо.

Основний зміст курсу

1. Ласкаво просимо у світ «Афлатун».

Проект Афлатун. Історія його створення. Країни-учасники проекту. Індивідуальне та загальне. Вираження своєї індивідуальності. Робота у команді.

2. Створюємо, для того, щоб зберегти.

Необхідність повторного використання і переробки біологічно забруднюючих матеріалів.

3. Афлатун сяє для інших.

Індивідуальні особливості. Робота у команді. Діти зі спеціальними потребами. Навколишнє середовище.

4. Моя сім'я.

Види сімей, унікальність кожної сім'ї. Потреба в турботі та безпеці. Сімейні обов'язки.

5. Вчимося робити покупки.

Планування покупок. Види і функції грошей.

6. Вміння цінувати та бути вдячними.

Потреби людей, тварин, рослин. Взаємодопомога при задоволенні потреб. Професії людей, що допомагають задовольняти потреби.

Очікувані результати реалізації програми

Досягнення рівня соціального та фінансового виховання дітей у відповідності з концепцією проекту «Афлатун» - посилення зв'язків між дитиною та його сім'єю, формування уявлень про гроші як засіб задоволення потреб, а не бажань.

До опису інновації додаються авторські розробки занять.

О.П.Аксьонова, к.п.н.,Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м.Запоріжжя,Україна
І.В.Маякова,
Дошкільний навчальний заклад «Веселка» №8
Енергодарської міської ради Запорізької області, Україна

МЕТОД РУХОВИХ ЗАДАЧОК У ШКОЛІ РОЗУМНОГО РУХУ

Реалії сьогодення, які відбуваються в освітньому середовищі України, актуалізують проблему модернізації системи фізичного виховання дітей різного віку. Логічно розробляти означений напрямок з найбільш впливового на особистість Людини етапу в її розвитку – дошкільного віку.

Саме тому актуальним є визначення основних аргументів щодо необхідності оновлення методики фізичного виховання дітей і учнів в системі «ДНЗ – Початкова школа» та виокремити основні шляхи щодо її реалізації.

Більшість сучасних досліджень у галузі теорії та методики фізичного виховання спрямованні на усунення суперечностей: між фактичним рівнем (кількістю та якістю) індивідуального здоров'я випускників ДНЗ і вимогами, які висуває суспільство щодо їхньої подальшої життєдіяльності; між потребою кожної особистості в самостійному фізичному вдосконаленні та стилем педагогічної діяльності, який зорієнтований лише на авторитарну фіксацію однакових для всіх «середньостатистичних» нормативів; між прагненням передових педагогів до творчої самореалізації та примітивними підходами адміністрації навчального закладу до контролю за ефективністю педагогічної діяльності, які асоційовані з якістю виконання дітьми основних рухів, з кількістю дітей, які виконали зазначений кимось норматив, з місцем, яке посіла команда дітей на змаганнях; між необхідністю гармонійного розвитку дітей і програмною настановою на вивчення (закріплення) ними перш за все основних рухів; між необхідністю підтримки та розвитку оздоровчого ефекту від фізичного навантаження для основних органів та фізіологічних систем організму дітей, які забезпечують їх оптимальну працездатність і суто спортивним спрямуванням навчальних програм з фізичної культури; між накопиченим науково-технологічним та теоретичним потенціалом фізичної культури й рівнем його опанування окремими людьми.

Аналіз змісту програм з фізичного виховання дітей ДНЗ дозволив виокремити позиції, які, на нашу думку, гальмують творчий потенціал педагогів, що працюють за цими програмами; не спрямовані на створення педагогічних ситуацій особистісного розвитку дитини.

Означене дозволяє сприймати:

А. Програми з фізичного виховання дітей дошкільних навчальних закладів як інструмент щодо педагогічних маніпуляцій вихованцями;

В. Традиційну методику з фізичного виховання, на засадах якої власно й розроблено навчальні програми, як методику примусів, регламентованих «правильних» основних рухів.

Одним із систематизувальних методів вищезазначеної дослідної роботи є порівняння традиційних і інноваційних підходів до навчання взагалі, до фізичного виховання, зокрема. Фрагмент такого матеріалу подано в (Рисунку 1), у змісті якої порівнюються основні аспекти традиційної та розвивальної педагогіки (концепція В. Кудрявцева), з позиції Дитини й Педагога.

Концепція традиційного навчання		**Концепція розвивального навчання**
Дитина	**Педагог з фізичного навчання**	**Дитина**

Задовольняється поясненнями, ілюстраціями, показами педагога;	Суворо дотримується методичної схеми «розповідь – показ». Практичні методи навчання – пріоритетні (одноосібні).	Орієнтується на гнучку методичну схему «подив – втома - задоволення». Методи збагачення когнітивних стратегій дітей – пріоритетні.	Під керівництвом педагога збільшує обсяг власної самостійності, відстежуючи витоки та місце використання нового знання;
Отримує необхідне словесне визначення, постійний вербальний супровід.			Аналізує декілька варіантів, опановуючи оптимальним способом вирішення завдання;.
Розтрачує сили й час на безсистемні проби, стереотипні механічні повторення.	Створює монотонний процес тренування спрямований на усунення «рухових помилок» дитини.	Створює природно – відповідний процес удосконалення, спрямований на збагачення індивідуального рухового досвіду дитини.	Виробляє гнучку стратегію рішення певної задачі, створюючи спочатку теоретичний задум.
Копіює зразки, що даються педагогом.	Привчає дитину працювати за регламентом, рухатися за схемою, розвиватися за «свистком», жити за своїм сценарієм.	Пробуджує та підтримує в дитині потяг до пізнання, забезпечуючи розвиток в неї «рухового інтелекту».	Накопичує різні варіанти і способи дій, аналізує, обирає більш оптимальні.
Дитина та педагог з часом починають дивитися на навчання як на нецікаве заняття, обтяжливу повинність.		Заняття – радісна подія, праця щодо самореалізації дитини та педагога; яскрава «цяточка» в їхньому повсякденному житті.	

Рис. Порівняння позиції дитини й педагога (за різними концепціями навчання)

Отже, трансформація педагогічної діяльності в бік розвивальної педагогіки оздоровлення можлива за двома напрямками:

I. Відхід (відмова) від авторитарного стилю, заборон, примусів, регламентованого повчання «за підручником»;

II. Функціонування не репресивної педагогіки, «коли кожна дитина усе цінне для себе має відшукати сама».

У такому разі педагог стає порадником, товаришем, помічником. Систематизація досвіду надає можливість поступово вийти на оновлену методику фізичного виховання дітей у системі перспективності та наступності.

Існує велика кількість методів самооздоровлення людини, які співвідносяться один з одним певним чином. Увагу привертає концепція рівнів здоров’я, яка розроблена на підставі семирівневої моделі організму людини (А. Підводний).

Норми розвинутого здоров’я втілено в фізичну культуру (процес ставлення людини до себе і своїх тілесно-психічних – психофізіологічних можливостей).

Високі вимоги сучасного життя до стану здоров'я підсилюють значення фізичної культури як оздоровчого фактора, особливо для тих дітей, які у зв'язку з перенесеними захворюваннями не можуть повною мірою використати можливості загальноприйнятої системи фізичного виховання. Велика кількість досліджень, присвячених проблемам фізичного виховання, указують на незадовільність існуючої системи фізичного виховання. Насамперед - це пов'язане з недосконалим програмним забезпеченням позначеного процесу. Найчастіше навчальні програми для дошкільників, хто має відхилення в стані здоров'я, носять інформативний характер. Тобто дається перелік (набір) вправ, виконувати які нібито зобов'язані діти на відповідних заняттях з фізичної культури. Практика показує неефективність такого підходу в роботі з позначеною категорією дітей. Актуальною залишається проблема розробки науково-методичних комплексів щодо забезпечення індивідуально-диференційованого підходу до організації занять із дітьми та підлітками з різною кількістю та якістю здоров'я на засадах особистісної гуманної моделі навчання.

Зараз є актуальним питання про впровадження дидактичних технологій, які передбачають якісно новий спосіб розуміння людини в світі, самого світу, дозволяють не лише творити реальність, а змінювати, усувати перешкоди, які заважають це роботи.

Відомо, що дитячий та ранній підлітковий періоди в розвитку особистості визначають стан структур і функцій організму, на підставі яких відбувається становлення дорослої людини. Саме дитинство є тим

критичним періодом життя, коли визначаються потенційні можливості та індивідуальні особливості дорослої людини, перш за все: фізична працездатність; адаптація до умов змінного оточуючого середовища; опірність хворобам (інфекціям).

Якщо сприймати фізичне тіло людини як її власний тілесний будинок, тоді пріоритетним в діяльності інструктора з фізичної культури стає мета: навчити дитину вивчати поезію власного тіла, його дивовижні можливості. Стрижневим постулатом у зазначеному контексті є наступний: «Слід прививати дітям дар співдружності зі своїм тілом».

Саме принцип здоров'я центризму став стрижневим у процесі розробки та апробації інноваційної програми з фізичного виховання дітей в системі «ДНЗ – Початкова школа», згідно з яким педагогу необхідно вирішувати триєдину задачу збереження, зміцнення та формування здоров'я дітей.

А. *Збереження здоров'я* передбачає: підтримку сталості внутрішнього середовища організму, фізичної працездатності дошкільників під час занять; виконання під час навчально-виховного процесу гігієнічних норм і вимог.

В. *Зміцнення здоров'я* передбачає використання засобів і способів, які спрямовані на покращення адаптації дітей дошкільного віку до стресогенних факторів процесу навчання: правильна організація навчального процесу; послідовність фізичного навантаження і його дозування залежно від індивідуальних особливостей кожної дитини.

С. *Формування здоров'я* (культури здоров'я) – створення уявлень, суб 'єктивного ставлення, опанування засобами і методами, які необхідні для збереження та зміцнення дітьми свого здоров'я: валеологічне спрямування програмного матеріалу; розробка і впровадження інноваційних підходів і технологій навчання, виховання дітей; людино центрований підхід до організації взаємодій учасників навчально-виховного процесу (за А.Хуторським,).

Життєзнавчий потенціал «Школи розумного руху»

Як навчити дитину слухати своє тіло? Лише створюючи відповідні педагогічні ситуації на заняттях і уроках з фізичної культури.

Згідно з висновками теоретичних досліджень О. Д. Дубогай, аспектами особистісно-орієнтованого фізичного виховання є виховні ситуації, які стимулюють діяльність дитини щодо самопізнання свого фізичного стану, рівня активності. За словами автора, необхідно культивувати ситуації, в яких ставлення дітей, педагогів (у тому числі й батьків) будуються на засадах задоволення права дитини бути особистістю, а також з урахуванням її фізичних можливостей.

З метою систематизації перспективних педагогічних ідей у галузі фізичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку нами проведено теоретичний аналіз відповідних науково-методичних матеріалів. Найбільшу увагу привернули роботи таких авторів: «Наука бути здоровим» (О.Аксьонова); «Технологія ЛІДЕР» (О.Аксьонова); «Насолода рухом» (Б.Буянов); «Навчання в русі» (О.Дубогай); «Фізкультура про інше» (С.Реутський); «Театр фізичного виховання і оздоровлення дітей» (М.Єфименко);

Лише методика, яка спирається на дитячу творчість, ініціативність, варіативність поведінки, допоможе дитині відчути себе спритною, сильною, здатною разом з друзями впоратися з різними важкими завданнями, життєвими труднощами.

Необхідно орієнтувати дітей не на зразок виконання певного руху, а на сам образ особи, яка «грамотно рухається», на тілесне опанування образної основи фізичної культури. Отже, в межах дослідно-експериментальної діяльності постає перше завдання: відпрацювати методику фізичного виховання, яка б допомогла кожній дитині опанувати фізичний простір спортивної зали та простір власних дій. Йдеться про формування так званого «рухового інтелекту», «розумного тіла».

Програмний матеріал і особливості методики навчання в «Школі розумного руху» спрямовані на формування нової генерації дітей засобами фізичного виховання, в яких створюється людський образ фізкультурне освіченої людини. Це – так звані «15 педагогічних ефектів»:

Сучасними дослідженнями в галузі педагогічної іноватікі доведено, що в структурі організації різних форм освітнього процесу взагалі, навчально-виховного процесу з фізичної культури в тому числі, виокремлюються чотири періоди.

I. Адаптаційний період ставить за мету − розвинути психофізіологічні функції кожної дитини, необхідні для продуктивного опанування програмним матеріалом (слухові, зорові, мовні органи, м'язову систему, просторову, тимчасову кількісну орієнтацію, фонетичний слух тощо).

II. Система завдань пошукового характеру, яку використовують на другому етапі, розкриває певну одиницю засвоєння − поняття, правило, дія; система завдань може бути зорієнтована як на індуктивний, так і на дедуктивний шляхи пізнання, залежно від характеру розкривних знань.

III. Звірення результатів самостійної роботи із загально визначеними (еталонними) правилами, поясненнями дій – третій структурний період.

IV. Застосування засвоюваних знань, умінь і навичок у різноманітних умовах їх прояву у взаємозв'язку з раніше вивченими.

Розвиток особистості відповідно	Розвиток особистості згідно з	Розвиток особистості згідно із

до законів природи – біологічне дозрівання - адаптивний рівень	потребами та вимогами соціуму – соціокультурне формування особистості –особистісно розвивальний рівень	сутністю «Людини – діяча» − саморозвиток і самовиховання особистості – особистісно діяльнісний рівень
Початковий етап «Копія»	Середній етап «Аналог»	Основний етап «Вибір»
Розвиток людини творчої, «людини, креативно мислячої» − творчо – перетворювальний рівень		
Вищий етап «Лідер»		

Рис. Методологічні позиції інноваційної методики фізичного виховання дітей і підлітків в умовах сучасної освітньої установи (технологія «ЛІДЕР», Аксьонова О. 2011.).

Отже, спираючись на зазначені вище концепції, виокремлюємо цільове призначення та опорні позиції Програми.

Педагогічними цілями інноваційної програми «Школа розумного руху» є:

- виховання позитивного ставлення дітей до занять фізичною культурою, інтересу та спрямувань на особисте самовдосконалення;
- формування вміння кожної дитини контролювати свій психофізичний стан;
- засвоєння на заняттях і використання дітьми в повсякденній діяльності прийомів і методів відновлення сил, станів, почуттів засобами фізичної культури, спорту.

Педагогічними завданнями програми «Школа розумного руху» є створення умов, які забезпечують:

- навчання кожної дитини становитися самим собою, не дивлячись на інших;
- опанування простору спортивної зали та простору власних рухових дій;
- розвиток співдружності з власним тілом у процесі фізичного самостійного вдосконалення;
- формування універсальних рухових здібностей кожної дитини.

У зв'язку з вищезазначеним, визначено структуру програми відповідно до сфер у розвитку дитини дошкільного й молодшого шкільного віку, який схематично подається нами за вертикаллю та горизонталлю.

Методика розробки «РУХОВИХ ЗАДАЧОК»

Методологічними засадами інноваційної методики фізичного виховання за програмою «Школа розумного руху» є *педагогічна стратегія невтручання* (за В.Л. Висоцьким), яка орієнтована на формування в учнів уміння:

- спілкуватися одне з іншим на мові рухів;
- діяти усвідомлено залежно від обставин;
- бачити положення інших людей у просторі;
- прогнозувати майбутні (наступні) ситуації в різних часових інтервалах;
- діяти на випередження.

Методика спирається на комплексний розвиток основних фізичних якостей шляхом впровадження системи завдань, які затребувані в прояві індивідуальних психофізичних кондицій кожної дитини та на узгодження означеної роботи із становленням різних аспектів цілісної особистості. Тому в програмі «Школа розумного руху» *«метод рухових задачок»* є пріоритетним у навчальній діяльності. Сутність «метода рухових задачок» постає в наступному: перед дитиною або групою дітей ставиться певна пропозиція, а вирішити її треба більш менш самостійно (ідея запозичена з досвіду роботи Сергія Реутського). Умовно варіанти постановки пропозицій, а отже – методичних прийомів, представлено таким чином (**Ошибка! Источник ссылки не найден.**6):

Педагог формулює *мету* (кінцевий результат рухової діяльності), а *засоби* (за допомогою чого) й *шляхи* (як, яким чином) її досягнення діти знаходять самі;

Педагог зазначає *шлях*, – діти самостійно формулюють *мету*, обирають *засоби* щодо її досягнення;

Педагог зазначає *засоби*, – діти самостійно знаходять *шляхи*, формулюють *мету* «авторської» рухової дії.

Ключова позиція педагога – стимулювання ініціативної зверненості дошкільників одне до одного та до дорослого під час виконання системи завдань, завдяки чому формується дитяча співдружність.

На кожному занятті підбираються такі засоби, створюються такі умови, коли «дитяча зацікавленість, предметна та соціальна вмілість стають реальним фактами з біографії кожної дитини».

Слід зазначити, що назви тематичних модулів зазначають кінцевий результат у формуванні вміння дітей співпрацювати. То є «ключова фраза» щодо організації діяльності дітей під час виконання певного завдання педагога, а отже й відповідних «рухових задачок».	**Назви тематичних модулів**	**Назви «рухових задачок»**

тапи формування дитячої співдружності		
1	2	3
ПЕРШИЙ ЕТАП – **«Я ТА ІНШІ»:** ▪ вибір дитиною зручного місця, темпу, способу для індивідуальної роботи; ▪ прояв власного рухового досвіду.	1.1. «Лабіринти пустих місць»	«Літаки»; «Долаємо перешкоди»; «Цар жаб»; «Фізкультурний диктант»
	1.2. «Обмін досвідом»	«Пропонуй свою вправу з еталонного в.п. і навпаки»; «Спортивний алфавіт»; «Порівнюй – обери»;
	1.3.«Метрика рухів»	«Дзеркало»; «Хто встиг»; «Перешкоди в центрі»; «Спритний м'яч»; «Вправи на замовлення»; «Човникова передача»; «Влуч у квадрат»
ДРУГИЙ ЕТАП – **«МИ ТА ІНШІ»:** ▪ вибір групою дітей успішного, вдалого місця під час групової роботи; ▪ прояв результатів роботи «колективного мозку».	2.1.«Складіть свої рухові схеми»	«Допомагай товаришу»; «Інтелектуальний фітнес»; «Математична фізкультура»; «Біг у ворота»; «Голова – хвост»
	2.2.«Робота в образі»	«Живі слова»; «Живі мотузки»; «Живі перешкоди
	2.3. «Рухова пам'ять»	«Таксі»; «Струмочки та озера»; «Фізкультурна мандрівка»
ТРЕТІЙ ЕТАП – **«СВОЇ ТА Я»:** ▪ вибір дитиною своєї справи в мікрогрупі; ▪ прояв (внесок) власного досвіду в загальний задум мікрогрупи.	3.1. «Місія кожного у загальному задумі групи»	«Скульптури»; «Гра в спортивне тренування»; «Робота за схемою»
ЧЕТВЕРТИЙ ЕТАП – **«МИ САМІ»:** ▪ створення «авторського» продукту; ▪ презентація «авторського продукту» оточуючим людям.	4.1.«Співдружність і злагодженість дій»	«Долаємо перешкоди»; «Атака та захист»; «Ланцюжок дій, які ускладнюються»; «Спортивна упряжка»; «Варіації на тему…»
	4.2.«Свято, яке придумали діти»	«Разом – ми сильніші, разом – веселіше!» Створення сюжету та пропозиції власно придуманих завдань, які увійдуть до спортивного свята, як заключного чи підсумкового під час вивчення теми, проходження тематичного модуля.

Рис. Розподіл «рухових задачок» за етапами формування дитячої співдружності відповідно до рівнів побудови рухів

Організаційно-педагогічні умови ефективного проходження навчального циклу за Алгоритмом:

- передача ініціативи дітям; створення позитивного емоційного настрою на кожному занятті з фізичного виховання;
- підтримка педагогом бажання дитини ризикувати та випробувати себе в нових обставинах;
- встановлення загального для всіх образу діючої особи та її знайдення;
- входження дітей у цей образ і пошук способів координації власних дій відповідно до цього образу;
- демонстрації одне одному своїх успіхів;
- створення темпу загальних дій дітей;
- вибір партнерів за симпатіями та зближення всіх дітей через зміну складу пар, трійок, четвірок діючих осіб;
- оформлення дитячих мікрогруп;
- реалізація загального задуму та розуміння не випадковості дій кожного (дитини та педагога) в цьому задумі;
- допомога та підтримка одне одному;
- визнання майстерності та удачливості тих, хто ризикнув демонструвати свої здібності;
- «відкриття» дітьми ритмічного малюнка у процесі виконання певної вправи, завдання;
- ритмічна злагодженість та здатність дітей передбачати дії свого партнера в уяві;
- високий рівень професійної компетентності педагога щодо здійснення індивідуально-диференційованого підходу до дітей різних типологічних груп.

Балала Л.І., відділ освіти
Синельниківської міської ради Дніпропетровськоїобласті, Україна

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ ДО ШКОЛИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Законом України «Про освіту» встановлено, що держава створює громадянам з обмеженими можливостями здоров'я умови для отримання освіти, корекції порушень розвитку та соціальної адаптації на основі спеціальних педагогічних підходів .

Освіта дітей з особливими освітніми потребами передбачає створення для них спеціального корекційно-розвивального освітнього середовища, що забезпечує адекватні умови і рівні зі звичайними дітьми можливості для отримання освіти в межах спеціальних освітніх стандартів, лікування та оздоровлення, виховання і навчання , корекцію порушень розвитку, соціальну адаптацію.

Своєчасне надання необхідної медико-психолого-соціальної допомоги в дошкільний період дозволяє забезпечити корекцію недоліків дитини, поліпшити його розвиток, підготувати до навчання в масовій школі і, відповідно, забезпечити його соціальну адаптацію.

Практика показує - більше половини дітей, що мали різні відхилення у розвитку та отримали якісну корекційну допомогу, можуть навчатися в масовій школі. Проте дослідження, доводять, що значна частина дітей, що навчаються вдома або в спеціалізованих освітніх закладах, ставши дорослими, виявляються непідготовленими до інтеграції в соціально - економічне життя (Л.С.Виготський).

В останні роки в Україні набула поширення ідея інтегрованого виховання і навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я спільно з дітьми нормального розвитку. Розвиток в ДНЗ інтегрованого виховання і навчання, особливо дітей раннього віку, дозволяє розширити охоплення дітей необхідної корекційно-педагогічної та медико-соціальною допомогою, наблизити її до місця проживання дитини, а також забезпечити батьків необхідною консультативною підтримкою. Рання медико-психолого-педагогічна допомога дошкільнятам з різними відхиленнями у розвитку дозволяє досягти позитивних результатів у навчанні та вихованні дітей у дошкільному закладі, створити сприятливі умови для подальшого навчання в школі.

Актуальність проблеми соціалізації дітей-інвалідів та інтеграції їх в дошкільні заклади на території міста Синельникового обумовлена результатами проведеного моніторингу запитів на освітні послуги батьків дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Проте в нашому маленькому місті відсутні спеціалізовані дошкільні заклади.

Виявилася суперечність між необхідністю задоволення запитів батьків на дошкільні освітні послуги і відсутністю налагодженої інфраструктури спеціалізованої корекційної, психологічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами в дошкільних навчальних закладах.

Організація інклюзивної освіти в ДНЗ забезпечує досягнення всіма дітьми певного суспільного статусу та утвердження своєї соціальної значимості, сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, для мотивації їх піти вчитися до школи разом з іншими дітьми: друзями і сусідами.

Впровадження інклюзивної освіти в ДНЗ, функціонування якої передбачається без створення спеціальних умов для дітей з особливими освітніми потребами, без розширення штатів, з акцентом на соціалізацію вихованців і формування у них практико-орієнтованих навичок, що важливо для підготовки дітей до школи. При цьому не виключається можливість отримання освіти дітьми з особливими освітніми потребами на рівних умовах з іншими дітьми в різних формах навчання: індивідуальне, під групове, фронтальне.

Технологія впровадження інклюзивної освіти
в умовах дошкільного навчального закладу

Вивчили дослідження вчених і досвід практиків, що реалізують інклюзивну освіту, виділили ряд проблем, з якими ми могли б зіткнутися при організації інклюзивної освіти в ДНЗ:

- механічна інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в дошкільні заклади не завжди проходить успішно і безпечно для їх соціально - особистісного розвитку;
- невдоволення з боку педагогів ДНЗ (діти частіше сприймаються як додаткове навантаження , ускладнюючи життя не тільки дорослим , але й дітям групи);
- невдоволення і побоювання за благополуччя власних дітей з боку батьків. Адже дитині з обмеженими фізичними можливостями та особливостями розвитку буде приділятися більше уваги з боку вихователя (як же їх діти ?).

Виявили, що однією з причин того, що відбувається може бути психологічна неготовність або часткова готовність суб'єктів освітнього процесу до прийняття дітей з різними вадами здоров'я в умовах дошкільного закладу, намітили план дій з вирішення цієї проблеми (моральна підготовка всіх членів педагогічної спільноти: від дітей з батьками до співробітників дошкільного закладу). Вивчили запити батьків дітей з особливими освітніми потребами (анкетування, зустрічі), розробили і уклали договори з батьками.

У зв’язку з тим, що педагоги, які працюють в ДНЗ, не навчені спеціальним педагогічним технологіям надання кваліфікованої допомоги дітям з різними вадами здоров'я, виникла необхідність налагодження зв'язків з лікарнею, логопунктом. Спільно з ними були розроблені та укладені договори для надання необхідної спеціалізованої допомоги, складені графіки взаємодії .

Для надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами на базі дошкільного закладу було передбачено впровадження в діяльність різних моделей. Це обумовлено було тим, що діти, які прийшли в дошкільний заклад, мали різні стартові можливості для розвитку, виховання і навчання в залежності від ступеня обмеженості можливостей здоров'я.

Моделі інклюзивної освіти з різним ступенем інтеграції :

- *Індивідуальне виховання і навчання дитини вдома з частковою інтеграцією в функціонуючій групі ДНЗ.*
- *Група комбінованого виду:*
  - *часткова інтеграція дитини в функціонуючій групі одноліток;*
  - *повна інтеграція дитини в середовище одноліток.*

Кожна модель в залежності від рівня порушення здоров'я та розвитку дитини функціонує як автономний механізм надання освітніх послуг та забезпечення соціалізації дитини. Разом з тим ці моделі можуть розглядатися як єдина система поетапної інтеграції дитини - інваліда в освітнє середовище функціонуючої групи дітей без обмеження здоров'я.

Тим самим ми отримуємо систему охоплення неорганізованих дітей з особливими освітніми потребами, що забезпечують повноту і оптимальність дитячого розвитку, формування у дитини емоційно - ціннісного ставлення до себе, навколишнього світу, що важливо для готовності до навчання у школі.

Стратегічною метою виховання і навчання даного контингенту дітей є їх соціальна адаптація та інтеграція в середовищі одноліток.

Формування соціальної компетентності обумовлюється допомогою у вихованні, залучення до різних видів дитячої діяльності (гра, спілкування, праця, відпочинок) і впливу навколишнього середовища.

Соціалізація дошкільника передбачає розвиток уміння адекватно орієнтуватися в доступному йому соціальному оточенні, будувати взаємодії з оточуючими у відповідності з культурними традиціями суспільства і усвідомлення самоцінності власної особистості та інших людей.

Педагогічна доцільність організації різних моделей інклюзивної освіти в ДНЗ полягає в наступному:

- розширення спектру дошкільних освітніх послуг для різних категорій дітей ;
- задоволення освітніх запитів батьків і надання їм професійної психолого-педагогічної допомоги;
- надання всім дітям рівних прав і реальних можливостей в отриманні дошкільних освітніх послуг для успішного подальшого навчання в школі;
- розвиток у всіх суб'єктів освітнього процесу толерантності, терпіння, співчуття, гуманності, виховувати моральні якості та на практиці допомагати дітям з особливими потребами.

Надання освітніх послуг дітям з вадами розвитку та з інвалідністю на базі дошкільного закладу відбувається через реалізацію вище зазначених моделей.

Комплектування змодельованих груп з надання освітніх послуг дітям-інвалідам здійснюється за заявою батьків і на підставі висновку лікарів - фахівців за наявності виписки з історії розвитку дитини, не більше 1 – 2 осіб на групу з супроводжуючим дорослим.

Вибір моделі з надання освітніх послуг дитині-інваліду ґрунтується на наступних показниках :

- особливість розвитку дитини;
- характер формування життєвої компетентності дитини в процесі реалізації завдань Базового компоненту дошкільної освіти в Україні;
- ступінь інтеграції дитини в колектив однолітків ;
- бажання і запити батьків .

Вибір змісту, форм, засобів, методів і прийомів навчально-виховної роботи з дітьми в рамках кожної моделі визначається Статутом , вимогами Базового компоненту дошкільної освіти і чинних програм .

Навчально-виховний процес у дошкільному закладі організовується на основі:

- *комплексної освітньої програми* розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» (авт. кол. Білан О.І, Возна Л.М., Максименко О.Л. та ін.)
- *корекційних програм* :
  - програма «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення» (авт. Трофименко Л.І.);
  - комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» (наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник);
  - програмно-методичний комплекс «Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення» (авт. Рібцун Ю.В.);
- *парціальної освітньої програми* художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» (авт. Борщ Р.М., Самойлик Д.В.);
- з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку вихованців (вік, структура дефекту, рівень психофізичного розвитку) за лініями розвитку особистості дитини.

Велика увага приділяється створенню сприятливого емоційного клімату. Соціалізація та інтеграція дитини - інваліда здійснюється за допомогою включення їх у різні види діяльності (гра, спілкування, праця , дозвілля) і взаємодії з навколишнім середовищем (діти, дорослі, предметно - розвиваюче середовище, соціум) .

Творчою групою педагогів міста була розроблена система організації взаємодії з батьками.

На першому етапі складається соціальний паспорт сім'ї з метою визначення їх рівня педагогічної культури і потенційних можливостей . Розглядалися такі питання як:

1. Чи знають батьки свою дитину, характер впливу батьків на дітей (анкета « Батьки очима дитини » , «Моя дитина »).
2. Стиль виховання в сім'ї (опитувальник «Ваш стиль виховання »).
3. Чи об'єктивно оцінюють батьки поведінку дитини (спостереження за дитячо-батьківськими відносинами , бесіда з батьками) .
4. Освітні запити батьків.

На другому етапі, в залежності від отриманих результатів, розроблялася стратегія розвитку та реалізації потенційних можливостей чи напрямки надання необхідної допомоги сім'ям .

Взаємодії з батьками вихованців відбуваються за традиційними формами - бесіди, консультації, батьківські збори та інтерактивних - інтерв'ювання, рольова гра, круглий стіл, тренінг, анкетування .

Відносини з сім'ями вихованців будуються на основі диференційованого підходу. Результат - підвищення ефективності взаємодії сім'ї та ДНЗ щодо створення сприятливих умов для соціальної адаптації кожного конкретного вихованця .

Заохочення дитячих досягнень, надання їм своєчасної, необхідної допомоги роблять дітей більш успішними. Саме освіта в атмосфері співпраці, рівності, єдності та позитивного ставлення, як у дошкільному закладі , так і в сім'ї дає можливість соціалізації дошкільнят .

Розробили критерії оцінки соціалізації дітей:

- ✓ **причетності** (до групи однолітків , до життя дитячого саду і сім'ї) ;
- ✓ **відносини** (дружні - конфліктні, прийняття себе - інших);
- ✓ **емоційний інтелект дитини** (розуміння свого емоційного стану, розпізнавання емоцій інших людей , управління власними емоціями);
- ✓ **соціальна компетентність дитини** (реалізація вимог Базового компонента дошкільної освіти: соціалізації та комунікативності) .

Для соціальної адаптації важливо не стільки визначити рівень розвитку дитини і рівень засвоєння програмового матеріалу, скільки формування життєвої компетентності, рівня розвитку її емоційного інтелекту і культурних навичок.

Поняття причетності ґрунтується на тому, наскільки дитина прийнятий іншими і наскільки він активний або як реагує на життєві ситуації в групі, родині. Дитина залучається до життя групи як через організовану (спеціально організовану діяльність), так і через самостійну діяльність .

Для того, щоб дитина могла брати активну участь у житті групи використовуються такі прийоми як, зміна правил гри, щоб дитина з інвалідністю мав додаткову спробу, надання взаємодопомоги, передбачення, акцентування потрібності і важливості внеску кожним учасником у розвиток групи, заохочення проявів самостійності (без допомоги дорослих). **Результатом систематичного застосування вище описаних прийомів є:**

- зниження тривожності як у дітей з особливими освітніми потребами, так і у дітей нормальним розвитком;
- позитивна динаміка розвитку самосвідомості і самооцінки дітей;
- двосторонній прояв турботи і взаємодопомоги.

Поняття причетності охоплює взаємодія дитини з групою однолітків, а у відносинах більше уваги приділяється зв'язкам з окремими дітьми.

Педагог-психолог на основі вивчення медичних показників, специфіки та особливостей розвитку дитини - інваліда , труднощів соціальної адаптації та розроблених спеціальних засобів корекційної роботи, включаючи специфічний зміст, форми, методи і засоби впливу, проводить корекційну роботу за наступними напрямками:

- емоційна сфера дитини,
- сенсорно-інтелектуальна діяльність,
- особистісний розвиток.

З метою підготовки дитини до школи проводяться корекційно-розвиваючі заняття відповідно до комплексно-цільовою програмою «Скоро до школи».

Педагоги ДНЗ і батьки дітей працюють в системі взаємодії.

У всіх дошкільних закладах міста створено банк даних про сім'ї, в яких виховуються діти з особливими потребами. Взаємодія починається з вивчення сім'ї і дитини. Розроблено пакет діагностичних матеріалів. З батьками проводяться бесіди, анкетування, складається «соціальний паспорт сім'ї».

Взаємодія ДНЗ з батьками починається з визначення готовності батьків співпрацювати з дошкільним закладом. У ході бесід підкреслюється важливість інклюзивної освіти, активної участі батька та дитини в інтеграційних процесах. Початковий етап роботи з дитиною включає зустрічі педагогів та спеціалістів з батьками (бесіди, консультації, анкетування та ін..), діагностичні обстеження і спостереження педагогів у ході взаємодії за розвитком дитини.

За результатами показників розвитку дитини вони визначають зону найближчого розвитку дитини, спільно розробляють індивідуальну програму розвитку, етапи індивідуального супроводу дитини .

Навчання дітей на дому проводиться за графіком, розробленим у відповідності з нормативними документами, дитина з батьками відвідує ДНЗ з метою участі у прогулянках, ігровий, культурно-дозвільній діяльності функціонуючих груп ДНЗ.

Технологія включення дитини в групу однолітків залежить від багатьох факторів і від індивідуальних особливостей дитини в тому числі. Участь у діяльності функціонуючих груп може здійснюватися у різні режимні періоди. Складається циклограма діяльності педагога за індивідуальним освітнім маршрутом дитини , що відображає різні види спільної діяльності.

Модель з частковою інтеграцією в функціонуючій групі передбачає надання освітніх послуг дітям спільно з батьками. *Форми взаємодії:*

- ✓ індивідуально - диференційовані заняття;
- ✓ спільна діяльність дітей з однолітками.

Спочатку організовуються індивідуальні заняття з дитиною та батьком у кабінеті психолога, музично - фізкультурному залі з метою адаптації до приміщень дошкільного закладу і встановлення позитивних контактів. Складається графік роботи, розклад занять та видів діяльності. Режим роботи не передбачає організації харчування.

Вихователь показує батькам, як потрібно грати з дитиною, спілкуватися з ним. Батьків активно включають в ігрову діяльність. Проводяться групові та під групові заняття .

При часткової інтеграції діти залишаються лише на частину дня в загально розвиваючій групі по 1-2 особи.

Поступовість інтеграції дітей з особливими потребами у функціонуючу групу забезпечується участю дітей і батьків у роботі сімейного клубу «Промінець ».

У рамках моделі повної інтеграції надання освітніх послуг дитині- інваліду надаються по режиму і розкладом вікової групи нарівні і разом з однолітками з урахуванням специфіки його розвитку.

Ця модель ефективна для дітей, які за рівнем психофізичного і мовного розвитку відповідають віковій нормі і психологічно готові до спільного зі здоровими однолітками навчання. Вони зараховуються у загальнорозвиваючі групи (1-2 особи), при цьому передбачається індивідуальна корекційна педагогічна допомога вихователя на групі і спеціальна педагога-дефектолога в логопункті, медична - в кабінетах системи охорони здоров'я.

Важливим завданням педагогів у ДНЗ є робота з нормалізації життя родини, що відчуває шок від народження хворої дитини. Для сімей, що мають дітей з інвалідністю, необхідно налагодження контактів, спілкування, що допомагає їм вийти із соціальної ізоляції. З цією метою в ДНЗ діє клуб «Промінець» для батьків сімей, які виховують дітей з обмеженими можливостями здоров'я (додаток).

Батьки зустрічаються, спілкуються один з одним, вирішують проблеми, поповнюють свої педагогічні та психологічні знання. У рамках роботи клубу організовуються різноманітні розважальні заходи, в яких беруть участь педагоги, батьки та їхні діти. Психолог проводить груповий тренінг з формування адекватних відносин з дітьми, прийняття дитини такою, яка вона є, установку на позитивне сприйняття будь-якого, навіть мінімального просування дитини, як в особистісному розвитку, так і в навчанні. Один раз на квартал організується практикум «Формування вмінь позитивного спілкування».

Результативність. Як показала практика , користуються попитом наступні моделі:

- ✓ модель індивідуального виховання і навчання дитини вдома з частковою інтеграцією в загальнорозвиваючій групі ДНЗ пройшли 4 дитини ;
- ✓ модель часткової інтеграції дитини в функціонуючу групу одноліткі -4 дитини;
- ✓ модель повної інтеграції в середу одноліткі - 2 дитини.

Проведена робота дозволяє нам зробити висновок, що поетапне включення дитини з особливими потребами у загально розвиваючу групу сприяє його успішній соціальній адаптації та інтеграції.

За результатами моніторингу можна зробити висновки щодо організації навчально-виховного процесу з дітьми з особливими потребами в умовах ДНЗ:

- у 71% дітей з особливими потребами спостерігається стабільний стан здоров'я, у 29% дітей є зрушення на поліпшення, збереження фізичного і психічного здоров'я 100%;
- досягнення оптимальної адаптації дитини до ДНЗ, надалі - до школи;
- підвищення рівня залучення та інтеграції дитини в середовище дітей загально розвиваючої групи;
- успіхи дитини в формуванні життєвої компетентності за основними лініями розвитку відповідно до вікових норм.

Результатом систематичного проведення психолого-педагогічної роботи з залучення в педагогічний процес батьків вихованців стало:

- зниження тривожності як у дітей з особливими освітніми потребами, так і у дітей нормального розвитку;
- позитивна динаміка розвитку самосвідомості і самооцінки дітей;
- двостороннє прояв турботи і взаємодопомоги.

Практична значимість досвіду роботи полягає в тому, що отримані позитивні результати діяльності ДНЗ в даному напрямку мають можливість застосовуватися в практиці звичайних дошкільних закладів для надання освітніх послуг дітям з особливими потребами при нинішньому фінансово-економічному становищі.

Башина Ю.М., практичний психолог
ДНЗ компенсуючого типу «Золотий ключик» № 5
Енергодарської міської ради Запорізької області, Україна

СИСТЕМА РОБОТИ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЩОДО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВІДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

За останні роки в Україні відбувається інтенсивний розвиток державної підтримки дітей з особливими освітніми потребами. До категорії дітей з особливими освітніми потребами відносяться діти з розладами аутичного спектру та аутизмом. Аутизм - важкий психічний розлад, крайня форма самоізоляції, яка виражається у відході від контактів з дійсністю та браком вираження емоцій. Аутисту властиве неадекватне реагування і дефіцит соціальної взаємодії.

Термін «аутизм» (від грецького autos - сам) був введений психіатром Е. Блейлером і означає «відірваність асоціацій від даних досвіду, ігнорування дійсних відносин».

Спочатку аутизм розглядався як особливість мислення шизофренічних пацієнтів, характерною рисою яких є втеча від реальності і занурення у себе. У 1943 році швейцарський психіатр Л. Каннер вперше дав цілісний опис синдрому, який він визначив як ранній дитячий аутизм (РДА). Г.Аспергер у 1944 році теж займався дослідженням дітей з синдромом РДА, але дещо іншої категорії, він назвав її «аутична психопатія», що на відміну від раннього дитячого аутизму проявляється після трирічного віку. Найбільш відомі вітчизняні підходи до корекції аутизму були запропоновані К.С.Лебединською і О.С.Нікольською, Д.Н.Ісаєвим, В.Е.Каганом.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у світі зараз близько 67 мільйонів людей з аутизмом. Одна дитина з 150 живе з аутизмом. ВООЗ відзначає тенденцію до зростання кількості таких дітей. Розуміючи надзвичайну важливість проблеми, 62 сесія Генеральної Асамблеї ООН у 2008 році навіть постановила відзначати 2 квітня кожного року Всесвітнім днем розповсюдження інформації про аутизм. Аутизм в Україні зустрічається не так часто, як інші психічні порушення, однак статистика вражає: за оцінками українських вчених, на 10 000 дітей діагностується від 4 до 26 аутистів. За останні 10 років приріст захворюваності збільшився.

На сьогоднішній день існування різних підходів до лікування аутизму ставить перед практиком, будь то педагог, психолог, соціальний працівник, питання - який шлях, позицію обрати щодо аутичних дітей? На що можна опиратися у своєму виборі, враховуючи розкид в існуючих теоріях пояснення причини аутизму? Традиційна «спеціальна освіта» виявилася не достатньо спеціальною для аутичних дітей. А освіта вкрай необхідна, адже науково-практичний досвід фахівців з усього світу свідчить про те, що «лікуванням» для таких дітей є навчання.

Діти з розладами аутичного спектру все частіше приходять до дошкільного закладу та вимагають спеціальної психолого-педагогічної, а іноді і медичної допомоги у соціально-особистісному розвитку.

У зв'язку з цим виникає необхідність створення у навчальному закладі комфортного середовища для дітей з розладами аутичного спектру, яке б пом'якшувало їх патологічні прояви та сприяло появі у них почуття безпеки та довіри, що є запорукою продуктивного розвитку таких дітей.

Наш дошкільний заклад відвідують декілька дітей у яких спостерігаються ознаки аутизму.

Робота психологічної служби дошкільного закладу щодо створення системи психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутичного спектру розпочата з 2010 року.

Основною метою нашої роботи з такими дітьми є створення системи спільної діяльності фахівців (медпрацівників, практичного психолога, педагогів), та батьків щодо забезпечення високої ефективності роботи у напрямку соціальної адаптації та розвитку потенціалу дітей з розладами аутичного спектру.

Психолого-педагогічна і практична значимість створеної системи роботи полягає у тому, що вона націлена на практичне використання безлічі ідей, що стосуються супроводу дітей, батьків та педагогів.

Супровід батьків дітей з розладами аутичного спектру дозволяє зробити теоретичні досягнення надбанням практики та дати достатньо аргументовані відповіді на виникаючі у батьків питання та сформувати батьківській оптимізм.

Просвітницька та пропагандистська робота з педагогами формує психологічну готовність до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

Корекційно-розвивальна робота з дітьми з розладами аутичного спектру дає основу для ефективної адаптації дитини до соціуму. Завдяки індивідуальному підходу до занять та спілкуванню з дитиною відбувається налаштування її до активного контакту з навколишнім світом, дитина буде відчувати безпеку і емоційний комфорт, а саме, буде відбуватися корекція поведінки.

Короткий зміст роботи

Психолого-педагогічний супровід дитини з ознаками аутизму здійснювався за таким **алгоритмом**:

1. Виявлення практичним психологом та педагогами дітей з ознаками аутизму методом спостереження.
2. Повідомлення адміністрації закладу.
3. Психологічна діагностика задля складання психолого-педагогічного портрету дитини.
4. Налагодження педагогом та психологом емоційного контакту з дитиною.
5. Первинна консультація практичного психолога з батьками дитини.
6. Соціально-педагогічний патронат (відвідування дитини вдома, складання акта).
7. Розробка спеціалістами закладу індивідуального маршруту розвитку дитини з ознаками аутизму.
8. Залучення батьків до корекційної роботи з дитиною.
9. Проведення спеціалістами закладу корекційно-розвивальної роботи з дитиною.
10. Проведення практичним психологом низки зустрічей з батьками дитини щодо формуванні батьківського оптимізму.
11. Аналіз спеціалістами закладу спільно з батьками ефективності корекційно-розвивальних заходів.
12. Коригування корекційно-розвивальної роботи з дитиною.

Створення системи комплексного психологічного супроводу дітей з розладами аутичного спектру **відбувалося за трьома напрямками**:

Сутність 1 напрямку роботи полягає у актуалізації особистісного потенціалу розвитку дитини з розладами аутичного спектру.

Супровід дітей з розладами аутичного спектру відбувається у декілька етапів:

1 етап - вивчення рівня розвитку емоційно-вольової, соціальної та пізнавальної сфери дитини за допомогою експертної оцінки та спостережень.

2 етап - розробка індивідуального маршруту розвитку дитини на основі результатів проведеної діагностики та визначення адекватних умов навчання й виховання на засіданні членів психолого-педагогічної служби супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Іноді, виходячи з особливостей дітей з ознаками аутизму, доцільним є гнучкий режим відвідування дитиною дошкільного закладу, а саме відвідування індивідуальних занять з психологом, вчителем-дефектологом і вчителем-логопедом. Участь дитини у групових заняттях так само розглядається індивідуально. Для того щоб зрозуміти, з чого почати корекційну роботу, необхідно визначити провідний напрямок: розвиток мовлення, навичок соціальної взаємодії, пізнавальних процесів тощо.

3 етап - проведення корекційно-розвивальних занять з метою розвитку потенційних можливостей дитини та відповідного формування особистості.

Але для того, щоб почати індивідуальні заняття необхідно встановить з дитиною емоційний контакт, що часто займає чимало часу.

Індивідуальні заняття проводяться за індивідуальною програмою психологічної корекції для дитини дошкільного віку з розладами аутичного спектру розробленою психологічною службою ДНЗ. Ця програма побудована з урахуванням нових підходів до навчання та розвитку дітей з ознаками аутизму, такими як Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» під редакцією Скрипник Тетяни Вікторівни.

Програма включає в себе заняття, спрямовані на розвиток пізнавальної, мовленнєвої та емоційно-вольової сфери дитини. На заняттях використовуються ігри та вправи із збірки «Підтримка аутичних дітей та дітей з затримкою в розвитку» Ерика Шоплера, Маргарет Ланзинд, Лезлі Ватерс, та ігри з книги Сари Ньюмен «Ігри і заняття з особливою дитиною».

Аутичні діти бачать сенс будь-якої діяльності тільки тоді, коли вона чітко та заздалегідь запрограмована. Тому на індивідуальних заняттях використовуються поопераційні карти, які дозволяють скласти чіткий план будь-якої діяльності дитини. (Додаток 4)

Так само на заняттях використовується арт-терапія: ІЗО-терапія, музикотерапія, пісочна терапія, ігрова терапія. Використання арт-терапевтичних технік дозволяє удосконалювати здатність мозку обробляти сенсорну інформацію та спонукає дитину до пізнавальної активності.

Формування позитивних міжособистісних стосунків з однолітками здійснюється через участь дитини у групових заняттях з казкотерапії «У королівстві почуттів», на яких широко використовується ІКТ. Психологічною службою були розроблені відео презентації до кожної казки.

Групові заняття розвивають ініціативу щодо встановленню контакту і радості від спільної гри. Соціальне сприйняття і безпосереднє розуміння інших осіб у аутичних дітей, як правило, викликає труднощі, на групових заняттях планомірно заучуваются соціальні форми взаємодії та ігрові форми контакту один з одним.

4 етап - моніторинг ефективності проведених заходів.

Сутність 2 напрямку роботи полягає у формуванні батьківського оптимізму, консультуванні батьків щодо особливостей розвитку, спілкування, навчання, соціальної адаптації дітей з розладами аутичного спектру. Психокорекційну допомогу сім'ям було розбито на окремі блоки, кожен з яких виконує самостійне корекційне навантаження, але в той же час синтезовано у загальну систему допомоги.

1 блок. Трансформація батьківських очікувань і уявлень про дитину.

2 блок. Перетворення ірраціональних суджень у раціональні.

3 блок. Усунення почуття провини, депресивного фону настрою, страхів і комплексів.

4 блок. Розширення життєвого простору батьків, реструктуризація негативних рольових стереотипів.

Сутність 3 напрямку роботи полягає у підвищенні психологічної компетентності педагогів з питань психологічних, навчальних і виховних закономірностей розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Цей напрямок реалізовувався за допомогою індивідуального консультування та психолого-педагогічних семінарів «Аутизм. Психолого–педагогічний прогноз розвитку», «Гіперактивна дитина. Психологічний вердикт», «Психологічна допомога агресивній дитині» та «Традиційні та інтерактивні форми взаємодії з батьками», які проводилися у нетрадиційній формі.

Проблема особливостей дітей з ознаками аутизму та їх розвитку висвітлювалась практичним психологом ДНЗ на методичних об’єднаннях вчителів-логопедів та вчителів-дефектологів, вихователів з зображувальної діяльності та вчителів початкових класів у місті Енергодар.

Практичне використання досвіду в системі освіти.

На сьогодні немає дошкільних закладів для дітей з аутизмом, але дитина з аутизмом може опинитися у будь-якому дитячому середовищі – і у групі загальноосвітнього, і у групі спеціального закладу, і у комбінованій (змішаній) групі. Велика частка дітей з аутизмом через складність порушень і певну педагогічну занедбаність не може відвідувати корекційно-розвивальні дитячі заклади та виявляється ізольованою удома. Враховуючи всі ці обставини, запропонована система роботи створена так, щоб вона була корисною у практичному застосуванні для усіх фахівців психолого-педагогічного профілю, які опікуються проблемами дітей з аутизмом, а також – для їхніх батьків.

Зрозуміло, що ефективність впровадженої системи роботи залежить від низки чинників, серед яких: ступінь важкості ускладнень у розвитку дитини; період її початку, чіткість поставлених корекційних задач; особливості організації корекційно - розвивального процесу; професійний і особистісний досвід фахівців. Окрім того, позитивна динаміка розвитку дитини безпосередньо залежить від встановлення ефективної взаємодії фахівців з її родиною, розуміння близькими особливостей кожного етапу розвитку дитини, активного й послідовного долучення їх до корекційно - розвивального та навчального процесів.

Але результати моніторингу рівня розвитку дітей з ознаками аутизму у нашому закладі з якими проводилась робота за запропонованою системою комплексного психолого-педагогічного супроводу дозволяють стверджувати, що впроваджувана система є доцільною та ефективною.

Білогурова С.Г., практичний психолог
КЗ «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 345»
Харківської міської ради Харківської області, Україна

АВТОРСЬКИЙ ПОСІБНИК «ЛОГОПСИХОЛОГІЯ У СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА ТА УЧАСНИКІВ КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В РОБОТІ ЛОГОПЕДИЧНИХ ТА ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУП ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ»

На сучасному етапі в Україні відкрилися нові перспективи змін у системі спеціальної освіти, що насамперед пов'язані з переосмисленням ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку, з мовними вадами, з вадами соціальної поведінки. Пишуться нові програми, методичні рекомендації, розробляються комбіновані та бінарні заняття. Увага спеціалістів закладів зосереджується на сумісній діяльності усіх ланок педагогічного процесу для досягнення поставленої мети.

Результативність навчально-виховної, корекційно-реабілітаційної і лікувально-профілактичної роботи з дітьми з мовленевими та особливими потребами значною мірою залежить від скоординованості впливів усіх членів команди (керівника закладу, педагогів, лікарів, психолога, вчителя – логопеда, дефектолога, батьків) на дітей з особливостями психофізичного розвитку, комплексного підходу до планування і реалізації корекційно-розвивальних заходів.

У дітей логопедичних груп спостерігається заниження пізнавальної діяльності: маленький об’єм запам’ятовування та відтворення матеріалу, швидка втомлюваність, виснаження психічних процесів, зниження рівня об’єднання, класифікації, затримка зв’язної мови. З боку емоційно-вольової сфери також спостерігаються зміни: збудженість, роздратованість або загальне гальмування, сором’язливість, плаксивість, многократна зміна настрою.

Розумовий та мовний розвиток дитини міцно пов’язаний між собою, тому і постає питання розробки програми взаємодії психолога, логопеда, вихователя - ці люди мають можливість індивідуально відслідкувати процеси розвитку, мовні та психічні недоліки у підтримці маленької особистості.

З цієї метою і почався пошук нового матеріалу, який би міг науково довести необхідність взаємодії педагогів закладу в супроводі дітей логопедичних та інклюзивних груп. Логопедія та психологія дорівнює логопсихологія, що це таке, наскільки актуальна ця тема?

Актуальність даної роботи полягає в тому, що мовна функція є однією з найважливіших психічних функцій людини. Опанування дитиною мови сприяє усвідомленню, плануванню й регуляції її поведінки. Мовне спілкування створює необхідні умови для розвитку різних форм діяльності й участі в колективній праці. Порушення мови, обмеженість мовного спілкування можуть негативно впливати на формування особистості дитини, викликати психічні порушення, специфічні особливості емоційно-вольової сфери, сприяти розвитку негативних якостей характеру (сором'язливості, нерішучості, негативізму, відчуттю неповноцінності).

Логопедія – наука про порушення розвитку мови, їх подолання й попередження за допомогою спеціального коректувального навчання та виховання. Логопедія тісно пов'язана із загальною і спеціальною психологією, психодіагностикою. Логопедові важливо знати закономірності психічного розвитку дитини, володіти методами психолого-педагогічного обстеження дітей різного віку, а психологу важливо знати усі особливості мовної корекції. Використовуючи ці методи, логопед та психолог можуть диференціювати різні форми мовних розладів та відмежовувати їх від мовних порушень, пов'язаних з інтелектуальною недостатністю, емоційними та поведінковими розладами. Знання психології та логопедії допомагає спеціалістам бачити не лише мовний розлад, а перш за все, дитину, правильно розуміти взаємозв'язок її мовних порушень з особливостями психічного розвитку в цілому. Це знання допоможе встановити контакт з дітьми різного віку, вибрати адекватні методи обстеження їх мови, сприйняття, пам'яті, уваги, інтелекту, емоційно-вольової сфери, а також проводити більш ефективну логопедичну та інклюзивну роботу.

Метою роботи є вивчення взаємозв'язку в роботі психолога логопеда та музичного керівника.
Для досягнення мети слід розв'язати наступні **завдання:**

- провести теоретичний аналіз загальних питань логопсихології;
- визначити особливості мовного розвитку дитини;
- розглянути психолого-педагогічні методи корекції у дітей логопедичних групах;
- дати рекомендації батькам щодо розвитку правильних мовних навиків дитини.

Об'єктом роботи є вивчення закономірностей навчання й виховання осіб з порушеннями мови та пов'язаних з ними відхилень в психічному розвитку.

Предмет – особливості взаємозв'язку в роботі психолога та усіх ланок педагогічного процесу.

Теоретико-методологічною базою даної роботи послужили: праці про закономірності формування умовно-рефлекторних зв'язків, вчення про функціональні системи, вчення про динамічну локалізацію психічних функцій (П.К. Анохіна, І.М. Сеченов, І.П. Павлов, А.Р. Лурія) та сучасне нейропсихолінгвістичне вчення про мовну діяльність. При вивченні й усуненні системних мовних порушень в сучасній логопедії широко використовуються дані психолінгвістики, що грунтуються на вченні Л.С. Виготського, А.Р. Лурія, А. А. Леонтьєва про складну структуру мовної діяльності, про операції сприйняття та породження мовного

вислову Ф. де Соссюр, спеціальні роботи, присвячені окремим питанням психологічної діагностики та корекції Л.С. Цветкової, Же. М. Глозман, В. Віноградова та інших.

Значущість теми даної роботи полягає в тому, що психолого-педагогічна корекція мови у дітей логопедичних та інклюзивних груп повинна включати комплекс заходів, направлених на поліпшення загального психічного стану дитини, на формування у нього інтересу до мовного спілкування та необхідних навиків поведінки, на організацію правильного мовного виховання та психічного соціального комфорту.

Пропонований авторський посібник висвітлює загальні питання логопсихології (предмет, мета й завдання логопсихології, зміст та методика організації діагностичної діяльності логопеда та психолога), а також містить практичні поради щодо взаємодії практичного психолога, вчителя-логопеда, музичного керівника у корекційно-відновлюваній роботі з дітьми. У посібнику представлено комплекс мовних та психорозвивальних вправ, рекомендації вчителя-логопеда та психолога батькам щодо розвитку мовних навичок у дітей, методичні рекомендації щодо здійснення наступності у роботі логопеда, практичного психолога та вихователів логопедичних груп. Крім цього, подано план реалізації моделі психолого-педагогічного супроводу дітей із порушеннями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти.

Бондаренко О.А.,
Черкаський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної ради, м.Черкаси, Україна

ВІД ТИПОВИХ ФОРМ ОЦІНЮВАННЯ – ДО НОВИХ ВИМІРЮВАНЬ ЗНАНЬ УЧНІВ

Шкільна освіта потребує вчителя, здатного до створення високоінтелектуального середовища, сприятливого для розвитку сучасної молоді; оволодіння новими технологіями з метою підвищення якості загальної середньої освіти.

Сьогодні якість освіти відповідно до нового Державного стандарту є невід'ємною складовою формування компетенцій і компетентностей учня. Проте регіональними моніторинговими дослідженнями виявлено об’єкти, в яких існують невідповідності між результатами моніторингу та шкільним оцінюванням якості знань, рівня предметних та ключових компетентностей учнів. За результатами досліджень визначено причини названих проблем:

- значна кількість учителів недостатньо володіють глибокими знаннями педагогічного оцінювання, вміннями застосовувати на практиці різні методи оцінювання та вимірювання рівня навчальних досягнень учнів;
- адміністрації навчальних закладів, спеціалісти відділів (управлінь) освіти, працівники методичних служб не завжди можуть надати компетентну допомогу вчителям, оскільки самі ще недостатньо володіють науково-обґрунтованими діагностико-прогностичними методиками;
- відсутність спеціальних умінь і навичок педагогів із питань упровадження нових технологій оцінювання, що обумовлено неналежним теоретичним обґрунтуванням та практичною реалізацію системи підготовки вчителів до моніторингу навчальних досягнень учнів, недостатньою компетентністю в області самоосвіти з вищезазначеної проблеми.

Тому питання підготовки вчителів в системі післядипломної освіти до застосування нових технологій оцінювання, проведення моніторингових досліджень є потребою часу.

Зазначимо, що в останнє десятиліття значно підвищився інтерес учених до проблем освітнього моніторингу. Суть, особливості освітнього моніторингу, його компоненти, засоби здійснення досліджуються у працях З. Абасова, М. Аузіної, Б. Бітінас, О. Вороніна, Г. Голуб, Ю. Дмитриєва, Е. Зеєра, В. Зубко, К. Кайданова, В. Копелева, Г. Пальм, І. Підласого, А. Тайджемана, Н. Форменка, Г. Цехмістрової, В. Циби та інших учених.

Проведений нами аналіз робіт вищезазначених авторів дозволяє стверджувати, що діяльність учителів щодо проведення моніторингу рівня навчальних досягнень учнів у загальноосвітній школі необхідна. Однак питання підготовки вчителів до здійснення моніторингу недостатньо висвітлено у методичній літературі.

Наше дослідження показало: щоб підготовка вчителів до моніторингу навчальних досягнень учнів у системі післядипломної освіти здійснювалася успішно, необхідно розглядати діяльність учителя щодо впровадження ним моніторингу рівня навчальних досягнень учнів як результат його професійної підготовки; враховувати комплекс педагогічних умов, що обумовлюють ефективне здійснення підготовки вчителів до проведення моніторингових досліджень; розробити модель підготовки вчителів у системі післядипломної освіти з питань здійснення моніторингу рівня навчальних досягнень учнів.

Відповідно до поставленої мети були сформульовані такі завдання: Провести теоретичний аналіз моніторингових досліджень рівня навчальних досягнень учнів. Визначити педагогічні умови підготовки вчителів до проведення моніторингових досліджень рівня навчальних досягнень учнів. Розробити критерії підготовленості вчителів до впровадження моніторингових досліджень рівня навчальних досягнень учнів. Апробувати модель підготовки вчителів до моніторингу рівня навчальних досягнень учнів та визначити її ефективність.

Нами створено авторську модель підготовки вчителів до моніторингу навчальних досягнень учнів, яка включає такі компоненти: *цільовий*, що визначає спрямованість розробленої моделі підготовки вчителів до моніторингу рівня навчальних досягнень учнів; *змістовий*, що включає найбільш важливі психолого-педагогічні, методологічні та методичні знання та вміння з питань моніторингу навчальних досягнень учнів; *діяльнісний*, що спрямований на становлення рефлексивних механізмів особистості вчителя у процесі вивчення навчальних курсів, упроваджених у навчальний процес післядипломної освіти; проведення регіональних моніторингових досліджень із використанням ІКТ та в on-line режимі, підготовку за результатами досліджень методичних рекомендацій; *діагностичний*, який включає спеціально розроблений діагностичний інструментарій визначення рівня готовності та підготовленості педагогів до розглянутого виду професійної діяльності.

Упровадження моделі розпочалося з проведення моніторингового дослідження та вивчення запитів педагогів із питань, які є проблемними, а також вимагають додаткового поглибленого вивчення, зокрема: системний підхід до здійснення моніторингу якості освіти; визначення критеріїв та показників розвитку якості освіти; види та методи проведення моніторингових досліджень; методика проведення моніторингу рівня компетентності педагогічних працівників та навчальних досягнень учнів; створення системи тестового оцінювання навчальних досягнень учнів; загальнотеоретична підготовка вчителів до педагогічного оцінювання; підготовка випускників навчальних закладів до зовнішнього оцінювання тощо.

Необхідно було визначити рівень професійної компетентності вчителя з питань моніторингу якості освіти (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Спеціальність	Математика	Математика	Біологія	Біологія	Історія	Світова. літ.	УМЛ	Усього:	Результат відповідей на кожне тестове завдання у %
	Кількість слухачів курсів підвищення кваліфікації у групах								
	23	23	20	20	25	20	24	135	
№	Кількість слухачів курсів, які дали правильну відповідь на тестові завдання								
1.	1	2	4	2	6	3	5	**23**	17,0%
2.	9	8	7	11	11	11	12	69	51,1%
3.	-	5	3	5	6	6	5	**30**	22,2%
4.	11	12	11	9	11	4	12	80	59,3%
5.	10	14	11	12	18	19	16	100	74,1%
6.	5	5	2	4	1	6	7	**30**	22,2%
7.	21	19	18	18	22	19	17	134	99,2%
8.	6	19	12	13	15	15	16	96	71,1%
9.	4	10	7	5	5	5	8	**44**	32,6%
10.	13	16	18	20	21	15	14	117	86,7%
11.	4	14	8	8	11	10	9	74	54,8%
12.	17	19	17	17	22	13	21	126	93,3%
13.	10	10	14	5	4	11	6	60	44,4%
14.	5	3	4	6	7	2	5	**32**	23,7%
15.	4	9	4	8	7	4	6	**42**	31,1%

У навчальний план курсової підготовки було введено програму навчального модуля «Основи педагогічного оцінювання», який базується на теоретичному матеріалі цих проблемних питань.

Програма навчального модуля «Основи педагогічного оцінювання»

№ п/п	Тема заняття	Розподіл часу		
		Лекція	Семінарське заняття	Практичне заняття
1	Якість освіти. Моніторинг якості освіти. Основи педагогічного оцінювання	2 год.		
2	Тестування як психолого-педагогічний засіб оцінювання якості навчальних досягнень учнів		2 год.	
3	Технологія складання тесту			2 год.
Примітка	Матеріал лекції (2 год.) є стабільним для всіх категорій слухачів	6 годин		

		Усього

Педагогічні працівники пройшли навчання також за модулями: «Моніторинг якості освіти – парадигма розвитку», «Оцінювання як механізм діагностування та забезпечення якості освіти», «Діагностико-аналітичний супровід моніторингу» та за програмами спецкурсів «Науково-методичний та психологічний супровід моніторингу якості освіти» та «Компетентнісний підхід до системи педагогічних вимірювань та управління якістю освіти».

Враховуючи розвиток інформаційних технологій і актуальність дистанційної освіти у сучасному суспільстві, яка займає своє соціально-значуще місце в освітній сфері, нами розроблено та упроваджено у навчальний процес післядипломної освіти дистанційний курс «Тестування як інноваційний метод вимірювання предметних та інших видів компетентностей учнів».

Вважаємо, що позитивним є визначення концептуальних ідей упровадження моделі, яка розкривається у комплексних програмно-цільових проектах «Основні напрями моніторингових досліджень у системі загальної середньої освіти Черкаської області» на 2007-2010 рр. та 2011-2014 рр., мета яких полягає у наступному: спонукати до осмислення пріоритетного напряму в освіті – якості освіти; управляти якістю освіти; сприяти усвідомленню ролі науково-методичного та психологічного супроводу в упровадженні моніторингових досліджень у навчально-виховний процес; формувати вміння вчителів компетентно здійснювати моніторингові дослідження в педагогічній діяльності.

У співпраці з Центром освітніх тестувань Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, Київським регіональним центром оцінювання якості освіти та навчальних закладів області у 2011-2012 н. р. розроблено та розпочато реалізацію освітнього проекту «Організаційний механізм упровадження інноваційних технологій та здійснення психолого-педагогічної підготовленості вчителів (викладачів) з освітніх вимірювань».

Запровадження різноманітних форм підвищення кваліфікації у системі післядипломної освіти вчителів області з питань підготовки до моніторингу навчальних досягнень учнів подано на рисунку1.

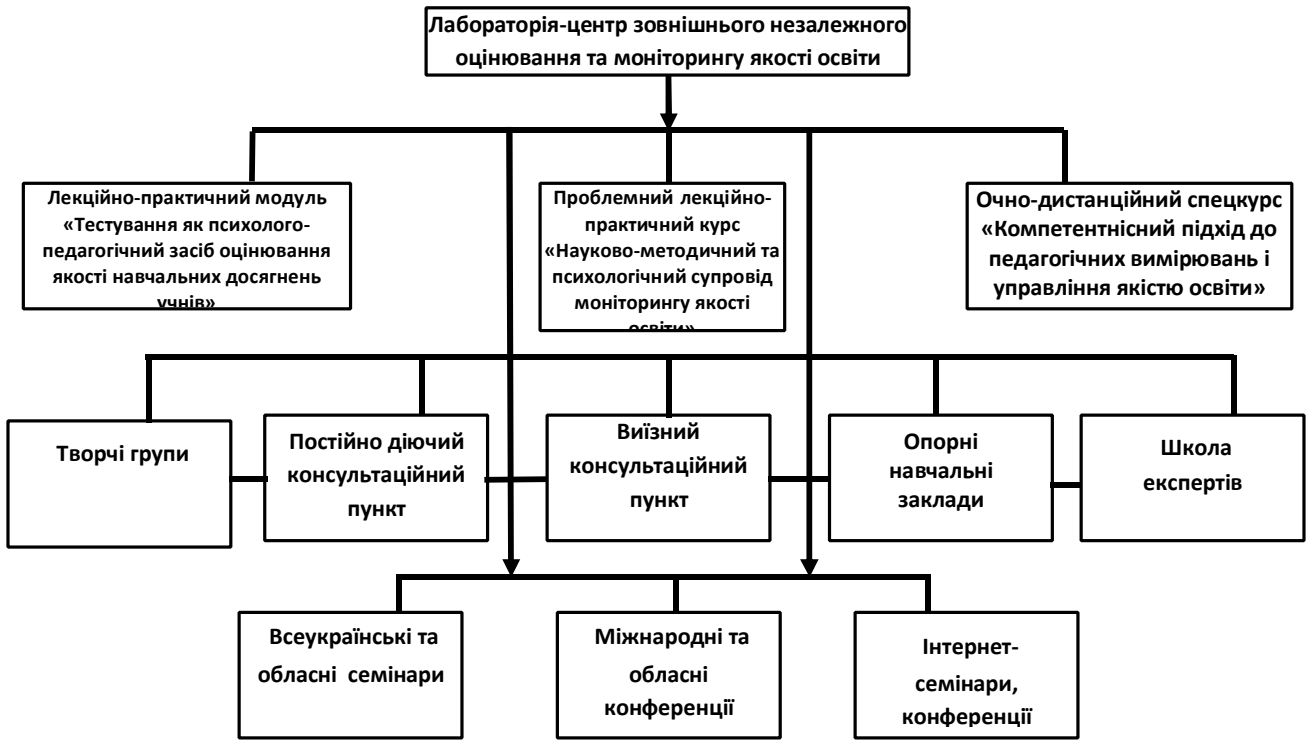

Рис. 1. Форми підвищення кваліфікації на регіональному рівні

Апробація та результати дослідження щодо ефективності упровадження заявленої моделі здійснювалися шляхом виступів на щорічних науково-практичних конференціях учителів, викладачів і науковців, семінарах, обговорення основних положень дослідження та доповідями про результати дослідження на засіданнях Вченої ради Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників із таких тем: «Моніторинг стану готовності вчителів до проведення виховного процесу в школі», «Інновації в організації неперервного підвищення кваліфікації педагогічних працівників», «Сприяння безперервному розвиткові вчителя в галузі педагогічного оцінювання», «Моніторинг в управлінні навчальним закладом. ІКТ як умова створення системи моніторингу рівня навчальних досягнень учнів», «Підготовка вчителів до впровадження інноваційних технологій», «Організаційний механізм

упровадження інноваційних технологій та здійснення психолого-педагогічної підготовленості вчителів (викладачів) з освітніх вимірювань», «Тестування з використанням програмових засобів як інноваційний метод в системі освітніх вимірювань», та ін., а також за допомогою більше ніж 30 публікацій у регіональній та всеукраїнській пресі.

Актуальність нашого дослідження підтверджується тим, що суттєво зросла кількість (до 72 у 2014 році) навчальних закладів, у яких активно розпочали моніторити навчально-виховний процес. Так керівники навчальних закладів в управлінській діяльності та методичній роботі, а вчителі в навчально-виховній діяльності у системі здійснюють такі моніторингові дослідження:

- моніторинг якості навчальних досягнень учнів (у 36 навчальних закладах);
- моніторинг організації профільного навчання (у 5 навчальних закладах);
- моніторингові дослідження з проблеми використання здоров'язберігаючих технологій (у 12 навчальних закладах);
- моніторингові дослідження організації методичної роботи та роботи з кадрами (у 10 навчальних закладах);
- моніторинг організації виховної роботи (у 9 навчальних закладах).

Про ефективність упровадження моделі підготовки вчителів до моніторингу навчальних досягнень учнів свідчать такі тенденції, виявлені під час моніторингових досліджень:

- 57,1% керівників і 55,1% учителів загальноосвітніх навчальних закладів)надали моніторингу у порівнянні з контролем;
- 95,2% керівників і 77,8% учителів вважають педагогічний моніторинг ефективним засобом коригування навчального процесу з метою підвищення рівня навченості учнів;
- 97,6% керівників і 97,8% учителів підтвердили, що у навчальних закладах щорічно проводяться моніторингові дослідження за різними напрямками, об'єктами яких є:
  - умови навчально-виховного процесу;
  - процес навчання і виховання учнів;
  - результати навчальних досягнень учнів;
  - ставлення учасників навчального процесу й громадян до системи освіти;
- 97,6% керівників і 97,5% учителів повідомили, що за результатами моніторингового дослідження здійснюється коригувальний етап;
- проте контроль за виконанням коригувального етапу переважно здійснюють директори та їх заступники.

Варто зазначити, що, упроваджуючи модель підготовки вчителів до моніторингу навчальних досягнень учнів, значно збільшилась кількість учасників моніторингових досліджень. Тільки протягом 2011 – 2012 навчального року проведено низку тренувальних тестувань для учнів 11-х класів з історії України, математики, географії, хімії, біології, фізики та української мови, в яких узяли участь 6012 осіб, та 7185 учнів 9-х класів. Таким чином, усього у тренувальних тестуваннях взяли участь 13197 учнів. Кількість тестувань за переліченими предметами становить близько 15-ти тисяч. Результати тренувальних тестувань указали на необхідність удосконалення процедури застосування тестових технологій, анкетування в он-лайн режимі. Тому у 2012 – 2014 навчальному році розширено функціональні можливості програми комп'ютерного тестування «ФРАКТАЛ» (Центр освітніх тестувань Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького). На сьогодні зареєстровано 8630 користувачів області, які сумарно виконали 140 тестів.

Практична значимість та результативність функціонування моделі підготовки вчителів до моніторингу навчальних досягнень учнів помітна також у діяльності Школи експертів та творчих груп, метою яких є підвищення професійної компетентності педагогічних працівників із питань експертної діяльності та залучення їх до науково-дослідницької та експериментальної роботи (згідно з наказом Черкаського ОІППОПП від 17.09.12 №01-03/55). Так відповідно до нових Державних стандартів поповнено електронну базу тестових різнорівневих, різноформатних завдань із навчальних предметів (база вміщує сьогодні 3441 таке завдання); створено комплекс навчально-методичних посібників на допомогу вчителям («Українська мова. 5 – 11 класи. Збірник тестів для контрольних робіт», «Світова література. Збірник тестів. 5-11 класи», «Українська література. Збірник тестів. 5-11 класи» із методичними рекомендаціями щодо створення якісних тестів та розроблення критеріїв оцінювання за результатами тестування; «Українська мова. 6 клас: конспекти уроків», «Світова література. 6 клас: конспекти уроків», «Українська література. 6 клас: конспекти уроків» із використанням тестових технологій (за заг. ред. О. А. Бондаренко, О. О. Чмигової). У співпраці з працівниками ресурсного центру тести, розроблені членами творчих груп та апробовані представниками Школи експертів, укладено в систему електронного тестування «ЗНАЙКА» (автор Щербаков А.Г.) і розміщено на сайті Компанії СМІТ, користувачами якої є учні та вчителі загальноосвітніх навчальних закладів, студенти та викладачі вузів України. Ця система призначена для проведення тестування на локальних комп'ютерах або по мережі.

Отже, значення результатів даного дослідження полягає в тому, що:

- доведено необхідність запровадження моделі підготовки вчителів до моніторингових досліджень рівня навчальних досягнень учнів у систему післядипломної освіти;

- виявлено та обґрунтовано педагогічні умови ефективної підготовки вчителів із питань моніторингу якості освіти (введення в навчальний процес спеціалізованих навчальних курсів, педагогічна підтримка процесу професійного становлення вчителя-дослідника, коригування змісту педагогічної діяльності з метою формування навичок використання моніторингових досліджень у своїй професійній діяльності тощо);
- запропоновано критерії оцінювання ефективності підготовки вчителів до моніторингу рівня навчальних досягнень учнів;
- підвищено рівень пізнавального інтересу вчителів до діяльності з використанням моніторингових досліджень, інноваційних методів, ІКТ та теоретичних знань про сучасні методи і засоби оцінювання результатів навчання, формування системи вмінь, необхідних для успішної реалізації діяльності;
- розроблено та експериментально перевірено модель підготовки вчителів до моніторингу рівня навчальних досягнень учнів із використанням ІКТ, що дозволяє поетапно підвищувати рівень їхньої підготовленості та реалізує цілі щодо формування і структурування вчителями знань із питань оцінювання результатів навчання, сутності та особливостей моніторингу навчальних досягнень учнів, формування вмінь і навичок для здійснення моніторингу (цільовий компонент) за допомогою освоєння спеціалізованих педагогічних курсів (змістовний компонент), виконання спеціально розроблених завдань, вправ, проведення педагогічного дослідження (діяльнісний компонент), яке включає спеціально розроблений діагностичний інструментарій (діагностичний компонент), що дозволяє відслідковувати динаміку змін підготовленості вчителів до моніторингу рівня навчальних досягнень учнів;
- проведено регіональні моніторингові дослідження рівня навчальних досягнень учнів із використанням ІКТ, в on-line режимі, за результатами яких розроблено методичні рекомендації та коригувальні програми щодо ліквідації виявлених проблем.

Практична значимість результатів дослідження полягає в тому, що:

- результати спрямовані на вдосконалення процесу підготовки вчителів до впровадження моніторингу навчальних досягнень учнів;
- розроблена модель підготовки вчителів до проведення моніторингу рівня навчальних досягнень учнів у системі післядипломної освіти та механізм її реалізації;
- описані діагностичні процедури, що дозволяють виявляти рівень підготовленості вчителів до моніторингу навчальних досягнень учнів;
- запропоновано авторський комплекс навчально-методичних матеріалів.

Висновки та матеріали дослідження можна застосовувати при проектуванні та організації освітнього процесу не тільки у системі післядипломної освіти, а й у вищих навчальних закладах.

За результатами проведених моніторингів отримано величезний матеріал, що став підґрунтям для глибокої аналітичної роботи щодо оцінки якості освіти в області, віднаходження проблем із метою своєчасного їх усунення.

Отже, завдяки проведеній роботі було доведено актуальність і результативність створення та упровадження моделі підготовки вчителів до моніторингу рівня навчальних досягнень учнів у системі післядипломної освіти, яка виявила якісну динаміку, а саме:

- упровадження моніторингових досліджень у педагогічну діяльність як окремих учителів, так і загалом навчальних колективів;
- розширилася мережа навчальних закладів, які в системі здійснюють моніторинг навчальних досягнень учнів;
- сформувалась і розширилась теоретична і методична база знань, умінь і навичок учителів щодо здійснення моніторингових досліджень та розробки коригувальних програм за їх результатами;
- частіше стали проводити моніторингові дослідження з використанням ІКТ та в on-line режимі, що допомагає об'єктивізувати процес оцінювання, оперативно отримати інформацію та здійснити певні дії з метою ліквідації виявлених проблем;
- завдяки збільшенню кількості вчителів, які пройшли навчання у системі післядипломної освіти з питань проведення моніторингових досліджень за програмами авторських спецкурсів, зростає кількість учнів, які беруть участь у моніторингових дослідженнях, тренувальних тестуваннях, що допомагають виявити прогалини в знаннях та своєчасно їх скоригувати, а це, у свою чергу, підвищує якість і ефективність освітньої системи області.

Актуальність та своєчасність обраної теми дослідження підтверджує необхідність розробки Концепції Національної системи моніторингу та оцінки якості освіти; методології моніторингу та оцінювання якості освіти; забезпечення створення та розвитку об'єктивної контрольно-оцінної системи якості освіти; запровадження автоматизованої інформаційної системи моніторингу: ефективності діяльності навчальних закладів, удосконалення змісту і технологій навчання, науково-методичного контролю за якістю підготовки учнів, організації розробки і експертизи контрольно-вимірювального інструментарію, підвищення кваліфікації педагогічних та управлінських кадрів, про що зазначено у Проекті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [10].

Список використаних джерел:

1. Бондаренко О. А. Підготовка вчителя до оцінювання компетентностей учня / О. А. Бондаренко // Школа. – 2008. - №3. – С.49 – 57.

2. Концепція післядипломної педагогічної освіти // Інформаційний збірник МОН України.– 1999. – №8.– С. 8.
3. Лісова Н. І. Зовнішнє незалежне оцінювання і моніторинг якості освіти. Плани і програми навчальних модулів: Метод. посібник. Част ІІ. / Н. І. Лісова, Н. М. Чепурна, О. А. Бондаренко – Черкаси, 2006. – 40 с.
4. Лісова Н. І. Моніторинг начальних досягнень учнів (методичні рекомендації). / Н. І. Лісова, В. А. Казьмін, О. А. Бондаренко, О. В Кулінко, Т. І.Моргонюк, І. В.Чигрін, С. О.Петренко. – Черкаси: ЧОІПОПП, 2009. – 32 с.
5. Лісова Н.І. Модель упровадження зовнішнього незалежного оцінювання і моніторингу якості освіти в регіоні / Н. І. Лісова, О. А. Бондаренко // Школа. – 2007. - №3.- С. 5-19.
6. Моніторинг якості навчальних досягнень учнів (збірник матеріалів з досвіду управлінської діяльності та методичної роботи) / За заг. ред. Н. М.Чепурної, Н. І.Лісової. Колектив авторів: О. А.Бондаренко, Л. В. Ільїна, В. А. Казьмін, І. В. Казначей, Н. І. Лісова, Л. М. Матюша, Н. В. Нестеренко, Т. А. Скорик, І. В.Топчій, Ю. М. Лункін, Н. Ю. Рилова. – Черкаси: ЧОІПОПП, 2007. – 126 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. : матеріали ІІ Всеукраїнського з'їзду працівників освіти, (Київ, 7–9 жовтня 2001 р.) / Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2001. – С. 138.
8. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : монографія / В. В.Олійник.– К.:Міленіум, 2003. –597с.
9. Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти: Монографія / За ред. О. І. Ляшенка. – К.: Педагогічна думка, 2011. – 160 с.
10. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. [Електронний ресурс] / – Режим доступу до журн.: http://mgu.com.ua/index.php?option=com_content

Войцях Т.В.,
Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників, м.Черкаси, Україна

ТРЕНІНГОВИЙ ТАБІР ДЛЯ ТРЕНЕРІВ: МОДЕЛЬ ДОДАТКОВОГО НЕФОРМАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛІСТІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

Освітні реалії сьогодення висувають нові вимоги до професійної діяльності соціального педагога як спеціаліста психологічної служби системи освіти України. Крім того, через тривожні події останніх місяців в Україні, спеціалісти психологічної служби, зокрема практичні психологи та соціальні педагоги закладів освіти, за рекомендаціями Міністерства освіти і науки України та Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, постали перед необхідністю розгортання на базі навчальних закладів пунктів надання соціально-педагогічної і психологічної допомоги усім учасникам подій, постраждалим та переселеним. Така специфічна робота у конфліктний та постконфліктний період як з дітьми, так і з дорослими однозначно вимагає від них відповідального ставлення та високого професіоналізму.

Отже, соціальні педагоги, практичні психологи, керівники психологічних служб районів/міст повинні не лише вміти оперувати власними знаннями та вміннями, а й бути готовими змінюватись у відповідності до нових вимог та потреб освітньої системи, активно діяти, швидко приймати адекватні рішення, навчатись упродовж життя. Досліджуючи сучасні організаційно-педагогічні умови неперервного розвитку професійної компетентності спеціалістів психологічної служби, ми прийшли до висновку, що система післядипломної освіти має забезпечувати спеціалістам психологічної служби закладів та установ освіти можливість адаптуватися до модернізаційних соціально-економічних змін, підтримати їх соціальний розвиток через доступ до нових знань та кваліфікацій.

Концептуальна ідея нашого дослідження полягає у тому, що трансформація післядипломної освіти визначається новим підходом до відбору і структурування її змісту, який повинен залежати від кінцевого результату освітнього процесу – набуття особистістю, що навчається, компетентностей. Одним із шляхів оновлення змісту післядипломної освіти й узгодження його із сучасними освітніми потребами, інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів вважаємо перехід до навчання впродовж життя, де базова освіта є основою, фундаментом, що періодично доповнюється програмами додаткової освіти, орієнтованими на набуття соціальним педагогом як спеціалістом психологічної служби системи освіти відповідного рівня професійної компетентності.

Аналіз наукових досліджень та освітньої практики з різних аспектів досліджувальної проблеми дає підстави стверджувати, що професійне навчання спеціалістів психологічної служби, яке включає професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації (jobqualification), як одного з основних значимих компонентів у змісті безперервної освіти не розглядалося як основний предмет наукового пошуку. Разом з тим, результати проведеного нами експерименту доводять актуальність та ефективність інтеграції у формальну післядипломну освіту інтерактивних форм і методів неформальної освіти, спрямованих на

розвиток професійної компетентності соціального педагога та практичного психолога, а також на задоволення їх як професійних, так і особистісних потреб у навчанні, самореалізації, самовдосконаленні, розкриттю талантів та здібностей тощо.

Метою даної статті є представлення експериментальної моделі Тренінгового табору для тренерів та висвітлення її особливостей як спеціальної та ефективної форми додаткової неформальної професійної освіти спеціалістів психологічної служби у структурі післядипломної освіти.

У контексті нашого експерименту ми зупинилися на дослідженні можливостей інтеграції форм і методів неформальної освіти у систему формальної післядипломної освіти педагогічних працівників як умови забезпечення ефективного розвитку професійної компетентності спеціалістів психологічної служби, що є одним із важливих завдань неперервної професійної освіти.

В цілому, результати констатувального етапу експерименту довели наші припущення щодо потреби спеціалістів психологічної служби системи освіти в розвитку практичних вмінь та навичок здійснення ними різних видів фахової діяльності, приведення у відповідність рівня їх теоретичної та практичної підготовки, зокрема щодо впровадження та застосування проектних технологій та участі у тренерський діяльності, що в свою чергу сприятиме підвищенню ефективності здійснення спеціалістами соціально-педагогічного та психологічного супроводу навчально-виховного процесу.

Пошук альтернативних організаційно-педагогічних умов неперервного розвитку професійної компетентності спеціалістів психологічної служби в системі післядипломної освіти привів до створення експериментальної моделі Тренінгового табору для тренерів як спеціальної форми додаткової неформальної професійної освіти.

Алгоритм організації роботи Тренінгового табору для тренерів включає в себе чотири взаємопов'язаних між собою етапи: I – планування процесу навчання; II – формування цільової групи; III – реалізація процесу навчання; IV – оцінка результатів навчання.

Зміст організаційної діяльності кожного з етапів у нашому експерименті полягає у наступному (таблиця 1):

Таблиця 1

№ етапу	Назва етапу	Зміст організаційної діяльності
I	Планування процесу навчання	• Визначення тематики та змісту навчальних сесій • Вибір форм і методів навчання • Узгодження питань з партнерськими установами та організаціями щодо співпраці • Вирішення логістичних завдань • Підготовка документації
II	Формування цільової групи	• Анонс Тренінгового табору серед спеціалістів психологічної служби закладів освіти області. • Оголошення конкурсу на участь в роботі Тренінгового табору (інформаційні листи). • Аналіз конкурсних анкет-заявок. • Відбір учасників за визначеними критеріями • Підготовка та розсилка інформаційних листів за результатами конкурсного відбору
III	Реалізація процесу навчання	Здійснення навчальної діяльності за планом роботи.
IV	Оцінка результатів навчання	• Щоденні (рефлексія за підсумками дня) – внесення змін у план роботи (за потребою) • Короткострокові (підсумкова рефлексія за підсумками роботи Тренінгового табору; вхідне та вихідне анкетування) • Довгострокові (спостереження; порівняльний аналіз, моніторинг відгуків, тощо)

Виходячи із основних завдань неперервної освіти та беручи до уваги основні вимоги до професійної діяльності спеціалістів психологічної служби системи освіти ми вивели визначення поняття «Тренінговий табір для тренерів»; визначили мету, принципи, завдання та очікувані результати роботи табору; розробили алгоритм організації роботи Тренінгового табору, а також визначили основні тематичні модулі для розробки Програми роботи Тренінгового табору.

Тренінговий табір для тренерів –це спеціальна навчально-розвиваюча форма неформальної додаткової професійної освіти спеціалістів психологічної служби (зокрема соціальних педагогів), яка:

- має специфічну мету та принципи, програму та зміст навчання, власну методику, технологію та ідею;

- включає сукупність активних методів соціальної педагогіки, практичної психології, загальної педагогіки, соціальної роботи, менеджменту, соціального проектування;
- спрямована на підготовку сучасного та успішного фахівця через забезпечення комплексного мультидисциплінарного підходу до розвитку професійної компетентності спеціалістів психологічної служби, зокрема у тренінговій та проектній діяльності.

Мета роботи Тренінгового табору – формування і розвиток у спеціалістів психологічної служби системи освіти ключових професійних компетенцій, необхідних для якісного та ефективного виконання функціональних завдань, участі у розробці та реалізації соціальної і молодіжної політики через впровадження заходів і проектів у реальному часі.

***Концептуальні принципи або цінності* роботи Тренінгового табору:**

- *Добровільність* – дозволяє зробити процес навчання реальним, а склад учасників високо вмотивованим.
- *Робота з особистим досвідом* – зміст сесій будується відповідно до запитів учасників.
- *Повага до особистості та її професійного досвіду* – рівність можливостей самореалізації.
- *Оптимальне поєднання теоретичного та практичного компонентів* – забезпечує ефективність запропонованого змісту навчання.
- *Циклічність навчання* – 1) програма Тренінгового табору структурована таким чином, щоб кожен учасник мав змогу проаналізувати особистісні потреби та сформувати навчальні запити з урахуванням наявного досвіду професійної діяльності; накопичити новий теоретичний та практичний досвід як в процесі спостереження, так і практичної навчальної діяльності; закріпити, розвинути та узагальнити отримані знання, вміння й навички з подальшим формуванням власної системи професійної діяльності; експериментально перевірити набуті ключові компетенції, генерувати на їх основі нові ідеї з метою подальшого впровадження у практичній діяльності; 2) щорічна участь у роботі Тренінгового табору для тренерів сприятиме переходу спеціалістів на наступні рівні розвитку професійної компетентності.

Зв'язок з реальністю – планування ініціатив і проектів, реальних для апробації на практиці у молодіжних та професійних громадах за умов реального співробітництва з колегами, спеціалістами інститутів соціалізації, партнерами та тренерами.

Фокус-група (цільова група) дослідження у перший рік впровадження експериментального міні-проекту була сформована із спеціалістів психологічної служби (керівників психологічних служб, соціальних педагогів та практичних психологів) закладів і установ освіти різного типу та представників громадських дитячих організацій міст/районів Черкаської області у кількості 25 осіб. До участі у роботі Другого Тренінгового табору для тренерів було відібрано 26 спеціалістів психологічної служби закладів освіти різного типу, в т.ч. 8 осіб (30% від загальної кількості), які брали участь у роботі Першого Тренінгового табору. Саме ці спеціалісти стали керівниками майстер-класів, інструкторами при проведенні практичних вправ та рольових ігор, виступали у ролі супервізорів. Таким чином, відповідно до одного з концептуальних принципів роботи Тренінгового табору, а саме принципу циклічності навчання, спеціалісти, які брали участь в його роботі другий рік поспіль, мали змогу продемонструвати рівень розвитку професійних компетенцій, сформованих в рамках роботи Першого Тренінгового табору.

Програма експериментальної моделі Тренінгового табору для тренерів складається з чотирьох основних тематичних модулів:

1. «Академічні основи тренерської діяльності».
2. «Інтерактивні технології як інструмент превентивної та профілактичної роботи».
3. «Секрети тренерської майстерності. Скарбниця професійного досвіду».
4. «Формування професійної команди».

У свою чергу, кожен модуль включає такі форми і методи навчальної діяльності як: тренінг; навчальна супервізія; самостійне (індивідуальне та у малих групах) опрацювання практичних завдань та їх презентація у великій групі; майстер-класи.

Визначаючи основні тематичні модулі та їх складові, ми спиралися на одну з найбільш відомих моделей стилів навчання дорослих, розроблену Девідом Колбом, згідно з якою будь-яке навчання є циклічним і проходить 4 фази [6]:

1. *Набуття конкретного досвіду*, що передбачає наявність запиту практики на основі конкретного досвіду.
2. *Спостереження та фіксація властивостей системи* (або ретроспективне спостереження). У цій фазі виконується аналіз того, що відбувається у системі, накопичується досвід.
3. *Формування абстрактного концепту.* На цій фазі відбувається інтеграція досвіду в особисту систему понять, перевірка та оцінка достовірності типових рішень.
4. *Перевірка концепту в нових умовах або Активне експериментування.* Ця фаза передбачає розробку власних планів застосування набутих знань, практичну реалізацію нових моделей, засобів, прийомів роботи.

На нашу думку, особливу цінність цієї моделі становить її циклічність, завдяки чому індивід, задіяний у процесі навчання, отримавши певні знання, вміння та навички, може знову пройти через процес навчання та за його підсумками отримати інший комплекс вмінь та навичок. Важливим є також і те, що завдяки циклічності, процес навчання може починатися та/або повторюватися з будь-якої стадії і здійснюватися доти, доки буде відпрацьоване певне вміння чи закріплена певна навичка, разом з тим зберігаючи послідовність навчального процесу. Крім того, гнучкий вибір певних етапів циклу в різних поєднаннях дає можливість адаптувати досвід слухачів до сучасних вимог та викликів професійної діяльності, організувати якісний та ефективний навчальний процес з урахуванням рівня розвитку і досвіду кожного слухача, створити творче середовище та ситуацію успіху для кожного учасника, розвинути загальну професійну компетентність та сформувати фахові та спеціальні ключові професійні компетенції спеціалістів психологічної служби. Саме тому принцип циклічності є логічною складовою концептуальної ідеї експериментальної моделі Тренінгового табору як спеціальної форми додаткової неформальної професійної освіти та розвитку професійної компетентності соціального педагога.

Завданнями та очікуваними результатами **інтеграції моделі Тренінгового табору у систему післядипломної освіти є:**

- підвищення ефективності та результативності неперервної професійної післядипломної освіти;
- впровадження інструментів неформальної освіти та альтернативних моделей неперервної освіти у регіональний простір післядипломної освіти;
- забезпечення комплексного мультидисциплінарного підходу до розвитку професійної компетентності спеціалістів психологічної служби, зокрема у тренінговій та проектній діяльності;
- побудова інтегративної структури, де потрібний навчальний курс підготовки могли б собі вибрати і вже професійний фахівець, і той, хто тільки починає працювати; де можна отримати не тільки комплексну систему знань або підвищити рівень фахової підготовки, а й відпрацювати отримані знання, навички, досвід на практиці через впровадження соціальних проектів, обмінятися досвідом;
- створення умов для позитивно-орієнтованої соціалізації особистості через впровадження нових інтерактивних форм і методів навчання, які б відповідали потребам розвитку особистості кожної людини та сприяли розкриттю її талантів, духовно-емоційних, розумових і фізичних здібностей та самореалізації;
- створення та розвиток тренерської мережі, налагодження систематичної співпраці та обміну професійним досвідом між спеціалістами психологічно служби закладів освіти Черкаської області.

Висновок. Отже, в основі навчальної діяльності в рамках роботи Тренінгового табору лежить стратегія «активного усвідомлення та активної діяльності» через навчання інтерактивним психолого-педагогічним та соціальним технологіям (діагностичним, тренінговим, ігровим, проектним тощо). Застосування таких інтерактивних форм і методик навчальної діяльності як тренінг, навчальна супервізія, майстер-клас спрямовано на формування і розвиток у спеціалістів психологічної служби тренерських вмінь та навичок для роботи з різними цільовими групами, актуалізують власний професійний досвід учасників та сприяють формуванню професійної команди.

Особливим успіхом на першому етапі впровадження експериментальної моделі Тренінгового табору для тренерів вважаємо:

- згуртованість учасників та усвідомлення себе часткою регіональної тренерської громади;

- налагодження процесу реального співробітництва з колегами, спеціалістами інститутів соціалізації особистості, партнерами та тренерами;

- реальне бачення учасниками результатів практичного застосування професійних знань, вмінь та навичок, отриманих у рамках роботи Тренінгового табору.

Аналіз відгуків учасників (щоденна та заключна рефлексія) та результатів вхідного і вихідного анкетування свідчить про ефективність запропонованої спеціальної форми додаткової неформальної професійної освіти спеціалістів психологічної служби як інструменту підвищення рівня їх професійної майстерності в тренерській, профілактичній, корекційно-розвивальній, соціально-перетворювальній, а також проектній діяльності.

Таким чином, актуальність впровадження інструментів неформальної освіти у систему формальної системи підвищення кваліфікації спеціалістів психологічної служби та розвитку їх професійної компетентності зумовлена:

- обмеженістю часового простору традиційних форм післядипломної освіти;
- наявністю потреб спеціалістів у набутті та розвитку ключових компетенцій, необхідних для здійснення інтерактивної, зокрема тренерської та проектної діяльності;
- пошуком альтернативних форм і методів впровадження та поширення передового педагогічного досвіду, задоволення потреби спеціалістів у самореалізації;

– необхідністю створення умов для активізації особистісного потенціалу спеціалістів та формування мотивації до навчання і самоосвіти, особистісного і професійного самовдосконалення, саморозвитку і самовиховання упродовж усього життя.

Перспективи подальших досліджень. Нині триває контрольно-узагальнюючий етап експериментальної роботи, у ході якого здійснюється аналіз динаміки рівня розвитку професійної компетентності спеціалістів психологічної служби (учасників фокус-групи) на основі порівняння з результатами констатувального етапу експерименту. Співвіднесення результатів експериментальної роботи з поставленою метою та завданнями, а також рівнем досягнення очікуваних результатів стане підставою для оцінювання ефективності впровадження в систему післядипломної освіти Тренінгового табору для тренерів як спеціальної навчально-розвиваючої форми неформальної додаткової професійної освіти спеціалістів психологічної служби з метою розвитку їх професійної компетентності.

Список використаних джерел:

1. Войцях Т. В. Тренінговий табір для тренерів як інструмент розвитку професійної компетентності соціального педагога у системі післядипломної освіти [Електронний ресурс] / Т .В. Войцях// Науково-методичне забезпечення закладів освіти. – Черкаський освітянський портал, 2013. – Режим доступу до статті:http://oipopp.ed-sp.net/component/option,com_metod/metodTask,metodDetails/catid,924/metodId,1585/Itemid,51/
2. Зайцева О. В. Непрерывное образование: основные понятия и определения / О. В. Зайцева // Вестник ТГПУ. – 2009. – Выпуск 7 (85) – С. 106-109.
3. Колеснікова К. В. Концепція компетентнісного навчання / К. В. Колеснікова // Шляхи реалізації кредитно-модульної системи : Матеріали науково-методичного семінару. – Вип. 7. – О. : Наука і техніка, 2013. – С. 42-47.
4. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика [Електронний ресурс] : Аналітична записка. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/252/ - Сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України.
5. Стан та особливості діяльності психологічної служби системи освіти у 2014-2015 навчальному році [Електронний ресурс] / Лист Міністерства освіти і науки України від 25.07.2014 № 1/9-374. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2656-
6. Торн К. Тренинг. Настольная книга тренера / Торн К., Маккей Д. — СПб.: Питер, 2001. — 208 с.: ил. — (Серия Эффективный тренинг»).

Бондаренко С.В.,
Васильківський районний методичний кабінет
Дніпропетровської області, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ РАЙМЕТОДКАБІНЕТУ

Стратегічне реформування та розвиток освіти передбачають підвищення ролі методичних кабінетів, які покликані сприяти створенню інноваційного освітнього середовища рівно доступного всім.

Васильківський районний методичний кабінет як інформаційний центр здійснює свою діяльність за такими напрямками:

1. Забезпечення закладів освіти традиційними та нетрадиційними носіями інформації для організації та вдосконалення навчально-виховного процесу, дослідно-експериментальної творчої роботи.
2. Створення єдиної системи каталогів, бази даних про педагогічні технологій та інновації, про стратегічні напрями реформування освітніх процесів, про обдарованих дітей, про передовий педагогічний досвід.
3. Вивчення інформаційних потреб педагогів та ступеня їх задоволення.
4. Інформаційне забезпечення представницьких педагогічних заходів (виставки, конференцій, презентацій тощо).
5. Адміністрування офіційного веб-сайту райметодкабінету та персональних сайтів методистів.
6. Надання допомоги навчальним закладам стосовно роботи у порталах **“**Україна. ІСУО (інформаційна система управління освітою)”, «Мої знання», «Класна оцінка».
7. Функціонування районної медіатеки, надання методичної допомоги педагогам у створенні електронних освітніх ресурсів та медіапродуктів.
8. Формування фонду наукової, методичної та довідкової літератури, замовлення на видання підручників та навчально-методичних посібників.
9. Здійснення видавничої діяльності:

– видавництво методичних посібників;
– поширення інструктивно-методичних матеріалів;
– пропагування передового педагогічного досвіду через електронний каталог;
– видавництво збірника «Педагогічні здобутки освітян Васильківщини»;

– видавництво електронної газети «У творчому пошуку».

Сайт «Васильківський районний методичний кабінет» є центром взаємодії суб'єктів освітньої діяльності району, складовою частиною освітнього порталу Дніпропетровщини. Він побудований на платформі порталу «Класна оцінка» Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», функціонує в режимі вертикального регіонального порталу, забезпечуючи зв'язок сайтів дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів району, сайтів шкільних та районних методичних об'єднань, персональних сайтів і блогів педагогічних працівників.

Контент сайту створюється методистами Васильківського районного методичного кабінету , які мають авторизований доступ до змісту порталу. Модерацію записів здійснює завідувач РМК.

Одним з головних напрямків розбудови інформаційно-освітнього середовища закладів освіти Васильківщини є створення відкритої мережі електронних освітніх ресурсів, які розміщуються на персональних сайтах і блогах педагогів, сайтах шкільних і районних методичних об'єднань. Вони створюються на основі інформаційно-комунікаційних технологій педагогами або їх об'єднаннями з метою модернізації освіти, змістовного наповнення освітнього простору, забезпечення рівного доступу учасників навчально-виховного процесу до якісних навчальних та методичних матеріалів незалежно від місця їх проживання та форми навчання.

На сайтах навчальних закладів Васильківського району, районного методичного кабінету, районних та шкільних методичних об'єднань, персональних сайтах педагогів розміщено різноманітні електронні освітні ресурси, створені освітянами району:

- **навчально-методичні** (зібрані і упорядковані за певними критеріями навчальні плани, робочі програми навчальних дисциплін, розроблені відповідно до навчальних планів);
- **методичні** (методичні вказівки, методичні посібники, методичні рекомендації для вивчення окремого курсу та керівництва з виконання проектних робіт, тематичні плани);
- **навчальні** (електронні підручники та навчальні посібники);
- **допоміжні** (збірники документів і матеріалів, довідники, покажчики наукової та навчальної літератури, наукові публікації педагогів, матеріали конференцій, електронні довідники, словники, енциклопедії);
- **контролюючі** (тестуючі програми, банки контрольних питань і завдань з навчальних дисциплін та інші , що забезпечують контроль якості знань).

Розміщенню електронних освітніх ресурсів у мережі Інтернет передує їх розгляд та оцінка на засіданнях шкільних та районних методичних об'єднань, затвердження районою методичною радою.

Районним методичним кабінетом розроблені та рекомендовані основні вимоги до електронних навчальних ресурсів:

- відповідність програмі з навчального предмета, для вивчення якого розроблено електронний освітній ресурс;
- наявність відповідних методичних рекомендацій щодо використання у професійній діяльності вчителя;
- дотримання чинних санітарних норм та ергономічних, програмно-технічних вимог;
- дотримання законодавства України щодо захисту авторських прав.

Васильківським районним методичним кабінетом велика увага приділяється методичному забезпеченню розробки та успішного функціонування персональних web-сайтів педагогічних працівників як особливої форми освітніх web-сайтів, професійної рефлексії та засобу підвищення професійної компетентності.

Сайт забезпечує:

- створення та підтримку іміджу педагогічного працівника;
- розвиток та мотивацію професійної діяльності;
- презентацію його досвіду з урахуванням різних аспектів професійної діяльності;
- рефлексію і забезпечення зворотного зв'язку з користувачами.

При створенні персонального сайту педагогічного працівники району обирають платформи, використання яких не вимагає професійних знань основ програмування; передбачає надання автоматичного безкоштовного хостингу та вибору шаблонів оформлення. За частотою використання перші місця посідають Ucoz і Google.

Методичною радою районного методичного кабінету розроблені основні вимоги до структури і контенту персональних сайтів педагогів.

Методичним кабінетом здійснюється систематичний моніторинг ведення персональних сайтів педагогів, проводяться щорічні конкурси на кращий сайт серед керівників закладів освіти та вчителів-предметників.

При Васильківському районному методичному кабінеті з метою забезпечення науково-методичного супроводу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів за очно-дистанційною формою навчання, впровадження дистанційних технологій в професійну діяльність вчителя за допомогою використання інтерактивних методів навчання та соціальних сервісів створено центр дистанційного навчання. Розробка і ведення дистанційних курсів здійснюється методистами районного методичного кабінету на платформі

порталу «Класна оцінка» Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».

Для підвищення кваліфікації педагогів району розроблено дистанційні курси з інформаційно-комунікаційних технологій, актуальних питань педагогіки і психології. Для керівників ЗНЗ, НВК і ДНЗ запроваджено дистанційні курси з проблем управління.

Для підвищення кваліфікації вчителів-предметників розробляються курси з актуальних проблем методики викладання навчальних предметів.

Посилання на матеріали розміщуються на сайті районного методичного кабінету. Навчання педагогів на дистанційних курсах буде здійснюватися як за рекомендацією адміністрації загальноосвітніх навчальних закладів та районного методичного кабінету, так і за власним бажанням педагогів. До кожного дистанційного курсу розроблено вхідне і вихідне тестування, лекції з викладом теоретичного матеріалу, практичні завдання з варіантами їх розв'язань. Слухач курсу під час навчання може отримати онлайн-консультацію методиста.

Передбачено регулярно здійснювати моніторинг функціонування центру, вивчення відгуків педагогів щодо його діяльності. Це дасть змогу розширити мережу і вдосконалити зміст дистанційних курсів відповідно до потреб педагогів району.

У ході реалізації проекту «Інформатизація освіти Васильківщини» протягом 2011-2014 по здійсненню організаційного і науково-методичного забезпечення роботи інформаційно-освітнього простору Васильківщини маємо ряд позитивних здобутків:

- результати підвищення кваліфікації педагогічних працівників за програмами «Основи інформаційно-комунікаційних технологій» - 100 %, «Intel® Навчання для майбутнього» «Проектна діяльність в інформаційно-освітньому середовищі XXI століття» (v.10.2) – 74 %, «Соціальні сервіси ВЕБ-2.0. у начально-виховному процесі» - 32 %, «Учителі в онлайні» - 100 %, «Медіа-освіта у навчально-виховному процесі» - 100 % від загального числа педагогічних працівників;
- три заклади проводять науково – дослідницьку експериментальна діяльність у обласному експерименті «Використання Інтернет та медіаосвітніх технологій у навчально-виховному процесі сучасної школи та їх вплив на становлення інноваційної особистості» та працюють у Національному проекті «Відкритий світ»;
- два заклади стали призерами обласного конкурсу на кращий сайт ЗНЗ І-ІІ ступеню;
- маємо переможця І обласного конкурсу педагогічної медіатворчості у номінації «Медіаурок»;
- Дубовиківська СЗШ стала бронзовим призером Третьої Національної виставки-презентації "ІННОВАТИКА В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ-2011" і переможцем обласного огляду-конкурсу на кращий сільський ЗНЗ у номінації "Школа сучасних освітніх технологій";
- ефективно функціонують сайти методичного кабінету, 23 ЗНЗ і 9 ДНЗ, шкільних і районних методичних об'єднань, персональні сайти і блоги педагогів;
- на сайтах закладів створено віртуальні 3Д-подорожі по дошкільним навчальним закладам та навчально-виховним комплексам, ведено електронну реєстрацію до них;
- на сайтах ЗНЗ створені віртуальні 3Д-подорожі по музеям та кімнатам бойової і трудової слави;
- 9 педагогів стали стали учасниками ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософсько-теоретичні та практико-зорієнтовані аспекти випереджаючої освіти для сталого розвитку» у секції «Медіаосвіта як напрямок випереджаючої освіти»;
- 14 педагогів працюють у обласних творчих групах по створенню електронних навчальних ресурсів для обласного науково-педагогічного проекту «Обласна електронна школа «Школа, відкрита для всіх»;
- методисти Васильківського районного методичного кабінету створюють електронні освітні ресурси для обласного проекту «Електронний методичний кабінет».

Підвищилася ефективність роботи зі здібними і обдарованими учнями з інформаційно-комунікаційних технологій:

- маємо переможців і призерів обласного конкурсу комп'ютерного макетування та верстання у номінації «Журналістська робота», «Фоторепортаж» і «Шкільна газета», обласного конкурсу комп'ютерної графіки та анімації у номінаціях «Малюнок», «Артдизайн і фотоколаж», «Відеоролик», обласного конкурсу «Мікроша», «Квітуча мапа» і «Мультик-Фест»;
- щороку зростає кількість учасників Міжнародного конкурсу з інформатики та комп'ютерної грамотності "Бобер";
- кіностудія "Шкільний світ" Васильківського НВК №3 стала призером обласного фестивалю "Дніпровські погостини".

Воронкін О.С., керівник секції експериментальної фізики
КЗ «Луганська обласна мала академія наук учнівської молоді», м.Луганськ, Україна

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ РОБОТИ СЕКЦІЇ «ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ФІЗИКА» КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ЛУГАНСЬКА ОБЛАСНА МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»: ПОЗАШКІЛЬНА ПІДГОТОВКА ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

Теоретико-методологічні основи навчання в секції. Як відомо, в результаті еволюції фізична наука стала безпосередньою продуктивною силою. Але крім наукового, фізика має й соціокультурне значення. Фізичні знання є невід'ємною складовою культури високотехнологічного інформаційного суспільства. Саме тому фундаментальний характер навчання філософії, методології та історії фізичної науки визначає освітнє, світоглядне та виховне значення секції експериментальної фізики комунального закладу «Луганська обласна мала академія наук учнівської молоді».

Навчаються в секції учні 9-11 класів, загальний курс розрахований на 3 роки навчання. В перший рік увага приділяється вивченню історії фізики, основ методології наукових досліджень і поглибленому вивченню курсу фізики. Слухачі другого року навчання продовжують вивчення розділів профілюючого напряму та починають працювати над виконанням науково-дослідницької роботи за обраними темами. Третій рік навчання присвячується особистим консультаціям і продовженню виконання науково-дослідницької роботи, оформленню та презентації результатів.

Завданнями навчання у секції є:

− формування системи знань на основі сучасних фізичних теорій і розвиток здатності застосовувати набуті знання в пізнавальній практиці;
− оволодіння методологією природничо-наукового пізнання і науковим стилем мислення, усвідомлення суті фізичної картини світу;
− формування загальних методів та алгоритмів розв'язання задач, евристичних прийомів вирішення фізичних проблем;
− розвиток узагальненого експериментального вміння проводити природничо-наукові дослідження (планування експерименту, вибір методів дослідження, обробка, інтерпретація та оформлення результатів).

До головних принципів, якими керується у роботі керівник секції відносяться:

− демократизація – всі слухачі секції є рівноправними партнерами;
− спільна діяльність;
− відкритість навчального процесу та його результатів;
− рефлективність – свідоме ставлення слухача до навчання, що, у свою чергу, є головною частиною самомотивації;
− гуманізація навчально-виховного процесу;
− нероздільність навчання та наукових досліджень;
− варіантність – створення можливостей для широкого вибору учнями тем науково-дослідницьких робіт (НДР), а також використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання і виховання, що відповідає освітнім запитам слухачів.

Відомо, що навчальний матеріал засвоюється краще, якщо учнів зацікавити досліджуваної темою і підтримувати цей пізнавальний інтерес протягом всього заняття. Можливості формування пізнавальної мотивації створюються при використанні різних форм, методів і засобів. Так, при поясненні кожної нової теми керівник секції спирається головним чином на такі дидактичні принципи як доступність, наочність і науковість (табл. 1). Спочатку науково-популярно пояснюється суть фізичного явища (якісна орієнтація), що підтверджується наочними демонстраціями, після цього розглядається фізична теорія з математичною конструкцією (кількісна орієнтація). Такий підхід сприяє дійсному розумінню явищ, наукових понять і закономірностей.

Таблиця 1

Рівні навчання

Рівень	Дидактичні принципи	Опис	Методи навчання	Мета
Науково-популярний	Доступність	Дослідження явища на первісному теоретичному рівні	Словесні та наочні (метод аналогій, бесіда, дискусія)	Актуалізація пізнавального інтересу, формування теоретичного образу
Експери-ментальний	Наочність	Демонстрація експериментів	Практичні (наочність поєднується з демонстра-цією аудіо-візуальних	Доповнення теоретичного образу

			матеріалів, макетів і моделей)	
Фундамен-тальний	Науковість, системність	Розуміння фізичних теорій (наукових фактів, понять, теоретичних моделей, законів, принципів)	Словесні та наочні	Формування цілісного розуміння

При виконанні НДР домінуючими принципами є:

− особистісна орієнтованість – слухач сам обирає або пропонує тему дослідження;

− індивідуальний темп роботи – кожен слухач виконує НДР у зручному для себе темпі;

− діяльнісний компонент (навчання – це перед усім навчання діяльності).

Безумовно, найважливішим фактором успішного навчання стає характер мотивації. Мотиви навчання прийнято розділяти на зовнішні та внутрішні. Виявилось, що «сильні» і «слабкі» слухачі все ж таки відрізняються один від одного за мотивацією діяльності. Для «сильних» учнів характерною є внутрішня мотивація, стосовно ж «слабких» студентів, то їх мотиви загалом зовнішні, ситуативні. Тому метою викладання є мотивування усіх учнів, пробудження інтересу (внутрішньої мотивації). Тільки так учень зможе відчути емоційне задоволення при вивченні нового матеріалу. Це актуалізує й роль керівника секції як інтегратора позитивної мотивації слухачів. Ще одним головним завданням є створення відповідних умов для проведення науково-дослідницької роботи. Наука – це результат пізнання і діяльність з метою здобуття нових знань. Процес наукової діяльності безпосередньо пов'язаний з творчістю. У секції творчий інтерес напрацьовується від розв'язання простих науково-навчальних задач не стандартними методами до проведення повноцінного наукового дослідження.

Таким чином, завданням роботи секції є створення умов для формування в учнів інтелектуальних і практичних умінь, вміння самостійно здобувати і застосовувати на практиці знання, творчих здібностей, комунікативних навичок. У навчально-виховному процесі використовуються фронтальна, групова й індивідуальна робота (зокрема при підготовки до змагань, конкурсів, науково-дослідницьких робіт та інших масових заходів), а також інформаційно-комунікаційні технології.

Дистанційне навчання. З 2011 р. автор у позашкільній роботі використовує технології дистанційного навчання як допоміжний елемент очного навчання. Так, в 2011 р. автором проводився перший в Україні відкритий дистанційний курс для учнів позашкільних закладів – «Вступ до фізики звуку» з використанням вебінарів. Була створена віртуальна школа науково-технічної творчості, активно використовуються соціальні мережі, для індивідуального консультування засоби IP-телефонії тощо. Аналіз відповідей слухачів дистанційного курсу на питання підсумкової анкети свідчить про позитивні враження: 1) «Брав участь у такому заході вперше. Особливо сподобалися наочні приклади й доступність демонстрацій. Інформація цікава, тому що в школі ми її не вивчаємо. Курс допоміг краще зрозуміти фізику звукових коливань і хвиль, принципи утворення й поширення хвиль у різних середовищах. Особливо сподобалася тема по стоячим хвилям і методам їхньої візуалізації»; 2) «Беру участь у відкритому дистанційному курсі вперше. Дуже сподобалася ця форма навчання! Було б непогано залучати якнайбільше слухачів у такі проекти! Дуже сподобалося самому виступати з доповіддю – у платформі було зручно спілкуватися, управляти слайдами й демонструвати відео...»; 3) «Проекти такого – поки рідкість на території України. Дистанційний курс насичений за змістом: охоплює всі аспекти даної теми, супроводжується великим числом демонстрацій... Особливо цінним є те, що деякі питання, що розглядалися у рамках даного проекту, не висвітлюються в шкільному курсі фізики (рівень стандарту)…»; 4) «Багато чула про дистанційне навчання, але участь у подібному заході брала вперше. Дуже зручна форма. Найбільше сподобалися цікаві наочні матеріали (демонстрації), відкритість дистанційного курсу і відсутність жорсткого контролю».

У 2013 р. за матеріалами дистанційного курсу вийшов з друку навчальний посібник «Линейные колебания и волны. Введение в акустику», електронна версія якого була визнана однією зі ста найкращих конкурсних робіт на X Всеукраїнському конкурсі Microsoft «Вчитель-новатор» (2014 р.).

Тематика НДР. Слухачі секції експериментальної фізики активно приймають участь у підготовці НДР, серед яких можна виділити наступні: Застосування аналогових обчислювальних пристроїв для моделювання фізичних задач (2009 р.), Моделювання фізичних явищ при вивченні розділу «Коливання і хвилі» (2012 р.), Фізичні властивості порід деревини та якість акустики струнних дерев'яних музичних інструментів (2013 р.), Визначення показника заломлення світла рідких оптично-прозорих речовин (2013 р.), Розробка та дослідження електронагрівального приладу на основі графітових елементів (2014 р.), Вплив електромагнітного випромінювання мобільного телефону на організм людини (2014 р.), Фізичні основи магнітно-резонансної томографії (2014 р.). На наступний рік учнями секції плануються до захисту такі роботи: Природа кульової блискавки, Визначення електрорушійної сили гальванічного елемента, Апарат світлотерапії для опромінювання локальних областей тіла людини.

Під керівництвом автора учні секції займають призові місця як на регіональному рівні, так і Всеукраїнському. В 2012 р. слухач секції експериментальної фізики Тарас Хохола став переможцем III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України

(ІІІ місце), в 2014 р. переможцем ІІІ етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України став учень секції Денис Головко (ІІІ місце). До проблематики використання дистанційних освітніх технологій автор активно залучає й студентів. Так, у 2012 р. студентка Луганського державного інституту культури і мистецтв Юлія Турко стала переможцем Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з природничих, технічних і гуманітарних наук 2011/2012 н.р. з напряму "Інтелектуальна власність" (ІІІ місце).

Участь слухачів секції у наукових конференціях, турнірах:

- Інтернет–Освіта–Наука – 2012: VIII міжнар. наук.-техн. конф., Вінниця, 1–5 жовтня 2012 р., слухач секції Т. Хохола;
- Актуальні питання біологічної фізики та хімії: IX міжнар. наук.-техн. конф., Севастополь, 22–26 квітня 2013 р. (слухач секції Д. Севастьянов);
- 15 Всеукраїнський відкритий турнір юних винахідників і раціоналізаторів, Чернігів, 7–12 грудня 2012 року (слухач секції Д. Севастьянов нагороджений Почесною грамотою Чернігівської обласної державної адміністрації за ґрунтовні знання з фізики та майстерне ведення дискусії);
- Обласний турнір юних винахідників та раціоналізаторів, Луганськ, 16 листопада 2013 р. (команда секції у складі Д. Головко, І. Суков, М. Мотиченко, І. Філатов відзначена Дипломом Луганської обласної державної адміністрації та Луганської регіональної торгівельно-промислової палати);
- Науковий пікнік в Україні «ScientificFun» (польсько-український проект), Луганськ, 28 вересня 2013 р. (слухачі секції Д. Севастьянов, Д. Головко).

Зустрічі з вченими, екскурсії проводяться з метою профорієнтації, пропаганди науки, формування ціннісних ставлень:

- 1 квітня 2012 р. – зустріч із відомим науковцем у галузі ядерної фізики, фізики плазми, космо- та астрофізики – Заслуженим діячем науки і техніки України, завідуючим кафедрою фізики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, доктором фізико-математичних наук П. І. Голубничим;
- 29 вересня 2013 р. – екскурсія до навчальних і наукових лабораторій кафедри фізики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Зустріч із студентами;
- 26 вересня 2013 р. – екскурсія до студії звукозапису концертно-продюсерського агентства «ЦЕНТР-Д», зустріч із викладачами кафедри музичного мистецтва естради Луганської державної академії культури і мистецтв.

Олімпіади. Одним із мотиваційних факторів самовдосконалення учнів є прагнення до змагальності. Слухачі, які беруть участь в олімпіадах, як правило, є найактивнішими в навчанні та мають значні переваги при проведенні НДР.

Висновки. Можна стверджувати, що секція виконує чотири головні взаємопов'язані функції: виховну, освітню, розвивальну, науково-дослідну, які є діалектично пов'язаними, взаємозалежними, взаємозумовленими, але не тотожними. *Освітня функція* полягає у формуванні в учнів системи наукових і спеціальних знань, умінь їх застосовувати для розв'язання навчальних і науково-дослідницьких завдань як репродуктивного, так і творчого характеру. *Виховна функція* полягає у формуванні гуманістичного й демократичного світогляду, високих моральних якостей. Реалізується засобами навчання, бесідами про вчених, конкурсами та олімпіадами, залученням до процесу творчого пошуку, дослідження й експерименту. *Розвивальна функція* реалізується шляхом розвитку в учнів творчого, продуктивного мислення, зокрема активізації розумових операцій аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікацій, абстракцій тощо; розвитку пізнавальної активності та самостійності, формуванні потреби в пізнанні, творчому пошуку; формуванні культури праці, навчання, відпочинку тощо. *Науково-дослідна функція* має на увазі здійснення наукових досліджень.

Досвід роботи секції автором презентувався на: 1) IV міжнародному освітньому форумі «Особистість в єдиному освітньому просторі» (11–26 квітня 2013 р., м. Запоріжжя, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти); 2) IX міжнародній науково-технічній конференції «Актуальні питання біологічної фізики та хімії» (22–26 квіт. 2013 р., м. Севастополь, Севастопольський національний технічний університет); 3) VIII міжнародній науково-технічній конференції «Інтернет–Освіта–Наука – 2012» (1–5 жовтня 2012 р., м. Вінниця, Вінницький національний технічний університет); 4) всеукраїнському (2009 р.) та ІІІ, IV і V міжнародних фестивалях педагогічних інновацій (2011, 2012, 2013 р., Черкаси, Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників); 5) VIII міжнародній науково-технічній конференції «Актуальні питання біологічної фізики та хімії» (23–27 квітня 2012 р., м. Севастополь, СевНТУ).

Практичні результати роботи секції були представлені на Всеукраїнському конкурсі майстерності педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів «Джерело творчості». За результатами конкурсу керівника секції у номінації «Керівник гуртка» було визнано переможцем (дослідно-експериментальний напрям) та відзначено:

- Дипломом Міністерства освіти і науки України за І місце у Всеукраїнському конкурсі майстерності педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів «Джерело творчості» у номінації «Керівник гуртка–2014»;

- Дипломом Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України за вагомі досягнення у справі виховання та розвитку дітей і учнівської молоді України;
- Дипломом видавництва «Шкільний світ»і газети «Позашкілля».

Гапотченко В.І., завідувач відділу екології ЕНЦ,
м.Марганець Дніпропетровської області, Україна

НАВЧАЛЬНО-ПОЛЬОВА ПРАКТИКА ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА РОБОТИ З ЮННАТАМИ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Актуальність. Місто Марганець знаходиться на території Нікопольського марганцеворудного басейну і є промисловим містом. Головним підприємством, яке справляє вплив на оточуюче середовище, є Марганецький гірничозбагачувальний комбінат (МГЗК). Він один з найбільших у світі продуцентів марганцевого концентрату. Друге за потужністю після Орджонікідзевського ГЗК підприємство з видобутку і збагачення марганцевої руди в Україні. ГЗК розробляє Грушевсько-Басанську ділянку на східній частині Нікопольського родовища. Розробка ведеться підземним (80%) і відкритим способами: п'ятьма шахтами і двома кар'єрами. У структуру Марганецького ГЗК також входять дві збагачувальні фабрики і комплекс хімічного збагачення. Наслідок діяльності МГЗК – кратери кар'єрів, відвали, хвостосховищ, проммайданчики і т.д. Це місця де повністю знищені колишні природні ділянки з багатим рослинними і тваринним світом. Тому залишки Дніпровських плавнів і балки є єдиними відносно непорушеними територіями. Моніторинг і збереження флори і фауни таких ділянок надзвичайно актуальні, особливо на техногенно-порушених територіях.

Мета – вивчити видовий склад та біоекологічні особливості флори і фауни природних і штучних біоценозів м. Марганець та його околиць; визначити рідкісні та зникаючі види рослин степових екосистем; залучити до досліджень гуртківців ЕНЦ; сприяти розвитку та реалізації творчих здібностей юннатів.

Інноваційність. Навчально-польова практика дуже рідко використовується загальноосвітніми середніми закладами освіти, незважаючи на високу ефективність і результативність. Серед освітніх закладів міста Марганець, тільки в ЕНЦ впроваджена в роботу навчально-польова практика для усіх гуртківців, які бажають поглиблено вивчати науки природничого циклу, що дає можливість приймати участь у багатьох обласних і Всеукраїнських конкурсах. Практика проводиться протягом польового сезону.

Практичне значення. Матеріали зібрані під час польової практики є основою для проведення наукових досліджень. За результатами практики складені видові списки рослин і тварин території досліджень (вони можуть бути використані для подальшого моніторингу). Всі матеріали доцільно використовувати у навчально-виховному процесі загальноосвітніх закладів як під час уроків і занять гуртків, так і при проведенні виховних заходів. Тематика практики може змінюватися в залежності від можливостей і мети кожного закладу, враховується наявність певних біогеоценозів.

Мета навчально-польової практики: розширення біологічного кругозору та світосприймання учнів; подальшого розвитку здібностей юннатів; розвиток вміння спостерігати, порівнювати факти; допомогти юннатам навчитися поводитись в природі на основі знань про взаємозв'язки в ній та відповідної оцінки можливих наслідків своїх вчинків; здобуття юннатами досвіду у вивченні природи рідного краю та окремих явищ формування патріотичних почуттів до природи рідного краю, державного відношення до природних багатств Батьківщини.

Завдання навчально-польової практики: пропагування можливостей використання рослин місцевої флори; поглиблення і розширення біологічних знань учнів; спостереження та збір інформації про поширення, середовище існування, сучасний стан популяцій окремих видів рослин і форми охорони для Червонокнижних; картографування поширення видів ранньовесняних та Червонокнижних рослин міста і його околиць; пошук та реєстрація ділянок, де зустрічаються рідкісні види рослин, комах, птахів, ссавців, земноводних і т.д.;

- сприяння підвищенню розуміння місця і ролі учнівської молоді у збереженні природної спадщини України.

Об'єкти практики: тваринний і рослинний світ природних і штучних біоценозів міста та його околиць.

Предмет практики: видовий склад рослин, тварин, грибів природних і штучних біоценозів міста та його околиць; властивості фітоценозів; взаємодія їх складових між собою та оточуючим середовищем.

Основні завдання практики:Знайомство з рослинним і тваринним світом території міста та його околиць. З'ясування екологічних умов існування та народногосподарського значення певних видів рослин і тварин. Визначення видового складу флори та фауни району практики. Закріплення знань з систематики рослин і тварин. Удосконалення практичних навичок визначення рослин (їх гербаризація) і тварин (фотоальбоми, колекції). Оволодіння методикою геоботанічних досліджень. З'ясування проблематики та вибір тем для наукових досліджень. Усвідомлення необхідності геоботанічних та зоологічних досліджень. Поглиблення знань шкільного курсу з наук біологічного циклу. Виконання науково-дослідницьких робіт.

Місце проведення практики: балки, Дніпровські плавні, марганцеворудні відвали, хвостосховища, парки, заповідне урочище «Балка Крутенька».

Основні поняття: ботаніка, зоологія, біологія, геоботаніка, флора, фауна, рослинність, фітоценоз, біоценоз.

Флора – складена історично сукупність видів рослин, що населяють певну територію, або населяли її в певні геоботанічні часи.

Рослинність – сукупність рослинних угруповань (фітоценозів) на певній території.

Фітоценоз – часина біоценозу, представлена сукупністю взаємопов'язаних рослинних організмів, що населяють певний біотоп. Із зооценозом являє єдине ціле, у зв'язку з чим природна або антропогенна деградація фітоценозу може призвести до розпаду або заміни всього біоценозу.

Біоценоз – відносно стійке природне або штучно створене угруповання взаємопов'язаних живих організмів, характерне для конкретного біотопу, з яким воно утворює біогеоценоз; органічний компонент біогеоценоза.

Геоботаніка – розділ ботаніки, який досліджує рослинний покрив Землі і його структурні елементи – фітоценози, у тому числі питання їх трансформації під впливом антропогенних факторів і пов'язаних з цим заходів охорони природи.

Фауна – історично сформована сукупність видів тварин, що живуть в певній області і входять до всіх її біогеоценозів.

Під час польової практики використовуємо загальноприйняті методи дослідження [10, 12, 13, 15, 21, 25, 30, 34, 37, 40, 43]

*Типи геоботанічних досліджень:*Маршрутний (рекогносцируючий і детально-маршрутний). Стаціонарний.

Рекогносцируючий тип досліджень зводиться до геоботанічної характеристики території визначеного характеру і типу ландшафту, з'ясування зв'язків між рослинними угрупованнями, рельєфом і грунтами.

При детально-маршрутному по всьому маршруту ведуть докладний опис пробних ділянок, вивчають рельєф, ґрунт. На карту наносять не тільки типи рослинності, а й контури асоціацій.

При стаціонарному дослідженні вивчають флористичний склад рослинних угруповань, фактори середовища, структуру надземних і підземних органів тощо.

МЕТОДИ ГЕОБОТАНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Метод пробних ділянок.

На типових асоціаціях закладаються і описуються пробні ділянки, для трав'янистої рослинності розміром від 1 до 100 м², для лісової – від 0,1 до 1 га.

Пробні ділянки описуються за таким планом:

1. Порядковий номер і дата.
2. Назва асоціації (за домінантними рослинами).
3. Господарське використання фітоценозу (ліс, болото, цілина, випас, сінокіс тощо).
4. Місцезнаходження.
5. Оточення (поряд з якими угіддями розташована ділянка).
6. Рельєф (лощини, схили балки, кротовини, горби).
7. Умови зволоження (ґрунтові води, атмосферні опади).
8. Грунт (тип, підтип, будова, включення, pH тощо).
9. Аспект (які компоненти створюють аспект).
10. Покриття (загальний процент проективного покриття, окремих ярусів і кожного виду).
11. Складання списку видів рослин за формою: а) порядковий номер; б) назва рослини (латинська); в)висота в см; г) рясність; д) покриття; ж) фенологічна фаза; з) життєвість виду на час опису.

Для кожного виду подається його середня висота; висоту дерев і кущів подають у метрах, трав'янистих рослин у сантиметрах.

II. Метод екологічних рядів.

У тих випадках, коли рослинні асоціації досліджуваної території в певній послідовності змінюють одна одну, утворюючи екологічні ряди, інколи доцільно закладати пробні ділянки на кожному варіанті екологічного ряду. Послідовний опис ділянок показує зміну одних груп рослин іншими відповідно до зміни екологічного фактора (зволоження, засоленості).

III. Метод профільних ліній.

Полягає в тому, що по всій досліджуваній території (лісу, заплавних луків, боліт, степу) закладають профілі, розміщені один від одного на відстані 0,1, 0,5, 1,5 км, залежно від розмірів угіддя і завдання, яке поставлене перед дослідником.

До профільнбих ліній додають пробні ділянки і контурні окреслення окремих асоціацій.

Дані досліджень, здобутих методом профільних ліній, легко наносити на карту.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ФІТОЦЕНОЗІВ

Фітоценоз – це сукупність взаємодіючих популяцій видів рослин, що становлять однорідний цілісний, відмінний від сусідніх за параметрами рослинності контур, всередині якого не можливо провести геоботанічний кордон.

Площа, яка слугує виявленню основних ознак фітоценозу, називається мінімальною. Мінімальну площу можна визначити, помноживши на 5 середню висоту домінантних видів, які складають основу фітоценозу, а потім одержану лінійну величину (довжину) помножити на таку саму ширину, щоб одержати мінімальну площу в квадраті.

Кількісне співвідношення видів у фітоценозі є характерною його ознакою, за якою визначаються домінантність чи співдомінантність певного компонента фітоценозу, зокрема, такого статусу набувають види, частка яких становить не менше 20 % загального проективного покриття.

Флористичний склад є однією з основних ознак фітоценозу, об'єктом його геоботанічних досліджень і мірилом його господарської цінності або рідкісності. Сукупність видів, що населяють фітоценоз створює його флористичне багатство.

Структурне вертикальне почленування фітоценозу на морфологічно виявлені окремості за вимогливістю видів, з яких вони складаються, до факторів навколишнього середовища називається ярусністю, а екологічно відокремлені структурні частини – ярусами. В будь-якому рослинному угрупованні існує надземна і підземна ярусність, що пояснюється існуванням двох сфер живлення – ґрунтової і повітряної. Для наочного уявлення ярусного розчленування фітоценозу необхідно зробити зарисовки вертикальної проекції на квадратні метрові рамки паперу поставлені вертикально.

Метод визначення проективного покриття за допомогою сітки Л.Г. Раменського.

Проективне покриття визначається за 10-ти бальною шкалою, або у %. Сумарна проекція може бути більше 100%, якщо проекції одних особин перекривають проекції інших.

Методика визначення життєвості виду пропонує віднесення видів до таких категорій:

- 3а – вид у фітоценозі проходить повний цикл розвитку, нормально плодоносить, висіває насіння;
- 3б – вид у фітоценозі проходить усі стадії розвитку, але не досягає нормальних розмірів і не висіває насіння;
- 3 – вид у фітоценозі проходить повний цикл розвитку, який завершується утворенням плодів і насіння з мало активним розсіюванням насіння і поширенням плодів;
- 2 – вид у фітоценозі має добре розвинені вегетативні органи, вегетує і навіть цвіте, але не утворює плодів і насіння;
- 1 – вид тільки слабо вегетує, пригнічений, не цвіте і не плодоносить, не розвиває генеративних органів.

Числові методи прямого обліку: підрахунок кількості екземплярів; визначення об'єму рослин (визначають за витісненим рослиною об'ємом води з градуйованого циліндру); визначення біомаси і продуктивності: ваговий метод обліку (залежно від призначення біомасу зважують у сирому, повітряно-сухому і абсолютно-сухому стані).

Методика розміщення виду у фітоценозі пропонує такі градації:

1 – поодиноко, 2 – латочка, 3 – латка, 4 – групування, 5 – зарість, 6 – зарість значних розмірів (Альохін В.В.).

Метод обліку трапляння (Раункієр) – на різних ділянках досліджуваного фітоценозу закидають кільця визначеної площі і описують їх. На описуваних ділянках відзначають наявність або відсутність кожного виду. Коефіцієнт трапляння визначають за формулою: R=a*100/n, де а – кількість дослідних ділянок, на яких даний вид був зареєстрований, n – загальна кількість дослідних ділянок. Користуючись даними оцінки трапляння виду, можна встановити: середню кількість видів на 1 м²; амплітуду варіювання кількості видів на цій площі; варіаційний ряд кількості дослідних ділянок з різною кількістю видів на них (диференціація складу за числом видів); коефіцієнт розсіювання (дисперсності), розрахований діленням загальної кількості видів на середню кількість їх на ділянці; коефіцієнт строкатості складення, виражений як процент участі видів на середній площині від загальної кількості видів; коефіцієнт спільності видового складу (К). розраховується для кожної пари ділянок окремо зо формулою Жак кара:

К=А*100/(В+С)-А, де А – кількість видів спільних для порівнюваних ділянок; В, С – кількість видів відповідно на кожній з них. Середнє значення К знаходять як середнє арифметичне із значень К для всіх пар ділянок.

Окомірний метод прямого обліку. Застосовується при маршрутних дослідженнях рослинності, для визначення рясності (ступінь участі кожного виду в угрупованні). Використовується шкалою О. Друде (1913 рік).

Soc (socialis) – рослини змикаються надземними частинами;

Cop 3 (copiosae) – рослини дуже рясні;

Cop 2 – рослини рясні;

Cop 1 – рослини досить рясні;

Sp (sparsae) – рослини рідкі;

Sol (solitaries) – рослини поодинокі;

Un (unicum) – одна рослина на площі виявлення.

Найпростіший метод дослідження фауни — спостереження. Моніторинг стану популяцій та угруповань птахів та інших тварин є важливою складовою зоологічного та екологічного моніторингу загалом.

Кількісний облік тварин. Підраховується кількість усіх тварин, яких побачили під час польової практики, а також їх сліди.

По закінченню практики гуртківець повинен:

1. Вміти відрізняти основні типи рослинного покриву і ботанічно грамотно характеризувати їх в описах, діаграмах, зарисовках та інших документальних матеріалах.

2. Навчитись пов’язувати розподіл рослинних угруповань з розподілом екологічних умов.
3. Усвідомити як, і в якій мірі угруповання рослин впливають на оточуюче їх середовище та міру антропогенного впливу на рослинні угруповання; з’ясувати можливості конкретних природоохоронних заходів для кожного типу фітоценозів.
4. Орієнтуватись в основних і достатньо виражених напрямках динаміки рослинного покриву.
5. Вміти розпізнавати тварин, які відносяться до різних класів.
6. Набути твердих знань основних видів місцевої флори і фауни, знати їх назви.

Звітність з польової практики.

Щоденник – звіт. Гербарій – 30-50 аркушів (Червонокнижні рослини – фото гербарій). Індивідуальна робота (письмовий звіт). Анатований список видів рослин і тварин району практики. Фотоальбоми (по можливості).

Паспортизація об’єктів живої природи

Під час складання паспорта об’єкта необхідно давати не тільки українську й латинську назви рослин чи тварин, а й визначити її місце в систематиці, умови утримання, розмноження тощо. За можливості ілюструвати фото або малюнком.

Назва виду	Родина	Характеристика
Буркун жовтий *(Melilotys officinalis (L.) Pall.)*	Бобові	Дворічна рослина із стрижневою кореневою системою. Сім’ядольні листки еліптичні, коротко черешкові, майже сидячі. Стебло пряме, дуже розгалужене, в кінці вегетації дерев’яніє, заввишки до 1,5 м. листки: 1-й поперечно-широкоеліптичний, 2-й і 3-й трійчасто-перисті, з прилистками, знизу опушені; наступні чергові всі черешкові. Квіти дрібні, жовті, по 40-80 в колосовидній китиці. Цвіте протягом літа. Плід — одно, двонасінний біб, який достигає у серпні — вересні. Насіння до 33 000 шт./рослину. Поширений по всій Україні, де місцями утворює зарості, на Північному Кавказі і в Поволжі. На степових схилах,узліссях, луках, засмічених місцях, порушених землях. По всій території звичайно. Корм., мед., лік., фітомел., техн., ефіроол.

ВИСНОВКИ

I. Польова практика в ЕНЦ проводиться з 2002 року.

II. Польова практика має бути однією із основних форм роботи в закладах еколого-натуралістичного спрямування, яка дає змогу виявляти та підтримувати обдарованих дітей, залучати інтелектуально та творчо обдаровану молодь до науково-дослідницької та експериментальної роботи, створювати умови для формування інтелектуального потенціалу нації.

III. Наслідком плідної роботи під час польової практики є досягнення вихованців Гапотченко В.І.: 29 юннатів із 35 посіли призові місця в обласному етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт членів МАН України; 15 учнів стали призерами Всеукраїнських конкурсів; 14 – обласних; 9 – призери обласної олімпіади з екології.

Глухова М.В., Корнєв М.М.,
Донецький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти, м.Донецьк, Україна

АКМЕ-МОДЕЛЬ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ІНФОРМАТИКА» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Початкова школа знаходиться на передових засадах реформування національної освіти. Чи цікавим буде навчання? Чи комфортно буде маленькому школяреві? Ці та інші питання непокоять кожного, хто пов’язаний зі школою, як державним інститутом.

Має бути така організація навчання, за якою дитина стає активним учасником процесу засвоєння знань, тоді пізнавальний інтерес і задоволення від процесу та результату навчання дає моральний, психологічний комфорт, розуміння особистого успіху. З цією метою розпочато роботу по модернізації змісту початкової освіти. Постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011р. було затверджено новий Державний стандарт початкової загальної освіти.

Державний стандарт початкової загальної освіти як основний нормативний документ визначення загальнодержавних вимог до освіченості випускників на рівні початкової школи спрямовує вчителів на розв'язання цих завдань. В освітній галузі «Технології» виокремлено змістову лінію «Ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями» та передбачено з 2 класу вивчення предмету «Сходинки до інформатики» (згідно наказу МОН України № 460 від 16.04.2014 р. назва предмета змінена на «Інформатика»).

Курс «Сходинки до інформатики» розглядається як необхідний інструмент, що в сучасному суспільстві сприятиме більш успішному навчанню учнів у початковій школі і в наступних класах, формуванню як предметних так і ключових компетентностей, всебічному розвитку дитини молодшого шкільного віку. Інформаційно-комунікаційні технології розглядаються в курсі як об'єкт, так і як засіб

навчання. Головною метою алгоритмічної лінії є вміння розв'язувати значущі для учнів задачі з їх повсякденного життя, застосовуючи алгоритмічний підхід: уміння планувати послідовність дій для досягнення цілей, передбачати можливі наслідки; розв'язувати задачі, для яких відповіддю є не число або твердження, а опис послідовності дій, створення моделі, схеми, графіка тощо. Доцільно використовувати на уроках різноманітні програми для розвитку логічного та критичного мислення, пам'яті, просторової та творчої уяви учнів.

У зв'язку з цим необхідно розглянути структуру сучасного уроку інформатики, що передбачає логічну послідовність всіх етапів уроку, їх змістовний і функціональний зв'язок. Тобто кожен етап уроку зі своїми цілями, змістом, методами і формами організації діяльності вчителя й учня повинен виконувати конкретну функцію і давати конкретний результат.

Мета і завдання. У Державному стандарті початкової загальної освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462) відокремлено змістову лінію «Ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями» в освітній галузі «Технології». Це потребує завчасної підготовки вчителів, матеріально-технічного забезпечення, навчальних кабінетів тощо.

Ключовою умовою реалізації мети та завдань курсу «Інформатика» в початковій школі є підготовка педагогічних кадрів: підвищити рівень фахово-функціональної та методичної компетентності, загальної культури; вдосконалити навички використання інноваційних технологій при викладанні інформатики; підготувати вчителів до викладання предмету «Сходинки до інформатики».

Виклики

1. Необхідність забезпечити початкову школу кваліфікованими кадрами (1611 початкових класів по області).
2. Забезпечити якісну підготовку фахівців з різною професійною базою (вчителі інформатики, вчителі початкових класів, вчителі інших предметів).
3. Створення методичного супроводу викладання нового предмета.
4. Постійний науково-методичний акмезорієнтований супровід вчителів.

Модель фахової підготовки вчителя

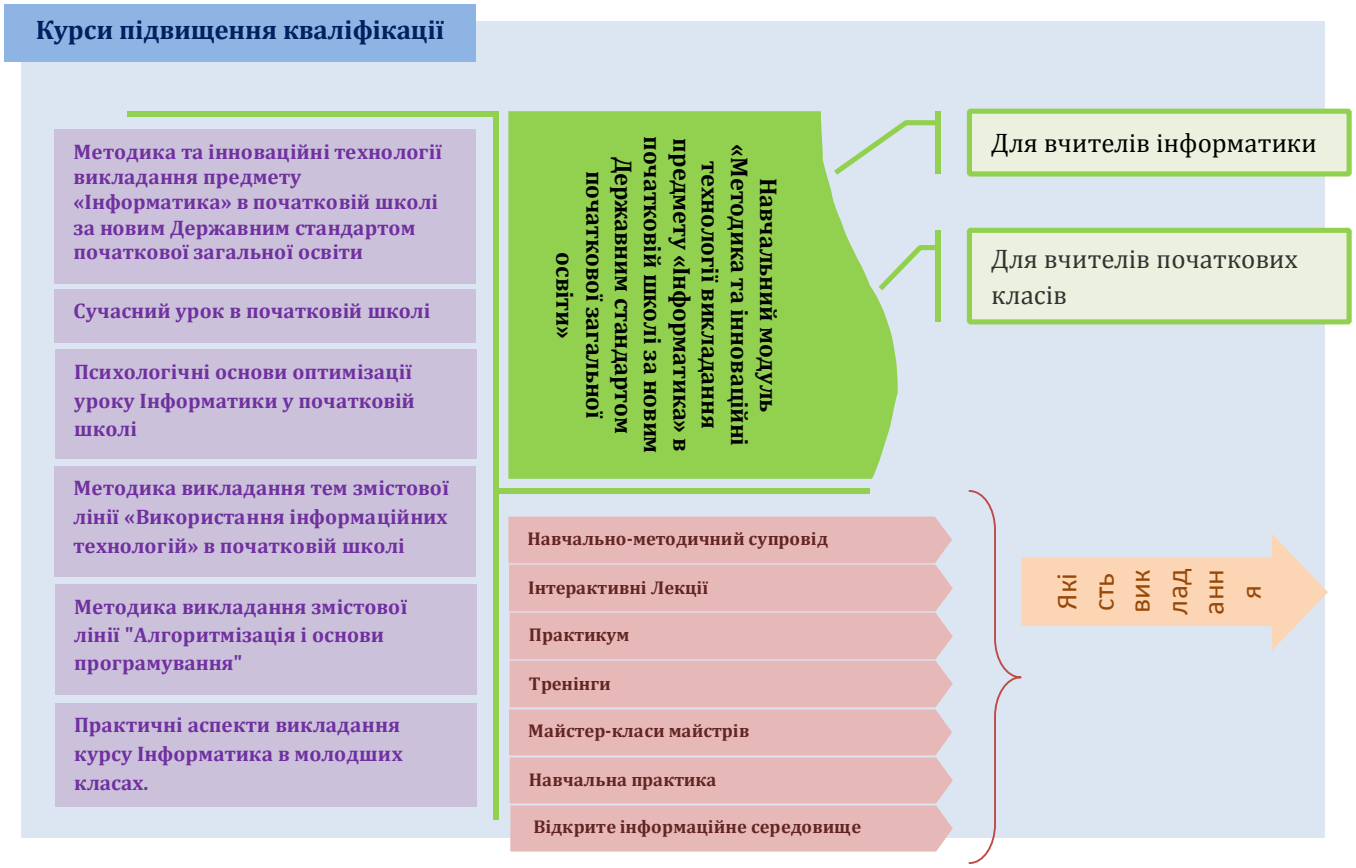

Практична значущість та результати

За результати створеної моделі фахової підготовки підготовлено для викладання предмету «Інформатика» в початковій школі за 2012-2013 роки:

1. ***Пропедевтична робота:***
   - учителів початкових класів – 70 осіб;
   - учителів інформатики – 144 особи.
2. ***На курсах підвищення кваліфікації перепідготовлено:***
   - учителів початкових класів – 1200 осіб;
   - учителів інформатики – 204 особи.
3. ***Постійно діючий семінар*** «Викладання предмета «Сходинки до інформатики» в початковій школі» (для методистів МК (МЦ), керівників МО учителів інформатики та початкових класів) – 60 осіб.
4. **Дистанційний постійно діючий семінар** «Психолого-педагогічні засади викладання інформатики в початковій школі» (для вчителів інформатики, вчителів початкових класів, заступників директорів) – 256 осіб.
5. ***Семінар-практикум*** «Методика навчання основних тем шкільного курсу «Сходинки до інформатики» в початковій школі» (для вчителів, що планують викладати предмет «Сходинки до інформатики», але не охоплені курсовою перепідготовкою з цієї проблеми) – 160 осіб.
6. ***Web-марафон*** «Інновації в методиці викладання предмета «Сходинки до інформатики». Зростаємо разом!» – 306 осіб.

Однією з головних вимог акмезорієнтованної підготовки є залучення педагогів області до активної творчої діяльності зі створення навчально-методичних розробок (уроки, вікторини, квести, змагання, круглі столи, тренінги, виховні години, фестивалі, електронні вернісажі та подорожі) з питань викладання предмету «Інформатика» в початковій школі.

Конкурс методичних розробок «Урок інформатики – подорож у майбутнє!». Взяли участь 31 авторський колектив.

За результатами Web-марафону «Інноваційні методики викладання предмету Сходинки до інформатики» створено Банк методичних інновацій (http://vit-ippo.at.ua/index/veb_marafon/0-44).

Грищенко В.М., *ст. н.с., к. біол. н.заступник директора з наукової роботи Канівського природного заповідника Черкаської області, Україна*
Яблоновська-Грищенко Є.Д., *к. біол. н., старший науковий співробітник Канівського природного заповідника Черкаської області, Україна*
Чернявська Т.Б., *учитель початкових класів Канівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4 Канівської міської ради Черкаської області, Україна*

ЕКОХВИЛИНКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ПРОГРАМИ, УРОКИ, МАТЕРІАЛИ

Природне середовище було, є і буде незмінним партнером людини в її повсякденному житті. Ми черпаємо із скриньки природи всі наші багатства.

Природа, її краса і велич залишаються нашим головним скарбом, нашою святинею, якій непідвладні час, мода.

Екологічна освіта – це першочерговий фактор безпеки навколишнього природного середовища. Людський вплив на довкілля з кожним роком стає все більш відчутним і у багатьох випадках його дія порушує хитку рівновагу в природі. А свідоме і бережливе ставлення кожної людини до природи можливе тільки при наявності екологічної культури, широких екологічних знань, які повинні формуватись, починаючи з дитинства. Знання екологічних норм, закономірностей розвитку природи, знайомства з загадковим світом тварин, рослин, з особливостями їх поведінки, проблемами, які виникають в їх житті, дуже часто з вини людини, дадуть можливість кожному відчути особисту відповідальність за майбутнє природи.

Початкова школа – початкова ланка формування екологічної культури, екологічного мислення, засвоєння екологічних знань. Ідеї сучасної екології активно упроваджуються в практику навчання і виховання насамперед молодших школярів, тому що основа любові до навколишнього світу, основа екологічної культури людини закладається саме в молодшому віці.

Актуальність теми. Школа є одним із важливих джерел природоохоронного виховання. Але екологічні акції та заняття переважно спрямовані на середню та старшу школу. Найменші ж часто-густо залишаються поза увагою. А природоохоронне виховання молодших школярів – психолого-педагогічний процес, спрямований на формування в учнів шанобливого ставлення до природи – є одним із важливих завдань початкової школи.

Природоохоронне виховання повинно починатися з самого раннього дитинства, оскільки діти особливо чутливі до добра, допитливі. Адже відомо, що інтерес до природи найбільший у молодших дітей. Учні середньої школи, якщо не отримали достатніх знань про природу, втрачають інтерес до її дослідження. Це пояснюється особливостями ігрової та дослідницької поведінки маленьких дітей. Саме у цьому віці слід закладати моральні основи, розвивати почуття прекрасного, вміння бачити красу природи. Важливо, щоб поряд з дитиною знаходився грамотний педагог, який в змозі розвинути у неї зародки екологічної культури. У цей час також найтісніші стосунки батьків зі школою. З найменшими найбільше займаються. Таким чином, природоохоронні заняття для учнів молодшої школи можуть впливати і на батьків. Так, зацікавленість дітей охороною природи – також гарне підґрунтя для доброго відношення дорослих до цієї діяльності.

Проте нерідко екологічні заняття бувають занадто формалізованими. Нав'язливі повчання та шаблонні заходи викликають внутрішній опір учнів. До того ж діти з більшим задоволенням займаються творчістю і вчаться самі, ніж приймають готову інформацію та точку зору ззовні.

Несистематичні разові акції, безумовно, викликають велику зацікавленість, сприяють становленню позиції учнів щодо окремих аспектів охорони природи, але не можуть створити цілісного бачення.

Традиційна педагогічна технологія, на жаль, також не вирішує всіх швидко виникаючих потреб у вихованні. Тому все частіше педагоги, методисти та науковці намагаються шукати щось нове, те, що більше відповідає сучасним вимогам щодо формування екологічної культури. Саме на основі поєднання традиційного та нового стає можливим спрямування мислення дітей в екологічне русло.

Довгостроковий цикл ігрових еколого-виховних занять для учнів молодшої школи закладає основи екологічної свідомості школярів, переводячи природоохоронно-коректну поведінку на рівень звички, створює позитивне відношення до природи, природно-заповідного фонду, природоохоронних ініціатив. Вплив цих занять проявляється і в учнів старших класів, з якими продовжують працювати за даною програмою, а також у батьків учнів. Систематичне використання екологічних хвилинок у навчальній та виховній діяльності молодших школярів сприяє активному формуванню екологічної культури, викликає зацікавленість в екологічній ситуації країни та світу, впливає на ефективність засвоєння матеріалу.

Важливим є використання напрацювань еколого-освітньої роботи, яку проводять співробітники об'єктів природно-заповідного фонду.

Методика, представлена у книзі, розроблена саме з використанням природоохоронних напрацювань співробітників Канівського природного заповідника з максимальним урахуванням потреб учнів молодшої школи.

Новизна розробки. Вперше створено цілісну багаторічну навчально-дослідницьку програму по охороні природи для молодших школярів, в якій поєднуються гра та дослідницька діяльність, максимально

проявляється ініціатива учнів, а охорона природи подається не тільки як утилітарна, а й моральна необхідність.

Екохвилинки – це додаткові заняття, практикум екологічного виховання молодших школярів. Кожне заняття – це навчання дітей і виконання разом з ними конкретних практичних справ екологічного змісту.

***Мета* курсу** – виховання екологічної культури учнів початкових класів, формування системи наукових та етичних основ природокористування, необхідних переконань та практичних вмінь, певної орієнтації і активної життєвої позиції в галузі охорони природи.

***Завдання курсу*:**

– формування екологічних знань, вмінь, навичок;

– ознайомлення учнів із широко розповсюдженими та рідкісними тваринами і рослинами свого регіону та України в цілому, з поняттям охорони природи та заходами охорони природи;

– збагачення життєвого досвіду дитини прикладами позитивної взаємодії з навколишнім середовищем;

– розвиток навиків самостійної роботи з різними джерелами інформації і первинних умінь дослідницької діяльності;

– виховання інтересу до пізнання рідного краю;

– виховання естетичного і етичного відношення до природи.

Принципи навчання, закладені у змісті програми курсу "Екохвилинки":

– науковості – відображення у змісті курсу наукового уявлення про природу;

– систематичності – вивчення курсу з 1 класу по 4 клас; аналіз екологічних проблем на глобальному, регіональному і локальному рівнях;

– послідовності – поступове ускладнення змісту з частковим поверненням до того, що вивчалося раніше і постійним установленням зв'язків з попередніми заняттями;

– доступності – зміст курсу будується з урахуванням вікових особливостей учнів;

– свідомості та активності – активна участь дітей в роботі по вивченню і охороні природи рідного краю.

Тривалість. Щотижневі заняття протягом 15–30 хвилин; 4 етапи реалізації програми (1 клас, 2 клас, 3 клас, 4 клас).

Зміст. Будується з урахуванням вікових особливостей учнів.

Проведення занять. Проведення екохвилинок здійснюються в ігровій формі, із залученням дітей до різних видів творчої та практичної екологічно значущої діяльності (екскурсії, уявні подорожі, тренінги, конкурси, вікторини, розвідки, зустрічі з людьми різних професій, перегляд відеофільмів, дослідницька робота, спостереження в природі, практичні корисні справи). На екохвилинках у цікавій та доступній формі діти ознайомлюються з елементарними правилами поведінки в природі, розкривають свої здібності, мають можливість висловити своє бачення теми.

Очікувані результати

Учні знають:

– основи екологічної культури;

– широко розповсюджені та рідкісні рослини та тварин свого регіону та України;

– особливості природи рідного краю та її значення для людини;

– екологічну ситуацію в своєму місті;

– правила поведінки в природі.

Учні розуміють:

– значення вивчення навколишнього природного середовища для його збереження;

– взаємозв'язок компонентів природи (тобто цілісність екосистеми);

– вплив забруднення довкілля на здоров'я людини.

Учні вміють:

– розрізняти вивчені рослини і тварин, що підлягають охороні;

– вести спостереження в природі та оформляти результати своєї діяльності;

– працювати з довідковою літературою;

– здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність під керівництвом вчителя;

– виконувати правила поведінки в природі;

– планувати і реалізовувати практичні справи по охороні природи.

Можливості проведення занять. Різні заняття мають суттєві відмінності у необхідному технічному супроводі, що дозволяє обирати такі, що відповідають можливостям. Частота проведення занять також може варіювати без втрати ефективності курсу.

Рівень підготовки учнів. Він визначається на початку першого року навчання, в першу чергу, – під час уроку-тесту «Прогулянка до лісу (степу...)». При низькій обізнаності щодо природи рідного краю або суттєвій скутості і небажанні іти на контакт краще проводити більше занять, направлених на пізнання флори та фауни. Вони ж вимагають і виявлення акторських здібностей, що сприяє полегшенню спілкування. В той же час дітям, що добре знають тварин та рослини, з високою потребою у дослідницькій діяльності такі

заняття швидко стануть нецікавими. Тому для них потрібно обирати більш складну програму з різноманітними завданнями.

Інтереси учнів. Програма «Екохвилинки» складається з трьох основних блоків занять. Перший – вивчення флори та фауни України, другий – природоохоронні народні традиції, третій – участь у природоохоронних акціях. Відповідно можна більш детально опрацьовувати будь-який з цих блоків у відповідності з уподобаннями учнів.

Зручність використання матеріалів. У книзі представлені 3 варіанти програми «Екохвилинки». Описано 42 типи занять або блоків занять (уроки-ігри, дискусії, акції, лекції, екскурсії, проекти). До більшості з них додаються робочі та довідкові матеріали, значна частина яких у вигляді презентацій, аудіоекскурсій та ін. знаходяться на диску, що є невід'ємною частиною книги.

Програма апробована протягом 2004-2013 рр. у 1-4 класах загальноосвітньої школи № 4 м. Канева. Всі представлені в книзі заняття проводилися у різні роки. Хід занять ілюструється фото- та відеоматеріалами, представленими на диску.

Публікація матеріалів. За результатами роботи опубліковано 8 робіт, з яких 3 книги, 1 стаття у наукових фахових виданнях України, 1 тези.

Гумінська О.О., к. п. н., доцент,
Рівненський державний гуманітарний університет, м.Рівне, Україна
Ковальчук В.П., художній керівник Етнокультурного центру,
Рівненський міський Палац дітей та молоді, м.Рівне, Україна

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР У СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Актуальність інновації. Сучасні процеси глобалізації та зумовлене ними розмивання національних меж не повинні призвести до нівелювання культурних відмінностей. Навпаки, лише усвідомлення своєї національної культурної унікальності може стати найважливішою передумовою асиміляції універсальних цінностей та інтегрування у світову культуру. Кожний народ має свій «індивідуальний код цінностей», і якщо молоде покоління недостатньо оволодіває духовними цінностями свого народу, а засвоює переважно загальнолюдські, то це призводить до кризових процесів у розвитку особистості. Звернення до духовних засад національної культури формує національно-культурні координати не лише естетичного, а й морального простору.

Народна творчість є невід'ємним складником культури кожного народу. Найдосконаліші зразки традиційного музичного фольклору — пісні, інструментальна музика, побутові танці — ще поки живуть в побуті людей. З них поновлюється репертуар музичного аматорства та відбувається невпинний процес взаємопроникнення між народним і професійним мистецтвом. Численні фольклорні твори, незалежно від часу свого виникнення, мають властивість служити сучасності, бути актуальними для всіх поколінь, бо вони в довершеній художній формі типізували загальнолюдські життєві явища та переживання, влучно узагальнили світогляд та моральність людини. Тому традиційний музичний фольклор може бути використаний для духовного збагачення сучасних людей і для виховання нових поколінь.

Використання народних музичних надбань здійснюється як у науково-пізнавальному, виховному, так у просвітницькому напрямках. Ці напрямки стали основою діяльності Етнокультурного центру Рівненського міського Палацу дітей та молоді. За тридцятирічний час свого існування колектив виховав не одне покоління пошановувачів, пропагандистів народного музичного мистецтва, фольклористів та педагогів. З невеликого фольклорного гурту «Веснянка» на перших порах, він виріс до великої творчої лабораторії, яка займається експедиційно-пошуковою, дослідницькою, видавничою, виконавською діяльністю та реконструкцією поліського автентичного співу, побутового танцю, обрядодійств і гри на традиційних музичних інструментах.

Мета інновації: систематизація та презентація досвіду організації та функціонування Етнокультурного центру в системі позашкільного закладу.

Завдання інновації: обгрунтування методологічних, теоретично-методичних основ досвіду організації та функціонування етнокультурного центру в системі позашкільного закладу; представлення технології успадкування етнокультурної спадщини дітьми і молоддю; презентація практичних зразків організації навчально-виховної роботи Етнокультурного центру в системі позашкільної освіти.

Концептуальні засади діяльності. Етнокультурний центр (далі ЕКЦ) як структурний компонент системи позашкільної освіти Рівненського міського Палацу дітей та молоді (далі ПДМ), зорієнтований на концептуальні основи та цілепокладання позашкільного навчально-виховного закладу.

Пріоритетними принципами діяльності Етнокультурного центру є принципи позашкільної освіти та виховання: гуманізації; єдності загальнолюдських і національних цінностей; демократизації; науковості та системності; безперервності, наступності та інтеграції; цілісності і наступності позашкільної освіти та виховання; варіативності; добровільності та доступності; самостійності та активності особистості; гармонізації родинної і суспільної освіти та виховання; практичної спрямованості позашкільної освіти та виховання.

Новизною даних орієнтирів є відхід від тиску і примусу, фізичних і психофізичних перенапружень вихованців, збереження їх емоційного благополуччя, оптимістичного ставлення до життя. Вільний вибір дитини, формування життєво значущих компетенцій, виразна роль загальнолюдських цінностей і загальнолюдської культури, гуманізація відносин, цілісність проблемно-розвиваючої освіти і творчої діяльності вихованця, забезпечення конкурентоспроможності – це головні умови визначення *змісту та організації* педагогічної діяльності в освітніх закладах.

Основними *напрямками діяльності* ЕКЦ є творчо-освітній (музично-виконавський), дослідницький, культурно-просвітницький, дозвіллєвий, організаційно-методичний.

Завданнями *творчо-освітнього (музично-виконавського) напрямку* є успадкування традиційної народної культури краю через оволодіння традиційною манерою вокального виконання, прийомами виконавства на музичних інструментах, оволодінню лексикою побутового поліського танцю та реконструкцією обрядодійств. *Дослідницький напрям* ЕКЦ включає експедиційно-пошукову, науково-дослідницьку та видавничу діяльність лабораторії поліського фольклору. *Культурно-просвітницький, дозвіллєвий напрямок* діяльності ЕКЦ пов'язаний з досягненням учасниками фольклорних гуртів «Весняночка», «Веснянка» та «Сільська музика» високого художнього рівня оволодіння прийомами традиційного виконавства та пропагандою етнокультурної спадщини українського народу.

Організація навчально-виховного процесу. Організація навчально-виховного процесу пов'язана з реалізацією змісту позашкільної освіти та виховання, реалізацією завдань, функцій усіх структурних підрозділів, впровадженням гнучких програм і навчальних планів та начально-методичним забезпеченням цього процесу (програми, посібники, підручники тощо).

Технології успадкування етнокультурної спадщини дітьми і молоддю. Практичний досвід роботи педагогів Етнокультурного центру Рівненського ПДМ з вторинними дитячими та молодіжними фольклорними ансамблями, накопичений та узагальнений протягом трьох десятиліть, дозволяє представити власні *технології:* оволодіння традиційною вокальною манерою виконання; оволодіння прийомами традиційного народного інструментального виконавства;реконструкції побутового танцю;сценічного втілення обрядодійств; організації експедиційно-пошукової роботи; оволодіння інформаційно-комунікативними технологіями; організація соціальних практик.

Оволодіння традиційною вокальною манерою виконання

Звернення до автентичних першоджерел та багатої культури своїх предків, налагодження гармонійного зв'язку з родом і громадою, успадкування споконвічних звичаїв та обрядів є неодмінною умовою самоідентифікації особистості. Кожна молода людина, рано чи пізно відчуває особливу потребу зближення зі стихією народної музичної творчості, що виражається через аудіовізуальне сприйняття чи шляхом засвоєння традиції співу.

Навчання традиційному гуртовому співу, як складової цілісного комплексу занять мистецького напрямку, дозволяє особистості не лише засвоїти на зберегти регіональні народномузичні традиції, традиційну вокальну манеру виконання, пізнати національну музичну культуру, етнічне коріння, а й розкрити власні творчі якості, здатність до культурного саморозвитку.

Практичний досвід роботи педагогів Етнокультурного центру Рівненського ПДМ з вторинними дитячими та молодіжними фольклорними ансамблями, накопичений та узагальнений протягом трьох десятиліть, дозволяє представити власну *технологію оволодіння традиційною вокальною манерою виконання*.

У вивченні традиційного гуртового співу, зважаючи на унікальну природу та перманентні видозміни фольклорного мистецтва, педагогами ЕКЦ застосовуються спеціальні підходи:комплексність засвоєння матеріалу, що об'єднує у процесі навчання основні компоненти народномузичного виконавства: слово, спів, рух, гру на музичних інструментах тощо;послідовність і поступовість, що допомагають в поетапному оволодінні основними навичками співу, знаннями з музичного фольклору та етнографії, а також передбачають вивчення методики перенесення традиційної народної творчості у чужорідне мистецьке середовище;єдність теорії та практики, що передбачає засвоєння основних понять на основі слухових та виконавських навичок.

Система оволодіння традиційною вокальною манерою виконання в ЕКЦ вибудовується від середовища, де побутує народно-звичаєва культура, знайомства з її носіями (участь у фольклорних експедиціях) до вивчення, узагальнення, систематизації, використання, «вживання» в мелодику, манеру виконання, звичаєві особливості (робота з вторинним фольклорним колективом).

В процесі оволодіння традиційною вокальною манерою виконання здійснюється поглиблене *ознайомлення зі специфікою* народного мистецтва в його оригінальних проявах: мовних діалектах (адже народна манера співу і фонетика органічно пов'язані у сплаві мелодії і слова), інтонаціях, у подачі звука та звукоутворенні, тембрі, у вокальних засобах (відкритий звук, мелізматика тощо), штрихах, в особливостях імпровізації та інтерпретації.Слід вказати також на такі особливості народного автентичного виконавства, як акцентування звуків (помірне, сильне, дуже сильне), коротке дихання (перехват), словообрив – глибока цезура зі взяттям дихання посеред слова, коротке суміжнощабельне коливання голосу (тремолювання), використання перехідного звучання голосу, що виникає при переході з грудного регістру в головний (нагадує фальцет), особливості вимови літературного тексту – вживання надрядкових (діактричних) літер,

що вказують на редукцію основної літери (звука), недоспівування останнього складу в кінці строфи, огласовка.

Безпосередньо *оволодіння традиційною вокальною манерою виконання* – процес довготривалий, що вимагає наполегливої, поступової, систематичної та цілеспрямованої праці. Щоб уявити звучання пісні в побуті, необхідно усвідомити обставини, засоби виконання, характер звучання пісні, настрій виконавців тощо. Окрім того, виконавці-початківці мають опанувати спеціальними знаннями пісенної традиції, жанрових і стильових особливостей фольклору та необхідними технічними навичками (ладо-інтонаційним, метро-ритмічним, тембровим відчуттям, вокально-хоровими та мовно-фонетичними навичками) для відтворення цілого комплексу виконавських прийомів, що надають пісні особливого колориту і неповторності, розвивають у співаків народнопісенний склад мислення, яке сприяє пізнанню природи традиційного виконавства.Основні етапи та технологічні елементи: початковий етап – експедиційна робота, основний етап – репетиційна робота, підсумковий етап – концертний виступ.

Етапи	**Підготовчий гурт**	**Співочий гурт**
	Форми та зміст	
Початковий етап – підготовка до роботи над вокальним репертуаром	Сприймання кращих зразків народномузичної творчості (слухання музики та перегляд відеофільмів). Репертуар	Експедиційна робота Спілкування з живими носіями народних традицій Спільний спів учасників ансамблю з народними співаками. Репертуар
Основний етап – робота над вокальним репертуаром	Репетиція Роспівування. Демострація фольклорних зразків та манери співу (прослуховування, аналіз). Робота над піснею.	Репетиція Роспівування. Демострація фольклорних зразків та манери співу (прослуховування, аналіз). Робота над піснею.
Підсумковий етап – виконання реконструйованих пісень	Концертний виступ. Підсумкові заняття з індивідуальної форми навчання – академконцерт (наприкінці І та ІІ семестрів). Звітний концерт концертного колективу (в кінці навчального року)	Концертний виступ. Підсумкові заняття з індивідуальної форми навчання – академконцерт (наприкінці І та ІІ семестрів). Звітний концерт концертного колективу (в кінці навчального року)

Оволодіння прийомами традиційного народного інструментального виконавства

Оволодіння дітьми та молоддю прийомами традиційного народного інструментального виконавства займає вагоме місце в діяльності ЕКЦ, адже цей вид музикування сприяє формуванню духовності, національної самосвідомості, інтересу до історичної етнокультурної спадщини, збереженню й популяризації народної культури, успадкуванню духовних надбань та пропаганді кращих зразків народно-звичаєвої культури регіону Рівненського Полісся та Волині.

Характерними народними музичними інструментами Рівненського Полісся та Волині є скрипка, сопілка, дудка-викрутка, бубон, барабан, басоля, ліра, гармошка, свистунці, береста, пастуші ріжки «бекачі» та ін. На основі записаної інформації та репертуару, виконуваного народними музикантами, уклалася й до сьогоднішнього дня практикується певна музична наука гри на народних інструментах. Як для народного музиканта, так і для музиканта-учня при роботі над опануванням гри на музичному інструменті найважчим є практичне володіння основним інструментом: гра на ньому сольної програми та окремої партії в інструментальному ансамблі. Процес навчання, у прямій чи в опосередкованій формах, є одним із обов'язкових чинників у становленні народного музиканта-професіонала. У музичній етнопедагогіці протягом тривалого часу вироблялися своєрідні прийоми та методи виховання, характерні для певного етнографічного регіону. Відповідно, організовуючи процес оволодіння прийомами традиційного народного інструментального виконавства, педагоги-інструменталісти вирішують наступні навчальні *завдання:*ознайомлення учасників з характерними особливостями інструментальної виконавської традиції регіону, її жанровими та стильовими відмінностями та прийомами народного виконавства; ознайомлення з роллю та місцем конкретного інструменту в інструментальному фольклорному ансамблі;ознайомлення зі строєм, діапазоном, аплікатурою та технічними можливостями інструмента;засвоєння виконавської постави та постановки рук при грі на музичному інструменті;опанування традиційними прийомами виконавства (способи звуковидобування, аплікатурні закономірності, штрихи, спроба автентичного відтворення і варіювання прийому гри);оволодіння навичками сольної гри на народних музичних інструментах та підготовка до участі в інструментальних гуртах, капелах;опанування програмними вимогами даної дисципліни; вдосконалення майстерності через виконання на інструменті різнохарактерних та різножанрових творів;оволодіння навичками слуховим методом відтворювати та читати з аркуша транскрибований фольклорний матеріал.

Важливим принципом в оволодінні прийомами традиційного народного інструментального виконавства є *принцип послідовності й поступовості* в засвоєнні матеріалу, в опануванні практичними навичками.

Основним педагогічним методом, який застосовується при навчанні на народному музичному інструментів Етнокультурному центрі, є переймання виконавської манери від сільських музикантів, гра яких записувалася працівниками та вихованцями центру впродовж тривалого часу на території Рівненського Полісся та Волині. Технологію оволодіння прийомами традиційного народного інструментального виконавства в Етнокультурному центрі Рівненського ПДМ ми проілюструємо на прикладі найбільш розповсюдженого, вживаного та характерного для Рівненського Полісся й Волині народного музичного інструменту – *скрипки.* Слід зазначити, що народна скрипка використовувалась в традиційній музиці регіону, як сольний та акомпонуючий інструмент, а також відігравала домінуючу роль в інструментальних гуртах, капелах, троїстих музиках і обрядодійствах. Особливістю процесу навчання (переймання) гри на скрипці, на відміну від академічної, є повна відсутність застосування підготовчого технічного матеріалу (гам, вправ, етюдів тощо). Їх функцію виконує підручний нотний матеріал транскрипцій зразків автентичної музики. Навчальний процес поділяється на декілька етапів. ***На всіх етапах*** оволодіння традиційними прийомами гри на народному інструменті важливе значення мають:слухання польових записів зразків інструментальної традиції регіону, що знаходяться у фондах Лабораторії поліського фольклору Етнокультурного центру, на компакт-дисках та інших носіях і джерелах інформації; безпосереднє музикування та спілкування з автентичними музикантами-виконавцями й інформантами та вторинними фольклорними колективами;демонстрація манери гри, специфічних прийомів вчителем, а в подальшому – спільне з ним виконання автентичних реконструйованих творів;комплексність розвитку музичного слуху, творчої активності учнів, оволодіння навичками гри на традиційному музичному інструменті, оволодіння навичками гри ансамблевих партій з репертуару колективів ЕКЦ;опанування специфічними навичками сценічної культури та вербальної поведінки народного музиканта;подача матеріалу у розширеному обсязі та синкретичності всіх видів творчої діяльності (гра, рух, поведінка, сценічна культура тощо);засвоєння інформації щодо історії розвитку традиційного виконавства, особливостей інструментальних жанрів, манери гри тощо.

Таким чином, технологія оволодіння прийомами традиційного народного інструментального виконавства включає в себе не лише основи оволодіння дітьми та молоддю грою на народному музичному інструменті, а й розвиток музичних здібностей, виконавських, творчих та сценічних умінь, навичок, виховання поваги до національного музичного мистецтва, любові до рідного краю, інтересу до традиційного музичного мистецтва.

Технологія реконструкції побутового танцю

Рівненське Полісся славиться унікальною народною культурою – пісенною, музичною і танцювальною. Якщо намагатися характеризувати саме танцювальну культуру цього регіону системно, найкраще обпертися на традиційну в усіх регіонах України єдність трьох взаємопов‘язаних жанрів: хороводи, ігрові танки, танці. На теренах Рівненщини переплелись впродовж віків традиції побутового танцю. Українські, єврейські, польські, російські та білоруські колорити в різних місцевостях створили неповторний і багатогранний пласт народної танцювальної культури. Для того, що б навчитися розуміти і вміти відтворити народні танці, в першу чергу, потрібно іти шляхом – від простого до складного та від локального (в межах одного села чи частини села) до загального (декількох сіл, частини району, району, області тощо). *Основні етапи оволодіння традиційним побутовим танцем:* початковий етап (експедиційна робота), основний етап (репетиційна робота), заключний етап (концертна діяльність). *Початковий етап* включає фольклорно-етнографічні експедиції; спілкування з носіями народних традицій; опрацювання експедиційних матеріалів (перегляд відеоматеріалів, прослуховування аудіозаписів); відбір матеріалу для постановки танцю. *Основний етап* – репетиційна робота. Навчання традиційному побутовому танцю в Етнокультурному центрі ведеться за авторською навчальною програмою.

Навчання розпочинається з азів побутового танцю та з нескладних вправ. З кожним заняттям навантаження ускладнюється, максимально наближаючись до живої традиції. В українських народних танцях використовуються два основні типи танцювальних кроків:перемінний (або крок «на раз, два, три») та простий;індивідуальні повороти (поворот за годинниковою стрілкою та проти годинникової стрілки);парні повороти (повороти на четверть оберту та повороти на півоберта);проходка;полька проста на четверть оберту; полька проста на півоберта;полька на два боки.*Заключний етап* оволодіння традиційним побутовим танцем передбачає власне виконання реконструйованих поліських побутових танців через участь в концертах, конкурсах та фестивалях. Надважливе значення має також виконання цих танців разом із носіями традиції – сільськими виконавцями. Учасники колективів ЕКЦ також під час фольклорних, свят, фестивалів, різноманітних мистецьких заходів та концертів навчають присутніх рухам і танцюють разом із ними ці танці.

Технологія сценічного втілення обрядодійств

Найцінніша та найоб’ємніша за родо-видовим наповненням спадщина представлена в обрядовому фольклорі українців, який сформувався ще за язичницьких часів, однак упродовж багатьох століть невпинно розвивався та піддавався різноманітним модифікаціям. Традиційна пісня та обрядова дія приходить на сцену у стилізованому або частково стилізованому вигляді. Для того, щоб вирішувати художні завдання засобами

сценічного мистецтва, керівнику ансамблю необхідно застосовувати закони сцени на практиці. Перш за все необхідно враховувати наукове тлумачення дійсного історичного факту. Саме реконструкція обрядодії у сценічному варіанті повинна базуватися не тільки на автентичному першоджерелі, а й на психологічних моментах створення певних характерів дійових осіб обряду. Творча інтерпретація покликана відродити мертвий або напівмертвий факт і дати йому нове життя.Сценічне втілення пісні чи цілого обряду не може бути автентичним, але повинно бути художньо-цілісним, стримано стилізованим. Не завжди вдається догодити естетичним і етнографічним критеріям. У такому випадку залишається проблема адаптації до законів сцени та норм академічної естетики.

З практичного досвіду фольклорних гуртів Етнокультурного центру Рівненського ПДМ випливає, що, приступаючи до інсценізації обряду, важливо визначити *технологію сценічного втілення обрядодійств* .

Етапи	Форми та зміст
Початковий етап – підготовка до роботи над обрядом	1. Експедиційна робота (перегляд автентичного обрядодійства, спілкування з живими носіями народних традицій). 2. Підготовка звіту та розширеного коментаря до певного обряду. 3. Відбір матеріалу для музично-сценічної композиції. 4. Написання сценарію обряду для сценічної реконструкції
Основний етап – практична робота з реконструкції обряду	1. Демонстрація фольклорних зразків (прослуховування, відеоперегляд, аналіз). Засвоєння обрядової термінології. 2. Роспівування. 3. Робота над піснею, технічне шліфування народновокальних творів. 4. Робота над інструментальними творами. 5. Засвоєння постановочної термінології. 6. Інсценізація, робота над сценічним образом. 7. Підготовка костюмів, атрибутики, декорацій
Підсумковий етап – представлення обряду в сценічній інтерпретації	Концертні виступи та участь в обрядодійствах

Технологія організації експедиційно-пошукової роботи

Етнокультурний центр Рівненського міського Палацу дітей та молоді, будучи потужною базою з вивчення, збереження та популяризації традиційної музичної культури Західного та Середнього Полісся й Волині, передбачає не лише вторинне виконання (відтворення) цієї спадщини, а й, власне, фіксацію, що на практиці має відображення у формі фольклорних експедицій.Залученням вихованців до організації та проведення експедиційно-пошукової роботи займається Лабораторія поліського фольклору Етнокультурного центру Рівненського ПДМ. Вона веде підготовку та озброює учнів ґрунтовними знаннями з методики збирацької роботи, в подальшому – заохочує їх до системного збирання фольклору. Документування музичної культури усної традиції безпосередньо в польових умовах, особливо для збирача-початківця, є важливою формою роботи як у науково-методологічному, так і організаційному плані. А якість та продуктивність експедиційно-польової роботи обернено залежна від грамотної підготовки учасників.Загалом організація фольклорної експедиції включає три основні етапи: підготовчий, власне експедиційно-польовий та постекспедиційний.

До організації та проведення експедиційно-польової роботи, що впродовж тридцяти років проводиться Етнокультурним центром Рівненського ПДМ, залучаються найбільш підготовлені учасники фольклорних гуртів «Веснянка» та «Сільська музика» – учні старших класів, що мають початкову та базову музичну освіту, члени секцій етнології й фольклористики МАН. Таким чином, експедиційно-польова робота є основним джерелом повноцінного вивчення традиційної народної музики, адже передбачає безпосередній контакт з народними носіями. Лише живе спілкування та природне для виконавця середовище, гарантує успішність та результативність у сприйнятті та засвоєнні музичного матеріалу.

Не можна не відзначити виховну функцію експедиційно-польової роботи, яка пробуджує інтерес до культурної спадщини народу, його побуту, характеру та звичаїв, а також формує моральні якості, патріотичну свідомість, відповідальність за долю рідної культури.

Оволодіння інформаційно-комунікативними технологіями

У навчальному та творчому процесі ЕКЦ широко використовуються інформаційно-комунікаційні технології як засіб запису, збереження та відтворення інформації. Враховуючи особливості функціонування ЕКЦ в умовах урбанізованого міського середовища (неможливості безпосереднього отримання інформації від носіїв фольклору та постійного спілкування з автентичними сільськими виконавцями) важливого значення набуває ознайомлення та вивчення народно-музичних фольклорних зразків засобами впровадження у практику педагогічної інформаційної (комп'ютерно-інформаційної) технології. Слухання зразків музичного фольклору та перегляд відеоматеріалів дає можливість найбільш точно (повно) реконструювати традиційний сольний (гуртовий) спів, сольну гру на музичних інструментах та гру в капелі,

реконструкцію обрядодійств і оволодіння лексикою побутового танцю. Також це чи не єдина можливість для учасників підготовчих та концертних гуртів ЕКЦ успадкувати традиційну манеру виконання народнопісенної музичної творчості та оволодіння традиційними народними прийомами виконання на народних інструментах.

Впродовж багатьох років для обробки польових матеріалів (музична фольклорно-етнографічна транскрипція, розшифровка текстів, набір нот та текстових матеріалів) успішно використовуються можливості ІКТ, спеціальних фахових комп'ютерних програм та наявної технічної бази ЕКЦ. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі ЕКЦ дає можливість отримання нової інформації через інтернет, соціальні мережі та інформаційний контент ПДМ. В зв'язку із цим зростають можливості поширення інформації про роботу ЕКЦ. Розміщення автентичних архівних фольклорних записів та записів програм творчих колективів ЕКЦ служить справі популяризації традиційної культури краю та нашого народу, як на теренах нашої держави, так і серед закордонних користувачів.

Історія проблематики використання інформаційно-комунікаційних технологій у Етнокультурному центрі Рівненського ПДМ тісно переплетена із історією розвитку обчислювальної та комп'ютерної техніки. Розвиток інформаційних технологій виявив таку динаміку їх розвитку, яку важко порівняти з історією розвитку фольклористики. Останню можна характеризувати як «еволюційний поступ». У порівнянні із такою поступливістю, комп'ютерні технології розвиваються революційно. Це призвело до деякого «відставання від життя» фольклористичних публікацій згаданої тематики, з одного боку, але до певної достатності апаратних та програмних потужностей для вирішення більшості завдань фольклористики, з іншого.

Тематично їх можна згрупувати наступним чином: транскрипція, архівування, видавнича діяльність фольклориста, інформаційне упорядкування (каталогізація) супровідних матеріалів.*Транскрипція* містить такі основні етапи: оцифровування фонограми (тільки тієї її частини, що призначена до транскрибування); її заповільнення; нотація; перевірка отриманого результату аудіо засобами комп'ютера; друк кінцевого результату. Як додатковий вид роботи виокремимо попереднє редагування та нотний набір архіву вже зроблених (некомп'ютерними методами) транскрипцій, що є обов'язковими елементами видавничої діяльності. *Архівування* експедиційних матеріалів розподіляється на: оцифровування фонограми (всього вмісту однієї інформаційної одиниці, наприклад, касети); розподіл на фрагменти; конвертування із фрагменту wav у фрагменті mp3; упорядкування накопиченого масиву mp3-файлів за допомогою play –list4; запис CD-R із упорядкованим масивом mp3-файлів.*Видавнича діяльність* фольклориста складається із: набору текстів і таблиць у текстовому редакторі; сканування та редагування графічної інформації (карт, малюнків, схем, діаграм) у програмах векторної та растрової графіки; набору нотних прикладів у програмах-нотаторах. *Інформаційне упорядкування (каталогізація)* супровідних матеріалів до аудіо-відео архіву, текстів пісень, етнографічних описів, транскрипцій в єдиній комп'ютерній базі даних – поділяється на такі процесуальні етапи: введення різнотипних видів інформації (аудіо, відео, текст, графіка) у відповідні файли комп'ютерного її представлення; розробка, дизайн web-сайту, що містить каталог всіх інформаційних цінностей української музичної фольклористики; Internet-публікація або збереження на CD-ROM.

Таким чином, використання інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності ЕКЦ виконує декілька важливих функцій: дидактичну, архівну, науково-дослідну, видавничу та презентаційну, які сприяють формуванню умов для переходу від механічного засвоєння фактичного матеріалу до самоосвіти протягом всього життя.

Технологія організації соціальних практик

Соціальна практика Етнокультурного центру ПДМ є інноваційною педагогічною технологією, яка має навчальні та педагогічні цілі: оволодіння певним видом соціальної діяльності, детального розроблення, впровадження проекту вирішення певної соціальної проблеми, яка завершується реальним, відповідним чином оформленим практичним результатом. Соціальна практика є технологією організації навчання та технологією реалізації засобів виховання відповідно до потреб та інтересів конкретних учнів та вихованців у визначеному навчально-виховному просторі.

Соціальна практика в ЕКЦ– це організаційна форма, механізм передавання учням соціального досвіду через їхнє залучення до суспільного життя, соціальної дії, соціальної творчості, суспільно-корисної праці, продуктивної освіти.

Соціальні практики, як результат навчально-виховного процесу всіх структурних підрозділів Палацу, стимулюють і підтримують як в учнях, вихованцях, так і в колективах в цілому суспільну активність, формують портфоліо власних досягнень, впливають на їхній рейтинг як в закладі, так і поза його межами. Зміст соціальних практик ПДМ полягає у виконанні учнями суспільно корисної діяльності, в процесі якої вини здобувають життєвий і соціальний досвід, формуючи власний світогляд, впливаючи на власне оточення.

*Завданнями соціальних практик учасників ЕКЦ є:*розвиток життєвої компетентності (життєстійкості, життєздатності, життєтворчості), конкретних життєвих компетенцій учнів (пізнавальних, особистісних, самоосвітніх, життєтворчих, професійних, соціальних);отримання практичного результату – нематеріального продукту практики, через участь в концертах, конкурсах, фестивалях, форумах, майстер-класах, клас-концертах, змаганнях, соціальних проектах, науково-дослідницькій діяльності тощо;сприяння у вирішенні соціальних проблем громади, позашкільного закладу, конкретних учнів та їх сімей, а саме:

діяльність громадських організацій ПДМ та ЕКЦ, ресурсних центрів ПДМ та ЕКЦ, благодійна діяльність;освоєння широкого кола соціальної дії, соціальної творчості в різних сферах суспільно-громадської діяльності;розвиток інтелектуальної творчості через індивідуальну роботу та творчий результат як продукт професійної діяльності;засвоєння художньо-естетичного та дозвіллєво-розважального способу групової, індивідуальної діяльності (зокрема, елементів професійної діяльності);формування вмінь, розвиток здатностей до самоорганізації, самоуправління та саморегуляції в умовах сучасного інформаційного суспільства;дотримання та збереження здорового способу життя (здоров'язбереженість);сприяння подальшому професійному самовизначенню і самореалізації.

За роки діяльності всіх структурних підрозділів ПДМ виокремились своєрідні, притаманні лише Палацу дітей та молоді форми соціальної практики в яких беруть участь учні ЕКЦ:

дослідницька соціальна практика – участь уфольклорних експедиціях, опрацювання архівних матеріалів, упорядкування та каталогізація фольклорного архіву, робота секції МАН «Фольклористика»;

практика соціального служіння – участь у Благодійному марафоні «З вірою в майбутнє», у шефських концертах та святах, у проекті «Діти – дітям» з метою соціального захисту дітей та молоді незахищених соціальних категорій (дітей сиріт, інвалідів, дітей з багатодітних сімей, онкохворих дітей);

творча (виробнича) соціальна практика – участь у традиційних святах, фестивалях, конкурсах, концертах художніх колективів, що є найактивнішим напрямком розвитку творчих здібностей як особистості так і художнього колективу в цілому;

практика дитячого самоврядування – участь в роботі органів дитячого самоврядування ПДМ та ЕКЦ, в «Днях дублера» з метою самореалізації та особистісного зростання особистості;

волонтерська практика – робота учнів-волонтерів на фестивалі «Древлянські джерела», на еко-тур-фестивалі «Буртиновий шлях», на фестивалі-конкурсі «Котилася торба…».

Постійна кваліфікована діяльність усіх колективів та структурних підрозділів ЕКЦ забезпечує ефективні умови формування та розвитку творчої особистості вихованців, особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, розвитку естетичної свідомості, здатності до творчої самореалізації, потреби в духовному самовдосконаленні.

Представлена інновація буде цікавою працівникам позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, студентам вищих навчальних закладів педагогічного та мистецького профілю, слухачам курсів системи післядипломної педагогічної освіти, керівникам фольклорних гуртів, краєзнавцям, етнографам й усім шанувальникам традиційної народної культур.

Дрозд Т.М.,
міський методичний кабінет Департаменту освіти
Вінницької міської ради, м.Вінниця, Україна

КОНСУЛЬТАТИВНО-ТРЕНІНГОВИЙ ЦЕНТР «КРОК»: МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У МІЖКУРСОВИЙ ПЕРІОД

Актуальність дослідження. У сучасному європейському освітньому просторі провідного значення набуває концепція неперервного навчання фахівця впродовж життя як фундаментальна основа нової філософії освіти. Неперервність підвищення кваліфікації вчителів має забезпечуватися наступністю у курсовий і міжкурсовий періоди, спільною діяльністю інститутів післядипломної освіти, методичних кабінетів міського (районного) рівня, загальноосвітніх навчальних закладів; організацією послідовних, цілісних етапів розвитку науково-методичної компетентності фахівців; проведенням різноманітних навчальних форм, об'єднаних змістовно та структурно. Ефективності даний процес набуває за умов переходу від традиційної моделі навчання до інноваційної.

Тому постає проблема пошуку ефективних технологій та *створення моделі розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у системі неперервної освіти в міжкурсовий період.*

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена тим, що рівень професійної компетентності вчителів впливає на ефективність педагогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу та результативність навчально-виховної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі.

Педагогічна та соціальна значущість проблеми розвитку професійної компетентності педагогів зумовили пошуки нових, ефективних форм роботи. З метою створення соціально-освітнього простору, який забезпечує можливість неперервної освіти та удосконалення педагогічного професіоналізму вчителя, на базі міського методичного кабінету Департаменту освіти Вінницької міської ради у лютому 2012 р. створено інноваційну науково-методичну структуру - консультативно-тренінговий центр «Крок». Діяльність центру стала можливою за умов співпраці Вінницького обласного інституту післядипломної освіти педпрацівників (проведення наукового дослідження) і роботи міського методичного кабінету (експериментальна робота).

Відповідність вимогам державних стандартів освіти. Робота консультативно-тренінгового центру «Крок» відповідає вимогам концептуальних документів розвитку освіти України, а саме законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національна доктрина розвитку освіти», «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», Державна програма «Вчитель», Концепція розвитку

післядипломної освіти в Україні, Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти. Напрям дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України, Вінницького обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників «Формування професійної компетентності педагогів в ІППО».

Упровадження інновації. Положення про консультативно-тренінговий центр «Крок» схвалене на засіданні кафедри методології та управління освітою ВОІПОПП (протокол № 1 від 03.05.2012 р.) та науково-методичної ради ВОІПОПП (протокол № 6 від 07.11.2012 р.).

Практичну діяльність консультативно-тренінгового центру «Крок» організовано відповідно до наказів Департаменту освіти Вінницької міської ради № 634 від 12 вересня 2012 року «Про організацію науково-методичної роботи закладів освіти м. Вінниці у 2012-1013 навчальному році», № 558 від 03 вересня 2013 року «Про організацію науково-методичної роботи закладів освіти міста Вінниці у 2013-1014 навчальному році».

Метою діяльності КТЦ «Крок» є створення умов для активізації внутрішнього потенціалу та удосконалення педагогічного професіоналізму вчителя, що забезпечується реалізацією принципів неперервності освіти, особистісно-діяльнісного підходу, впровадження інтерактивних методів роботи. Сутність КТЦ полягає у центрації науково-практичної роботи на особистості педагогічного працівника, його зростанні за рахунок збагачення власного досвіду.

Науково-методичні засади діяльності КТЦ, основні завдання, організаційні підходи, зміст та етапи роботи регламентовано у *«Положенні про консультативно-тренінговий центр «Крок»* (додаток А).

Модель розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у системі неперервної освіти (міжкурсовий період), що базується на діяльності КТЦ.

Охарактеризуємо основні напрями діяльності КТЦ, розкриємо їх зміст та взаємодію центру з іншими структурними складовими методичної служби та системою освіти в цілому.

Організаційний напрям роботи.

Презентацію роботи КТЦ «Крок» представлено в ході проведення:

- консиліуму заступників директорів загальноосвітніх навчальних закладів (березень 2012),
- засідання школи резерву заступників директорів школи І ступеня (березень 2012),
- засідання школи резерву заступників директорів з виховної роботи (березень 2012),
- засідання школи молодого вчителя (квітень 2012),
- семінару для керівників творчих груп районних методичних об'єднань ВОІПОПП (26.04.2012);
- Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (ВДПУ, 15.05.2012);
- обласної науково-практичної конференції «Інноваційна педагогічна діяльність: технології, досвід, практика» (ВОІПОПП, 18.05.2012);
- семінару методистів районних методичних кабінетів (центрів) Вінницької області на базі міського методичного кабінету (30.05.2012);
- пленарного засідання серпневої конференції працівників освіти міста Вінниці (30.08.2012).

Спланована таким чином інформаційна кампанія дозволила у короткий час сформувати 3 перші тренінгові групи.

Надалі організаційний напрям передбачає своєчасне інформування закладів освіти про початок роботи наступних тренінгових груп та їх безпосереднє формування.

Заходи в рамках роботи КТЦ анонсуються в інформаційно-методичному віснику «Перспектива» міського методичного кабінету Департаменту освіти ВМР та висвітлюються на сайті ММК, неодноразово ставали сюжетами новин телеканалу «ВІТА» та Вінницького державного телебачення.

Науково-інформаційний напрям включає в себе розробку науково-методичних, діагностичних та практичних матеріалів для очних тренінгових занять та дистанційного етапу тренінгу. Створено авторський навчально-методичний посібник «Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації» (очний етап тренінгових занять, 6 тренінгових днів; дистанційний етап тренінгу, 5 модулів), 6 мультимедійних презентацій очного етапу тренінгу, матеріали дистанційного етапу розміщено на сайті міського методичного кабінету, апробовано також навчально-методичний посібник «Педагогічний менеджмент. Ефективна комунікація» для керівних кадрів закладів освіти (очний тренінг, 5 занять).

Інноваційний напрям – це безпосередньо проведення тренінгів «Мистецтво педагогічної комунікації», «Педагогічний менеджмент. Ефективна комунікація», тренінгових занять (в рамках роботи Школи молодого заступника директора, Школи кадрового резерву, Школи молодого учителя, міських предметних методичних об'єднань), семінарів-тренінгів, одноденних тренінгів та малих тренінгових форм на запит закладів освіти.

В організації тренінгових груп апробовано два підходи:

- Збірна група (в якій беруть участь вчителі з різних навчальних закладів). Групи комплектуються за визначеними критеріями (фах, категорія, стаж роботи) або довільно. Кількість учасників тренінгової групи – 15-20 осіб. Заняття відбуваються на базі методичного кабінету департаменту освіти ВМР або базового закладу освіти (найбільша кількість учасників групи).

- Група педагогічних працівників одного навчального закладу. До складу такої групи можуть входити представники однієї або декількох спеціальностей. Кількість учасників тренінгової групи – 15-20 осіб. Заняття відбуваються безпосередньо на базі загальноосвітнього навчального закладу.

Упродовж 2012-2014 років організовано роботу 19 тренінгових груп, з них 8 - на базі загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних закладів освіти Вінницької міської ради, 11 - на базі міського методичного кабінету.

Науково-методичний напрям включає в себе подальший науковий супровід діяльності та узагальнення методичних рекомендацій за підсумками роботи тренінгових груп, популяризація їх для широкого педагогічного загалу. Упродовж 2012-2014 років підготовлено методичні бюлетені «Комунікативні якості мовлення педагога», «Комунікативний супровід основних етапів уроку», «Підготовка до публічного виступу. Особистість оратора», «Структура публічного виступу. Засоби активізації уваги слухачів», 8 навчально-методичних посібників за результатами підсумково-аналітичного етапу роботи тренінгових груп, розпочато створення медіатеки на основі матеріалів дистанційного етапу тренінгу. Створено науково-методичний посібник «Мистецтво педагогічної комунікації», який посів ІІ місце у міському конкурсі «Кращий навчально-методичний посібник 2013» у рамках акції «Ярмарок фахових сподівань», написано і надруковано 3 статті у фахових педагогічних виданнях (додаток Е).

Інноваційна розробка «Комунікативна компетентність вчителя: теорія і практика» відзначена Золотою медаллю та дипломом І ступеня V Національної виставки-презентації «Інноватика в сучасній освіті».

Консультативний напрям включає індивідуальне та групове консультування педпрацівників з питань підготовки до конкурсів, самопрезентацій педагогів, публічних виступів, проведення уроків та різноманітних форм методичної роботи, також участь в організації та проведенні представницьких педагогічних заходів. Так, КТЦ активно долучився до організації та проведення міського туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року», до проведення загальноміських заходів: Посвята у молоді педагоги, міський конкурс молодих педагогів «Надія», святковий захід «Ярмарок фахових сподівань».

Аналітичний напрям роботи включає в себе аналіз результатів діяльності тренінгових груп. Кожне тренінгове заняття завершується рефлексією, відтак аналіз результатів роботи здійснюється постійно, що є підґрунтям для корекції та вдосконалення подальшої діяльності.

Питання визначення об’єктивних критеріїв оцінювання результативності є актуальним та потребує доопрацювання. Нині ми послуговуємось індивідуальним та узагальненим оцінюванням роботи учасниками тренінгових груп. Розуміючи суб’єктивність такого оцінювання, все ж маємо підстави відзначити, що оцінка тренінгу учасниками груп є досить високою. Щодо очікуваних результатів роботи, відзначимо головне: спостерігається активізація механізмів саморозвитку особистості вчителя, а це є рушійною силою вдосконалення майстерності педагогічних працівників та запорукою підвищення результативності навчально-виховного процесу.

У перспективі аналітичний напрям роботи передбачає також створення бази педагогічного досвіду.

Ми розглянули зміст і напрями роботи консультативно-тренінгового центру «Крок». Наразі вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на особливостях тренінгу як форми роботи та *провідному напрямі роботи КТЦ – проведенні тренінгу «Мистецтво педагогічної комунікації».*

Запровадження тренінгово-проектних методик на сьогодні виглядає як найбільш перспективна база технологічного оновлення післядипломної освіти. Комунікативний тренінг, запропонований консультативно-тренінговим центром «Крок», має на меті розвиток комунікативного самоконтролю та етики спілкування, оволодіння конструктивними техніками спілкування, у тому числі в непідготовлених ситуаціях мовлення, активізацію особистісного потенціалу педагогічних працівників. Комунікативний тренінг дозволяє розвинути наступні якості: уважність, швидкість та гнучкість мислення, прогностичні здібності, спостережливість, емпатію, навички активного слухання, рефлексію та самоаналіз, уміння долати стереотипи, знаходити альтернативні, оптимальні та компромісні рішення розв’язання педагогічних проблем.

Розроблений нами *тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації»* проводиться в три етапи: 1 – очний етап, 2 – дистанційний, 3 – підсумково-аналітичний.

Детально ознайомившись із різноманітними варіантами проведення соціально-психологічних тренінгів, підкреслимо, що даний тренінг є за своїм характером і змістом соціально-комунікативним, педагогічним. Щодо проведення першого етапу занять, ми не замикаємось на 2-3 базових методах. **Враховуючи суттєву вагу мовленнєвої та риторичної складової роботи, пропонуємо такий орієнтовний план тренінгових занять:**

1. Мовленнєво-комунікативна розминка
2. Використання діагностичних методик
3. Вдосконалення техніки та логіки мовлення
4. Моніторинг якостей мовлення
5. Вправи на збільшення активного словника
6. Творчі завдання на розвиток монологічного мовлення
7. Діалогічні форми роботи. Розвиток ситуативного мовлення
8. Психогімнастика. Використання невербальних засобів впливу

9. Аналіз мовленнєвого аспекту психолого-педагогічних задач
10. Завдання риторичного практикуму
11. Підсумковий етап

Загальну характеристику та зміст кожної складової наведено у додатку Б.

Вважаємо за потрібне підкреслити доцільність та ефективність використання технічних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій під час тренінгових занять.

Сучасні технічні засоби навчання та використання ІКТ дозволяють суттєво збільшити вагу візуального каналу передачі та сприйняття інформації і, відповідно, підвищити ефективність тренінгових занять. Всі тренінгові дні очного етапу роботи представлені у вигляді мультимедійних презентацій, які, окрім плану занять, ключових слів, тез та цитат містять у собі необхідний наочний матеріал (фотографії, ілюстрації, схеми, таблиці, малюнки тощо).

Окремі завдання потребують аудіо- чи відеосупроводу, таким чином ми розпочали створення власної аудіо- та відеотеки, використовуючи інформаційні можливості мережі Інтернет. На жаль, слід зазначити, що власне української відеопродукції риторичної тематики на сьогодні не існує. У цьому зв'язку важливо підкреслити, що тренером та учасниками тренінгових груп створюється власна презентаційна та відеопродукція (прикладом тому можуть слугувати відеопритчі, які надалі використовуються в ході тренінгових занять та викликають неабияке зацікавлення слухачів).

Робота груп періодично фотографується, переважно це відображення робочих моментів, що використовуються надалі у презентаційних та навчально-методичних матеріалах КТЦ та для створення власної фотогалереї «Краще один раз побачити…». Також фоторепортажі про роботу консультативно-тренінгового центру періодично пропонуються на сайті ММК. Під час виконання завдань риторичного практикуму практикуємо відеозапис виступів учасників тренінгових груп, його подальший перегляд та коментарі. Таке використання технічних засобів не лише урізноманітнює форми роботи, а ще підвищує загальну результативність, коригуючи (в переважній більшості підвищуючи) рівень самооцінки педагогів.

Структура тренінгових днів очного етапу є сталою, проте змістове наповнення завдань різноманітне, що дозволяє як розвивати комунікативні навички, так і підтримувати зацікавленість різними формами роботи.

Після завершення першого (очного етапу) тренінгу, групи переходять у дистанційний режим.

Дистанційний етап тренінгу повністю побудовано на використанні ІКТ. Завдання даного етапу розміщуються на сайті ММК, зв'язок із тренером – через електронну пошту. Дистанційний етап складається з п'яти модулів:

- Техніка мовлення. Мовленнєвий апарат. Дихання. Голос. Темп мовлення. Дикція та артикуляція.
- Комунікативні якості мовлення вчителя. Стилі сучасної української літературної мови у педагогічному мовленні. Художні засоби у мовленні вчителя.
- Стилі комунікативної поведінки. Комунікативні стратегії поведінки вчителя. Комунікативні бар'єри у педагогічній діяльності.
- Публічне мовлення вчителя. Особистість оратора. Підготовка до публічного виступу. Робота із запитаннями слухачів.
- Комунікативна діяльність учителя на кожному з етапів уроку.

Для педагогічних працівників дошкільних та позашкільних навчальних закладів зміст 5 модуля було адаптовано, враховуючи особливості професійної діяльності. Окрім теоретичного матеріалу, учасникам тренінгу пропонуються тренувальні вправи для виконання та контрольні завдання, що мають практичну спрямованість. Виконані контрольні завдання (два у кожному модулі на власний вибір) учасники тренінгових груп відправляють на електронну адресу тренера КТЦ (svetlana.nikolaets@mail.ru.). Орієнтовний час виконання завдань одного модуля – 1 тиждень. Узагальнення та аналіз виконаних робіт є матеріалом для третього (очного), підсумково-аналітичного етапу роботи.

Підсумково-аналітичний етап тренінгу включає в себе також проведення творчого звіту групи, з точки зору риторики - виступ перед незнайомою аудиторією. На початку 2013 року до проведення творчого звіту учасників тренінгових груп було залучено в якості слухачів студентів інституту філології Вінницького державного педагогічного університету. Упродовж 2013-2014 навчального року учасниками даного етапу тренінгу стали студенти Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу. Довело свою ефективність також залучення педагогів, що проходять 1 та 2 етап тренінгу, до творчих звітів інших груп.

Апробовано проведення малих тренінгових форм для молодих вчителів (на засіданнях міської Школи молодого учителя), для Школи молодого заступника директора та Школи резерву керівних кадрів, для міських предметних методичних об'єднань і творчої групи вчителів-філологів. Слід особливо відзначити фахову доцільність тренінгу для вчителів філологічних дисциплін. Учасники тренінгу відзначили, що використання запропонованих форм роботи на уроках та в позаурочній роботі сприяє розвитку мовлення (з урахуванням вікових особливостей учнів).

Щодо результативності роботи консультативно-тренінгового центру «Крок» відзначимо, що станом на 30.05.2014 року 19 тренінгових груп загальною кількістю близько 350 завершили перший (очний етап роботи), 217 педагогів пройшли також дистанційний та підсумково-аналітичний етап і отримали сертифікат про проходження тренінгу «Мистецтво педагогічної комунікації».

Сподіваємось, що створена методичною службою м. Вінниці модель розвитку професійної компетентності педпрацівників у міжкурсовий період і надалі доводитиме свою ефективність; що діяльність консультативно-тренінгового центру «Крок» сприятиме розвитку особистості сучасного педагога, підвищенню результативності навчально-виховного процесу і досягненню якісно нового освітнього рівня.

Дрянєв О.А., керівник гуртка клубу юних моряків «Азовець» з флотилією, методист відділу освіти виконавчого комітету Бердянської міської ради Запорізької області, Україна

ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ РОБОТИ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ – КЛУБ ЮНИХ МОРЯКІВ «АЗОВЕЦЬ» (ІЗ ПРАКТИКИ РОБОТИ ГУРТКА «ЮНИЙ ДРУГ ПРИКОРДОННИКА»)

Військово-патріотичний рух стрімко розвивається під час бурхливих подій в житті суспільства. Перед педагогами постає завдання підвищення рівня зацікавленості теперішньої молоді до участі у роботі гуртків військово-патріотичного напряму.

Особливо голосно ця проблема постаєу контексті переходу нашої держави до контрактної форми організації армії на противагу строковій службі: на жаль, дуже малий процент молодих людей, придатних до військової служби, мають бажання пов'язати своє життя з професією захисника Вітчизни.

Крім того, внаслідок ведення підростаючим поколінням переважно сидячого способу життя (захоплення комп'ютерними іграми, збільшення навчального навантаження тощо) все вище зазначене ускладнюється фізичною неготовністю юнаків до військової служби.

Таким чином, назріла необхідність пошуку інноваційних підходів у реалізації національно-патріотичних і військово-патріотичних завдань виховної роботи з дітьми та молоддю. Протягом декількох років добір оптимальних методів, прийомів, форм та інших навчальних компонентів здійснювався в ході занять гуртка «Юний друг прикордонника». .Метою цієї практико-дослідницької роботи була з одного боку фахова підготовка дітей та молоді до служби в лавах Збройних Сил України та Флоту, допрофесійна підготовка гуртківців з морських спеціальностей, сприяння формуванню здорового способу життя, формування у дітей та юнаків патріотичних почуттів та громадянської позиції; а з іншого - методична конкретизація практичної компоненти даного виду навчально-виховної роботи, а також аналіз ефективності гурткової діяльності профільної спрямованості.

Гурток «Юний друг прикордонника» працює майже 5 років, але за такий короткий час гуртківці досягли великих успіхів – ставали неодноразовими переможцями міських та клубних змагань зі стрільби, плавання, веслування, силових видів спорту. Команда гуртка «Юний друг прикордонника» 4 роки поспіль ставала переможцем Кубку Клубу юних моряків «Азовець» з пейнтболу, 5 років перемагала у міських змаганнях з плавання «Золота рибка». За ці роки гуртківці приймали участь у 25 суспільно-масових міських та обласних заходах: почесній варті пам'яті, парадах, концертах тощо.

Досвід роботи гуртка «Юний друг прикордонника» (під керівництвом Дрянєва О. А.) був високо оцінений на обласному етапі Всеукраїнського конкурсу «Керівник гуртка – 2013» у номінації військово-патріотичного напрямку, а саме: здобув призове ІІІ місце і був відзначений грамотою Департаменту освіти і науки, молоді та спорту Запорізької обласної державної адміністрації та кубком переможця (наказ Департаменту від 13.05.2013 № 480). Журі конкурсу особливо відзначило роботу з категорією важких підлітків, з батьками гуртківців; професійну орієнтованість та перспективну спрямованість на подальше навчання колишніх гуртківців; тісну та плідну співпрацю з дільничною прикордонною службою України, а також використання в роботі гуртка спеціальної методико-практичної література, підготовленої працівниками.

Організаційно-методичні рекомендації
щодо підготовки та проведення деяких видів навчальних занять
1. Заняття з рукопашного бою.

Результативність даного виду занять залежить від особистої кваліфікації керівника; обладнання місця заняття; наявності спеціального спорядження; підготовленості особового складу; здійснення контролю за ходом заняття зі сторони керівника.

Відповідно до вище зазначених чинників, до керівника заняття висуваються наступні вимоги:

1. Керівник повинен добре знати програму, її вимоги, вільно володіти теоретичним та практичним матеріалом в рамках програми, що вивчається.
2. Систематично готуватися до занять, в тому числі складаючи поурочні план-конспекти та опрацьовуючи додатковий матеріал в процесі самоосвіти.
3. При проведенні занять повинен суворо дотримуватись затвердженого структурного та змістовного плану заняття, мінімізуючи відступи від нього. Недопустимим є «забігання вперед» або імпровізація не за темою заняття. Результатом таких необачних дій може стати зниження зацікавленості дітей на наступних заняттях (оскільки порушується система прогресуючого ускладнення матеріалу), зниження ефективності тренувань, а також перенапруження і, навіть, травмування вихованців.
4. Всі заняття повинні бути зорієнтовані на практичне досягнення визначених цілей

5. Керівник повинен з повагою відноситись до справи, якою він займається, та вимагати від особового складу такого ж відношення.

Щодо підготовки місця занять та його обладнання, заняття з рукопашного бою можуть проводитись у будь-яких провітрюваних приміщеннях або на рівному майданчику на відкритому повітрі. На місці заняття повинна розміщуватись уся група, взвод, виходячи з розрахунку: 4-5 квадратних метрів на одного вихованця.

Найкращим покриттям підлоги в залі для заняття є татамі (напівтверді складні мати, що використовуються в залах для боротьби). Таке покриття дозволяє, з одного боку зменшити кількість травм при виконанні кидків або при падіннях, з іншого боку, не шкодять швидким та різким пересуванням та поворотам, які складають важливу частину технічного арсеналу рукопашного бою. На стіні залу доцільно повісити дзеркала у зріст людини. Одна-дві стіни повинні бути обладнані спеціальними тренувальними приладами (боксерські груші, маківари, макети людини тощо).

2. Заняття-практикум із загальновійськової підготовки.

Підготовка керівника заняття:

- опанувати зміст питань заняття згідно тематичного плану та програми;
- опрацювати необхідну літературу:
- вивчити методичну літературу з даного питання;
- скласти план заняття та за 3 дні до проведення заняття затвердити його у безпосереднього начальника;
- перевірити наявну навчальну матеріально-технічну базу підрозділу, поставити завдання старшині підрозділу на її підготовку (ремонт, виготовлення, отримання).

Підготовка тих, хто навчається:

- за три дні до заняття керівник заняття прибуває у підрозділ на самостійну підготовку тих, хто навчається і ставить завдання щодо підготовки до заняття, а саме:

а) вивчити *(*наприклад: *п.2.4.6 та п.2.2.3 наказу Адміністрації Держприкордонслужби України від 21.10.2003 року № 200)*

б) законспектувати *(*наприклад: *п.2.4.6 та п.2.2.3 наказу Адміністрації Держприкордонслужби України від 21.10.2003 року №200)*

в) на занятті бути готовим до опитування за питаннями раніше вивченого матеріалу:

Підготовка навчально-матеріального забезпечення заняття:

- виходячи з устаткування буде задіяне для проведення заняття, часу і сил для його підготовки подати заявку на підготовку устаткування;
- поставити завдання старшині навчального підрозділу на підготовку переносної навчальної матеріально-технічної бази, отримання спецзасобів.

Проведення організаційно-вступної частини:

- заслухати доповідь начальника навчальної групи, перевірити наявність, зовнішній вигляд, екіпіровку курсантів та готовність матеріально-технічного забезпечення заняття, перевірити спецзасоби на незарядженість;
- наголосити на заходах безпеки під час проведення заняття (*забороняється*:1. без вказівок керівника заняття проводити розбирання та збирання пристроїв;2. під час виконання прийомів перевищувати необхідну силу);
- перевірити повноту та якість відпрацювання курсантами завдання на самостійну підготовку;
- провести опитування;
- оголосити тему, навчальну мету та навчальні питання;
- довести актуальність заняття, здійснити зв'язок з попереднім заняттям;
- довести курсантам порядок роботи на занятті.

Основна частина практикуму планується, організовується та проводиться відповідно до теми заняття.

Варіативність та поліморфізм навчально-виховного процесу – основа зацікавленості вихованців

Враховуючи особливості профільного напрямку роботи та специфіку географічного розташування закладу (північний берег Азовського моря) перевага надається наступним формам організації навчально-виховного процесу:

1. *Літні морські походи.* Вихід в море до місця призначення на шлюпках, змагання з греблі на «ЯЛ-6», вітрильні перегони.
2. *Морські екскурсії на судах.* Вихід у бердянську затоку на риболовецьких судах.
3. *Тренувальні літні табори.* Наметовий табір, «школа виживання».
4. *Морські багатоденні походи.* Літня практика під час багатомільного переходу на кільових яхтах.
5. *Польові виходи.* Марш кидки, практичні заняття з орієнтування на місцевості, польові військові навчання.
6. *Показові тренування.* Під час відкритих масових заходів виступи з рукопашного бою та володіння зброєю.
7. *Заняття загальнофізичної підготовки.* Комплекс занять та змагань з плавання, стрільби, бігу, силовим видам спорту, футболу, волейболу.

8. *Демонстраційний показ сучасного оснащення прикордонних підрозділів.* Ознайомлення гуртківців з технічними засобами прикордонників: засоби пересування морські та наземні, зброї, засобами зв'язку.

9. *Тактичні заняття на береговій смузі* (візуальний контроль, патрулювання, моделювання затримання порушника кордонів,чергування та висадка патруля з моря).

Головним аспектом системи військово-патріотичного виховання є інноваційна форма *«Школа командного складу».* Важливість цього компоненту обумовлюється необхідністю практичного досвіду особистої та групової організації, наявності сформованої громадянської та соціальної позиції вихованця, розвинутих комунікативних навичок, вміння колективно співпрацювати задля досягнення спільної мети. Основною метою цієї форми є моделювання в адаптованому вигляді взаємовідносин, ситуацій прийняття рішення, дисциплінарних вимог характерних для реальності військової служби.

Гуртківці приходять до клубу для несення служби (варти), розміщення особового складу у номерах. Збір старшин регулює розпорядок дня, затверджує графік вартування. Перелік змагань регламентується радою гуртка. Старшини чергують по підрозділу, днювальними стають сержанти та молодші сержанти. Теоретичний курс читають інспектори прикордонної служби. Розміщення особового складу контролюють старшини гуртка. За розпорядком дня у розташуванні підрозділу слідкують чергові. Підведення підсумків здійснюють самі гуртківці за участі інспекторів прикордонної служби та керівника гуртка.

Використання вищезазначених форм дозволяє не лише сприяти формуванню здорового способу життя підростаючого покоління, але й здійснювати низку практичних заходів, спрямованих на загартовування вихованців; додатковий розвиток їхньої дихальної, кісткової та м'язової систем організму; профілактику гіподинамії. В той же час, в ході різноманітних видів діяльності здійснюється профілактика формування негативних рис характеру (розпещеності, нерішучості, закомплексованості тощо) за рахунок виховання вольових якостей, впевненості у собі, почуття згуртованості та дружби та ін..

Список використаних джерел:

1. Концепція національно-патріотичного виховання молоді (Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, МОНУ, Мінкультури і туризму, Міноборони України від 27.10.2009 р. № 3754/981/538/49)
2. Програма патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України (Наказ МОН, Міноборони, МВС України від 21.10.2013 р. № 1453/716/997)
3. Наказ Адміністрації Держприкордонслужби України від 21.10.2003 Р. року № 200
4. Настанова з фізичної підготовки в Прикордонних військах України.
5. Навчально-методичний посібник "Рукопашний бій". НАДПС.2004р. (інв. № 682).
6. Методична розробка "Організація та проведення навчальних занять по рукопашному бою".

Дутчак А.О., завідувач відділу Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, м.Івано-Франківськ, Україна
Нижник О.О., завідувач лабораторії Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників м.Івано-Франківськ, Україна
Шевчук О.В., директор методичного центру відділу освіти Рожнятівської райдержадміністрації Івано-Франківської області, Україна

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ПРОФКОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖЕВУ ВЗАЄМОДІЮ

Сучасний етап модернізації українського освітнього простору характеризується його системним реформуванням, підтримкою інноваційного розвитку, переходом до багатогранності не тільки як до перспективної тенденції, а і нової якості освіти.

Упровадження в освітній процес сучасних технологій вимагає оновлення і діяльності керівників закладів освіти, зокрема, використання інноваційних освітніх технологій в процесі управління ЗНЗ. Такі зміни потребують неперервної освіти керівників, необхідність якої також зумовлено нестабільністю ринкового середовища. Це, у свою чергу, вимагає принципового усвідомлення керівником школи необхідності неперервного підвищення кваліфікації, оволодіння теоретичними знаннями з різних галузей науки, освоєння нових форм, методів і технологій управлінської діяльності з урахуванням типу, специфіки та завдань загальноосвітнього навчального закладу.

Як правило, на сьогодні керівники ЗНЗ не мають спеціальної менеджерської освіти. Далеко не всі директори (заступники директорів) навіть вчасно проходять школу резерву керівників. Тому управління загальноосвітнім навчальним закладом часто здійснюється на рівні власної інтуїції, власного педагогічного (життєвого) досвіду керівника чи просто сліпого виконання вказівок «зверху». Зрозуміло, що такі керівники не можуть повною мірою реалізувати завдання сучасної освіти. А, отже, відчувають потребу в здобутті необхідних знань, розвитку управлінської компетентності.

Якщо в освіті відбуваються прогресивні зміни, що ґрунтуються на основі гуманізму та демократизму, і процес цей має об'єктивні засади, то слушним буде здійснення саме *науково-методичного*

супроводу, що запобігає безпідставному втручанню в педагогічний процес, застосуванню командно-адміністративних методів, формальному впровадженню необдуманих заходів [1]

Науково-методичний супровід – це нова технологія післядипломної педагогічної освіти, це певна послідовність дій, які мають забезпечити конкретний результат [2]; технологія процесу безперервної професійної *взаємодії суб'єктів* педагогічної діяльності з метою розробки, обґрунтування, практичного впровадження, апробації інноваційних підходів до вирішення актуальних проблем освіти [7]; професійно-педагогічна *взаємодія суб'єктів* освітньої діяльності, необхідними умовами якої є добровільність і партнерство, визначальними ознаками – особистісний і професійний розвиток керівників і учасників навчально-виховного процесу, а результатом – якісно новий рівень освіти [4].

Одним із напрямів модернізації системи середньої освіти, як базової, є організація науково-методичного супроводу розвитку профкомпетентності педагогів (керівників ЗНЗ) на рівні методичної служби. Саме її роль, на наш погляд, незаперечна в безперервному розвитку особистості керівниа.

Методична служба є однією з тих освітніх структур, яка повинна забезпечувати формування і розвиток сучасного педагога, а отже і керівника ЗНЗ. Вона сприяє збагаченню педагогічних працівників творчими знахідками, допомагає навчатися майстерності в більш досвідчених колег; спонукає до роботи над підвищенням свого фахового рівня, розвитку професійної компетентності. Нині, відповідно до потреб неперервної системи освіти, для розширення можливостей підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, зокрема керівників ЗНЗ на часі є організація науково-методичного супроводу розвитку профкомпетентності керівників ЗНЗ через мережеву взаємодію, що дозволить сформувати чітку систему неперервного підвищення рівня профкомпетентності керівників ЗНЗ, вибір ними оптимальних та доцільних форм роботи, спілкування у зручний для працівників час, освоєння нових форм і методів управлінської діяльності з урахуванням типу, специфіки та завдань загальноосвітнього навчального закладу тощо.

У працях вітчизняних вчених В. Бондаря, Л. Ващенко, Л. Даниленко, Г. Єльникової, С. Крисюка, В. Маслова, О.Мариновської, В. Мельник, В. Олійника, Н. Протасової, В. Пуцова, Р. Зуб'яка, Т. Сорочан, Є. Хрикова досліджуються питання післядипломної педагогічної освіти, зокрема, створення умов для підвищення рівня управлінської компетентності, розвитку професійного потенціалу керівників закладів освіти.

Питання організації і змісту науково-методичної роботи на рівні районного методичного кабінету досліджували А. Єрмола, О. Василенко, Г. Штомель, Г. Данилова, І. Маслікова, А. Чернишов, В. Юрисова, Н. Пуцов та інші. Методологію безперервності в системі післядипломної освіти обґрунтовано українськими науковцями В. Кременем, О. Савченко, І. Зязюном, В. Семиченко, В. Олійником, Н. Бібік, Н. Протасовою, М. Романенком.

Проте сьогодні недостатньо досліджено питання, у якому системно розкривалося б специфіка організації науково-методичної роботи районними (міськими) методичними службами з керівниками ЗНЗ, пропонувався б алгоритм визначення оптимальних форм і методів такої діяльності, була б сформована чітка модель ефективної науково-методичної роботи з даною категорією педагогічних працівників.

Говорячи про підготовку керівників до управлінської діяльності, науковці більше уваги приділяють власне курсовому навчанню керівників у системі післядипломної педагогічної освіти, тим самим менше інформації про таке навчання у міжкурсовий період. Мова йде, з одного боку, про формування і розвиток компетентностей керівників загальноосвітніх навчальних закладів у сфері освітнього менеджменту, з іншого, про інструментарій управління навчальним закладом.

Враховуючи вищенаведене, можна визначити ряд суперечностей, які є актуальними для розвитку управлінської компетентності керівників ЗНЗ. **Це суперечності між:**

- наявним рівнем організації науково-методичної роботи з керівниками ЗНЗ на рівні методичних служб та вимогами, що ставляться суспільством і державою до сучасного керівника;
- необхідністю оптимізації науково-методичної роботи з керівними кадрами у міжкурсовий період та недостатністю матеріалів щодо інноваційної моделі організації даної діяльності;
- між організаційно-педагогічною зайнятістю керівників, обмеженими можливостями відриву від основного місця роботи та необхідністю здобуття професійних (управлінських, менеджерських) знань.

Тому на часі постала необхідність конструктивного вдосконалення системи підвищення кваліфікації керівників ЗНЗ як управлінців-професіоналів власне у міжкурсовий період. Таким чином, розв'язання проблеми організації науково-методичного супроводу розвитку профкомпетентності керівників ЗНЗ на рівні методичних служб.

Мета моделі мережевої взаємодії – удосконалення структури підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів на рівні районної (міської) методичної служби шляхом розроблення мережевої моделі організації науково-методичної роботи з керівниками ЗНЗ.

Очікувані результати:

- створення сприятливого інформаційного середовища для різнобічного розвитку керівників ЗНЗ;
- створення умов для професійного самовизначення та самореалізації керівників ЗНЗ
- формування готовності керівників ЗНЗ до роботи в інноваційному середовищі.

Мережева технологія - це дистанційна освітня технологія, заснована на використанні глобальних і локальних комп'ютерних мереж для забезпечення доступу до інформаційних освітніх ресурсів і для

формування сукупності методичних, організаційних, технічних і програмних засобів реалізації і управління навчальним процесом незалежно від місця знаходження його суб'єктів.

Шляхом мереженої взаємодії на базі опорних навчальних закладів, РМЦ відбувається взаємодоповнення ресурсів навчальних закладів освітніми ресурсами, доступними через Інтернет, ширшим використанням віртуальних освітніх ресурсів (електронної бібліотеки, банку тестів і контрольних завдань тощо), on-line (синхронно), і проведенням, разом з очними, синхронних віртуальних занять: семінарів, конференцій – як у форматі відеоконференцій тощо, так і у форматі "чат" [3].

Освітня мережа визначається як середовище, у якому освітня структура або педагог (керівник ЗНЗ) можуть взаємодіяти з будь-якою іншою освітньою структурою чи педагогічним працівником. Мережу методичної роботи розглядаємо як форму соціальної взаємодії освітніх установ з методичним центром, із творчими асоціаціями педагогів та керівників шкіл, соціальними партнерами (ВНЗ, бібліотеками тощо).

Діагностика і моніторинг мають бути основою методичної роботи.

У мережевій моделі науково-методичного супроводу розвитку управлінських компетентностей керівників ЗНЗ вибудовується така взаємодія, при якій враховується інформаційно-комунікаційне середовище, створення певної інфраструктури, організація форм спільної діяльності. Кожен елемент такої взаємодії є самостійним і знаходиться в постійному розвитку.

Процес утворення та функціонування мережевої взаємодії (РМЦ - керівник ЗНЗ) включає 4 етапи: інформаційно-аналітичний, цільовий, технологічний, контрольно-корекційний. Організацію діяльності кожного етапу відображають рисунки 2-4.

Практична реалізація моделі

Інформаційно-аналітичний етап включає діагностування рівня профмайстерності керівників ЗНЗ, яке здійснюється шляхом використанні діагностичних опитувальників, діагностування в он-лайн режимі тощо.

Аналіз ресурсного забезпечення проводиться через вивчення кадрового складу, матеріально-технічної бази, рівня комп'ютерної грамотності тощо.

Збір інформації проводиться шляхом: спостереження; самооцінки діяльності; експертизи освітніх програм та проектів; контролю досягнень; аналізу документів; відвідування уроків; рейтингу за результатами діяльності.

Вивчення документації проводиться під час тематичних виїздів, експертиз навчальних закладів, підготовці матеріалів на тематичні наради тощо.

Участь навчального закладу в конкурсах профмайстерності та результативність даної участі визначається при виведенні рейтингу ЗНЗ.

Для узагальнення інформації з метою надання індивідуальної методичної допомоги працівниками методичної служби ведеться Журнал науково-методичного супроводу (Табл. 1)

Таблиця 1

Журнал науково-методичного супроводу діяльності керівників ЗНЗ

Прізвище, ім'я, по батькові керівника ЗНЗ	Проблеми в роботі	Форми науково-методичного супроводу	Результативність

Для вибору пріоритетних напрямів роботи, методичних форм будуються порівняльні діаграми, проводиться відсоткове узагальнення.

Контроль і керівництво за організацією науково-методичного супроводу розвитку управлінської компетентності керівників ЗНЗ здійснює Мережева методична рада, яка працює відповідно до розробленого Положення. До ради входять директор районного методичного центру, яка відповідає за розвиток управлінської компетентності керівників ЗНЗ, керівник опорної школи з управлінської діяльності, керівник творчої групи керівників ЗНЗ, мережевий методист.

Методична рада працює над аспектами, які передбачають: виявлення рівня профкомпетентності керівників ЗНЗ, вивчення їх запитів та потреб; узагальнення отриманих результатів; визначення основних пріоритетів та напрямів діяльності; діагностику результативності діяльності методичних форм.

Віртуальна методична робота з керівниками ЗНЗ здійснюється через сайт методичного центру (http://rmkrozh.if.ua/), на якому є такі ресурси:

- управлінська бібліотека, у якій зібрані основні нормативно-правові документи з питань організації освіти, виставляються нові освітні документи, презентуються посібники та статті з питань організації управління навчальним закладом, освітнього менеджменту;
- віртуальне методичне об'єднання, на сторінках якого розглядаються актуальні питання управління з яких потребує допомоги більшість керівників ЗНЗ (при плануванні діяльності враховуються запити і потреби);
- обмін управлінським досвідом здійснюються через спілкування на форумі, а також у віртуальній спільноті «Керівники ЗНЗ Рожнятівщини»;
- питання для індивідуальних та групових консультацій висвітлюються у віртуальному консультпункті.

Ми надаємо великого значення і роботі опорної школи з управлінської діяльності.

Опорна школа з управлінської діяльності – це школа, на колектив якої покладено завдання здійснення систематичної роботи з ознайомлення керівників ЗНЗ з інноваційним досвідом управління, яке допоможе підвищенню якості освіти в районі. Обмін досвідом здійснюється через проведення тематичних семінарів, майстер-класів, вебінарів, тематичних виставок.

Мережевий методист − консультант, наставник, організатор самостійної діяльності керівників ЗНЗ, також аналітик-експерт, модератор. Він здійснює оптимізацію навчального методичного середовища, що забезпечує необхідні умови саморозвитку управлінської компетентності керівників ЗНЗ у доступному їм режимі, тобто поєднуючи різні освітні технології.

Функції мережевого методиста: контроль за створенням нових інформаційних ресурсів; ведення мережевих комунікацій з керівниками ЗНЗ (віртуальне методичне об'єднання, групове та індивідуальне консультування тощо); координація самоосвітньої діяльності керівників ЗНЗ.

Формування навичок самоосвіти здійснюється через заповнення методичних карток.

Методична картка – це інформаційний банк даних кожного керівника ЗНЗ про свій методичний рівень і перспективах управлінського зростання.

Форми методичної взаємодії з керівниками шкіл: методичне об'єднання, творча група, динамічна група, школа педагогічної майстерності, методична виставка, панорама управлінських ідей, майстер-клас тощо.

Використання поданої вище моделі науково-методичного супроводу розвитку профкомпетентності керівників ЗНЗ забезпечує:

- оновлення форм і методів науково-методичної роботи;
- створення умов для розвитку творчого потенціалу особистості керівника ЗНЗ шляхом упровадження інноваційних управлінських технологій;
- розвиток в керівників загальноосвітніх навчальних закладів медіа-культури і забезпечення їх підготовки до ефективної взаємодії із сучасним інформаційним середовищем;
- створення віртуального інституту керівника ЗНЗ;
- створення компетентнісно-орієнтованого розвиваючого середовища і оволодіння методами і прийомами розвитку творчої пізнавальної активності керівників на основі моделі творчого саморозвитку.

Список використаних джерел:

1. Мармаза О. І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О. І. Мармаза. – Х.: Основа, 2004. –240 с.
2. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: секрети успішного управління / О. І. Мармаза. – Х.: Основа, 2005. – 176 с.
3. Мариновська О. Науково-методичний супровід упровадження педагогічних інновацій: сутність, специфіка, орієнтири реалізації // Рідна школа : наук.-пед. журнал. – 2012. – № 8−9. – С. 28–32.
4. Науково-організаційні основи експертизи освітньої інноваційної діяльності в регіоні : наук.-метод. посіб. / Даниленко Л. І., Паламарчук В. Ф., Зайченко О. І та ін. ; за ред. Л. І. Даниленко. – К. : Логос, 2006. – 196 с.
5. Сорочан Т. М. Нові категорії педагогіки: науково-методичний супровід / Т. М. Сорочан // Шлях освіти : наук.-метод. журн. − 2002. − № 3. – С. 15−19.
6. Сорочан Т. М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності : монографія / Тамара Михайлівна Сорочан. – Луганськ : Знання, 2005. – 384 с.
7. Старченко К. М. Науково-методична робота з учителями / К. М. Старченко, Г. М. Литвиненко // Директор школи. – 2007. – № 1. – С. 57−61.
8. Ґордон Драйден. Революція у навчанні / Ґордон Драйден, Джаннетт Вос [перекл. з англ. М. Олійника]. – Львів : Літопис, 2005. – 542 с.

Дьоміна Н.І., вихователь дошкільного навчального закладу №2 «Гномик» Хмельницької області, Україна

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ, ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ СВІТОРОЗУМІННЯ НА ІДЕЯХ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

Мала Батьківщина. У кожної людини вона своя, але всім є тією дороговказною зіркою, яка впродовж усього життя визначає багато що, якщо не сказати – все. Край, де народився і виріс, де пролягають стежки дитинства, – саме це необхідно кожній людині.

Однією з форм вивчення рідного краю є краєзнавча робота. Краєзнавство – це своєрідна «батьківська скринька». Це – сукупність спадку, залишеного нам предками. Це – жива легенда і бабусині розповіді, звичаї рідного краю і багатства надр, полів, лісів, трудові досягнення та ратні звершення батьків і дідів. Це – досвід господарського освоєння краю і його вікова культура. Це – саме той спадок, який повинні ми не тільки використовувати за призначенням у житті, а й берегти, як зіницю ока, розвиваючи і поширюючи його серед нащадків. Краєзнавство – це, перш за все, золотий запас нашої духовності. Це – скарб на століття, запорука нашого суверенітету в очах інших народів.

Актуальність патріотичного виховання дошкільнят полягає в тому, що останнім часом прищеплення почуття патріотизму набуває все більшого суспільного значення і стає завданням державної ваги. Державна програма «Патріотичне виховання громадян на 2011-2015рр..» Визначила основні шляхи патріотичного виховання, цілі і завдання, які спрямовані на «підтримку громадської і економічної стабільності, зміцнення єдності і дружби народів».

Всім відомий факт: формування особистості людини відбувається у дошкільному віці. Цей факт стосується і своєчасного формування у дошкільнят почуття патріотизму: любові і прихильності, відданості та відповідальності, бажання трудитися на благо рідного краю, берегти і примножувати його багатство. Оскільки патріотизм виховувати потрібно з раннього дитинства, в дошкільному закладі ознайомлення з навколишнім світом здійснюється через традиції свого соціокультурного середовища – історико-культурні, національні, географічні, кліматичні особливості регіону.

Сьогодні існує розуміння того, що виховати свідомого громадянина й патріота означає сформувати в дитини комплекс певних знань і умінь, особистісних якостей і рис характеру. Зокрема, йдеться про: повагу до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього як його представника, спадкоємця і наступника; працьовитість; високу художньо-естетичну культуру тощо; патріотичну самосвідомість та громадянську відповідальність, готовність працювати для розквіту Батьківщини, захищати її; поважати закони Української держави; досконале знання державної мови.

Звичайно, тут слід відзначити, що у повному обсязі ці якості ще не можуть бути сформованими у дитини дошкільного віку. Проте, створити фундамент, на основі якого можна буде вже зводити «будівлю» майбутнього громадянина-патріота не лише можливо, а й потрібно, особливо якщо врахувати всі переваги, що закладає дошкільний вік для результативного виховного процесу.

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), які вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання.

Відчуття Батьківщини починається з захоплення тим, що бачить перед собою малюк, чому він дивується і що викликає відгук у його душі ... І хоча багато враження ще не усвідомлені їм глибоко, але, пропущені через дитяче сприйняття, вони відіграють величезну роль у становленні особистості патріота.

К.Д. Ушинський, В.Г. Бєлінський, Н.А. Добролюбов та інші вважали, що виховання в дитини громадянина своєї Батьківщини невіддільне від виховання в ньому гуманних почуттів – доброти, справедливості, уважного ставлення до сім'ї, до найближчих людей – матері, батька, бабусі, дідуся. Відчуття Батьківщини починається з захоплення тим, що бачить перед собою дитина, чому вона дивується і що викликає відгук у її душі... І хоча багато вражень ще не усвідомлені нею глибоко, але пропущені через дитяче серце, відіграють величезну роль у становленні особистості патріота.

М. Монтессорі зазначала, що «місцеві» риси поведінки людини є таємниче відображення того, що закарбувалося в роки дитинства. Вона вважала, що в словах «Я люблю свій край» немає нічого поверхневого або штучного, навпаки, вони відображають досить істотні людські якості.

На думку Н. Міщенка, вже «...з перших днів свого життя діти вбирають той національний соціальний дух, який формує в них типові особистісні риси і якості, властиві своєму, а не іншому народові». Очевидно, лише таким шляхом можливе долучення наступних поколінь українців до культурних традицій народу.

Пропоную вихователям своє бачення ознайомлення малюків з рідним краєм; містом; оселею; домівкою; стежиною, яка веде до ставу, озера; квіткою, яка щодня зустрічає дитину на цій стежині,тобто з найближчим рідним довкіллям.Спираючись на власний досвід та літературну спадщину творчих людей Кам'янця – Подільського виникла ідея створити методичний посібник «Формування духовно-моральних якостей, патріотичної свідомості дошкільників у процесі світорозуміння на ідеях краєзнавчої роботи».

Посібник побудований за регіональним принципом ознайомлення дітей з рідним краєм, який перегукується із загально-дидактичним принципом – від близького до далекого, від знайомого до незнайомого, і розкриває зміст освітньої діяльності з ознайомлення дітей дошкільного віку з рідним містом.

Увазі вихователя пропонуються тематичні блоки, які можуть інтегруватися з будь-яким етапом пізнання рідного міста; тематика та шляхи реалізації завдань для дітей усіх вікових груп; орієнтовні плани проведення екскурсій та цільових прогулянок по місту, протягом навчального року та в літній період; план заходів роботи з батьківською громадою та блок інформаційно-хрестоматійних матеріалів,що містить добірку літературно-художніх творів місцевих авторів.

Зміст методичного посібника реалізується на заняттях з усіх розділів основної програми розвитку, навчання та виховання дітей у дошкільному закладі. Тематика занять, що пропонується для відповідної вікової групи, є орієнтовною і рухомою. Вихователь має право доповнювати її та варіювати теми в межах вікових груп залежно від рівня розумового та мовленнєвого розвитку дітей.

У процесі виконання завдань з ознайомлення з рідним містом звертаємо особливу увагуна словникову роботуз дошкільниками. Дітям слід пояснити кожне слово, його походження, вимову, наголос.

Тому раджу вихователям, добираючи матеріал, обов'язково складати тлумачні тематичні словники, звіривши їх із відповідними літературними словниками.

При ознайомленні дітей з рідним містом слід пам'ятати:

- ознайомлення повинно природно входити в цілісний розвивально-пізнавальний процес, який будується на основі форм активності дошкільника: фізичної, соціально-моральної, емоційно-ціннісної, пізнавальної, мовленнєвої, художньо-естетичної та креативної;
- введення краєзнавчого матеріалу здійснювати з врахуванням принципу поступового переходу від більш близького дитині, до менш близького — культурно-історичних фактів;
- формування особистого відношення до фактів, подій в житті міста, активне залучення дітей до соціальної дійсності, підвищення особистісної значимості для них того, що відбувається навколо;
- налагодження діалогу з культурною спадщиною минулого і сучасного;
- самостійний вибір тієї чи іншої діяльності, у якій діти хотіли б відобразити свої почуття, уявлення про побачене і почуте (творча гра, складання розповідей, загадок, виготовлення іграшок, створення мультимедійних посібників, складання колажу, проведення екскурсій, діяльність щодо благоустрою міста, охорона природи);
- залучення дітей до участі в міських святах, знайомство з жителями міста — носіями соціокультурних традицій;
- свідомий вибір методів ознайомлення дітей з рідним містом; створення розвивального середовища в групі, яке б сприяло розвитку особистості дитини на основі народної культури;
- організація роботи з батьками під девізом «Знання і любов до міста – дітям».

Ознайомлюючи дошкільників з рідним містом слід враховувати принципи:

- гуманізації виховного процесу;
- системності;
- комплексності, інтегрованості;
- наступності та неперервності.

Практика показує, що найважче в роботі щодо ознайомлення дітей з рідним містом дається складання розповідей. **Тому завжди пам'ятаємо, що необхідно:**

- супроводжувати розповідь наочними посібниками та ІКТ: фото, репродукціями, схемами, малюнками, фільми;
- звертатись до дітей з питаннями в ході розповіді, щоб активізувати їх увагу, викликати бажання про щось дізнатись самостійно;
- не називати дат: вони ускладнюють сприйняття матеріалу;
- використовувати доступну дітям лексику.

Інтегровану діяльність слід проводити 1-2 рази в місяць. Кожний момент ознайомлення з рідним містом використовувати для виховання поваги до людини-трудівника, захисника міста, почесного громадянина. Мету, яку ставимо перед дітьми щодо залучення їх до життя міста, його історії, культури, природи, найбільш ефективно вирішується під час інтегрованої діяльності.

Починаючи з четвертого року життя, кругозір дитини розширюється та розвиваються пізнавальні інтереси.Оскільки навколишнє середовище є основним джерелом інформації у цьому віці, то раціональне використання режимних і цільових прогулянок дає належну інформацію, збільшує, уточнює і впорядковує уявлення дітей про об'єкти рідного міста, насамперед мікрорайону, де знаходиться садок та рідна домівка. Гуляючи рідною вулицею, слід звернути увагу на те, чому вулиця так називається, які магазини, навчальні заклади та інші об'єкти на ній знаходяться. У розповідях доцільно використовувати яскраві порівняння і конкретні приклади, образність мовлення та художнє слово.

Для розширення дитячих уявлень про місто слід добирати прості за змістом та доступні за формою твори, бажано місцевих авторів. Діти вивчають напам'ять вірші, переймаються інтонацією і виразністю текстів. Дозвілля може включати розігрування забавлянок, зміст яких має краєзнавчо-природничий характер.

На п'ятому році життя обсяг інтересів у дітей значно зростає. Перелік тем для роботи з дітьми включає знання про назву рідного міста, свого краю, свою родину, Батьківщину в цілому.

Формування уявлень про рідний край покладається на вміння вихователя організовувати спостереження, спираючись на попередньо набуті знання. Вибір змісту спостереження визначається загальною тематикою пізнання рідного краю на певний період часу.

У середній групі дітям доступні уявлення про зміст та обов'язки професій їхніх батьків, знайомих, рідних. При ознайомленні доцільно використовувати фольклор і авторські твори, в яких є змістовний матеріал для ознайомлення дітей з краєзнавством.

Краєзнавчу роботу у середній групі найкраще проводити за допомогою інтегрованого виду діяльності, де, крім опорного краєзнавчого матеріалу, вихователь планує ще декілька видів завдань, які можуть передбачити знання дітьми народної творчості, літературних творів, народних промислів, календарно-обрядових свят.

Ознайомлення з містом дітей 6-го року життя набуває особливого змісту і варіантності. Краєзнавчі уявлення наповнюються не лише природничим аспектом, а й історичним та географічним, що має надзвичайно важливе значення як для розумового, так і для морального виховання.

Знайомство дітей з рідним містом слід розширювати збільшуючи не лише обсяг інформації, а й її тематичну спрямованість. Ознайомлення слід починати з пояснення назви (етимології слова) і тих символічних знаків, які історично в ній закладені. Так, обов'язковими атрибутами міста як населеного пункту в традиціях минулого були герб і прапор. Кожен з них мав своє глибоко символічне і традиційне значення. Дітей слід ознайомити з гербом міста. Ознайомлюючи з вулицями і майданами населеного пункту, вихователь поглиблює уявлення дітей про людей, чиїми іменами вони названі. Обов'язковими атрибутами вулиць і майданів є пам'ятники, меморіальні комплекси. Діти мають дізнатися про заслуги відомих людей у такому обсязі, щоб зрозуміти, чим вони видатні перед містом.

Найцікавішими задумами щодо пізнання дітьми краєзнавчої роботи засобами патріотичного виховання є створення мультимедійних навчально-ігрових посібників для дітей дошкільного віку. Основна мета яких – формування вміння мислити самостійно, творчо; зосереджувати, розподіляти та переключати увагу; запам’ятовувати та відтворювати; знаходити нестандартні рішення тощо.

Готуючись до роботи з дітьми над текстами авторських творів про місто та його об'єкти, вихователь має забезпечити не лише розуміння висловів, назв, імен, необхідно значну увагу приділити аналізу етимології слова на доступних прикладах.

Ефективність морально-патріотичного виховання досягається тоді, коли педагогічна діяльність характеризується цілісністю і включає відбір краєзнавчого змісту в відповідності з метою розвитку дитини, її віковим особливостям та інтересам; збагачення розвивального середовища матеріалами про рідне місто (дидактичні ігри, посібники, предмети мистецтва, продукти дитячої творчості та інше), узгодженість тематики занять по ознайомленню з рідним містом з тематикою інших занять, з іграми дітей. Створення умов для самостійної та спільної з дорослими роботи з краєзнавчим матеріалом, забезпечення соціально-емоційного благополуччя дитини, діагностика змін в її розвитку.

Жадан О.М., практичний психолог, учитель основ здоров’я
Шелудьківського ліцею ім. Героя Радянського Союзу Юхима Єгоровича Кравцова
Зміївської районної ради Харківської області, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПІСОЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСУ «ОСНОВИ ЗДОРОВ’Я» У 5 КЛАСІ

Розвиток системи освіти вимагає від педагогічної науки й практики вивчення і впровадження нових методів навчання і виховання дітей.

З допомогою нововведень забезпечується розвиток, удосконалення, поліпшення навчально-виховної роботи. У своїй педагогічній діяльності протягом останніх років досліджую ефективність використання елементів пісочної терапії на уроках основ здоров’я.

Ідея пісочної гри чудова, оскільки пісок (або альтернативні матеріали) є тим дивовижним природнім матеріалом, що здатний водночас передавати багато чого: відчуття розмаїття природи, можливостей свого тіла, сутності життя безліччю форм. Пісок є чудовим засобом для розвитку та саморозвитку школярів, а гра з ним позитивно впливає на їхній емоційний стан. Робота з піском – пісочна терапія – ефективний вид роботи, що передбачає індивідуальну, парну та групову форму організації навчальної діяльності. Введення в структуру уроку основ здоров’я в 5 класі елементів пісочної терапії не тільки розвиває творчий потенціал учнів, активізує просторову уяву, образно - логічне мислення, тренує дрібну моторику рук, але ненав’язливо, поволі налаштовує дітей на осягнення моральних істин, поняття про добро і зло, безпеку і небезпеку, сприяє побудові гармонійного образу світу.

Пісок часто діє на дітей, як магніт. Перш ніж учні усвідомлять, що роблять, їхні руки самі починають просіювати сипучий матеріал, будувати дороги, гірки тощо. За допомогою мініатюрних фігурок, іграшок, камінців з’являється цілий світ, розігруються вистави, історії, моделюються задані ситуації – діти повністю занурюються в гру. Подібні види роботи мають властивість поглинати негативну психічну енергію, тож взаємодія з піском очищує енергетику людини, стабілізує її емоційний стан. Таким чином, спостереження і досвід доводять: гра з піском позитивно позначається на емоційному самопочутті школярів і педагога, що робить її чудовим засобом для зміцнення та розвитку психічної, соціальної та духовної складових здоров’я.

Я вбачаю у пісочній терапії на уроках основ здоров’я можливість для вираження учнями глибоко особистого світу, для поєднання їх внутрішніх уявлень із зовнішньою щоденною дійсністю (що саме і є основним завданням навчальної дисципліни).

Перенесення частини традиційного уроку у пісочницю дає більший освітній і виховний ефект, ніж стандартні прийоми навчання.

Пісочна терапія вирішує наступні завдання:

- ✓ розвиток сприйняття, образного мислення, пам'яті, уваги, мови, навичок самоконтролю та саморегуляції, творчості, уяви і фантазії;

- ✓ формування у дитини уявлення про навколишній світ;
- ✓ розвиток загальної і тонкої моторики;
- ✓ формування життєвих навичок на основі поєднання наочного і практичного дидактичних методів тощо.

Діти часто не мають можливості ясно сформулювати або назвати те, що з ними відбувається, але вони можуть це виразити в символічній формі. Тому робота з піском дає змогу «почути» всіх учнів. Важливою перевагою даної педагогічної інновації є і те, що створення картин на піску, на відміну від малюнка, не вимагає яких-небудь умінь. Тут неможливо помилитися, зробити щось не так. Це важливо для всіх, хто невпевнений у собі, боїться, що у нього не вийде чи вийде недостатньо добре.

Робота з піском (альтернативним сипучим матеріалом) дає змогу учням 5 класу позбутися психологічних проблем в умовах адаптації до навчання при переході із початкової до середньої шкільної ланки за допомогою перенесення їх назовні, на ігрову площину, у світ фантазії і формування відчуття контролю над своїми внутрішніми почуттями і мотивами. Створюючи пісочні історії та моделюючи ситуації, зумовлені темою уроку основ здоров'я в 5 класі, школярі можуть виразити свої емоційні переживання, звільнятися від страхів, закріплювати життєві навички.

Завдання пісочної терапії узгоджуються із внутрішнім прагненням дитини до самоактуалізації. Мета таких завдань на уроці основ здоров'я - не змінювати дитину, не прищеплювати їй якісь спеціальні поведінкові навички, а дати їй можливість бути самою собою, самовиражатися, шукати шляхи виходу з автономних ситуацій тощо.

Ігри на піску - це просто, звично, доступно, природно і приємно! Учням 5 класу ще близька ігрова діяльність, фантазування, оперування предметами.

Саме тому ми можемо використовувати пісочну терапію з навчальною, розвивальною та виховною метою.

Існують класичні вимоги до обладнання та засобів пісочної терапії: ящик блакитного кольору з піском тощо. В умовах класної кімнати використовую альтернативне обладнання: кілька підносів із бортиками, наповнених манною крупою, дрібні іграшки та предмети (морські камінці, намистини, каштани, горіхи тощо). Такі засоби є досить мобільними, зручно переміщаються під час презентації проектів роботи в групах, гігієнічні (руки після роботи не забруднюються), до створених сюжетів можна легко вносити зміни при обговоренні. Набір фігурок має бути достатньо різноманітним, щоб передбачити вибір і запити учнів при створенні сюжетів *(фото)*.

Фото 1. Можливість кожної групи вибору потрібного інструментарію

Для зручного впровадження елементів пісочної терапії як педагогічної інновації в роботу на уроці велике значення має розташування меблів у класній кімнаті. Так, за кілька років апробації найзручнішим виявилося згрупування парт по 2 у великі столи для роботи у групах. Учні розміщуються навколо на стільцях або стоячи.

Спостерігаючи за роботою учнів над створенням пісочних історій, чітко можна побачити міжособистісні стосунки в класному колективі, рівень сформованості особистісної позиції кожного школяра, навички роботи в парі чи команді, толерантність тощо.

Використання елементів пісочної терапії на уроках основ здоров'я дає також можливість досліджувати емоційний стан учнів за певних життєвих ситуацій. Для позначення небезпеки учні часто обирають камінці з нерівними краями, предмети з металу або темних кольорів.

Подібні дослідження в ході використання вищеназваної педагогічної інновації створюють ідеї щодо побудови оздоровлювальних та релаксаційних вправ на наступних уроках. Та власне й використання пісочної терапії на уроках основ здоров'я є заспокійливим, пізнавальним видом роботи для учнів. Вони залюбки включаються в роботу, охоче створюють сюжети, моделюють ситуації, впевнено відстоюють позицію групи, аргументуючи її при цьому, роблять висновки, адекватно реагують на критику в разі необхідності.

Упровадження елементів пісочної терапії як авторської педагогічної інновації на уроках основ здоров'я у 5 класі передбачало наступний очікуваний результат:

- ✓ підвищення рівня якості викладання предмета;
- ✓ дотримання дидактичного принципу наступності (використання ігрової діяльності);
- ✓ сприяння адаптації учнів при переході з початкової освітньої ланки до середньої;
- ✓ розвиток пізнавального інтересу та пізнавальної активності при вивченні курсу «Основи здоров'я».

За 2 роки апробації та завдяки оснащенню засобами забезпечення використання пісочної терапії в умовах кабінету основ здоров'я очікуваного результату досягнуто. Начальна дисципліна, за дослідженнями рейтингу на рівні ліцею, входить у першу трійку предметів (за даними по 5-9 класах), мотивація до

використання набутих життєвих навичок та компетенцій перебуває на високому рівні. У активному словнику мовлення учнів 5 класу містяться базові терміни й поняття з предмету: безпека, ризик, складові здоров'я, здоровий спосіб життя, алгоритм дій, вихід із ситуації тощо.

Застосування елементів цієї технології пропоную педагогам у авторських розробках планів-конспектів уроків основ здоров'я у 5 класі (Жадан О. М. Основи здоров'я. 5 клас. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 96 с. – (Серія «Мій конспект»).

Методичний посібник для викладання предмету в 5-му класі складено відповідно до нової програми «Основи здоров'я» (автори Бойченко Т. Є., Воронцова Т. В., Гнатюк О. В., Гозак С. В., Москаленко О. Л., Савченко В. А.,).

Матеріал дібрано із дотриманням дидактичних принципів:

- урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- диференційованого підходу в навчанні;
- психолого-гігієнічних вимог;
- використання активних та інтерактивних технологій навчання;
- актуалізації життєвого досвіду учнів;
- інноваційного педагогічного підходу.

Конспекти уроків містять цікаві завдання для індивідуальної та групової роботи, проблемні ситуації, вправи для обдарованих дітей. До кожного заняття підібрано оздоровлювальні паузи: вправи для відпочинку, пальцеві ігри та гімнастика для очей. Мають місце тестові завдання, виконання яких сприятиме безперервній підготовці до ЗНО.

За даними конспектами можна будувати роботу в класі з різною наповнюваністю. Вони містять достатню кількість завдань, які вдало можна доповнити вправами з робочого зошита за наявності останнього.

Концептуальні засади змісту посібника:

- оволодіння знаннями як фактор формування здоров'язбережувальної компетентності учнів;
- громадянське виховання (спілкування з однолітками, зі старшими, молодшими, із природою);
- виховання на національних традиціях (прислів'я, загадки, образні порівняння тощо).

Особливості структури:

- тема уроку;
- визначення триєдиної мети уроку;
- обладнання;
- тип уроку (за В. О. Онищуком);
- структура заняття з поширеним мотиваційним етапом;
- відпочинок на уроці (оздоровчі вправи) згідно з програмовими замовленнями;
- наявність обов'язкового та додаткових (різнорівневих) домашніх завдань.

Пропонований методичний посібник допоможе побудувати роботу з учнями цікаво, змістовно. Використання елементів пісочної терапії можна використовувати на уроках основ здоров'я з будь-якої теми чи розділу. Кожен учитель визначить місце педагогічної інновації у своїй діяльності, враховуючи власні можливості, наявність необхідного обладнання, особливості класної кімнати чи учнівського колективу.

У процесі створення світу з використанням піску (манної крупи) і об'єктів у дитини може виникнути рішення, яке його несвідомий стан передає рукам.

К. Юнг писав: «Часто руки знають, як вирішити загадку, з якою інтелект боровся марно». Грати можна самого себе, а можна, надівши маску, зіграти іншу істоту. Податливість сипучого матеріалу пробуджує бажання створювати з нього мініатюрні картину світу. Дитина виступає в цій діяльності як творець буття (безпечного і ризикованого, здоров'язбережувального і навпаки): один життєвий сюжет змінює інший, все створюється «з нічого», за потреби змінюється, аналізується, осмислюється. А найголовніше – дитина на порозі підліткового «кризового» віку набуває безцінний досвід символічного розв'язання життєвих ситуацій. При цьому кінцевий результат завжди є правильним, позитивним, здоров'язбережувальним.

Психологами вже доведено, що діти, які активно грали в дитинстві на піску, частіше виростають упевненими і успішними дорослими. Діяльність із елементами пісочної терапії на уроках основ здоров'я розвиває самостійність, відповідальність за прийняте рішення, сприйняття критики чи похвали, проживання ситуації успіху тощо. Позитивно оцінюється кожний крок учня, спрямований на:

1) підвищення рівня знань про здоров'я і безпеку життєдіяльності, здоровий спосіб життя, уміння використовувати здобуті знання;

2) набуття навичок, що сприяють розвитку та взаємозв'язку усіх складових здоров'я (фізичній, соціальній, психічній та духовній);

3) позитивне ставлення до здорового способу життя.

Мистецтво гри та створення історій на піску– близьке учням у 5 класі, а курс «Основи здоров'я» – життєво необхідна навчальна дисципліна інваріантної (державної!) частини навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів.

У додатку наведено розробку уроку основ здоров'я в 5 класі з використанням вищеописаної педагогічної інновації.

Зацарінна О.М., учитель початкових класів Смілянського НВК«Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3 – колегіум» Смілянської міської ради Черкаської області, Україна

ІГРОВІ МАЙДАНЧИКИ – МЕТОДИЧНІ ПАЗЛИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Успішна реалізація завдань нового Державного стандарту початкової загальної освіти потребує від учителя перегляду звичних методів та технологій, постійного пошуку нових ефективних підходів до змісту й методів навчання молодших школярів.

Зокрема, це стосується вивчення природознавства – нової освітньої галузі у початковій школі, метою якої є «формування природознавчої компетентності молодшого школяра шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики».

У народі говорять «Готуй сани влітку, а воза взимку», зазначаючи важливість підготовки до чогось заздалегідь. У практиці роботи вчителів початкової ланки м. Сміли такий підхід є традиційним, оскільки ефективність навчального процесу в умовах нового Державного стандарту початкової загальної освіти багато в чому залежить від своєчасного забезпечення вчителя дидактичними та методичними матеріалами, що відповідають новим вимогам.

Методи і прийоми «цікавих природничих майданчиків» дозволяють оптимально поєднати теоретичні та практичні напрямки роботи з молодшими школярами щодо засвоєння знань про природу, викликати бажання у дітей жити у гармонії з навколишнім світом та відчути відповідальність за майбутнє нашого спільного дому – планети Земля.

Основним завданням педагога вважаю формування природознавчої компетентності молодших школярів, набуття ними діяльнісного досвіду у сфері відносин «людина – природа».

Для ефективного вирішення зазначеної проблеми мною була розроблена оригінальна модель реалізації діяльнісного підходу до вивчення природознавства у третьому класі – навчально-методичний матеріал умовно згрупований у «навчальні майданчики»: інформаційний, практичний, дослідницький, ігровий, творчий, фізкультурний.

Саме слово «майданчик» асоціюється з дитячим ігровим майданчиком, на якому створені сприятливі умови для різного виду діяльності дітей: пізнавальної, розумової, дослідницької, творчої, рухової тощо. Отже, ігровий майданчик у системі розвитку дитини займає надзвичайно важливе місце.

Вважаю організацію навчально-виховного процесу на уроках природознавства та позакласній діяльності у формі «ігрових майданчиків» гарною знахідкою, оскільки така модель:

- дозволяє скомпонувати матеріал за видами навчальної діяльності, що додає зручності учителю у користуванні посібником: можна до кожного уроку швидко підібрати різноманітні завдання, тобто скористатися посібником як «конструктором уроку»;
- дає можливість максимально урізноманітнити види навчальної діяльності молодших школярів, що забезпечує реалізацію навчальних, розвивальних та виховних цілей уроку природознавства;
- задовольняє психолого-педагогічні вимоги до сучасного уроку: використання широкої палітри пізнавальних, практичних, творчих, ігрових, дослідницьких, рухових завдань створює гарні можливості для індивідуального навчання з урахування психофізіологічних особливостей школярів; забезпечує на кожному уроці розвиток усіх типів інтелекту дитини, особливо: природничого, мовленнєвого, просторового, кінестетичного, міжособистісного, внутрішньо особистісного;
- пропонує багато цікавих методів та прийомів, які є важливими методичними пазлами в організації сучасного уроку природознавства;
- запрошення дітей до діяльності на різних цікавих «майданчиках» – це ще й гарна мотивація, оскільки стимулює школярів до активного навчання та застосування здобутих знань у практичній діяльності.

Засвоєння знань про Землю та формування персональної відповідальності за стан справ у довкіллі відбувається за темами: «Вода», «Повітря», «Гірські породи», «Сонце – джерело енергії на Землі», «Рослини, тварини і середовища їх існування», «Людина та її організм».

Перебуваючи на ***«Інформаційному майданчику»,*** учні мають можливість ознайомитися з різноманітними невеликими за обсягом науково-популярними, практико-аналітичними, проблемними, пізнавальними статтями з різних тем, які відповідають віковим особливостям дітей молодшого шкільного віку. Наприклад, «Земля – блакитна планета», «Вода – руйнівник чи рятівник?» «Як захистити побутову воду від забруднення» тощо. Стануть у нагоді і фольклорно-літературні матеріали: казки, прислів'я, легенди, притчі, художні твори про природу для дітей.

Постійні рубрики «Інформаційного майданчику»: «Це треба знати!», «Для допитливих», «Хвилинка-цікавинка», «Порадьте своїм рідним!», «Уявна екскурсія у природу», «Пам'ятки природо

охоронців» сприяють формуванню природничої культури, екологічного мислення, засвоєнню відповідних знань учнів початкових класів. Найраціональнішими на «Інформаційному майданчику» є естетичні, етичні, емоційні освітні методи.

На ***«Практичному майданчику»*** молодші школярі отримують завдання для спостережень за рослинами та тваринами у природі, роботи із зразками гербаріїв квіткових рослин; багато інтерактивних вправ («Незакінчене речення», «Так – ні», «Перевір себе», «Кольорові повітряні кульки», «Синоптик» та ін.); практичні завдання на складання схем, сенканів, заповнення таблиць; природничі та екологічні задачі тощо.

«Дослідницький майданчик» містить велику кількість питань (гіпотез) щодо пізнання природи, опис дослідів, матеріалів для узагальнення, дослідницьких завдань для міні-проектів, наприклад, «Пил у нашому класі» тощо. Прямі контакти з природними матеріалами дозволяють маленьким дослідникам зробити «наукові» відкриття.

«Творчий майданчик» спрямований на розвиток інтелектуальних здібностей, уяви, фантазії дітей. Серед творчих завдань складання власного продовження оповідання про природу з використанням методу «Стоп-текст», складання переконливого листа герою твору, інсценізація художніх творів та казок; вправи «Хвилинка-кольоринка», «Поетична природознавча хвилинка» тощо.

На ***«Ігровому майданчику»*** учні залучаються до різноманітних цікавих ігор природничого характеру: «Так чи ні», «Впізнай за описом», «Назви рослину», «Природничий пінг-понг», «Хто зайвий?», «Хто більше», «Розташуйка», «Їстівні-неїстівні», «Ходімо по гриби» та ін. матеріали для конкурсів та вікторин: «Знавці природи», «Найрозумніший», «Ерудит», «Знайко» тощо.

На ***«Фізкультурному майданчику»*** учні залучаються до виконання тематичних фізкультурних хвилинок, енергетичних та динамічних вправ, рухливих ігор, які забезпечують навчання у русі, насамперед, дітям з кінестетичним стилем навчання, сприяють формуванню здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів.

Ігрові майданчики є своєрідними методичними пазлами, стратегічними за своїм характером, які дають можливість залучати учнів до активної діяльності, сформувати природничу компетентність, уявлення про цілісну картину світу, відчути себе частинкою природи, її користувачем і захисником.

Вони створюють всі можливості для організації компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного навчання в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти.

Зінченко Н.О., директор Мліївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 Городищенської районної ради Черкаської області, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАРАД ПРИ ДИРЕКТОРОВІ

Сьогодні управлінська діяльність керівника є динамічною, постійно змінюється, оновлюється й перебудовується. Сучасна соціально-економічна ситуація ставить перед ним нові вимоги. Нарада при директорові, яка носить адміністративно розпорядчий і аналітично-контролюючий характер, стає більш актуальною, потребує інноваційних підходів до проведення, активності її учасників. Впровадження інноваційних підходів, безумовно, передбачає наступність і подальший розвиток усього позитивного й передового, що було в традиційних підходах.

На зміну традиційним у нашій школі прийшли нові форми проведення нарад при директорові, які об'єднали всіх її учасників спільною турботою про сьогодення і майбутнє шкільного життя, дозволили відстоювати свою позицію, створили умови для підвищення педагогічної майстерності, змусили шукати ефективні форми роботи, надихнули на творчу співпрацю всіх учасників навчально-виховного процесу. Такий підхід до справи дає можливість почувати себе Керівником, відчувати себе творцем,носієм інновацій…

У процесі діяльності навчального закладу керівнику постійно доводиться приймати важливі рішення, враховуючи потреби та інтереси всіх учасників та партнерів навчально-виховного процесу. Тому у нашій школі вироблені основні вимоги до проведення нарад при директорові.

Ми врахували:

- актуальність теми, її значущість;
- склад учасників наради, їх причетність до вирішення даного питання;
- вивчення та аналіз питання, яке буде розглядатись;
- підготовку учасників до обговорення питання;
- виступи учасників (можливо, з презентаційним матеріалом);
- чіткість проведення наради;
- дотримання регламенту;
- висновки і пропозиції, їх конструктивність;
- дотримання вимог етики спілкування;
- вибір місця та форми проведення наради при директорові.

Алгоритм ведення наради при директорові:

- починати засідання в призначений час;
- доповісти про кількість запрошених, присутніх та відсутніх, причини їх відсутності;
- нагадати, що тривалість наради при директорові не більше 1год;
- проінформувати про видання наказу по школі за підсумками попередньої наради (при необхідності);
- надати слово доповідачу, співдоповідачу, виступаючим;
- запропонувати виступаючим висувати конструктивні ідеї, корисні для всіх, реальні для виконання (співдоповідачі);
- стежити за реакцією членів наради при директорові, увагою, дисципліною, сприяти їх участі в роботі засідання;
- прислухатись до думки інших; критикувати потрібно конструктивно;
- сформулювати розпорядження, пропозиції, рекомендації конкретним виконавцям;
- зачитати їх після внесення доповнень, змін, уточнень;
- оголосити закінчення роботи наради при директорові.

Складаючи план проведення нарад при директору на навчальний рік, керівник повинен пам'ятати, що кожна нарада має бути чітко спланованою, продуманою та нести інформацію, потрібну і цікаву для всіх її учасників. Періодичність проведення такої наради визначає директор навчального закладу (у нас їх інколи виходить декілька на місяць). Це залежить від актуальності та терміну розв'язання питань.

Оскільки наш навчальний заклад є освітнім і культурним центром навчально-виховної роботи в селі, то під час підготовки і проведення нарад при директорові активну участь крім педагогів, працівників школи, учнів, беруть партнери навчально-виховного процесу. Як директор школи пам'ятаю, що там, де є узгоджені дії, партнерство, завжди будуть вирішені поставлені завдання. Кожен учасник наради усвідомлює те, що разом робиться спільна справа: твориться школа майбутнього.

Ось чому, як керівник школи, я наперед продумую, яку саме роль візьме на себе кожен учасник наради: виступить доповідачем чи співдоповідачем, запропонує свої варіанти вирішення поставлених завдань, можливо запропонує перегляд свого досвіду роботи чи ознайомить з ним колег під час засідання, візьме участь у підготовці звіту, проінформує про роботу шкільної їдальні, стану перевірки навчального предмету, участі у конкурсах та фестивалях, про співпрацю між навчальними закладами різних рівнів акредитації та ряд інших тощо. Не слід запрошувати на нараду при директорові працівників, які до розгляду даного питання не мають ніякого відношення. Це заважатиме оперативності проведення наради та прийняття рішень.

На нараді при директорові у нас присутні лише ті працівники, які можуть вплинути на прийняття рішення чи брати участь у виконанні поставлених завдань. Це заступники директора, члени профспілкового комітету, голови методичних об'єднань, класні керівники, учителі-предметники, члени науково-методичної ради навчального закладу, голови піклувальної ради, ради школи, батьківського комітету, учнівського самоврядування, партнери навчально-виховного процесу, керівники базових господарств.

Протягом останніх років, дбаючи про підвищення ефективності проведення нарад при директорові, я впровадила використання нетрадиційних форм їх проведення (нарада при директору «Час пік», «Круглий стіл», «Проблемно-ділова гра», «Презентація», «Регламентована дискусія», «Психолого-педагогічний ринг», «Брейк-кава» та інші). Вони потребують більш ретельної підготовки, наявності позитивного мікроклімату; чіткого дотримання ;можливості використання саме даної форми для певної конкретної теми засідання.

Проведення нестандартних нарад при директорові сприяє розвитку творчості учасників та партнерів освітнього процесу, ініціативі, винахідливості, самостійності.

Своє завдання я вбачаю в тому, щоб знайти найбільш раціональну форму проведення наради відповідно до специфіки теми та умов роботи навчального закладу.

Кожен директор повинен пам'ятати, що нарада при директорові — це рада, зібрання однодумців, розмова партнерів. Потрібно вислухати різні точки зору, всебічно висвітлити питання, означити та обговорити те, що турбує всіх, прийти до спільного рішення.

Відтак наради при директорові в нашому навчальному закладі стали дієвою школою педагогічної майстерності педагогів, працівників школи та партнерів навчально – виховного процесу у нашій школі.

Інтерактивні форми проведення нарад при директору

Нетрадиційні форми проведення нарад при директорові у Мліївській ЗОШ І-ІІІ ступенів № 1 досягають своєї мети. При їх проведенні у колективі панує доброзичлива обстановка, учасники з радістю беруть участь у засіданні, я, як керівник, розумію проблеми, які виносяться на розгляд, завжди допомагаю їх розв'язати, бачу у кожному учаснику наради однодумця. Під час засідання створюю оптимальні умови для плідної роботи і прийняття відповідних рішень.

Під час нетрадиційних нарад при директорові легше знайти виходи, здавалося б, із безвихідних ситуацій, дідо самої суті, до справжніх причин, прийняти іноді несподівані, часом ризиковані рішення, які ведуть до позитивного результату.

Найбільш вдало були проведені наради при директорові у різноманітних формах — «Брейк-кава», «Велике коло», «Дзиґа», «Дебати», «Мозковий штурм», «Дискусія», «Вільне письмо», «Розмова по колу», «Нарада-презентація» та інші.

Наведу приклади деяких із них:

Під час проведення наради при директорові з теми «Про заборону тютюнопаління та пропаганду здорового способу життя», яка пройшла у формі «Брейк-кава», учасники говорили, приймали рішення і смакували каву. Такі наради проходить у невимушеній обстановці.

Під час наради при директорові «Забезпечення збереження здоров'я дітей під час літнього відпочинку та оздоровлення» (Велике коло) група учасників розміщується у великому колі. Директор формулює проблему, виступає, після чого протягом 10 хвилин кожен індивідуально записує свої пропозиції для її розв'язання. Учасники по колу зачитують свої пропозиції,всі уважно вислуховують (не критикуючи) і голосують за кожним пунктом: включити чи не включити його в загальних рішеннях. Цю методику доцільно використовувати, якщо необхідно швидко визначити шляхи розв'язання певної проблеми.

Нарада при директорові з проблеми «Оцінка якості сформованості та розвитку читацьких навичок в учнів 5 класу» проходе в форматі ток-шоу. Під час її проведення залучаються до розмови присутні, які уже здобули вміння публічно виступати. **Проводиться нарада за планом:**

- оголошення теми;
- пропозиція висловити думку окремим учасникам, які готувалися із запропонованої теми;
- пропозиція слухачів поставити запитання до них.

Нарада при директорові «Результати проведення директорських контрольних робіт» (дискусія) передбачає колективне обговорення питання, обмін думками, ідеями. **При цьому всі повинні дотримуватись правил ведення дискусії:**

- сперечатися по суті;
- не допускати образливих реплік;
- не нав'язувати свою думку;
- поважати погляди опонентів;
- чітко формулювати свої думки;
- уміння усвідомити свою неправоту та дійти спільної думки.

Наради при директорові «Заходи щодо збереження життя і здоров'я дітей під час навчально-виховного процесу» за методом «Вільного письма» полягає в тому, що виступаючий протягом 5-7 хвилин викладає на папері свої думки з проблеми, щоб з'ясувати, усвідомити, обміркувати певні ідеї або інформацію. Увага кожного зосереджується на вільному потоці думок, в ході якого суттєво активізується процес мислення. Не менш важливим елементом, з психолого-педагогічної точки зору, є вміння учасників взяти на себе відповідальність за висловлювання особистого погляду, бути впевненими у сприйнятті аудиторією своїх думок.

Результати роботи за методом «Вільного письма» обговорюють (у парах) протягом певного часу. У ході обговорення доцільно кілька разів змінити склад пар з метою подальшого обміну інформацією та розширенням її змісту.

Об'єднавшись, всі складають спільний заключний проект, використовуючи напрацьовані тексти. Пара обирає спікера, який презентує результати її роботи.

Під час нарад при директору учасники працюють в парах, групах, що дає можливість, без перебільшення, перетворити їх на «мозковий центр», штаб передової думки, лабораторію майстерності.

Використання різних форм проведення наради при директорові дає змогу активізувати роботу присутніх на нараді та зацікавити їх.

Хід наради при директорові обов'язково фіксуємо у протоколах, які веде відповідальна особа.

Іценко В.В., викладач Таращанського агротехнічного коледжу, Київська область, Україна
Іценко В.О., учитель Таращанської районної гімназії "Ерудит" Київська область, Україна

ЕЛЕКТРОННИЙ ПРОГРАМНИЙ ПРОДУКТ «БІБЛІОТЕКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ»

Переглядаючи журнал "Шкільна бібліотека" ми звернули увагу, що на ринку програмних продуктів досить велика кількість програм для автоматизації роботи бібліотеки. Так, це серйозні багатофункціональні системи з використанням Інтернет-ресурсів і т.д. Але у всіх їх є досить велика вада – ціна. Більшість навчальний заклад України в найближчі роки придбати їх не зможе. Тому ми вирішили розробити відносно просту програму, яка б повністю задовольняла потреби бібліотеки навчального закладу і, що головне, просту в користуванні, яка не потребує висококваліфікованого користувача.

Програма призначена для ведення фондів бібліотеки навчального закладу, а також обліку видачі літератури користувачам.

Можливості програми:

1. Веде облік фонду літератури бібліотеки.
2. Реєструє бібліографічні описи книжок, періодичних видань (журналів і газет) з можливістю друку каталожних карток.
3. Автоматизує підготовку статистики та пошуку літератури, забезпечення навчального підручниками та посібниками.

4. Реєструє анкетні дані читачів бібліотеки, фіксує дані про отримання та повернення книг та періодики читачами.
5. Створює формуляр для кожного читача.
6. Виводить список читачів, строк повернення літератури у яких минув.
7. Визначає скільки книговидач зроблено бібліотекою за вказаний період.
8. Формує акти списання літератури і після списання вносить відповідні зміни в облік літератури, а якщо списана вся кількість книжок, то вилучає дані з обліку.
9. Є можливість створити річний план роботи бібліотеки і гнучко контролювати процес виконання плану.
10. Швидкий пошук як читачів так і літератури.
11. Реєструє видачу і повернення навчальної літератури по класах.
12. Обліковує прийняті від читачів книги на заміну втрачених.
13. З програми можна зв'язатись з довільним сайтом бібліотек світу.
14. Всі дані виводяться на паперові носії інформації.
15. Натиснувши на клавішу **F1**, матимете контекстну довідку.

Програма "**Бібліотека**" може бути приєднана і працювати в АПС "**Дидакт**", можливий варіант мережної версії з розмежуванням прав доступу користувачів. БД **"Бібліотека**" може бути адаптована для професійних училищ, коледжів, ВУЗів.

Програма **"Бібліотека**" стала переможцем ІІІ Республіканського конкурсу "Вчитель-новатор" організованого Міністерством освіти і науки України, журналом "Комп'ютер в школі та сім'ї" та представництвом фірми "Microsoft в Україні".

При запуску програми, відкривається "**Головне меню**", де можна вибрати потрібну операцію та зробити резервну копію.

Дані про учнів. Якщо БД "Бібліотека" не приєднана до АПС "Дидакт", то необхідно ввести дані про учнів. На головній кнопковій формі натискаємо кнопку "Ввід і корекція даних про учнів" відкриється форма для введення даних.

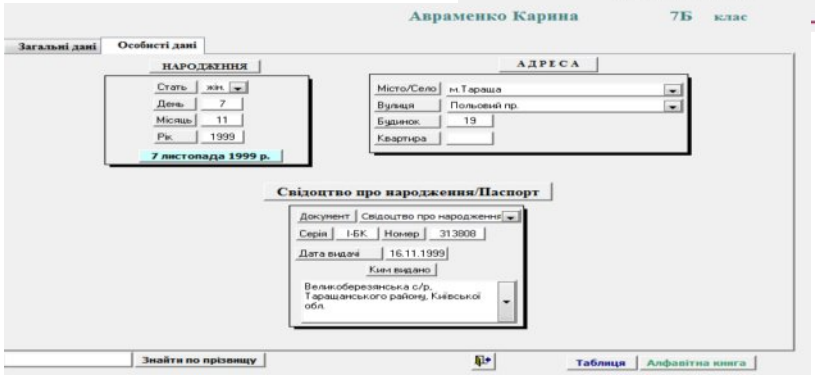

Для пошуку учнів, передбачено клавіші *"Знайти по прізвищу"*, *"Алфавітна книга"*. Для досвідчених операторів дані краще вводити в табличному вигляді. Слідкуйте, щоб учні були введені не більше одного разу. Прізвище учня не можна вводити безпосередньо в програмі.

Дані про працівників НЗ. Дані про працівників НЗ вводяться аналогічно, як вводяться для учнів

Видача підручників для користування по класах. Ведеться облік виданих та повернених підручників по класах. Дані про клас беруться з введеної форми класи. Потрібно внести такі дані: автор, назва підручника, рік видання, кількість видано, кількість повернуто.

Видача книжок учням. Ведеться формуляр видачі книжок з бібліотеки. Вносяться такі дані: дата видачі, інвентарний номер книжки, автор, назва книжки, термін повернення, повернуто (вводиться дата повернення), примітка.

При натисненні на кнопку *«Основний фонд» («Підручники»)* відріється форма *«Дані про основний фонд літератури» («Дані про підручники»)*, попередньо ввівши дату видачі книжки і її назву. Виберіть потрібну книжку. Натисніть клавіші CTRL+C (дані помістяться в буфер обміну). Поставте курсор в порожній запис у формуляр і натисніть CTRL+V. Дані про вибрану літературу будуть вставлені у формуляр.

При натисненні на кнопку *«Формуляр»* на екрані з'явиться формуляр видачі книжок учневі, який можна вивести на друк. Можна знайти формуляр читача по частково введеному прізвищу. По введеному діапазону дати підраховується кількість книговидач учням за період. Є можливість вивести список всіх учнів, термін повернення літератури у яких минув.

Видача книжок працівникам навчального закладу працює за тим же принципом, що й *Видача книжок учням.*

Книжковий фонд бібліотеки. При натисненні в головному меню клавішу «*Книжковий облік»* відкривається відповідна форма.

Введення даних про підручники. Потрібно внести такі дані: код книжки, клас, автори, назва книжки, рік видання, видавництво, ціна, кількість, потреба, рік придбання, № накладної, дата накладної. При списанні підручника з бібліотеки вводяться такі дані: дата списання, акт списання. Є можливість знайти потрібну книжку по ключовому слову так і по фразі з анотації. Прапорець *«Перевірка»* використовується при інвентаризації або передачі фонду.

При натисненні на вкладинку *«Таблиця»* на екрані з'являється таблиця всіх підручників бібліотеки в які можна відредагувати дані.

При натисненні на кнопку *«Список підручників»* на екрані з'являється звіт про підручники, який можна вивести на друк.

При натисненні на кнопку *«Список підручників по класах»* з'являється форма в якій можна відсортувати підручники по класах.

При натисненні на кнопку *«Підручники, придбані у вказаному році»* на екрані з'являється запит в якому потрібно ввести рік придбання (наприклад, *2001*), на екрані з'явиться звіт про книжки придбані у вказаному році.

Можна роздрукувати каталожні картки:

Сторінка «*Введення даних про основний фонд літератури»* призначена для введення і перегляду даних про основний фонд літератури, працює як і *Введення даних про підручники.*

До програми входить *Рубрикатор ББК,* який можна роздрукувати для зручного користування.

Програма дає можливість створити *план роботи бібліотеки* на рік по місяцях. Розділи плану бібліотекар вводить самостійно, такі, які прийнято у навчальному закладі. Ця програма також дає можливість контролювати виконання плану за різноманітними параметрами.

Сторінка *«Дані про періодичні видання»* призначена для введення і перегляду даних про періодичні видання. Вводяться такі дані: код видання, назва газети/журналу, ціна, за які кошти придбані (можна вибрати з списку: за бюджетні кошти, за спецкошти, за спонсорські кошти.

Ведеться облік всієї періодичної літератури по роках, місяцях. Можна записати зміст всіх статей журналу і зробити анотацію кожної статті. По фразі з анотації або ключовому слову можна знайти потрібне видання.

Internet-бібліотеки

Натиснувши на відповідну адресу веб-сайту, можна завітати в любу бібліотеку світу.

Бібліотека - [Internet-адреси бібліотек]

Internet-адреси бібліотек

№ п/п:	Назва бібліотеки:	Internet-Адреса:
1	Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського	http://www.nbuv.gov.ua
2	Національні бібліотеки	http://www.nbuv.gov.ua/internet/libweb.html
3	Національна парламентська бібліотека України	http://www.nplu.kiev.ua/
4	Бібліотека Конґресу США (The Library of Congress)	http://lcweb.loc.gov/
5	Британська бібліотека (The British Library)	http://portico.bl.uk/
6	Російська Державна Бібліотека	http://www.rsl.ru/
7	Національна Бібліотека Білорусі	http://www.nlb.by
8	Бібліотека Гентського університету (Universiteitsbibliotheek Gent)	http://www.lib.rug.ac.be/
9	Національна бібліотека Канади (National Library of Canada)	http://www.nlc-bnc.ca/ehome.htm
10	Німецька національна бібліотека (Die Deutsche Bibliothek)	http://www.ddb.de/
11	Французька національна бібліотека	http://www.bnf.fr/
12	Wed-сервери бібліотек світу (Library Servers via www)	http://sunsite.berkeley.edu/Libweb/
13	Web-сервери европейських бібліотек (web-sites of Europian Librari	http://dspace.dial.pipex.com/town/square/ac
14	Всеросійська державна бібліотека іноземної літератури ім.М.І.Ру	http://www.libfl.ru/
15	Державна бібліотека України для дітей	http://www.chl.kiev.ua/
16	Державна бібліотека України для юнацтва	http://www.4uth.gov.ua/
17	Українська бібліотека Джерело	http://ukrlib.com/
18	Каталог бібліотек України	http://www.ukrlibworld.kiev.ua/
19	Бібліотека безкоштовних книг	http://www.stavatv.narod.ru/news.html

До складу програми «Бібліотека» додаються також модулі «Облік втраченої літератури читачами і її заміни» та «Каталог». В останньому знаходяться дані про книжковий фонд бібліотеки. Модуль можна установити на любому комп'ютері навчального закладу. Він працює у двох режимах.

1. Якщо комп'ютер бібліотеки під'єднаний до локальної мережі закладу, треба натиснути кнопку «Змінити шлях до серверу», установити зв'язок із комп'ютером бібліотеки.
2. Якщо комп'ютер бібліотеки не під'єднаний до локальної мережі закладу, то файл даних бібліотеки періодично переноситься на комп'ютер, де встановлено модуль «Бібліотека-Каталог».

З демонстраційними версіями програм можна ознайомитись на нашому сайті **www.itsenko.at.ua**

Келембет Л.І., старший викладач Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Івано-Франківськ, Україна

РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПРОЕКТ "ОСВІТНІЙ ОКРУГ"

Проблематизація. У системі загальної середньої освіти України і в області зокрема назріла проблема інноваційного розвитку сільської загальноосвітньої школи, підвищення її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг, реалізації основного завдання –створення оптимальних умов для дітей та учнівської молоді у здобутті якісної загальної середньої освіти.

Особливої актуальності набули освітні округи, що створюються відповідно до постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про освітній округ" від 27 серпня 2010 року № 777. Створення у сільській місцевості територіальних освітніх округів як багатофункціонального освітнього комплексу, центру соціокультурного життя, зумовлене глобалізацією суспільно-політичного та економічного розвитку держави, бажанням молоді отримати освіту, яка б відповідала міжнародним стандартам, набуттю системи компетентностей та їх реалізації в практиці життєвого проектування.

Освітні округи покликані забезпечити якісну освіту для дітей у сільській місцевості, адже їх утворення дає змогу інтегрувати й координувати діяльність навчальних закладів та установ освіти регіону, підвищити рівень доступу до якісної освіти кожному учневі незалежно від місця проживання.

Функціонування педагогічних систем загальноосвітніх навчальних закладів у межах освітніх округів потребує належного науково-методичного й інформаційного забезпечення.

Їх реалізації сприяє співпраця обласного інституту післядипломної педагогічної освіти й Інституту педагогіки НАПН України щодо проведення експериментальних досліджень із теми "Організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу у сільській місцевості", 2012 –2014 р.р. (науковий керівник – В. В. Мелешко, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії сільської школи Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України). Практична реалізація цілей, завдань та основних напрямів експериментальних досліджень, визначена програмою, потребує системного науково-методичного супроводу.

Цілепокладання. *Мета*: підвищити рівень готовності керівників загальноосвітніх навчальних закладів до управління розвитком ЗНЗ в умовах функціонування освітніх округів у сільській місцевості на засадах взаємодії та інтеграції.

***Завдання*:**

- поглибити теоретичні знання керівників ЗНЗ з основ управління інноваційним розвитком школи як цілісної педагогічної системи, особливостей діяльності в умовах освітнього округу;
- забезпечити формування готовності керівників навчальних закладів до управління розвитком ЗНЗ в умовах функціонування освітніх округів у сільській місцевості;
- виявити умови функціонування освітнього округу на основі теоретичних джерел та аналізу практичного досвіду;
- розробити структурно-функціональну модель освітнього округу, організаційно-методичний супровід функціонування її компонентів;
- узагальнити й систематизувати досвід розроблення, апробації й упровадження моделей освітніх округів з урахуванням особливостей регіону.

Концептуалізація.

Теоретичний аспект: систематизація та аналіз зібраного матеріалу.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні особливої актуальності набуває проблема оновлення системи загальної середньої освіти в цілому й сільської школи зокрема. Назріла потреба в активній модернізації освітніх закладів у сільській місцевості в умовах суспільних трансформацій, їх об'єднання в освітні округи, які б забезпечили керований розвиток територіальної освітньої системи, спрямованої на формування нового покоління, здатного розбудовувати громадянське суспільство.

Відповідно до Положення про освітній округ, *освітній округ* – добровільне об'єднання у межах адміністративно-територіальних одиниць навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти, що спрямовують діяльність на створення умов для здобуття громадянами загальної середньої освіти, упровадження допрофільної підготовки і профільного навчання, поглиблене вивчення окремих предметів, забезпечення всебічного розвитку особистості, а також закладів культури, фізичної культури і спорту, підприємств і громадських організацій (далі – суб'єкти округу).

Округ у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", "Про загальну середню освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про вищу освіту", "Про позашкільну освіту", Положенням про освітній округ та іншими нормативно-правовими документами.

Округ утворюється з метою організації в межах адміністративно-територіальної одиниці ефективної системи освіти, яка б забезпечила рівний доступ дітей відповідного віку до здобуття якісної освіти.

Основними завданнями округу є створення єдиного освітнього простору в межах адміністративно-територіальної одиниці та належних умов для забезпечення навчально-виховного процесу, реалізація

допрофільної підготовки і профільного навчання, розвиток творчих здібностей, нахилів, обдарувань дітей, упровадження сучасних освітніх технологій.

Досягнення вітчизняних та зарубіжних учених слугують методологічною базою для розвитку теорії і практики освітніх систем різного типу (В.П. Безпалько, Б.С. Гершунський, В.І. Загвязінський, В.І. Панов, І.Я. Лернер, Є.А. Ямбург).

До проблем формування освітнього округу як відкритої педагогічної системи звертаються у своїх дослідженнях І.Г. Осадчий, В.Г. Бочарова, Є.О. Потапов, Л.Н. Федянська та ін.

Функціонування педагогічних систем загальноосвітніх навчальних закладів сучасними дослідниками розглядається як науково обґрунтований вибір структури, що забезпечує раціональне використання ресурсної бази, інноваційних технологій, використання специфіки діяльності закладу, кореляцію з потребами та вимогами суспільства.

У сільській місцевості шкільні об'єднання (освітній округ) окрім реалізації освітньо-виховних завдань відіграють важливу роль у підготовці кадрів для сільського господарства, впливають на соціально-економічний та культурний розвиток села, а такі характеристики як соціокультурність та поліфункціональність надають їй особливого статусу.

Основне призначення освітнього округу – мінімізація негативних впливів, що пов'язано перш за все з відсутністю сучасної матеріально-технічної бази в сільських загальноосвітніх навчальних закладах, сприяння максимальному охопленню дітей дошкільною підготовкою; надання додаткових освітніх послуг; створення умов для вільного вибору кожним учнем індивідуальної особистісної траєкторії; задоволення потреб населення в отриманні якісної освіти.

В умовах функціонування освітнього округу формується цілісний навчально-виховний простір для координації державної, соціальної, освітньої та виховної політики на певній території, забезпечується наступність у змісті й організації навчально-виховного процесу, використовуються педагогічні можливості кількох навчальних закладів, їхній кадровий потенціал, матеріально-технічна база та фінансові ресурси.

На думку науковців (М. Віднічук, Н. Мельник), в основу структурно-описової моделі освітнього округу може бути покладено такі модулі його розвитку:

- концептуальний;
- організаційний;
- змістовий;
- процесуальний;
- інструментальний.

У зв'язку з цим важливого значення набуває проблема моделювання територіальних освітніх округів, які можуть об'єднувати навчальні заклади різних типів і ступенів (школи різних типів, позашкільні навчальні заклади, соціально-культурні заклади, виробничі комбінати, професійно-технічні заклади та ін.).

Модель – це образ об'єкта проектування, що дозволяє відобразити його основні, суттєві характеристики, отримати інформацію про можливий стан об'єкта в майбутньому та шляхи реалізації.

Забезпечення ефективного функціонування освітніх закладів та освітніх округів у сільській місцевості в сучасних умовах значною мірою залежать від рівня готовності керівників до інноваційної діяльності, сформованості системи управлінських компетентностей, а також підготовки педагогічних колективів із питань психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку школярів, засвоєння технологій індивідуалізації освітнього процесу, колективних форм взаємодії на основі соціально-педагогічного партнерства між спеціалістами різної кваліфікації (учитель, психолог, класний керівник), колективами різних шкіл.

Отже, створення округів – це складний процес, що потребує нового рівня управлінського мислення, компетентності й відповідальності усіх педагогічних працівників.

Практичний аспект: самоаналіз управлінського досвіду

Реалізація цілей та завдань програми експериментальних досліджень тісно пов'язана з процесом формування готовності до інноваційної, дослідно-експериментальної діяльності директора, заступника директора освітнього закладу. Нами виокремлено деякі утруднення, зокрема, низький рівень усвідомлення підвищення управлінських компетентностей на основі найновіших досягнень науки і передової практики, відсутність досвіду управління процесом моделювання розвитку освітнього округу, усіх його систем, недооцінка науково-методичного супроводу концептуальних положень моделей різних типів, формування професійних компетентностей педагогів, упровадження інноваційних управлінських, навчальних та виховних технологій, науковий підхід.

Прогнозування:

Критерії змін:

Кількісні зміни: збільшення кількості керівників сільських шкіл, готових до управління інноваційним розвитком ЗНЗ в умовах функціонування освітнього округу.

Якісні зміни: підвищення рівня готовності до управління інноваційним розвитком ЗНЗ, опорним освітнім закладом, освітнім округом.

Очікувані результати:

Для керівників загальноосвітніх навчальних закладів: підвищення ефективності управління розвитком ЗНЗ, навчально-виховним процесом в умовах функціонування освітнього округу на засадах

інтеграції та координації, рівня готовності керівників до інноваційної, дослідно-експериментальної діяльності, формування системи управлінських компетентностей, готовності до розроблення, апробації й упровадження моделей та програм розвитку ЗНЗ й освітніх округів, створення організаційно-педагогічних умов їх функціонування.

Для педагогів: підвищення ефективності навчально-виховного процесу, рівня готовності до інноваційної діяльності, моделювання педагогічних процесів.

Для учнів: формування системи ключових, предметних компетентностей учня, готовності до життєвого проектування.

Моделювання

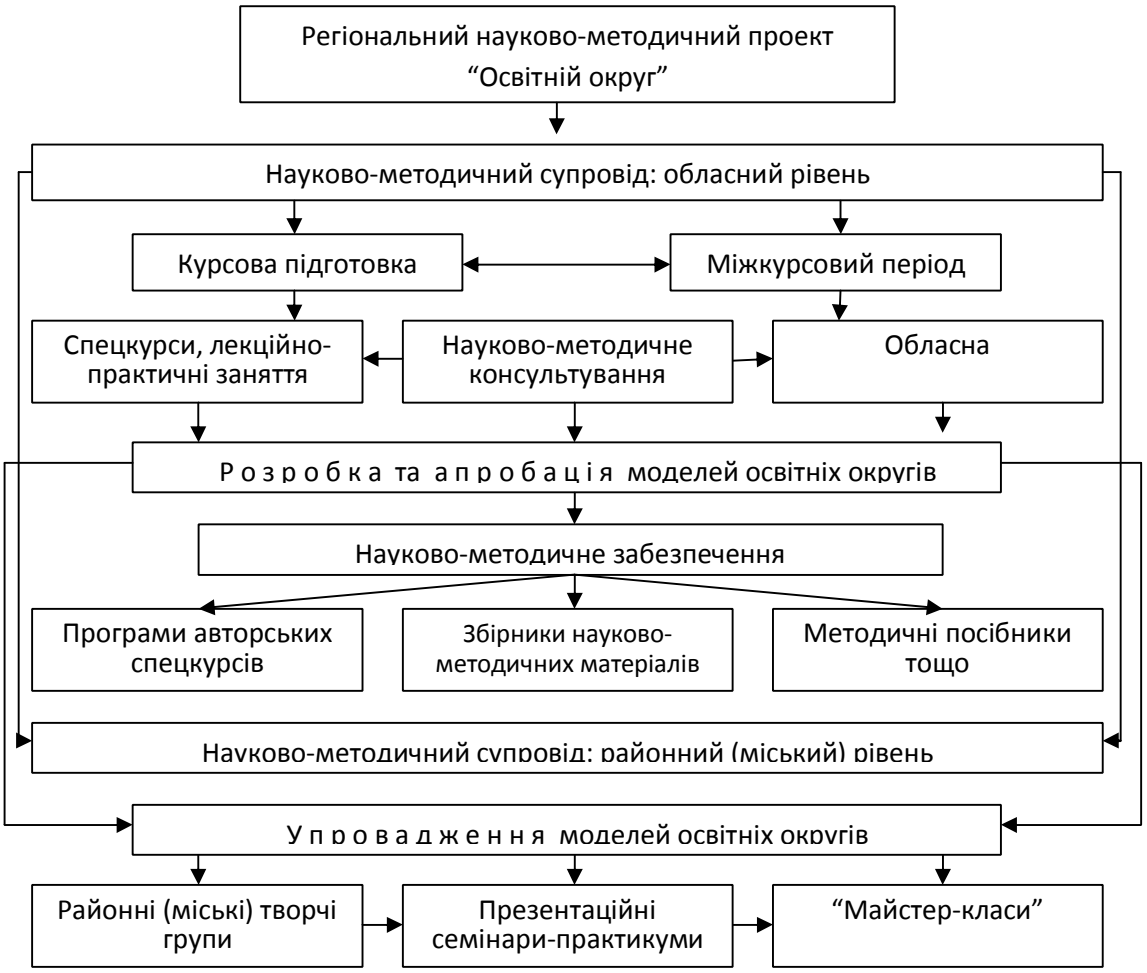

Конструювання.

Передбачуваний результат – підвищити рівень готовності керівників до управління інноваційним розвитком ЗНЗ в умовах функціонування освітнього округу.

Персонал-технологія

Перший етап – організувати науково-методичний супровід розроблення, апробації та впровадження моделей освітніх округів регіонального типу. На обласному рівні: опрацювати нормативно-правові документи, науково-методичну літературу з проблеми; визначити структурні компоненти освітнього округу та вивчити організаційно-педагогічні умови його функціонування з урахуванням регіональних особливостей; спрогнозувати основні напрями науково-методичної роботи з керівниками ЗНЗ; увести до навчальних програм, планів курсової підготовки спецкурси, лекційно-практичні заняття, які забезпечують ефективність реалізації проекту в системі підвищення кваліфікації працівників ЗНЗ; вивчити досвід роботи керівників ЗНЗ сільської місцевості; виявити типові утруднення з питання управління інноваційним розвитком ЗНЗ; організувати роботу обласної творчої групи директорів експериментальних ЗНЗ.

Другий етап – здійснити науково-методичний супровід розроблення, апробації та впровадження моделей освітніх округів на районному рівні з урахуванням особливостей регіону; сформувати рівень готовності керівників ЗНЗ до інноваційної діяльності; запровадити та поширити кращий досвід керівників ЗНЗ через презентаційні семінари-практикуми, «майстер-класи» та інші форми науково-методичної роботи.

Третій етап – вивчити й узагальнити досвід керівників ЗНЗ із проблем управління інноваційним розвитком закладу в умовах функціонування освітнього округу.

Четвертий етап – здійснити моніторинг ефективності реалізації науково-методичного проекту за кількісними та якісними показниками.

Програмування.

Змістова лінія науково-методичного супроводу ***"Організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу у сільській місцевості"***

Етапи реалізації проекту

І етап. Аналітико-констатувальний (2012р).

ІІ етап. Теоретико-формувальний (2013р.).

ІІІ етап. Підсумково-узагальнювальний (2014р.)

Планування

План поетапної реалізації заходів

№ з/п	Зміст діяльності	Термін проведення	База	Виконавці
І етап – аналітико-констатувальний (01.03.2012 р. – 31.12.2012 р.)				
1	Визначити у погодженні з відділами освіти райдержадміністрацій загальноосвітні навчальні заклади, надати статус експериментальних, оформити наказом	Березень – квітень	ОІППО	Р. Зуб'як, кандидат педагогічних наук, доцент, ректор ОІППО, Л. Келембет, старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій ОІППО
2	Опрацювати й проаналізувати нормативні документи та наукові джерела із проблеми дослідження	Березень – квітень	ОІППО, експеримен-тальні ЗНЗ	О. Мариновська, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та освітніх інновацій; Л. Келембет; директори експеримен-тальних ЗНЗ; С. Клімковська, завідувач відділу управління закладами ЗСО ОІППО
3	Вивчити стан функціонування освітніх округів у сільських адміністративних районах та тенденції їх розвитку	Квітень – серпень	ОІППО, експеримен-тальні ЗНЗ	Працівники кафедри менеджменту та освітніх інновацій ОІППО
4	Створити обласну творчу групу керівників експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів та організувати її роботу	За окремим планом	ОІППО	Л. Келембет
5	Розробити науково-методичний проект «Освітній округ»	Квітень – червень	ОІППО	О. Мариновська, Л. Келембет
6	Надати допомогу керівникам опорних ЗНЗ у створенні освітніх округів	Квітень – червень	ОІППО	О. Мариновська, Л. Келембет, С. Клімковська
7	Визначити специфіку регіональних особливостей у формуванні освітніх округів у сільській місцевості та основні структурні компоненти	Червень – вересень	ОІППО	О. Мариновська, Л. Келембет
8	Провести тестування й анкетування ЗНЗ (за матеріалами лабораторії сільської школи ІП АПН України)	Червень – вересень	Експеримен-тальні ЗНЗ	Л. Келембет, О. Бабинюк, методист кафедри менеджменту та освітніх інновацій, директори шкіл
9	Провести діагностування «Формування готовності керівників експериментальних ЗНЗ до інноваційної діяльності	Червень – вересень	Експеримен-тальні ЗНЗ	О. Мариновська, О. Бабинюк, Л. Келембет

	з проблеми дослідження»			
10	Вивчити організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу в сільській місцевості	Серпень – жовтень	Експеримен-тальні ЗНЗ	Л. Келембет, М. Гуменюк, старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій ОІППО
11	Провести «круглий стіл» «Проблеми та перспективи діяльності освітнього округу в сільській місцевості»	Листопад	ОІППО	О. Мариновська, О. Барабаш, кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи; Л. Келембет
12	Підготувати до друку науково-методичні матеріали творчої групи щодо реалізації програми експерименту	Грудень	ОІППО	Л. Келембет, обласна творча група керівників експеримен-тальних ЗНЗ
ІІ етап – теоретико-формувальний (01.01.2013р. – 31.12.2013р.)				
1	Теоретико-методичні засади моделювання освітніх округів у сільській місцевості	Січень–березень	ОІППО, експеримен-тальні сільські ЗНЗ	О. Мариновська, О. Барабаш, Л. Келембет
2	Організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу регіонального типу	Березень	Отинійська ЗОШ І-ІІІ ст. Коломийської районної ради	Л. Келембет, М. Гуменюк
3	Вивчення стану науково-методичного супроводу діяльності освітнього округу сільської місцевості	Лютий–квітень	Експеримен-тальні ЗНЗ Долинської та Калуської районних ради	Л. Келембет, М. Гуменюк
4	Модель «Освітній округ»: регіональний аспект	Упродовж року	Експеримен-тальні ЗНЗ	О. Мариновська, Л. Келембет
5	Модель «Освітній округ»: досвід апробації й упровадження	Травень	Експеримен-тальні ЗНЗ Богородчан-ської районної ради	Л. Келембет, О. Барабаш, М. Гуменюк
6	Вивчення стану науково-методичного супроводу функціонування освітнього округу в сільській місцевості	Серпень–вересень	Експеримен-тальні ЗНЗ Косівської районної ради	Л. Келембет, С. Клімковська
7	Упровадження результатів наукових досліджень: моніторинг навчальних досягнень старшокласників (О. Пліско, к.п.н., м. Харків); освітній моніторинг (І. Лапшина, к.п.н., доц., м. Запоріжжя)	Вересень	ОІППО, Верховинський, Косівський райони	Л. Келембет, О. Мариновська, С. Юсипчук, М. Гуменюк, Н. Ткачова, д.п.н., проф. Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди
8	Моніторинг ефективності функціонування освітніх округів	Жовтень	Експеримен-тальні ЗНЗ	Л. Келембет
9	Міжрегіональний науково-практичний семінар «Освітній округ у сільській місцевості:	Листопад	ОІППО	В. Мелешко, О. Барабаш, Л. Келембет

	регіональний аспект»			
10	Підготовка до друку науково-методичних матеріалів творчої групи щодо реалізації проекту	Упродовж року	ОІППО	Л. Келембет
1	Завершити апробацію експериментальних матеріалів, розроблених лабораторією сільської школи Інституту педагогіки НАПН України	Січень – травень	Експеримен-тальні ЗНЗ	В. Мелешко, Л. Келембет, директори шкіл
2	Взяти участь у розробці критеріїв та визначенні ефективності розроблених методик	Січень – березень	ОІППО	О. Мариновська, Л. Келембет
3	Вивчити організаційно-педагогічні умови функціонування освітніх округів гірської місцевості	Лютий – квітень	Експеримен-тальні ЗНЗ Богородчан-ської, Косівської районних рад	О. Мариновська, Л. Келембет, М. Гуменюк, С. Клімковська
4	Провести моніторинг ефективності діяльності освітніх округів сільської місцевості	Квітень – травень	Експеримен-тальні ЗНЗ	О. Мариновська, Л. Келембет, М. Гуменюк, С. Клімковська
5	Узагальнити матеріали експериментальних досліджень за 2012 – 2014 роки	Жовтень – листопад	ОІППО	Л. Келембет
6	Провести засідання кафедри менеджменту та освітніх інновацій за підсумками експерименту	Жовтень	ОІППО	О. Мариновська, Л. Келембет
7	Провести всеукраїнську науково-практичну конференцію «Організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу у сільській місцевості»	Листопад	ОІППО	В. Мелешко, О. Барабаш, О. Мариновська, Л. Келембет, С. Клімковська
8	Підготувати спецвипуск часопису «Сільська школа: реалії та перспективи» (за матеріалами експериментальних досліджень)	Листопад	ОІППО	О. Мариновська, Л. Келембет

Моніторинг.

Моніторинг рівня сформованості готовності керівників загальноосвітніх шкіл до інноваційної діяльності здійснюється через вивчення стану науково-методичної роботи з керівними кадрами в районі, продуктів управлінської діяльності (моделі розвитку ЗНЗ різних типів, освітніх округів), стратегічне та річне планування, результати моніторингу досягнень учнів, їх вихованості.

Результати моніторингу в формі інформації заслуховуватимуться та обговорюватимуться на засіданнях, оперативних нарадах кафедри менеджменту та освітніх інновацій (згідно плану), слугуватимуть матеріалом для довідки (інформації на науково-методичну раду ОІППО). Хід реалізації проекту висвітлюватиметься у фахових виданнях.

Творче портфоліо проекту

1. Келембет Л.І. Модель розвитку сільської школи: від теорії до практики / Л. Келембет // Сільська школа: реалії та перспективи: Науково-методичний збірник. Випуск 2 – 3 /Упор. Л. Келембет, С. Клімковська, О. Нижник. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 21 – 28.

2. Мариновська О. Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика: Монографія / Оксана Мариновська. – Івано-Франківськ, 2009. – 500 с.

3. Моделі розвитку сучасної управлінської школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 11-13 жовтня, 2006. – Черкаси. – Сахнівка. – К., 2007. – 240 с.

4. Осадчий І. Договір про утворення навчально-виховного об'єднання освітнього округу – нова модель освітньої установи / А. В. Удовенко // світ виховання. – 2011. – № 5. – С. 23-25.
5. Освітні округи / Микола Віднічук, Надія Мельник; упор. Ж. Сташко. – К.: Шкільний світ, 2010. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
6. Положення про освітній округ // Практика управління закладом. 2010. – № 9. – С. 21.
7. Проскунін В. Освітній округ регіонального типу / В. Проскунін // Директор школи. Україна. – 2011. – № 7-8. – С. 25-33.
8. Святенко О. Порядок утворення та основні завдання освітнього округу / О. Святенко // Практика управління закладом освіти. – 2010. – № 11. – С. 23-25.
9. Стельмах А. Г. Творчий підхід до організації науково-методичної роботи з управлінськими та педагогічними кадрами в умовах функціонування освітніх округів / А. Г. Стельмах // Завуч. Усе для роботи. – 2011. – № 15-16. –С. 281-287.
10. Удовенко А. В. Навчально-виховне об'єднання освітнього округу – нова модель освітньої установи / А. В. Удовенко // Світ виховання. – 2011. – № 5. – С. 23-25.
11. Щекатунова Г. Д. Теоретико-методологічні основи моделювання освітніх систем / Г. Д. Щекатунова / Моделі розвитку сучасної української школи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 11-13 жовтня. – Черкаси. – К., 2007. – С. 32-38.

Кідалова Н.О., завідувач методичного кабінету управління освіти Мелітопольської міської ради Запорізької області, Україна

ПРОЕКТ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ «PROFУСПІХ: СТРАТЕГІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ» ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Базова модель педагогічної інновації

Актуальність і перспективність інновації. Сучасні дослідники, такі як: Л. Холод [4, с.9], А. Уколова [3, с.17] - називають актуальний стан розвитку ринку праці «ситуацією ножиць», яка обумовлена невідповідністю актуальних потреб ринку праці та особливостями підготовки кадрів вищої школи України. За даними Державної служби зайнятості України станом на 01.01.2008 та 01.01.2009 роки реальний попит на економістів становив у 2009 році 257 місць, а пропозиція – 8829 осіб; на юристів – 101 та 2308 відповідно; на психологів – 59 та 485 відповідно; на соціологів – 2 та 76 відповідно [1]. Більшість навчальних закладів, діючи за законами "виживання", а не адаптації до ринку праці, продовжують збільшувати кількість студентів за даними спеціальностями, а ринок праці не потребує подібних спеціалістів у такому великому обсязі. Молодим фахівцям різних профілів навчання виявляється досить складно (а часом і неможливо) реалізувати свої професійні навички після здобуття вищої освіти. Інертність розвитку системи вищої освіти «не встигає» за динамічним розвитком ринку праці, його швидкою переорієнтацією і актуальними віяннями. Вирішити дану проблему на глобальному рівні досить складно, проте слід починати з першопричин. Однією з таких є наявність стереотипів про престижні і непрестижні професії, які формуються у молоді ще за шкільною партою. В рамках проведення незалежного зовнішнього тестування можливості вибору професії у сучасних школярів зростають, а поінформованість про реальний стан ринку праці в перспективі сприяє нівеляції «ситуації ножиць».

У свою чергу, викликає занепокоєння той факт, що згідно з даними досліджень Центру профконсультації та практичної психології при Центрі трудової підготовки та професійної орієнтації молоді м.Мелітополя старшокласники намагаються передбачити своє майбутнє, не замислюючись, як досягти бажаної мети, образи майбутнього орієнтовані не на процес розвитку, а на результат, тобто професію, яка оцінюється з позиції *престижна - непрестижна*. Так, спостерігається парадоксальна ситуація - серед спеціальностей, які користуються найбільшим попитом, протягом 2008-2013 років постійно зростає зацікавленість юридичними, гуманітарними та філологічними спеціальностями, спеціалістами з яких перенасичено ринок праці, проте стрімко падає інтерес до інформаційних технологій, які є одними з найперспективніших і затребуваних сучасним суспільством.

Згідно з результатами вивчення рівня задоволення потреб учнівської молоді (випускників 9 класів-учнів 10 класів) м.Мелітополя протягом трьох років незмінно високим залишається показник дітей, для яких обраний профіль навчання в 10 класі не є оптимальним (2009-2010 – 53%, 2010-2011 – 49%, 2011-2012 – 54%) та зростає показник підлітків, для яких обрана спеціалізація у Центрі трудової підготовки та професійної орієнтації молоді не є оптимальною ((2009-2010 – 54%, 2010-2011 – 58%, 2011-2012 – 69%). Незважаючи на високий попит на спеціалістів з біотехнологій, інформаційно-комунікаційних технологій на сучасному ринку праці, потреби учнів 10 класів у природничо-математичному профілі реалізовано лише на 40%. Статистичні дані м. Мелітополя підтверджують всеукраїнські тенденції у сфері професійного самовизначення молоді.

Лише системне забезпечення процесу професійної орієнтації сприятиме усвідомленому вибору профілю навчання у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів, що призведе, у свою чергу, до усвідомленого та зваженого вибору професії.

Таким чином, проект соціальної дії ***«ProfУСПІХ: стратегія професійного вибору»*** є актуальним і необхідним для орієнтації старшокласників у сучасному світі професій.

Мета проекту

- Локальне вирішення «ситуації ножиць» у сфері професійного самовизначення учнів 9-10 класів на прикладі Мелітопольського освітнього середовища.
- Розвиток соціальної компетентності учнів 9-10 класів м.Мелітополя.

Цільова аудиторія проекту:

1) учні 8 (1117), 9 (1196), 10 (695) класів 19 загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів м.Мелітополя та їх батьки;
2) 19 психологів загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів м.Мелітополя;
3) 84 класні керівники загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів м.Мелітополя;

Заходи в межах реалізації проекту можна умовно розподілити на три блоки:

І блок заходів (діагностичний) у межах реалізації проекту. Профдіагностика включає ряд діагностичних методик та питань, спрямованих як на вивчення професійних інтересів, нахилів, здібностей, так і на вивчення особистісних якостей школяра. Надалі з дев'ятикласниками проводяться індивідуальні профконсультації. Кожному учню психолог, в ході бесіди, розповідає про результати тестування та допомагає обрати професії з урахуванням його інтересів, здібностей та персональних особливостей (це можуть бути 1–3 професії). У разі потреби школярам надаються рекомендації щодо покращення емоційного стану, набуття навичок самоконтролю тощо. Також під час профконсультації психолог надає підліткам і консультації з особистих питань, які вони вказують у анкетах під час опитування. Після проведення профконсультації з дітьми проводиться консультування класних керівників та адміністрації, де психолог повідомляє про результати діагностики; надає зведені дані по класах та звертає увагу педагогів на дітей, які мають певні проблеми з емоційним станом. Дані з профдіагностики використовуються при плануванні навчальних груп у ЦТПтаПОМ, а також при безпосередньому комплектуванні профільних класів. За результатами профдіагностики та профконсультації у квітні проводиться міський моніторинг професійного вибору учнів 9-х класів шкіл міста. Надалі у жовтні проводиться моніторинг рівня реалізації професійного вибору випускників 9-х класів.

ІІ блок заходів (тренінговий) у межах реалізації проекту. На базі Центру профконсультації та практичної психології організовано роботу мобільних груп, які проводять по школах міста психологічні тренінги «Перспектива» та «Подорож у світ професій», які спрямовані на те, щоб допомогти старшокласникам визначитися з вибором професійного навчання та більш свідомо підійти до свого майбутнього, а також надати додаткову інформацію учням, які знаходяться в процесі вибору.

ІІІ блок заходів у межах реалізації проекту є найзмістовнішим. У рамках проекту соціальної дії «ProfУСПІХ: стратегія професійного вибору» реалізовано інноваційні форми та методи роботи. Серед останніх слід відзначити активне використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Так, незважаючи на те, що у більшості учнів, педагогів та батьків спрацьовує стереотип щодо призначення соціальної мережі тільки для розваг та неформального спілкування, у найпопулярнішій підлітковій мережі ВКонтакте було створено *групу «ProfУСПІХ»* /http://vk.com/public43085461/ (адміністратор – практичний психолог ЗОШ№14 Скачко Віра Олександрівна). Група ефективно функціонує як on-line платформа для розміщення своєчасної інформації. З вересня по грудень 2012 року 1117 учнів 9 класів 19 шкіл міста було залучено до дистанційної ділової гри «ProfQuest», під час якої старшокласники активно вивчали традиційні та «нові» професії, в результаті чого було створено *електронну брошуру «Профіль професій»*, яку розміщено ВКонтакте http://profyspix.pp.ua/. Пріоритетним напрямком роботи групи «ProfУСПІХ» є консультування підлітків 8, 9, 10 класів, надання учням індивідуальних професійних консультацій практичних психологів та підтримки on-line.

Серед інноваційних форм роботи слід відзначити міський інтерактивний захід - *Живу бібліотеку,* яку було проведено з метою налагодження інформаційного мосту до нормалізації ринку праці та освіти, формування усвідомленого ставлення старшокласників до профільного навчання як найважливішого кроку на шляху до вищої професійної освіти, подолання стереотипу «престижні-непрестижні професії», спростування упереджень, що склалися в суспільстві щодо певних професій, популяризації різних професій шляхом живого спілкування з їх представниками.

Завданнями Живої бібліотеки є, по-перше, показ об'єктивної реальної ситуації на ринку праці у м.Мелітополі, по-друге, надання людського, персоналізованого виміру ідеї професійного самовизначення через живе спілкування з представниками різних професій, у тому числі робітничих.

Формуванню усвідомленого ставлення старшокласників та їх батьків до профільного навчання як найважливішого кроку на шляху до вищої професійної освіти сприяла умотивованість та зацікавленість ЗМІ у сприянні нівеляції «ситуації ножиць» шляхом інформаційного забезпечення перебігу «Живої бібліотеки». У свою чергу, висвітлення необхідності зваженого підходу до вибору майбутньої професії та надання неупередженої об'єктивної інформації з перших рук в ЗМІ (наклад «Мелитопольских ведомостей» 28.500 примірників щотижня, наклад «Мелитопольских вестей» - відповідно 25.000) підвищив обізнаність громади про проблему, що також посприяло більш усвідомленому підходу до вибору майбутньої професії та профілю навчання.

Соціальний, інституційний вплив проекту

Для цільової аудиторії проекту – *кожен учень* отримує індивідуальну професійну консультацію та підтримку on-line, що сприяє більш усвідомленому підходу до вибору майбутньої професії та профілю навчання.

На рівні *навчального закладу* – комплектування профільних класів та спеціалізованих груп у Центрі профконсультації та практичної психології відповідно до здібностей та потреб учнів і соціального запиту суспільства.

На рівні *освітніх послуг* – розвиток соціальної компетентності учнів 9-10 класів м.Мелітополя, складовими якої є такі аспекти: мотивація; комунікація; соціальний інтелект, який надає змогу орієнтуватись та взаємодіяти з соціумом; знання основ економічних законів; ціннісні орієнтації; прагнення до самовдосконалення.

На рівні *соціуму* - сприяння нівелюванню «ситуації ножиць», відповідність особливостей підготовки кадрів вищої школи України актуальним запитам ринку праці; на рівні професійної структури українського суспільства – ребрендінг сучасних професій на ринку праці для подолання диспропорцій у підготовці кадрів.

Пролонгована дія проекту

- Після завершення проекту продовжує функціонувати апробована система спільної діяльності психологічної служби, управління освіти та ВНЗ щодо професійного самовизначення учнів 9-10 класів.
- Учні 9-10 класів користуються Індивідуальним планом професійного самовизначення «Стратегія майбутнього», який впроваджується в практику згідно з Методичними рекомендаціями класним керівникам.
- Подальше функціонування групи «ProfУСПІХ» ВКонтакте.
- Електронна брошура «Профіль професій», розміщена ВКонтакте, яка містить системний аналіз ринку праці в Україні, думки експертів тощо.
- Узагальнення досвіду роботи над проектом.
- Поширення досвіду роботи на різноманітних педагогічних конференціях, семінарах, форумах тощо.
- Мелітопольський «кейс» може отримати подальший розвиток у різних регіонах України.

Результати проекту

- Локальне вирішення «ситуації ножиць» у сфері професійного самовизначення учнів 9-10 класів на прикладі Мелітопольського освітнього середовища.

Найважливішими критеріями ефективності вищезазначеної мети є комплектування профільних класів у школах та спеціалізованих груп у Центрі профконсультації та практичної психології відповідно до здібностей та потреб учнів і соціального запиту суспільства та вибір випускниками 9 класів профілю навчання, адекватного запитам та здібностям учнів. Так, протягом трьох років незмінно низьким залишався показник дітей, для яких обраний профіль навчання в 10 класі є оптимальним, проте у 2012 році ця негативна тенденція почала змінюватись завдяки реалізації даного проекту – 47% (2009-2010), 51% (2010-2011), 36% (2011-2012), 46% (2012-2013). Відповідність вибору спеціальності у ЦТПтаПОМ - 41% (2009-2010), 42% (2010-2011), 31% (2011-2012), 33% (2012-2013), спеціальності у технікумі/училищі - 43% (2009-2010), 50% (2010-2011), 50% (2011-2012), 52% (2012-2013).

- Розвиток соціальної компетентності учнів 9-10 класів м.Мелітополя.

Складовими соціальної компетентності є шість аспектів: мотивація; комунікація; соціальний інтелект, який надає змогу орієнтуватись та взаємодіяти з соціумом; самоменеджмент або знання основ економічних законів; ціннісні орієнтації; прагнення до самовдосконалення. Результати вхідного та вихідного моніторингу рівня розвитку соціальної компетентності учнів 9-10 класів за вищезазначеними аспектами продемонстрували позитивну динаміку. Так, значно підвищилась *мотивація* (високий рівень зріс з 31% до 72%, низький знизився з 18% до 8%). Також спостерігається підвищення *комунікації* (високий рівень зріс з 35% до 57%, низький знизився з 10% до 7%) та *самоменеджменту* (високий рівень зріс з 22% до 42%, низький знизився з 23% до 15%). Аналізуючи *соціальний інтелект*, можна відзначити таку його складову, як *навички взаємодії* (високий рівень зріс з 41% до 59%, низький знизився з 19% до 8%). Незначних змін зазнали *ціннісні орієнтації* підлітків (параметр «добра освіта» зріс з 7% до 10%) /*додаток 2*/.

- Науково-методичне забезпечення профорієнтаційної діяльності на рівні міста.

У рамках реалізації проекту соціальної дії ***«ProfУСПІХ: стратегія професійного вибору»*** за підтримки Британської Ради в Україні дистанційною творчою групою психологів та учнів міста було розроблено навчально-методичний комплекс, який складається з *робочого зошита-індивідуального плану професійного самовизначення «Стратегія майбутнього»* та *методичних рекомендацій педагогам щодо впровадження «Стратегії майбутнього» в практику навчально-виховної роботи* /автори: Кідалова Наталя Олександрівна (методичний кабінет), Титаренко Олена Іллівна (ЦТПтаПОМ), Іванова Тетяна Миколаївна (ЦТПтаПОМ), Стояновська Катерина Олександрівна (ЗОШ№11), Осипова Ольга Іванівна (СШ№25).

«Робочий зошит-індивідуальний план професійного самовизначення «Стратегія майбутнього» та «Методичні рекомендації педагогам щодо впровадження «Стратегії майбутнього» рекомендовано до впровадження у навчально-виховний процес навчальних закладів науково-методичною радою КЗ «ЗОІППО» ЗОР (протокол № 2 від 19.03.2013). Протягом 2013-2014 навчального року даний навчально-методичний

комплекс було апробовано у дев'ятнадцяти 10 класів загальноосвітніх навчальних закладах міста. За відгуками класних керівників навчально-методичний комплекс «Стратегія майбутнього» є ефективним; відповідає запитам, інтересам і потребам, які пред'являють школі учні та їх батьки; сприяє самопізнанню й розвитку вмінь та навичок старшокласників, які будуть їм необхідні у професійному середовищі; є цікавим і зручним у використанні (цей критерій за п'ятибальною шкалою оцінено у 4,6 балів). Загальна оцінка за підсумками апробації навчально-методичного комплексу «Стратегія майбутнього» становить 4,8 бали (за п'ятибальною шкалою).

Досвід роботи над проектом узагальнено та представлено на педагогічній конференції освітян міста Мелітополя. Робота щодо реалізації проекту отримала схвальні відгуки координатора проектів Британської Ради в Україні. Досвід роботи було поширено на різноманітних педагогічних конференціях, семінарах, форумах тощо. Так, на науково-практичній конференції в інтернет-офлайн форматі «Теоретичні та прикладні питання сучасного освітнього менеджменту» в рамках IV Міжнародного освітнього форуму «Особистість в єдиному освітньому просторі» розміщено тези виступу з теми «Проект «ProfУСПІХ: стратегія професійного вибору» (http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/1/Kidalova.pdf). Досвід щодо реалізації проекту отримав позитивну оцінку на обласній виставці «Освіта Запорізького краю – 2013» у рамках IV Міжнародного освітнього форуму «Особистість в єдиному освітньому просторі», нагороджено Золотою медаллю та дипломом «Лауреат конкурсу I ступеня» V Національної виставки «Інноватика в сучасній освіті». Досвід роботи щодо реалізації проекту висвітлено на шпальтах фахового видання «Методист» видавництва «Шкільний світ» №2(26), лютий 2014.

Таким чином, методичний кейс реалізації проекту є результативним і може бути застосований на рівні державної системи освіти. Підсумки роботи методичного кабінету щодо реалізації проекту «ProfУСПІХ: стратегія професійного вибору» є актуальними у контексті випереджаючої освіти для сталого розвитку, сприяють комплексному психолого-педагогічному супроводу професійного самовизначення і розвитку соціальної компетентності старшокласників та заслуговують подальшого поширення.

Список використаних джерел:

1. Доповідь "Про соціально-економічне становище України" за січень-липень 2009 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
2. Остапенко С.А. Зміст і сутність соціальної компетентност[Електронний ресурс] С.А.Остапенко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2011_4/11osapkd.pdf
3. Уколова А. Диспропорції розвитку ринку освітніх послуг в Україні: причини та наслідки[Електронний ресурс] /А. Уколова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Soc_dos/2010_891/Ukolova.pdf
4. Холод Л.Б. Изменение профессиональных ориентаций молодежи, поступающей в вузы/ Л.Б.Холод // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Збірник наукових праць. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. – т.1. с. 414-418.
5. Armstrong G. Practical Results-Based Management [Електронний ресурс] / Greg Armstrong // RBM Training. – 2009. – Режим доступу: http://www.rbmtraining.com/

Кірик М.Ю., методист кабінету дошкільної, початкової та інклюзивної освіти Закарпатського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м.Ужгород, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ТА ГРУПОВОГО (до 5-и учнів) НАВЧАННЯ У НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ З МАЛОЮ КІЛЬКІСТЮ УЧНІВ

Актуальність обраної теми. У результаті соціально-економічної та демографічної криз у сільській місцевості спостерігається значне скорочення дітей шкільного віку і як наслідок, виникає потреба у зміні структури школи I ступеня. Вона може бути різною залежно від кількості учнів, педагогічних працівників, наявності приміщень та відповідної навчально-матеріальної бази. Сільські школи з малою кількістю учнів – реальність наших днів. Поряд з великими за своїм складом школами, вони вирішують важливі завдання навчання та виховання дітей, становлячи перед собою у перспективній більшості єдиний соціально-культурний центр у сільському населеному пункті.

З цього приводу Верховна Рада України прийняла Постанову «Про впровадження мораторію на закриття загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості» від 19 грудня 2008 року № 778 (відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, № 24, ст.301), у якій зазначено: «Внаслідок природного скорочення населення та зниження рівня народжуваності зменшується чисельність учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Особливої гостроти ці процеси набули у сільській місцевості, де помітно зменшилася середня наповнюваність класів і шкіл, зросла кількість загальноосвітніх навчальних закладів з малою чисельністю учнів.

Місцеві органи самоврядування замість організації цілеспрямованої і системної роботи, направленої на забезпечення збалансованого соціально-економічного та культурного розвитку територій, ефективне використання природних, трудових і фінансових ресурсів та переданих з державного бюджету коштів на

розвиток освіти висувають як єдиний аргумент необхідність закриття таких шкіл, не беручи до уваги можливі негативні соціально-економічні наслідки своїх дій, а саме: зубожіння села, спонукання сільських жителів працездатного віку залишати місце проживання і шукати роботу та житло в населених пунктах, де є загальноосвітні навчальні заклади тощо.

Поспішність і необґрунтованість прийнятих рішень, ігнорування думки мешканців сільських населених пунктів, адміністративний волюнтаризм почасти призводять до соціальних конфліктів, створюють нездорову напругу, породжують численні звернення батьків учнів, сільських територіальних громад, педагогічних колективів щодо випадків безпідставного закриття в селах загальноосвітніх навчальних закладів…»

Останнім часом у загальноосвітніх школах з малою кількістю учнів місцеві органи управління освітою почали практикувати повернення до організації навчання учнів у класах-комплектах.

Учителі початкових класів звертаються за порадами щодо організації індивідуального навчання учнів, якщо їх не має 5-и. Виникла нагальна потреба розробити методичні рекомендації щодо організації навчання за індивідуальною та груповою (до 5-и учнів) формою.

Мета роботи - допомогти всім, хто має відношення до організації індивідуального навчання в загальноосвітніх навчальних закладах з малою наповнюваністю класів. Пропонуємо розглянути питання організації навчання учнів у загальноосвітніх школах за індивідуальною та груповою (до 5-и) з малою кількістю учнів.

У додатках вміщено індивідуальні плани, розклади занять при різній наповнюваності.

Пропонується для використання в роботі керівникам загальноосвітніх шкіл з малою кількістю учнів, методистам, учителям початкових класів та батькам.

ОСОБЛИВОСТІ ШКОЛИ З МАЛОЮ КІЛЬКІСТЮ УЧНІВ

Школа в селі – це соціокультурний, освітній центр, який акумулює духовність і традиції, національну ментальність і звичаї народу, контроль із боку вчителя.

Сільська школа – це не тільки педагогічні, економічні, географічні проблеми, а й соціальні:

- велика зайнятість батьків та дітей, учителів домашнім господарством;
- процеси навчання і виховання дітей ускладнюються тим, що багато дітей залишаються без опіки батька і матері, тобто трудова міграція, сезонні роботи позбавляють можливості багатьох батьків виховувати своїх дітей;
- відсутність позашкільних закладів на селі;
- незадовільна дошкільна підготовка дітей (відсутність дошкільних закладів або змішані групи у наявних);
- неможливість реалізувати оздоровчі функції школи;
- обмежені можливості самоосвіти вчителя;
- недостатнє навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення шкіл;
- посилений ризик захворювань дітей, які навчаються не за місцем проживання і змушені користуватися транспортом;
- у дітей обмежений вільний час у другій половині дня (більшість виконують обов'язки, які покладені на них у сім'ї;
- частина дітей не має можливості відвідувати групу продовженого дня, а якщо така можливість і є, то перебування дитини в групі обмежене у часі (тільки виконання домашніх завдань);
- значний вплив на формування мовлення дітей має мовне середовище (діалектне);
- ускладнюється робота з батьками учнів тощо.

Перевага сільських дітей:

- з дитинства формується вміння жити в гармонії з природою;
- чуттєве сприймання живої і неживої природи навколишнього світу;
- життєві обставини сприяють формуванні в дітей відповідальності за доручену справу, трудових навиків та загартовуються складними природними та соціально-економічними умовами.

При конструюванні уроку в мало чисельній школі вчитель повинен враховувати специфіку роботи у малих групах:

• надмірний контроль є причиною появи почуття страху, стресу в учнів; наслідок цього – байдуже ставлення школярів до завдань уроку;

• збільшується навантаження на психіку дитини в результаті дискомфорту й напруженості через необхідність постійно бути готовому до відповіді;

• помітно знижується потреба учнів у самостійних діях через посилений Для забезпечення рівного доступу до освіти та подальшого розвитку особистості з метою покращення навчання і виховання дітей сільських регіонів нагальним у часі є впровадження в навчально-виховний процес сучасних інноваційних та інформаційних технологій навчання.

Індивідуальне навчання в системі загальної середньої освіти є однією з форм організації навчально-виховного процесу і впроваджується для забезпечення права громадян на здобуття повної загальної середньої освіти.

Індивідуальною формою навчання людство користувалося упродовж всього розвитку. З'явившись у первісному суспільстві, вона існувала паралельно з іншими формами навчання і продовжує існувати досі.

Індивідуальне навчання було найдавнішою формою навчання в школі, де вчитель навчав кожного учня окремо. Така форма організації навчальної діяльності вважалася найоптимальнішою з погляду реалізації індивідуального підходу до дитини (принципу «природовідповідності»).

Залежно від кількості учнів, з якими організовується навчально-виховний процес, індивідуальне навчання класифікується як одна із форм навчальної діяльності школярів і теоретично обґрунтовується в працях В. Дяченка, Ч. Куписевича, І. Лернера, Ю. Мальованого, В. Онищука, І. Підласого, М. Скаткіна, І. Передова, О. Савченко та ін. Розв'язання даної проблеми на практичному рівні спостерігається здебільшого в зарубіжній педагогіці. Наприклад, йдеться про використання ідей вільного виховання, вибір учнями матеріалів та способів навчання відповідно до їх навчальних можливостей, нахилів та інтересів, застосування принципів школи Марії Монтессорі, вальдорфської педагогіки, Дальтон-плану тощо.

Організація індивідуального навчання передбачає вирішення ряду суперечностей між:

- індивідуальним темпом розвитку дитини та регламентованим часом на індивідуальне навчання;
- обов'язковим освітнім рівнем учнів, який має відповідати вимогам Державного стандарту початкової загальної освіти і розвитком творчих здібностей школярів у межах визначеного навчального часу;
- недостатньо сформованими навичками самостійної роботи учня молодшого шкільного віку і великою кількістю часу, відведеного на самостійне опрацювання навчального матеріалу;
- різним рівнем навчальних можливостей учнів та недостатньою кількістю годин, відведених для їх навчання;
- постійною потребою учня в підтримці і допомозі вчителя та обмеженістю часу для співпраці учня з учителем;
- реалізацією вчителем індивідуального підходу до учнів у процесі індивідуального навчання та відсутністю достатніх умов для вивчення індивідуальних особливостей учнів;
- організацією вчителем індивідуального навчання молодших школярів та відсутністю науково обґрунтованих технологій індивідуального навчання;
- самостійним опрацюванням учнем навчального матеріалу та відсутністю навчально-методичного забезпечення, яке вміщувало б алгоритми виконання завдань з різним рівнем навчальних можливостей;
- реалізацією програмних вимог з навчальних дисциплін та відсутністю орієнтованого навчального плану індивідуального навчання учнів молодшого шкільного віку сільської школи;
- соціалізацією особистості молодшого школяра і недостатнім перебуванням дитини в шкільному колективі, бракує спілкування між однолітками тощо.

Такий підхід до вирішення освітніх проблем передбачає принципово нове трактування поняття індивідуального навчання. Розв'язуючи проблему індивідуального навчання, необхідно передбачити:

- створення оптимальних умов для індивідуального навчання школярів (бажано в школі, а не вдома);
- створення освітніх технологій, які забезпечували б перебування дітей у школі з наближенням до часу, визначеного навчальними планами загальноосвітніх шкіл;
- періодичну організацію індивідуально-групових форм роботи учнів з метою їх соціалізації та розвитку вмінь працювати в колективі;
- використання інтеграції навчальної діяльності;
- видання методичних посібників, рекомендацій, порад щодо роботи з дитиною;
- упровадження нових освітніх технологій, інтерактивних методів, передового педагогічного досвіду;
- забезпечення учнів необхідною літературою (алгоритмами, опорними схемами та ін.), що полегшить їм виконання самостійної роботи тощо.

Молодший шкільний вік надзвичайно важливий у житті дитини. У цей період відбувається інтенсивний інтелектуальний розвиток, формуються загально навчальні вміння та навички, з'являються мотиви навчання, розвивається самооцінка, критичне ставлення до себе і оточення, вдосконалюються комунікативні навички, відбувається процес становлення особистості. Відкритість, гнучкість, пластичність цього віку – унікальні. Психологи визначають, що цей період багатий внутрішніми можливостями для позитивних змін. Все це потребує перебування в колективі. Тому говорити про індивідуальне та групове (2-4 учні) навчання молодших школярів (у першу чергу шестирічних) актуальне. Обов'язковою умовою організації навчання для дітей цього віку має бути поєднання індивідуальної і колективної форм навчання. Однак, приходиться індивідуально навчати і 6-річок, коли одна дитина приходить до школи. Якщо дітей одного віку налічується від 2 до 4 учнів, їх доцільно об'єднувати для навчання у малу групу.

Отже, діти, залучені до індивідуальної та групової (2-4 учні) форми навчання, працюють за індивідуальними навчальними планами, складеними на основі діючих Типових навчальних планів Міністерства освіти і науки України та програмами, підручниками, посібниками та іншими дидактичними засобами, рекомендованими для учнів загальноосвітніх шкіл МОН України.

ВИСНОВКИ. У роботі сільської малокомплектної школи чимало нерозв'язаних проблем. Але навчання в маленьких класах чи групах має свої «підводні рифи». Мала наповнюваність класів традиційно

позитивно сприймається (і батьками, і педагогами) як можливість більш якісної організації індивідуального підходу до організації навчання і більш якісного навчання школярів. З одного боку, звичайно ж, це так - учителю простіше підготувати індивідуальні завдання різних рівнів кожному учневі в класі з 5-10 учнями, ніж у класі, де навчаються 30 дітей. Але справа в тому, що індивідуальний підхід - це не тільки індивідуально організоване співнавчання, а освіта взагалі - це не тільки індивідуальна навчальна робота. Індивідуальне навчання вимагає від учня бути кожний день готовим до відповіді і не один раз на занятті. Ось тут можуть виникати психологічні проблеми в окремих учнів.

Коли в навчальній групі мало учасників, зменшується різноманіття в групі, набагато складніше створити атмосферу взаємного емоційного пошуку відповідей на складні питання, настільки необхідну для справжньої освіти. Адже відомо, що чим строкатіший колектив, тим корисніший він для росту кожного його члена. У класі (25-30 учнів), як правило, є й інтелектуальні лідери, на яких можна рівнятися іншим; є емоційні лідери, які створюють потрібний настрій, атмосферу; є більш слабкі в навчанні учні, турбота про успіхи яких дуже корисна і в моральному, і в навчальному плані для «завжди успішних» лідерів. Різноманіття думок, позицій, підходів, вражень - от що створює насичену атмосферу взаємного навчання. Усього цього важко досягти в невеликому класі. Ось тут у вчителя виникає проблема вибору методу навчання. Справа в тому, що вчителів у педінститутах учать працювати фронтально з великими класами чи індивідуально (один на один з учнем). Дуже рідко майбутніх педагогів озброюють засобами роботи з малими групами. І вже зовсім не зрозуміло, як працювати з класом, де ніяких груп не створиш. Стояти біля дошки і викладати матеріал у лекційному стилі, коли в класі сидять четверо учнів, смішно. Посадити кожного учня «носом» у підручник, переходячи від одного до другого розмовляти індивідуально - теж погано. Деякі підлітки не витримають і кількох місяців такого «нудного навчання».

Педагоги малих шкіл, які намагаються впоратися із цими труднощами, стають на шлях інновацій, пошуків, інших способів організації навчального процесу, іншого способу організації життєдіяльності школи в цілому. Інколи малі школи опиняються в цих процесах попереду великих, адже саме життя змушує їх шукати інші шляхи організації навчання. Крім того, відомо, що чим організація менша, тим легше проводити в ній зміни.

Таким чином, сама ситуація життя «змушує» малі школи переходити до тих чи інших способів, прийомів та форм організації різновікового, різнорівневого навчання, виходити за межі школи в пошуках нових ресурсів для організації навчального процесу, забезпечення можливості індивідуальних освітніх маршрутів у старших класах, знаходити партнерські школи, діяльність яких ґрунтується на схожих цінностях.

Кожанова А.Ю., учитель початкових класів Дніпропетровської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2 Дніпропетровської області, Україна

УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАОСВІТИ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В Україні відбувається процес реформування системи початкової освіти. Зміни зумовлені тим, що сучасне суспільство потребує самостійної, грамотної, ініціативної особистості, здатної до ефективної життєдіяльності в постійно змінюваних умовах. Рівень розвитку держави в цілому залежить від можливостей конкретного громадянина. **Очікування суспільства пов'язані з формуванням особистості, яка:**

- зуміє гнучко адаптуватись до нових умов;
- адекватно та оперативно реагувати на нові виклики;
- активно діяти;
- протягом всього життя підвищувати рівень освіченості;
- компетентно застосовувати набуті знання;
- виявляти креативність та інше.

Оновлення системи освіти відбувається шляхом впровадження нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти, оновлення навчальних програм, підручників. Саме тому переді мною, як перед кожним сучасним педагогом, постають нові завдання: я повинна спрямувати навчально-виховний процес не лише на засвоєння знань, а й на формування предметних і ключових компетентностей:

-вміння добувати,осмислювати, опрацьовувати ,використовувати інформаціію з різних джерел

- уміння аргументувати,адаптувати,формувати,здобувати;

-користуватися різноманітною довідковою літературою, збагачувати словник;

- володіти усним та писемним мовленням;

-адекватно ставитись до критики.

На сучасному етапі в Україні дуже гостро постало питання медіаосвіти, адже саме від якості отримуваної інформації залежить наше майбутнє, в тому числі й майбутнє нашої держави.

Мова йде про підготовку людини до спілкування із ЗМК під час соціалізації. Медіаосвіта повинна захистити дітей від потенційно шкідливих ефектів медіа і виростити такого споживача медіа, котрий міг би ефективно задовольняти свої інтереси, використовуючи ЗМК.

Згідно з концепцію впровадження медіаосвіти в Україні, медіаосвітою вважається частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Результатом медіаосвіти має бути підвищення рівня медіакомпетенції, або її ще називають медіаграмотністю .

Медіаграмотність – це рівень медіакультури, який стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відрізняти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують.

Проблемам формування медіаграмотності , що пов'язані з використанням медіа технологій у навчально-виховному процесі та їх впливу на особистість і суспільство,присвячені роботи таких вітчизняних дослідників, як Б.Єржабкової, Л. А. Найдьонової, Г. В. Онкович, Б.В.Потятиник та ін. та зарубіжних дослідників: Л. С. Зазнобіної, А. В. Спічкіна, Ю. Н. Усова, О.В.Федорова, І.В. Челишевої, А.В. Шарікова, Джейн Брауна, М.Маклюена та ін.

Важливими умовами впровадження медіаосвіти в Україні є забезпечення готовності фахівців системи освіти до розв'язання медіаосвітніх проблем і суперечностей, що потребує перебудови звичних форм роботи, удосконалення змісту і форм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, зорієнтованих на випереджувальне ознайомлення з медіаосвітніми інноваціями.

На жаль, в Україні медіаосвіта досі залишається фрагментарною і здійснюється переважно стихійно з ініціативи ентузіастів, педагогів-новаторів за явного браку інтеграції цих зусиль в ефективну медіаосвітню систему.

Зміни в системі початкової освіти вимагають від нас особливого підходу до організації навчально-виховного процесу. Від правильного вибору форм та методів навчання повністю залежить успішність процесу формування компетентності кожного учня.

На мою думку, сучасна медіаосвіта – це набуття людиною культури писемності за допомогою так званих "письмових" засобів мас-медіа, аудіовізуальної культури – за допомогою, відповідно, аудіовізуальних медійних засобів, а також цифрової компетентності - за допомогою цифрових мас-медіа. Залежно від складності функціонування та структурованості медійних засобів опанування медіа-освіти повинно відбуватись на усіх рівнях освітньої системи відповідно до основного педагогічного принципу навчально-виховного процесу: від простого до складного. Таким чином, "письмові" засоби мас-медіа (газети, журнали, постери, плакати, фотографії тощо) повинні стати основним об'єктом розгляду в дитячому садку та в початковій загальноосвітній школі, аудіовізуальним медійним засобам (кіно, радіо, документальні фільми, реклама тощо) слід приділяти більше уваги в середній загальноосвітній школі, і, відповідно, навички цифрової медіа-компетентності діти повинні почати опановувати у старших класах. Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у початковій ланці – це не данина моді, а необхідність сьогодення, оскільки більшість дітей ознайомлюються з комп'ютером набагато раніше, ніж це їм може запропонувати школа.

Вже змалку дитина навчається читати і писати не тільки за допомогою книг і малюнків, але й навколишнього світу мас-медіа: в домашньому відео, фотографіях, теле та радіопрограмах тощо. Саме вони сприяють формуванню життєвого досвіду дитини, формують її уявлення щодо світу, подій, власної поведінки.

Хочу поділитися власним досвідом виховання грамотності у медіаспоживачів –учнів початкових класів. Здавалося,що про такі серйозні речі з дітьми ще зарано говорити,але все що нове захоплює і вчителя ,і дітей!А ще й виявилося,що це може бути просто,цікаво й зрозуміло!

З чого ж почати? Проаналізувавши літературу,я вирішила почати з книг. Під час уроків, відвідуючи бібліотеки (шкільну та міську), учні вивчали історію появи паперу,книгодрукування,основні елементи книг, професії людей, які створюють книги,розподіл літератури за віковими критеріями. Це допомогло не тільки розширити знання, підвищити цікавість до читання, розвивати усне й писемне мовлення , але й почати формувати медіакультуру (знаходити інформацію та її опрацьовувати). Результатом стали збірочки казок ,написані учнями, власноруч зроблені маленькі книжки.

Наступним кроком стало знайомство із пресою. На уроках з позакласного читання ми знайомилися з дитячими журналами та газетами,знайомилися із статтями. Велику допомогу отримали від шкільної преси,адже у нас виходить газета для початкових класів «Маша & Teddi» . Проект розпочали в минулому році. Матеріал готують почергово учні початкових класів,а роблять верстку учні 10 класів. Для роздруківки використовуємо принтер,який придбали на благодійні внески батьків.

Розглядаючи журнали та газети, ми шукаємо відповіді такі питання:

-Про що розповідає обкладинка?

-Розгляньте обкладинки дитячих видань, подумайте яка інформація і для чого на ній вміщена,кому адресована?

- Поясніть вислів В.Маяковського: «Газета – це не читання від нудьги. Газета – наші очі та руки».

- Уважно роздивіться 1 -2 номери газети. Прочитайте назви заголовків статтей, потім самі статті. Подумайте, як заголовок відображає головну думку статті. Обговори свою думку із вчителем,а потім з однокласниками.

-Запропонуй власні варіанти назв для тих статтей,з якими ти познайомився.

Діти розуміють вже про що може йти мова, тому що й самі стають героями та авторами публікацій. Це допомагає виховувати не тільки бажання читати (що важливо),а й знайомить з різними стилями письма(не називаючи їх дітям).

Наступним етапом впровадження медіаграмотності є знайомством з листівками та плакатами.На уроках з природознавства та основ здоров'я, діти, працюючи в групах,створюють їх на захист тварин,занесених до Червоної книги,збереження рослин. Так вони «розкривають таємниці» створення соціальної реклами. Результатом нашої роботи став екологічний проет «Не згуби – збережи!». Діти збирають в класі весь використаний папір в окремі ящички,а потім батьки здають макулатуру й купують нові зошити. Так практично діти вчаться зберігати навколишнє середовище ще й заохочують до цього батьків!

Знайомство з екранною мовою почалося ще в 1 класі, із введенням поняття «діафільм». Перед роботою розбиваємо всю казку на кадри (робимо розкадровку),паралельно знайомлячись із монтажем:

- Як ви думаєте,коли діти бувають монтажниками? (Коли збирають конструктор). - З чого починається будівля ? А чи можна зробити навпаки?

Спочатку діти чітко встановлюють порядок дій,це допомагає їм справитися із переказом творів.

Пізніше знайомимо з випадками, коли можна відступити від правил й проявити творчість! Працюємо з малюнками: на першому з них зображений усміхнений хлопчик,другому - повітряна кулька, третьому - заплаканий хлопчик - Що робить хлопчик?(сміється, а тут плаче) А якщо поміняти місцями? Виходять такі схеми:

- Хлопчик сміється - кулька улетіла – хлопчик заплакав.

-Хлопчик плакав- дали кульку – хлопчик засміявся.

Висновки: монтаж фільма – творчий процес об'єднання окремо знятих кадрів в одне художнє ціле. Сприйняття глядачем кожного наступного кадра залежить від змісту попереднього кадру й, навпаки,осмислення попереднього кадра залежить від наступного .

Використовуємо монтаж також на уроках з розвитку мовлення, під час письма переказів).

В цьому році ми працювали над проектом «Слова,що піснею стали» до 200- річчя з дня народження Тараса Шевченка. Заключною частиною став кліп до пісні «Зацвіла в долині червона калина». Учні мали змогу практично ознайомитися із створенням кліпу. Спершу вони вибрали пісню,потім зробили розкадровку,домовляючись хто який малюнок створить. Учні самі обрали найвдаліші малюнки,потім їх склали по порядку(як хотілося). На уроці музичного мистецтва розучили мелодію,записали пісню у власному виконанні. Далі вже була справа техніки. (Переглянути кліп можна, використовуючи інтернет - ресурси YouTube.)

Цей проект навчив дітей аналізувати, складати в потрібному порядку(монтажній роботі) та розумінню процесу створення аудіовізуальних медіатекстів.

Щоб краще діти зрозуміли роботу оператора,знайомлю із кадрувальною рамкою:беремо лист паперу, згинаємо, вирізаємо квадрат. Готова рамка. Дивимося в неї.

- Що ви бачите?(Учні називають різні речі).

-А чому ми, сидячи в одному кабінеті, бачимо різні речі? (Залежить від того, хто куди дивиться).

Потім працюємо в групах: (виконуємо роль автора). Завдання- сфотографувати гарні речі(іншим-безлад).

Знову аналізуємо:

- Чому вийшли різні фото?(Були різні завдання).

Висновок : різні завдання дають змогу побачити протилежні риси в одному й тому ж об'єкті.

Висновки:фільм(фотофільм)складається із кадрів. Їх можна розмістити в потрібному для нас порядку. Все, що ми бачимо на екрані, залежить від завдань, які поставив автор. Він спеціально відбирає для цього ті чи інші фрагменти дійсності.

Ще одним прикладом цього може бути вправа «Опиши предмет». Діти в групах отримують завдання –малюнок: описати будяк, але з різних позицій: нейтральної, позитивної та негативної. Яке було здивування у дітей,коли вони зрозуміли, що про одне й теж можна сказати зовсім по різному і все це залежить від умов автора завданнь!

Від таких вправ плавно переходимо до навичок критичного сприймання мультфільмів. Не секрет, що діти у молодшому шкільному віці копіюють своїх улюблених герої - вони не розділяють «мультяшне» життя від реального. Тому дуже важливо, не травмуючи дитячу психіку, вчити їх аналізувати бачене, обгрунтовувати та відстоювати власну думку.

Ставимо запитання:- Що дивилися? Хто головний герой? Що він робив? Що з ним трапилося? Чому так сталося з героєм? Чого навчив цей мультфільм?

Ми граємо у «Фантазії»: Уявляємо улюблених героїв мультфільмів в іншій історичній епосі,іншій країні,місті. Так ми ще й розвиваємо мову й мислення,вчимо передбачати наслідки якихось подій,знаходити позитивне й негативне,робити свій вибір

Навчання буде успішним, якщо молоді люди не тільки навчаться правильно користуватись медіа-приладами (“натискати на кнопки”), але й зможуть критично оцінювати і самостійно відтворювати медіа-інформацію.

Поговоримо про телефони …Скільки б не говорили про їх шкідливість,ми вже не в змозі їх заборонити,проте можемо навчити використовувати за призначенням. Прочитати і зрозуміти зміст символічного значення фотоматеріалів – ось чому повинні навчитись учні при роботі із певними засобами мас-медіа, це – як запобіжник негативних маніпулятивних дій з боку дорослих.

Продовжуємо вчити, що зміст кадрів залежить від того хто які замовляв. Діти отримують завдання :сфотографувати красиві місця в класі й негарні. Спочатку учні в подиві: «Але ж нас все гарне!».Але після проведених зйомок,їх перегляду, задумуються і роблять власні висновки: «Треба негайно виправити недоліки в класній кімнаті!».Ця вправа вчить розуміти,що в однакових обставинах можна побачити різні речі і що потрібні дієві справи задля виправлення ситуації.

Починаючи вчити дітей ще змалечку медійній грамотності ми запобігаємо маніпулятивному впливу на дитячу психіку,допомагаємо зорієнтувати в потоці інформації, що «бомбардує»дитину з екранів телевізора,комп’ютера,вчимо аналізувати, критично сприймати побачене,безпечно користуватися сучасною технікою, розвиваємо комунікативні навички,мову та мислення,формуємо необхідні інформаційно – комунікативні компетентності.

Список використаних джерел:

1. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навчальний посібник/ О.Т. Баришполець, Л.А Найдьонова, Г.В,Мироненко, О.Є.Голубєва, В.В,Різун та ін..; За ред. Л.А. Найдьонової, О.Т.Баришпольця. – К.:Міленіум, 2010. – 440с.
2. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник/ Ред.-упор. В.Ф.Іванов, О.В.Волошенюк; За науковою редакцією В.В. Різуна. – К.: Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
3. Медіаосвіта та медіа грамотність: короткий огляд/ Іванов В., Волошенюк О.,Кульчинська Л., Іванова Т., Мірошниченко Ю. – 2–ге вид.,– К.: АУП, 2012. – 58 с.
4. Гейкіна Н. Виступ[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.medialiteracy.org.ua/
5. Академія Української Преси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mediaeducation.ucoz.ru/

Лік Я. А., викладач ІКТ дошкільного навчального закладу №2 «Рукавичка» Павлоградської міської ради Дніпропетровської області, Україна

ІКТ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ.

Необхідність застосування комп'ютерної техніки в освітньому процесі регламентовано нормативно-правовою базою. Так, у Державній національній програмі "Освіта України XXI століття" у розділі "Дошкільне виховання" визначено основні положення: "забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, запровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій та науково-методичних досягнень. У "Національній доктрині розвитку освіти", у статті 9 наголошено, що "пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують: подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві". Цей документ регламентує створення індустрії сучасних засобів навчання, що відповідають світовому науково-технічному рівню і є важливою передумовою реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти. У сфері освіти все більше уваги приділяється інформаційним технологіям навчання, що обумовлено вимогами, які висуває суспільство і роботодавці до молодих фахівців. А базис для якісної підготовки майбутніх фахівців закладається саме в дошкільному віці.

ОПИСОВА ЧАСТИНА

Суспільне дошкільне виховання на сучасному етапі свого розвитку та трансформації потребує оновлення, удосконалення нових підходів. Дитина дошкільного віку третього тисячоліття – нова особистість, на формування якої безпосередньо та опосередковано впливають різноманітні фактори сьогодення: соціальні, природні, екологічні, інформаційні і інші. На сьогодні дуже гостро стоїть питання про створення гуманного освітньо - розвивального середовища, спрямованого на виховання сучасної, цілісної, гармонійної особистості. У центрі виховного процесу – дитина з її унікальними здібностями та задатками. Помітити їх, створити умови для їхнього розквіту – моє головне завдання. Ретельне вивчення навчального посібника науковців Університету прикладних наук ФОНТІС(королівство Нідерландів) та Національного педагогічного університету ім..М.Драгоманова, Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти, дав змогу ознайомитись із

сучасними зарубіжними технологіями освітнього процесу, та показав шляхи їх інтеграції у власний педагогічний досвід.

Власний педагогічний досвід складається: з трьох розділів та додатку.

Розділ1. Підготовчий.

Мета: Створення картотеки дидактичного та ігрового матеріалу, систематизація комп'ютерних програм та ігор, відповідно БКДОУ, підготовка додаткових матеріалів для проведення освітньої та розвивальної роботи в центрі ІКТ, та створення розвивального середовища.

Розділ 2. Ознайомчий

Мета: Форми роботи по ознайомленні старших дошкільників зі складовими частинами комп'ютера та оволодіння процесом дії з ними.

Розділ 3. Розвивально-навчальний

Мета: Розробка та реалізація блочної системи роботи в практичну діяльність старших дошкільників

Розділ4. Діагностичний.

Мета: Підбір та використання методик для виявлення сильних сторін та інтересів кожної дитини.

ІКТ центр розділено на такі умовні осередки.

Перший - осередок персональних комп'ютерів;

Другий – осередок дидактичних ігр;

Третій – навчально-демонстраційний;

Четвертий – оздоровчо-релаксаційний

У першому осередку розміщені*:* дидактичні та ігрові матеріали підібрані опираючись на нормативні документи, інструктивно-методичні листи МОН України, методичні вимоги БКДОУ по створенні розвивального середовища в ДНЗ, державні програми «Українське довкілля», «Впевнений старт»;

- Перший осередок: установлено 14 персональних комп'ютерів з додатковим оснащенням (навушники для індивідуальної роботи, килимки під мишку, прапорець для виклику допомоги викладача) . установлене освітлення, яке відповідає санітарним нормам;
- Другий - осередок дидактичних, модульних, конструктивно розвивальних ігор та досліджень підібрала згідно рівнів розвитку дітей, (які відображають різні статеві, національні, вікові особливості і які можуть бути адаптовані для використання всіма дітьми), розташовані ігри так , щоб діти здійснювали свій вибір у роботі і змогли вільно переміщатись та відповідали вимогам дітей з особливими потребами.
- Третій – осередок навчально-демонстраційний, який складається з сучасного телевізора з діаметром 42д., мультимедійної установки, та осучасненої навчальної дошки.
- Четвертий – оздоровчо-релаксаційний осередок, в якому на стіні під різним кутом зору розміщені яскраві площинні іграшки, цифри, схема зміни кута зору, на поличці індивідуальні кружки синього кольору на держачках. Для релаксації відведено місце для акваріуму з рибками, живі рослини та килим.

У другому розділі розроблені завдання про базові знання дітей про комп'ютер.

Під час першого ознайомлення дітей з комп'ютером керівну роль надаю дітям. Саме самостійне дослідження - виявляється вагомою внутрішньою мотивацією до пізнання. Ознайомлення дітей з складовими комп'ютера проходить(як послідуюча розвивально-навчальна робота) за блоками.

Спільна діяльність вихователя і дітей

Систематизовано різноманітні дидактичні ігри, сюрпризні моменти, підібрано художню літературу, вірші про комп'ютер, використання ребусів, загадок, мультимедійні презентації, вправи на релаксацію, на профілактику зору, фізхвилинки. В процесі роботи надаю дітям рівні можливості брати участь у різних видах ознайомлення. У роботі використовую різні технології та візуальні засоби - плакати, тимчасові таблиці, відеоматеріал, роздавальний матеріал, ігри.

Спеціально організована діяльність

Робота в ІК-центрі

Дні тижня	Групи	Вік	Час		
Понеділок	№ 7	**Середня**	**I 8^{45}- 9^{05}**	**II 9^{15}- 9^{35}**	**III $9^{45}10^{05}$**
Вівторок	№9	**Старша**	**I 8^{45}- 9^{05}**	**II 9^{15}- 9^{35}**	**III $9^{45}10^{05}$**
Середа	№6	**Старша**	**I 8^{45}- 9^{05}**	**II 9^{15}- 9^{35}**	**III $9^{45}10^{05}$**
Четвер	№1;№10.	**Середня**	**I 8^{45}- 9^{05}**	**II 9^{15}- 9^{35}**	**III $9^{45}10^{05}$**
П'ятниця	№8	**Старша**	**I 8^{45}- 9^{05}**	**II 9^{15}- 9^{35}**	**III $9^{45}10^{05}$**

- Спеціально організована діяльність проводиться підгрупами і індивідуально в залежності від завдань, які потрібно виконати в процесі навчання.
- Зміст роботи планую за програми «Українське дошкілля», «Впевнений старт».
- Розроблено перспективні плани занять на рік, які містять в собі національні стандарти відповідно до навчального плану, враховую всі області розвитку дитини: мислення, пам'ять, увагу, саморегуляцію, послідовність дій.

  Форми роботи: міні заняття, інтегровані заняття, презентації, дослідження, конкурси (інтегровані заняття з ознайомленням з природою, мистецькою діяльністю, англійською мовою). Упродовж року

використовую як обрані педагогами так і запропоновані дітьми теми для проведення інтегрованих занять.

У ході виконання дітьми самостійних завдань надаю дітям можливість без сторонньої допомоги вирішити виниклу проблему. В випадку, якщо самостійно проблема не виріщується дитина виставляє прапорець- це сигнал СОС , ДОПОМОЖІТЬ.

Створене сучасне розвивальне середовище в ІК центрі дає великі можливості для самостійної діяльності дітей. На перших етапах організації самостійної діяльності залучила старших дошкільників до процесу розробки чітких і зрозумілих вимог та правил стосовно їх поведінки в ІК центрі, разом з ними виготовили і розмістили їх у вигляді пам'яток. Дошкільники мають можливість самостійно вибирати осередок для самостійної діяльності, займатись тими іграми , які їм до вподоби (дидактичні, модульні, настільні, конструювальні). Необмежую бажання дітей працювати за комп'ютером за різними програмами (в основному програмами по малюванні, конструюванні).

Четвертий розділ- діагностичний:

- Розробила систему контрольно-оцінювальної діяльності в яку входять діагностичні ігри, вправи, кросворди, загадки, вправи, завдання.
- розглядаю слабкі та сильні сторони своєї педагогічної діяльності;
- оцінюю результати своєї роботи та прагну систематично отримувати інформацію з різних джерел - оцінки дітей,колег, батьків, практичного психолога працівників адміністрації;
- проводжу та аналізую результати моніторингу роботи ІК центру та результатів освітньої діяльності дошкільників

Психологічний супровід впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій.

Інтегративний психолого-педагогічний супровід забезпечує ефективне та комплексне розв'язання проблем розвитку дитини в освітньому процесі ДНЗ у взаємодії з педагогами та батьками. В дошкільному закладі № 2 «Рукавичка» модель психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини спирається на розумінні того, що супровід це не обслуговування одними роботи інших, а *«професійне взаємодоповнення».*

В січні 2014 року проведено моніторинг функціонування комп'ютерного центру в ДНЗ.

Мета моніторингу: Психолого-педагогічне дослідження рівня ефективності функціонування комп'ютерного центру в системі дошкільної освіти , експертиза інноваційного досвіду роботи викладача комп'ютерного центру Лік Я.А.

Завдання.

Визначити:рівень організації навчально-виховної роботи по оволодінню дітьми навичок роботи з ІКТ;

- дотримання науково обґрунтованих психогігієнічних норм організації
- виховання дошкільників;
- врахування індивідуальних норм навчального навантаження;
- дотримання психогігієнічних норм;
- результативність освітньої діяльності дітей. .

Аналіз результатів моніторингу формування у дітей дошкільного віку умінь і навичок роботи з інформаційно - комунікаційними технологіями дозволив виявити психолого - педагогічні аспекти застосування комп'ютерних технологій, як засобу навчання, врахування яких у процесі пізнавально - ігрової діяльності відкрились додаткові можливості підвищення рівня ефективності навчання. Створення спеціального середовища, орієнтованого на формування високорозвиненого мислення було одним із головних завдань дошкільного закладу по впровадженню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес.

Розробка дидактичних матеріалів, нового предметно-розвивального навчального середовища і зразків нових об'єктів, які орієнтовані на використання ІКТ, проводиться з урахуванням особливостей дітей та типів провідної діяльності для кожної вікової групи.

На початкових етапах впровадження комп'ютера в навчально-виховний процес дошкільного закладу основні переваги використання ІКТ пов'язувалися з розширеними можливостями індивідуалізації та диференціації навчання (за своєю спрямованістю діти дошкільного віку індивідуалісти). Поступово, під впливом виховання, у них почала будуватись колективна спрямованість. Викладач ІКТ Лік Я.А. створила таку дидактичну систему, яка максимально індивідуалізує процес навчання. Такий підхід можна пояснити тим, що ідея використання комп'ютера в дошкільній освіті виникла як складова концепції програмованого навчання, відповідно до якої матеріал подається невеликими, логічно пов'язаними порціями, дитина засвоює їх у власному режимі. Водночас засвоєння кожної частини перевіряється наданням спеціального завдання, і залежно від відповіді надається інструкція щодо наступних дій. Крім того, індивідуальному та самостійному навчанню сприяє поява педагогічних програмних засобів і різноманітних демонстраційних, навчаючих, контролюючих програм, тренажерів, розроблених та систематизованих викладачем. Всі вони зорієнтовані на самостійну роботу дитини з комп'ютером. Потрібна кількості комп'ютерів в дошкільному закладі, дала можливість навчати кожну дитину окремо, індивідуально добираючи обсяг, складність навчальних завдань і послідовність вивчення матеріалу, здійснювати оперативний та об'єктивний контроль за результатами навчально-ігрової діяльності.

Отже, вагома перевага використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання в дошкільному закладі це індивідуалізація навчання, яка досягається за допомогою комп'ютера тільки у процесі рефлексивного управління навчально - ігровою діяльністю, цілеспрямована робота з формування й розвитку у дітей уяви і творчого мислення. Використання комп'ютера, відчутно впливає на розвиток у дошкільників цих пізнавальних функцій. Система навчально-ігрової діяльності в ДНЗ, побудована з урахуванням психолого- педагогічних, дидактичних, технічних вимог до ІКТ Гру викладач використовує, як провідну діяльність, яка визначає психологічний розвиток дитини, дозволяє найбільш природним шляхом залучати малюків до будь-якого типу діяльності, не поспішаючи і не примушуючи, застосовуючи в різних умовах, узагальнюючи та відпрацьовуючи . Професійно підібрані педагогом ігри дають змогу не тільки уточнювати і розширювати знання дітей а й якісно змінювати, набувати осмисленого та узагальненого характеру. У результаті цього процесу діти непомітно для себе засвоюють закладений у грі навчальний матеріал.

Моніторинг навчально-методичного матеріалу, який використовується у навчальному процесі, показав їх чітку систематизацію:

- за віковими особливостями дітей;
- за складністю управління грою;
- за швидкістю подання ігрового матеріалу;
- за відповідністю меті та завданням.

Представлений матеріал відповідає Державним стандартам (БКДОУ) та методичним вимогам, а саме:

- цікавий і викликає позитивні емоції;
- активізує пізнавальну та розумову діяльність;
- викликає в дитини бажання навчитися працювати самостійно;
- відповідає валеологічним вимогам;
- розвиває творчі здібності дитини;
- носить навчально-контролюючий характер.

Новими особливостями впливу комп'ютера на мотиваційну сферу дитини є комплексність. Вона проявляється в одночасному використанні звуку, кольору та дій об'єкта, яким керує дитина. Кольорове та звукове супроводження правильних дій дитини проявляється у зручному часовому темпі. Таке поєднання створює умови для інтенсифікації формування психологічних цільових структур та вольової регуляції поведінки дитини.

Робота дитини з комп'ютером - це специфічна форма спілкування «людина - комп'ютер», у рамках якого формується інтелект дитини. Вивчаючи, в ході моніторингу, методику та форми роботи з дітьми дійшли до висновку, що вони, на даному етапі, задовольняють сучасні психолого-педагогічні вимоги, які пред'являються до організації процесу спілкування та діалогу : доброзичливість, об'єктивність, дотримання соціальної дистанції, педагогічна спрямованість на досягнення. Реалізація цілей навчально-виховного процесу здійснюється за рахунок діалогу третього рівня - «педагогічного». Саме в процесі педагогічного діалогу розв’язуються такі питання як :

- розуміння та інтерпретація відповідей дошкільнят;
- фіксація та встановлення причини труднощів, визначення необхідної допомоги для їх подолання;
- фіксація терміну виконання завдання;
- надійність навчальної програми;
- зведення до мінімуму зусиль дитини з уведення відповідей.

Використання комп'ютера у ДНЗ є потужним дидактичним засобом, який залучає дітей до активної праці, підвищує їхній інтерес до навчання, сприяє кращому засвоєнню матеріалу і підвищує ефективність учіння. Використання комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання на заняттях мають такі позитивні аспекти: емоційний, виховний, психологічний, дидактичний, інформаційно-демонстративний.

У процесі розвитку пізнавально-ігрової діяльності дитини особливу роль відіграє мислення. Основні логічні структури мислення, а також операційні навички розпочинають формуватись з 5 років. Саме в цьому віці викладач вперше знайомить дітей з вивченням властивостей і явищ навколишнього світу за допомогою ІКТ. У математиці вони (ці властивості та явища навколишнього світу) знаходять відображення в дидактичних іграх з використанням геометричних фігур, числових характеристиках величин, що вивчаються, та їх відношеннях. В інших предметах - у категоріях класифікації, розпізнання, узагальнення, уточнення.

Проведений моніторінг компютерно-дидактичних ігор показав високий рівень професіоналізму педагога, вміння аналізувати та систематизувати матеріал відповідно державних стандартів дошкільної освіти. У тісному зв'язку з мисленням розвиваються всі пізнавальні процеси. Такі як аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація, абстрагування, порівняння. Обстеження дітей дало змогу встановити, що мислення дітей старшого дошкільного віку (групи №6,8,9) конкретне, воно спирається на наочні образи й уявлення. Словесний опис для дітей малодоступний - їм необхідно для розуміння реальні предмети (або їхні зображення), але діти з високим рівнем розвитку та діти семирічного віку мають змогу працювати за словесно-інструкційними технологіями (інструкції викладача, використання навушників), що дає більшу можливість індивідуалізації та диференціації навчання. Під впливом навчальної діяльності

вдосконалюються способи узагальнення: від переважно наочно-мовних, діти переходять до уявно-мовних і до понятійно-мовних способів. *Це зумовлює зміну результатів узагальнення.*
Пізнавальна діяльність залежить від переважаючих мисленнєвих структур. Знання дитини про об'єкти та явища мають різний зміст у залежності від ступеня розвитку, на якому вона знаходиться, вміння педагога подати матеріал, системність та якість дидактичного матеріалу.

За допомогою засобів навчання та міжнародних комп'ютерних мереж викладач активно заохочує дітей до подорожей по країнах світу, по природному та тваринному підтримує її різноманітні здібності, розвиває креативність.

Окресливши основні питання, які виникли під час моніторингу означеної роботи з дітьми старшого дошкільного віку, відзначимо, що їх вивчення дало можливість наблизитися до розуміння необхідності використання комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання, їх впливу на рівень загального розвитку дітей дошкільного віку, та готовності старших дошкільників до освітньої діяльності у школі.

Літвінова Т.В., Янченко О.М., учителі української мови та літератури
Курахівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №5 Донецької області, Україна

ДИСТАНЦІЙНИЙ ПРОЕКТ «МІЙ ШЕВЧЕНКО»

Анотація. Сучасні інформаційні та телекомунікаційні технології є ефективним інструментом для розвитку нових форм і методів навчання, зміни парадигми освіти, що відповідає умовам розвитку інформаційного суспільства, заснованого на знаннях.

Даний інновація дає можливість учителю на більш високому рівні впроваджувати дистанційне навчання та метод проектів у позакласну діяльність, сприяє формуванню самоосвітньої та інформаційно-комунікативної компетентностей учнів, популяризації української літератури.

Особливості проекту. Усі завдання дистанційного проекту «Мій Шевченко» створено на платформі Moodle, яка, на наш погляд, найкраще призначена для організації взаємодії викладача та учня, формування зворотних зв'язків між ними та спілкування учасників між собою, бо містить широкий спектр засобів, за допомогою яких користувачі можуть як представити свої знання, так і ділитися ними, обмінюватися враженнями.

Саме Moodle, на нашу думку, дозволяє органічно поєднати всі тренди використання ІКТ в освіті.

ОСНОВНА ПРОБЛЕМА

«Уже для багатьох поколінь українців – і не тільки українців – Шевченко означає так багато, що сама собою створюється ілюзія, ніби ми все про нього знаємо, і він завжди з нами, в нас. Та це лише ілюзія. Шевченко як явище велике й вічне – невичерпний і нескінченний» І. Дзюба.

А яким є Ваш Шевченко?

ОПИС АВТОРСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАЦІЇ

XXI століття цілком правомірно називають ерою знань, інформації та комунікації. Розвивається відкрите інформаційне суспільство з розгалуженою системою взаємодії між людьми в усіх напрямках їх діяльності. У сучасній освіті акцент робиться на роботу з інформацією в різних її формах. Учні живуть у цифровому світі, їм важливо навчитися ефективно його використовувати для навчання: швидко знаходити додаткову інформацію, критично осмислювати її, робити висновки, аргументувати їх на основі необхідних фактів, швидко знаходити шляхи вирішення виникаючих проблем, працювати в команді при впровадженні інноваційних проектів, ефективно спілкуватися та успішно співпрацювати.

Як зауважив Томас Фрідман у своїй недавній статті для « Нью -Йорк таймс », глобалізація ставить сьогоднішніх учнів перед терміновою необхідністю розвивати ті вміння і набувати ті знання, які будуть необхідні для економічного і соціального успіху в 21 столітті. Але хоча всі: батьки, працівники сфери освіти, роботодавці, законодавці - одностайно згодні з тим, що учні повинні володіти критичним мисленням, вміти творчо підходити до вирішення завдань і працювати в команді, саме цим навичкам надзвичайно важко навчити і навчитися.« Передавальна » модель, при якій учителі транслюють наявні знання за допомогою лекцій і підручників, залишається в даний час основним методом у всьому світі. Учні, котрі навчалися за такою методикою, зазвичай не мають досвіду застосування своїх знань у нових ситуаціях, взаємодії в складних умовах, вирішення реальних проблем і використання творчого підходу. Коротко кажучи, як показують наші нові дослідження, це не найефективніший спосіб навчання навичкам, необхідним у 21 столітті.

На нашу думку, найдоцільнішим для розвитку навичок 21 століття є дистанційне навчання. Дистанційне навчання для школяра - це не тільки спосіб отримання знань, а й засіб розвитку самоорганізації, самовиховання, цілеспрямованості, вимогливості до себе та вміння досягати цілей. На наш погляд - це набагато важливіше. Підготовка школяра до системи вузівського навчання дуже добре здійснюється через дистанційні форми навчання.

Форми дистанційного навчання - проекти, курси, олімпіади, електронні конференції та форуми здійснюються на основі застосування телекомунікаційних технологій. У зв'язку з цими специфічними особливостями навчальної діяльності в дистантном режимі, необхідно проводити комплексні дослідження з

розробки та реалізації освітніх технологій, методів і способів здійснення навчальної діяльності, які відрізняються від очних аналогів завдяки інтеграції інформаційних і педагогічних технологій.

Дистанційний творчий проект, як форма організації виховної позакласної діяльності, дозволяє реалізувати важливу педагогічну проблему-поєднання творчості і технологій

Вважається, що творчість і технологія несумісні, що для створення творчої продукції учневі необхідні емоційний настрій, наснага, натхнення і тощо. Не заперечуючи позитивного впливу емоційних чинників на створення творчої продукції і спираючись на власний досвід організації творчої діяльності учнів в умовах очного дистанційного навчання, ми дійшли висновку про необхідність якомога більш докладної розробки технологічних етапів організації творчої діяльності учнів. У дистанційних формах навчання це завдання стає особливо актуальним, оскільки такі фактори, як відсутність очних контактів та обмежений час на виконання етапів проекту вимагає чіткої регламентації діяльності учнів для досягнення цілей, заявлених у дистанційному проекті.

Елементами організації будь-якого дистанційного проекту є:

- актуальна значуща для учасників ідея проекту,
- творчі та навчальні цілі,
- алгоритм роботи на певному етапі з певним завданням,
- рефлексійний аналіз творчої діяльності учнів,
- публікація результатів,
- нагородження авторів кращих творчих робіт.

Завдяки детальному опрацюванню перерахованих елементів організації творчого проекту учні можуть досягати високого ступеня реалізації розвитку своїх творчих здібностей.

Головна мета дистанційних творчих проектів - навчити школярів організовувати свою творчу діяльність на місцях, створювати власний освітній продукт, використовуючи для цього телекомунікаційні технології.

Ідея дистанційного творчого проекту «Мій Шевченко», присвяченого 200-річчю поета, що відбувся 01.03.14-14.03.14 на сайті ukrmova.net серед учнів Мар'їнського району, полягала у створенні учнями своїх літературних творів про Кобзаря. Проект проходив під гаслом: «Шукаймо у собі Шевченка» (О. Ірванець), мав таку передмову: «Шевченко залишив нам свої неоціненні духовні надбання — твори і світлу добру пам'ять про себе. Він пробуджував любов до своєї Батьківщини, кликав сильних на подвиги, вселяв у слабких надію і віру. Ми повинні завжди пам'ятати про генія українського народу. Отже, пропонуємо Вам доторкнутися до творчості Кобзаря, відчути її велич та красу. Разом з тим спробуйте подивитися по-новому на давно відомі речі і, можливо, Ви відкриєте свого Шевченка».

Основні цілі проекту:

- навчити учнів організовувати свою творчу діяльність на місцях,
- створювати власний освітній продукт, використовуючи при цьому телекомунікаційні технології;
- переосмислення учнями свого розуміння творчості Т.Г. Шевченка;
- сприяти розвитку інформаційно-комунікативної компетентності учнів та самоосвіти;
- виховання творчої думки і розширення творчих можливостей учнів.

Організація діяльнісної структури проекту відбувалася через логічно пов'язані між собою етапи проекту - їм дані імена, заголовки. Перший етап - реєстрація бажаючих взяти участь проекті учнів Мар'їнського району. Другий етап - знайомство з алгоритмом виконання робіт, методичними рекомендаціями, що являють собою алгоритм організації творчої роботи учнів зі створення ними власного продукту.

Залежно від ідеї і цілей проекту дані рекомендації носять різний характер.

Спільними елементами в них є:

- власне творча діяльність учнів,
- предметна діяльність по досягненню загальноосвітніх завдань - мовних, літературних тощо;
- організаційно-навчальна, спрямована на організацію творчої діяльності,
- технічна, що сприяє оволодінню навичками роботи з комп'ютерними програмами,
- рефлексійна.

Наведемо приклад методичних рекомендацій учасникам дистанційного проекту «Мій Шевченко» з організації виконання робіт....

І. Творче налаштування

Щедро тебе, Тарасу Григоровичу, обдарував Бог:
ти і поет, і живописець, і скульптор та ще,
виявляється і актор... Шкода, голубе мій,
одного: що не обдарував він Тебе щастям

А.Маєвський.

Мета: пригадати основні відомості про життєвий та творчий шлях Кобзаря, налаштуватися на плідну роботу; формувати вміння логічно формулювати власні думки; розвивати словниковий запас; виховувати прагнення до самоосвіти; любов до літератури як духовного надбання народу.

Згадайте свої найяскравіші враження, пов'язані з особистістю Т. Г.Шевченка, його біографією, з його творчістю. Можливо, Вас вразили якісь твори мистецтва (живопис, музика, театр), що виникли завдяки творчості Кобзаря.

Якщо до цього часу у Вас ще не відбулася яскрава зустріч з поетом, погортайте зібрання його творів, зверніться до Шевченка, увійдіть у його світ. Відчуйте себе мешканцем цього світу. Ви можете відкрити невідомі Вам твори. Або знайомі тексти побачити по-новому. Перечитайте вірші, прозу, щоденники Т.Г.Шевченка.

А тепер спробуйте продовжити речення: "Для мене Шевченко -..." Свої відповіді розмістіть у відповідній темі форуму.

II. Дозвольте спитати...

Памятайте, що на цій планеті,
Відколи створив її пан Бог,
Ще не було епохи для поетів,
Але були поети для епох.

Ліна Костенко

Мета: навчити учасників проекту грамотно готувати інтерв'ю; формувати комунікативну компетентність, розвивати креативне та критичне мислення, удосконалювати навички дотримання мовних норм і мовленнєвого етикету; виховувати мовленнєву культуру.

Пофантазуйте: уявіть собі зустріч із Кобзарем, з його близькими, друзями, героями його творів; подумки перенесіться в його час. Або, навпаки, уявіть Т.Г. Шевченка, його близьких або героїв свідками нашої епохи. Уявіть свій діалог з ними або уявіть себе очевидцем їхньої зустрічі, діалогу з іншими особами. Спробуйте знайти найнесподіваніші можливості спілкування з Шевченком і його світом: через символи, знаки, феномени, культурні обряди, народні традиції.

Уважно ознайомтесь з матеріалами, навединими нижче. Обравши тему, аудиторію, вид, візьміть "уявне інтерв'ю" у Т.Г. Шевченка або його героїв. Результати своєї роботи розмістіть у відповідній темі форуму.

III. Шевченко - художник

Уже для багатьох поколінь українців - і не тільки
українців - Шевченко означає так багато, що сама собою
створюється ілюзія, ніби ми все про нього знаємо, і він
завжди з нами, в нас. Та це лише ілюзія. Шевченко як явище
велике й вічне - невичерпний і нескінчений.

І.Дзюба

Мета: через репродукції Шевченкових картин, художнє слово осягнути значення живописної спадщини Кобзаря, зацікавити учнів творчістю Шевченка-гравера, новатора офорту, чудового аквареліста; розвивати мислення, увагу, вміння помічати та аналізувати прекрасне; виховувати повагу і пошану до живописної спадщини великого сина України.

Поетична спадщина Кобзаря налічує понад 240 творів, а живописна - близько 1200 робіт (олійних картин, акварелей, сепій, офортів, малюнків). Сама кількість цих творів свідчить, що малярству він приділяв велику увагу. Однак за життя жоден його сучасник не мав повного уявлення про Шевченка як художника.

За півроку до смерті Шевченка, 2 вересня 1860 р., Рада Академії мистецтв присвоїла йому звання академіка гравюри (диплом академіка побачити йому так і не довелось). Проте на похороні ніхто не згадав про Тараса Григоровича як художника.

Справжнє визнання мистецька спадщина Шевченка здобула тільки у 20-х роках XX століття.

Отож, пропонуємо Вам "поблукати" серед живописних творів Т.Г. Шевченка. Спробуйте відшукати свою улюблену картину в його доробку, знайдіть і розкажіть історію її створення, особливості техніки та чому саме ця картина Вам до душі. Свої відповіді розмістіть у відповідній темі форуму.

I V. Пізнати Шевченка через кросворди

Учітеся, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь...

Т.Г.Шевченко

Мета: розширити знання учнів про життєвий та творчий шлях Т.Г.Шевченка; активізувати пізнавальну діяльність учнів; навчити аналізувати і систематизувати даний матеріал;розвивати уяву, фантазію і мислення учнів, естетичні якості учнів; виховувати самостійність; дисциплінованість .

У кожного з нас — свій шлях до Тараса Шевченка. У когось — через поезію, прозу, живопис, фотографію, а у когось — через загадкове перехрещування слів. Спробуйте розгадати "Лутературно-хронологічний кросворд Т.Г.Шевченко" та "Життя та творчість Шевченка". За допомогою он-лайнового ресурсу http://puzzlecup.com/ складіть кросворд, присвячений творчості Т.Г.Шевченка. Розмістіть посилання на свій кросворд у відповідній темі форуму.

V. Мій Шевченко

Він був сином мужика і став володарем
у царстві духа. Він був кріпаком і став
велетнем у царстві людської культури...

Доля переслідувала його в житті,
скільки лиш могла,та вона не зуміла
перетворити золота його душі у ржу.

І. Франко

Мета: продовжити знайомство з новими жанрами творів; розвивати творчі здібності; критичне мислення; виховувати дбайливе ставлення до духовної спадщини народу; до рідного слова.

Оберіть найбільш оригінальний варіант Вашого бачення Шевченка. Знайдіть жанр свого твору: казка, притча, розповідь, есе, нарис, дорожні нотатки, ескізи, літературний портрет, фанфік та інші. Увага: обраний Вами оригінальний жанр - один із основних критеріїв оцінки Вашої роботи! Зверніться до довідкової літератури для з'ясування особливостей і прикладів обраного Вами жанру (рекомендації з написання деяких Ви можете знайти нижче)

Але! Створюючи свій твір, Ви можете експериментувати в області жанру: комбінувати елементи різних жанрів, змінювати традиції і акценти, але Ваші досліди повинні бути виправдані: мета Вашої роботи - допомогти читачеві побачити саме Вашого Шевченка.

У роботі над твором будьте вимогливі до своєї мови. Зважуйте кожне слово. Перевіряйте на слух свій твір.

Використовуйте у своєму творі тропи. Зверніть увагу на звукопис; згадайте його види: асонанс, алітерація, анафора, епіфора.

Результат своєї роботи розмістіть у відповідній темі форуму.

***

Під час виконання завдань дистанційного проекту координатори здійснювали систематичну корекцію роботи учасників проекту, яка включала в себе індивідуальне листування. Крім того, можлива корекція змісту і термінів виконання проекту, пов'язана з технічними проблемами...

Заключним етапом проекту була організація рефлексивного аналізу творчої діяльності всіх учасників проекту, мета рефлексії: навчити учнів аналізувати виконану роботу; усвідомити засоби своєї творчої діяльності і методи вирішення проблем, що виникають.

Дистанційний проект «Мій Шевченко» створено на платформі Moodle – модульно-динамічне, об’єктно-орієнтоване освітнє середовище, програмний комплекс для створення та проведення курсів дистанційного навчання. Платформа оснащена великою кількістю інструментів, які надають можливість співпрацювати на рівнях слухач – слухач, слухач – викладач, викладач – слухач. Платформа зручна у користуванні, як для викладача, так і для учня.

Система має велику кількість контролюючих модулів. Викладач може оцінити будь-який вид діяльності в навчальному курсі, а також написати відгук до будь-якої роботи, в якому може вказати недоліки та шляхи вирішення труднощів, що виникли. Moodle надає можливість аналізу участі та активності окремих учасників курсу, аналіз часу, відведеного на роботу з матеріалами; дозволяє швидко надати допомогу під час навчальної роботи учневі в мережі Інтернет шляхом завантаження додаткових матеріалів.

Учневі платформа дозволяє опановувати навчальний матеріал, як, безпосередньо, на сторінці курсу, так і завантажувати окремі файли курсу на свій комп’ютер та вивчати у зручний час, не виходячи до мережі Інтернет. Можливості платформи дозволяють учням вільно використовувати багато навчальних ресурсів та матеріалів, а також забезпечує комунікаційну взаємодію учасників навчального процесу як у синхронному, так і в асинхронному режимі за допомогою форуму, e-mail, робочого зошита тощо. Система підтримує обмін файлами буд’яких форматів – як між викладачем та слухачем, так і між самими слухачами. Важливою особливістю Moodle є те, що система створює та зберігає портфоліо кожного слухача: всі роботи, що він зробив, оцінки, коментарі викладача, усі повідомлення на форумі, де відбувалося робота в межах проекту.

Отже, дистанційний творчий проект - одна з нових перспективних форм організації позакласної роботи з предмета, оскільки надає можливість через продуктивну діяльність з використанням телекомунікацій закріплювати знання, отримані на уроках, розвивати ключові та предметні компетентності учнів, реалізовувати творчий потенціал школярів і педагогів. На наш погляд, школярі ще не зовсім розуміють, що таке дистанційне навчання. Наші діти звикли до готових знань і вмінь. Щоб створити свій творчий продукт, треба попрацювати. Самостійно вміти аналізувати, систематизувати, класифікувати, і, врешті -решт, доводити, що поки що важко дається. Учитель повинен сам підводити дитину до цього на своїх уроках, треба відходити від простих записів у зошиті, більше самостійності, більше роботи з інформацією, яку потрібно знайти самостійно. Дистанційне навчання безсумнівно - запорука розвитку особистості, бо щоб стати людиною XXI століття, сучасному учневі необхідно не лише оволодіти базовими комп'ютерними навичками, але й навчитися збирати та аналізувати інформацію, синтезувати нові знання, ефективно співпрацювати з людьми різних культур. Знання заради знання - шлях у нікуди. Знання заради життя. Ця теза повинна стати домінуючою в XXI столітті.

Список використаних джерел:

1. Морзе Н. Тенденції використання ІКТ в освіті та програма Інтел «Навчання для майбутнього» [Електронний ресурс] / Н.Морзе // Режим доступу: http://10.iteach.com.ua/journal-page/20
2. Шерстова Е.В. Дистанционная предметная неделя как форма организации внеклассной работы по русскому язику / Е.В.Шерстова[Електронний ресурс] // Интернет-журнал "Эйдос". - 2010. - 30 октября.

3. Центр дистанционного образования "Эйдос" [Електронний ресурс] . - Режим доступу: http://www.eidos.ru/journal/2010/1030-05.htm.

Люшин М.О., завідувач кабінету координації методичної роботи та управління навчальними закладами Рівненського ОІППО, Україна

ПАРТНЕР-КЛУБ «ЄВРОПЕЙСЬКА ОСВІТА»: АДАПТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Дієвою організаційно-методичною структурою Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (далі – РОІППО), яка координує міжнародну співпрацю загальноосвітніх навчальних закладів (далі – ЗНЗ) Рівненської області є педагогічний *партнер-клуб «Європейська освіта»,* пов'язаний із полісуб'єктністю, багатовекторністю партнерської взаємодії, продуктивністю її різноманітних форм.

«Перед людиною до розуму постало три шляхи: шлях роздумів – найблагородніший, шлях наслідування – найлегший, шлях власного досвіду – найважчий», – казав свого часу Конфуцій. Останній шлях, імовірно, є найуспішнішим. Цю думку поділяють також і директори інноваційних ЗНЗ області, завдяки яким створено партнер-клуб «Європейська освіта» кабінету координації методичної роботи та управління навчальними закладами РОІППО.

Партнер-клуб – це неформальне педагогічне об'єднання ЗНЗ, засноване на засадах співробітництва, колегіальності, добровільності, свободи вибору та полікультурності. Це команда понад трьох десятків яскравих особистостей керівників-менеджерів, які створюють (або створили) авторські школи, школи лідерів із неординарним мисленням, ведуть свої колективи і випереджають час.

Що об'єднує їх? По-перше, переконання, що національна освіта – найвища ознака інтелектуального розвитку суспільства в глобалізованому світі. По-друге, творення сучасної і перспективної школи шляхом запровадження освітніх інновацій. По-третє, здатність модернізувати освіту, моделюючи акмеологічний простір для досягнення «акме» кожним із учасників навчально-виховного процесу. І, по-четверте, готовність співпрацювати, взаємодіяти, розвиватися, спілкуватися та підтримувати один одного.

Погодилися ввійти до складу елітного клубу й зарубіжні партнери. Це дало можливість педагогам Рівненщини брати участь в інтерактивних семінарах, інтенсив-тренінгах, майстер-класах, онлайн-заходах кращих шкіл, гімназій і ліцеїв; стати учасниками програм обміну зі школами зарубіжжя. Діяльність партнер-клубу має *на меті* формувати в дорослих уміння вчитися упродовж усього життя на засадах неформального партнерства з освітянами зарубіжжя: творення простору якісної середньої освіти для майбутнього; забезпечення умов для індивідуального інтелектуально-креативного розвитку; засвоєння і поширення позитивного досвіду життєдіяльності навчальних закладів; усебічне підтримання партнерів.

Пріоритетом об'єднання визначено розвиток міжнародної співпраці шляхом розроблення інноваційних освітніх проектів за напрямами: управлінський (порівняльний освітній менеджмент); психолого-педагогічний (педагогічна майстерня, майстер-класи); соціально-педагогічний (партнерство, волонтерство, соціальні програми); освітній (творча обдарованість, освітні обмінні програми); інформаційний (інформаційна культура, видання буклетів, вісників, створення блогів).

Реалізацію цих проектів скеровано на вирішення таких *завдань*:

- налагодження співпраці із зарубіжними партнерами в системі загальної середньої освіти;
- збагачення практики оптимального поєднання державних і громадських чинників в управлінні установами освіти та навчальними закладами регіону;
- співставлення досвіду, діалог педагогічних систем і культур та народження нових ідей, технологій для збагачення надбань педагогічної громадськості;
- залучення додаткових ресурсів суб'єктів державно-громадського управління, волонтерства та соціального партнерства.

Партнерство в міжнародному форматі є корисним для розвитку громадянського суспільства, яке вирішує своє майбутнє за рахунок спільної діяльності й розвитку соціально-педагогічних і громадських структур. Як свідчить певний досвід, така взаємодія на базі навчального закладу дає можливість поліпшити імідж школи, залучити додаткові ресурси для її підтримки, сприяти задоволенню потреб та інтересів партнерів. Практикуємо партнерство з міжнародними, міждержавними, національними фундаціями (Міжнародним фондом «Відродження», Фондом імені Стефана Баторія, Фундацією імені князів-благодійників Острозьких та ін.), державними органами управління освітою, органами місцевого самоврядування, бізнесовими структурами (ТОВ «ДАВ КЛУБ» (м. Київ), Зовнішньо- економічною асоціацією «Інтерспівдружність», туристичною агенцією «UniTravel» (м. Рівне) та ін.), релігійними організаціями тощо. Співпраця з місцевими газетою, радіо, телебаченням, створення власного сайту в Інтернеті, організація професійного спілкування в мережевих спільнотах освітян дають змогу інформувати про діяльність навчальних закладів і залучати педагогічну громадськість до спільних дій.

Головне завдання поглиблення партнерства з педагогами зарубіжжя – мотивація навчання шляхом забезпечення міжнародного спілкування у закладах освіти. Ми обрали декілька шляхів: запрошення гостей на шкільні свята, співпрацю з волонтерами асоціації AGIR (Франція), Корпусу Миру США в Україні, участь

у міжнародних, міждержавних освітніх проектах, обговорення нагальних проблем європейської інтеграції на семінарах євроклубів тощо.

Кузнецовська гімназія – учасник проекту АШЮ (асоційованих шкіл ЮНЕСКО) в Україні з 2004 р. В основі оздоровчо-виховного процесу закладу – успішна реалізація розробленої моделі «Здоров'я і успіх». Дослідженню тем «Права людини», «Людина і довкілля» підпорядковано участь у реалізації міжнародних проектів «Мондіалого», «Партнери в освіті» тощо. Було також створено спільно зі словацькими партнерами сайт «Молодь за здоровий спосіб життя», організовано роботу клубу учнівської дипломатії, молодіжного інтелектуального центру «Ерудит». За високі показники якості і конкурентоспроможності, встановлені на підставі даних консалтингових, інформаційних і рейтингових агенцій, номінаційний комітет ЕВА (Europe Business Assembly) відзначив Кузнецовську гімназію Міжнародною нагородою «Європейська якість».

Вагомим внеском у розвиток міжнародної співпраці освітян Рівненщини є використання досвіду волонтерів Корпусу Миру США в Україні, асоціації AGIR (Франція), які є носіями іншого способу мислення, іншої культури. За їхньою безпосередньою участю розроблено численні проекти за Програмою підтримки малих проектів (SPA Program) і Програмою партнерства та співробітництва (Partnership Program), що сприяли покращенню навчально-методичної і матеріальної бази навчальних закладів. Зокрема, створено ресурсні центри, клуби віртуальних подорожей, реконструйовано спортивні та ігрові майданчики, закуплено спортивний інвентар. Приміром, волонтер Елізабет Фаврет отримала грант уряду США для обладнання фітнес-центру у м. Березному, а волонтер Прісцилла Чої – для організації англомовних таборів. ЗНЗ області широко практикують роботу в проектах на євроінтеграційну тематику (наприклад, «Аліанте», «Молодь у дії») шляхом співпраці з Представництвом Європейської комісії в Україні, інформаційним центром Представництва Європейського Союзу в Україні.

Ще 2007 р. кілька шкіл долучилися до європейського досвіду педагогічної співпраці, наукової думки й змогли подивитися на загальні для всіх освітян проблеми під іншим кутом зору завдяки участі в міжнародному проекті для педагогів України та Польщі. Саме під час спільних семінарів і тренінгів зав'язалася дружба з педагогами навчальних закладів Тарнувського повіту Малопольського воєводства. Першим і успішним став спільний проект «Бути європейцем – співпраця без поділу» за програмою Європейського Союзу для України, у межах якого вчителі наших шкіл відвідали Польщу, а польські педагоги стали гостями України. Під час реалізації проекту освітянами міст Кузнецовська і Ценжковіце були проведені семінари, психологічні тренінги, екологічні практикуми, музично-спортивні конкурси, засідання шкільних євроклубів.

Свого часу кузнецовська міська газета «Вісті» прокоментувала візит польських освітян на Полісся так: «Що зацікавило польських колег?»

1. Упровадження інформаційних комп'ютерних технологій в управлінську діяльність керівника навчального закладу.

2. Динамічність системи національно-патріотичного виховання засобами позакласної і позашкільної роботи.

3. Методика навчання іноземних мов».

«Доктор Едмунд Юзько (керівник польської делегації. – *М. Л.*) в свою чергу зазначив, що їм сподобалися гостинність українців, школи, в яких побували, а особливо напрацювання у патріотичному вихованні учнівської молоді, спортивні справи», – констатував березнівський «Надслучанський вісник».

Завдяки участі у Спільному проекті Європейського Союзу та Програми розвитку ООН «Спільнота споживачів та громадські об'єднання» (термін реалізації – 2007-2013 рр.) ЗНЗ міст Кузнецовська та Рівного, Корецького, Острозького, Рівненського й інших районів області створили цілісну систему споживчого навчання та виховання. Обізнаності щодо прав споживачів, розумінню європейського виміру споживчої політики в Україні сприяють запровадження спеціального курсу «Споживчі знання», інтеграція споживчих знань у зміст інших навчальних предметів, проведення позакласної та позашкільної роботи. Вміння орієнтуватися на ринку товарів і послуг, знаходити інформацію споживчого характеру, відповідний ринковим умовам рівень споживчої культури успішно демонструють ці навчальні заклади на щорічному конкурсі «Молодь тестує якість».

Педагоги ЗНЗ Березнівського, Володимирецького, інших районів краю долучилися до розробки місцевих проектів, які фінансувала програма «Польська закордонна допомога 2008» Міністерства закордонних справ Республіки Польщі. У такий спосіб було підтримано сільську освіту в Україні шляхом активізації місцевих громад для створення у школах центрів розвитку села. Громадсько зорієнтованими осередками спільної проектної діяльності українських і польських освітян серед інших навчальних закладів стали: Березнівська гімназія і навчальний комплекс у складі середньої школи та технічного училища м. Семятиче Підляського воєводства, Прислуцький НВК «Загальноосвітня школа I – III ступенів–дитячий садок» Березнівської районної ради і школа № 2 м. Красностава Люблінського воєводства, Поліська загальноосвітня школа I – III ступенів Березнівської районної ради і спілка шкіл «Logos» м. Пйотркув-Трибунальського Лодзького воєводства.

Рівненщина разом із Львівською, Полтавською та Чернігівською областями брала участь у реалізації інноваційного проекту «Реформування освіти на місцевому рівні», розробленому Університетом прикладних наук FONTYS (Нідерланди), Всеукраїнським фондом «Крок за кроком», благодійною організацією «Центр освітніх ініціатив» (м. Львів), за підтримки програми MATRA (Нідерланди). Проект

став важливим кроком у посиленні ролі РОІППО для створення громадсько-державної системи управління освітою на основі позитивного досвіду Нідерландів і Польщі. Розроблено пілотні проекти розвитку сільських освітніх округів – Семидубського у Дубенському та Ярославівського у Млинівському районах, підготовлено нормативно-правовий супровід діяльності ЗНЗ із невеликою кількістю учнів.

Завдяки участі директора Корецького НВК «Школа І-ІІ ступенів–ліцей» – члена Всеукраїнської асоціації Шкіл майбутнього – Людмили Даниш і заступника директора Оксани Рогальчук у Міжнародній конференції «Школа майбутнього – освіта без кордонів» (Єгипет) навчальний заклад успішно долучився до експериментальної роботи в межах проекту «Педагогічна дипломатія», яка сприяє вихованню міжетнічної толерантності, поваги до національної самобутності, культури та історії інших народів, розвитку почуття відповідальності за спільне майбутнє.

Успішно проводять дослідно-експериментальну роботу всеукраїнського рівня педагогічні колективи Бугринського агротехнічного ліцею і загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів Гощанської районної ради за темою «Формування особистості європейського типу в умовах реалізації нової моделі – «Акме-школа» (2011-2016 рр.), Рівненської гуманітарної гімназії за темою «Розвиток і виховання гімназиста в єдиному європейському освітньому просторі» (2011-2017 рр.). Особливо актуалізує потребу гімназії в євроінтеграції освітнього середовища її участь у зарубіжних програмах: конкурсно-навчальній Литовського християнського коледжу (LCC, м. Клайпеда), «Молода Полонія» (Польща), «Йоханітер – перша допомога при нещасних випадках» (Німеччина).

У межах ініціатив «Освітній менеджмент» (Нідерланди), «Громадянська освіта та самоврядування», «Школи – партнери майбутнього» (Німеччина) було запропоновано широкий спектр різноманітних програм і конкурсів. Наприклад, у межах останнього проекту шестеро вчителів німецької мови м. Рівного пройшли стажування в Німеччині (мм. Берлін, Швебіш-Гааль), а учні стали учасниками конкурсів, спрямованих на засвоєння європейських цінностей.

До спільної програми Британської ради та Міністерства освіти і науки України «Навчаймося разом» (Connecting Classrooms) приєдналася Рівненська спеціалізована школа І – ІІІ ступенів № 15, яка працює над проектами задля вміння жити й працювати в глобальному просторі, створення більш безпечного світу на майбутнє в групі зі школами Кіпру, Мальти та Великої Британії. На базі цієї школи успішно здійснювався освітній проект «Lieder-2012» за підтримки Американської ради та Корпусу Миру США в Україні з теми «Соціологізація учнівської молоді».

Відповідно до Плану дій Ради Європи щодо України, зокрема у галузі освіти для демократичного громадянства і прав людини, у Рівненській області відбувся міжнародний семінар «Розвиток системи громадянської освіти в Україні. Досвід. Виклики. Перспективи». Провідних фахівців Швейцарської Конфедерації у галузі громадянської освіти було ознайомлено з кращими національними практиками з означеного питання.

Зміцненню міжнародних культурно-освітніх контактів сприяють також прямі зв’язки з українською діаспорою. Приміром, Рівненська українська гімназія, Рівненська спеціалізована школа І – ІІІ ступенів «Центр надії», інші школи регіону ефективно використовують можливості західної діаспори (США, Канади, Німеччини, Австралії тощо) для розбудови інфраструктури навчальних закладів, стимулювання навчально-педагогічної праці. Школа «Центр надії» також продуктивно співпрацює з Міжнародною школою завтрашнього дня (м. Москва) щодо розроблення й апробації програм, кваліфікаційних матеріалів, процедур проведення уроків за модульною системою; автентичного методичного забезпечення програми модульного навчання англійської мови; підвищення кваліфікації вчителів англійської мови шляхом проведення спільних семінарів-тренінгів. За результатами тестування 12 учителів школи отримали міжнародні сертифікати на право реалізації програми нетрадиційними формами навчання.

Підвищенню інноваційного потенціалу діяльності партнер-клубу «Європейська освіта» підпорядковано співпрацю з низкою громадських організацій. Чільне місце серед них займають такі об’єднання, як: «Вчителі за демократію і партнерство», Міжнародний освітянський «Партнер»-клуб (м. Київ), «Європейський діалог», «Центр освітніх ініціатив» (м. Львів), «Альянс Франсез» (м. Рівне) та ін. За їхньою участю рівненський партнер-клуб проводить професійні тренінги, майстер-класи, педагогічні мости, презентації авторських педагогічних систем (моделей).

Упродовж останніх п’яти років організовано обмін досвідом педагогічної діяльності з освітянами м. Мец (Франція), мм. Карлових Вар і Праги (Чехія), Берліна і Дрездена (Німеччина), Будапешта (Угорщина), Корнойбурга (Австрія), Любляни (Словенія), Таллінна (Естонія), Гельсінкі (Фінляндія) та Риги (Латвія). Завдяки партнерським зв’язкам із навчальними закладами освоєно нові освітні технології, значно поповнилася навчально-матеріальна база. Міжнародна співпраця справляє величезний вплив на формування власного ставлення до європейських країн й усвідомлення себе як частинки України, амбасадорами своєї держави і носіями цінностей своєї культури та історії.

Крім того, члени партнер-клубу «Європейська освіта» стали учасниками міжнародних науково-практичних конференцій, семінарів, «круглих столів»; літньої польсько-української школи менеджменту «Європейський вимір»; Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій; міжнародних професійних виставок «Сучасна освіта в Україні», «Сучасні заклади освіти»; зустрічей із випускниками програм міжнародного освітнього обміну, які відвідали зарубіжні країни і намагаються пристосувати здобутий там

досвід до потреб освіти в Україні. «Ми, – розмірковував Абрахам Маслоу, – повинні навчати людей бути креативними <…> щоб вони були готові прийняти нове, імпровізувати…»

Важливим ресурсом педагогічного партнер-клубу є інформаційне забезпечення міжнародної співпраці ЗНЗ шляхом участі в інформаційних ярмарках, презентаціях перспективних зарубіжних моделей новітніх шкіл, зустрічах із редакторами провідних фахових видань, авторами посібників, культурологічних й інших публічних заходах, видавничій справі, поширенні опублікованих статей, проспектів, брошур чи інших інформаційних носіїв для зацікавлених цільових аудиторій. Десятки публікацій у місцевих, регіональних, національних і зарубіжних ЗМІ висвітлюють здобутки освітянського партнер-клубу, якими варто поділитися з іншими профільними громадськими об'єднаннями. Розширенню дистрибуції (цільової аудиторії читачів) сприяють інформаційні партнери: Видавничий дім «ОГО», «Рівненська газета», тижневик «7 днів» та ін.

Гуманітарними інвестиціями партнер-клубу «Європейська освіта» у розвиток міжнародної співпраці ЗНЗ мають стати такі очікувані результати його подальшої діяльності *(додаток Е)*: упровадження міжнародних стандартів якості діяльності громадсько активних шкіл в освітньому просторі регіону; відпрацювання механізмів адаптації зарубіжних інноваційних моделей, систем управління формуванням і розвитком освітнього середовища; створення регіональної мережі асоційованих шкіл ЮНЕСКО; модернізація методичного забезпечення з формування проектної культури як визначальної умови конкурентоспроможності педагога; налагодження високопрофесійного інформаційного супроводу обміну досвідом із зарубіжними партнерами щодо підвищення якості освітніх послуг.

Таким чином, зарубіжний досвід перспективного реформування школи переконує нас у тому, що освіта є головним пріоритетом у розбудові економічного, соціального й культурного життя власної країни та європейської спільноти, досягненні взаєморозуміння між народами, забезпеченні сталого розвитку та конкурентоспроможності європейських країн у XXI столітті. Міжнародне партнерство приносить позитивні результати, впливає на якість освітнього процесу, виховання толерантного ставлення до людей різних національностей, формує уміння жити в полікультурному світі. Враження, ідеї, досвід, набуті за роки співпраці, стали незрівнянним скарбом, який збагатив нас професійними інноваційними технологіями, навчальними матеріалами і творчими знахідками кращих педагогів світу. Цицерон зазначав: «Коли маєш поганих кравців – не матимеш добротного одягу, маєш поганих пекарів – їстимеш несмачний хліб, а маєш поганих учителів – не матимеш майбутнього». Тому та перспектива, яку відкриває нам взаємна інтеграція, сприяє взаєморозумінню та взаємозбагаченню, дружбі та партнерству. Усвідомлення важливості подальшої міжнародної співпраці спонукає освітян прагнути свідомого професійного зростання й активної громадянської позиції.

Маркіна І.О., Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м.Донецьк, Україна

ОБЛАСНА ОЧНО-ЗАОЧНА ШКОЛА-ЛАБОРАТОРІЯ ЯК ФОРМА ФАХОВОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ

Першочерговим завданням закладу освіти є створення умов для впровадження сучасних інновацій та використання національних традицій, які обумовлюють максимальний розвиток творчого потенціалу особистості, сприяють самопізнанню, самовдосконаленню й самореалізації.

У зв'язку з цим постає проблема підвищення кваліфікації й професійної компетентності кожного вчителя, мотивації педагогів до неперервного навчання та самоосвіти.

Школа-лабораторія – це інноваційна форма підготовки освітян до застосування інновацій в рамках оновлення змісту й технології підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів, що забезпечує розвиток професійної майстерності вчителя.

Мета школи-лабораторії – максимально розкрити творчий потенціал кожного педагога; допомогти вчителю трансформувати в практику інноваційну ідею або педагогічну технологію через розвиток власного досвіду викладання навчальної дисципліни в умовах окремого навчального закладу.

В рамках школи-лабораторії проводиться обласний конкурс фахової майстерності «Бренд-шоу «Стандарт&Нестандарт» відповідно до Закону України «Про освіту», Державної програми «Вчитель», регіональної програми «Освіта Донеччини. 2012-2016 рр.» з метою підвищення престижу учительської професії, стимулювання творчості педагогічних працівників, популяризації авторського досвіду, професійної майстерності, виявлення творчих ініціатив учителів математики загальноосвітніх навчальних закладів Донецької області, які успішно працюють в умовах модернізації освіти, виявляють високий рівень професійної компетентності та методичної культури, опрацьовують перспективний педагогічний досвід кращих учителів області, України, зарубіжжя, мають певний творчий доробок.

Основні етапи проведення школи-лабораторії:

І етап – пропедевтичний – очний етап роботи школи-лабораторії;

ІІ етап − дистанційний – заочна робота школи-лабораторії,

ІІІ етап − підсумковий – очний обласний конкурс.

Перший етап: *попередній*, установчо-мотиваційний до експериментальної та практичної діяльності на базі навчального закладу. Термін – 3 дні в очному форматі. Основні завдання:

- ознайомлення, осмислення та аналіз проблемної педагогічної ситуації, яка пов'язана з обраною темою курсів;
- розробка плану самостійної роботи на заочному етапі в дистанційному режимі;
- формування позитивного ставлення до освітніх інновацій.

Протягом трьох днів очної діяльності школи-лабораторії учителі набувають науково-теоретичних знань з проблеми, стають учасниками майстер-класів досвідчених педагогів, готують власні презентації, розробляють відкриті уроки, майстер-класи тощо.

Другий етап: *організаційно-практичний* в навчальному закладі. Термін – 4 місяці в заочному форматі. Передбачається проведення шести Інтернет-консультацій. **Основні завдання:**

- упровадження сучасних педагогічних технологій або інноваційних ідей, підходів навчання;
- визначення шляхів покращення результатів навчальної діяльності учнів;
- розгляд результатів апробації інновацій:
- рефлексія якості проведеної роботи;
- оформленні звітних матеріалів експериментальної творчої роботи.

На цьому етапі здійснюється заочний відбір краще підготовлених учителів до участі в фінальному конкурсі. Підготовка вчителів проводиться під методичним супроводом тьюторів та за допомогою наукових консультантів під час проведення Інтернет - консультацій. До конкурсу на заключному етапі допускаються учасники, які набрали більше балів та якісно виконали завдання етапу.

Третій етап: *підсумковий*, що проходить в очному форматі в інституті. Термін – 3 дні. Згідно з висновками експертної групи співробітників інституту щодо якості виконання запропонованих творчих завдань слухачами курсів, приймається рішення про участь педагогів у фінальному Бренд-шоу «Стандарт&Нестандарт». Основні завдання:

- підведення підсумків роботи кожної творчої групи;
- виявлення рівня професійної майстерності в галузі педагогіки, психології та предметної підготовки;
- вибір подальшого напрямку застосування інновацій.

Бренд-шоу «Стандарт&Нестандарт» проводиться під патронатом департаменту освіти і науки Донецької облдержадміністрації та Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти в два тури:

- *перший тур* передбачає перевірку вміння вчителів працювати в команді, вибудовувати партнерські стосунки, відчувати підтримку команди та вміти показати індивідуальну творчу роботу;
- *другий тур* передбачає проведення майстер-класу.

Конкурсні змагання першого туру:

- представлення команди (назва, девіз, перспектива змісту діяльності, тематична презентація спільного проекту групи);
- презентація професійного досвіду (портфоліо) – індивідуальна робота в команді;
- бліц-турнір (перевірка фахових знань) – фронтальна робота в команді;
- захист творчих проектів – індивідуальна робота в команді.

Після оголошення результатів першого туру в конкурсі залишаються 50% учасників. Інші стають учасниками груп підтримки.

Конкурсне змагання другого туру – майстер-клас.

Після проведення майстер-класів один учасник стає переможцем, інші – лауреатами.

Усі учасники конкурсу отримують дипломи учасників «Бренд-шоу «Стандарт&Нестандарт», крім того, фіналісти – дипломи фіналістів, лауреати – дипломи лауреатів, переможець – диплом переможця та цінні подарунки.

Усі учасники школи-лабораторії, які пройшли всі етапи підготовки, розробили і здали керівникам навчально-методичні матеріали, незалежно від участі в конкурсі, отримують свідоцтва про закінчення курсів підвищення кваліфікації.

Після нагородження і вручення свідоцтв готується підсумковий наказ про результати проведення Конкурсу «Бренд-шоу «Стандарт&Нестандарт». Інформація розміщується на сайті інституту.

Основним змістом творчої роботи учителів є розробка навчально-методичного забезпечення щодо впровадження педагогічної інновації в навчально-виховний процес та експериментальна перевірка можливостей його застосування в процесі викладання математики.

Як результат, публікується навчально-методичний посібник за матеріалами учасників школи-лабораторії (додаток 1).

Ефективність нової форми підвищення кваліфікації педагогів підтверджується:

- активізацією наукової та інноваційної діяльності начальних закладів;
- розвитком інноваційної культури учасників педагогічного процесу;
- готовністю працівників мережі навчальних закладів області до інноваційної освітньої роботи;

- підвищенням рівня теоретичної та практичної підготовки педагогічних кадрів із врахуванням конкретних умов функціонування навчального закладу, можливостей і потреб учителів.

До того ж, під час проведення даної форми курсової перепідготовки вчителів створюються сприятливі умови для формування самодостатньої особистості, здатної до творчої самореалізації та самоаналізу; підвищується рівень професійної компетентності; використовуються сучасні методичні і дидактичні інновації; координуються зусилля учителів-предметників у напрямку практичної реалізації завдань регіональних програм, які спрямовані на покращення якості освіти.

Ніколайчук А.Д., учитель початкових класів НВК «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів ім. Н. Рибака - ліцей» Хмельницької області, Україна

МОВЛЕННЄВО-СИТУАТИВНІ ВПРАВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасний світ дуже динамічний і міняється настільки нестримно, що уміння орієнтуватися у різних інформаційних потоках, налагоджувати партнерські стосунки, творчо вирішувати поставлені завдання, проектувати кінцевий результат є нагальною потребою як дорослих, так і дітей. Ці та інші чинники зумовили необхідність оновлення Державного стандарту початкової освіти, відповідно до якого, мета курсу української мови полягає у формуванні ключової комунікативної компетентності молодшого школяра, яку трактують як здатність успішно користуватися мовою у процесі спілкування, пізнанні навколишнього світу та при вирішенні життєво важливих завдань.

Теоретичними засадами формування комунікативної компетентності є державні документи з проблем мовної освіти в Україні, нормативні документи, праці вітчизняних науковців серед яких: О.Біляєв, Л.Варзацька, М.Вашуленко, Н.Веніг, Т.Донченко, Л.Іванова, Г.Лещенко, В.Мельничайко, О.Мельничайко, Л.Паламар, М.Пентилюк, М.Плющ, О.Петрук, Л.Скуратівський, О.Хорошковська, С.Цінько, Л.Шевцова, Г.Шелехова та інші.

Аналізуючи друковані видання названих авторів, переконалась, що актуальність використання ситуативних завдань - один із пріоритетних засобів формування комунікативних умінь учнів. Мовленнєво-ситуативні завдання повністю відповідають меті і змісту сучасної мовної освіти та комунікативно-діяльнісному підходу до навчання. В основі ситуативних завдань лежить створена вчителем навчально-мовленнєва ситуація (природна або штучна), яка допомагає надати мовному завданню або вправі комунікативної спрямованості, об'єднати мовну, мовленнєву та соціокультурну змістові лінії, зробити процес навчання української мови цілеспрямованим, вмотивованим і максимально наближеним до життя. Адже будь-яке висловлювання розпочинається із орієнтування в ситуації спілкування. Аналізуються умови, мотиви мовлення з'ясовується, для чого створюється дане висловлювання, для кого воно призначене. В умовах шкільного навчання «ситуація уроку знімає природну комунікативність мовлення» (М. І. Жинкін). Саме тому виникає потреба ввести учнів у мовленнєву ситуацію і навчити орієнтуватися у ній.

Поняття «мовленнєва ситуація» містить не один якийсь чинник, а низку чинників, які визначають мовленнєву поведінку учасників спілкування. Г.Лещенко, Л.Іванова пропонують наступну структуру створення навчально-мовленнєвої ситуації, яку я також використовую у своїй роботі.

Це:

- опис умов, за яких відбувається мовленнєве спілкування:
- подія;
- вказівка на учасників комунікації та їхні взаємини;
- вказівка на мету мовленнєвого висловлювання;
- вказівка на місце події (опис умов спілкування).
- мовленнєвий стимул, який програмує мовленнєву реакцію учнів.

При використанні таких вправ обов`язково знайомлю учнів із складовими мовленнєвої ситуації, використовуючи пам`ятку.

Ситуативні завдання мають багато спільного із грою, оскільки містять вказівку на навчальну роль учителя, мовознавця, бібліотекаря тощо, тому відношу їх до інтерактивного навчання групи «ситуативне моделювання» за класифікацією О.Пометун, Л.Пироженко.

Методика застосування мовленнєво-ситуативних завдань є варіативною і я на свій розсуд коригую склад ситуації спілкування, спосіб подання її учням, а також форму кінцевого продукту спілкування.

У представленій мною системі комунікативних завдань домінує спосіб словесного опису мовленнєвої ситуації, за якого можна окреслити всі необхідні компоненти, крім того, він не потребує спеціальної матеріальної бази, оскільки легко реалізовується. Запропонована система має достатню кількість вправ різних типів, що стимулюють розвиток усного та письмового діалогічного, монологічного мовлення (УДМ, ПДМ, УММ, ПММ), а також навичок читання чи аудіювання (НЧ, НА).

Наведені мовленнєво-ситуативні завдання допомагають урізноманітнити зміст уроку, посилити комунікативну спрямованість матеріалів підручника, підвищити мотивацію до навчання, сприяють формуванню мовленнєво-комунікативних умінь, розвитку особистості молодшого школяра.

Сучасний компетентнісно-спрямований урок передбачає поділ змісту теми на навчальні ситуації в залежності від його структури, тому в роботі я використовую такі мовленнєво-ситуативні вправи:

- на засвоєння теоретичного матеріалу;
- на набуття практичних вмінь будувати діалогічні та монологічні висловлювання на основі поданих текстів, речень та словосполучень підручника або дидактичного посібника, які будуть доречними в певній ситуації;
- на набуття практичних вмінь будувати діалогічні та монологічні висловлювання без опори на готовий текст на основі одного малюнка або серії.

До першої групи належить рольова гра «вчитель-учень», метою якої є роз'яснення граматичних явищ та особливостей частин мови, інтерактивна вправа «навчаючи, вчуся». Виконання таких вправ відбувається в парах і адресатом мовлення виступає сусід по парті або вчитель. (Додаток Б)

Наприклад, на уроках української мови у 2 класі використовую наступні ситуативні вправи.

При перевірці засвоєння теми «Голосні звуки. Букви, що позначають голосні звуки» використала таке завдання:

Ситуація спілкування. Уяви, що твоя молодша сестричка чула, як ти виконував завдання з української мови. Вона запитала тебе, що таке голосні звуки, скільки їх, як їх впізнати на письмі. Спробуй пояснити.

А при закріпленні теми «Ненаголошені голосні звуки ***е, и***» запропонувала учням таке завдання:

Ситуація спілкування. Уяви, що ти чарівник і дотиком своєї палички можеш змінювати слово з ненаголошеним голосним ***е, и*** на перевірне, а однокласники не вірять. Зміни такі слова як листочок, зима, весна, грибник, рибак та поясни, навіщо ти це робиш.

При вивченні теми «Подовжені м`які приголосні звуки» використовую наступну ситуативну вправу:

Ситуація спілкування. Уяви, що ти вчитель української мови. Перевір правильність виконання звуко-буквенного аналізу із виконаного домашнього завдання у зошиті свого однокласника, сусіда по парті. Постав запитання про основні правила виконання звуко-буквенного аналізу.

Перед виконанням вправ часто вводжу учнів у таку мовленнєву ситуацію:

Ситуація спілкування. Уявіть, що ви на уроці помічники-консультанти. Запитайте у сусіда по парті, чи все йому зрозуміло щодо виконання вправи.

Поставте один одному запитання за змістом завдання до вправи і дайте на них відповіді.

Друга група вправ спрямована на побудову власних діалогічних і монологічних висловлювань на основі поданих текстів, речень та словосполучень, які доречні в певній ситуації. У підручнику, який виступає основним засобом навчання, є достатня кількість вправ, виконання яких спрямовано на формування мовних і мовленнєвих умінь. Якщо надати деяким вправам ситуативного характеру, тобто окреслити ситуацію, яка потребує використання певного мовного матеріалу, мовлення буде зверненим, вмотивованим, природним. Іноді до вправ такого типу додаю план-підказку, інструкцію до виконання тощо.

Наприклад, на уроці української мови у 2 класі (урок 16, с. 25 за підручником української мови для 2 класу М.Д.Захарійчук) при оголошенні теми використала таке завдання:

Ситуація спілкування. Уявіть, що редактор шкільної газети доручив нам написати невеличкий текс-опис про білочку. Підказкою буде слугувати чудовий матеріал у підручнику.

При вивченні у 2 класі теми «Велика буква в назвах сіл, міст, річок» (урок 57, с.84 за підручником української мови для 2 класу М.Д.Захарійчук) для домашньої роботи використовую таке завдання:

Ситуація спілкування. Прочитайте лист хлопчика, який хоче з вами познайомитись. Уявіть, що вам потрібно написати цьому хлопчику про місце свого проживання. У роботі скористайтеся планом-підказкою:

Як тебе звати? У якому місті ти живеш? На якій вулиці ти живеш? Яка річка протікає поблизу твого міста? Які міста розташовані біля твого міста?

При закріпленні теми «Тверді та м`які приголосні звуки», виконуючи вправу 3 (урок 27) пропоную таке завдання для роботи в парах:

Ситуація спілкування. Уяви, що тебе запросили на місцеве телебачення, щоб пройти проби на ведучого дитячої розважальної програми «Народ скаже, як зав'яже». Тобі потрібно організувати глядачів у студії на швидке і правильне конструювання прислів'їв з поданих частин. Але спочатку тобі самому треба це зробити, а потім ставити запитання щодо змісту прислів'їв.

Третя група вправ містить завдання, поштовхом до виконання яких виступають уявні ситуації за ілюстраціями без опори на готовий текст.

Відповідно до нової програми з української мови, у 2 класі діти вчаться будувати розповіді за серією малюнків. В основі системи таких уроків, розроблених мною на основі методики ТРВЗ-педагогіки за підручником М.Д.Захарійчук, лежить штучна навчально-мовленнєва ситуація «Детективи», яка окреслює мету мовленнєвого висловлювання.

Ситуація спілкування. Уявіть собі, що ви знаходитесь в офісі детективного агентства «Сокіл». Чи знаєте, хто такі детективи? (*Люди, які щось чи когось шукають, роблять висновки, опираючись на побачене*). Я – начальник цього детективного агентства і набираю у штат працівників-детективів. Маю важливе завдання, оскільки отримала серію малюнків, за якими потрібно скласти невеликий звіт-розповідь. Мені потрібні перш

за все спостережливі, розумні, та точні у висловлюваннях працівники. Чи є серед вас ті, які хочуть спробувати себе у ролі детективів? Тоді негайно розпочинаємо свою роботу.

Навчання учнів роботі за серією малюнків здійснюю на основі алгоритму, кожен крок якого має свою мету, ігрову дію:

- знайдіть спільних героїв на картинках (хто?) або (що?) ;
- знайдіть місце, у якому відбуваються події (де?);
- визначіть час подій (коли?);
- назвіть дії героїв (хто? ___що робить? _____ навіщо?);
- складіть розповідь;
- дайте назву розповіді.

Варто зазначити, що на таких уроках мовленнєва змістова лінія тісно переплітається з діяльнісною і всі завдання орієнтовані на розвиток у дітей логічного компонента: уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, які реально існують в житті. (Додаток Д)

Зокрема, ось яку розповідь за серією малюнків до уроку 48 за підручником М.Д.Захарійчук, українська мова 2 клас, підготували «детективи» 2-В класу:

ПРИГОДИ КАШТАНЧИКА

Одного осіннього дня каштанчик упав з дерева, щоб навесні прорости молоденьким пагінцем. Сквером прогулювалась дівчинка та побачила під деревом маленького каштанчика. Його колюча шубка та блискучий животик їй дуже сподобались, тому вона вирішила взяти каштанчик із собою. Маленька розумниця вирішила посадити плід каштана біля свого двору. Вона поклала знахідку до своєї кишені, щоб не загубити. А «каштановий їжачок» у кишеньці заснув, щоб відпочити та набратися сил.

Дівчинка любить уявляти та фантазувати, і у цьому їй допомагає природа. А дружба школярки з каштанчиком зробить нашу планету ще кращою.

Також на уроках розвитку зв'язного мовлення учні вчаться будувати розповіді, описи за картиною і запитаннями. Але предметна, а тим більше сюжетна картина, має стільки елементів, нюансів, де розповіді про кожен із них і всю картину загалом можуть бути різноманітними і неповторними. Виконання ситуативних завдань, складання віртуальних діалогів приносить у розповіді дітей цікаві подробиці, оригінальні сюжетні лінії. Та на жаль, для досконалого формування в учнів певної системи відповідних умінь та навичок не вистачає в повній мірі часу, відведеного програмою. Один із варіантів вирішення цього питання – використання в навчально-виховному процесі авторського елективного курсу «Мовленнєва творчість».

Наприклад, навчаючи будувати описи за картиною на основі можливого сприйняття об`єктів різними органами чуттів із використанням ілюстрації до казки «Три золотокучеряві княжичі» сучасної української художниці Катерини Штанко, використала таку ситуативну вправу: «Уявіть, що ви потрапили в картину. Ситуація незвичайна і вам потрібно буде розповісти про цю подію своїм батькам.» Роботу для розв'язання цієї ситуації будую таким чином:

- що на картині можна понюхати? («Тут пахне…»);
- які звуки можна почути? («Я чую…»);
- що можна відчути на дотик? («Коли я торкаюсь руками…»);
- що можна відчути на смак?

Після цього пропоную дітям написати тексти-описи з використанням опорних слів і виразів, які передають різні відчуття, наголошуючи, що при складанні мовленнєвих замальовок, вони повинні передати особисте ставлення до об`єкта. Для прикладу, зразок учнівського твору за картиною:

Я НА БЕРЕЗІ РІЧКИ

Вдивляючись у картину, я уявила, що знаходжуся на березі річки. Ось я, як і сестри, ступаю босими ногами по шорсткому камінню, відчуваю під ногами сипучий пісок. Непомітно підходжу ближче до берега і занурюю ноги у холодну воду. На березі річки пахне свіжістю, випраною білизною, рибою.

Я прислухаюся до хлюпання водички, шуму від руху корабля, розмови дівчат. Здалека чути дзвін церкви, рипіння старих воріт фортеці, шелестіння дерев. Як чудово перенестися в пейзаж на картині!

В опануванні українською мовою обов'язково враховую те, що вона є не тільки предметом навчання, а й засобом засвоєння інших предметів шкільної програми. Наприклад, на уроках математики для вивчення і закріплення складу чисел будую ситуації спілкування за картинками, створеними на основі методів ейдетичного сприймання. Кожну цифру на таких картинках я перетворила на образ, який вона нам нагадує та оживила їх.

Наприклад, при вивченні складу числа 4 пропоную уявну подорож до казкового озера.

Ситуація спілкування. Нам потрібно вивчити склад числа 4. Ми знову відправляємося у країну Чисел до королеви Математики. Адже, запрошуючи нас до себе в гості, вона запропонувала поспостерігати за жителями-цифрами математичної країни та докладно розповісти про побачене своїм однокласникам та друзям.

Картинка 3. Склад числа 4. Ми побачили, як з-за очерету назустріч красеню білому Лебедю виплив красивий чорний Лебідь. Вони закружляли у танку. (2+2=4) Буратіно залюбувався цією картиною і навіть не помітив, як біля нього з води виринув Бегемотик (1+3=4). Бегемотик і Буратіно (3+1=4) спостерігали за двома Лебедями (2+2=4), а потім голосно аплодували їм.

Мовленнєво-ситуативні вправи є чудовим засобом розвитку творчого мислення. Адже кожне мовленнєво-ситуативне завдання спонукає дітей уявляти ситуацію. А уява, як відомо, є підґрунтям творчого мислення, оскільки доповнюючи ситуацію, дає змогу знайти рішення навіть за відсутності належної повноти інформації для мислення.

Розглядаючи на шкільному методичному об'єднанні вчителів початкових класів, керівником якого я є, питання методологічної переорієнтації навчання на особистісний розвиток кожного учня, спонукала вчителів до створення та впровадження в роботу «Щоденників росту для учнів початкових класів», які дозволяють об'єктивувати для дитини динаміку власної зміни як у навчальній, так і в соціальній сфері. Зокрема, заповнюючи щоденники у 1 класі, діти виконували такі ситуативні завдання:

Ситуація спілкування. Твій друг Виростайко знає, що всі люди різні. Він цікавиться, який ти. Намалюй себе в центрі сторінки під буквою Я. Прочитай уважно напис під кожною кулькою та з'єднай кульку із собою, якщо ти вважаєш, що ти такий. Поміркуй та розкажи йому навіщо знати, який ти.

Часто ситуативні вправи використовую у позакласній роботі. Наприклад, при проведенні години спілкування у 2 класі на тему гендерної рівності, запропонувала учням таке завдання:

Ситуація спілкування. Уявіть, що учні нашого класу беруть участь в соціологічному опитуванні з метою виявлення думки, ким краще народитись: хлопчиком чи дівчинкою. Об'єднайтеся в групи за своєю статтю (група хлопчиків та група дівчаток), обговоріть це питання та запишіть свої міркування на окремих бланках-листках (роздає вчитель). Оберіть представника групи, який озвучить ваші міркування.

Після презентації роботи груп вчитель підводить до висновку, що дівчинкою і хлопчиком бути однаково добре, адже у кожного є свої особливості та певна місія. Потрібно дружити, підтримувати та допомагати один одному.

Для узагальнення даних щодо ефективності використання мовленнєво-ситуативних завдань як засобу формування комунікативної компетентності дітей молодшого шкільного віку спільно з практичним психологом школи А.А.Янчевською, під керівництвом заступника директора школи з навчально-виховної роботи О.А.Степанової, було проведено ряд спостережень та досліджень, на основі яких виділили рівні сформованості даного феномена: високий, середній та низький.

Показниками високого рівня є: сформованість стійких мотивів спілкування з дорослими й ровесниками; частота контактів; ініціативність, активність взаємодії з людьми; розвинутість і різноманітність побудови мовлення в діалозі й монолозі; наявність творчих розповідей.

Показники середнього рівня: ситуативність проявів особистісних та пізнавальних мотивів спілкування з дорослими й однолітками; одноманітність побудови і форм мовленнєвих висловлювань; несформованість елементів творчої уяви, фантазії, прогнозування.

До показників низького рівня належать такі: несформованість мотивів спілкування з дорослими й ровесниками; труднощі вступу в контакт; комунікативно-мовленнєві дії без аналізу ситуації спілкування; низькі мовні характеристики, однотипність побудови фраз, відсутність творчої розповіді.

Результати спостережень учнів 2-В класу НВК№3 такі:

Період	До використання мовленнєво-ситуативних вправ (листопад 2012 р.) 1 клас			На проміжному етапі (листопад 2013 р.) 2 клас		
Рівень	Високий	Середній	Початковий	Високий	Середній	Початковий
Кількість учнів	2 (6,7%)	10 (33,3%)	18 (60%)	8 (26,7%)	15 (50%)	7 (23,3%)

При узагальненні даних з'ясувала зростання високого (на 20 %) та середнього (на 16,7%) рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів 2 класу проти 1 класу.

До вироблення власних підходів у роботі з мовленнєво-ситуативними вправами мене спонукав новий Державний стандарт початкової загальної освіти та мій попередній досвід роботи з питання «Розвиток творчого потенціалу молодшого школяра на основі ефективної організації навчально-виховного процесу», який вивчався старшим викладачем Хмельницького ОІППО Кулик Оксаною Олександрівною та був опублікований у журналі "Початкова школа" №7, 2011. Крім того, напрацювання даної проблеми були узагальнені методичним кабінетом виконавчого комітету Шепетівської міської ради у 2012 році.

Подальшу перспективу моєї діяльності вбачаю в удосконаленні методики використання ситуативних завдань та розширення сфери їх використання в навчально-виховному процесі; розробці та систематизації таких вправ на різних уроках в 3-4 класах.

Отже, використання мовленнєво-ситуативних завдань відповідає новим підходам до вивчення рідної мови як комунікативно-діяльнісним, текстоцентричним, соціокультурним. Вони відображають основні складові змісту навчання, а саме: мовленнєву, лінгвістичну, соціокультурну, діяльнісну. Такі вправи передбачають застосування проектних технологій, парних, групових і колективних форм роботи.

Нині йдуть пошуки нових, більш ефективних форм, методів та засобів навчання, які формують предметні та ключові компетентності школярів. Та в освіті нічого не можна зробити самотужки. Лише робота в команді, партнерство, співпраця допоможуть змінити реалії, внести у них необхідну різноманітність.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта №18 (594) травень 2011.
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи.- К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392с.

3. Антощук Євген Учімося запам`ятовувати та пригадувати: Швидка пед.допомога від Укр.школи ейдетики «Мнемозина». / Є.Антощук. – К.: Вирій, 2007. – 156с.:іл. – Бібліогр.: с.156.
4. Варзацька Л.О. Українська мова й мовлення. Розвивальне навчання в початкових класах: навчально-методичний посібник /Л.О. Варзацька – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. – 360 с.
5. Комунікативні завдання на уроках мови. 4 клас / Г.П.Лещенко, Л.І.Іванова. – К.: Шк.світ, 2009. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
6. Кравчук Л. Ефективний урок. Початкова школа. – К.:Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. – 120 с.- (Бібіліотека «Шкільного світу»).
7. Мельничайко О.А. Рідна мова. Комунікативні вправи / О.А.Мельничайко – Тернопіль, 2004. – 45 с.
8. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. Пометун. – К., 2007. – 142 с.
9. Сходинками творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі / Автори-упорядники: О.В.Лесіна, В.П.Телячук. – Х.: Вид. група «Основа »: «Тріада +», 2007. – 112 с. – (серія «Педагогічні інновації. Майстерня »).
10. Шевцова Л. Методика застосування мовленнєво-ситуативних завдань / Л.Шевцова. – Житомир, 2004. 96с.

Пальчикова М.М., учитель англійської мови Сумської гімназії №1, м.Суми, Україна
Сударева Г.Ф., старший викладач кафедри педагогіки та інноваційних технологій Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м.Суми, Україна

КЕЙС-МЕТОД ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ

Сучасний етап розбудови національної освіти, в основу якого покладено філософія «людиноцентризму», з усією гостротою виявив нагальність та необхідність надолуження відставання у вивченні та розв'язанні соціально-педагогічних проблем вітчизняної педагогічної науки та практики. Найважливішою серед них є проблема соціалізації учнівської молоді, спрямованої на підготовку підростаючого покоління до вступу в доросле життя, до життєдіяльності в соціумі з багатоманітними зв'язками.

Провідна роль в цій справі належіть школі, тому що саме школа задає головний напрямок і зміст соціалізаційних впливів, забезпечує цілеспрямованість та системність відповідних педагогічних дій. У світлі проблеми соціалізації особистості сучасна школа має допомогти учням відчувати себе впевненими на ринку праці, адаптуватися до соціальних змін і криз у суспільстві, бути психологічно стійкими, здатними до самоорганізації і самореалізації. Це вимагає пошуку нових форм організації навчально-виховного процесу, які б дозволили:

– забезпечити високий інструментальний рівень знань випускників, умінь самостійно набувати і застосовувати їх на практиці;
– розвивати кожного учня як творчу особистість, здатну до практичної роботи;
– залучати кожного учня до активної пізнавальної діяльності, спілкування з однолітками не тільки своїх школи, міста, але й інших міст і навіть країн;
– формувати навички пізнавальної і дослідницької діяльності, розвивати критичне мислення;
– формувати в учнів цілісну картину світу;
– навчати грамотно працювати з інформацією тощо.

До арсеналу сучасних засобів з вирішення проблеми соціалізації учнівської молоді відносяться технології інтерактивного навчання, проектів, компетентнісний підхід. Але педагогічний колектив Сумської гімназії №1 зацікавив кейс-метод, у якому побачив необмежені можливості у цілеспрямованому соціальному розвитку і вихованні учнів.

Вперше застосований ще у XIX столітті при викладанні управлінських дисциплін у Гарвардській бізнес-школі, метод кейсів швидко завоював провідні позиції в формуванні навичок вирішення типових проблем. В Україні даний метод став поширюватися тільки у другій половині 90-х років XX століття і на сьогодні його застосування знаходиться на стадії осмислення, запозичення напрацьованих методик у світовій освіті і перших кроків вітчизняної практики.

У перекладі з англійської кейс – це випадок. З методичної точки зору кейс є спеціально підготовленим навчальним матеріалом, що містить структурований опис ситуацій реального життя. Ключовим елементом кейс-методу є командна робота з кейсом, що максимально наближає навчання до практики. Саме це перетворює кейс-метод в особливий спосіб використання навчального матеріалу, відмінний від технологій інтерактивного, проблемного навчання, проектної діяльності.

Джерела готовності педагога до застосування кейс-методу сягають проблематики особистісного розвитку, професійної спрямованості, професійної освіти, професійного самовизначення. За для переведення цих чинників у практичну площину нами було поставлено за мету розробити та реалізувати систему колективної творчої діяльності педагогічних працівників гімназії з впровадження у педагогічний процес навчального закладу кейс-методу на двох рівнях інноваційного процесу – на рівні обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та рівні шкільного закладу.

На рівні Сумського ОІППО з метою надання педагогам теоретичних уявлень і первинних практичних умінь щодо використання кейс-методу у навчанні та соціальному вихованні учнів нами був розроблений і впроваджений в практику підвищення кваліфікації спецкурс «Кейс-метод як інноваційний засіб соціального розвитку учнівської молоді» в межах модуля «Педагогічна інноватика» програми підвищення кваліфікації вчителів англійської мови. Зміст програми спецкурсу поданий у додатку 1.

Перша тема спецкурсу – «Кейс-метод як інноваційний засіб соціалізації учнів загальноосвітнього навчального закладу» – присвячена теоретичним основам соціалізації школярів, кейс-методу, знайомить учителів-практиків з класифікацією кейсів, особливостями планування навчальної діяльності на основі кейс-методу. Форма заняття – лекція.

Друга тема «Організаційно-методичні засади навчання англійської мови на основі кейс-методу» передбачає лекційне заняття та семінар-практикум. Під час лекції розглядаються та аналізуються стадії роботи над кейсом, механізми організації зворотнього зв'язку та роль учителя у навчанні із застосуванням кейс-методу на уроках англійської мови. Увага приділяється методиці підбиття підсумків та оцінювання роботи учнів над кейсом.

На семінарі-практикумі закріплюються теоретичні знання з тематики спецкурсу шляхом аналізу заздалегідь підготовлених слухачами кейсів та інформаційно-методичного забезпечення роботи учнів над їх завданнями. У якості зворотнього зв'язку слухачі виконують інноваційні вправи: складання сенкану з поняттям «кейс-метод»; висловлювання думок з приводу кейс-методу за допомогою методу ПРЕС; дискутування.

На рівні навчального закладу освіти формою колективної творчості педагогічної спільноти гімназії із зазначеної проблеми нами був вибраний методичний проект «Організаційно-методичні умови запровадження кейс-методу як інноваційного засобу соціалізації учнівської молоді». Його мета – змістовно-методичне забезпечення впровадження у навчально-виховний процес закладу методу кейсів як засобу соціалізації школярів. Зміст проекту наданий у додатку 2.

Головною частиною зазначеного проекту є робота творчої групи вчителів над проблемою «Створення організаційно-методичного забезпечення впровадження у навчально-виховний процес гімназії кейс-методу як інноваційного засобу соціалізації учнівської молоді», завданнями якої є :

– систематизація знань щодо соціалізації учнівської молоді та кейс-методу як інноваційного засобу її реалізації;
– визначення напрямків соціалізаційного виховання школярів;
– розробка методичних рекомендацій щодо конструювання уроку з використанням кейс-методу та оцінювання навчальних досягнень учнів за результатами їх роботи з кейсом;
– підготовка банку кейсів для використання на шкільних уроках.

У процесі реалізації завдань зазначеного методичного проекту та діяльності творчої групи вчителів англійської мови Сумської гімназії № 1 було одержано наступні результати:

1. Визначено напрямки соціалізації учнів, до яких віднесено:

– формування національної свідомості, належності до рідної землі, народу;
– визнання духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини;
– виховання почуття патріотизму, відданості у служінні Батьківщині;
– формування соціальної активності особистості на основі таких соціальних умінь як готовність узяти на себе відповідальність, здатність до спільного життя і співпраці в громадянському суспільстві, здатність до самостійного життєвого вибору на основі гуманістичних цінностей;
– формування працелюбності особистості, відповідальності за свої дії;
– уміння визначати форми та способи своєї участі в житті суспільства;
– виховання негативного ставлення до будь-яких форм насильства, аморальних вчинків;
– утвердження гуманістичної моралі та формування поваги до таких цінностей, як свобода, рівність, справедливість, гідність, чесність;
– усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та громадянською відповідальністю;
– формування політичної та правової культури, яка дає знання про політичні системи і владу на всіх рівнях суспільного життя, про закони та законодавчі системи;
– розвиток критичного мислення, що забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати особисту позицію в тих чи інших питаннях, уміння знаходити нові ідеї та критично аналізувати проблеми, брати участь у дебатах, уміння переосмислювати дії та аргументи, передбачати можливі наслідки дій та вчинків;
– набуття інформаційної компетентності як здатності знаходити та використовувати інформацію, необхідну для вирішення поставлених завдань як у повсякденному житті, так і у професійній діяльності.

2. Сформульовано вимоги до змісту кейсу:

1/ кейс має бути правдивим, реалістичним, не обтяженим деталями, вміло розказаною історією, зв'язаною з матеріалом, що вивчається; оптимальним за розміром та обсягом інформації;
2/ кейс має пропонувати розгляд феноменів, з якими, як правило, стикаються люди в конкретних умовах у повсякденному житті; описувати драматичну ситуацію, що потребує прийняття критичного рішення; містити конкретні порівняння, надавати можливість для узагальнення висновків; мати центрального

героя; давати змогу оцінити ефективність вже прийнятих раніше рішень; загострювати інтерес учнів до питань, з якими ті стикаються, підкреслювати їх значущість та необхідність вирішення.

3/ кейс передбачає пошук шляхів розв'язання проблеми, використання специфічних інструментів та понять; командну роботу з прийняття обгрунтованого й узгоджуваного рішення.

3. Розроблено технологічну карту навчально-виховного процесу на основі кейс-методу, яка надана нижче:

Етапи роботи	Дії вчителя	Дії учнів
Підготовчий етап (до заняття)	1. Визначає мету створення кейсу і перелік очікуваних результатів навчання 2. Підбирає реальну ситуацію згідно з відповідною метою 3. Проводить пошук джерел інформації для кейсу 4. Готує зміст кейсу: макетування, компоновка матеріалу, визначення форми презентації (відео, друк тощо) 5. Розробляє методичні рекомендацій з використання кейсу; завдання для учнів і можливі запитання під час дискусії та презентації кейсу, описує передбачувані дії учнів і вчителя в момент обговорення кейсу	1. Отримують кейс і список рекомендованої літератури 2. Індивідуально готуються до заняття
Організаційно-діяльнісний етап (на занятті)	1. Організовує попереднє обговорення кейсу, ознайомлення з інформаційним матеріалом 2. Об'єднує учнів у групи (команди), розподіляє ролі у групі: керівник (лідер), доповідач, кіптаймер, секретар, тощо 3. Організовує обговорення кейсу в групах 4.Організовує представлення результатів аналізу і знайдених рішень.	1. Ставлять запитання щодо поглиблення розуміння кейсу та проблеми 2. Розробляють варіанти рішень, вислуховують думки товаришів 3. Приймають особисто або беруть участь у прийнятті колективного рішення 4. Беруть участь у презентації результатів роботи групи з кейсом та їх обговоренні
Узагальнювально - оцінювальний етап (на занятті)	1. Оцінює роботу кожного учня та груп в цілому. 2. Оцінює прийняття рішення на поставлені запитання. 3. Виступає з аналізом роботи груп учнів над кейсом і прийнятого ними рішення	1. Складають письмовий звіт про заняття та власну участь у ньому. 2. Накопичують інформацію для використання в кейсах з інших дисциплін

4. Визначено критерії оцінювання роботи учнів групи на основі кейс-методу на уроках англійської мови, що подані в наступній таблиці:

№ з/п	**Критерії оцінювання роботи учасників групи на основі кейс-методу**	**Кількість балів**
	Мовленнєві уміння та навички	**40**
1.	Використання лексики з теми	10
2.	Уміння аргументувати та робити висновки	10
3.	Вживання мовних кліше та усталених мовних зворотів	10
4.	Граматична правильність висловлювань	10
	Зміст	**40**
1.	Повнота розкриття теми	10
2.	Уміння узагальнювати та робити висновки	10
3.	Уміння відповідати на запитання опонентів та аргументувати свої думки	10
4.	Навички роботи у команді та прийняття спільних рішень	10
	Організаційні уміння та навички	**20**
1.	Дотримання регламенту	5
2.	Активність учасників груп	5
3.	Обговорення та презентація рішень з кейсу ведуться виключно англійською мовою	10
	Загальна кількість балів	**100**

	Порушення правил ведення дискусії Учасники мають – коректно ставити запитання і висловлюватися; – не перебивати доповідача; – коментувати висловлювання та ставити запитання тільки після завершення доповіді опонента.	– 10

Учні отримують оцінку 11-12, набравши 95-100 балів; оцінку 10 – набравши 90 балів; оцінку 9 – набравши 85-89 балів; оцінку 8 – набравши 80 балів; оцінку 7 – набравши 75-79 балів; оцінку 6 – набравши 65-74 бали; оцінку 5 – набравши 60-64 бали; оцінку 4 – набравши 55- 59 балів.

5. Підготовлений банк кейсів за підручником з англійської мови для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів за програмою стандартного (базового) рівня навчання: НМК «English 10»: Standard Level' (9-й рік навчання), автор О. Д. Карп'юк.

6. Матеріали дослідження узагальнено і надруковано в наукових статтях:

1. Пальчикова М.М. Соціально-педагогічні основи соціалізації шкільної молоді: збірник наукових праць студентів, магістрантів та молодих дослідників «Актуальні проблеми сучасної науки». – Суми: СОІППО, 2014. – С. 124.
2. Сударева Г.Ф. Соціалізація шкільної молоді як соціально-педагогічна проблема вітчизняної освіти // Освіта Сумщини. – 2013. – №2. – С. 47.
3. Сударева Г.Ф. Кейс-метод як засіб набуття соціального розвитку учнівської молоді // Освіта Сумщини. – 2013. – №3. – С. 23.

Результати експериментальної інноваційної діяльності педагогів Сумської гімназії №1 надають підстави стверджувати, що кейс-метод є альтернативною формою роботи з учнями, який значно покращує процес соціального розвитку і виховання школярів, розширюючи суб'єктний досвід школяра, а саме:

- акцент освіти переноситься з оволодіння готовими знаннями на їх вироблення;
- результатом застосування кейс-методу є не лише знання, а й навички практичної і професійної діяльності;
- окрім набуття системи знань, умінь і навичок відбувається розвиток системи цінностей, соціальних позицій і мотивації, життєвих установок тощо;
- долається недолік традиційної системи навчання, пов'язаний із сухістю, беземоційністю викладу навчального матеріалу, пасивною роллю слухача;
- наявність у структурі кейс-методу спорів, дискусій, аргументацій навчає додержуватися норм і правил спілкування, здійснює позитивний вплив на активність пізнавальної діяльності, розвиток когнітивної сфери і творчих здібностей особистості, результативність та ефективність навчання.

Пасікова О.В., завідувач ДНЗ №21 м. Вінниці, Україна
Клунська Н.С., вихователь-методист ДНЗ №21 м. Вінниці, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ОПОРНИХ ТА РОЗВИВАЛЬНО-КОРЕКТУРНИХ ТАБЛИЦЬ У ПІЗНАВАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ДОШКІЛЬНИКА

Актуальність проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті зазначено, що система освіти має забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів та потреб, сучасного світогляду, навичок самостійного наукового пізнання, оволодіння засобами практичної та пізнавальної діяльності. Саме пізнавальна активність, сформована в період дошкільного дитинства, є потужною силою, яка рухає пізнавальний розвиток особистості. Як зацікавити дитину, як формувати елементарний світогляд і в ньому цілісну наукову картину світу, викликати бажання вчитися, пізнавати, замислюватися, робити висновки? Це питання хвилює і науковців, і методистів, і практиків.

Над проблемою розвитку особистості дитини, її пізнавальної активності працювали, а також працюють і зараз багато науковців, психологів таких як Г.С.Костюк, Л.А.Венгер, Л.С.Виготський, А.Богуш, Н.Гавриш тощо.

Інноваційні процеси, які мають місце сьогодні в системі педагогічної освіти, найгостріше ставлять питання про пошуки резервів удосконалення підготовки високоосвіченої, інтелектуально розвиненої особистості, активної в соціальному і пізнавальному плані.

Світова психолого-педагогічна наука і передова практика переконливо стверджують, що *надто дорого обходиться нехтування можливостями саме в дошкільному дитинстві розширювати і*

поглиблювати здатність до образного пізнання, тобто збагачувати і максимально розгортати саме ті ціннісні якості, по відношенню до яких дитяча природа найбільш сприятлива (О.В. Запорожець).

Чільне місце в цьому процесі належить розвитку психічних процесів у дітей. У сучасній педагогічній теорії та практиці дошкільних навчальних закладів як важливий компонент образних засобів використовується наочність для розвитку в дошкільників пошукових дій в оволодінні ними образними засобами фіксації набутого досвіду, для розв'язання нових життєвих завдань, формування в них знань про сенсорні еталони, наочні моделі. Оновлюючи педагогічний процес за вимогами часу, доцільно використовувати опорні та розвивально-коректурні таблиці для здійснення навчальної діяльності.

Як показали аналіз досліджень та практика досвіду з даного питання, використання опорних та розвивально-коректурних таблиць дозволяє розкрити дітям суттєві особливості об'єктів, закономірні зв'язки, формувати системні знання й наочно-схематичне мислення.

Основна ідея. Розкриття значущості та сутності опорної та розвивально-коректурної таблиці для підвищення якості навчального процесу, розвитку пізнавальних інтересів та психічних процесів у старших дошкільників та розроблення рекомендацій для вихователів дошкільного навчального закладу щодо організації цього процесу.

Сутність пропонованого підходу полягає в тому, що педагог на етапі підготовки до роботи за тематичним циклом, складає свою власну карту-схему, або використовує в роботі інтелектуальні карти чи карти розумових дій, пропоновані Н.Гавриш. Разом з тим готує опорну таблицю для дітей, яка включає опорні картинки, що забезпечать занурення в тему, концентрацію і узагальнення знань з даної теми, інтегрований підхід.

Мета:

- забезпечення ефективними формами, засобами та методами, спрямованими на покращення мовлення, мислення та пам'яті дошкільнят;
- розкриття значущості та сутності опорної та розвивально-коректурної таблиці для підвищення якості навчального процесу, розвитку пізнавальних інтересів та психічних процесів у старших дошкільників.

Основні завдання:

- розвиток навичок аналізу наочно-образного сюжету, вмінь відтворити сюжетну ситуацію на основі співставлення змісту окремих картинок;
- розвиток відтворюючої і творчої уяви;
- розвиток пізнавальних інтересів, мислення, пам'яті;
- розвиток у дітей вміння орієнтуватись на наочному матеріалі (опорні картинки);
- активізація наявних знань і уявлень про оточуюче засобами опорних матеріалів та словесних ігор.

Технологія реалізації ідеї. З огляду на нові стратегічні завдання дошкільної освіти важливо створити спеціальні умови, знайти ресурси, щоб процеси створення картини світу відбувалися під організованими педагогічними впливами.

Методика ознайомлення дітей з навколишнім світом ґрунтується на наданні пріоритету наочно-образному та наочно-дієвому мисленню як типовому для дітей цього віку, а також на особливій увазі до ігрових методів навчання та спеціальної організації взаємодії дорослого та дітей. Навколишній світ, у який входить дитина, щороку ставить перед нею дедалі складніші завдання, для розв'язання яких замало просто бачити, чути або знати. Дуже важливо, щоб дитина вміла виділяти істотні ознаки явищ та подій, зв'язки та відношення між предметами і явищами навколишньої дійсності.

Ефективним способом формування системності знань на основі інтеграції змісту дошкільної освіти є застосування опорних таблиць. На початку вивчення тематичного циклу ознайомлюємо дітей з опорною таблицею і ставимо запитання до неї. Під час цього процесу вихователь має можливість виявити знання дітей з теми, яка буде вивчатися, і побудувати подальшу роботу так, щоб забезпечити вивчення теми у повному обсязі. Протягом дня (під час ранкового прийому дітей, занять, прогулянок, санітарно-гігієнічних процедур, приймання їжі тощо) дітям дають можливість усвідомити важливість теми, прилучають їх до роздумів, коментарів, дискусій, що значно активізує сприймання. До таблиці включаємо запитання, що спонукатимуть дитину робити умовисновки, питання правил безпеки життєдіяльності, правового виховання, екологічного, та опрацьовуємо тему в усіх видах діяльності (грі, комунікативній діяльності, зображувальній, руховій, дослідницькій тощо), забезпечуючи інтеграційний підхід до вивчення теми.

Метод "занурення" ефективно впливає на опанування знаннями, вміннями і навичками, оскільки всі види діяльності, всі навчально-виховні заходи протягом дня підпорядковані певній, заздалегідь визначеній проблемі. В кінці тематичного циклу вихователь знову пропонує дітям цю ж таблицю і має можливість проконтролювати засвоєння знань дітьми. Діти починають вникати в суть явищ, привчаються виявляти внутрішні взаємозв'язки, як би бачать те, що не зображено на картині, вчаться робити самостійні висновки. У заняття включаються завдання на порівняння за контрастом і за подібністю. Педагог занурює своїх вихованців у ситуацію активної розумової діяльності. Уміння задавати питання необхідно і дітям, і самому вихователю. В бесідах переважають питання проблемного характеру. Від дитини вихователь вимагає роздумів, міркувань, а не повторення щойно почутого.

Опорні та розвивально-коректурні таблиці педагоги ДНЗ виготовляють самостійно. Зображення можна малювати, а можна зробити аплікацією. Формат таблиці має забезпечувати вимоги до

демонстраційного матеріалу. Продумуючи запитання до таблиць, слід врахувати весь об'єм знань, які необхідно подати дітям по даній темі. Намагаємося сюди також включити запитання, що спонукатимуть дитину робити умовисновки, питання правил безпеки життєдіяльності, правового виховання, екологічного.

Опорні матеріали можуть застосовуватися не лише на заняттях - вони можуть бути широко використані в різних видах діяльності: ігровій, зображувальній, формуванні логіко-математичної компетенції тощо.

Принципи організації роботи: поступового ускладнення; всебічного розвитку особистості; взаємозв'язку навчання та розвитку; співробітництва; диференційованого та індивідуального підходу.

Форми, методи, прийоми, засоби. Для педагогів ДНЗ №21 розвиток пізнавальної активності дошкільнят - не самоціль, а спосіб розкриття потенційних можливостей кожної дитини, які проявляються в інтелектуальній діяльності, через багатоканальне сприймання, яке позитивно впливає на розвиток індивідуальності дошкільняти, його інтелекту. Продумуючи зміст, форми і методи організації пізнавальної діяльності дошкільників, намагаємося знайти резерви вдосконалення інтелектуального розвитку дітей, визначити "зону найближчого розвитку" кожного вихованця.

Одним із завдань педагога є навчання дітей способам обстеження, спостереження, вміння виділяти суть, встановлювати взаємозв'язки. Часто доводиться констатувати, що вихователь у процесі роботи подекуди губить основну, головну думку. Часто планує багато зайвого матеріалу, переобтяжуючи дітей інформацією, зовсім недоречною для певної теми, і не включає у роботу ту інформацію, якою діти володіють. І звичайно ж, знання, які отримують діти, в такому разі, не системні, а хаотичні. Як уникнути цього? Рішення підказала сама робота.

Педагогічний колектив поставив перед собою такі завдання: сформувати у дітей навички сприймання; розширити спектр пізнавальних дій дітей-як зовнішніх, так і внутрішніх; цілеспрямовано, послідовно збагачувати лексичний запас дітей; виділити та показати багатоканальне сприймання предметів та явищ в ігровій формі; показати, що існують різні види інформації; дати матеріалізований образ слова.

Адміністрація запропонувала вихователям створити опорні таблиці для використання в роботі з дітьми, в яких було б сконцентровано всю інформацію, яку педагог планує опрацювати з дітьми з певного тематичного циклу.

Що дає цей вид роботи? По-перше, допомагає побудувати логічний ланцюжок викладу нової інформації з опорою на вже набуті дітьми знання. Опорна таблиця допомагає вихователеві проаналізувати матеріал, з яким він планує ознайомити дітей, відкинути зайве й залишити основне. По-друге, одну й ту саму таблицю педагог може застосувати в роботі з вихованцями молодшого і старшого віку. Таким чином, педагог системно, в логічній послідовності, подає дітям матеріал з ускладненнями та доповненнями, рік за роком поглиблюючи їхні уявлення і розвиваючи мислення. Третя перевага - допомагає планувати роботу. Четверта - плануючи свою діяльність, вихователь може передбачити й забезпечити інтегрований підхід до освітнього процесу в різних напрямках (розвиток мовлення, ознайомлення з природою, математика).

Використання опорних таблиць при вивченні тематичних циклів, у краєзнавстві, екологічному та валеологічному вихованні допомогло домогтися гарних результатів. Від традиційної наочності вони відрізняються тим, що стають опорою думки, опорою дії. Дивлячись на ці таблиці, малюки формують свою відповідь. В результаті матеріал запам'ятовується дуже свідомо, міцно та майже без зусиль.

В процесі роботи з опорними матеріалами у дошкільника формуються мисленнєві дії (табл.1):

Таблиця 1

Формування мисленнєвих дій в процесі роботи з опорними матеріалами

№	Мисленнєві дії	Зміст роботи
	Порівнювання: розглядаючи, досліджуючи однорідні предмети, явища тощо, виявляти в них однакові риси або відмінності, переваги або недоліки. Установлювати подібність із кимось, чимось, прирівнювати, визначати, порівнювати.	Класифікувати за певними ознаками: дерева (хвойні, листяні, фруктові, вічнозелені, із запашними квітами, солодкими плодами тощо); живих істот: звірі, птахи, свійські, тварини тощо; Порівнювати сьогоднішній день з учорашнім, уявляти, яким буде завтрашній день.
2.	*Ускладнення змісту роботи* - вносити додаткові труднощі, робити завдання важчим, таким, що потребує більше знань для виконання.	Будівництво дитячого садка майбутнього; Складання казки про білочку, яка живе на території дитячого садка.
3.	*Розширення:* сприяти збільшенню чого-небудь кількісно, в обсязі. Робити повнішою, різнобічнішою інформацію.	Кожна картинка є опорною. Наприклад, якщо на картинці зображений птах, то слід згадати всіх птахів, які живуть на території дитсадка, якщо - дерево, то згадати і розповісти про всі дерева. Провести бесіду «Чиє дерево домівка?»

4.	*Обґрунтування:* висувати на підтвердження чогось переконливі докази, факти.	Обґрунтувати, що якась певна рослина є деревом, кущем, травою. Висловити свої переконання, чому кожна професія, яка є у дитячому садку - необхідна. Зробити відповідні висновки.
5.	*Уточнення:* надавати більшої точності чомусь. Зіставляючи з чимось, перевіряти точність чого-небудь, відповідність чомусь.	Із предметів, представників живого світу визначити й установити належність того чи іншого об'єкта до певного класу за їхніми ознаками, властивостями тощо
6.	*Доведення, переконання*: логічна форма встановлення істинності судження на підставі інших суджень, істинність яких перевірено практикою.	Ствердження сказаного, баченого (так буває?)
7.	*Узагальнення:* порівнювати окремі предмети, виявляти спільні риси, особливості і робити висновки у формі загальних положень.	Здійснити узагальнення «дерева», «кущі», «птахи», «тварини», «меблі», «іграшки» за основними характерними ознаками.
8.	*Удосконалення* - збагачувати свої знання, поліпшувати вміння, підвищувати майстерність у чомусь.	Яких заходів треба вжити, що зробити для того, щоб живі істоти, рослини, речі та ін. навколо нас стали кращими? Запропонувати дітям обрати конкретний об'єкт для вдосконалення (наприклад, ляльку, іграшку, майданчик тощо)
9.	*Міркування* - заглиблюючись подумки у зміст чогось, робити нові висновки, усвідомлювати щось. Роздуми з приводу нового, незрозумілого, дивного, власної поведінки в незвичних умовах	Роздуми з приводу ситуацій: Що може статися? Як вчинити? Міркування з приводу зміни послідовності пір року, зокрема: зима - літо - весна - осінь тощо? Міркування з приводу незвичайної ситуації: в садочок прийшла Добра Фея. Якби ти мав чарівну паличку, якби ти змінив наш дитячий садочок?
	Поглиблення - робити зміст багатшим, ґрунтовнішим, посилити його в якомусь аспекті. Вникати у сутність чого-небудь.	Збагачувати наявні знання новою інформацією. Наприклад, про дерево. Знаємо про будову. Дізнатися: умови росту, можливості використання (плодоносність, матеріал для будівництва, виготовлення меблів.)
11.	*Систематизація* - порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням, взаємозв'язком частин чого-небудь. Продуманий план, заведений порядок.	За спільними ознаками (зовнішній вигляд, дії, призначення) провести серіацію предметів, рослин, тварин. Скласти етикет поведінки в дитячому садку.
12.	*Ототожнення* - ідентифікація, визначення відповідності предмета, біологічного організму, особи певним, властивим лише їм, ознакам.	Проводити серіацію речей, предметів, явищ тощо за величиною, об'ємом, формою, важливістю, розташуванням (найближчі, близькі, віддалені, дальші), їстівні, зелені, квітучі та ін.
13.	*Протиставлення* – порівнюва-ти, зіставляти кого-небудь, що-небудь, виявляти їхні схожість, відмінність, протилежність.	Порівнювати свійських тварин та хижих звірів. Виявляти протилежне в істотах, рослинах, порах року.
14.	*Припущення* - думка про можливість, ймовірність чого-небудь (наукова гіпотеза)	Якщо зникнуть дерева? Якщо не буде літа?Якщо в дитячому садочку не буде вихователя?
15.	*Заперечення* - не погоджуватися з кимось, чим-небудь, у чомусь. Висловлювати протилежну думку або доказ проти чогось, спростування.	Чи можна їсти Сонце? Одягтися в Сонце? Заперечення: чого не може бути. Скатертина-самобранка.
16.	*Оцінювання* - визначення вартості чого-небудь. Думка, міркування про якість, важливість, характер, значення кого-небудь, чого-небудь. Розуміти, визнавати позитивні якості, цінність кого-небудь, чого-небудь.	Оцінювання власних вчинків, поведінки Оцінювання якості, корисності справ тощо. Визначення особистих досягнень у фізичному розвитку, образотворчій діяльності, соціальній компетентності.
17.	*Оцінювання* - визначення вартості чого-небудь. Думка, міркування про якість, важливість, характер, значення кого-небудь, чого-небудь. Розуміти, визнавати позитивні якості, цінність кого-небудь, чого-небудь.	Оцінювання власних вчинків, поведінки Оцінювання якості, корисності справ тощо. Визначення особистих досягнень у фізичному розвитку, образотворчій діяльності, соціальній компетентності.

Підсумовуючи, можна виокремити якості мислення, що становлять ядро змісту пізнавальних здібностей дитини

- осмисленість мислення, яка визначається співвідношеннями його практичної і словесно-логічної сторін;
- гнучкість мислення як здатність перебудови звичних дій, висновків при зміні умов пізнавальної задачі, яка виявляється в оригінальності підходу до аналізу ситуації, подоланні "бар'єра минулого досвіду";
- узагальненість мислення - спрямованість на узагальнення суттєвих ознак, на абстрагування;
- самостійність та ініціативність, критичність суджень, які будуть активно розвиватись далі в період шкільного навчання.

Схеми та таблиці використовуємо і для порівняльних описових розповідей, складання загадок, римованих текстів, в роботі з казкою тощо. Крім того умовні позначення в календарі природи, графічне зображення фізкультхвилинок, дидактичні ігри ускладненого з міста.

Опорні таблиці - це спроба задіяти для вирішення пізнавальних завдань зорову, рухову пам'ять, включити асоціативну пам'ять, якими супроводжувалася подача матеріалу.

При цьому важливо: не переобтяжувати зміст повідомлень складними термінами і поняттями; не завищувати вимог програми, давати дітям доступну інформацію; віддавати перевагу комунікативному спілкуванню перед інформаційними повідомленнями; практикувати завдання аналітичного характеру, які б підводили дитину до самостійних висновків; використовувати життєвий досвід дошкільника.

Опорні матеріали використовуємо у повсякденному житті. Розміщуємо їх в осередках мисленнєвої діяльності "Пізнайко", що є в кожній віковій групі. Створені вони з метою забезпечення розвивального середовища з інтелектуального розвитку. Складаються з окремих блоків: "Казкарик", "Математик", "Граматик", "Здоров'ятко", "Карта розумових дій Н.Гавриш".

В блоках розміщуємо матеріали, які забезпечать засвоєння знань, якщо дитина не засвоїла їх під час організованої навчальної діяльності. Наприклад, якщо протягом дня вивчалася тема про овочі і фрукти тематичного циклу "Осінь", то в "карту розумових дій" розміщуємо зображення морквини чи яблука, які розглядаємо з підгрупою дітей з позиції впливу їх на різні аналізатори. В "Казкарик" розміщуємо ілюстрації, або опорні таблиці до казки "Ріпка", в "Здоров'ятко" - опорні матеріали до гри "Де живе вітамінка?", в "Граматик" - матеріал для здійснення звукового аналізу слова "овочі", в "Математик" - опору для роботи з множиною зображень фруктів.

Результат застосування інновації: апробована практична система роботи з проблеми.Створено розвивальну програму з розвитку пізнавальних процесів у дошкільників «Пізнайко».

Критерії ефективності. Результати впровадження інновації доводять, що застосування опорних наочних матеріалів є одним з ефективних способів сприяння розвитку мовлення, словесно-логічного мислення, пам'яті у дітей дошкільного віку.

Переваги використання опорних таблиць під час формування пізнавальної активності дошкільників:

- опорні таблиці дозволяють дитині зберігати в пам'яті набагато більшу кількість інформації;
- запропоновані в таблицях функції є узагальненими поняттями, які дозволяють дитині абстрагуватися. За таких умов у малюка розвивається логічне мислення;
- опорні матеріали стимулюють розвиток уваги, сприймання, фантазії, уяви, активізують зв'язне мовлення;
- таблиці допомагають здійснювати синхронний розвиток дітей;
- під час роботи з опорними матеріалами малюк вже не є пасивним спостерігачем або слухачем, він є центром творчої діяльності.

Отже, використання опорних матеріалів:

- допомагає не лише збагатити словниковий запас дошкільнят, але й сприяє розвитку пізнавальної активності та образного мислення;
- сприяє формуванню мовленнєвої компетенції дитини;

Таким чином, використання опорних схем та розвивально-коректурних таблиць: полегшує систематизацію теоретичного та практичного матеріалу; сприяє раціоналізації освітнього процесу; спрощує визначення обсягу матеріалу на одне заняття; допомагає побудувати логічний ланцюжок викладу освітнього матеріалу протягом кількох занять у певній послідовності, з ускладненням, нічого не випустивши, а також провести підсумкову роботу із застосуванням усієї моделі.

Попович Л.М. , учитель початкових класів Слобідського НВК Коломийської районної ради Івано-Франківської області, Україна

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

В умовах уведення нових Державних стандартів початкової загальної освіти особливо актуальною є проблема формування комунікативної компетентності школярів, а саме: здатності особистості застосувати у

конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями.

Реалізація Національної стратегії освіти в Україні на період до 2021 року передбачає пошук ефективних шляхів підвищення якості і конкурентоспроможності освіти. Маємо запит суспільства і держави на формування і розвиток конкурентоспроможності особистості школяра, як суб'єкта навчальної діяльності з високим рівнем розвитку інтелектуального і творчого потенціалу, потребою до успіху, розвиненою здібністю приймати відповідальні рішення (О. Сотнікова). Чи не найважливішою складової цієї особистісної якості є комунікативна компетентність.

На практиці це означає, що успішний випускник початкової школи вміє співпрацювати з однолітками та знаходити порозуміння з дорослими, навчений працювати в команді та має розвинені лідерські якості, толерантний та, саме головне, комунікативний. Це – носій рідної мови, що з повагою ставиться до традицій та звичаїв свого народу, поважає представників інших національностей.

Над вирішенням порушеної проблеми працюють як теоретики, так і практики. Нами проаналізовано наукові праці О. Савченко, М. Вашуленка, С. Подмазіна, А. Цимбалару, Л. Щербакової, О. Овчарук, О. Пометун, які розробляють ідеї особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів до організації навчального процесу в початковій школі.

Мета статті – розкрити практичний досвід формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Ефективність розв'язання порушеної проблеми полягає в тому, щоб трансформувати найновіші досягнення науки до потреб практики, оптимально дібрати та застосувати в роботі такі педагогічні технології, що забезпечуватимуть досягнення передбачуваного результату, а саме: сформованість комунікативної компетентності як важливої складової конкурентоспроможного школяра.

Формування комунікативної компетентності учнів здійснюється такими способами:

- оптимального добору традиційних методів, прийомів, форм роботи з розвитку усного і писемного (табл. 1), діалогічного і монологічного мовлення (табл. 2);

Таблиця 1

Методи розвитку усного і писемного мовлення

Усне мовлення	*Писемне мовлення*
Діалог, монолог	Написання творів, переказів
Інсценізація казок, фрагментів оповідань	Складання пам'яток, правил роботи в команді
Усне словесне малювання (опис природи, художніх полотен)	Написання запрошень, привітань, оголошень
Сюжетно-рольова гра тощо	Переписування тощо

Таблиця 2

Методи розвитку монологічного і діалогічного мовлення

Монологічне мовлення	*Показники розвитку мовлення*	*Діалогічне мовлення*
Монолог, розповідь, оповідь	Змістовність, логічність, точність, лексичне багатство, виразність, чистота, правильність	Діалог, бесіда
Доповідь		Дискусія, дебати
Усний переказ		Сюжеьно-рольова гра
Повідомлення тощо		Тетралізація тощо

- використання завдань для розвитку діалогічного мовлення (М. Пентилюк): реконструювати текст у діалог; відтворити, розіграти діалог із прослуханого; спостерігати за поданим діалогом; скласти власний діалог за поданими репліками; відповідно до життєвих ситуацій з використанням граматичних конструкцій; скласти діалог за малюнками, опорою на допоміжний матеріал, а також самостійно, дотримуючись правил етикету, культури спілкування;
- проведення уроків розвитку зв'язного мовлення, на яких формуються навички побудови творів-розповідей, описів, роздумів; практикується поєднання допомоги вчителя із самостійною роботою дітей у ході написання творів і переказів та застосування тренувальних вправ для вивчення різних стилів мовлення тощо;
- компетентнісної спрямованості змісту і організаційних форм уроків, що передбачають опанування всіма видами мовленнєвої діяльності;

– організації і проведення нетрадиційних форм уроків (інтегровані уроки, уроки-подорожі, уроки-казки тощо), що сприяють розвитку творчих здібностей, формуванню комунікативних умінь і навичок учнів,
– застосування інноваційних педагогічних технологій (інтерактивне навчання, розвиток критичного мислення, проектне навчання тощо), нових форм і методів навчання (рефлексія, релаксація, емпатія, інтерактивні методи тощо).

Сьогодні продуктивно розвиваються технології медіа-освіти, що передбачають організацію і проведення мультимедійних уроків та уроків з мультимедійною підтримкою, зокрема, використання мудіа-презентацій, медіа-тренажерів, електронних мультимедіа-видань (В. Андрієвська, Н. Олефіренко та ін.); упроваджується медико-педагогічна технологія гармонійного розвитку дітей "ПіснеЗнайка" (всеукраїнський медико-педагогічний проект "Гармонія інтелекту і здоров'я" (Н. Яновська). У перелічених інновацій є великий потенціал щодо формування комунікативної компетентності учнів.

Чому я обрала технології інтерактивного навчання (О. Пометун, Л. Пироженко)? Цільове призначення технології полягає в тому, що діти вчаться співпрацювати; у процесі діалогу, полілогу в них формуються комунікативні вміння і навички.

Модель упровадження технологій інтерактивного навчання така (*Рис.1).*

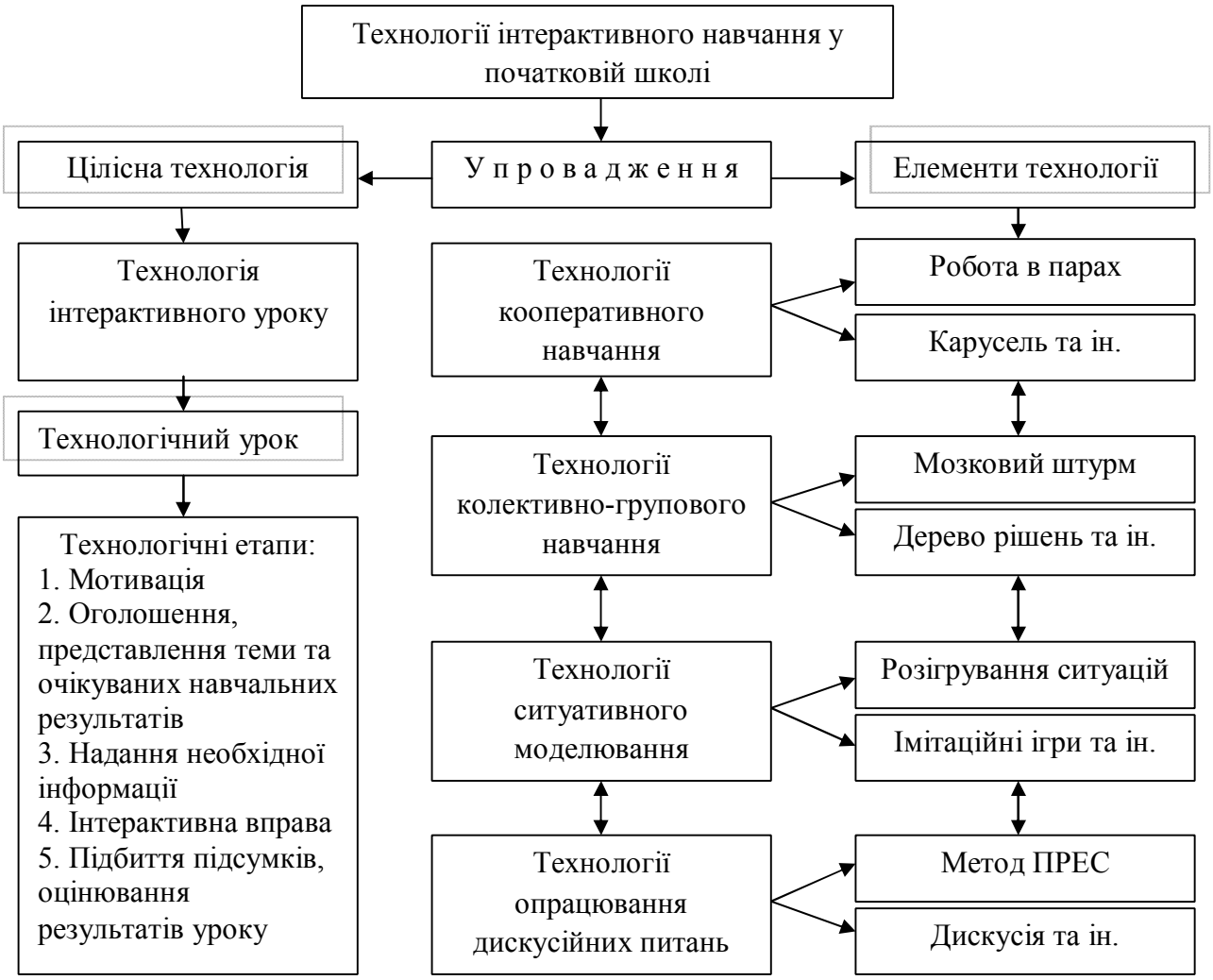

Рис. 1. **Модель упровадження технологій інтерактивного навчання**.

Провідна ідея досвіду – формувати комунікативні компетентності молодших школярів засобами інтерактивного навчання.

Обґрунтування. Технології інтерактивного навчання, ураховуючи вікові особливості школярів, якнайкраще сприяють формуванню ключової компетентності вміння вчитися, одним із структурних компонентів якої є організаційно-комунікативний – набуття індивідуального досвіду самоорганізації, навчальної рефлексії; уміння працювати у групі і колективі (О. Савченко). На мою думку, рівень сформованості саме цієї компетентності обумовлює формування усіх предметних компетентностей учнів, зокрема, комунікативної (рис. 2).

На нашу думку, процес формування комунікативної компетентності молодших школярів буде ефективним за умови інтеграції інновацій, зокрема, технологій інтерактивного навчання з традиційними формами, методами і прийомами роботи з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів.

Технологія досвіду

Перший етап. Опрацювати Державні стандарти початкової загальної освіти, програмно-методичне та навчальне забезпечення викладання української мови та літературного читання у початковій школі.

Другий етап. Підготуватися до використання інновації: розробити та реалізувати науково-методичний проект упровадження інтерактивного навчання за технологією проектно-впроваджувальної діяльності.

Третій етап. Визначити місце інтерактивного уроку в системі уроків за календарно-тематичним плануванням; розробити та апробувати поурочні плани інтерактивних уроків з мультимедійною підтримкою.

Четвертий етап. Зробити самоаналіз ефективності застосування цілісної технології інтерактивного навчання чи її елементів − окремих інтерактивних методів на традиційних і нетрадиційних уроках.

П'ятий етап. Провести моніторинг сформованості комунікативної компетентності молодших школярів засобами інтерактивного навчання.

Практична реалізація проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів буде ефективною за умови інтеграції традиційних форм, методів і прийомів роботи розвитку зв'язного мовлення з технологіями інтерактивного навчання. Застосування інновацій матиме добрий результат, якщо вчитель буде підготовлений до їх використання.

Формувати комунікативну компетентність учнів початкових класів доцільно засобами інтерактивного навчання. Оскільки цільове призначення технологій обумовлює досягнення передбачуваного результату (навчання у співпраці, формування комунікативних умінь і навичок) за умови, якщо вчитель готовий до впровадження інновації. Застосування інтерактивного навчання сприяє формуванню ключової компетентності вміння вчитися, є передумовою ефективності формування предметних компетентностей учнів.

Путіліна А.В., вихователь-методист ДНЗ-центру розвитку дитини №1 «Ясочка» Дніпродзержинської міської ради Дніпропетровської області, Україна

СЕНСОРНА КІМНАТА ЯК БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПРОСТІР КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОГО ВПЛИВУ НА ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Дошкільний вік є періодом первинного ознайомлення дітей із навколишньою дійсністю. Разом з тим у цей час інтенсивно розвиваються їхні пізнавальні сили і здібності. Дитина пізнає природу, предметний світ, події суспільного життя, спостерігаючи за ними, а також завдяки інформаціl, отриманій від дорослого під час читання,розповідання,пояснення.Проте знання,отримані вербальним шляхом і не підкріплені чуттєвим досвідом, поверхові й неміцні.

Уникнути такого недоліку в роботі з дошкільниками дасть змогу мультисенсорний підхід до організації освітнього процесу.

Наш дошкільний заклад - центр розвитку дитини компенсуюючого виду. Тож ми поглиблено працюємо над створенням здоров'язбережувального середовища, одним зі складників якого є сенсорна кімната. Робота з дітьми в ній передбачає всебічний розвиток здібностей дітей, а також розвиток і корекцію всіх психічних процесів. Для своєчасного корекційного впливу на розвиток дітей з особливими потребами, зокрема з мовленнєвими порушеннями, які в подальшому можуть негативно впливати на навчання дитини в школі та на й соціалізацію, спеціалісти нашого закладу проводять планову діагностику. Результати вхідної діагностики зазвичай виявляють, що значна частина наших вихованців мають недостатньо розвинені дрібну моторику й такі пізнавальні процеси, як: сприймання, пам'ять, мислення, уява. Як засвідчує наш досвід, важливу роль у розв'язанні психологічних проблем дітей відіграє грамотно облаштована сенсорна кімната.

Функціональна спрямованість сенсорної кімнати

Сенсорна кімнатаа в нашому закладі функціонує з 2005 року. Ця кімната дає змогу не лише здійснювати корекційну роботу з дітьми таким фахівцям, як: практичний психолог, дефектолог, учитель-логопед, ай розширює розвивальний простір для реалізацй освітніх завдань вихователями, керівником гуртка зображувальної діяльності та музичним керівником. Творчою групою педагогів

під керівництвом вихователя-методиста за цей час було втілено багато ідей, змінювався інтер'єр сенсорної кімнати, а головне-напрацьований багатий досвід організації освітнього процесу в ній.

Педагоги проводять роботу з дітьми в сенсорній кімнаті у двох напрямах: **корекція та розвиток**. Перший - передбачає корекцію пізнавальних психічних процесів та девіантної поведінки, зокрема у дітей з підвищеною агресивністю. Другий - розвиток психоемоційної та чуттєвої сфер особистості дитини.

Як корекційна, так і розвивальна робота в сенсорній кімнаті спрямована на поетапне включення у процес сприймання всіх сенсорних шляхів пізнання через стимуляцію різних органів чуття. Усю роботу в сенсорній кімнаті педагоги проводять у ігровій формі. Заняття зазвичай містять такі основнічастини:

· вступна - вітання, розминка;

· основна - релаксація, гра;

· завершальна - підбиття підсумків, прощання.

Структура освітнього процесу в сенсорній кімнаті

Організація освітнього процесу в сенсорній кімнаті побудована як багатомодульна система. Кожен модуль має певну мету, яка досягається через комплекс відповідних вправ з дітьми. Структура освітнього процесу в сенсорній кімнаті містить такі модулі: розвивальний; психологічний; оздоровчий; терапевтичний; музичний.

Метою занять розвивального модуля є розвиток:

- пізнавальних психічних процесів, основним засобом якого є дослідницька діяльність, спрямована на пізнання властивостей предметів, матеріалів і речовин;
- емоційної сфери дітей дошкільного віку, прищеплення їм моральних норм, розкриття їх творчого потенціалу, розвиток навичок міжособистісної взаємодії з однолітками і дорослими, формування Я – концепції.

Психологічний модуль

Основною метою роботи в цьому модулі є виявлення, виправлення і профілактика недоліків у розвитку особистості дитини, допомога їй в успішній інтеграції в соціум, в налагодженні міцних і стійких зв'язків з навколишнім світом. Основними засобами досягнення цієї мети є **піско- та казкотерапія**, які органічно поєднуються в ігровій діяльності дітей.

Гра з піском як процес розвитку самосвідомості дитини і її спонтанної самотерапії відомаа з давніх часів. Пісок складається з дрібних піщинок, які лише коли їх багато утворюють улюблену дітьми піщану масу. Психологи вбачають в окремих піщинках символічний відбиток автономності людини, а в піщаній масі - втілення життя у всесвіті. Пісок має властивість пропускати воду. Завдяки цьому, як засвідчують парапсихологи, він поглинає «негативну» психічну енергію, взаємодія з ним очищує енергетику людини, стабілізує її емоційний стан.

Основними принципами ігор з піском є:

- створення природного стимулювального середовища, у якому діти почуваються комфортно й захищено, виявляючи творчу активність. Для цього педагоги добирають завдання, які відповідають потребам, інтересам і можливостям дітей; формулюють інструкцію до ігор у казковій формі; уникають негативної оцінки дій, ідей, результатів діяльності дітей, заохочують фантазію і творчий підхід кожного вихованця;
- «оживлення» абстрактних символів - літер, цифр, геометричних фігур тощо. Реалізація цього принципу дає змогу сформувати й підсилити позитивну мотивацію до занять і особистісну зацікавленість дитини у тому, що відбувається;
- «проживання» в грі різних ситуацій разом з казковими персонажами, що забезпечує взаємний перехід уявного в реальне і навпаки.

Оздоровчий модуль

Оздоровчий модуль передбачає вправи в «сухому басейні» та на «сенсорній доріжці» у супроводі фітотерапії. такі вправи стимулюють тактильні відчуття, сприяють усвідомленню дитиною сприймання простору і свого тіла в цьому просторі. При цьому фітотерапія впливає на роботу всього організму, забезпечуючи загальнозміцнювальну та імуномодилювальну Функції.

Одним з ефективних реабілітаційних методів, який ми широко застосовуємо під час роботи в оздоровчому модулі, є кінезорефлексотерапія - точковий вплив на кисть і стопу. Оздоровчий ефект пропонованого методу заснований на тому, що на тілі людини, зокрема на кисті і стопі, є ділянки, куди проектується анатомічна будова людини в зменшеному вигляді. Найменша патологія в органі відбивається в зоні його проекції, натомість стимуляція цієї зони нормалізує роботу відповідного органа. Впливаємо на активні точки за допомогою твердих, м'яких, колючих стимуляторів, як-от: масажні килимки, шишки, хвоя, пісок, камінчики, насіння. Усі вони мають приємну терапевтичну дію.

Кінезорефлексотерапія дає змогу: зміцнити захисні сили дитячого організму; зняти напади гострого болю; позбутися деяких хронічних захворювань; допомогти стомленому й ослабленому організму відновити сили; провести непрямий масаж внутрішніх органів; впоратися з нежиттю, кашлем тощо.

Поєднання таких вправ, як: пальчиков а гімнастика, самомасаж із вправами з корекції звуковимови й формування лексико-граматичних категорій дає змогу значно урізноманітнити й підвищити ефективність занять оздоровчого модуля.

Терапевтичний модуль

Заняття з використанням «сухого душу» та методів арт-терапії відносяться до терапевтичного модуля. Вправи цього модуля спрямовані на оволодіння дітьми різними прийомами саморегуляції й самореалізації, а відтак - на подолання бар'єрів у спілкуванні, розвиток уміння ліпше розуміти себе та інших, допомогу щодо зняття емоційного напруження, надання дитині свободи і формування впевненості у своїх силах.

Широкі можливості щодо розв'язання цих розвивальних та корекційних завдань має, зокрема, арт-терапія. Застосування цієї технології дає змогу дітям опосередковано виражати свої почуття та емоції. Саме методи арт-терапії дають дитині змогу виразити свій емоційний стан через малюнок, танець, казку, гру. У своїй творчості діти, не замислюючись, малюють, зображують, відтворюють те, що відчувають.

На арт-терапевтичних заняттях з дошкільниками мистецтво не є самоціллю, воно - лише засіб, який допомагає ліпше зрозуміти себе. **Метою** таких занять є не навчити дитину малювати чи ліпити, а допомогти засобами мистецтва впоратися з проблемами, що викликають у неї негативні емоцй. Ці емоції дитина часто не може вербалізувати, проте може звільнитися від негативу, давши вихід творчій енергії. Одне із завдань арт-терапії - допомогти дитині зрозуміти власні почуття й навчитися їх виражати. Створені продукти мають лише прикладне значення - є матеріалом для аналізування дитячих переживань.

Музичний модуль

Загальновідомо, що звуки музики воістину вершать чудеса підносять дух, хвилюють, радують, засмучують тощо. Музика - давня природна форма корекції емоційних станів, що дає змогу зняти накопичене психологічне напруження, заспокоїтися, зосередитися.

Тож діяльність дітей у музичному модулі дає змогу розв'язати низку проблем:

- подолати психологічний бар'єр між дорослим та дитиною;
- заспокоїти чи, навпаки, налаштувати, активізувати, зацікавити, зайняти і захопити дитину певною справою.

Завдяки творчому підходу педагогів до організації занять, використанню альтернативних методів і прийомів діяльність дітей у музичному модулі є різнобічною, цікавою та має позитивний терапевтичний ефект.

Насамкінець, хочемо зауважити, що в організації здоров'язбережувального розвивального середовища нашого дошкільного закладу ми керуемося прагненням перетворити дитячий садок у своєрідну «живу лабораторію», щоб, з одного боку, вивчати кожного дошкільника, його потреби і можливості, а з іншого - організувати середовище, максимально відповідне віковим потребам дітей і завданням сучасного виховання.

Блочно- тематичний план проведення ігор з піском.

ТЕМА	МЕТА
Чутливі долоньки	**Блок І. Ознайомлювальний.** . Стимулювати увагу . Пробуджувати інтерес до гри . Навчати спеціальних рухів та тренувати їх . Розвивати - увагу, пов'язану з координацією рухів - моторику рук, дрібні тактильні відчуття - мовлення - пам'ять - мислення
Секрети сухого та мокрого піску.	**Блок ІІ. Перехід від предметно-маніпуляційної до сюжетно-рольової гри.** . Пробуджувати інтерес до заняття, стимулювати увагу . Навчати порівнювати якості сухого та мокрого піску . Розвивати увагу, пов'язану з координацією рухів
Подорож пісковою країною.	**Блок ІІІ. Перехід до самостійної дії.** . Формувати вміння довільно концентруватися на заданій групі м' язів . Навчати будувати композиції на піску за зразком . Розвивати - тактильні відчуття - вміння діяти за планом - просторову орієнтацію
Пізнавальні ігри на піску.	**Блок ІV. Підготовка до самостійного життя.** . Удосконалювати: - координацію рухів - дрібну моторику - просторову орієнтацію - навички позитивної комунікації .Стимулювати розвиток сенсорної сфери, особливо тактильні відчуття .Закріплювати уявлення про навколишній світ .«Програвати» різноманітні життєві ситуації . Створювати композиції на піску

Вправи для арт-терапії з використанням нетрадиційних технік малювання

Тема, техніка	Мета	Обладнання	Методи і прийоми
Намалюю свої	. Виховувати почуття	Гуаш, папір	Вихователь читає казку «

відчуття Пальчиковий живопис.	співпереживання . Корегувати неслухняність		Почему облака превращаются в тучи?» Катерини Мосіної та пропонує дітям виразити свої враження за допомогою малюнка.
Мій портрет Силуєтне малювання.	. Розвивати наочно-образне мислення . Формувати вміння розпізнавати різні емоції . Провести моніторинг настрою	Контурне зображення обличча, гуаш різного кольору, папір	Вихователь показує картинки, на яких люди з різними емоціями. Розповідає, які ситуації можуть викликати ці емоції, пропонує пригадати, які емоції діти відчували зранку, й намалювати її. Відтак, вихователь проводить з дітьми бесіду про те, що саме викликало такі емоції
Мій будиночок Друкування	. Виховувати емоційно-чуттєве сприймання . Виховувати чуйність . Зняти емоційне напруження	Папір, гуаш, конструкційний матеріал(кубики, ЛЕГО, цеглинки)	Вихователь пропонує дітям зобразити будиночок, у якому вони живуть, його подвір'я, а по закінченні-скласти розповідь про рідну домівку
Їжачок Тичкуваня	. Розвивати емоційно-чуттєве сприймання . Виховувати чуйність . Зняти емоційне напруження	Тонований папір, гуаш, пензлі різної товщини	Вихователь читає вірш С.Маршака «Їжак» та пропонує дітям пригадати, за яких обставин вони бувають схожими на їжачків, що викликає обурення чи насторожливість? Відтак діти малюють їжачків у техніці тичкування
Повір у себе Тичкування	. Розвивати емоційно-чуттєве сприймання . Формувати позитивну самооцінку . Виховувати естетичний смак	Тонований папір, гуаш, м'який пензель	Вихователь проводить з дітьми бесіду на тему «Повір у себе!», відтак пропонує їм намалювати свої гарні вчинки
Мій сон Використання різних відомих дітям технік	- Розвивати уяву - Активізувати розмовну діяльність	Папір, гуаш різного кольору, пензлі	Вихователь пропонує дітям пригадати свої найцікавіші і найяскравіші сни та намалювати їх

Рибалко О.О., викладач Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка Чернігівської області, Україна

АВТОРСЬКИЙ ПОСІБНИК «ВИВЧАЄМО ІНТЕРНЕТ З ГЕРОЯМИ МУЛЬТФІЛЬМУ «ПРИГОДИ У ПРОСТОКВАШИНО»

Цей посібник можуть використовувати студенти вищих педагогічних навчальних закладів, вчителі початкових класів, батьки та молодші школярі. Посібник можна використовувати для проведення майстер-класів з теми «Безпечна поведінка молодшого школяра в мережі Інтернет».

Щоб розпочати користуватися даним посібником, потрібно відкрити папку «Вивчаємо Інтернет з героями мультфільму» та натиснути «*Yandex»*. Якщо програма вимагає, натиснути «Разрешить заблоктрованное содержимое» (I розділ та VI розділ («Опитування»)).

Зараз з`явилася нова тема для суперечок: чи варто учневі початкових класів дозволяти працювати в Інтернеті? Досліджуючи це питання, студенти нашого коледжу відповідали категорично: «Учневі початкових класів без нагляду батьків або дорослих не можна працювати в мережі Інтернет». Незважаючи на наші висновки, частина учнів молодших класів користається Інтернетом тоді, коли дорослих немає вдома. Це виявилося під час проведення анкетування. Тому й було створено студентами коледжу під

керівництвом викладача Рибалко Ольги Олексіївни електронний навчальний посібник «Вивчаємо Інтернет з героями мультфільму «Пригоди у Простоквашино» у програмі Microsoft Office SharePoint Designer 2007 .

Посібник складається з таких розділів:

I. Подорож до лісу.
II. Дослідження Пєчкіна про спам.
III. Пес Шарик про комп`ютерні віруси.
IV. Дядя Федір про права дітей в мережі Інтернет.
V. Кіт Матроскін про контроль за роботою молодшого школяра в мережі Інтернет.
VI. Опитування (Чи готовий ти до роботи в мережі Інтернет).
VII. Використані ресурси.

І розділ росібника спрямований на формування в учнів понять про Web-браузери, Web-сайти, пошукові системи, електронну пошту. Дану Інформацію учні повинні вивчити. Крім того, за бажанням учні можуть ознайомитися з поняттями: голосові чати, відеоконференції, миттєвий обмін повідомленнями, дошки оголошень. Але це лише в ознайомлювальному порядку, оскільки посібник призначений для учнів початкових класів.

Учень повинен ознайомитися з інструкцією, заглянути під кожний «камінчик» та виконати тест.

Якщо школяр допустив багато помилок, то потрапляє на темну галявину, щоб з неї вийти, слід повернутися на початок, уважно заглянути під кожний камінчик, запам'ятати інформацію та знову розпочати тест.

Якщо ж учень відповідає привильно, то потрапляє на чудову галявину і допомагає отримати героям мультфільму у подарунок ноутбук.

II розділ присвячений ознайомленню учнів із поняттям «спам» та правильному поводженню під час отримання таких листів, на які не слід відповідати. У цьому розділі є можливість надати допитливим учням більше інформації. Слід натиснути на написах «Інформація для допитливих» та «На які листи не слід відповідати».

III розділ знайомить молодших школярів із комп`ютерними вірусами та способами уникнення зараження ними комп`ютера. У цьому розділі наводяться приклади антивірусних програм. Слід розглянути вкладки: «Про віруси», «Пам`ятка користувача», «Антивірусні програми».

У IV розділі дядя Федір розповідає про права дітей у мережі Інтернет. Крім того, слід звернути увагу на такі посилання:

http://www.onlandia.org.ua/pages/v_lapsen_oikeudet
http://www.onlandia.org.ua/pages/v_ilmoita_ongelmista

Необхідно, щоб дорослі захищали права дітей у мережі Інтернет.

Указано адресу сайтів, які поважають права дітей у мережі Інтернет.

У V розділі кіт Матроскін повчає батьків, як можна запобігти негативним наслідкам користування мережею Інтернет дітьми. Він «розповідає», що може трапитися з дитиною, якщо безконтрольно дозволяти їй працювати в Інтернеті.

Відкривши VI розділ «Опитування», учитель може провести тестування. Оцінки не виставляються, але кількість балів підраховується. Всього 12 запитань. У залежності від того, як учень відповів, герої мультфільму роблять висновок, чи можна йому користуватись мережею Інтернет.

Студенти коледжу вважають, що потрібно працювати з учнями та батьками і попереджувати їх про небезпеку, яка може переслідувати дітей під час роботи в мережі Інтернет. З цією метою для батьків підготовлено пам`ятку: «Шановні батьки та дорослі! Не залишайте поза увагою перебування дітей в Інтернеті. Спільне завдання для всіх дорослих - навчити дітей використовувати Інтернет правильно. Необхідно навчити їх безпечній поведінці у віртуальному житті - в Інтернеті».

Список використаних джерел

1. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі / Литовченко І. В., Максименко С. Д., Болтівець С.І., М.-Л. А. Чепа, Н. М. Бугайова/. – К.: Видавництво ТОВ «Видавничий Будинок "Аванпост-Прим", 2010. – 48 с. (Посібник для батьків)
2. On-ляндія –безпечна веб-країна:портал для дітей, батьків,чителів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.onlandia.org.ua/
3. Кочарян А.Б. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі. [Електронний ресурс] / А.Б.Кочарян,Н.І.Гущина.– Режим доступу: http://www.twirpx.com/file/446185/
4. Веб-сайт«Безпека дому»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://microsoft.com/rus/protect
5. Спільнота користувачів безпечного Інтернету «NetPolice» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.netpolice.ru
6. Рибалко О. О. Створення тестів для молодших школярів у програмі Macromedia Flash Professional 8 / О.О.Рибалко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2008. – № 4. – С.17-19.

Рибіна Ю. О., учитель інформатики Харківської гімназії №14
Харківської міської ради Харківської області, Україна

ШКІЛЬНИЙ МЕДІАПРОЕКТ «14-ТА ПАРАЛЕЛЬ» ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

На початку XXI століття відбулася остаточна переорієнтація молодіжної аудиторії на аудіовізуальні медіа. Чи можливо сьогодні захистити дітей від потенційно шкідливих ефектів медіа? Актуальним напрямом у педагогіці стає медіаосвіта, що орієнтує на вивчення закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно, відео, інтернету і т.д.). Основними завданнями медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різної інформації, навчання людини розуміти інформацію, усвідомлювати наслідки її впливу на особистість. У практиці навчання і виховання медіапроект «14-та паралель» реалізується через створення шкільного друкованого видання та сайту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАОСВІТИ У ХАРКІВСЬКІЙ ГІМНАЗІЇ № 14

Медіаосвіта розвиває навички критичного мислення учнів, дає необхідні засоби для формування особистісних компетентностей молоді в соціумі. Завдання вчителя – відкрити позитивні сторони медіа, навчити осмислено підходити до медіаінформації. Сучасна система освіти як пріоритетні цілі розглядає використання засобів масової комунікації та медіапедагогіки для формування умінь орієнтації в інформаційному полі, для протистояння маніпуляціям суспільною свідомістю, для адаптації людей до нових соціальних умов життя, позитивного саморозвитку особистості [4]. На схемі 1.1. подано три рівні взаємодії медіа з педагогікою [1].

Схема 1.1.

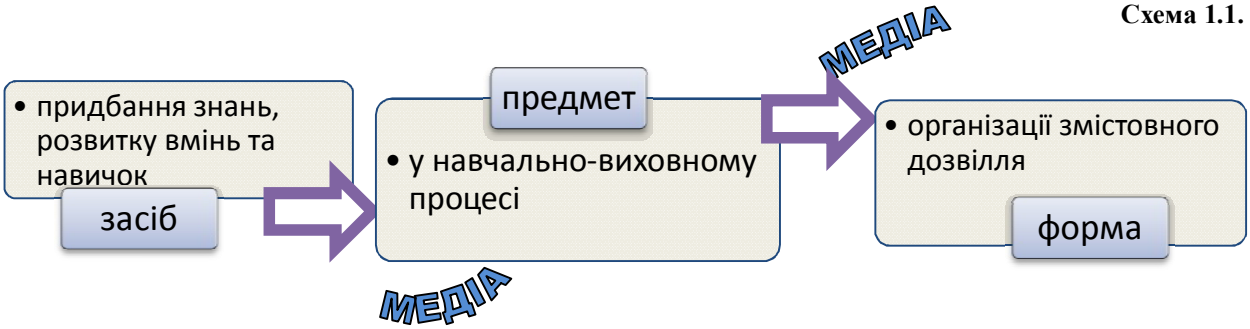

Питання медіаосвіти досліджуються в наукових працях вітчизняних і зарубіжних авторів І. В. Челишевої [8] О.В.Шарикова [11], О. В. Федорова [5-7], М. Маклюэна [3] та інших. У своїх роботах основну увагу науковці приділяють проблемам і моделям медіаосвіти студентів педагогічних вузів.

Впровадження медіаосвіти у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України сприятиме вирішенню проблеми підготовки людини до спілкування із засобами масової комунікації в ході соціалізації.

Нами була створена модель впровадження медіаосвіти у Харківській гімназії №14, сформульовані основні напрями діяльності [9,10].

Напрями впровадження та розвитку медіаосвіти учителів та учнів ХГ №14

Освітянам, батькам та взагалі усім тепер доводиться звикати до нової ситуації, коли спілкування з друкованими текстами замінюється широким спектром контактів з медіатекстами, переважно аудіовізуальними, екранними.

Чим саме «завойовують» аудиторію підлітків сучасні медіа? Засоби масової комунікації сьогодні працюють за наступними принципами:

- повідомляють оперативно (НОВИНИ);
- згруповують зручно, пов'язують з контекстом (СЮЖЕТ);
- дають можливість поспілкуватись (КОМЕНТАРІ, НАРОДНІ НОВИНИ);
- показують яскраво (МУЛЬТИМЕДІА);
- дають можливість приєднатись, поділитись (LIKE&SHARE);
- розказують цікаво (ЧТИВО);
- дають змогу розібратись глибоко (ЕКСПЕРТИ, РОЗСЛІДУВАННЯ) [2].

На наш погляд, медіаосвіта дає змогу не тільки сприяти вихованню найкращих моральних якостей людини, а й допомагає виховувати читацький смак сучасної юнацької та молодіжної аудиторії.

Виходячи з цього, можна сформулювати наступні *задачі шкільних медіа:* створення шкільної спільноти (учні, педагоги, батьки); формування світогляду учнів; морально-етичне виховання учнівської аудиторії; виховання медіакультури та медіасмаку учнів; формування у школярів комунікативних умінь та навичок, уміння працювати з інформацією; формування та розвиток медіакомпетентності учнів; інформування спільноти про події в житті школи.

У Харківській гімназії № 14 вже п'ятий рік функціонує гурток «Юний журналіст». Протягом цього часу було згуртовано актив шкільного самоврядування та проведено безліч благодійних акцій, позакласних заходів тощо, створено більше сотні творчих проектів. Існування гуртка стало якісним, духовно збагаченим підґрунтям для створення семи друкованих видань.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ МЕДІАПРОЕКТУ «14-ТА ПАРАЛЕЛЬ»

2.1 Гурток «Юний журналіст» як форма організації позакласної роботи зі створення медіапроекту

Програма роботи різновікового гуртка є однією з форм навчання основ журналістської діяльності учнів 5-11-х класів *(Автор: Левітова О. М.)*

Мета: створити умови для оптимальної соціальної та творчої самореалізації особистості, інтелектуального самовдосконалення; формувати медіакультуру у профільній орієнтації; вивчити основи журналістської майстерності.

Перспективна мета – підготовка учнів до співпраці з міськими, обласними, державними періодичними виданнями та можливого обрання журналістики як майбутньої професії (Див. Додаток І).

Програма гуртка вирішує наступні ***завдання:***

*І. Навчальні:*озброєння учнів сукупністю знань про принципи журналістської діяльності, особливості журналістської професії, а також про професії, що мають безпосереднє чи опосередковане відношення до медіа сфери; вивчення історії журналістики, етапів її розвитку; вивчення основ соціології та журналістської творчості; формування навичок журналістської майстерності, комунікативної компетентності, набуття первинного професійного.

ІІ. Виховні: формування навичок колективної діяльності та діалогового спілкування, сучасного світосприйняття, активної життєвої позиції; формування толерантності, культури міжнаціонального спілкування у багатонаціональному соціумі; формування уявлення про журналістику як професію, що відіграє специфічну роль у житті суспільства; прищеплення культури спілкування зі світом ЗМІ; пробудження інтересу до преси та формування свідомого ставлення до журналістики як виду суспільної діяльності.

ІІІ. Розвивальні: всебічний розвиток творчих здібностей, індивідуального мислення, інтересів, схильностей, фізичного стану організму учня та на цій основі формування професійної спрямованості; розширення загальної обізнаності.

Прогнозований результат навчання за програмою – створення шкільного періодичного видання з можливим його подальшим використанням у навчально-виховному процесі; створення учнями свого портфоліо; засвоєння учнями теоретичних та практичних знань, умінь та навичок журналістської діяльності.

Навчання здійснюється з урахуванням вікових та особистісних властивостей учнів (Див. Додатки А, Б). До занять можна залучати й молодших школярів, що мають добрі літературні здібності й інтерес до журналістської професії.

2.2. Етапи створення шкільного медіа – друкованого видання «14-та паралель»

Будь-яка проектна діяльність складається з декількох етапів: 1. Постановка цілей, завдань, визначення тем. 2. Планування діяльності, розподіл обов'язків. 3. Розробка проекту. 4.Оформлення результатів. 5. Презентація проекту.

Завдання проекту відповідають програмі шкільного гуртка. Проаналізуємо *ключові інформаційні напрями, що характерні саме для шкільної аудиторії:*

1) *новини:* офіційні і неофіційні події в житті школи
2) *навчання:* бібліотека, корисні посилання, відео, вікторини, ігри, інфографіка
3) *інтереси:* спорт, музика, мода, кумири, спільноти

4) *люди:* досягнення учнів, випускників, учителів, екс-працівників (блоги, емоції, історії, спілкування)

5) *фото, відео:* звіти про шкільні події, авторські і тематичні підбірки

6) *розваги:* подорожі, афіша видовищ, враження, головоломки, ігри

7) *довідкова інформація:* контакти, розклад, опис закладу, історія

8) *спецпроекти:* Новорічне місто «Чародійськ», «Фестиваль зимових свят», «Ми – за здоровий спосіб життя» (Див. Додаток З) , «Масляна» та ін.

9) *психолог і Я:* запитання та відповіді, соціальні проблеми, медіа у нашому житті «Суд над рекламою» (Див. Додаток З) тощо

10) *волонтерський рух:* «Подаруй тепло малятам!», «Від серця до сердця», «У гості до ветеранів Великої Вітчизняної війни» тощо [2].

Вивчаємо аудиторію: з яких вікових та соціальних груп складається аудиторія? які цінності у аудиторії вже сформовані, а над формуванням яких ще необхідно працювати?

Механізм «запуску» газети: концепція→ контент-модель→ структура і макет → графічна модель (дизайн) → наповнення розділів та їх аналіз → запуск у робочому режимі.

Одним з найважливіших моментів створення медіапроекту є визначення читацьких інтересів.

Чого хоче читач: **News** – що відбувається? Де? Коли? Як? Чому? як давно?скільки буде тривати? **Views** – що про це думають учасники процесу, ті, кого він зачіпає? хто і як це пояснює? думки сторонніх людей, експертів, інших читачів про те, що відбувається. **Use** – ну і що кому з того буде? чиє життя і як саме від того зміниться? Відповідно до цього формуються контент-модель, структура, макет і графічний дизайн газети. У таблиці 2.1. зображена сутність змістовної моделі [2].

Таблиця 2.1.

Матриця контенту

	Унікальний	**Агрегований**	**Юзерський**
News	Що? Де? Коли? Чому? як довго?	Що відбувається в цілому по країні, у сусідів?	Що ви про це чули, знаєте?
Views	Що про це думають спеціалісти, учасники процесу, інші читачі?	Що кажуть експерти світового рівня, жителі сусідніх міст, інших країн?	Що ви про це думаєте?
Use	Що вам з цього буде? як це застосовувати? як на вас вплине?	Що було у подібних ситуаціях у сусідів і раніше?	Досвід використання цього на практиці

Різноманітність жанрів журналістики підвищує рівень зацікавленості читачів і мотивує їх до пошуку власних ідей, творчого натхнення та сприяє критичному ставленню до подання інформації самими журналістами.

*Основні жанри журналістики, що застосовуються у медіапроекті «14-та паралель»:*новина, інтерв'ю, монолог, репортаж, публіцистика, експертна стаття, розслідування, нарис, провокація, опитування, карикатура, інфографіка, бесіда, коментар.

2.3. Розробка тематики проектів позакласних заходів як підґрунтя для морально-етичного виховання учнів

З метою досягнення виховних цілей у процесі створення шкільного медіапродукту було розроблено тематику проектів позакласної діяльності учнів за кількома напрямами.

1. Шкільні акції (Див. Додаток В): *День доброти; Новорічна подорож у «Чародійську» (Фабрика подарунків від Діда Мороза та Снігуроньки, Кафе «Магія», Інститут «Таємниць та передбачень» тощо);Весела кругосвітня подорож для учнів 2-г класу;Ми – за здоровий спосіб життя!*

2. Творчі майстерні, ігри, тренінги та майстер-класи (Див. Додаток Г): *Майстер-клас «Створюємо емблему самоврядування»*; *Тренінг «Безлюдний острів», вправи «Я радий поспілкуватися з тобою», «Шукаю друга», евристичні бесіди «Комплемент – діло серйозне?», «Домалюй портрет», гра «Комунікація» та ін.; Посвята в журналісти (усний журнал, склади інтерв'ю…).*

3. ***Волонтерський рух*** (Див. Додаток Д): *Акція «Подаруй тепло малятам!»*; *Підтримай друга-інваліда; Зустріч з ветеранами Великої Вітчизняної війни, «Листівка для ветерана, зроблена своїми руками», «Книга пам'яті» тощо.*

4. ***Співпраця з бібліотекарями гімназії*** (Див. Додаток Е): *Подорож чарівною країною Дитинства, літературі вітальні тощо.*

За п’ять років існування гуртка кореспонденти шкільної редакції створили наступні медіапродукти (Див Додаток Ж): навчально-розважальний журнал «School life» для учнів 5-11 классів; новорічний випуск навчально-розвивального журналу «Волшебный мир детства» для учнів 1-4 класів; газету «14-та паралель»; більше двохсот відеороликів до свят.

Сьогодні медіапроект «14-та паралель» виходить вже на інший рівень. Створено веб-сайт проекту, де можна знайти необхідні медіаресурси для морально-етичного виховання та розвитку медіакомпетентності учнів, а також приєднатися до медіаспільноти м. Харкова. Адреса сайту: http://mediaparallel-14.jimdo.com/

ВИСНОВКИ

З впровадженням медіаосвіти у Харківській гімназії №14 за напрямом позакласної роботи створено шкільний медіапроект «14-та паралель» для оптимальної соціальної та творчої самореалізації особистості, морально-етичного виховання, формування та розвитку медіакультури і медіакомпетентності учнів.

Випуск шкільного друкованого видання допомагає формувати комунікативні компетентності, здобувати практичні уміння та навички у вирішенні екологічних, здоров’язберігаючих та інших завдань, набувати відповідних знань.

Шкільний медіапроект «14-та паралель» та вся виховна позакласна робота з медіаосвіти дозволяє: захистити дітей від потенційно шкідливих ефектів медіа, виховати такого споживача медіа, який міг би ефективно задовольняти свої інтереси, використовуючи засоби масової комунікації, формувати навички колективної діяльності та діалогового спілкування, сучасного світосприйняття, активної життєвої позиції, сприяє вирішенню проблеми підготовки людини до спілкування із засобами масової комунікації в ході соціалізації.

Список використаних джерел:

1. Баранов О.А. Медиаобразование в школе и вузе. /О.А.Баранов – Тверь: Изд-во Тверского гос. ун-та, 2002. – 87 с.
2. Гадзінська І. Шкільна газета: Якщо починати з нуля / Метеріали науково-практичного семінару «Як створити сучасну шкільну газету». – Х.: ХАНО, 2013.
3. Маклюэн М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ. В. Николаева; Закл. ст. М. Вавилова. – 2-е изд. – М.: «Гиперборея», «Кучково поле», 2007.
4. Основи критичного мислення: навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи. [Пометун Є. І., Пилипчатина Л. Н., Сущенко І. М., Баранова. І.А.] – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2010. – 216 с.

Самойлова А.В., завідувач відділу екології та природоохоронної роботи Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, м. Ужгород, Україна

АВТОРСЬКА ПРОГРАМА ГУРТКА «ШКОЛА ЕКОЗНАЙКИ»

Є такий мудрий вислів – “Всі ми родом із дитинства”. І дійсно, все те, що людина отримує в дитинстві, залишається з нею на завжди. І тільки від того, хто був з нею поруч, хто вів її через всі проблеми, хвилювання і радощі до дорослого самостійного життя, хто вчив її мислити, співчувати, спостерігати, аналізувати і робити висновки, залежить те, якою вона стане людиною. Тому так важливо, щоб кожну дитину супроводжували по її життєвому шляху чуйні батьки, добрі друзі та розумні не байдужі вчителі. Вони повинні навчити правильно сприймати оточуючий світ, з повагою відноситися до всього живого, любити і поважати себе і своє довкілля.

Формування відповідального ставлення до природи – це складний процес, успіх якого залежить не тільки від вчителя, керівника, а й від батьків, родини. Особливо у вихованні наймолодших. Саме тому ми плануємо розпочати екологічне виховання з дошкільнят та молодших школярів .

Позакласна та позашкільна діяльність дає більше можливостей для навчально-виховної роботи, для формування поглядів на необхідність охорони і збереження навколишнього природного середовища.

На сучасному етапі питання про охорону природи, бережливе ставлення до неї піднімаються і розглядаються на заняттях всіх навчальних закладів, починаючи з дошкільнят і закінчуючи студентами вищих навчальних закладів. Додаткова екологічна освіта в позашкільному закладі дає можливість школярам зрозуміти закономірності життя в природі, роль навколишнього середовища в житті і діяльності людини, бачити результати негативного впливу людини на природу.

У програмі школи екологічного виховання “Екознайки” важливе місце займає робота з природознавства. На основі зв’язку з батьками вона допомагає вирішити багато виховних завдань. Наша школа, на мій погляд, об’єднає дітей, яких цікавить природа, спостереження за рослинами і тваринами. Діти можуть спостерігати за тваринами, рослинами, лісом, річкою тощо. Склад групи постійний. Діти після спостережень за природою рідного краю малюють малюнки, плакати, виготовляють поробки із природного матеріалу тощо. **Учні можуть виконувати різну посильну природоохоронну роботу:**

1. Охорона та облік мурашників.
2. Очистка потічків, невеликих ділянок річки.

3. Висадка дерев.
4. Виготовлення і розвішування штучних гніздівель тощо.

Під час занять діти будуть виконувати деяку роботу разом із своїми батьками. Таким чином до екологічної освіти будуть залученні і дорослі, які привели на заняття свою дитину.

Мамам, татам, дідусям і бабусям необхідно, виховуючи наймолодших членів сім'ї, особливу увагу звертати на формування бережливого та відповідального ставлення до природи. Дитина, спостерігаючи за старшими членами сім'ї, намагається бути схожою на них і в майбутньому буде брати приклад саме з них. Саме батькам потрібно починати формувати культуру поведінки в природі і школа екологічного виховання для дітей дошкільного віку допоможе їм у цьому.

Програма гуртка "Школа Екознайки"

Програма розрахована на дітей 5-7 річного віку. Заняття проводяться два рази на тиждень протягом двох років.

Метою програми є залучення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, їх батьків до процесу екологічної освіти і виховання. Формування у дітей бережливого ставлення до природи, поваги до всього живого. Адже діти в цьому віці проявляють жвавий інтерес до природи. Вони здатні довго спостерігати за пташками або за мурашкою і по своєму осмислюють різні явища в природі, прагнуть до практичної діяльності. Діти дошкільного та молодшого шкільного віку запам'ятовують те, що "саме" запам'ятовується, вони уважні тільки до того, що приваблює їх інтерес, сприймають не аналізуючи і не порівнюючи. Заняття в екологічній школі повинні дати дітям, в цей віковий період, правильну і зрозумілу відповідь на чисельні запитання. Тому діти будуть отримувати знання переважно в ігровій формі та у процесі практичної діяльності.

Під час занять згідно програми діти працюють над питаннями: вплив навколишнього середовища на здоров'я людини, сезонні явища в природі, вплив їх на життя тварин. Ознайомлюються з рослинним і тваринним світом, слухають легенди і казки, дізнаються про зелені рослини, що дають нам хліб, годують нас, лікують, одягають, прикрашають житло тощо.

На заняттях приділяється увага і таким питанням як – сім'я, родовід, спадковість і оточуюче середовище. Обов'язковою є спільна робота батьків і дітей (підготовка свят, виставок, різна практична діяльність).

Під час заняття використовуються різноманітні методи і форми роботи: спостереження в природі, екскурсії, практичні роботи, різноманітні досліди, експерименти, бесіди, свята.

Обов'язковим є показ відеофільмів і творча робота. Велика увага приділяється ігровій формі. Ігри входять до складу кожного заняття. Це різноманітні ігри в приміщенні, на свіжому повітрі, логічні ігри, ігри-лото, рухливі ігри та ігри для відпочинку.

Програма передбачає заняття у 3 блоках: "Я і навколишній світ", "Творча діяльність", "Спільна робота разом з батьками".

В першому блоці, " Я і навколишній світ", пропонуються теоретичні і практичні заняття.

В другому блоці, "Творча діяльність", пропонуються заняття з малювання, ліпки, аплікації, виготовлення виробів з природного матеріалу.

В третьому блоці пропонується спільна робота батьків і дітей. Це - ігри, екскурсії, нескладні експерименти, малювання, дидактичні ігри, а також підготовка і проведення свят .

Протягом першого року навчання діти отримують загальні поняття про природу, такі як: рослини, тварини, повітря, вода, зірки, планети, зміна дня і ночі, зими і літа тощо. Батьки допомагають дітям робити поробки з природного матеріалу, збирати цей матеріал, а також готувати свята, акції, природоохоронні заходи.

Протягом другого року навчання навколишнє середовище вивчається більш поглиблено. Діти знайомляться з наукою екологією на рівні, що відповідає їх віку, вивчають рослини і тварини їх пристосування і захист. Окремим розділом ідуть такі поняття як сім'я, родовід, спадковість та оточуюче середовище.

В літній період діти цього віку відпочивають на канікулах. Їм необхідно дати домашнє завдання на період літніх канікул.

При складанні програми був використаний досвід колег із Білорусії (Мінського республіканського екологічного центра учнівської молоді).

Основна частина – це методичні розробки і досвід роботи педагогічних працівників Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді.

ПОГОДИННЕ ПЛАНУВАННЯ

Перший рік навчання

№ п.п	*Тема*	Заг.альнакіль кість годин	I блок		II блок	III блок
			Теоретичні	Практичні	Творча	Батьки+ діти
1.	Організаційне заняття	2	1			1

2.	Домашня адреса – планета Земля	4	1	2	1	
3.	Осінь в природі	8	2	4		2
4.	Земля наш дім	20	12	4	2	2
5.	Зима в природі	12	3	4	3	2
6.	Як все починалось	12	6		4	
7.	Весна в природі	10	6	2	2	
8.	Підсумкові заняття	8	4		2	2
	Всього	**76**				

Другий рік навчання

№ п.п	*Тема*	Заг.альна кількість годин	I блок		II блок	III блок
			Теоретичні	Практичні	Творча	Батьки+ діти
1.	Життя на планеті Земля	28	14	4	8	2
2.	Я і моя сім'я	16	8		4	4
3.	Екологія для наймолодших	24	8	10	6	
4.	Підсумкове заняття	8	4		2	2
	Всього	**76**				

На заняттях виконуються теоретичні і практичні завдання, різноманітні за типологією та рівнем складності. Після вивчення матеріалу діти беруть участь у конкурсах, іграх, вікторинах, оформляють і горганізовують різноманітні виставки. Учасники програми готують і проводять так звані "зелені свята" – День захисту тварин, День водно-болотних угідь, День зустрічі птахів тощо.

Програма

(Перший рік навчання)

1.Організаційне заняття (2 години)

Ознайомлення дітей і батьків з планом роботи. Правила поведінки та техніка безпеки.

Екскурсія в Закарпатському обласному еколого-натуралістичному центру учнівської молоді, до куточка живої природи, на навчально-дослідну земельну ділянку, дендропарк, юннатівську пасіку, навчально-декоративну водойму.

2. Домашня адреса – планета Земля (4 години)

Планета – Земля. Найближчі космічні сусіди.

Творча діяльність – малювання фарбами, олівцями, фломастерами зображення планети Земля та її сусідів.

Практична робота – робота з глобусом. Гра "Хто чий сусід". Робота з картою та схемами.

3. Осінь в природі (8 годин)

Осінні зміни в природі. Чому опадає листя. Осіння міграція птахів. Дари осені. Перегляд відеофільму "Осінь в природі"

Практична робота – екскурсія "Листопад та його значення для рослин", аплікація "Фарби осені".

Спільна робота дітей і батьків – поробки з листя, жолудів, каштанів, шишок.

4. Земля – наш дім (20 годин)

Чому день міняється на ніч, а осінь на зиму. Форма земної поверхні – материки, океани, гори і вулкани. Вода, кругообіг води у природі. Вода є повсюди. Повітря, яким ми дихаємо. Земні багатства. Атмосфера землі. Що таке погода? Чому дує вітер, іде сніг і дощ?

Практичні роботи – "Три агрегатних стани води", "Виверження вулкану". Гра "Коли це буває".

Спільна робота дітей і батьків – виготовлення вертушки для визначення направлення та сили вітру.

5.Зима в природі (12 годин)

Зміни в природі. Як звірі готуються до зими. Які птахи лишаються на зиму.

Практична робота – підгодівля птахів, екскурсія "Сліди на снігу".

Творча діяльність – малювання зимового лісу, виготовлення новорічних іграшок і подарунків.

Спільна робота дітей і батьків – підготовка новорічного свята, прикрашення ялинки.

6.Як все починалось (12 годин)

Виникнення життя на Землі. Перші мешканці Всесвітнього океану. Перегляд відеофільму "Одного разу в Австралії" . Перші риби, комахи, птахи. Хто такі динозаври і чому вони загинули. Поява людини.

Творча діяльність – поробки з природного матеріалу (змія з каштанів, жолудів), аплікація "Морське дно та його мешканці".

7.Весна в природі (10 годин)

Зміни в природі. Первоцвіти та їх охорона. Весняна міграція птахів. Пробудження комах.

Практична робота – виготовлення подарунку мамі на 8 Березня, екскурсія “Весна в гості до нас прийшла”.

Творча діяльність – малювання на теми “Весна прийшла”, “Перші квіти”.

8.Підсумкове заняття (8 годин)

Що ми вивчили за рік. Вікторина “Всезнайка”. Свято “Сімейна естафета”

Творча діяльність – колективна робота “Наш дім – Земля”, оформлення виставки кращих робіт.

Спільний виїзд на природу.

Завдання на літо.

1.Спільно з батьками зібрати і засушити такі лікарські рослини: Ромашку, М’яту, Мати-й-мачуху, Нагідки, Подорожник, Липу, Бузину

2.Зібрати різноманітний природній матеріал: листя, гілки, шишки, жолуді, насіння (соняшника, гарбуза), каштани

Другий рік навчання

9. Життя на планеті Земля (28 годин)

Життєві форми рослин: дерева, кущі, трави. З чого складається рослина і як вона харчується. Знайомство з кімнатними рослинами. Дивні рослини. Рослини - лікарі. Чим рослини відрізняються від тварин. Класифікація тварин. Як живуть різні живі істоти на нашій планеті. Дивні тварини: хитруни, хвастуни та інші. Взаємозв’язок рослин і тварин.

Практична робота – перевірка насіння на схожість, знайомство з колекцією насіння.

Творча діяльність – малювання, аплікація, ліпка “Що я бачу навколо себе”.

Спільна робота дітей і батьків – організація міні фітобару. Заварювання чаїв з різних лікарських рослин.

10. Я і моя сім’я (16 годин)

Що таке герб, покоління? Родовід сім’ї. Сімейний альбом. Схожість між родичами. Різниця між родичами. Спадковість і навколишній світ.

Творча діяльність – малювання: “Моя сім’я”, ”Моя долоня”, гра “Ми - слідопити”.

Спільна робота дітей і батьків – оформлення сімейного альбому, малювання родоводу.

11. Екологія для наймолодших (24 години)

Зайчик Джемі – захисник і друг людей. Забруднення повітря. Забруднення води. Забруднення землі.

Практична робота – дослід з кока-колою, дослід з серветкою, дослід зі свічкою. Екскурсії: на річку, на галявину, до парку, у сквер, на подвір’я будинку.

Творча діяльність – малювання на тему “Майбутнє нашої планети”, “Моє подвір’я”.

12. Підсумкове заняття (8 годин)

Що ми вивчили за рік. Вікторина “Всезнайка”. Свято “Сімейна естафета”. Творча діяльність – колективна робота “Майбутнє планети Земля”, оформлення виставки кращих робіт. Спільний виїзд на природу.

Прогнозований результат реалізації програми

Після закінчення реалізації програми школи екологічного виховання “Екознайки” для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку на основі уявлень про загальні зв’язки в природі відбувається:

- Засвоєння дітьми системи знань про взаємозв’язок і взаємовплив природи, суспільства і людської діяльності.
- Виховання пізнавальних інтересів, бережливої і усвідомленої поведінки в природі, бережливого ставлення до всього живого, формування навичок раціонального природокористування, поваги до сім’ї.
- Розвиток пізнавальної сфери особистості, здібностей і ерудиції в галузі природознавства відповідно до індивідуальних можливостей та особливостей виховання, розвиток уваги, кмітливості, творчої ініціативи.

Діти повинні мати уявлення:

- про сезонні зміни в природі
- про будову сонячної системи
- про виникнення життя на землі
- про різноманіття живої природи, взаємозв’язок між живою і неживою природою
- про роль людини у збереженні життя на Землі
- про спадковість, родовід.

Розуміти необхідність:

- бережливого ставлення до природи
- збереження чистоти навколо себе
- поваги до старших, батьків, сім’ї в цілому.

Володіти простими навичками та вміннями:

- спілкування з навколишнім світом
- визначення за зовнішнім виглядом рослини або тварини
- догляд за тваринами
- поведінка в природі

- робота з природнім матеріалом
- малювання, аплікація, ліпка тощо.

Список використаних джерел:

1. Нестандартні уроки в початковій школі. –К.: Редакція загально педагогічних газет, 2005.
2. "Організація дозвілля вихованців у гуртках еколого-натуралістичного спрямування"/ Полтавська обласна державна адміністрація. Управління освіти. Полтавський еколого-натуралістичний центр учнівської молоді. –Полтава, 2001 р.
3. Дмитрієв Ю.Ця дивовижна наука зоологія /Ю.Дмитрієв. – К.: Веселка,1981.
4. Добрецова Н.В. Экологическое воспитание в пионерском лагерне/ Н.В. Добрецова.–М.: ВО "Агропроміздат", 1988.
5. Дитина і довкілля: посібник з екологічного виховання для початкової школи.– К., 2000.
6. Фрідман Д. Джемі Джем – захисник людей /Д.Фрідман.–К.: Центр екологічної освіти і інформації, 1994.

Сіренко А.Є. , методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, м.Черкаси, Україна

АВТОРСЬКА ПРОГРАМА (ПАРЦІАЛЬНА) ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ «ФОРМУЄМО ВПЕВНЕНУ ОСОБИСТІСТЬ ДОШКІЛЬНИКА»

Традиційна система виховання у дошкільних навчальних закладах України спрямована на забезпечення набуття дитиною ряду знань, моральних норм, духовних орієнтирів, відповідних вимогам існуючого суспільства. З розвитком українського суспільства засоби організації виховного процесу стають непродуктивними і потребують змін. Вирішення цієї проблеми багато в чому залежить від педагога, діяльність якого спрямована не лише на організацію навчального процесу, що забезпечує отримання дітьми теоретичних знань, але і на формування творчої, успішної, впевненої у собі особистості.

Згідно із засадами нового Базового компонента дошкільної освіти (від 4 травня 2012 року, протокол № 5/2-2) необхідним є формування життєво важливих умінь і навичок, системи ціннісних ставлень до світу та самої себе. У «Базовому компоненті дошкільної освіти» стверджується, що необхідним для повноцінного розвитку дитини є визнання самоцінності дошкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку особистості; збереження дитячої субкультури; створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей; пріоритет повноцінного проживання дитиною сьогодення у порівнянні з підготовкою до майбутнього етапу життя; повага до дитини, врахування індивідуального особистого досвіду дошкільника; компетентнісний підхід до розвитку особистості, збалансованість набутих знань, умінь, навичок, сформованих бажань, інтересів, намірів та особистісних якостей і вольової поведінки дитини; надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості, формування у дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними; створення у дітей цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду.

У науковій літературі зазначається, що дошкільний вік – важливий етап у розвитку дитини, це період засвоєння норм і правил поведінки, які прийняті в суспільстві, формування світогляду дитини, встановлення стосунків з дорослими й однолітками. Впевнена у собі дитина вірить у те, що вона буде діяти успішно і правильно, досягне позитивного результату при вирішенні важких завдань. Невпевнені у собі діти не можуть гармонійно взаємодіяти самі із собою та оточуючим світом. Отже, актуальним є створення програми формування впевненої у собі особистості дитини, що сприяло б якісним змінам життя дитини, її адаптованості до оточуючого світу. На вирішення цих завдань спрямована розроблена нами програма «Формуємо впевнену особистість дошкільника».

Метою програми є:

- Створення емоційно-сприятливої атмосфери для розкриття особистості дитини у ДНЗ. Атмосфера емоційної відкритості, прийняття, підтримки, розуміння дитини сприятиме розкриттю її особистості формуванню довіри та впевненості у позитивному відношенні до неї.
- Формування мотивації дитини до пізнання оточуючих, встановлення позитивного, доброзичливого контакту, бажання брати участь у груповій роботі, відкривати власні інтереси шляхом залучення дітей до групових занять.
- Розвиток особистості дитини, через розуміння нею власних емоцій, відношення до оточуючих та самої себе, уміння оцінити власні почуття та відкрито їх висловлювати, визначати власні переваги та недоліки, заявляти про свої інтереси, прийняття себе таким, який є, відсутність агресивності тощо.
- Засвоєння дітьми нових умінь та навичок, як то: уміння конструктивно виявляти власні почуття впевненості, рішучості, ініціативності наполегливості, спонтанності, вміння йти на компроміс, висловлювати та приймати вимоги, похвалу, критику, встановлювати контакти та ін.

Завдання програми:

– ознайомлення дітей із позитивними аспектами впевненості у собі шляхом залучення дітей до ігрової діяльності, гурткової роботи;

- формування у дітей умінь і навичок практичного володіння засобами людського спілкування (мімікою, жестами, пантомімою);
- виховання інтересу до оточуючих людей, розвиток почуття розуміння, співпереживання;
- розвиток у дітей навичок спілкування в різних життєвих ситуаціях, вміння звільнятися від соціального страху в спілкуванні з оточуючими;
- навчання способам внутрішнього самоконтролю і стримування, зняття негативних імпульсів, виявлення власних емоцій;
- розвиток ініціативності, самостійності, організованості в процесі комунікативної діяльності.

Методологічну основу програми складають дослідження: А. Богуш, Н. Гавриш, О. Дибіної, Л. Зайцевої, І. Зимньої, О. Кононко, К. Крутій, І. Рогальської, В. Рубцової, О. Савченко та ін. Концептуальною основою програми «Формуємо впевнену особистість дошкільника» є особистісний, діяльнісний і компетентнісний підходи. Особистісний підхід передбачає реалізацію педагогічного процесу, орієнтованого на унікальність особистості, її права та свободу. Особистісний підхід сприяє усвідомленню суб'єкта себе як особистості, передбачає створення у вихованні відповідних умов для природного процесу саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості, сприяє самостановленню, самоутвердженню та самореалізації. Діяльнісний підхід ґрунтується на визнанні діяльності дитини як основного, засобу і умови розвитку її особистості, передбачає вироблення умінь, навичок соціальної взаємодії. Сутність компетентнісного підходу полягає в розвитку продуктивного виховного середовища, спрямованості на творчу діяльність, розвиток самостійності, ініціативності, впевненості, вмінні використовувати соціальний досвід.

Принципи програми

- Принцип гуманності. Цей принцип передбачає віру педагога у можливості дитини; розкриття особливостей природи дитини; повага та ствердження її особистості; спрямування до добра та справедливості.
- Принцип позитивності. Розкриття перед дитиною її власних можливостей в різних видах діяльності.
- Принцип цілісності. Передбачає упорядкованість, єдність і взаємозв'язок усіх компонентів освітнього процесу.
- Принцип демократизації передбачає свободу вияву власних почуттів та переживань дитиною, індивідуальності, самоповаги, відчуття своєї повноцінності засобами демократичного виховання.
- Принцип інтеграції освітніх областей передбачає інтеграцію змісту дошкільної освіти, стан зв'язаності, взаємопроникнення і взаємодії окремих освітніх областей, що забезпечує цілісність освітнього процесу.

Зміст програми передбачає формування у дітей впевненості у собі засобами гуманістичної педагогіки, використанням принципів демократизації, інтеграції позитивності тощо. Реалізація програми передбачає цілісний підхід до формування впевненої особистості дошкільника, зокрема роботу із педагогічним колективом, залучення практичного психолога, методиста та батьків. Програма передбачає активне залучення батьків, їх підтримку та створення у домашніх умовах простору для самореалізації дитини.

Дана програма відповідає Базовому компоненту дошкільної освіти (від 4 травня 2012 року, протокол № 5/2-2) та освітніх ліній, як-от:

○ ***Освітня лінія «Особистість дитини»*** (дошкільник має уявлення про існування свого внутрішнього світу (думки, почуття, бажання, ставлення), виявляє інтерес до нього. Здійснює елементарні мисленнєві дії (аналіз, порівняння, узагальнення). Має свої уподобання, прихильності, інтереси. Знає, чого хоче (не хоче); може обґрунтувати своє ставлення. Орієнтується в основних емоціях і почуттях; диференціює добро і зло. Встановлює причинно-наслідкові та смислові зв'язки між подіями життя, своїми переживаннями та виразом обличчя, передає свої почуття мімікою, жестами, словами. Адекватно реагує на різні життєві ситуації, намагається стримувати негативні емоції; співвідносить характер емоційної поведінки з її наслідками для інших. Передбачає результати своєї діяльності, знає їх значення для себе і тих, хто поряд, усвідомлює свою відповідальність за вчинене; здатна досягати поставленої мети).

○ ***Освітня лінія «Дитина в соціумі»*** (здатна входити в контакт з різними за віком дітьми, налагоджує з ними активну взаємодію, спілкування. У колі молодших почувається старшою, а зі старшими – молодшою; усвідомлює свої можливості, дотримується норм спілкування. Виявляє інтерес і прагнення брати участь у будь-якій спільній справі (грі, продуктивній діяльності), ділиться своїм досвідом, уміннями, знаннями, підтримує загальну для всіх мету діяльності. Домагається визнання себе іншими дітьми, прагне бути доречною, бажаною у спілкуванні, грі тощо. Самостійно встановлює й підтримує партнерські, ділові та особисті контакти з іншими дітьми, володіє правилами поведінки у конфліктних ситуаціях. Відчуває межу припустимої поведінки. Уникає гострих суперечок, намагається порозумітися. Передбачає наслідки своїх негативних дій, розуміє причини виникнення непорозумінь. Може визнати свою провину, поступитися власними інтересами. Знає та використовує слова-пояснення, виправдання, вибачення).

○ ***Освітня лінія «Дитина у світі культури»*** (Прагне до якісного виконання трудових доручень тощо. Виявляє готовність брати участь у суспільно значущій діяльності спільно з дорослими та іншими дітьми, отримує задоволення від колективної праці. Вміє визначити мету, завдання, спрогнозувати кінцевий результат, спланувати послідовність дій, узгодити власні дії з діями партнерів. Свідомо добирає адекватні

прийоми роботи, знаряддя праці, матеріали; обізнана з властивостями, технологією їх використання. Дотримується правил безпечної діяльності. Намагається відійти від зразка, виявляє фантазію, винахідливість. Самостійно долає труднощі, прагне довести розпочату справу до завершення. Виявляє працелюбність, відповідальність, організованість. Здатна оцінити результат своєї роботи та однолітків, внести корективи, виправити помилки. Бережно ставиться до рукотворних виробів (власних та інших дітей)).

○ ***Освітня лінія «Гра дитини»*** (Усвідомлює себе активним учасником ігрової діяльності. Домагається визнання іншими дітьми своїх успіхів, визнає якісне виконання ролі іншими. Узгоджує у ході гри свої та інших дітей бажання і можливості. Усвідомлює, що в грі є обов'язки: діяти згідно з правилами, справедливо розподіляти ролі та іграшки, узгоджувати особистісні інтереси з груповими тощо. Самостійно визначається із сюжетом гри, засобами виразності, змістом ігрових дій, вибором іграшок. Відповідально ставиться до обов'язків, пов'язаних із роллю. Виявляє творчість, імпровізацію, пропонує оригінальні ідеї для покращення гри. Обирає для гри безпечне місце та атрибути).

○ ***Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»*** (Виявляє інтерес до довкілля та самої себе. Активно сприймає предмети, об'єкти, людей, події. Спостережлива, кмітлива, допитлива, вміло використовує побачене і почуте раніше, робить спроби самостійно доходити висновків. Знаходить нове у знайомому та знайоме в новому; радіє зі своїх відкриттів. Надає перевагу новим, незнайомим завданням, що потребують розумових зусиль. Планує свою пізнавальну діяльність, втілює її на практиці; змінює, в разі необхідності, свої плани, поведінку. Виявляє інтерес до дослідництва, експериментує з новим матеріалом; за допомогою моделей матеріалізує математичні, логічні, часові відношення, використовує умовно-символічні зображення тощо).

○ ***Освітня лінія «Мовлення дитини»*** (Інтегроване вміння адекватно й доречно спілкуватись рідною мовою в різних життєвих ситуаціях (висловлювати свої думки, наміри, бажання, прохання), розповідати, пояснювати, розмірковувати, оцінювати, використовувати як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності, форми ввічливості (мовленнєвий етикет); спостерігати за своїм мовленням та мовленням інших, виправляти помилки, дотримуючись загальної культури мовлення, прагне творчо самореалізуватися. Мовленнєва компетенція передбачає сформованість фонетичної, лексичної, граматичної, діалогічної та монологічної компетенцій).

Зміст даної програми узгоджено з «Інструктивно-методичним листом «Про розроблення програм для дошкільної освіти» від 28.02.2013 № 1/9- 152 та відповідає пріоритетним напрямкам розвитку освіти в Україні.

Реалізація програми передбачає співпрацю педагога з батьками та проведення підготовчої роботи. Програма проводиться упродовж року та передбачає застосування інноваційних педагогічних форм діяльності, як то: застосування мультимедіа для демонстрації відеоматеріалів, застосування методів зображувального мистецтва та ігрової діяльності, що передбачає використання творчих засобів. Реалізація програми передбачає проведення демонстрацій робіт дітей та театралізовані заходи.

Запропонована Програма вможливлює підвищення ефективності процесу формування у старших дошкільників впевненості у собі в процесі групової діяльності. Дає можливість дітям підвищити рівень соціальної компетентності та вольової готовності до навчання у школі.

Сивохоп Я.М., завідувач науково-дослідної лабораторії, старший викладач
Закарпатського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м.Ужгород, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Проблема збереження та зміцнення здоров'я підлітків на сьогодні є надзвичайно важливою та спільною для всього освітнього середовища. Це пояснюється тим, що за останні роки погіршився рівень здоров'я населення в цілому. У зв'язку з цим зростає актуальність питання формування здорового способу життя дітей у всіх навчальних закладах системи освіти.

Виховання дітей у сучасному суспільстві відбувається в умовах економічного та політичного реформування, яке наклало відбиток на соціокультурне життя підростаючого покоління. Сучасний розвиток засобів масової інформації суттєво змінили інформаційне поле, у якому відбувається виховний процес. Підлітки знаходяться під постійним впливом інформаційних каналів таких як телебачення та інтернет. За ряду несприятливих соціокультурних умов дитяче та підліткове середовище спрямоване на прилучення до нікотину, алкоголю, різноманітних наркотичних речовин, що різко погіршує стан фізичного і психічного здоров'я підлітків.У значній мірі зруйновані попередні стереотипи поведінки, нормативні і ціннісні орієнтації. Молоді люди не мають відповідних життєвих навичок, які б дозволили зберегти свою індивідуальність і сформувати здоровий та ефективний спосіб життя.

На міждисциплінарний характер проблеми формування здорового способу життя вказують дослідження у різних галузях науки. Упедагогічній науці проблема здорового способу життя досліджена у

працях Л.Сущенко О.Жабокрицької, С.Кондратюка, В.Кузьменко, Є.Загуляєва, О.Вакуленко, С.Кириленко, В.Оржеховської, С.Лапаєнко, Т.Бойченко. У контексті валеологічого виховання здоровий спосіб життя досліджували С.Горбунова, І.Давидовський, І.Брехман, Г.Апанасенко, М.Гончаренко, Г.Шаталова, Г.Голобородько, Д.Давиденко М. Гончаренко, Г. Зайцев, Л. Татарникова.У психології проблему здорового способу життя досліджували А.Щедрина, О.Леонтьєв, І.Власюк, Н.Максимова, С.Бєлогуров. Питання формування навичок здорового способу життя охарактеризовано у працях медиків М.Амосова , В.Артамонова, Н.Грейда, І.Брехмана, А.Лаптєва.

У підлітковому віці важливим є формування потреби бути здоровим і на цій основі розвивати відповідні стереотипи поведінки та формувати навички здорового способу життя, що є одним із важливих критеріїв саме у підлітковому віці. На нашу думку сприятливі умови для реалізації цього процесу є у позашкільних навчальних закладах із можливістю організації спортивно-краєзнавчої роботи. Отже, проблема зміцнення здоров'я дітей є актуальною у роботі позашкільних навчальних закладів.

Позашкільна освіта, розвиваючи базову освіту дітей, орієнтується на формування та виховання дієвої особистості з високою громадянською свідомістю, почуттям національної гідності, творчої, фізично здорової, працелюбної особистості.

Для успішної реалізації у навчально-виховному процесі інноваційних здоров'язбережувальних технологій позашкільна освіта має значний педагогічний потенціал і характеризується певними **особливостями, а саме:**

- побудована на основі засвоєння особистістю різних видів діяльності, що сприяє розвитку самореалізації та творчості;
- виступає як засіб формування мотивації особистості на здоровий способі життя;
- на основі спільності особистісних інтересів дорослого і дитини сприяє реалізації процесу формування гуманістичних ціннісних орієнтацій та життєвих компетентностей.

На наше переконання в системі позашкільноїосвіти створюються найкращі умови для поєднання фізичного навантаження (спорт, туризм, краєзнавство) з організованою виховною роботою щодо формування навичок здорового способу життя.

Аналіз навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах дає можливість виділити наступні організаційно-педагогічні умови для впровадження інноваційних здоров'язбережувальних технологій:

1**.** ***Менш строгий регламент змісту.*** Позашкільна освіта є більш гнучкою та пластичною по відношенню до школи у процесі формування змістового компоненту. Підлітки займаються у тому чи іншому гуртку не з позиції «мушу», а з позиції «хочу», при цьому навчальний процес підпорядковується не логіці того чи іншого предмету, а логіці діяльності, яку опановують учні. На нашу думку саме це створює виховний та розвиваючий педагогічний простір для надання гуртківцям більше самостійності у процесі отримання та використання на практиці знань і умінь та творчого пошуку.

2. Менш строгий регламент часу. Час – це неодмінна і чи не найважливіша умова успішної організації навчально-виховного процесу. Формування здорового способу життя - це складний процес, який потребує значних часових затрат. Заняття з формування навичок чи нових форм поведінки тільки тоді будуть ефективними, якщо той, хто навчає буде мати достатню кількість часу для того, щоб подати інформацію саме тими методами, які вважає найбільш ефективними. Той, кого навчають буде мати достатню кількість часу для того щоб засвоїти запропонований матеріал. Інтенсифікація навчання призводить до того, що в загальноосвітніх навчальних закладах на перше місцевиходить завдання «встигнути подати матеріал». На противагу у позашкільних навчальних закладах на першому місці стоїть вимога дати дитині достатню кількість часу для засвоєння інформації.

3. Менш строгий регламент форм і методів.Використання тих чи інших форм і методів навчання залежить також від наявності достатньої кількості часу. У позашкільних навчальних закладах, особливо під час проведення літніх таборів, експедицій та інших форм туристсько-спортивно-краєзнавчої діяльності педагог менш обмежений у часі. Це сприяє тому, що є можливість використати весь арсенал методів та форм роботи з підлітками.

Останні наші дослідження з питань формування навичок здорового способу життя учнівської молоді дають підстави стверджувати про стійку тенденцію щодо теоретизації знань про здоров'я та здоровий спосіб життя. Так учні дають «правильні» відповіді, що вживати тютюн, алкоголь, наркотичні речовини - це погано, а вести здоровий спосіб життя - це «добре», проте мало хто дотримується цих принципів у повсякденному житті. На нашу думку це наслідки використання пасивних методів навчання, які були направлені не на формування навичок, а на інформування підлітків щодо проблем здорового способу життя.

Однак, потенціал позашкільних навчальних закладів у зазначеній сфері діяльності, як правило, використовується не в повному обсязі. Потребують оновлення зміст, форми, методи роботи, методичне забезпечення і вироблення критеріїв оцінювання процесу формування навичок здорового способу життя в умовах позашкільного навчального закладу, підвищення кваліфікації педагогів – позашкільників [3].

Актуальним напрямком розвитку і вдосконалення виховання у системі позашкільних навчальних закладів є оздоровлення дітей та формування навичок здорового способу життя.

Уважаємо за доцільне відзначити належний потенціал процесу формування навичок здорового способу життя підлітків під час спортивно-краєзнавчої роботи, яка реалізується можливостями тематичних таборів в позашкільних навчальних закладах. У сучасному освітньому просторі функції тематичних таборів набувають якісно нового значення на відміну від просто реалізації тих чи інших освітніх програм. Тому основною особливістю, яка відрізняє середовище табору від середовища, в якому дитина перебуває більшу частину часу протягом року, є зміна способу життя. Саме цю особливість бажано використовуватиу процесі формування у підлітків нових поведінкових норм та навичок здорового способу життя.

Ще один фактор, який є посутнім і позитивно впливає на навчально-виховний процес в умовах табору – це обмежений вплив соціального середовища та інформаційних каналів (телебачення, Інтернет-ресурсів). Дитячий табір має достатні можливості для організації виховного процесу та оздоровлення дітей.

Основною метою тематичного табору є виховання та оздоровлення дітей в період канікул, а також організація їхнього дозвілля. Адже оздоровлення включає в себе відновлення, збереження, компенсацію здоров'я, розширення адаптивних можливостей організму, підвищення стійкості до впливу різноманітних факторів. Таким чином можемо стверджувати, що виховна система оздоровчого табору – це:

- педагогічна система, що включає в себе основні елементи цілеспрямованого навчання;
- механізм організації виховного простору для здорового способу життя;
- фізичного, психічного, духовного, морального оздоровлення дитини через активний відпочинок;
- відкрита система, яка дозволяє здобувати новий досвід у контексті здорового способу життя?

Створення виховної системи педагогічним колективом веде до організації життєдіяльності дітей в умовах табору з метою максимального використання наявного виховного потенціалу середовища та атмосфери табору, природи, вивільненої від навчання енергії та здібностей самих підлітків в їхньому фізичному і психічному оздоровленні.

Безперечно, освітня діяльність спрямована на конкретну дитину, особистість, певну групу дітей, що і визначає мету виховної діяльності в дитячому таборі – формування ціннісного ставлення до власного здоров'я, оточуючого світу, а не тільки корекції поведінки дитини. Виховна діяльність в таборі проходить в умовах тимчасового дитячого об'єднання, різнорідності його складу, відносної автономності існування, колективного характеру життя. Тимчасове об'єднання в таборі існує від 14 до 21 дня. За цей час, звичайно, вікових змін не відбувається, проте підлітки привносять у колектив свій досвід діяльності та відносини, що сприяє розвитку комунікації та створенню нових зв'язків.

Особливого значення у процесі роботи табору набуває створення оздоровчого середовища, яке зумовлене впровадженням здоров'язбережувальної педагогічної практики, що базується на наступних **принципах:**

- організація особистістно-орієнтованого навчання з урахуванням індивідуальних фізичних, психічних, особистісних компонентів індивіда;
- діагностика рівня індивідуального здоров'я: психосоматичні та соціально-духовні особливості індивіда;
- організація системи корекційних і реабілітаційних заходів;
- підбір оптимальних педагогічних технологій та програм з урахуванням регіонального, соціального та екологічного середовища, а також вікових особливостей підлітків;
- формування індивідуальних потреб особистості на основі знань власних можливостей і особливостей соматичного, психічного, інтелектуального та соціального здоров'я;
- формування духовно-моральних і соціальних орієнтирів, які визначають здоров'я і благополуччя особистості;
- оптимізація соціально-гігієнічних умов життєдіяльності;
- мінімізація впливу основних факторів ризику.

Варто виокремити проблему, на яку ми можемо впливати засобами спортивно-краєзнавчої діяльності позашкільних навчальних закладів, а саме - погіршення фізичного розвитку школярів, що супроводжується загальним зниження функціональних можливостей.

На наш погляд, основними причинами виникнення ситуації, яка склалася є:

- зниження загальної рухової активності дітей, що є наслідком надмірногозавантаженням навчальногопроцесу;
- недостатня кількістю занять фізичною культурою;
- втрата інтересу до самостійних занять фізичними вправами.

Погоджуємося з думкою Г.Л. Апанасенко, про те, що в найближчій перспективі необхідно прийняти радикальні міри щодо покращення фізичного розвитку та збільшення рухової активності учнів для запобігання негативних наслідків не тільки на соматичне здоров'я і функціональну повноцінність, але і на біологічну основу майбутніх поколінь [1].

Значення фізичного виховання для збереження та зміцнення здоров'я дітей в умовах позашкільної освіти є безперечним, оскільки фізичне здоров'я є передумовою формування здорового способу життя.Отже,

правильно організований, цілеспрямований комплекс заходів щодо занять фізичними вправами в умовах табору формує у підлітків стійку звичку до занять фізкультурою.

В умовах оздоровчого табору важливо використовувати такі форми організації занять з питань здорового способу життя, які б не повторювали або нагадували дітям заняття в школі. Тому основний акцент варто зробити на використанні інтерактивних методів навчання. Зазначимо, що інтерактивний (від англ. „interact", „inter – взаємний", „act"- діяти) – означає здатність взаємодіяти чи знаходитись у режимі діалогу, бесіди з чим-небудь або з ким-небудь [6].

Серед інтерактивних технологій доцільно відмітити таку форму роботи як тренінгові заняття. Існують різні види тренінгів, проте ми акцентуємо увагу на інформаційно-просвітницькому тренінгу так як його може проводити кожен зацікавлений у просвітницькій роботі, за умови отримання відповідної підготовки та оволодіння навичками групових форм роботи.

Тренінг як інтерактивна форми навчально-виховного процесу має свої переваги:

- груповий досвід протидіє відчуженню, допомагає вирішенню міжособистісних стосунків;
- група є відображенням суспільства в мініатюрі;
- у групі учасники можуть ідентифікувати себе з іншими, що значно підвищує ефективність оволодіння новим досвідом;
- у групі людина може отримувати нові знання, вміння, навички, експериментуючи з різноманітним матеріалом;
- у групі людина може отримувати зворотній зв'язок і підтримку з боку інших членів групи.

Таким чином можемо зробити висновок, що подальший розвиток виховних функцій системи позашкільних навчальних закладів у контексті формування навичок зорового способу життя визначається реалізацією наступних пріоритетних завдань:

- збереження та розширення мережі позашкільних навчальних закладів;
- покращення кадрової та матеріально-технічної баз;
- оновлення змісту навчальних програм, форм, методів з питань формування навичок здорового способу життя;
- методичне забезпечення і вироблення критеріїв оцінювання процесу формування навичок здорового способу життя в умовах позашкільного навчального закладу;
- підвищення кваліфікації педагогів – позашкільників шляхом проведення цільового навчання.

Аналіз педагогічної літератури, присвяченої питанням спортивно-краєзнавчої оздоровчої діяльності та власний досвід, дають підстави стверджувати про переваги позашкільних навчальних закладів у вирішенні питань формування навичок здорового способу життя учнівської молоді упорівнянні з іншими закладами освіти, оскільки їх діяльність охоплює вільний час дітей та базується на добровільності, має методичний потенціал, традиції та досвід виховної роботи з підлітками. Це в свою чергу створює особливі умови педагогічному колективу для організації навчально-виховного процесу для досягнення позитивних результатів уформуванніздорового способу життя,що потребуєконсолідаціїзусиль загальноосвітніх навчальних закладів, позашкільних навчальних закладів, родини, засобів масової інформації, соціальних інститутів.

На нашу думку позашкільна освіта володіє більш мобільною, варіативною системою навчання, виховання та розвитку, що дає можливість швидше реагувати на зміни в освіті, вносити відповідні зміни у програми, відкривати нові напрямки навчання враховуючи потреби вихованців та їх батьків. Саме тому вона може слугувати педагогічною площадкою для створення та апробації інноваційних підходів до формування навичок здорового способу життя учнівської молоді.

Список використаних джерел:

1. Апанасенко Г.Л. Здоровье: методология и методика количественной оценки / Г.Л.Апанасенко //Проблемы оценки функциональных возможностей человека и прогнозирования здоровья: Тезисы докл. Всесоюз, конф. – М, 1985. – 21с.
2. Сивохоп Я.М. Основні підходи щодо формування навичок здорового способу життя учнівської молоді. / Я.М.Сивохоп //Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка.Соціальна робота».- №18. - 2010 . – С. 94-98.
3. Сивохоп Я.М. Формування навичок здорового способу життя учнівської молоді в умовах позашкільних навчальних закладів/ Я.М.Сивохоп //Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка.Соціальна робота».- №21. - 2011. – С. 178-180.
4. Сивохоп Я.М. Літні колонії як форма організації процесу формування навичок здорового способу життя у дітей на території Закарпаття у 20-30 –рр. ХХ століття/ Я.М.Сивохоп //Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка.Соціальна робота».- №22. - 2011 р. – С. 142-144.
5. Сивохоп Я.М. Використання інтерактивних методів навчання в процесі підвищення кваліфікації педагогів із питань формування навичок здорового способу життя підлітків. Нова педагогічна думка /Я.М.Сивохоп //Науково-методичний журнал. - №2 (74) 2013. – С. 27-30.
6. Психолого-педагогічні аспекти інноваційних технологій: навчально-методичний посібник[Химинець В.В., Сивохоп Я.М., Петрус В.В.] – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2006. – 148 с.
7. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність / В.В.Химинець. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2007. – 364 с.

Сіренко Н.В. , вихователь-методист ДНЗ (ясла-садок) «Берізка»
Валківської міської ради Харківської області, Україна

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Реформування системи освіти вимагає розвитку творчої, креативної особистості дитини як одне з пріоритетних завдань. Саме від творчих людей, які можуть досягти успіхів у діяльності завдяки значним індивідуальним та особистим рисам, залежить розвиток суспільства.

Здатність молодих до несподіваного погляду на ситуацію, на природу речей, їх розкутість і сприйнятливість до нестандартних підходів у вирішенні проблем - це величезний капітал сьогодення. В умовах, коли кожна людина повинна бути конкурентоспроможним на ринку праці, тільки творчий підхід до будь-якої справи допоможе людині зайняти своє гідне місце в житті. Тому дуже важливо, що б ті діти, які зараз відвідують дошкільний навчальний заклад, змогли б вирости не лише здоровими і міцними людьми, а й - ініціативними, думаючими, здатними на творчий підхід до будь-якої справи, за яку вони б не взялися.

Біологи вважають, що серед 15 мільярдів клітин головного мозку активно працюють лише 3 - 5 %. Психологи так само визнають, що людський мозок несе в собі величезну, поки ще далеко не використану надмірність природних можливостей і що геніальність - це не відхилення, а вища повнота прояву людського розуму.

Вивчаючи літературу з даного питання, мене зацікавило те, що на думку вчених, природа щедро наділила кожну здорову дитину можливостями розвиватися. І кожен здоровий малюк може піднятися на найвищу вершину творчої діяльності. Але в житті ми бачимо зовсім інше. В наш час відомо, що в генах людини закодовано багато якостей з тих, якою вона стане: і колір шкіри, і волосся, і розріз очей, і ніс, і губи, і багато іншого. Але чи закодовано розумовий розвиток людини? Дуже багато років саме так і вважали, а дехто – так думає і до сих пір: здібності людини залежать від її задатків, тобто генетично обумовлені. Але от радянські генетики Н.П. Дубін і Ю.Г. Шевченко стверджують , що духовний розвиток не записується в генах. Він фіксується в соціальній програмі, яка передається шляхом виховання, ускладнюється і розвивається з кожним новим поколінням .

А що показує практика? Вчені досліджували рівень розвитку дошкільнят молодшого віку і переконалися: чим молодші були діти, тим ближче вони були за рівнями розвитку, тим менше відрізнялися один від одного. Але чому ж не кожну дорослу людину ми можемо назвати креативною особистістю?

Аналіз науково-теоретичних джерел показав, що особлива увага приділяється розвитку творчого потенціалу, як центрального психічного новоутворення дитинства. Це має під собою серйозну наукову основу в роботах психологів Л.С.Виготського, Д.Б.Ельконіна, А.В.Запорожця , В. В. Давидова, Л. А. Венгер, О.М.Дьяченко, Т.А. Репиной, Е.Е.Кравцовой, В.Т.Кудрявцева, Е.Е.Сапоговой та ін

Психологічні дослідження і досвід навчання показують, що практично всі діти володіють творчим потенціалом, який ефективно розвивається під час систематичних занять. Набуті творчі здібності, навички та вміння діти ефективно переносять на навчальні предмети в школі, в повсякденне життя, досягаючи більших успіхів, ніж їх менш творчо розвинені однолітки. Дослідження психологів також показали, що творче навчання підвищує креативність учнів, вони починають активно брати участь у творчих справах, вони швидше і різними способами досягають результату, вони детально оцінюють своє рішення і активно вдосконалюють його, і їм у результаті починає більше подобатися школа.

Ставши дорослими, творчо розвинені юнаки та дівчата швидше знаходять відповідне для реалізації їх потенціалу та амбіцій місце роботи , легше і повніше адаптуються до умов праці, більш гнучкі, точні і ефективні у вирішенні професійних завдань. Саме такі професійні кадри вкрай затребувані в сучасному суспільному виробництві, коли стандартні, шаблонні способи досягнення результату вже практично вичерпали себе. Творче мислення не може формуватися від випадку до випадку, воно вимагає цілеспрямованого навчання та розвитку. В іншому випадку воно просто згасає.

Визначення понять творчості та креативності

Науковці виділяють творчість наукову, технічну, літературну, музичну, образотворчу, ігрову, навчальну, побутову, військову, управлінську, ситуаційну, комунікативну. Звісно, така класифікація умовна. У реальному житті ми маємо справу переважно не з «чистими» видами творчості, а з їх комбінацією.

Досить часто у повсякденному житті творчі здібності ототожнюються із здібностями до різних видів художньої діяльності, з умінням гарно малювати, складати вірші, писати музику і т.д.

Але під творчою діяльністю ми розуміємо таку діяльність людини , в результаті якої створюється щось нове – будь це предмет зовнішнього світу або теорія, що приводить до нових знань про світ, або почуття, що відбиває наше ставлення до дійсності. Отже, головна характеристика творчості - створення нового. Бути творчою людиною означає в усе навколо вносити своє, індивідуальне, унікальне, оригінальне й неповторне. Для цього потрібно вміти виходити за узвичаєні рамки, не боятися мислити, уявляти, фантазувати.

Таким чином, *творчість* – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Воно передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною та оригінальністю, унікальністю.

Здібності до творчості – це не сукупність певних якостей, а особливий стан психіки, мобілізованої та зміненої специфічним ставленням творця до світу й самого себе. Творчим людям притаманні цілісність, здатність бачити те, чого не бачать інші, висока чутливість, певні особливості пам'яті, що проявляються в швидкому засвоєнні головного і легкому забуванні другорядного, в здатності пригадати малосуттєві дрібниці; пам'ять на рідкісні в повсякденному житті слова, образи, факти; здатність помічати й розуміти багатозначність слів, відчувати певні підтексти; а ще – швидкість, гнучкість, оригінальність, відкритість мислення, вміння узагальнювати явища, на перший погляд, між собою не пов'язані. Також це спроможність до сприйняття нових ідей, здатність знаходити й порушувати проблеми, сміливість, ініціативність, незалежність суджень та оцінок і водночас самокритичність.[7]

Психологи розрізняють поняття «особистість творча» і «креативна особистість». Креативною називають особистість, яка має внутрішні передумови для творчої діяльності: особистісні утворення, специфіку когнітивної сфери, нейрофізіологічні задатки, що зумовлюють її творчу активність, тобто не стимульовану ззовні пошукову та перетворювальну діяльність. Отже, креативність особистості - детермінанта її творчої активності.

Креативність – це творчі можливості (задатки) людини, які можуть проявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому та/або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення. Креативність розглядається як найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості, який рідко відбивається в тестах інтелекту і академічних досягнень. І, навпаки, креативність визначається не стільки критичним ставленням до нового з точки зору наявного досвіду, скільки сприйнятливістю до нових ідей.

Таким чином, креативність характеризується надзвичайно широким діапазоном точок зору: це і творення нового в ситуації, коли виникає проблема, це і вихід за межі вже наявних знань; це і взаємодія, що веде до розвитку.

У психології виділено два основні напрямки вивчення креативності перше, за результатами (продуктам), їх кількості, якості і значущості. По-друге, креативність розглядається як здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення.

Один з творців теорії креативності Дж. Гілфорд виділяє шість параметрів креативності [6]:

1) Здатність до виявлення і постановки проблем;
2) Здатність до генерування великої кількості проблем;
3) Здатність до продукування різноманітних ідей;
4) Оригінальність;
5) Здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі;
6) Здатність вирішувати нестандартні проблеми.

І, характеризуючи активність дошкільника в усіх видах діяльності (ігровій, предметно-практичній, навчальній, спілкуванні) та формах активності (фізичній, соціальній, моральній, емоційній, пізнавальній, мовленнєвій, художній), слід кваліфікувати їх як більш або менш творчі. Творчість є активністю дитини, спрямованою на створення нового продукту в не регламентованій жорсткими умовами ситуації Аналізуючи та оцінюючи особистісні якості, здібності дошкільника, педагог вживає поняття креативність.

Таким чином, дитяча творчість - це особливий вид активності нерегламентованого, перетворювального характеру.

А креативність – це загальна здібність дитини, її здатність до творчості. Одна з базових якостей особистості, комплекс інтелектуальних та особистісних особливостей, який сприяє становленню і прояву творчості. Хоча це не виключає можливість створення дітьми і об'єктивних відкриттів. Розвиток творчого процесу, в свою чергу, збагачує уяву, розширює знання, досвід та інтереси дитини.

Проблема оптимальних термінів початку розвитку творчих здібностей

Говорячи про формування здібностей, необхідно зупинитися на питанні про те, коли, з якого віку слід розвивати творчі здібності дітей. Психологи називають різні терміни – від півтора до п'яти років. Також існує гіпотеза, що розвивати творчі здібності необхідно з самого раннього віку. Ця гіпотеза знаходить підтвердження в фізіології.

Справа в тому, що мозок дитини особливо швидко росте і "дозріває" в перші роки життя. Це дозрівання, тобто зростання кількості клітин мозку і анатомічних зв'язків між ними залежить як від різноманіття та інтенсивності роботи вже існуючих структур, так і від того, наскільки стимулюється середовищем утворення нових. Цей період "дозрівання" є час найвищої пластичності до зовнішніх умов, час найбільших можливостей до розвитку. Це найсприятливіший період для початку розвитку всього різноманіття людських здібностей.

З дня народження дитина чує людську мову, хоча й нічого не розуміє, але це закладає умови для того моменту, коли вона скаже своє перше слово. Тож в сім'ях музикантів, діти, як правило, мають високорозвинені музичні здібності. А в сім'ях художників — образотворчі здібності. Нікітіни, наприклад, подарували своїй дитині, коли їй було 1 рік, кубики з літерами, а до двох років вона вже знала половину азбуки, а в 2,5 — всі літери.

Отже, потрібно створювати таке середовище, що випереджає розвиток дітей: найрізноманітніші книги, карти, спортивні снаряди, майстерня з інструментами й матеріалами, будівельні матеріали — кубики, цеглинки, тощо. При цьому потрібно надавати дітям велику свободу у виборі занять та їх послідовності.

Цікаво, що в дитини починають розвиватися тільки ті здібності, для розвитку яких є стимули й умови до "моменту " цього дозрівання. Чим сприятливіші умови, чим ближче вони до оптимальних, тим успішніше починається розвиток. Якщо дозрівання і початок функціонування (розвитку) збігаються за часом, йдуть синхронно, а умови сприятливі, то розвиток йде легко, з найбільшим з можливих прискорень. І тоді розвиток може досягти найбільшої висоти, і дитина може стати здібною, талановитою і геніальною.

Проте можливості розвитку здібностей, досягнувши максимуму в "момент" дозрівання, не залишаються незмінними. Якщо ці можливості не використовуються, тобто відповідні здібності не розвиваються, не функціонують, якщо дитина не займається необхідними видами діяльності, то ці можливості починають втрачатися деградувати і тим швидше, чим слабкіше функціонування. Це згасання можливостей до розвитку має незворотній процес, яке Борис Павлович Нікітін, який протягом багатьох років займався проблемою розвитку творчих здібностей дітей, назвав НУВЕРС (Незворотнє Згасання Можливостей Ефективного Розвитку Здібностей). Нікітін вважає, що таке явище, як НУВЕРС особливо негативно впливає на розвиток творчих здібностей. Адже розрив у часі між моментом дозрівання структур, необхідних для формування творчих здібностей і початком цілеспрямованого розвитку цих здібностей веде до серйозних ускладнень в їх розвитку, уповільнює їх темпи і веде до зниження кінцевого рівня розвитку творчих здібностей. На думку Нікітіна саме незворотність процесу деградації можливостей розвитку надихнуло думку про вродженість творчих здібностей, так як зазвичай ніхто не підозрює, що в дошкільному віці були втрачені можливості ефективного розвитку творчих здібностей. І навпаки дуже незначна кількість людей в суспільстві з високим творчим потенціалом пояснюється тим , що в дитинстві лише їх дуже небагато знаходились в умовах, що сприяють розвитку їх творчих здібностей.[18]

З психологічної точки зору дошкільне дитинство є сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей тому, що в цьому віці діти надзвичайно допитливі, у них є величезне бажання пізнавати навколишній світ. І батьки заохочуючи допитливість, повідомляючи дітям знання, заохочують їх до різних видів діяльності, сприяють розширенню дитячого досвіду. А накопичення досвіду і знань - це необхідна передумова для майбутньої творчої діяльності.

Крім того, мислення дошкільників більш вільне, ніж мислення дорослих. Воно ще не обмежене догмами і стереотипами, воно більш незалежне.

Дошкільне дитинство також є сенситивним періодом для розвитку творчої уяви. Говорять: "Без уяви немає міркування". Уява та фантазія є основою будь-якої творчої діяльності. Альберт Энштейн вважав уміння уявляти вищим за енциклопедичні знання, бо вважав, що без уяви не можна зробити відкриття. Д.Э. Ціолковський вважав, що холодному математичному розрахунку завжди передує уява. Вона допомагає людині звільнитися від інерції мислення.

Величезне значення для розвитку фантазії дітей має гра, яка є основним видом діяльності дошкільників. Саме в грі дитина робить перші кроки творчої діяльності. Дорослі повинні не просто спостерігати за дитячою грою, а керувати її розвитком, збагачувати її та включати в гру творчі елементи.

З усього вище сказаного можна зробити висновок, що дошкільний вік, дає прекрасні можливості для розвитку творчих здібностей. І від того, якої мірою будуть використані ці можливості, буде залежати творчий потенціал дорослої людини.

Умови успішного розвитку творчих здібностей

Одним з найважливіших факторів творчого розвитку дітей є створення умов, що сприяють формуванню їх творчих здібностей.

На основі аналізу робіт кількох авторів, зокрема Дж. Сміта, Б.М. Нікітіна, і Л.Керрола, було виділено шість основних умов для успішного розвитку творчих здібностей дітей.

Першим кроком до успішного розвитку творчих здібностей є *ранній фізичний розвиток малюка*: раннє плавання, гімнастика, раннє повзання і ходіння. Потім раннє читання, рахунок, раннє знайомство з різними інструментами і матеріалами.

Другою важливою умовою розвитку творчих здібностей дитини є *створення обстановки, що випереджає розвиток дітей*. Необхідно, наскільки це можливо заздалегідь оточити дитину такий середовищем і такою системою відносин, які стимулювали б її найрізноманітнішу творчу діяльність і поволі розвивали б в ній саме те, що в даний момент здатне найбільш ефективно розвиватися. Наприклад, ще задовго до навчання читанню однорічній дитині можна купити кубики з буквами, повісити абетку на стіні і під час ігор називати дитині букви. Це сприяє ранньому оволодінню читанням.

Третя, надзвичайно важлива, умова ефективного розвитку творчих здібностей випливає з самого характеру творчого процесу, який *вимагає максимальної напруги сил*. Справа в тому, що здібності розвиваютьсяуспішніше саме тоді, коли людина в своїй діяльності добирається "до стелі" своїх можливостей і поступово підіймає цю стелю все вище і вище.

Четверта умова успішного розвитку творчих здібностей полягає у *наданні дитині великої свободи у виборі діяльності*, в чергуванні справ, у виборі способу і т.д. Тоді бажання дитини, її інтерес, емоційний підйом послужать надійною, гарантією того, що напруження розуму не призведе до перевтоми , і піде дитині на користь.

Але надання дитині такої свободи не виключає, а, навпаки, передбачає ненав'язливу, розумну, *доброзичливу допомогу дорослих* - це і є п'ята умова успішного розвитку творчих здібностей. Найголовніше тут - не перетворювати свободу у вседозволеність, а допомогати підказуючи. На жаль, підказка - поширений

серед дорослих спосіб "допомоги " дітям, але вона тільки шкодить справі. Не можна робити що-небудь за дитину, якщо вона може зробити сама.

Давно відомо, що для творчості необхідно комфортна психологічна обстановка і наявність вільного часу, тому шосте умова успішними розвитку творчих здібностей - *тепла дружня атмосфера в сім'ї і дитячому колективі*. Дорослі повинні створити безпечну психологічну базу для повернення дитини з творчого пошуку і власних відкриттів.

Таким чином, виховання творчих здібностей дітей буде ефективним лише в тому випадку, якщо воно буде являти собою цілеспрямований процес, в ході якого вирішується ряд конкретних педагогічних завдань, спрямованих на досягнення кінцевої мети.

Створення умов для розвитку творчих здібностей
та креативності дітей в дошкільному навчальному закладі

Творча активність дошкільника має ніби два тісно пов'язані між собою, проте не тотожні джерела – навчально-виховні впливи людей, що оточують (насамперед дорослих), та особистий досвід, який включає досвід індивідуальної взаємодії зі світом, а також результати попереднього навчання і виховання. Якщо перше джерело задає нормативну побудову навчальної діяльності як моделі суспільно вироблених форм пізнання, то друге несе у собі риси "відкритості" світу, цілісне (подекуди неусвідомлене) ставлення до навколишньої дійсності, відображення особистісно значущих для дошкільника аспектів життя, які не завжди істотні з точки зору дорослого.

Підключення індивідуального досвіду до процесу освоєння дошкільником нової інформації може подекуди, спровокувати своєрідний "розрив" логічних схем міркувань дорослого та його дій. Водночас уміння вихователя брати до уваги, хай і обмежений, проте особистий життєвий досвід дитини сприяє створенню ним оригінального продукту. А це й характеризує творчість як особистісний процес.

Оскільки одного результату (навіть вельми продуктивного) можна досягти в різні способи (як ефективні, так і малораціональні), педагог має аналізувати й оцінювати процесуальний бік діяльності своїх підопічних. Тобто, він має брати до уваги не лише те, що зробила дитина (тобто, кінцевий продукт її праці), а й те, як саме вона при цьому діяла — відтворювала запропоновану схему чи перетворювала її на основі суб'єктивного досвіду. Технологія засвоєння знань обов'язково має включати досвід творчості самого виконавця!

Реалізація досвіду творчості передбачає створення різноманітних умов, що поєднують принципи індивідуальності і варіативності. Чим різноманітнішим буде середовище дошкільного закладу, тим легше буде дитині проявляти самостійність, критичність, творчу активність. Урахування індивідуальних інтересів і переваг, довірчі форми спілкування з дошкільником, надання йому можливості вільного вибору, відсутність жорсткої регламентації буття сприяють розвитку креативності як базової якості особистості.

Тому на сьогодні важливо створити у дошкільному навчальному закладі сприятливі для розвитку креативності дошкільника умов, адже креативність не можливо формувати, її треба тільки стимулювати. Тобто реалізація досвіду дитячої творчості повинна передбачати створення педагогом різноманітних умов, які поєднують принципи індивідуальності та варіативності. Чим різноманітніше середовище дошкільного закладу, тим легше дитині проявити самостійність, критичність, творчу активність.

Які ж саме матеріали повинні бути в наявності для розвитку креативності? Для розвитку творчих здібностей дитини матеріалом служать самі різні – і в більшості випадків звичайні – навколишні речі. Дуже важлива здатність знаходити різні шляхи пошуку рішення, розглянути явище або предмет з різних сторін і т.д.

Дорослі організують умови для розвитку та саморозвитку інтелектуального, соціального, художнього та фізичного потенціалу дитини. І звичайно від того які здібності у дитини ми хочемо розвинути буде залежати й та розвивальне середовище, яку повинен створити дорослий.

Набори для дитячої творчості повинні не тільки ставити яку-небудь задачу перед дитиною (зліпити, вирізати, склеїти і ін.), тобто навчити дитину різним умінням, вони повинні володіти такою важливою умовою для творчості, як варіативність для інших дій. Важливо, щоб дитина змогла реалізувати і власну задумку, не обмежуючись поставленою задачею.

Творити і експериментувати можна усюди - на прогулянці (природний матеріал відмінно підходить для створення перших шедеврів малюка), удома (стаканчики, банки, гудзики, латочки тканини і інші безпечні дрібниці можуть стати добрим матеріалом для творчості) і т.д. Створюючи дитині умови для творчості, ви допомагаєте йому не тільки відмінно справлятися із запропонованими завданнями в наборах, але і знаходити нове застосування продуктам творчості, що вийшли.

У таблиці наведені рекомендовані для використання в дошкільних закладах матеріали, що стимулюють розвиток різних здібностей, що є основою загальної творчості дошкільника.

Таблиця 1

Здібності	***Розвивальне середовище у дошкільному закладі***

Інтелектуальні	Логічні задачі, вправи, головоломки, математичні ігри Ігри на розвиток уяви Ігри з використанням геометричних форм (площинний геометричний конструктор) Бібліотека літератури та періодичних видань («Джміль», « УХ!малюк», «Дісней для малюків», «Вінні Пух», «Пізнайка» тощо), енциклопедій, що доступні дітям Матеріали для дитячого експериментування : - мікроскопи, лупи, дзеркала, різноманітні ваги, магніти, термометри, біноклі, пісочні та механічні годинники, глобус, лампи, ліхтарики, мило, щітки, губки, жолоба, одноразові шприци без голок, харчові барвники, піпетки, клей, наждачний папір та інші види паперу, колеса, дрібні речі з різноманітного матеріалу (дерево, пластмаса, метал), свічки, календарі, рулетки, різноманітні лінійки, гайки та болти в контейнерах; різноманітні ємкості: пластикові пляшки, склянки різної форми, об'єму, мірки, воронки, ситечка, лопатки, кухлики, миски, мірні ложки, формочки, пластикові упаковки від цукерок, форми для виготовлення льоду, контейнери для яєць ; природний та підручний матеріал: жолуді, шишки, насіння, шкаралупа, сучки, зруби дерева, крупа, пір'я, пробки, палички, шматки гумових шлангів, коктейльні трубочки, камінці, мотузки, тасьма, нитки, клаптики тканини, фотоплівка, поліетиленові пакети, намистинки, ґудзики різного розміру, котушки, упаковки від кіндерів, вата, ватин, синтепон, хутро, шкіра, поролон, різнокольорові прищепки, пісок, глина, вода, сіль, тирса, дерев'яна стружка, листя, подрібнений пінопласт
Художні зображувальні	Традиційні художні матеріали: папір, акварельні фарби, гуаш, клей, пластилін, глина, стеки, кисточки тощо. Матеріал для нетрадиційних видів художніх технік: монотипія, граттаж, пуантилізм, колаж, гратографія, ниткографія, кляксографія, малювання спіралевидними лініями, пластиліновий живопис тощо (поліетиленові пакети, нитки, зубні щітки, воскові олівці, печатки, губки, валики, свічки, старі журнали для колажів, Художній конструктор з геометричних форм. Місце для персональних та тематичних виставок дитячих робіт. Зручний художній куточок з вільним вибором матеріалу. Зразки художніх творів (репродукції картин, книжки з техніки малювання в старшій групі). Картки та завдання на розвиток уяви (завдання на домальовування, зміну деталей, домислення подій, тренування зорової пам'яті тощо)
Художні музичні	Фонотеки, фонограми Музичні інструменти для вільного використовування (металофони, ударні, шумові тощо). Костюми для створення музичного образу.
Художні літературні	Бібліотека художньої літератури Наявність книжкового куточку. Наявність «костюмів перевтілення» Наявність колекцій ілюстрацій для складання оповідей, казок, віршів
Художні артистичні	Різні види театрів: - маріонетки; - великі ляльки; - іграшки з природного матеріалу; - із аркушевих конусів; - циліндрів; - коробочок різної висоти; - театр рук; - театр з використаного матеріалу; - кулачковий театр; - настільний театр; - іграшки. Костюми для драматизацій та інсценування літературних розповідей та казок. Дидактичні ігри для розвитку емоцій, міміки, імітацій

Технічні здібності	Конструктори: пластмасові, металеві, гайкові, дерев'яні, магнітні тощо. Матеріали для роботи з деревиною. Природний та підручний матеріал для конструювання (листя, коробки, деталі технічних механізмів, приладів, іграшок, проволока, скотч тощо). Розвиваючі ігри Б.Нікітіна «Склади квадрат», «Склади узор», «Унікуб», «План і карта», «Увага-відгадайка», «Годинник», «Термометр» «Рамки-вкладиші» М. Монтессорі Різноманітний папір для конструювання з нього.
Спортивні здібності	Використання природного оточення для фізичних вправ. Використання нестандартного обладнання для фізичного розвитку (вправи з пластиковими пляшками, килимки з природного матеріалу (каштанів, жолудів) тощо). Наявність велосипедів, м'ячів, лиж, ковзанів, самокатів та іншого обладнання для спортивних ігор.
Науково-дослідницькі здібності	Наявність дитячих колекцій. Матеріал для фіксування результатів спостережень (альбоми, малюнки, схеми) Наявність центру дослідницької роботи)

І ще один важливий момент - наскільки деякі набори відповідають своїй назві "для творчості". Взагалі, зі всієї маси представлених під цією назвою на ринку товарів, до "істинно" творчих можна віднести лише малу їх частину. Наприклад, конструктори, мозаїки і пазли традиційно вважаються окремим видом розвиваючих ігор, що не має безпосереднього відношення до творчості. Їх користь безперечна, проте вона зовсім в іншому. Збираючи складову картинку або пазл, створюючи мозаїку із заданих матеріалів і по наявному зразку, малюк вчиться утримувати мету (цілеспрямованість дій), бачити в розрізнених частинах ціле (цілісність сприймання). Проте всі його дії підлеглі заданому зразку (в цьому і полягає задача), а значить про творчість тут говорити не доводиться.

Тому потрібні ігри нового типу, ігри, що моделюють творчий процес. Такими іграми є ігри, що розвивають, що виходять з однієї ідеї й мають характерні особливості розвиваючих ігор. Вони, роблять неймовірне – прищеплюють дітям жадобу знань, насаджують в них зернята творчості, а в результаті ми отримуємо розумних, талановитих дітей, які прагнуть нових знань, здібні до творчого мислення, творчої діяльності.

Звичайно, чинник творчості присутній майже в будь-якій діяльності, така природа людини.

Стосовно дітей ця якість подвоюється – суб'єктивно дитина постійно відкриває щось нове, навіть повторюючи вже відоме іншим людям. Важливо заохочувати вже в ранньому віці інтерес дитини до експериментування, до самостійних дій, до нестандартних рішень проблемних ситуацій. Адже сфер для прояву творчого мислення в житті дитини багато. Все залежить від того, наскільки ви підтримуєте малюка в його творчих починах.

Ставимо задачу і хай виконує. На питання «а як?» відповідаємо питанням «а як ти думаєш?», і вислухавши відповідь говоримо «цікавий варіант, може бути» і надаємо право спробувати далі самому. Хай він спробує хоча б 2 своїх варіанти перш, ніж ви відкриєте йому таємницю. Хай він постарається розв'язати проблему сам, ніж зразу ж стати залежним від вас і у цей момент.

Після 15 пояснень і нового питання «Ну, чому не можна?» - задайте йому його ж питання, і хай розповість про свої міркування.

Слухайте дітей щодня. Задавайте питання і цінуйте унікальність відповідей. Йдеться про питання особистого плану. «Що йому якнайбільше подобається або сподобалося десь?» і т.д. Слухання виведе вас з ролі вчителя. Хай дитина ділиться, хоче і буде експертом в своїх власних справах. Демонструйте вашу увагу, але не оцінюйте і тим більше не критикуйте те, що ви чуєте. Якщо необхідна корекція ситуації, задавайте більше навідних питань, які допоможуть прийти до правильного рішення, але самому.

Отже, наша мета – допомогти дітям творити, тобто створювати нове. Це шлях до того, щоб навчити їх жити і ухвалювати рішення не на втіху нам або загальноприйнятим правилам, а за власним розсудом. Наші малюки, так само як і ми, мають право на помилки. І вони, так само як і ми, повинні вміти самі думати, додумуватися, ухвалювати рішення. Тому по-перше потрібно вихователю навчитися тримати свої поради при собі, коли про них дитина не питає. Коли ви бачите, що вона намагається зібрати пазли «ногами догори» постійте і порахуйте до 10 про себе ПОВОЛІ. У такому випадку дитина отримає шанс власного досвіду.

Тарасюк М.Д., учитель інформатики Житомирської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №17 Житомирської області, Україна

СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ ДЛЯ РОБОТИ З П'ЯТИМ КЛАСОМ

Аналіз існуючих сайтів для допомоги у вивченні інформатики в 5 класі свідчить, що практично у всіх наявний розділ, в якому розміщенні конспекти уроків, але найчастіше вони зовсім не систематизовані і їх не можна попередньо переглянути:

- urok-informatiku.ru
- informaticon.narod.ru
- spilnota-inf.edukit.mk.ua
- osvita.ua
- та інші.

У зв'язку з цим, деякі вчителі або змушені самостійно розроблювати схему уроку, або витрачати дуже багато часу на пошук всіх необхідних конспектів.

Аналіз також свідчить про те, що для вільного користування в інтернеті дітям доступно дуже мало тренажерів та різних програм, спрямованих на краще розуміння та засвоєння матеріалу.

Проблема наявної демонстрації багатьох елементів різних тем не дає можливості наочно дітям сприймати матеріал, а лише теоретично. Тут вже сам вчитель повинен думати як виходити із ситуації.

Новий державний стандарт в 2013/2014 навчальному році відверто здивував багатьох вчителів інформатики. Навчати дітей інформатиці, і при цьому маючи тільки фантазію,- більшість учителів не були готові. Українські ресурси, на жаль, не дають змоги вчителю використовувати і готуватись до роботи з п'ятим класом. Якщо говорити про використання російських сервісів, то при підготовці до занять ми будемо втрачати багато часу. Тому виникла потреба у створенні цифрового продукту,який можна застосовувати у практиці викладання інформатики у 5 класі.

Метою дослідження є створення інтернет-ресурсу для використання в навчальному процесі вчителями інформатики в п'ятих класах, а також проводити навчання в локальній мережі.

Виходячи із досвіду створення електронних книжок компанією BHV ми вирішили створити власний продукт.

2.1. Модель мережевого навчання учнів та підготовка вчителя, який працює в 5-их класах.

У процесі аналізу вже існуючих продуктів ми прийшли до висновку, що розміщення презентацій в мережі Інтернет та заповнення конспектів уроку буде не дуже вигідно навчальному закладу та самому вчителю. З перших уроків ми стикнулися з проблемою того, що учням п'ятого класу важко сприймати навчальний матеріал не маючи перед очима картинки, реального застосування. А часу на це немає. Тому треба було щось міняти.

Підкасистий П.І. говорить, що в сучасних умовах особлива увага приділяється застосуванню такого засобу наочності, яким є комп'ютер, він дозволяє учням побачити в динаміці багато процесів, які раніше засвоювалися з підручника. Комп'ютери дають можливість моделювати певні процеси і ситуації, вибирати найбільш оптимальні з ряду можливих рішень, значно розширює можливість використання наочних методів у навчальному процесі. [5, 269]

Наші дослідження в даній області дозволяють робити висновок про те, що в сучасній освіті актуально використовувати новітні технології та спеціалізовані програми для використання демонстраційних методів у проведенні уроків інформатики.

Дослідження показали значущість проблеми в сучасній освіті. Виконані нами дослідження дозволили визначити найбільш точний і об'єктивний вид демонстраційного методу - це презентації та програми, складені на різних мовах програмування. Тому для наших учнів ми створили мережевий проект. Він дуже мобільний – можна настроїти сервер локальний в кабінеті інформатики, сам сайт є динамічним (перегляд на планшеті, мобільному телефоні, тощо). Проект розроблений на двох мовах: українській та російській. Це дає змогу застосовувати його в школах з різними мовами викладання.

Сайт складається з трьох частин: для вчителя, для учня і як додаток тестовий блок.

Структурна схема локального продукту:

Вчителю представлена можливість використовувати зразки конспектів уроків та вносити до них зміни на ваш розсуд. До того є можливість попередньо переглянути конспекти п'ятих класів. Також є можливість викачати конспекти для дев'ятих, десятих та одинадцятих класів рівня стандарту. Календарне планування оформлене у вигляді flip-листалки (флеш-підручник). Зручний дизайн дає сучасний вигляд книзі та має власний функціонал (створення закладинок, друк, перелистування, збільшення, повноекранний режим). Також вчитель має доступ до навчальних програм, рекомендацій на 2013-2014 навчальний рік, критеріїв оцінювання тощо. Особливістю є контроль навчальних досягнень учнів. До сьогоднішнього дня були створені он-лайнові тести, які давали змогу проходити завдання і через деякий час отримувати результат. Наш проект надає можливість адміністратору (вчителю) повністю контролювати відповідих людей, що тестуються та переглядати їх статистику і результати.

Також користувач може отримувати одразу ж результат після закінчення своєї роботи. Зручне використання мережі дає великий плюс перевірці тестових завдань вчителю. Адміністраторська панель повністю дозволяє контролювати процес тестування та створювати інші тести за категоріями.

До кожної теми уроку розроблена гра-тренажер, яка створена під окрему тему заняття. Ми пропонуємо такі ігри, які будуть у собі поєднувати розумові процеси та навчання. Для більш наочного вивчення теми «Будова персонального комп'ютера» нами створено лупу, яка збільшує фрагмент на який наводиться маніпулятор миші. Для розвитку швидкісного друку та запам'ятовування основних термінів ми пропонуємо можливість набирати текст, але з певною умовою. Розпочинати друк можна, коли випадає слово синього кольору. Якщо з'явилось слово червоного, то потрібно дочекатись, коли воно стане синім і швидко друкувати текст. Правильно надруковані слова дають бали. Для теми «Віруси та антивірусні програми» запропоновано одразу три програми. Дійовими особами є логотипи антивірусних програм, це буде гарною можливістю вчителю прокоментувати, яка піктограма за що відповідає. Головне є змагання з комп'ютером. Також пропонуємо скласти пазли до теми «Файл та його типи», це найскладніший пазл, але по ньому дуже гарно потім розпочинати пояснення. Сама картинка складається з ярликів із їх розширенням та назвами. Тому вчителю буде дуже зручно працювати в період актуалізації знань. Пазл до теми «Робочий стіл» склали учні швидко і без підказок.

У розділі для учнів, окрім ігрового блоку, ще є електронний підручник. Тепер проблема з підручниками вирішена - на одну менше можна носити в школу. Вона гарно відображається на планшеті. Створена також, як і календарні плани для вчителів.

Група учнів, яка проходила випробування з розробкою, віддала перевагу тренажеру для набору тексту, по закінченню організували навіть між собою невеличкі змагання. Рівень асоціації також був одним із популярних. Ігрова форма роботи дітям дуже сподобалась. Як це відбувалось, можна дізнатися з додатку. Що можна робити з тестом ви можете ознайомитись з додатком.

Весь проект оформлено за допомогою мови гіпертекстової розмітки HTML. Що стосується програмної реалізації, то ми використали JavaScript, CSS, jquery, php.

Висновки: Розроблено двомовний локальний мережевий продукт, який містить узагальнений та систематизований теоретичний матеріал з інформатики для учнів 5 класів, а також враховує вікові особливості учнів і дозволяє в ігровій формі закріплювати отримані знання та набувати певні навички роботи з комп'ютером. Вбудована тестова панель дає змогу перевірити рівень знань дитини. Даний мережевий продукт дозволяє навчальним закладам не нести матеріальних затрат, а також наочно та безпечно для учнів 5 класів отримувати знання. Даний інтернет-ресурс може бути використаний для інклюзивного навчання дітей. Це можливо при застосуванні дітьми з особливими потребами серії тренажерів та комп'ютерних ігор, що розвивають увагу, моторику, розумові якості, пам'ять тощо. Розробка пройшла апробацію на базі Житомирської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №17 в п'ятих класах 2013-2014 навчального року. Продовжується вестись робота над дистанційним навчанням та можливостями роботи в локальній мережі.

Список використаних джерел:

1. Застосування мови HTML для створення Web-сайтів: підр. посібник для студ. вищ. навч. закладів [Олійник Г.Т., Трегубенко І.Б., Коваль О.В.]. – Черкаси, 2005. – С. 3-15.
2. Кравцова А. Ю. Сучасні тенденції в підготовці майбутніх вчителів інформа-тики[Електронний ресурс] / А.Ю. Кравцова. — Режим доступу: http://www.ito.edu.ru/sp/SP/SP-0-2007_12_11.html.
3. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В.В. Радула. – К.: «Екс Об», 2004. – С. 304.
4. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: кн. для учителя. / В.А.Кан-Калик.– М.: Просвещение, 1987.– с. 190.
5. Підкасистий П.І. Педагогіка. Навчальний посібник студентів педагогічних вузів і педагогічних коледжів / За ред. Підкасистого П.І. - М.: Педагогічне товариство Росії, 2005 – С. 608.
6. Коджаспірова Г.М.Технічні засоби навчання і методика їх використання: підр. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Г.М. Коджаспірова. - М.: Видавничий центр "Академія", 2001. - С. 256

Уманців Н.С., завідувач лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Україна

РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПРОЕКТ «КОМПАРАТИВІСТИКА»

За результатами аналізу моніторингу інноваційної діяльності в закладах освіти області констатуємо відсутність інформації про педагогів-новаторів, що впроваджують методику компаративного аналізу на уроках словесності, що є свідченням відсутності системного науково-методичного супроводу її упровадження як на обласному, так і на районному (міському) рівнях. Це зумовлює потребу розроблення регіонального науково-методичного проекту "Компаративістика", що сприятиме системному підходу щодо підготовки керівників районних (міських) творчих груп, учителів-новаторів до застосування методики

компаративного аналізу як засобу реалізації компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти на уроках словесності.

Нами виявлено такі типові проблеми, що потребують вирішення у системі науково-методичної роботи: недостатній рівень усвідомлення керівниками районних (міських) творчих груп потреби розвитку професійних компетентностей учителів-словесників, формування їх готовності до впровадження педагогічних технологій і методик навчання, зокрема, методики компаративного аналізу та її елементів (відповідних нових форм, методів та прийомів компаративного аналізу); відсутність комплексу науково-методичного забезпечення щодо реалізації компаративної змістової лінії засобами педагогічних інновацій на уроках словесності в умовах упровадження нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ

Мета проекту

Підвищити професійну компетентність керівників районних (міських) творчих груп учителів-словесників до реалізації компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти засобами методики компаративного аналізу

Завдання

1. Узагальнити та систематизувати теоретичний матеріал про наукові засади методики компаративного аналізу, з'ясувати психолого-педагогічні та методичні умови проведення уроку компаративного аналізу в школі.
2. Обмінятися досвідом проведення уроків компаративного аналізу; апробувати, адаптувати та впровадити методику компаративного аналізу, її елементи на уроках словесності.
3. Узагальнити і систематизувати досвід роботи системного науково-методичного супроводу підготовки педагогів до використання методики компаративного аналізу, її елементів як засобу реалізації компаративної змістової лінії на уроках словесності.
4. Підготувати до друку комплекс науково-методичного забезпечення щодо реалізації компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (освітня галузь "Мови і літератури") засобами педагогічних інновацій.

ДРУГИЙ ЕТАП: **НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ**

Мета: обґрунтувати спосіб вирішення проблеми з допомогою інновації

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ. Теоретичний аспект

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Назва інновації. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, зокрема, компаративна змістова лінія літературного компоненту освітньої галузі «Мови і літератури»

Цільове призначення. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти спрямований на виконання завдань загальноосвітніх навчальних закладів ІІ і ІІІ ступеня і визначає вимоги до освіченості учнів основної і старшої школи.

Концептуальні ідеї

Освітня галузь "Мови і літератури"

Метою освітньої галузі "Мови і літератури" є розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентності, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій.

Складовими літературного компонента є емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна і компаративна лінії.

Компаративна лінія забезпечує порівняння літературних творів, їх компонентів (тем, мотивів, образів, поетичних засобів та іншого), явищ і фактів, що належать до різних літератур, встановлення зв'язків між українською, світовою літературою і літературами національних меншин, розгляд традиційних тем, сюжетів, мотивів, образів у різних літературах, зіставлення оригінальних творів і україномовних перекладів літературних творів, увиразнення особливостей української культури та літератури на основі світової, демонстрацію лексичного багатства і невичерпних стилістичних можливостей української мови.

Технологічна логіка

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Літературний компонент Українська література. Світова література. Літератури національних меншин	
О с н о в н а ш к о л а Компаративна лінія	
Спільне і відмінне в різних літературах (українській, світовій, національних меншин), у творах різних жанрів (казка фольклорна і літературна, оповідання, новела, повість, роман, поема, трагедія, комедія, драма). Вплив міфології і фольклору на літературу. Поняття про традиційне (вічне) в літературі	вміти зіставляти образи, сюжети, теми, мотиви, що належать до різних національних літератур, визначати і порівнювати типологічні ознаки (жанрові та стильові) художніх творів, виявляти специфіку окремих відображених міфологічних і фольклорних, а також традиційних (вічних) тем, сюжетів, образів, мотивів у літературному творі (спадщині письменника)
Рецепція України у світовій літературі та культурі	розкривати особливості художнього зображення теми (образу) України у творах різних митців
Священні книги людства як пам'ятки культури	встановлювати специфіку втілення окремих тем, ідей, сюжетів, образів, мотивів священних книг людства в літературі та інших видах мистецтва
Оригінал і переклад. Основні принципи художнього перекладу	оцінювати художню вартість творів, своєрідність художніх перекладів, у тому числі шляхом зіставлення їх з оригіналами
С т а р ш а ш к о л а Компаративна лінія	
Традиції і новаторство в літературі	знати специфіку втілення традиційних тем, образів, сюжетів і мотивів у художніх творах різних часів і народів
Літературні зв'язки (контактні, генетичні, типологічні, інтертекстуальні)	встановлювати спільні закономірності розвитку різних літератур, видів мистецтва зіставляти художні твори в різних аспектах (проблемно-тематичному, сюжетному, образному та інших), розкривати специфіку втілення актуальних тем у різних національних літературах, виявляти національні образи світу і характери в літературі, схожість і відмінність авторської позиції митців
Види художнього перекладу та їх специфіка	визначати особливості різних видів художнього перекладу, зіставляти їх з текстом оригіналу

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ
МЕТОДИКИ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ

Назва інновації. Методика компаративного аналізу

Автори-розробники. Шкільна методика компаративного підходу до викладання літератури грунтується на наукових доробках Н. Волошиної, А. Градовського, Т. Зепалової, Л. Кавун, О. Куцевол, Ж. Клименко, Л. Мірошниченко, Н. Муравйової, К. Нартова, Т. Нефедової, О. Ніколенко, С. Тураєва, Д. Чавчанідзе та ін.

Цільове призначення. **"**Глибше розкрити ідейно-естетичну сутність кожного з порівнюваних творів чи процесів; дати історико-літературне пояснення відповідностей або відмінностей літературних явищ різних письменств; сприяти розумінню духовної єдності, національної своєрідності різних літератур в культурно-історичному розвитку суспільства" [2, с. 3].

Описова модель методики *(Виклад матеріалу за: [2])*

Як показує аналіз науково-методичної літератури з проблеми, методика компаративного аналізу поступово технологізується. Так, учені-методисти рекомендують, що доцільно з 5 класу починати практикувати застосування елементів компаративного аналізу. В міру формування необхідних знань з теорії літератури, треба поступово й систематично готувати учнів до таких видів робіт, починаючи з основної школи. У старших класах рівень компаративного аналізу ускладнюється. Тому, методика може

застосовуватися цілісно. Вона передбачає такі технологічні етапи [2, с. 3−4]*:* підготовчий, реалізації та узагальнення.

Підготовчий етап. На цьому етапі слід з'ясувати контактні та генетичні зв'язки двох художніх творів. **Вони встановлюються під час вивчення:**

- епохи, за якої було написано обидва літературні твори, ознайомлення учнів з тогочасними суспільно-історичними обставинами; з'ясування особливостей літературного напряму;
- біографії та творчого шляху письменника (зустрічі, листування, обмін творчими планами, впливи та взаємовпливи, обізнаність письменника з творчістю іншого митця, продовження традицій, історії перекладання творів автора);
- історії виникнення задуму твору, сюжету (запозичення сюжетів та образів, використання мандрівних сюжетів і вічних образів);
- історії перекладу інонаціонального твору українською мовою.

Важливу роль на підготовчому етапі компаративного аналізу відіграє всебічне вивчення учнями позатекстової сфери обох літературних творів, що дає змогу усвідомити взаємозв'язок і взаємодію національних літератур, підготує до аналізу та порівняння художніх явищ. Ці матеріали можна систематизувати в таблицях, які будуть поповнюватися у процесі подальшої роботи вчителя-словесника.

Етап реалізації. Метою його є розгляд типологічних зв'язків між двома творами різнонаціональних літератур. Учні аналізують подібності та відмінності в цих творах на рівні теми, сюжету, системи образів, поетики та жанрової специфіки. Необов'язково робити докладний аналіз, можна зосередитися на розгляді окремих, найсуттєвіших елементів. Особливо важливо розкрити причинно-наслідкові зв'язки виявлених паралелей та відмінностей двох художніх явищ, навчити учнів бачити зумовленість зовнішньої форми твору внутрішньо-контактними та психологічними сферами літературної творчості представників різних національних культур.

Етап узагальнення. Суть його полягає в доведенні спорідненості світоглядних позицій та художньої манери авторів порівнюваних творів. З'ясувавши причини взаємодії різнонаціональних літератур, учні визначають специфіку кожного з художніх творів. Учитель звертає увагу школярів на типологію і причину її появи, а також пояснює відмінності, які є виявом національної самобутності та індивідуального стилю митців.

У процесі реалізації компаративної змістової лінії на уроках словесності можна застосовувати окремі елементи методики компаративного аналізу. Як приклад, розглянемо найпоширеніші методи та прийоми роботи.

Застосування проблемних завдань на уроці компаративного аналізу забезпечує розвиток умінь, навичок школярів з проведення художніх паралелей між творами різних жанрів, стилів, що сприяє формуванню літературної компетентності та читацької культури, активізує пізнавальну активність учнів, розвиває творчу уяву й аналітичне мислення.

Практикування пошукових, дослідницьких методів на уроці компаративного аналізу передбачає аналіз творів за принципом подібності та відмінності, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків (М. Булгаков "Майстер і Маргарита" і "Фауст" Гете), виявлення паралелей між світовою та українською літературами: А. Камю "Чума" – В. Барка "Жовтий князь"; О. де Бальзак "Гобсек" – І. Карпенко-Карий "Хазяїн" тощо.

Метод «перехресного читання» застосовують задля знаходження спільного і відмінного, оригінального, встановлення генетичних зв'язків та типологічних подібностей між двома чи більше літературними явищами та ін. Навчити учнів сприймати світове письменство як «єдину систему текстів, причому систему діалогічну, багаточасову, відкриту» можна за допомогою елементів компаративного аналізу.

Тести комбінованого характеру: закриті (вибрати правильну відповідь), напіввідкриті (дати лаконічну відповідь), відкриті (завдання проблемного і творчого характеру) доцільно використовувати на заключному етапі вивчення тем з елементами компаративного аналізу.

Як пише О. Куцевол, "найдоцільнішим на уроках компаративного аналізу є використання методів творчого читання, евристичного та дослідницького; прийомів індивідуального й коментованого читання типологічно близьких текстів, проблемної ситуації, проблемних пізнавальних завдань, пов'язаних з необхідним орієнтуванням учнів у різних художніх системах, порівняння художніх творів, зіставлення твору з його генетичним джерелом, евристичної бесіди, диспуту, діалогу тощо" [2, с. 4].

Психолого-педагогічні та методичні умови проведення уроку компаративного аналізу [2, с. 3] ***такі:***

- достатній рівень усвідомлення теми та ідеї твору, який вивчається, що стане основою для порівняльного аналізу явищ різнонаціональних літератур;
- актуалізація необхідних для порівняння знань і опора на вміння та навички, набуті учнями на уроках зарубіжної та української літератур;
- встановлення зв'язку нового матеріалу з раніше вивченим;
- активне залучення таких прийомів мислення учнів, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення;
- орієнтація школярів на розв'язання проблемних та дослідницьких завдань;

- урахування вікових можливостей пізнавальної діяльності учнів, а також індивідуальних особливостей їхнього читацького сприйняття;
- оптимальний добір методів, прийомів, видів та форм роботи, які сприяють розвитку розумової діяльності школярів і забезпечують емоційне сприйняття ними художнього твору;
- систематичне порівняння художніх явищ різнонаціональних літератур, а не епізодичне звернення до зіставлення деяких творів.

Практичний аспект

На нашу думку, найбільш ефективним шляхом реалізації компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти є впровадження методики компаративного аналізу.

*Як показує практика, к*омпаративний аналіз допомагає визначити місце рідної літератури у світовому літературному процесі, виховувати повагу до інших народів, їхньої самобутньої культури. У процесі застосування компаративного аналізу в школі рекомендуємо вчителям-словесникам (Н. Уманців) [9, с. 199−200]:

- ретельно опрацьовувати найновіші наукові дослідження в галузі літературної компаративістики та методики викладання компаративістики у школі;
- з'ясувати сутність понять "генетичні і контактні зв'язки" та "типологічні відповідності та спільності", що є базовими для літературної компаративістики;
- зробити аналіз навчальних програм світової та української літератур та укласти зіставні таблиці, що містять інформацію про можливий типологічний ряд порівняльного вивчення літератур з метою узгодженості змістових ліній компаративного аналізу;
- пам'ятати, що компаративістика на уроці не є самоціллю, а способом вивчення літератури в школі, засобом формування літературної компетентності, однією із складових якої виступає компаративна;
- виявляти літературні здібності учнів з метою залучення їх до пошуково-дослідницької діяльності, що передбачає застосування на уроках елементів компаративного аналізу;
- вдумливо аналізувати тексти художніх творів з метою встановлення генетичних контактів й типологічних подібностей. Зазначимо, що завдання вчителя "не стільки в розкритті контактно-генетичних зв'язків української літератури з європейським літературним процесом під час вивчення окреслених творів у загальноосвітній школі, скільки у виявленні типологічних моментів, спільності й відмінності цього процесу, що зумовлюють національну своєрідність літератури" [1, с. 212];
- не лінуватися робити на уроках порівняння художніх творів за визначеними параметрами (тема, ідея, проблеми, відтворені конфлікти, композиція, сюжет, мовні зображувально-виражальні засоби);
- практикувати порівняння не тільки локальних (художній твір), але й загальних літературних явищ – літературна епоха, напрям, течія, родова специфіка, жанрові особливості;
- використовувати елементи компаративного аналізу в основній школі, а у старшій системно їх застосовувати, зокрема, радимо впроваджувати методику уроку компаративного аналізу (Л. Мірошниченко);
- практикувати аналіз переказу як вид компаративного аналізу в школі (О. Куцевол), особливу увагу звернути на цей вид роботи в профільних класах старшої школи;
- дотримуватись вимог щодо компаративного вивчення літератури, що їх розробив А. Градовський. Краплинка по краплинці збирати цінний досвід сучасних учених-методистів, учителів-новаторів у власне творче портфоліо;
- розробляти практичні завдання пошуково-дослідницького характеру щодо визначення спільного та відмінного в образах, вчинках, діях образів-персонажів;
- застосовувати інтерактивні методи навчання при проведенні узагальнення вивченого матеріалу на компаративній основі (мозковий штурм, акваріум, діаграма Вена, килимок ідей, мікрофон, дискусійна сітка та інші);
- використовувати різноманітні методи та форми контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів (кросворди, тести, літературні вікторини, рефлексію, самооцінку та взаємооцінку тощо).

ПРОГНОЗУВАННЯ

Якісні показники. Розвиток професійних компетентностей учителів словесності щодо реалізації компаративної змістової лінії

Кількісні показники. Збільшиться кількість педагогів-новаторів, які застосовують методику компаративного аналізу, її елементи на уроках словесності, що є однією з умов формування літературної компетентності школярів

Очікувана результативність

- для керівників районних (міських) творчих груп: буде здійснено системний науково-методичний супровід впровадження методики компаративного аналізу як засобу реалізації

компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти на уроках словесності.

- для учителів-словесників: буде розроблено комплекс науково-методичного забезпечення щодо реалізації компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти засобами педагогічних інновацій.

ТРЕТІЙ ЕТАП: **ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ**

Мета: розробити персонал-технологію досягнення передбачуваного результату

МОДЕЛЮВАННЯ, КОНСТРУЮВАННЯ

І етап. Забезпечити системний науково-методичний супровід підготовки педагогів-андрагогів до реалізації компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти на уроках словесності в рамках регіонального проекту "Компаративістика".

ІІ етап. Спрямувати роботу районних (міських) творчих груп на реалізацію принципів наступності і системності щодо розвитку професійних компетентностей учителів словесності, формування їх готовності до впровадження методики компаративного аналізу, її елементів.

ІІІ етап. Залучити керівників районних (міських) творчих груп, учителів-новаторів до розроблення науково-методичного забезпечення реалізації компаративної змістової лінії в рамках регіонального проекту "Компаративістика" на обласному, районному (міському) рівнях.

ІV етап. Здійснити апробацію розробленого науково-методичного забезпечення щодо реалізації компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти засобами методики компаративного аналізу, її елементів та інших педагогічних технологій (інтерактивного, ігрового, проблемного навчання тощо).

V етап. Підготувати до друку комплекс науково-методичного забезпечення щодо реалізації компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти на уроках словесності.

ЧЕТВЕРТИЙ ЕТАП:**УПРОВАДЖУВАЛЬНО-РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ**

Мета: упровадити інновацію у практику

ПРОГРАМУВАННЯ

Змістова лінія науково-методичного супроводу: "Підвищення педагогічної майстерності вчителів-словесників щодо реалізації компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти"

Термін реалізації проекту 2013−2015 роки

І етап. Підготовчий – Січень, лютий 2013 р. н.р.
ІІ етап. Моделювальний − Березень 2013 р. – Жовтень 2015 р.
ІІІ етап. Узагальнювальний − Листопад, грудень 2015 року

ПЛАНУВАННЯ

План заходів
реалізації проекту у 2014 році

№ з/п	*Зміст діяльності*	*Форма організації (узагальнення)*	*Місце проведення*	*Термін виконання*	*Відповідальні*
1	Реалізація компаративної змістовоїлінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти	Методичне консультування	ОІППО	Упродовж року	О. Мариновська, Н. Уманців, Я. Козленко, С. Худецька
2	Вивчення стану науково-методичної роботи з педагогічними кадрами щодо реалізації компаративної змістової лінії держстандарту	Виїзд (методичне консультування)	м. Івано-Франківськ	Березень	Н. Уманців, Я. Козленко, С. Худецька
3	Реалізація компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти на уроках літератури	Лекційно-практичні заняття в системі курсової підготовки	ОІППО	Упродовж року	Н. Уманців, Я. Козленко, О. Слоньовська
4	Технології та методики компаративного аналізу художнього твору на уроках літератури в основній школі	Творча група	ОІППО	Березень	Н. Уманців, Я. Козленко, С. Худецька

5	Системний підхід до вивчення літератури на компаративних засадах	Районні (міські) методичні об'єднання	ОІППО, Р(М)МК(Ц), ІМЦ	Упродовж року	Н. Уманців, Я. Козленко, О. Слоньовська
6	Підготовка до друку навчальних та науково-методичних матеріалів ОІППО, Р(М)МК(Ц), ІМЦ щодо реалізації проекту	Науково-методичне консультування	ОІППО	Упродовж року	О. Мариновська, Н. Уманців, Я. Козленко, С. Худецька

МОНІТОРИНГ

Забезпечити моніторинг сформованості готовності вчителів-словесників до впровадження методики компаративного аналізу з допомогою технології векторного аналізу, а також сформованості предметних та ключових компетентностей учнів відповідно до вимог реалізації компаративної змістової лінії Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти на уроках словесності у школі.

Список використаних джерел:

1. Градовський А. В. Особливості компаративного вивчення шкільного курсу літератури / Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. Й. Волошиної. – К. : Ленвіт, 2002. – С. 210−216.
2. Куцевол О. М. Методика уроку компаративного аналізу / О. М. Куцевол // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. − № 10. – С. 2−6.
3. Макаренко Л. В. Компаративний аналіз / Л. В. Макаренко, Д. С. Наливайко, І. В. Папуша // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. − № 6. – С. 51−56.
4. Мариновська О. Упровадження інновацій з використанням методу проектів: теорія і практика / Оксана Мариновська // Обрії : наук.-пед. журнал. – 2012. – № 1 (34). – С. 6–11.
5. Мариновська О. Науково-методичний супровід упровадження педагогічних інновацій: сутність, специфіка, орієнтири реалізації // Рідна школа : наук.-пед. журнал. – 2012. – № 8−9. – С. 28–32.
6. Мірошниченко Л. Ф. Шляхи аналізу літературного твору / Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник для студ.-філологія / Леся Федорівна Мірошниченко. − К. : Ленвіт, 2000. – С. 160−183.
7. Наука, яка дедалі більше визначатиме методику викладання літератури (Бесіда нашого кореспондента з Д. С. Наливайком) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України – 1997. − № 3.– С. 39−42.
8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. − Режим доступу до журн. : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF
9. Урок словесності: реалізація змістових ліній Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : зб. наук.-метод. матеріалів / упор. Н. Уманців, Я. Козленко, С. Худецька ; наук. ред. О. Мариновська. – Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2012. – 270 с.

Цісельська В.М., завідувач Чернігівського ДНЗ №52 «Сонечко» Чернігівської області, Україна

СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ ПЕДАГОГІВ ТА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ КРЕАТИВ-ПРОЕКТУ «ТРИ КРОКИ ДО…»

Робота дошкільного закладу повністю базується на людському факторі, і тому питання управління ним у цьому аспекті стає особливо актуальним.

У нашому дошкільному закладі впродовж останніх років у центрі уваги залишається ідея *формування творчого вихователя - дослідника з високим рівнем розвитку ключових професійних компетентностей, методичної та загальної культури*. Ідея опирається на основні положення видатного українського педагога В.О.Сухомлинського:

«Якщо ви хочете, щоб педагогічна праця давала вчителеві радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворилось на нудну, одноманітну помітність, ведіть кожного вчителя на щасливу стежку дослідження… Стає майстром педагогічної праці звичайно той, хто відчув себе дослідником».

Творча праця у нашій складній, багатогранній справі починається там, де загоряється іскра живої, трепетної думки, що шукає відповідь на питання, яке висувається життям. Без питання, без бажання знайти причинні залежності між явищами ця іскра ніколи не загориться.

Питання, що запалює іскру творчості, виникає тоді, коли педагог хоче бачити свою справу, результати своєї праці кращими, ніж вони є зараз, коли педагогові не дає спокою думка: чому мої зусилля не приводять до того, до чого вони, здавалося б, повинні привести?

Ця близькість, спорідненість полягає передусім в аналізі фактів і необхідності передбачення. Вихователь, який уміє проникати думкою в суть фактів, у причинно-наслідкові зв'язки між ними, запобігає багатьом труднощам і невдачам, уникає дуже серйозного недоліку - гірких несподіванок, які порушують нормальний хід навчально-виховної роботи.

Відкрити перед вихователем можливості для творчого дослідження у процесі повсякденної роботи — одне з головних завдань керівника. Прилучення педагога до творчого дослідження можна починати з показу методики спостереження, вивчення, аналізу фактів. Факти — це реальний вираз, вияв об'єктивних закономірностей педагогічного процесу. Щоб побачити взаємозалежність, по-перше, того, що дає саме життя (дитина прийшла до садка з об'єктивно існуючими рисами, особливостями), по-друге, того, що робить вихователь, і, по-третє, того, що буде досягнуто.

Педагогічне явище — це логічна спільність, єдність зазначених вище трьох факторів. Педагогічна праця лише тоді стає творчим процесом, а вихователь лише тоді стає активною силою, яка впливає на особистість вихованця, коли він, не фіксує все, що відбувається, а сам активно впливає на педагогічне явище, створює його. Якраз у тому, що педагог, спостерігаючи, вивчаючи, аналізуючи факти, творить педагогічне явище, і полягає найважливіший елемент творчого дослідження — передбачення. Без вивчення фактів нема передбачення, нема творчості, нема багатого, повноцінного духовного життя, нема інтересу до педагогічної роботи… Бачення нових сторін, нових рис, нових деталей у звичайному, звичному, набридлому — це важлива умова творчого ставлення до роботи. Це водночас і джерело інтересу, натхнення. Суть педагогічного досвіду в тому й полягає, що перед педагогом кожного року відкривається щось нове, і в прагненні осягнути нове розкриваються його творчі сили…

Дух творчого пошуку, дослідження — це дуже ніжна і примхлива річ, яка вимагає великої культури від керівника. Цей дух не терпить грубого дотику, адміністрування. Якщо ви хочете залучити педагога до творчого дослідження і цим збагатити духовне життя колективу, утвердити і піднести гідність кожного вихователя як мислячої, творчої особистості, ніколи не забувайте, що педагогічна творчість безмежна.

У сучасній теорії управління особливе місце посідає системний підхід. Його визначають як один із методологічних напрямів розвитку наукового пізнання. Освітній процес – цілісна складна динамічна система, основними складниками якої є вихователь, діти дошкільного віку, навчально – матеріальна база та відповідні умови для реалізації програмованих завдань щодо всебічного розвитку дитини.

Дослідник М. Портнов пропонує розглядати системний підхід у вигляді схематичного ланцюжка: мета – ресурси – план – рішення – реалізація – контроль – корекція – вдосконалення. На його думку, системний підхід відкриває можливість для цілеспрямованого планомірного керівництва, повного обліку інформації, узагальнення досвіду, колективного досвіду, колективного обговорення, широкого залучення активу до управління.

Реалізація всіх завдань Базового компонента (нова редакція) покладається на педагогів, які працюють у дошкільному закладі. Тому для нашого дошкільного закладу у центрі уваги стає творчий вихователь, який зможе працювати в нових умовах, які вимагають неабиякого винахідництва, раціоналізаторства, прагнення відійти від шаблону, вміння експериментувати та знаходити оригінальні рішення.

Головною ознакою творчості найчастіше вважають новизну, визначаючи творчою діяльністю та, «що породжує щось якісно нове, позначене неповторністю, оригінальністю та суспільно – історичною унікальністю».

Тобто творчість являє собою цілеспрямовану, наполегливу працю, спрямовану на вирішення творчих задач, що ставить життя. Отже, можна зробити висновок, що творчість не можлива без вивчення досвіду суспільства і має його у своїй основі. «Творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобами пізнання, освоєння, перетворення світу, при цьому людська особистість немовби зливається із своїм духовним надбанням».

Формування творчої особистості найкраще відбувається у процесі творчої діяльності. Навчити творчості неможливо, бо в педагогіці немає універсальних рецептів для цього, але творчу особистість можна розвинути.

Втілення ідеї розвитку творчих якостей особистості значною мірою залежить від всієї діяльності дошкільного навчального закладу. Ш. О. Амонашвілі зазначає, що розвиток відбувається в ході подолання труднощів. Це закон Природи, тому завдання завідувача, методиста, практичного психолога є організація такого процесу діяльності учасників навчально – виховного процесу, у якому вихователь необхідно переборювати перешкоди, які мають узгоджуватися з індивідуальними особливостями кожного.

Що лежить в основі творчої діяльності?

Звичайно, творчі здібності, за визначенням американського психолога Фромма (від лат. creation – творення) – «це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; це спрямованість на відкриття нового і здатність глибокого усвідомлення свого досвіду».

Як же забезпечити розвиток професійної активності та творчості в умовах динаміки освітніх процесів?

У нашому дошкільному навчальному закладі ми створили творчу групу, яка розробила проект: «Три кроки до…»

Мета проекту:

Створення необхідних умов: інформаційних, організаційних, управлінських, науково – методичних, педагогічних, ресурсних, що забезпечують становлення необхідного освітнього простору для стимулювання та розвитку творчих здібностей педагогів, зростання професійної компетентності.

Завдання проекту:

1. Створити професійне розвивальне середовище.
2. Розробити ефективні шляхи стимулювання розвитку творчості педагогів на трьох рівнях: психологічному, методичному, управлінському.
3. Активізувати в педагогів потребу вдосконалення та оновлення змісту роботи своєї діяльності.
4. Започаткувати тренінгові системи щодо зростання професійної компетентності.

Координацію проекту «Три роки до…» взяли на себе керівник закладу, вихователь – методист та практичний психолог.

Їх діяльність, у зв'язку з посадовими обов'язками , відмінна, і, за відсутності домовленості, може спричинити появу певної дисгармонії в роботі педагогічного колективу та невдоволеність від міжособистісного педагогічного спілкування.

Сумісність стилів педагогічного взаємодії завідувача, вихователя – методиста та практичного психолога – запорука успіху, як їхнього особистого комфорту, так і позитивного психологічного клімату у колективі в цілому.

Як же досягти успіху в поставленій проблемі?

У педагогічному тріумвіраті (керівник, вихователь – методист, практичний психолог) – досягати успіху необхідно шляхом взаємодоповнюваності.

З огляду на поставлену нами проблему, головним завданням має бути активізація усіх креативних здібностей освітян та вироблення мотивації до здійснення навчально-виховного процесу засобами творчості, тобто пошуку креативних шляхів до розвитку власного творчого потенціалу.

- Креативність – це інтегративна якість особистості, яка є суб'єктивною передумовою і одночасно показником творчості в усіх сферах діяльності.
- Професійна творчість педагога невід'ємна від самопізнання, самооцінки особистістю своїх здібностей і можливостей, які найбільш яскраво проявляються у процесі активної професійної діяльності. Саме протиріччя між параметрами ідеальної моделі спеціаліста і реальними здібностями та потенціями особистості є основною рушійною силою розвитку професійної творчості педагога.
- Сучасний рівень компетентності педагогічних працівників потребує здійснення нових інноваційних підходів до організації методичної роботи, спрямованої на стимулювання творчого потенціалу педагогів на різних етапах його професійної діяльності.
- Лише стимулювання креативності на трьох рівнях: методичному, педагогічному, управлінському забезпечує розвиток здатності фахівців удосконалювати свої професійні якості підвищувати компетенції, відтворювати та розширювати соціальний досвід, адаптуватися до інноваційного освітнього простору.
-

«Три кроки до…»

Алгоритм дії	*Форми, методи, засоби, прийоми*
У П Р А В Л І Н С Ь К И Й Р І В Е Н Ь	
Крок 1. **М**отивую діяльність (спробуй!)	Забезпечення різними способами та засобами участь педагога у різноманітних науково-методичних заходах, конкурсах творчості освітян, тощо.
Крок 2. **М**орально заохочую (дякую!)	Постійне фіксування та відзначення досягнень; подяки, відзнаки відповідні нагороди; виставки досягнень, дошка пошани «Мить слави».
Крок 3. **М**атеріально підтримую (заробив!)	Гонорари за видавничу діяльність; врахування досягнень при атестації.
М Е Т О Д И Ч Н И Й Р І В Е Н Ь	
Крок 1. **В**иявляю творчий потенціал (можеш!)	Вивчення **ППД**, участь у конкурсах для творчо працюючих освітян**, активна позиція** педагога, **потреба** в реалізації ідей.
Крок 2. **В**воджу в творчу діяльність (спробуй!)	**Активні** традиційні та інноваційні форми методичної роботи: **ДТГ** – динамічні творчі групи; **НМТЛ** – науково-методичні творчі лабораторії; **ІНМР** - індивідуальна науково-методична робота; **ЗВРД** – звіт з використанням різних джерел; **ВТД** – власне творче дослідження.
Крок 3. **В**иводжу на власне творч відкриття (твори!)	Підготовка до друку матеріалів з досвіду роботи; розробка авторських програм; апробація власного творчого доробку.

П С И Х О Л О Г І Ч Н И Й Р І В Е Н Ь	
Крок 1. **С**постерігаю (хочеш!)	Спостереження, анкетування, бесіди, рольові ігри, спілкування.
Крок 2. **С**творюю умови для розвитку (можеш!)	Групова дискусія, тілесна терапія, медитативні техніки, методи направлені на розвиток соціальної перцепції, ігрові методи, психодіагностичні та арт-терапевтичні вправи, метод де брифінгу.
Крок 3. **С**прияю ситуації успіху (будеш!)	Корегування, набуття досвіду, створення портфоліо, створення психологічного комфорту, інформаційна ротація, фіксування досягнень на моніторинговому стенді.

Кожний керівник має враховувати специфічні особливості свого колективу. Саме для цього проводять діагностування педагогічних працівників.

Діагностування є одним із компонентів прогнозування результатів роботи. Його основне завдання полягає в тому, щоб одержати інформацію про різні сторони діяльності, поведінки та стосунків у педагогічному колективі.

Складниками діагностування є такі операції:

- Створення діагностичної карти педагогів;
- Порівняльне діагностування професійних потреб педагогів упродовж кількох навчальних років;
- Виявлення недоліків і визначення шляхів їх усунення, типових труднощів, проблем, з якими стикається більшість педагогів.

«Якщо ви хочете духом творчого пошуку збагатити життя колективу, будьте самі шукачем і дослідником. Не буде вогника у вас — вам ніколи не запалити його в інших…»

Чернецька Н.В., завідувач художньо-естетичного відділу Броварського навчально-виховного об'єднання Броварської міської ради Київської області, Україна

УПРОВАДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ЕЛЕМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ У СТРУКТУРУ ЗАНЯТЬ ГУРТКІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО НАПРЯМКУ

Проблема профорієнтаційної роботи в сучасних умовах є однією з гостро актуальних не лише з точки зору розв'язання виробничих завдань, але, передусім, якнайповнішого розкриття творчого потенціалу кожної людини. Гуманізація цілей навчання і виховання підростаючого покоління, що становить собою магістральну лінію перебудови в сфері освіти, передбачає всебічний розвиток особистості вихованців, вияв ними творчості, ініціативи і самостійності, зокрема, при виборі майбутньої професії. На цьому ґрунті загострюється потреба у вивченні обдарувань дітей, їх інтересів та схильностей, а також дослідження умов, за яких ці інтереси та схильності перетворюються на дієві мотиви професійного самовизначення. Вибір професії для кожної молодої людини – це вибір свого місця в житті, подальшого шляху навчання і праці.

У роботі позашкільного закладу освіти з питань професійній орієнтації основну увагу слід приділити її профорієнтаційному аспекту, оскільки саме професійна інформація, як один із напрямків профорієнтації, допомагає найбільш усвідомлено підійти до вибору професії.

Основна задача керівника гуртка – виховання у дітей загальної спрямованості на працю. Не ставиться мета безпосередньо підвести гуртківців до вибору певної професії, а лише підготувати основу для цього вибору. Потрібно показати важливість праці, її значення в житті людини і суспільства.

Роботу з профорієнтації необхідно вибудовувати так, щоб інформаційний матеріал слугував основою формування в дітей необхідних знань про професії і про свій внутрішній світ, і, щоб ці знання допомогли їм прийняти обґрунтовані рішення стосовно професійного самовизначення.

Засвоєння вихованцями будь-якої інформації, у тому числі й інформації профорієнтаційного характеру, буде ефективним за деяких умов.

Необхідно сформувати позитивне ставлення дітей до сприйняття профорієнтаційного матеріалу. Інформаційний матеріал за змістом і формою повинен відповідати можливостям його сприйняття і аналізу дітьми, тобто тим можливостям, які обумовлені віковими і освітніми особливостями вихованців. Не слід перенасичувати інформацію про ту чи іншу професію спеціальною термінологією або технологічними відомостями, для правильного розуміння яких потрібні спеціальні знання. Він повинен бути не тільки доступним для дітей, але й об'єктивним та всебічним. Форми його подачі мають бути досить різноманітними, щоб забезпечити активізацію сприйняття і розумової діяльності дітей. До них слід віднести виготовлення спеціальних стендів, організацію профорієнтаційних заходів: екскурсій, зустрічей, бесід, досліджень, виховних заходів.

Профорієнтаційна робота повинна проводитися систематично і безперервно протягом усього періоду навчання у гуртках різного віку. Робота з вихованцями молодшого шкільного віку включає виховання у дітей загальної спрямованості на працю, важливість праці, її значення в житті людини і суспільства. Робота

з вихованцями середнього шкільного віку вимагає формування позитивного ставлення до усіх видів праці, знайомство із якомога ширшим колом провідних професій.

Прикладом здійснення професійної орієнтації в гуртках художньо-естетичного напряму є створена експериментальна програма гуртка «Майстерня подарунків», до навчально-тематичного плану якої поряд із темами з різних видів декоративно-ужиткового мистецтва включені елементи професійної орієнтації та елементи економічної грамотності.

Актуальність даної програми пов'язана з тим, що саме позашкільна освіта спрямована на забезпечення всебічного розвитку дитини як особистості, творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дитини у вільний від навчання час, розвитку її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення.

Розробка даної програми зумовлена потребою удосконалення та урізноманітнення навчально-виховного процесу з урахуванням сучасних тенденцій розвитку декоративно-ужиткового мистецтва та потребами дітей у виборі правильних життєвих орієнтирів, професійній орієнтації та економічній грамотності для забезпечення повноцінного існування у суспільстві.

Виконання навчальної програми дасть можливість кожній дитині реалізувати себе в різних галузях мистецької діяльності та самовизначитись з вибором майбутньої професії. Програма адаптована до сучасних запитів та потреб суспільства, побудована на принципах переходу від простого до складного, розширення й поглиблення теоретичних знань, необхідних практичних умінь і навичок, урахування вікових особливостей дітей та їх можливостей.

Мета програми – формування компетентностей особистості засобами декоративно-ужиткового мистецтва, знайомство із світом професій, формування економічного мислення, без яких неможливе повноцінне існування в суспільстві.

Здійснення навчального процесу планується на основі компетентнісного підходу, зокрема, на формуванні таких компетентностей: *пізнавальної* (оволодіння поняттями, знаннями у сфері образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, про українську народну творчість, відомі промисли й ремесла, сучасні тенденції розвитку декоративно-ужиткового мистецтва, про професії, пов'язані з прикладною діяльністю, про навколишнє економічне середовище); *практичної (*формування практичних умінь і навичок з образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва; практичне введення дітей у світ культури та мистецтва, залучення їх до створення художніх виробів; розвиток вмінь застосовувати отримані знання на практиці та виховання свідомого розуміння ролі праці як найважливішої умови життя); *творчої (*набуття досвіду власної творчої діяльності, розвиток художніх здібностей, уяви, фантазії, здатності проявляти творчу ініціативу; розвиток виконавської майстерності, вирішення творчих завдань, формування стійкого інтересу до художньої творчості, системного мислення; формування потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні); *соціальної (*розвиток естетичної культури, моральних якостей, громадянської позиції; естетичне, художнє, економічне виховання, формування позитивних якостей емоційно-вольової сфери (самостійність, наполегливість, працелюбство, доброзичливість), створення умов для самореалізації, соціальної адаптації, професійного самовизначення).

Навчальна програма спрямована на дітей молодшого та середнього шкільного віку.

Зміст програми включає 6 розділів: 1 – робота з папером і картоном; 2 – петриківський розпис; 3 – ліплення з солоного тіста (основний рівень – ліплення з глини, вищий рівень – з пластика); 4 – аплікація соломкою (основний і вищий рівень – писанкарство); 5 – малюнок на склі (основний рівень – мистецтво вітражу, вищий рівень – бісероплетіння); 6 – вишивка хрестиком (основний рівень – вишивка бісером, вищий рівень – вишивка стрічками).

Навчальна програма розрахована на 3 роки навчання: початковий рівень (1 рік навчання, розрахований для дітей 6-8 років), – 144 год. на рік (4 год./тиждень); основний рівень (1 рік навчання – для дітей 9-11 років) – 216 год. на рік (6 год./тиждень); вищий рівень (1 рік навчання – для дітей 12-14 років) – 324 год. на рік (9 год./тиждень).

У програмі зберігається наступність і послідовність навчального процесу, поступове ускладнення змісту, форм і методів роботи, контролю за набутими вихованцями знаннями (від оцінювання робіт вихованців керівником гуртка до участі вихованців у конкурсах-виставках від міського до всеукраїнського рівнів).

Програма інтегрує знання вихованців з історії, народознавства, математики, креслення, образотворчого мистецтва, економіки.

Важливим є те, що протягом навчання на всіх рівнях передбачено: *провадження оздоровчих профілактичних вправ; проведення профорієнтаційної роботи (*міні-лекції про зміст професії; малюнкові методики; ігри; зустрічі з фахівцями; оформлення куточка професії; створення «Професійного портфоліо» та «Дерева сімейних професій» тощо) (Додаток 2); *ознайомлення з елементами економічної грамотності (*введення в структуру занять елементарних економічних знань (економіка, потреби, покупка, ресурси, поділ праці, професії, заробітна плата, ціна, реклама, подарунок, собівартість, гроші, банк) та їх застосування при виконання практичної частини занять (створення реклами, розрахунок собівартості, оплата праці, економне використання матеріалів під час практичної частини заняття).

Під час організації навчально-виховного процесу використовуються групові (екскурсії в музеї, на виставки творів народного мистецтва, зустрічі з майстрами декоративно-ужиткової творчості), індивідуальні

та масові (свята, пізнавально-ігрові програми, вікторини, виховні заходи, конкурси, виставки тощо) форми роботи; словесні (розповідь, бесіда, пояснення, інструктаж тощо), наочні (демонстрація виробів, посібників, медіапрезентацій тощо), практичні (практична робота, навчальні вправи, ігрові вправи тощо) методи роботи.

Теми та розподіл годин навчально-тематичного плану вказано орієнтовно. За необхідності в установленому порядку керівник гуртка може внести зміни до кількості годин у межах кожного змістового розділу. Враховуючи інтереси вихованців, їх кількість у групі, стан матеріально-технічного забезпечення, керівник може змінювати кількість теоретичних і практичних занять (залежно від того, як швидко та якісно вихованці набувають практичних навичок), а також самостійно обирати один або кілька напрямів роботи гуртка, враховуючи обсяг часу, що передбачений типовими навчальними планами.

Список використаних джерел:

1. Бендюк М.А. Що ти повинен знати про вибір професії та пошук роботи / Є.І.Горбатого, І.Л.Соломін. – СПб. : Вид-во «Мова», 2000. – 203 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : Науково-методичний посібник. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Закон України «Про позашкільну освіту» // Освіта України. – 2000. – № 31.
4. Збірник навчальних програм гуртків, студій і творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів Київської області / за заг. ред. Т.В.Нестерук. – Біла Церква : КОІПОПК, 2004. – Ч. І. – 188 с.
5. Збірник програм для позашкільних навчальних закладів / упоряд. О.А.Артеменко, О.О.Колонькова, А.П.Тараканова. – К. : Шк. світ, 2012. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
6. Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (для курсів за вибором). Ч. ІІ. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 384 с.
7. Зінченко В.П. Теорія і практика розбудови системи професійної орієнтації в сучасних умовах // Оновлення змісту і методи психології освіти та професійної орієнтації / В.П.Зінченко, М.С.Янцур. – Вип. 4, 1998. – С. 4 – 15.
8. Положення про позашкільний навчальний заклад. – 2001.
9. Програма з позашкільної освіти : Науково-технічний напрям / О.В.Биковська, С.О.Лихота та ін. – К. : Грамота, 2007. – Вип. 1. – 360 с.
10. Програма з позашкільної освіти : Художньо-естетичний напрям / С.А.Андрійчук, О.В.Биковська, І.О.Василянська та ін. – К. : Грамота, 2009. – Вип. 2. – 232 с.
11. Теорія і методика естетичного виховання школярів : Навчально-методичний посібник / Д.М.Джола, А.Б.Щербо – К. : ІЗМН, 1998. – 390с.

Чурко Р.П., учитель початкових класів Рожнівського НВК «Гуцульщина» Косівської районної ради Івано-Франківської області, Україна

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПРОЕКТ «КАЗКОТЕРАПІЯ»

ПЕРШИЙ ЕТАП: ***ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВИЙ***

Мета: самостійно виявити проблему у професійній роботі

Актуальність даного проекту зумовлена тим, що в дітей молодшого шкільного віку недостатньо розвинені творчі здібності, сформовані особистісні моральні якості, ціннісне ставлення до дійсності, також потребує розвитку мислення дитини, пам'ять, немає достатнього словникового запасу, що утруднює процес взаємодії з оточуючим світом.

Це й зумовлює потребу впровадження елементів казкотерапії як складової здоров'язбережувальних технологій. До її застосування треба підготуватися вчителям та впроваджувати на практиці тільки у супроводі практичного психолога. На комплексне вирішення порушених проблем спрямована моя проектна робота.

ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ

Мета проекту

Сформувати готовність до впровадження елементів казкотерапії у педагогічний процес початкової школи.

Завдання

1. Зібрати та систематизувати теоретичний матеріал про казкотерапію як складову здоров'язбережувальних технологій.
2. Ознайомитися з досвідом колег, які застосовують елементи казкотерапії, апробувати, адаптувати та впровадити її в практику роботи у супроводі практичного психолога.
3. Узагальнити і систематизувати власний педагогічний досвід застосування елементів даної інновації.
4. Укласти методичні рекомендації, дидактичний матеріал з проблеми використання елементів казкотерапії у педагогічному процесі.

ДРУГИЙ ЕТАП: ***НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ***

Мета: обґрунтувати спосіб вирішення проблеми з допомогою інновації

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ

Теоретичне дослідження проблеми

Назва інновації. Казкотерапія

Автори-розробники. Р. О. Азовцева, Е. Берн, І. В. Вачков, А. В. Гнезділов, І. Герден, В. В. Давидов, Т. Д. Зінкевич-Євстигнєєва, М. К. Особина, Н. М. Пезешкін, Є. Г. Петрова, Ж. Піаже, Д. М. Соколов, М.-Л. фон Франц, Е. Фромм, Д. Б. Ельконін, К. Юнг та інші.

Цільове призначення – казка використовується для розвитку творчих здібностей школяра, розширення його свідомості, удосконалення взаємодії з оточуючим світом.

Концептуальні ідеї.

«Казкотерапія – метод, що використовує казкову форму для розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, удосконалення взаємодій з навколишнім світом. Казкотерапія – це процес пошуку змісту, розшифровки знань про світ і систему взаємин у ньому; це процес утворення зв'язку між казковими подіями і поведінкою у реальному житті; це і процес активізації потенціалу особистості; процес всебічного утворення і виховання» [1].

«На цей момент у казкотерапевтичному процесі використовується 5 видів казок (класифікація Т. Д. Зінкевич-Євстигнєєвої):

І. Художні казки. До них належать казки, створені багатовіковою мудрістю народу, і авторські історії. Власне, саме такі історії і називають казками, міфами, притчами. У художніх казках є і дидактичний, і психокорегувальний, і психотерапевтичний, і навіть медитативний аспекти. Художні казки створювалися зовсім не для психологічного консультування, але тим не менш успішно йому слугують. Народні казки – найбільш давні в літературознавстві називаються міфами. Найдавніша основа міфів і казок – єдність людини і природи. **Народні казки в свою чергу поділяються на:**

- Казки про тварин, взаємини людей і тварин. Діти до п'яти років ідентифікують себе з тваринами, намагаються бути схожими на них. Тому казки про тварин краще всього передадуть маленьким дітям життєвий досвід.
- Побутові казки. У них часто розповідається про мінливості сімейного життя, показані способи вирішення конфліктних ситуацій. Вони формують позицію здорового глузду і здорового почуття гумору у відношенні до незгод, розповідають про маленькі сімейні хитрощі. Тому побутові казки незамінні у сімейному консультуванні і при роботі з підлітками, спрямовані на формування образу сімейних відносин.
- Страшні казки. Казки про нечисту силу: відьом, упирів, вовкулаків та інших. У сучасній дитячій субкультурі розрізняють також і казки-страшилки. Тут йдеться про досвід дитячої самотерапії: багаторазово моделюючи і проживаючи тривожну ситуацію в казці, діти звільняються від напруги і набувають нових способів реагування на дію ситуації в реалії, що травмує.
- Чарівні казки. Казки, що найбільш захоплюють тих, кому 6-7 років. Завдяки чарівним казкам у несвідоме людини надходить "концентрат" життєвої мудрості та інформації про духовний розвиток людини.
- Авторські художні казки – більш чуттєві, образні, ніж народні. Саме авторські історії розповідають про приватні сторони життя, що є надзвичайно важливим для світорозуміння.

ІІ. Дидактичні казки. Вони створюються педагогами для подачі навчального матеріалу.

При цьому абстрактні символи (цифри, букви, звуки, арифметичні дії тощо) одушевляються, виникає казковий образ світу, в якому вони живуть. Дидактичні казки можуть розкривати зміст і важливість певних знань. У формі дидактичних казок подаються навчальні завдання <… .

ІІІ. Психокорекційні казки. Такі казки створюються для м'якого впливу на поведінку дитини. Під корекцією розуміється "заміщення" неефективного стилю поведінки на більш продуктивний, а також пояснення дитині сенсу того, що відбувається.

Застосування психокорекційних казок обмежене за віком (приблизно до 11-13 років) і проблематикою (неадекватна, неефективна поведінка) <… .

ІV. Психотерапевтичні казки – казки, що розкривають глибинний зміст подій, що відбуваються. Вони завжди глибокі і проникливі. Психотерапевтичні казки часто залишають людину з питанням. Це у свою чергу стимулює процес особистісного зростання. Психотерапевтична казка допомагає змінити ставлення оточуючих людей, побачити сховані позитивні сторони душі.

V. Медитативні казки створюються для нагромадження позитивного образного досвіду, зняття психоемоційної напруги, створення в душі кращих моделей взаємин, розвитку особистісного ресурсу. Головне призначення медитативних казок – повідомлення несвідомому позитивних "ідеальних" моделей взаємин з навколишнім світом та іншими людьми. Тому відмінна риса медитативних казок – це відсутність конфлікту і злих героїв» [1].

«Казки відіграють велику роль у *розвитку та формуванні особистості*. Можна виділити такі механізми впливу казки на особистість: *наслідування* поведінки героя, *ототожнення* (ідентифікація) себе з персонажами, *проекція* власних переживань на героя, *катарсис* та *сублімація* як наслідок переживань подій казки. Казки посідають чільне місце у внутрішньому світі дитини, яка включає їх у свої ігри, ідентифікуючи

себе з казковими персонажами. Дитина *ототожнює* себе з казковими героями і вирішує таким чином свої психологічні проблеми, при цьому стимулюється уява та розвиваються розумові здібності. Фантазії, засновані на казках, є важливою частиною духовного життя дитини, оскільки загрозливі ситуації у казках окремими рисами нагадують дитячі страхи, а щасливий кінець казки дозволяє зрозуміти, що дитина зможе отримати перемогу, якщо докладе до цього певних зусиль [3, с. 5]».

«Казкотерапія для дітей – означає «лікування казкою», це цілий напрямок в психотерапії. Наші предки використовували казкотерапію для дітей несвідомо, через казки передавали дитині життєвий досвід, ставлення до навколишнього світу, моральні норми і принципи, звичаї і традиції. У переважній більшості випадків казка у ті часи виконувала ті ж самі функції, що і колискова для дітей. Сучасна ж казкотерапія для дітей спрямована *не лише на розвиток дитини, але і на цілеспрямовану допомогу у вирішенні труднощів, що виникають у дитини*» [4].

Технологічна логіка

Дидактичної казки-завдання. «Алгоритм дидактичної казки-завдання є таким:

1. Введення у казкову країну, в якій живе символ. Розповідь про звичаї, звички, життя в цій країні.

2. Руйнування благополуччя. (В якості руйнівника можуть бутити злі казкові персонажі (дракон, Баба-Яга), стихійні лиха (ураган, злива), важкий емоційний стан (туга, самотність)).

3. Звернення до дитини. (Роз'яснюється, що тільки людина з палким серцем і знаннями може все врятувати. Тому, щоб відновити країну, потрібно виконати певне завдання).

На казкотерапевтичних заняттях діти вчаться переписувати задані додому математичні приклади у вигляді дидактичних казок. У цих історіях рішення прикладу – це проходження випробування, ряд вирішених прикладів наводить героя до успіху» [1].

Авторська терапевтична казка. «Як вигадувати терапевтичні казки? Існує загальна схема:

1. Де, як, коли з'явився головний герой;

2. Який він. (В деякому царстві..., народився прекрасний..., він мав прекрасні якості...);

3. Подія. (Все було добре, але одного разу. І ось однієї ночі в королівство прийшов... і трапилось... Тут Ви можете розповісти про якогось злодія, котрий робить деякий вчинок (дуже схожий на неприємний інцидент, котрий трапився із дитиною)).

4. Герой вирушає на боротьбу зі злодієм. (Дитині легше відійти від свого вчинку в казці, в житті він починає думати, що вона погана, а не його вчинки, в цьому йому сприяють деякі дорослі).

5. На шляху він приходить на допомогу людям і знаходить багато друзів-помічників. За допомогою друзів герой перемагає злодія. (Це можуть бути нові якості або нові моделі поведінки для дитини, віра, сила любові, відданість і т.п.). Перемога відбувається через каяття злодія і прощення зі сторони героя. Герой повертається додому із новими якостями, тобто із друзями і всі знову живуть щасливо» [4].

Психокорекційна казка. «Для створення психокорекційної казки можна використовувати такий алгоритм:

1. В першу чергу підбирається герой, близький дитині за статтю, віком, характером.

2. Потім надається описання життя героя в казковій країні так, щоб дитина знайшла схожість зі своїм життям.

3. Далі герой поміщається у проблемну ситуацію, схожу на реальну ситуацію дитини, і герою приписуються всі переживання дитини.

4. Герой починає шукати вихід із ситуації. Або казкотерапевт починає посилювати ситуацію, приводити її до логічного кінця, що також підштовхує героя до змін. Герой може зустрічати істот, які опинилися в такому ж становищі, і дивитися, як вони виходять із ситуації; він зустрічає "фігуру казкотерапевта" – мудрого наставника, який пояснює йому сенс того, що відбувається тощо. Завдання – через казкові події показати герою ситуацію з різних боків, запропонувати йому альтернативні моделі поведінки, допомогти знайти позитивний сенс у цих заходах.

5. Герой розуміє свою неправоту і стає на шлях змін» [1].

Елементи казкотерапії у роботі вчителя початкових класів

«Терапевтичний вплив казкотерапії відбувається на двох рівнях: вербальному і невербальному. Рекомендується починати роботу на вербальному рівні (сприймання казки), продовжувати на невербальному (малювання, ліплення) і на завершальному етапі застосовуються вербальні засоби (обговорення казки, дискусійна форма роботи)» [6].

«Казкотерапія не є відокремленою від освітніх завдань, оскільки одночасно проводиться робота з розвитку зв'язного мовлення, в учнів формуються вміння висловлювати свої думки, будувати розповідь.

Казкотерапія для дітей часто проводиться в поєднанні з хромотерапією, ігротерапією та (або) музикотерапією. Одним з прийомів є пропонування дитині намалювати ілюстрацію або зробити саморобку за мотивами улюбленої казки, інсценувати уривок з неї. Також можна супроводжувати читання казки приємною музикою, що підходить до неї (за емоційним настроєм, ритмічністю та інше).

О. Бурчик [1] виділяє види роботи над казкою, котрі мають профілактичну та корекційну спрямованість, а саме:

1. Розповідання казки:

а) розповідь групі нової або відомої казки від третьої особи. Так педагог, розуміючи значення певної казкової ситуації та її виховний вплив на розвиток особистості, може акцентувати на них увагу під час цього виду роботи. Це сприяє вдосконаленню особистісних якостей дитини;

б) групова розповідь казки, відомої всій групі. У цьому випадку оповідачем є не один учень, а група. Кожний учасник групи по черзі розповідає невеликий уривок казки. Розповідь розбивається на невеликі уривки вільно і спонтанно залежно від того, яку частину розповіді бере на себе попередній оповідач. Але в процесі цієї роботи педагог контролює розповідь дітей.

Під час цього виду роботи бажано використовувати аудіо- та відеозапис, що зробить цей вид роботи більш цікавим. Як один з видів роботи можна запропонувати дітям уособити будь-який предмет або частину навколишнього середовища і від його імені розповідати казку, що дасть можливість подивитися на ситуацію з іншого боку, ставши на місце іншого. Якщо час дозволяє, то буде корисним, щоб учні розповідали ту саму казку від імені різних героїв. Необхідно загострювати увагу учасників на тих почуттях, які переживали герої впродовж казкових подій залежно від того, від якого імені йде розповідь.

2. Створення власної казки.

а) створення індивідуальної казки кожним членом групи. Цей вид діяльності в метафоричній формі відбиває внутрішній світ дитини і опосередковано сприяє особистісному її розвитку. Якщо запропонувати, щоб ім'я героям дали самі діти, то це допоможе з'ясувати як того чи іншого учня сприймають у колективі;

б) групове складання казки. Кожен учень по черзі доповнює власним продовженням казковий твір. Процес групового складання дає змогу дізнатися, хто в групі є лідером, хто прагне привернути до себе увагу, хто хоче залишатися непоміченим, хто нав'язує своє рішення, а хто поважає думку іншого. Крім цього даний вид роботи дасть зрозуміти, наскільки згуртованим є колектив групи;

в) написання власної казки за дві хвилини, не відриваючи ручку від паперу. Ця форма роботи, на нашу думку, вступає в суперечності із забезпеченням здоров'язбережувального середовища, оскільки, сприяючи емоційному благополуччю дитини, шкодить фізичному стану дитини, бо м'язи руки тривалий час знаходяться в тонусі й учень перебуває в стані напруження, що сприяє втомі.

3. Казкова лялькова терапія та драматизація казок.

Ці види робіт не тільки можуть урізноманітнити уроки читання, а й сприятимуть зміцненню колективу, формуванню позитивного емоційного клімату в групі, розвитку творчого потенціалу учнів та розв'язанню в метафоричній формі внутрішніх проблем» [6].

Технологічний продукт. Формування і розвиток особистості школяра, зокрема, розвиток творчих здібностей, розширення свідомості, удосконалення взаємодій з оточуючим світом.

Практичний аспект

Як показує практика, казки люблять діти різного віку, з різними інтелектуальними здібностями; робота з казковим сюжетом передбачає особистісне зростання дитини. Адже казка у своїх символах і конфліктах містить зашифрованими найважливіші психологічні характеристики, моделі поведінки, соціально бажані переконання і тим самим сприяє становленню особистості дитини.

Казка може дати дитині ключі для того, щоб увійти в дійсність новими шляхами, допомогти їй пізнати світ, розвинути уяву і навчити критично сприймати навколишню дійсність. Здавна життєвий досвід передавався через подібні історії. Можна просто розповісти історію, яка нещодавно відбулася. А можна не тільки передати цікавий сюжет, але й зробити певний висновок, або задати питання, яке б підштовхнуло слухача до роздумів про життя. Саме такі історії є особливо цінними, вони є основою казкотерапії. У звичаях, казках, міфах та легендах описані основи безпечного і творчого життя. Головне – посіяти в душу дитини зерно осмислення. А для цього необхідно залишити вихованця після сприйняття казки з питанням.

На мою думку, найефективнішим шляхом вирішення порушеної вище проблеми є впровадження у практику елементів казкотерапії, що їх відносять до здоров'язбережувальних технологій, у супроводі практичного психолога.

Поради казкотерапевтів:

1. «У системі з трьох суб'єктів "вихователь – казка – вихованець" головним носієм смислів є казка. Порушення принципу рівноправного діалогу в спілкуванні з казкою у цій системі – неминуче, якщо вихователь "приватизує" казку в якості засобу, що реалізує деякі вузькі педагогічні цілі – є деструктивним для взаємодії» [1].

2. «Просто прочитати дитині казку недостатньо. Слід м'яко і плавно направити його (школяра – уточнення наше – Р. Ч.) до того, щоб дитина побачила вихід зі своєї проблеми, якщо виникає потреба – обговорити з дитиною казку, звернути увагу на ключові моменти. Казкотерапія для дітей не гарантує моментальний ефект. Іноді дитині потрібно довший час та праця для того, щоб подолати ту або іншу проблему» [4].

3. «У залежності від її функції виділяють наступні її види: діагностувальну, корегувальну та розвивальну. Для цього використовуються наступні категорії казок: художні, які у свою чергу, можуть поділятися на авторські та народні, дидактичні, психотерапевтичні та психокорекційні. Якщо перші два види й так постійно використовуються на уроках в початковій школі та спрямовані на реалізацію навчальних і виховних завдань, то останні види слід проводити тільки спеціалістом, проте їх елементи можна використовувати і під час занять вчителем початкових класів, під чітким контролем психолога і попередньою його консультацією» [6].

3. Звичайно найбільший вплив мають психотерапевтичні казки, але якщо у дитини не виявляється серйозних проблем, то можна застосовувати для казкотерапії і художні казки, головне – *робити це правильно, у супроводі практичного психолога.*

ПРОГНОЗУВАННЯ

Якісні показники

Творчі здібності, самоідентифікація особистості у взаємодії з оточуючим світом.

Кількісні показники

Збільшиться кількість учнів, які вміють ефективно налагоджувати партнерські стосунки з однолітками і дорослими, міжособистісну комунікацію, мають розвинене креативне мислення, здатні до саморозвитку та самореалізації.

Очікувані результати

Для учнів: розвинені творчі здібності, мислення, сформовані особистісні моральні якості, ціннісне ставлення до дійсності, ефективна взаємодія з оточуючим світом.

Для вчителів: готовність до застосування елементів казкотерапії у педагогічному процесі, налагодження співпраці з практичним психологом, створення здоров'язберігаючого, пропедавтичного середовища для формування і розвитку особистості молодшого школяра засобами казки.

*ТРЕТІЙ ЕТАП:**ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ***

Мета: розробити персонал-технологію досягнення передбачуваного результату

КОНСТРУЮВАННЯ

І етап. Налагодити співпрацю з практичним психологом (казкотерапевтом) з метою здійснення системного психологічного супроводу впровадження елементів інновації у педагогічний процес.

ІІ етап. Провести психологічне діагностування учнів та розробити програму психологічного супроводу формування і розвитку особистості молодшого школяра засобами казкотерапії.

ІІІ етап. Визначити місце уроку з використанням елементів казкотерапії в системі уроків за календарно-тематичним плануванням; спроектувати систему заходів з використанням казкотерапії у виховній роботі.

IV етап. Розробити та апробувати у супроводі практичного психолога методичні розробки уроків (виховних заходів) з використанням елементів казкотерапії.

V етап. Зробити самоаналіз ефективності використання елементів казкотерапії з метою формування і розвитку особистості школяра, зокрема, творчих здібностей, розширення свідомості, удосконалення взаємодій з оточуючим світом.

VI етап. Укласти методичні рекомендації, дидактичний матеріал з проблеми використанням елементів казкотерапії у педагогічному процесі початкової школи.

*ЧЕТВЕРТИЙ ЕТАП:**УПРОВАДЖУВАЛЬНО-РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ***

Мета: упровадити інновацію у практику

ПРОГРАМУВАННЯ

Термін реалізації проекту – 2013−2015 н.р.

І етап. Підготовчий – 2013 / 2014 н.р.

ІІ етап. Моделювальний – 2014 / 2015 н.р.

ІІІ етап. Узагальнювальний – 2015 / 2016 н.р.

ПЛАНУВАННЯ і РЕАЛІЗАЦІЯ

План заходів реалізації проекту
у 2013/ 2014 н.р.

№	*Зміст діяльності*	*Термін виконання*	*Примітка*
1.	Зібрати, систематизувати інформацію про застосування елементів казкотерапії учителями початкових класів. Аналіз Інтернет-ресурсу	Упродовж року	
2.	Налагодити співпрацю з практичним психологом для здійснення супроводу впровадження елементів казкотерапії у педагогічному процесі	Вересень	
3.	Провести психологічне діагностування учнів та розробити програму психологічного супроводу формування і розвитку особистості молодшого школяра засобами казкотерапії (практичний психолог)	Жовтень / Травень	
4.	Поінформування батьків про особливості арт-терапії, специфіку застосування елементів казкотерапії педагогами та практичними психологами, використання батьками виховного потенціалу казок	Листопад	

5.	Опрацювати технологію векторного аналізу готовності вчителя до проектно-впроваджувальної діяльності (О. Мариновська. Школа векторного проект-дизайну. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2008. − С. 39−52)	Вересень	
6.	Здійснити самодіагностику готовності до проектно-впроваджувальної діяльності (застосування елементів казкотерапії)	Жовтень / Травень	
7.	Ознайомитись з досвідом застосування елементів казкотерапії як складової частини здоров'язберігальних технологій членами обласної творчої групи	Грудень – березень	
8.	Укласти (спільно з психологом) перелік казок за видами для застосовування у казкотерапевтичному процесі (класифікація Т. Д. Зінкевич-Євстигнєєвої)	Грудень	
9.	Апробувати алгоритм роботи з дидактичною казкою-задачею на уроках математики	Упродовж року	
10.	Розробити та апробувати у супроводі практичного психолога методичні розробки уроків (виховних заходів) з використанням елементів казкотерапії	Листопад	
11.	Здійснювати системний психологічний супровід упровадження елементів казкотерапії у педагогічний процес початкової школи (Данилюк В. Б., методист відповідальний за психологічну службу Косівського РМК)	Упродовж року	
12.	Укласти технологічне портфоліо «Казкотерапія»	Грудень	
13.	Обмінятись досвідом застосування елементів казкотерапії на засіданні шкільного методичного об'єднання	Травень	
14.	Упорядкувати дидактичні матеріали до уроків (виховних заходів) з використанням казок	Березень	
15.	Проводити моніторинг навчальних досягнень, вихованості та розвитку особистих якостей учнів	Упродовж року	

МОНІТОРИНГ

Моніторинг якості реалізації проекту передбачає відстеження рівня сформованості готовності до з впровадження елементів казкотерапії у педагогічному процесі, а також навчальних досягнень школярів, їх вихованості та розвитку особистісних якостей.

Ефективність *упровадження* елементів казкотерапії відстежується практичним психологом, педагогом з використанням методів спостереження, анкетування, бесіди та ін., що допомагають з'ясувати: чи вміють діти ефективно взаємодіяти з однолітками і дорослими, налагоджувати партнерські стосунки? Як вони вибудовують міжособистісну комунікацію? Чи є процес навчання таким, що сприяє розвитку творчих здібностей, креативного мислення?

Список використаних джерел:

1. Бугайова Н. М. Казкотерапія як основна складова сучасної арт-терапії [Електронний ресурс] / Н.М. Бугайова, О. В. Паронік. – Режим доступу до журн. : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./Tippp/2012_2/75-81.pdf

2. БурчикО. В. Групова казкотерапія в особистісно-орієнтованому вихованні дітей / О. В. Бурчик // Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. – Житомир, 2005. – № 25. – С. 203−205.

3. Євтушенко І. В. Використання казок з метою психокорекції та розвитку суб'єкта [Електронний ресурс] / Євтушенко Ірина Володимирівна, Булкін Павло Михайлович. – Режим доступу до журн. : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/PSPO/2006_9_1/doc_pdf/evtyshenko.pdf

4. Казкотерапія. – Режим доступу до журн. : http://xappy.blogspot.com/p/blog-page_03.html

5. Мариновська О. Я. Теоретичні засади технології проектно-впроваджувальної діяльності вчителя / О. Я. Мариновська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій школі і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2011. – Розд. «Загальноосвітня школа». – С. 314−319. – Вип. 20 (73).

6. Цись В**.** В**.** Особливості використання казкотерапії на уроках у початковій школі [Електронний ресурс] / В. В. Цись. – Режим доступу до журн. : http://ird.udpu.org.ua/wp-content/uploads/Цись.pdf